JACK LONDON

JACK LONDON

MARTIN EDEN

CAPITOLUL I.

Cel din frunte deschise uşa cu cheia şi păşi înăuntru, urmat de un tânăr care-şi scoase stingherit şapca de pe cap. Era îmbrăcat în haine ponosite ce miroseau a mare şi se vedea cât de colo că nu-i este deloc la îndemână în holul spaţios, unde se trezea acum. Nu ştia cam ce ar putea face cu şapca şi tocmai şi-o îndesa în buzunarul hainei, când celălalt i-o luă din mână. Gestul fusese domol şi firesc, iar tânărul cel neîndemânatic îl întâmpină cu recunoştinţă. „Înţelege cum stau lucrurile, se gândi el. O să aibă grijă să mă îndrume”.

Mergea la un pas în urma celuilalt, unduindu-şi umerii, şi fără să vrea călca mereu cu picioarele depărtate, de parcă podeaua netedă s-ar fi înălţat şi ar fi coborât, urmând mişcarea valurilor mării. Camerele vaste păreau prea neîncăpătoare pentru mersul său legănat, şi-l stăpânea o teamă cumplită ca nu cumva umerii lui largi să lovească tocurile uşilor sau să răstoarne statuetele de pe consola joasă a căminului. Zvâcnea când într-o parte, când în alta, ca să se ferească de noianul acela de lucruri, înmulţind astfel primejdiile ce nu existau de fapt decât în mintea lui. Între un pian masiv şi o masă de mijloc încărcată cu mormane de cărţi era loc de trecere pentru şase oameni deodată, dar el nu s-a strecurat pe acolo decât cu mare grijă. Braţele grele îi atârnau moi de-a lungul trupului. Nu ştia ce să facă nici cu braţele şi nici cu mâinile, dar când în închipuirea lui înfierbântată i s-a părut că-i gata să atingă cu cotul cărţile de pe masă, a sărit în lături ca un cal speriat, şi puţin a lipsit să nu răstoarne taburetul din faţa

pianului. A observat felul degajat în care păşea cel din faţa lui, şi pentru prima oară şi-a dat seama că mersul său era deosebit de-al celorlalţi oameni. O clipă l-a săgetat dureros ruşinea pentru acel mers de om necioplit. Sudoarea a ţâşnit prin piele în broboane mici care i-au acoperit fruntea, iar el s-a oprit şi şi-a şters cu batista faţa bronzată.

— Ia stai puţin, Arthur, băiatule, a zis el încercând să-şi ascundă zbuciumul sub masca unei glume. E cam prea mult pentru mandea. Las' mă puţintel să-m' mai viu în fire. Ţii minte că eu n-am vrut să viu, ş-apăi zic că nici a tăi nu prea se dă de ceasul morţii ca să mă vadă.

— Bine, se auzi răspunsul liniştitor. Să nu-ţi fie teamă de noi. Suntem oameni de treabă… A, uite o scrisoare pentru mine.

S-a întors spre masă, a deschis plicul şl a început să citească scrisoarea, dându-i străinului răgaz să-şi vina în fire. Iar străinul a priceput şi i-a fost recunoscător. Era un om dăruit cu putere de înţelegere şi cu dragoste pentru semeni; sub zbuciumata lui înfăţişare exterioară dragostea pentru oameni începu să lucreze. Şi-a şters bine fruntea şi s-a uitat în jur, cu chipul de astă dată senin, deşi în priviri îi mai stăruia o licărire ca acea din ochii animalelor sălbatice care simt primejdia capcanei. Era înconjurat de necunoscut, se temea de ce urma să i se întâmple, nu ştia ce ar fi trebuit să facă, îşi dădea seama că umblă şi se poartă foarte stângaci şi-i era tare teamă ca nu cumva orice însuşire sau merit al lui să fie atins de aceeaşi meteahnă. Era un om deosebit de simţitor, cu un spirit critic cumplit de ascuţit şi privirea amuzată pe care celălalt o furişă pe deasupra scrisorii îl duru ca o lovitură de pumnal. A prins acea privire, dar n-a lăsat să se observe nimic, fiindcă printre lucrurile pe care le învăţase se număra şi disciplina. Dar lovitura de pumnal i-a rănit şi mândria. S-a blestemat în gând pentru că venise acolo, însă totodată a hotărât că, orice s-ar întâmpla, de vreme ce venise trebuia să meargă până la capăt. Trăsăturile feţei i s-au încordat şi în ochi i s-a

ivit o lucire bătăioasa. A privit în jur mai degajat, cu multă luare-aminte, şi fiecare detaliu al interiorului foarte atrăgător i s-a întipărit în creier. Era cu ochii în patru: nimic nu-i mai scăpa; iar pe măsură ce privirile i se cufundau în frumuseţile din jur, lucirea bătăioasă din ochi se topea şi în locul ei se arăta o lumină senină şi caldă. Frumuseţea îl impresiona, şi în locul unde se afla existau destule lucruri care să-l impresioneze.

Un tablou în ulei îi atrase privirile şi i le reţinu. Valuri furioase se năpusteau asupra unei stânci semeţe; nori ameninţători şi joşi acopereau cerul; şi, nu departe de ţărm, cu pânzele strânse, un schooner aplecat atât de tare, încât i se vedea puntea întreagă, sălta peste valuri proiectat pe-un cer duşmănos şi înroşit de soarele ce stătea să apună. Tabloul era frumos şi-l atrase cu o putere căreia nu-i putea rezista. Uită de mersu-i stângaci şi se dădu aproape de tablou, foarte aproape. Frumuseţea dispăru de pe pânză. Pe chipul lui se arată uimirea. Se uită la ceea ce părea a fi mâzgălitură făcută la întâmplare, apoi se trase îndărăt. Şi dintr-o dată toată frumuseţea se revărsă iarăşi pe pânză. „Un tablou de păcăleală’, îşi zise el în clipa când încetă să-l mai privească, deşi prin vălmăşagul nenumăratelor impresii culese găsi şi prilejul de-a încerca o tresărire de indignare la gândul că atâta frumuseţe e risipită pentru o păcăleală. Nu ştia ce e aceea pictură. Văzuse numai cromolitograiii şi litografii care-s totdeauna limpezi şi clare, indiferent dacă-s privite de aproape sau de departe. E adevărat, văzuse şi picturi, prin vitrinele magazinelor, dar geamurile vitrinelor nu îngăduiseră ochilor lui flămânzi să vină prea aproape.

Privi către prietenul lui care citea scrisoarea şi văzu cărţile de pe masă. În ochi îi ţâşni deodată o dorinţă şi o jinduire, tot aşa de iute cum ţâşneşte dorinţa şi jindul în ochii unui om lihnit de foame când dă cu privirea de bucate. Un pas hotărât, cu o unduire a umerilor spre dreapta şi alta spre stânga, îl duse lângă masă, şi aici începu să ia cărţile în mână, cu necuprinsă duioşie. Se uită la titluri şi la numele

autorilor şi citi unele fragmente mângâind volumele cu ochii şi cu palmele, apoi deodată recunoscu o carte pe care o citise. Celelalte erau pentru el cărţi străine şi autori necunoscuţi. Luă la întâmplare un volum de Swinburne şi, uitând unde se află, se cufundă în lectură, cu chipul inundat de lumină. De două ori a închis cartea, ţinând arătătorul drept semn, şi s-a uitat la numele autorului, Swinburne! O să-i ţină minte numele. Avusese ochi omul acela şi fără îndoială că văzuse culorile şi strălucirea luminii. Dar cine era Swinburne? Oare murise şi el acum vreo sută de ani, ca mai toţi poeţii? Ori mai trăia şi mai scria încă? S-a uitat pe prima pagina… da, mai scrisese şi alte cărţi; bine, atunci primul lucru pe care îl va face mâine dimineaţă va fi să se ducă la biblioteca publică şi să încerce, poate mai găseşte şi alte cărţi de Swinburne. Deschise din nou cartea şi se cufundă în paginile ei. Nici n-a prins de veste că în încăpere a intrat o tânără fată. Şi-a revenit de-abia când a auzit cuvintele lui Arthur:

— Ruth, dă-mi voie să ţi-l prezint pe domnul Eden.

Cartea se închise peste degetul lui arătător şi, înainte ca el să apuce să se răsucească în loc, fu cutremurat de o senzaţie nouă, pricinuită nu atât de apariţia fetei, cât de vorbele fratelui ei. Sub învelişul trupului musculos, întreaga-i făptură era o masă de sensibilitate încordată. La cea mai uşoară impresie venită de la lumea din afară, gândurile, simţămintele şi emoţiile lui ţâşneau şi începeau să joace ca o flacără în bătaia vântului. Era cum nu se poate mai receptiv şi mai sensibil, iar imaginaţia lui veşnic neastâmpărată stabilea fără încetare relaţii de asemănare sau deosebire între lucruri. Ceea ce îl cutremurase fuseseră vorbele acestea: „Domnul Eden’, vorbele acestea adresate lui, căruia toată viaţa nu i se spusese decât,Eden’, sau „Martin Eden’, ori pur şi simplu „Martin’. Iar acum – Domnul! „Asta fără îndoială că înseamnă ceva’, îşi zice el în gând. Mintea păru că i se transformă în aceeaşi clipă într-o imensă cameră obscură şi văzu cum de jur-împrejurul

conştiinţei se rânduiesc nesfârşite imagini din viaţa sa: fochist în măruntaiele vapoarelor, ceasuri petrecute în teugă, tabere de corturi prin prerii şi pe ţărmul mării, puşcării şi taverne infecte, spitale şi străzi murdare prin cartiere rău famate îi veneau în minte chemate de felul cum fusese strigat în fiecare loc.

Apoi se întoarse şi dădu cu ochii de fată. La vederea ei toate nălucirile îi pieriră din minte. Era o fiinţă palidă, vaporoasă, cu păr bogat şi auriu, cu ochi mari, inteligenţi şi albaştri. Nu-şi putea da seama cum anume este îmbrăcată, dar vedea că îmbrăcămintea nu era deloc mai puţin minunată decât ea. O asemănă unei palide flori de aur pe-o gingaşă tulpină. Dar nu! Era o vedenie, o zână, o frumuseţe atât de aleasă nu putea fi pământeană. Sau poate că cele scrise prin cărţi erau adevărate, şi printre oamenii de sus se aflau multe frumuseţi asemenea fetei din faţa lui. O astfel de frumuseţe ar putea foarte bine fi cântată de acel Swinburne. Poate că tocmai la o asemenea făptură îi erau gândurile când a descris-o pe fata aceea, pe Isolda, din cartea de pe masă. Toată această năvală de imagini, simţăminte şi gânduri l-a copleşit deodată. În jocul realităţilor ce-l înconjurau nu exista nici o clipă de răgaz. Văzu cum mâna ei se întinde către a sa, şi fata îl privi drept în ochi când îi strânse degetele deschis, bărbăteşte. Femeile pe care le cunoscuse el nu dădeau mâna în felul acela. De altminteri, cele mai multe nu dădeau mâna deloc. Un noian de asociaţii, imagini ale feluritelor chipuri în care cunoscuse femeile, i se revărsă deodată în cuget şi simţi că e gata să-şi piardă minţile. Dar le alungă pe toate şi se uită la fată. Niciodată nu mai văzuse o asemenea femeie. Femeile pe oare le cunoscuse el! În aceeaşi secundă, alături de fata din faţa lui se înşiruiră, la dreapta şi în stânga, femeile pe care le cunoscuse. Pentru o clipă lungă cât o veşnicie rămase în mijlocul unei galerii de portrete în care fata din faţa lui ocupa locul de cinste, iar în jurul ei stăteau înşiruite mulţime de femei, şi toate urmau să fie cântărite şi preţuite

dintr-o singură privire, fata fiind măsura greutăţii şi a preţului. Văzu chipurile trase şi bolnăvicioase ale lucrătoarelor din fabrici, înfăţişarea fetelor zâmbăreţe şi gălăgioase de prin mahalalele oraşului San Francisco. Îi apărură în faţa ochilor femeile păzitorilor de vite şi chipurile negricioase ale mexicanelor totdeauna cu ţigara în gură. În locul lor se iviră japonezele, cu înfăţişare de păpuşi care calcă afectate pe încălţările de lemn; apoi eurasiaticelE. Cu trupuri plăpânde apăsate de stigmatul degenerării; trupeşele femei de prin insulele mărilor Sudului, cu piele întunecată şi coroniţe de flori în jurul capului. Şi toate astea au fost alungate de-o ceata grotescă, de-o cumplită viziune de coşmar – căzăturile împuţite care-şi târâie paşii pe trotuarele din Whitechapel, babornițele buhăite de beţie şi de boli şi toată liota nesfârşită de harpii ale infernului, jegoase şi spurcate la gură, scursura porturilor, drojdia şi scârboşenia celei mai înfiorătoare decăderi umane, care sub masca unei monstruoase înfăţişări de femelă tabăra asupra marinarilor.

— Luaţi loc, vă rog, domnule Eden, spuse fata. Doream foarte mult să vă cunosc încă de când ne-a povestit Arthur. A fost un gest de mare curaj din partea dumneavoastră…

El dădu din mână dispreţuitor şi spuse încurcat că ceea ce făcuse nu era nici un fel de ispravă şi oricare altul ar fi făcut la fel. Fata băgă de seamă că mâna pe care tocmai o mişcase era acoperită de rosături proaspete, pe cale de vindecare, iar când se uită şi la mâna cealaltă văzu că şi aceea se găsea într-o stare identică. Totodată, dintr-o căutătură iute şi cercetătoare, observă o cicatrice pe obraz, o alta care se arăta de sub părul de pe frunte şi o alta ce cobora şi dispărea sub gulerul scrobit. De-abia îşi reţinu zâmbetul când zări dunga roşie lăsată de marginea aspră a gulerului scrobit, pe gâtul bronzat. Se vedea cât de colo că tânărul nu era obişnuit cu gulerele scrobite. În acelaşi fel ochiul ei de femeie îi cercetă hainele observând croiala comună şi lipsită de frumuseţe, cuta făcută de sacou de-a

lungul umerilor şi mulţimea de cute mai mici ce acopereau mânecile, trădând mărimea bicepşilor.

În timp ce dădea dispreţuitor din mână şi mormăia că nu făcuse nimic deosebit, se supunea poruncii primite încercând să se aşeze pe un scaun. Găsi răgazul să admire uşurinţa cu care ea se aşeza, apoi se prăvăli către un scaun din faţa ei, copleşit de conştiinţa întreagă a stângăciei tuturor gesturilor sale. Pentru el era o experienţă cu totul nouă. În toată viaţa lui de până atunci nu-şi dăduse niciodată seama dacă faptele îi sunt stângace ori pline de graţie. Asemenea gânduri despre sine însuşi nu-i trecuseră niciodată prin minte. Cu sufletul la gură se aşează pe marginea scaunului, foarte încurcat că nu ştia ce să facă atunci cu mâinile. Îl stinghereau, oriunde le-ar fi ţinut. Arthur tocmai ieşea din încăpere şi Martin Eden îl urmări cu priviri încărcate de grijă. Se simţea pierdut şi singur în camera aceea, alături de femeia palidă ce părea a fi doar un duh. Nu exista nici un barman căruia să-i ceară de băut, nici un puşti pe care să-l trimită până după colţ să aducă o cană de bere ca să pună temeiul unei înţelegeri şi să poată netezi calea către prietenie.

— Ce cicatrice ai pe gât, domnule Eden? spunea fata. Cum s-a întâmplat? Sunt sigură că a fost o aventură grozavă.

— Un mexican a dat cu cuţitul, domnişoară, răspunse el umezindu-şi buzele uscate şi tuşind uşurel ca să-şi cureţe gâtlejul. O încăierare… După ce i-am smuls cuţitul din mână, a-ncercat să-mi muşte nasu’.

Deşi vorbise cum nu se poate mai simplu, în faţa ochilor îi stăruia imaginea acelei nopţi zăpuşitoare şi înstelate de la Salina Cruz, peticul alb de plajă, luminile vapoarelor din port, glasurile depărtate ale marinarilor beţi, zarva hamalilor, ura arzătoare de pe chipul mexicanului, sclipirile ochilor lui de fiară în lumina stelelor, săgetarea oţelului ce i s-a înfipt în gât şi revărsarea sângelui, mulţimea şi ţipetele din jur, apoi cele două trupuri, al lui şi al mexicanului, rostogolindu-se mereu, încleştate, scormonind nisipul, iar

undeva, departe, melodia suavă a unei chitare. Aceste lucruri le vedea, iar amintirea lor îl făcu să se cutremure şi să se întrebe dacă omul care pictase schooner-ul din tabloul de pe perete ar fi putut să le zugrăvească. Socotea că plaja albă, stelele, luminile vapoarelor ar fi minunat de frumoase, iar în mijloc, pe nisip, ar fi trebuit să apară grupul întunecat al celor ce stăteau roată în jurul luptătorilor. Hotărî că, neapărat, cuţitul ar trebui să ocupe un loc de seamă şi că ar fi arătat tare frumos, dacă pe el s-ar fi răsfrânt lucirea stelelor. Dar din toate acestea nimic nu străbătu în vorbele lui.

— A încercat să-mi muşte nasu', încheie el

— O! rosti fata cu glas stins şi parcă venit de departe, iar el băgă de seamă emoţia zugrăvită pe chipul ei delicat.

El însuşi se simţi copleşit de emoţie şi obrajii lui arşi de soare roşiră abia perceptibil, şi îi simţea pârjoliţi ca de dogoarea cuptoarelor deschise din sala cazanelor de pe vapoare. De bună seamă că asemenea lucruri înspăimântătoare, cum erau bătăile dintre cuţitari, nu puteau fi subiecte potrivite în conversaţia cu o doamnă. În cărţi, oamenii de seama ei nu discutau astfel de lucruri – poate că nici nu aflaseră de existenţa lor.

În conversaţia pe care se străduiau s-o înfiripe se ivi o scurtă pauză. Pe urmă ea îl întrebă cam într-o doară despre cicatricea de pe obraz. Încă pe când fata îşi rostea întrebarea, el îşi dădu seama că se sileşte să găsească subiecte pe măsura priceperii lui, şi atunci se hotărî să lase deoparte toate astea şi să găsească vreunul dintre subiectele pe care era dânsa obişnuită să le discute.

— Asta-i dintr-un accident, zise el ducându-şi mâna la obraz. Într-o seară, când şedeam în port şi marea se umflase, s-a desprins funga velei mari, iar pe urmă balansina. Balansina era de sârmă şi se zvârcolea pe sus cu un şarpe. Cu toţii am sărit să le prindem la loc, dar eu n-am avut distanţă şi-am luat-o peste muie.

— Aha, zise fata, de astă dată având în glas o notă de înţelegere, cu toate că de fapt cele mai multe vorbe ale lui îi păreau un fel de păsărească şi habar n-avea cam ce-ar putea fi aceea balansina şi ce-o fi însemnând muie.

— Şi Swineburne ăsta, începu tânărul căutând să-şi pună planul în aplicare.

— Cine?

— Swineburne, repetă el pronunţând din nou greşit. Poetul.

— A, Swinburne, corectă fata.

— Da, ăsta-i, îngăimă el cu obrajii din nou în flăcări. E mult de când a murit?

— Dar de ce, nu ştiu să fi murit. Fata se uită la el nedumerită. Unde l-ai cunoscut?

— N-am dat niciodată ochii cu el, răspunse Martin. Dar am citit câteva poezii d-ale lui din cartea aceea de pe masă, chiar înainte de venirea dumitale. Cum îţi plac poeziile lui?

Din clipa aceea Ruth începu să vorbească repede şi fără nici o sforţare despre subiectul propus de el. Martin se simţi mai în largul său şi se trase uşor către fundul scaunului, încleştându-şi mâinile pe braţele lui, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu fugă de sub el şi să-l răstoarne pe duşumea. Izbutise: o făcuse să vorbească despre lucruri de-ale ei şi în vreme ce fata continua să-i explice, el se chinua să-i urmărească gândurile, minunându-se de câte cunoştinţe stăteau îngrămădite în capul acela fermecător şi sorbindu-i frumuseţea pală a chipului. O urmări îndeaproape, deşi îl stânjeneau cuvintele necunoscute ce-i curgeau lin de pe buze, ca şi judecăţile de valoare şi însuşi procesul de gândire străin cugetării lui, dar toate acestea îi aţâţau mintea şi i-o scoteau din amorţire. Îşi spuse că asta era viaţa intelectuală şi că în ea se afla frumuseţe, căldură şi asemenea minunăţii cum el nu crezuse că se află pe lume. Uită cu totul de sine şi o privi cu ochi înfometaţi. Iată deci lucruri pentru care merita să trăieşti, să le cucereşti, să te lupţi – da, şi chiar să-ţi jerfeşti viaţa. Cărţile spuneau

adevărul. Pe lume existau şi astfel de femei. Iar ea era una dintre acelea. Femeia din faţa lui îi înaripa imaginaţia şi necuprinse pânze luminoase i se desfăşurau înaintea ochilor, iar pe ele se arătau, abia desluşite, încântătoare scene de dragoste şi pasiune, măreţe fapte de eroism închinate femeii – unei femei palide la chip, unei flori cu petale de aur. Şi prin această fugară şi tremurătoare nălucire, ca printr-un abur uşor în care dansau zâne, privea către femeia cea adevărată şi o vedea cum stă acolo în faţa lui şi vorbeşte despre literatură şi despre artă. Asculta cu încordare, dar mai ales privea şi nu-şi dădea seama cât de fixă îi este privirea şi nici că tot ce era bărbătesc în fiinţa lui îi strălucea atunci în ochi. Dar ei, care, femeie fiind, cunoştea foarte puţin universul bărbaţilor, nu-i scăpau defel privirile lui arzătoare. Bărbaţii nu se mai uitaseră niciodată la ea în felul acesta, şi se simţi stânjenită. Se încurcă în cuvinte şi tăcu. Gândurile i se învălmăşiră. Bărbatul care se uita acum la ea o înspăimânta, însă în acelaşi timp îşi dădea seama că e un lucru straniu, dar foarte plăcut, ca cineva să te privească astfel. Educaţia primită o prevenea că se află în faţa unei primejdii şi a unei chemări amăgitoare, subtilă şi încărcată de taine: dar totodată instinctul striga în gura mare în întraga-i făptură, îndemnând-o să treacă peste stavilele de castă şi situaţie socială şi să-l cucerească pe-acest drumeţ de pe alte tărâmuri, pe-acest flăcău necioplit cu mâini pline de răni şi cu o dungă roşie trasă pe gât de gulerul cămăşii, cu care nu era deprins, pe-acest tânăr fără nici o îndoială întinat şi păcătoşit de-o existenţă degradantă. Ea era însă curată, şi curăţenia ei se răzvrăti; dar era femeie şi de-abia începea să afle tainele paradoxului feminin.

— Şi după cum spuneam… dar oare ce spuneam?

Se opri deodată şi râse veselă, amuzată de propria-i încurcătură.

— Cum spuneaţi că Swinburne acela n-a putut să fie un mare poet pentru că… şi aicea v-aţi oprit, domnişoară,

răspunse el cu grăbire, simţind deodată cum îl chinuie foamea şi un fior minunat îi alunecă pe şira spinării la auzul râsului ei.

„Ca argintul, îşi spuse el în gând, parcă-i clinchetul unor clopoţei de argint’; iar în clipa şi numai pentru clipa aceea se văzu pe un tărâm depărtat, întins sub cireşi încărcaţi de flori roşietice, fumând o ţigară şi ascultând cum clopotele pagodei ţuguiate cheamă la rugăciune credincioşii încălţaţi cu sandale din pai.

— A, da, mulţumesc, zise fata. Swinburne nu izbuteşte să ne câştige pe deplin, la urma urmei, pentru că de fapt e lipsit de delicateţe. Multe dintre poemele lui n-ar trebui citite niciodată. Fiecare vers al unui poet într-adevăr mare este plin de adevăruri încântătoare şi se adresează către tot ce este mai înalt şi mai nobil în om. Nici un vers al marilor poeţi nu poate fi dat la o parte fără a sărăci universul.

— Mie mi s-a părut frumos puţinul cât l-am citit din cartea asta, răspunse el şovăitor. Nici prin cap nu, mi-a trecut că-i un asemenea… coţcar. Poate că asta se vede mai bine în celelalte cărţi ale lui.

— Sunt multe versuri care ar putea să lipsească din cartea pe care ai citit-o, zise ea ritos, cu convingere şi pe un ton ce nu admitea replică.

— Probabil că nu le-am băgat eu de seamă. Ce-am citit era cu adevărat frumos. Totul arunca în jur lumina şi strălucire şi parcă simţeam cum lumina aceea mi se răspândea în întreg trupul şi mă lumina pe dinăuntru, aşa cum luminează soarele ori un reflector puternic. Eu aşa am simţit, dar probabil că nu prea mă pricep la poezie, domnişoară.

Tăcu, stânjenit. Se simţea foarte încurcat şi-şi dădea cu durere seama că nu-i în stare să se exprime cum trebuie. Sesizase măreţia şi frumuseţea din rândurile pe care le citise, dar cuvintele lui nu erau în stare să le arate. Nu se pricepea să dea glas simţămintelor, şi în sinea lui se asemui unui marinar care, în bezna nopţii, dibuie pe un vas necunoscut, încurcându-se în cordaj. Atunci hotărî că are

datoria să se familiarizeze cu această lume nouă. Nu i se întâmplase niciodată să nu poată face o treabă atunci când voise neapărat s-o facă, iar acum sosise vremea să vrea să înveţe cum poate spune lucrurile pe care le avea în minte în aşa fel, încât ea să-l înţeleagă. Ea îi acoperea acum întreg orizontul.

— Longfellow, de pildă… spunea fata.

— Da, l-am citit, o întrerupse el brusc, vrând cu tot dinadinsul să-şi arate şi să utilizeze cât mai deplin cele câteva cunoştinţe pe care le avea despre cărţi, şi să-i dovedească ei că nu era doar un prostănac şi un neisprăvit. Psalmul vieţii, Excelsior şi… cred că asta-i tot.

Fata dădu din cap şi surâse, iar el simţi că surâsul acela arăta doar îngăduinţă, o dureroasă îngăduinţă. Era o prostie din partea lui să ridice asemenea pretenţii. Mai mult decât sigur că acel Longfellow scrisese nenumărate cărţi de poezie.

— Domnişoară, vă rog să mă iertaţi că mă amestec unde nu-mi fierbe oala. De fapt, lucrurile astea e pentru mine aproape cu totul necunoscute şi ăsta-i adevărul. Nu mă pricep. Dar am să fac în aşa fel ca să mă pricep.

Părea o ameninţare. Glasul îi era neînduplecat, ochii îi aruncau scântei şi trăsăturile feţei i se înăspriseră. Ei i se păru că până şi unghiul fălcilor s-a schimbat: bărbia îi era acum supărător de agresivă. În acelaşi timp din fiinţa lui parcă se revărsa un val de bărbăţie intensă care o impresionă.

— Cred că ai să ajungi să… să te pricepi, încheie ea izbucnind în râs. Eşti un om foarte tare.

Privirea îi zăbovi o clipă pe gâtul musculos şi puternic, aproape ca de taur, pârlit de soare şi plin de sănătate şi de forţă. Cu toate că stătea acolo, umil şi ruşinat, femeia se simţi din nou atrasă către el. Se trezi deodată că un gând năstruşnic îi trece prin minte. I se părea că, dacă ar putea pune amândouă mâinile pe gâtul acela, toată vigoarea şi forţa ar trece în fiinţa ei. Gândul acesta o uluia. Avea

impresia că scoate la iveală o stricăciune ascunsă în fiinţa ei şi la care nici măcar nu visase până atunci. Pe lângă asta, forţa fizică i se părea ceva grosolan şi, brutal. Idealul ei de frumuseţe masculină fusese totdeauna delicateţea şi graţia. Dar cu toate acestea gândul cel năstruşnic nu-i pierea din minte. Nu era cu nici un chip în stare să priceapă cum de avea dorinţa să-şi pună mâinile pe gâtul acela ars de soare. Adevărul este că ea era departe de a fi o fiinţă robustă, ceea ce lipsea trupului şi minţii ei fiind tocmai forţa. Dar ea nu-şi dădea seama. Ştia doar că niciodată până atunci un bărbat nu o impresionase atât de puternic ca acela pe care-l avea acum în faţă şi care din când în când o uluia cu îngrozitoarele lui greşeli de gramatică.

— Da, nu-s chiar rebegit, spuse el. Dacă-i la o adică, pot să înghit şi sârmă ghimpată, numa' acuma s-ar spune că m-am îmbolnăvit la stomac, dacă cele mai multe dintre lucrurile pe care mi le spui dumneata nu izbutesc cu nici un chip să le înghit. Ştii, nu-s dedat la treburi dintr-astea. Îmi place şi cărţile şi poezia şi ori de câte ori am avut răgaz am citit de toate, da' niciodată nu m-am gândit la ele aşa cum te gândeşti ' mneata. De asta nu-s în stare să vorbesc despre ele. Sunt un marinar care pluteşte în voia vântului pe-o mare necunoscută, fără hartă şi fără compas. Acum însă vreau să ştiu precis cum stau. Poate c-ai fi bună să-mi dai vreo povaţă. Unde-ai învăţat toate astea despre care mi-ai vorbit?

— Cred că la şcoală, probabil, şi… citind, răspunse fata.

— La şcoală am fost şi eu când eram ţânc, încercă tânărul să-şi arate nedumerirea.

— Da. Numai că eu mă referem la liceu şi la universitate.

— Dumneata ai umblat la universitate? întrebă el sincer uluit. Simţea că parcă acum se depărtase de el cu cel puţin un milion de kilometri.

— Acum sunt la universitate. Sunt studentă la engleză.

El nu ştia ce înseamnă „la engleză", dar îşi notă în gând că nici asta nu ştie şi trecu mai departe.

— Cât ar trebui să învăţ pân’ s-ajung la universitate? întrebă el iar.

Fata zâmbi încurajator când văzu ce anume voia celălalt să afle şi răspunse:

— Asta depinde de cât ai învăţat până acum. La liceu n-ai urmat deloc? Bineînţeles că nu. Dar şcoala elementară ai terminat-o?

— Mai aveam încă două clase când m-am lăsat păgubaş, da’ totdeauna am trecut clasa foarte bine.

În clipa următoare însă, furios din pricina laudei acesteia, strânse atât de cumplit braţele scaunului, încât îi amorţiră degetele. În acelaşi moment îşi dădu seama că o altă femeie intrase în încăpere. Văzu cum fata se ridică de pe scaun şi aleargă iute în întâmpinarea nou venitei. Se sărutară şi, ţinându-se amândouă înlănţuite pe după mijloc, veniră către el. „Asta trebuie să fie maică-sa”, îşi spuse tânărul. Era o femeie înaltă, blondă, subţirică, impunătoare şi frumoasă. Rochia de pe dânsa era tocmai aşa cum se aştepta că trebuie să fie rochiile în asemenea case. Croiala graţioasă îi desfăta privirile. Şi ea însăşi, şi îmbrăcămintea îi aminteau de femeile văzute la teatru. Pe urmă îi veni în gând că mai zărise astfel de cucoane mari şi astfel de rochii la intrările teatrelor din Londra, când stătea deoparte şi se uita, iar după asta veneau sergenţii de stradă şi-l goneau de sub portal, silindu-l să se retragă în ploaie. Îndată gândurile îi săriră tocmai la vestitul Grand Hotel din Yokohama, unde de asemenea văzuse de pe trotuar cucoane dintr-astea mari. Apoi oraşul şi portul din Yokohama începură să-i joace înaintea ochilor în mii de imagini. Dar alungă degrabă toate aducerile-aminte, chemat fiind cu străşnicie de cele din jur. Ştia că trebuie să se scoale în picioare ca să fie prezentat, şi cu mare greutate izbuti să se ridice rămânând nemişcat cu pantalonii gheboşaţi în dreptul genunchilor, cu braţele atârnând caraghios de-a lungul trupului şi chipul încruntat, în aşteptarea calvarului ce avea să înceapă.

CAPITOLUL.

II.

Drumul până în sufragerie a fost pentru el un adevărat coşmar. Se oprea ori se împiedica, se smucea înainte sau era gata să se prăvălească pe-o parte şi i se părea că niciodată n-are să mai ajungă acolo unde trebuie. Totuşi în cele din urmă ajunse şi fu poftit să se aşeze alături de Ea. Rânduiala cuţitelor şi furculiţelor îl înspăimânta. Avea impresia că în ele se ascund primejdii necunoscute, şi le privi lung, fascinat, până când strălucirea lor deveni un fundal pe care porniră să alunece imagini din teugă. Se vedea pe sine şi pe tovarăşii săi tăind cu cuţitele scoase de la brâu bucăţi de carne uscată pe care le îndesau cu mâna în gură, sau amestecând cu lingurile de fier supa deasă de mazăre din castroanele de tinichea. Duhoarea cărnii alterate îi stăruia încă în nări, iar în urechi îi răsuna clefăitul zgomotos al mesenilor, acompaniat de scârţâitul greementului şi mugetul valurilor. Se uită la ei cum mănâncă şi-şi spuse că mănâncă chiar ca porcii. Dar el, aici, va lua seama. N-o să facă nici un zgomot. Toată vremea o să fie cu cea mai mare luare-aminte la felul cum se poartă.

Privi de jur-împrejurul mesei. În faţa lui stăteau Anthur şi fratele său, Norman. Îşi aminti că amândoi erau fraţii ei, şi-atunci simţi cum în suflet îi creşte simpatia pentru cei doi. Cât de mult se iubeau oamenii din familia asta! În minte îi răsări deodată imaginea mamei, îmbrăţişarea dintre mamă şi fiică şi-apoi le văzu pe amândouă cum înaintează către el, înlănţuite. În lumea lui, asemenea dovezi de dragoste între părinţi şi copii nu puteau fi văzute niciodată. Pentru el asta era o revelaţie a culmilor pe care poate urca viaţa oamenilor din lumea mare. Era de altminteri şi lucrul cel mai minunat pe care-l zărise cu prilejul acestei priviri fugare asupra lumii bune. Întreaga lui fiinţă era plină de admiraţie şi inima i se topea de duioşie. Toată viaţa tânjise după dragoste. Sufletul îi era însetat de dragoste. Dorea dragostea dintr-o cerinţă organică a făpturii lui. Cu toate astea niciodată n-o avusese şi inima i se împietrise. Nu

ştiuse că tânjeşte după dragoste. Nici acum n-o ştia. Vedea dragostea doar în manifestările ei, iar asta îl cutremura, îl făcea s-o socotească un lucru ales, minunat şi superb.

Îi părea bine că domnul Morse nu se află de faţă. Era de-ajuns de greu s-o cunoşti pe ea, pe maică-sa şi pe frate-său Norman. Pe Arthur îl cunoştea într-o oarecare măsură. Simţea fără nici o umbră de îndoială că prezenţa tatălui n-ar mai fi putut-o îndura. I se părea că niciodată în viaţă, nu muncise aşa din greu. Cea mai cumplită dintre munci ar fi fost doar un joc de copii pe lângă cea de acum. Din pricina eforturilor depuse pentru a face deodată atâtea lucruri cu care nu era obişnuit, fruntea i se acoperise cu broboane mici de sudoare, iar cămaşa îi era udă leoarcă. Trebuia să mănânce aşa cum nu mai mâncase niciodată, să folosească unelte necunoscute, să privească pe furiş în jur şi să înveţe cum anume trebuie îndeplinit fiecare lucru nou; să primească valul de impresii ce se revărsa asupra-i, să le păstreze şi să le rânduiască în minte; să-şi dea seama de acel impuls ce-l mâna către ea şi-l răscolea sub înfăţişarea unui neastâmpăr profund şi dureros; să simtă cum îl împunge dorinţa de a răzbate până la felul ei de viaţă şi să-şi strângă gândurile care mereu şi mereu o luau razna, făcând planuri încurcate şi căutând drumul ce l-ar putea duce către ea. În acelaşi timp, de câte ori privirile-i furişe i se îndreptau spre Norman sau spre altcineva, ca să vadă ce cuţiit ori furculiţă se cade să folosească în anume împrejurare, mintea lui reţinea trăsăturile aceluia şi se chinuia să le înţeleagă şi să le explice – totdeauna asemuindu-le cu ale ei. Pe urmă mai trebuia şi să vorbească, să asculte ce i se spunea şi tot ce vorbeau ceilalţi între dânşii, să răspundă de câte ori se cădea s-o facĂ. El, cel învăţat să tot dea drumul gurii – iar asta îl obliga să se supravegheze cu cea mai straşnică luare-aminte. Apoi, ca şi cum atâtea şi atâtea lucruri n-ar fi fost de ajuns, se mai adăugă şi valetul, o primejdie necurmată ce i se ivea pe nesimţite alături, sfinx îngrozitor ce iscodea fără încetare

ghicitori şi taine care trebuia de îndată dezlegate. În tot timpul mesei l-a torturat gândul la vasele în care urma să-şi spele degetele. Pe neaşteptate, mereu şi mereu, de nenumărate ori se întrebă când oare aveau să fie aduseşi cum anume or fi arătând. Auzise vorbindu-se despre asemenea lucruri, iar acum, din moment în moment, peste câteva clipe, avea să le vadă, chiar aici unde stătea la masă cu făpturile astea alese care se pricepeau să le folosească – da, şi o să le folosească şi el. Dar lucrul cel mai de seamă ascuns în adâncul cugetului său şi totuşi mereu prezent era felul cum trebuia să se poarte cu oamenii aceia. Ce atitudine să ia? Problema asta îl chinuia fără încetare. Câteodată îi veneau în minte gânduri laşe şi ar fi vrut să-şi dea aere, să se prefacă a fi în largul său; dar atunci veneau alte gânduri şi mai laşe, care-l preveneau că n-ar fi izbutit, că firea lui nu se potrivea cu astfel de minciuni şi s-ar fi făcut de râs.

În prima parte a mesei, atâta vreme cât se frământa ca să hotărască ce atitudine ar fi trebuit să ia, a fost foarte liniştit. Nu ştia că liniştea şi cuminţenia lui contraziceau ceea ce afirmase Arthur în ajun, când îi vestise că avea să aducă la masă un sălbatic, dar că ei n-aveau de ce să se sperie, fiindcă vor vedea că e un sălbatic interesant. În clipele acelea Martin Eden n-ar fi putut pentru nimic în lume bănui că fratele ei era în stare de-o asemenea trădare – mai cu seamă când el fusese cel care-l scosese pe acest frate dintr-o încurcătură tare neplăcută. Aşa că rămase mai departe la masă, stingherit de propria-i stângăcie şi în acelaşi timp încântat de cele ce se petreceau în jurul lui. Pentru prima dată îşi dădea seama că mâncatul nu este numai o funcţie utilitară. Habar n-avea ce anume mănâncă. Ştia doar că e mâncare. Înainte de toate îşi satisfăcea dragostea de frumos, la masa aceasta unde mâncatul devenise o funcţie estetică. Şi nu numai estetică, ci şi intelectuală totodată. Mintea i se afla într-o permanentă stare de agitaţie. Auzea în discuţiile celorlalţi cuvinte pentru el lipsite de orice

înţeles sau altele întâlnite numai prin cărţi şi pe care nimeni dintre cunoştinţele lui – bărbat ori femeie – n-ar fi fost îndeajuns de bogat la minte ca să le poată rosti. De câte ori auzea un asemenea cuvânt pornind cum nu se poate mai firesc de pe buzele vreunui membru al acestei extraordinare familii – familia ei —, un fior nespus de plăcut îi străbătea întreaga fiinţă. Toată acea lume de vis, de frumuseţe şi de splendidă vigoare, întâlnită doar în cărţi, devenea acum realitate. Se afla în starea deosebită de mare fericire, la care poate ajunge un om doar atunci când îşi vede visele desprinzându-se de pe tărâmurile închipuirii şi devenind fapte împlinite.

Niciodată nu călcase pe asemenea piscuri ale vieţii şi se ţinea puţin mai retras ascultând, observând şi bucurându-se, răspunzând doar în cuvinte scurte: „da, dom’şoară” şi „nu, dom’şoară” la întrebările fetei, sau „da, doamnă” şi „nu, doamnă” când răspundea mamei. Cu destulă greutate izbutea să-şi înfrângă pornirea de a răspunde fraţilor ei „da, să trăiţi” său „nu, să trăiţi”, aşa cum fusese învăţat în viaţa lui de marinar. Simţea că ar fi un lucru cu totul nelalocul lui şi ar însemna să se aşeze singur pe o poziţie de inferioritate – ceea ce nu trebuia cu nici un preţ să facă, dacă voia să se ridice până la ea. Şi mai era totodată şi o poruncă a mândriei lui. „Fir-ar să fie – îşi zise în sinea lui, cu toată convingerea – nu sunt cu nimic mai prost decât ăştia, iar dacă ei ştie o mulţime de lucruri despre care eu habar n-am, este în schimb şi multe altele pe care le-ar învăţa ei de la mine!” Dar îndată după aceea, când ori ea ori maică-sa i se adresă cu „domniile Eden”, toate gândurile de trufie bătăioasă dispărură şi deveni dintr-o dată senin, cu sufletul plin de-o fericire caldă şi bună. De fapt era un om subţire, da, asta erA. Şi stătea aici la masă, cot la cot cu oameni despre care citise prin cărţi. El însuşi devenise un personaj din cărţi şi hoinărea acum prin paginile tipărite ale unor volume frumos legate.

În vremea asta, pe când dezminţea toate vorbele lui Arthur arătându-se mai mult mieluşel decât sălbatic nedomolit, îşi tot chinuia creierii ca să afle în ce chip ar fi trebuit să treacă la fapte. Căci era departe de a fi un mieluşel blând şi un rol de mâna a doua nu se potrivea cu nici un chip firii lui mândre şi dornice să domine. Nu vorbea decât dacă era neapărată nevoie şi atunci vorba lui amintea de felul cum mersese către masă, opintindu-se şi oprindu-se ca să caute în vocabularul său poliglot vorba potrivită, ezitând la cuvintele pe care le ştia potrivite dar temându-se că nu va fi în stare să le pronunţe corect, sau înlăturând pe altele ce i se păreau că nu vor fi înţelese ori că sunt urâte şi aspre. În permanenţă era însă torturat de conştiinţa faptului că grija cu care-şi alege cuvintele îl face să apară drept un prostănac şi-l împiedică să exprime exact tot ce avea în minte. De asemenea, dragostea lui de libertate se ridica împotriva constrângerii pe care n-o putea suferi, cam tot aşa cum gâtul nu putea sa îndure chinga aspră a gulerului scrobit. Şi, de altminteri, era încredinţat ca n-o să se poată stăpâni multă vreme. Natura îl înzestrase cu o mare putere de judecată şi, cu aleasă sensibilitate, iar spiritul lui creator se dovedise întotdeauna neastâmpărat şi dornic de fapte. Ideile şi simţămintele care se zbăteau ca în durerile facerii, dând să iasă din cuget şi să capete expresie şi formă, puseră repede stăpânire pe toată fiinţa lui şi atunci uită ce-i cu el şi unde se află, iar cuvintele bătrâne – unelte ale vorbirii cu care se obişnuise – izbucniră la suprafaţă.

Şi iată-l că o dată, când valetul îl întrerupea şi-l tot sâcâia stându-i lângă umăr, refuză rostind scurt şi tare:

— Pow!

Într-o clipă toţi mesenii ridicară privirile şi se uitară lung la el, parcă aşteptându-l să mai spună ceva, valetul de-abia îşi stăpâni marea bucurie, iar el se cufundă într-o cumplită ruşine. Dar îşi reveni repede şi explică:

— E-un cuvânt al băştinaşilor de prin Noua Caledonie şi înseamnă „sfârşit”. Nici eu nu-mi dau seama cum de mi-a venit în gând. Se scrie p-o-w.

Observă atunci privirile cercetătoare şi interesate ale fetei îndreptate către mâinile lui şi, cum era dispus să dea orice fel de lămuriri, spuse:

— De-abia m-am întors cu un cargobot de pe PacifiC. Întârziasem tare şi prin porturile din Puget Sound am muncit în disperare, ca nişte negri, la aranjat încărcătura – încărcătură arnestecată, dacă ştiţi cumva ce-nseamnă asta. Atunci mi s-a dus naibii pielea de pe mâini,

— O, dar nu de asta mă uitam, se grăbi fata să explice. Mi se pare numai ca mâinile dumitale sunt prea mici faţă de trup.

Obrajii îi ardeau ca focul. Socoti vorba asta o dojană pentru vreo altă gafă de-a lui.

— Da, răspunse el ca şi cum şi-ar fi cerut iertare. Îs prea mici ca să pot face vreo scofală cu ele. Dac-ar fi după umeri şi braţe, aş putea să dau cu ele ca un catâr cu copita. Umerii şi braţele mi-s prea puternice, şi dacă îl dilesc pe vreunul de-i rup gura, apăi îmi fărâm şi eu pumnii.

Cuvintele rostite nu-i pricinuiau nici un fel de bucurie. Îi era o teribilă scârbă de sine. Îl luase gura pe dinainte şi vorbise despre lucruri urâte.

— A fost foarte frumos din partea dumitale că ai sărit în ajutorul lui Arthur, aşa cum ai sărit, deşi nici nu-l cunoşteai, spuse Ruth cu foarte mult tact, dându-şi seama de stânjeneala lui, dar fără să-i înţeleagă şi pricinile.

În schimb el înţelese ce anume urmărise fata şi, din pricina valului fierbinte de recunoştinţă care-i năpădi inima, uită să-şi mai cântărească vorbele.

— Aiurea, n-a fost nici o brânză. Orice om cu vână ar fi făcut la fel. Adunătura aceea de haidamaci era puşi pe scandal, şi Arthur nu se amestecase deloc în ciorba lor. Dac-am văzut că-s gata de mardeală, am sărit şi eu şi le-am opintit vreo câteva zvasturi. S-a încins hora şi-atuncea mi s-

a dus mie ceva pielişoară de pe degete şi şi-au mai numărat gearabeţii vreo câteva măsele. Nici n-aş fi putut să rnă ţin doparte. Eu dacă văd...

Se opri deodată, cu gura căscată, simţind că-i gata să se prăbuşească în prăpastia nimicniciei şi ticăloşiei lui, care-l făcea nedemn să respire acelaşi aer ca şi ea. Iar în vreme ce Arthur relua povestea, pentru a suta oară, spunând ce era să i se întâmple cu derbedeii aceia beţi de pe feribot şi cum năvălise Martin Eden în mijlocul lor şi-l scosese din încurcătură, salvatorul stătea cu sprâncenele încruntate, se gândea la halul în care se făcuse de râs şi-şi frământa şi mai cumplit creierii ca să afle cum s-ar putea apropia de oamenii aceia. Fără nici o îndoială că până acum nu reuşise. Îşi spunea că nu face parte din lumea lor şi nu le înţelege graiul în privinţa asta nu putea să se prefacă. Înşelătoria s-ar vedea de departe şi, de altminteri, aşa ceva nu se potrivea în nici un chip cu firea lui. În cugetul său nu-şi puteau găsi loc nici impostura, nici prefăcătoria. Orice s-ar fi întâmplat, trebuia să rămână el însuşi, în clipa de faţă nu era în stare să vorbească pe limba lor, dar cu timpul ar putea s-o facă. În privinţa asta hotărârea era luată. Dar până atunci va trebui totuşi să vorbească şi să vorbească pe limba lui, deşi mai domolită, bineînţeles, ca s-o poată şi ei înţelege şi să nu-i sperie chiar din cale-afară. Şi mai mult decât atât: nu va lăsa defel să se înţeleagă, fie şi numai prin tăcere, că i-ar fi foarte cunoscute lucruri pe care nu le cunoştea. Urmând această hotărâre, când cei doi fraţi folosiră în discuţiile lor despre cursurile de la universitate de mai multe ori cuvântul „trig”, Martin Eden întrebă:

— Ce-i aceea trig?

— Trigonometrie, răspunse Norman. O treaptă superioară de „mat”.

— Dar mat ce mai este? urmă imediat întrebarea care-l făcu pe Norman aproape să izbucnească în râs.

— Matematici... aritmetică, fu răspunsul.

Martin Eden încuviinţă din cap. Aruncase o privire peste aparent nesfârşitele meleaguri ale cunoaşterii. Şi tot ce vedea deveni deodată pipăibil. Puterea excepţională a imaginaţiei sale dădu abstracţiunilor formă concretă. În alchimia creierului său, trigonometria şi matematicile şi tot întinsul ştiinţelor pe care de-abia îl bănuia se transformară în nenumărate peisaje. Iar peisajele ce i se perindau acum prin faţa ochilor erau pline cu întinsuri de verdeaţă şi luminişuri în mijloc de pădure, toate înecate de lumină dulce ori străpunse de dâre luminoase. În depărtare, un văl de ceaţă purpurie acoperea zarea, dar dincolo de acel văl – o ştia el bine – se ascundeau încântarea necunoscutului şi chemarea desfătărilor. Îl cuprindea beţia. Aici afla aventura, ceva de făptuit cu capul şi cu mâinile, o lume de cucerit – iar din străfundurile conştiinţei ţâşni gândul cuceririi, al străbaterii până la ea, până la zâna aceea palidă ca un crin, care-i şedea alături.

Nălucirea abia zărită fu alungată şi împrăştiată de Arthur, care toată seara încercase să scoată la iveală sălbaticul cunoscut de el. Martin Eden îşi aminti de hotărârea luată. Pentru prima dată deveni el însuşi, la început cu voinţă şi cu bună ştiinţă, dar curând furat de bucuria creaţiei, de dorinţa de a le arăta ascultătorilor viaţa aşa cum o vedea el. Făcuse parte din echipajul schooner-ului Halcyon, al cărui căpitan se ocupa cu contrabanda, şi acolo îi prinsese un cuter al serviciului vamal. Privise totul cu ochii mari deschişi şi se pricepea să spună ce văzuse. Aduse în faţa ascultătorilor valurile frământate ale mării şi oamenii şi corăbiile de pe ele. Le împrumută puterea închipuirii sale aşa fel, încât ei văzură tot ce văzuse el atunci. Cu măiestria unui artist, alese din noianul de amănunte tot ce era mai de seamă, alcătuind fragmente de viaţă strălucitoare şi îmbibate de lumină şl culoare, imprimând totului o mişcare ce-i făcu pe ascultători să se lase furaţi împreună cu el de valul irezistibil al entuziasmului şi elocinţei lui năvalnice. Din când în când îi mai făcea să tresară zguduiţi de

vigoarea povestirii sau de unele cuvinte, dar frumuseţea urma îndeaproape violenţele şi jalea era înlăturată de haz, de felul cum apăreau lucrurile trecute prin înţelegerea marinarilor.

Şi în vreme ce el vorbea, fata îl cerceta cu ochi miraţi. Focul lui interior o încălzea. Se întreba dacă nu cumva toată viaţa ei fusese o fiinţă rece ca de piatră. Voia să se apropie de bărbatul acela arzător şi înflăcărat, care, asemeni unui vulcan, arunca în jur forţă, vigoare şi sănătate. Simţea că trebuie să se apropie de el, şi se sforţa să reziste. Exista însă, de asemenea, şi pornirea de a se îndepărta. O alungau mâinile acoperite de răni murdărite de muncă în aşa hal, încât însuşi gunoiul vieţii îi pătrunsese în carne, dunga roşie a rosăturii făcute de guler şi muşchii aceia cât nişte odgoane. Brutalitatea lui o înfricoşa. Orice asprime în vorbă era o insultă adusă auzului, orice împrejurare mai neplăcută din viaţa lui, o jignire împotriva sensibilităţii ei. Şi cu toate astea se simţea neîncetat atrasă către el, până ce ajunse să creadă că nu putea fi decât un om rău, de vreme ce avea atâta putere asupra-i. Tot ce i se păruse până în ceasul acela mai temeinic aşezat şi mai trainic începea să se clatine. Nimbul de romantism şi aventurile lui nu se împăcau defel cu regulile stabilite ale vieţii cunoscute de ea până atunci. În faţa uşurinţei cu care privea primejdiile şi a veseliei lui veşnic gata să izbucnească, viaţa nu mai părea efort continuu şi stăpânire de sine, ci doar o jucărie menită să slujească un timp pentru joacă, la întâmplare şi după bunul-plac, să fie trăită cu cuget senin, să te bucuri de ea cât poţi şi pe urmă s-o arunci cât colo, plin de nepăsare. În toată fiinţa ei răsuna un singur strigăt: „Atunci, avântă-te în joaca asta! Apleacă-te către el, dacă aşa îţi place, şi pune-ţi amândouă mâinile pe gâtul lui!” Îndrăzneala unui asemenea gând o făcu aproape să ţipe, şi zadarnic chemă în ajutor întreaga-i curăţenie sufletească, dimpreună cu tot ce-i dăduse cultura, zadarnic puse ceea ce era ea împotriva a tot ce-i era străin. Privi în jur şi-i văzu pe ceilalţi cum se

uită la el ca vrăjiţi; şi ar fi cuprins-o deznădejdea dacă n-ar fi zărit spaima din ochii maică-sii – spaimă pricinuită de încântare, e drept, dar totuşi spaimă. Omul acesta venit din întunecimi străine era o primejdie. Maică-sa vedea primejdia şi nu se înşela. Se va bizui şi se va încrede în judecata aceasta a maică-sii, aşa cum făcuse totdeauna, până atunci, în toate privinţele. Flacăra din fiinţa acelui bărbat îşi pierdu căldura, şi teama pe care i-o insufla îşi toci ascuţişul.

Mai târziu, când s-a aşezat la pian, a cântat pentru el şi împotriva lui, sfidându-l, cu pornire, cu răutate, cu dorinţa nelămurită de a-i arăta cât mai limpede adâncimea prăpastiei care-i despărţea. Muzica ei era un fel de bâtă cu care îl lovea fără milă în moalele capului; dar pe el, cu toate că-l uluia şi-l dobora la pământ, muzica aceea îl şi aţâţa. Se uita la ea, beat de admiraţie, în mintea lui, ca şi într-a ei, prăpastia s-a lărgit şi mai tare, dar mult mai repede decât se lărgea prăpastia, se-avânta pe deasupra-i, durând punte, hotărârea lui de a o trece. Fiinţa sa era însă un prea complicat mănunchi de simţăminte pentru a putea sta să privească o seară întreagă în adâncurile unei prăpăstii, mai ales dacă trebuia să asculte şi muzică. Muzica îl tulbura mai mult decât orice. Era pentru el ca o băutură tare ce-l îmboldea către simţăminte avântate, temerare, ca o licoare ce punea stăpânire pe imaginaţia lui şi-o înălţa până dincolo de nori, în slăvile cerului. Alunga lucrurile mărunte şi murdare; îi revărsa în cuget numai frumuseţi şi dădea aripi visurilor lui celor mai îndrăzneţe. Nu înţelegea muzica pe care o cânta ea. Nu era muzica pianelor hodorogite ori a orchestrelor care te asurzeau cu ţipetele alămurilor şi pe care le ascultase el prin sălile de dans. Dar aflase din cărţi câte ceva despre astfel de muzică şi-i admira cu convingere felul cum cânta mai mult fiindcă avea încredere în ea, aşteptând la început cu răbdare măsurile vesele şi ritmul simplu şi limpede, mirat mai apoi când vedea că acele măsuri şi ritmuri sunt repede părăsite. De îndată ce le

prindea în auz şi tresărea, iar imaginaţia pornea în zbor împreună cu ele, muzica aceea pierea într-un vălmăşag haotic de sunete ce nu-i spuneau nimic, dar îi înlănţuiau gândurile şi le ţintuiau la pământ ca un plumb turnat în aripi.

O clipă i-a trecut prin minte că toate astea erau anume aranjate pentru a face haz pe socoteala lui. Simţise ostilitatea fetei şi acum se chinuia să afle mesajul pe care degetele ei îl încredinţau clapelor. Mai apoi însă a părăsit gândul acesta, socotindu-l nedemn şi imposibil, şi s-a lăsat cu totul în voia muzicii. L-a cuprins din nou vechea stare de înaltă bucurie. Picioarele nu-i mai erau de lut, iar carnea i se preschimbă în spirit; în faţa şi în adâncul ochilor lui strălucea o lumină triumfală; apoi scena din faţa ochilor lui dispăru şi se văzu departe, plutind pe deasupra lumii, a unei lumi care-i era nespus de dragă. Cele cunoscute şi cele necunoscute se amestecau laolaltă în lumea de vis a nălucirilor lui. Pătrundea prin porturi ciudate de pe ţărmuri scăldate în soare şi hoinărea prin pieţele şi târgurile unor popoare barbare, nevăzute încă de ochi omenesc. Mireasma insulelor cu mirodenii îi stăruia în nări, aşa cum o simţise în nopţile fierbinţi şi înăbuşitoare petrecute pe mare; rămânea în bătaia alizeului de sud-est în lungi zile tropicale, şi în urma-i mici insule de coral împodobite de frunze de palmier se cufundau în marea de peruzea, iar înaintea lui alte insuliţe de coral împodobite cu frunze de palmier răsăreau din aceeaşi mare de peruzea. Toate vedeniile acestea veneau şi dispăreau repede ca gândul. Pentru o clipă se văzu călare pe un cal sălbatic, alergând ca vântul printre dunele viu colorate din Painted Desert; dar în secunda următoare privea în jos către adâncul fierbinte şi tremurător, în mormântul albit din Death Valley, sau vâslea pe-un ocean îngheţat, printre insule uriaşe de gheaţă care străluceau în bătaia razelor soarelui. Stătea întins pe-o plajă de coral pe care cocotierii creşteau până aproape de locul unde mureau lin-cântătoarele valuri ale mării. Epava

uitată de vreme a unui vapor scufundat ardea cu flăcări verzui la lumina cărora femeile dansau hula în ritmul melodiei chemărilor sălbatice de dragoste ale cântăreţilor ce cântau din ukulele şi loveau tam-tam-urile răpăitoare. Era o noapte senzuală, o noapte ca la tropice. Puţin mai în fund, silueta unui crater de vulcan se-nălţa printre stele. În înălţimi aluneca o semilună palidă iar Crucea Sudului ardea la poalele cerului.

Era aidoma unei harpe; toate faptele vieţii lui trecute, câte îi mai rămăseseră în minte, întruchipau strunele; iar valurile de muzică alcătuiau un vânt uşor ce adia printre acele strune făcându-le să murmure visuri şi aduceri-aminte. Toate acestea nu erau simple senzaţii. Căpătau ele singure formă, culoare şi strălucire, iar îndrăznelile închipuirii se obiectivau într-un chip magic şi de necrezut. Trecutul, prezentul şi viitorul erau una; iar el păşea clătinându-se de-a lungul acestei lumi vaste şi pline de căldură, şi prin curajul şi isprăvile lui măreţe ajungea la Ea – da, era alături de ea, o, cucerea, o cuprindea pe după umeri şi-o însoţea în zbor prin necuprinsa împărăţie a gândurilor lui.

La rândul ei, privindu-l peste umăr, fata îi citi pe chip ceva din toate acestea. Părea transfigurat, ochii mari şi strălucitori ai străinului priveau dincolo de vălul sunetelor şi vedeau în spatele lui avântul şi pulsul vieţii, dimpreună cu giganticele spectre ale închipuirii. O trecură fiorii. Ţopârlanul necioplit şi stângaci dispăruse. Hainele prost croite, mâinile bătătorite şi chipul ars de soare rămâneau; dar acum i se păreau doar gratiile temniţei printre care putea să vadă un suflet mare, plin de înalte năzuinţe ce rămâneau mute şi necunoscute din pricina acelor buze firave, incapabile să le dea glas. Numai o clipă l-a văzut astfel; pe urmă ţopârlanul s-a întors, iar ea a râs de năzdrăvăniile propriei închipuiri. Impresia acelei viziuni fugare dăinuia însă chiar şi când a venit vremea ca el să se retragă, cu tot atâta stângăcie ca şi la sosire, iar atunci i-a

împrumutat volumul lui Swinburne şi un altul al lui Browning căci pe Browning îl studia în timpul acela la unul dintre cursurile de literatură engleză. Semăna aşa de mult cu un adolescent, în vreme ce mulţumea roşindu-se până în vârfurile urechilor, că Ruth simţi cum o cuprinde un simţământ de milă mai mult matern. Nu-şi mai aduse aminte de acel nătăfleţ, nici de sufletul întemniţat, nici de bărbatul care o privise cu toată masculinitatea din el, desfătând-o şi înfricoşând-o. Nu mai vedea înaintea ei decât un adolescent care-i strângea mâna zgâriindu-i pielea cu palma lui bătătorită ca o răzătoare, şi-i spunea, vorbind sacadat:

— A fost clipele cele mai plăcute din viaţa mea. Ştiţi, nu-s obişnuit cu asemenea lucruri… Apoi privi încurcat în jurul său. Nu-s învăţat cu astfel de oameni şi astfel de case. E ceva cu totul nou pentru mine şi ceva care-mi place.

— Sper c-o să mai treceţi pe la noi, îi spuse Ruth, în vreme ce el îşi lua rămas-bun de la fraţii ei.

Musafirul îşi îndesă şapca pe cap, păşi repede peste prag şi dispăru.

— Ei, ce spuneţi de omul meu? întrebă Arthur.

— E un om foarte interesant, ca o adiere de ozon, răspunse soră-sa. Câţi ani are?

— Douăzeci… aproape douăzeci şi unu. Azi după masă l-am întrebat. Nu credeam că-i aşa de tânăr.

„Sunt cu trei ani mai mare decât el”, se gândea Ruth în vreme ce-şi săruta fraţii, urându-le noapte bună.

CAPITOLUL.

III.

Pe când cobora scările, fără să-şi dea seama ce face, Martin Eden vârî mâna în buzunarul hainei. O scoase de acolo cu o foiţa cenuşie şi câteva fire de tutun mexican, din care răsuci cu dibăcie o ţigară. Trase primul fum până în adâncul plămânilor şi-l aruncă afară într-o răsuflare lungă şi domoală. „Dumnezeule!” spuse el tare, cu un glas plin de admiraţie şi de mirare. „Dumnezeule!” rosti încă o dată. Şi

totuşi murmură din nou: „Dumnezeule!” Apoi mâna i se ridică până la gulerul pe care-l desprinse de cămaşă şi-l îndesă în buzunar. Cernea ca prin sită o ploaie rece, dar el se descoperi ca să primească toată burniţa, şi-şi descheie haina mergând mai departe cu totul nepăsător. Aproape nici nu-şi dădea seama că plouă. Păşea ca vrăjit, cufundat în visare şi realcătuind scenele abia trăite.

În sfârşit întâlnise femeia – femeia la care prea puţin se gândise, fiindcă nu avea obiceiul să se gândească la aşa ceva, dar pe care totuşi, în chip nu prea lămurit, se aşteptase s-o întâlnească odată. Stătuse la masă alături de ea. Îi simţise mâna în palma lui, o privise în ochi şi zărise acolo licăriri ale unui suflet minunat de frumos – dar nu mai frumos decât ochii prin care îşi arunca strălucirea, nici decât trupul ce-i dădea formă şi expresie. Nu se gândea la trupul ei ca trup – şi asta era ceva nou pentru el, căci la femeile pe care le cunoscuse până atunci nu luase în seamă decât trupul. Trupul femeii de acum era ceva deosebit. Nu credea că trupul acesta poate fi la fel cu celelalte, supus relelor şi slăbiciunilor trupeşti. Trupul ei era mai mult decât lăcaşul sufletului. Era o emanaţie a sufletului, o întruchipare curată şi graţioasă a esenţei ei dumnezeieşti. Gândul la dumnezeire îi dădu fiorI. Îl smulse din visare şi-l readuse la gândirea trează. Până atunci nu ajunsese la el nici un cuvânt, nici un semn şi nici o chemare a divinităţii. Niciodată nu crezuse în Dumnezeu. N-avusese niciodată nimic de-a face cu religia şi râdea din toată inima de popi şi de viaţa lor de apoi. Era încredinţat că nu există viaţă de apoi; viaţa era aici şi acum, iar după aceea venea întunericul fără sfârşit. Dar în ochii ei văzuse suflet, altceva nu putea fi – suflet nemuritor, care niciodată nu poate să piară. Nici un bărbat cunoscut până atunci şi nici o femeie nu-i dăduseră veste despre nemurire. Dar ea îi dăduse îi şoptise vestea aceasta din prima clipă când s-a uitat la el. Chipul ei strălucea şi acum dinaintea ochilor lui – palid şi serios, drăgălaş şi sensibil, surâzând cu înţelegerea şi

duioşia cu care numai un spirit poate surâde, şi par aşa cum el niciodată nu visase că poate exista puritate. Puritatea ei îl lovi ca o izbitură de pumn. Îl făcu să tresară. Până atunci cunoscuse binele şi răul, dar puritatea, ca un atribut al existenţei, nu apăruse niciodată în conştiinţa sa. Iar acum, în fiinţa ei, cunoştea puritatea ca fiind gradul cel mai înalt de bunătate şi gradul cel mai înalt de curăţenie, care amândouă laolaltă alcătuiau viaţa veşnică.

Şi deodată ambiţia îl îndemnă să se ridice până la viaţa veşnică. Nu merita nici măcar să-i cureţe praful de pe încălţăminte, ştia asta; numai un noroc nemaivăzut şi o întâmplare dintre cele mai fantastice îi îngăduiseră s-o vadă în seara aceea, să stea alături de ea şi să-i vorbească. Era o simplă întâmplare. El nu avea nici un fel de merit. Nu merita un astfel de noroc. În sufletul lui stăpânea simţământul religios. Era umil şi cuminte, ruşinat şi plin de smerenie. În astfel de stare sufletească vin păcătoşii la spovedanie. Era încredinţat că are de dat seamă pentru păcate grele. Şi după cum pocăiţii şi smeriţii ce merg la spovedanie întrezăresc crâmpeie minunate din slăvită lor viaţă viitoare, tot astfel întrezărea şi el clipe fericite din starea la care va ajunge cucerind femeia aceea. Dar o astfel de cucerire era depărtată şi ascunsă ca într-o ceaţă şi cu totul deosebită de cuceririle făcute până atunci. Ambiţia i se avânta pe aripi nestăpânite şi se văzu deodată urcând cu ea pe înălţimi, împărtăşindu-şi unul altuia gândurile, bucurându-se laolaltă de lucrurile nobile şi frumoase. Visa la o cucerire spirituală, străină de orice grosolănie, o comunitate spirituală cu totul descătuşată, pe care nu izbutea s-o cuprindă prea bine în gând. Nu se gândea la asta. De altminteri nu se gândea la nimic. Senzaţiile alungaseră gândurile şi acum se vedea tremurând şi înfiorându-se de atingerea unor emoţii necunoscute până atunci, plutind vrăjit pe-o mare de sensibilitate în care simţurile înseşi erau încordate şi spiritualizate şi se avântau dincolo de piscurile cele mai înalte ale vieţii.

Merse mai departe, împleticindu-se ca un om beat şi mormăind înfrigurat, cu glas tare: „Dumnezeule! O, Dumnezeule!”

La un colţ îl zări un sergent de stradă care se uită la el bănuitor, dar îi observă mersul de marinar şi-l întrebă:

— Unde-ai tras-o, nenicule?

Martin Eden coborî pe pământ. Organismul lui era ager, uşor adaptabil, în stare să facă faţă deîndată oricăror împrejurări. De cum auzi întrebarea poliţistului îşi reveni în fire, deveni iarăşi Martin Eden din toate zilele şi înţelese imediat cum stau lucrurile.

— Îi zic frumos, nu-i aşa? răspunse el râzând. Nici nu ştiam că vorbesc atât de tare.

— Mai ai puţin şi-o să-ncepi să cânţi, îşi dădu cu părerea sergentul.

— Nu, n-o să cânt. Daoă eşti bun să-mi dai un foc, o să iau primul tramvai către casă.

Îşi aprinse ţigara, spuse seară bună şi-şi văzu de drum.

— Ei, ce zici? Nu-ţi vine s-o dai dracului? bodogăni el cu jumătate de glas. Curcanul ăsta zice că-s beat. Zâmbi mai mult în inima lui şi căzu pe gânduri. Şi cred că şi eram, cugetă el. Dar nu-mi închipuiam ca chipul unei femei poate face asemenea ispravă.

De pe Telegraph Avenue luă tramvaiul către Berkeley. Vagonul era plin de tineret, studenţi care cântau întruna şi din vreme în vreme urlau în cor strigătul de luptă al echipei universitare. Îi cercetă cu interes. Toţi erau studenţi învăţau la aceeaşi universitate ca şi ea, făceau parte din clasa ei socială, puteau s-o cunoască, puteau, dacă ar fi vrut, s-o vadă în fiecare zi. Se-ntreba chiar cum de nu voiau, cum de fuseseră în stare să iasă cu toţii şi să se veselească, în loc să stea cu ea toată seara, să-i vorbească, să se strângă roată în jurul ei, s-o adore şi s-o venereze. Şi gândurile îi rătăceau mai departe.

Băgase de seamă că unul dintre ei avea ochi mici şi buze groase. Hotărî atunci că tânărul acela era un ticălos. Pe

bordul unui vas un astfel de om ar fi fost un spion printre tovarăşii lui, o caiafă şi un smiorcăit. El, Martin Eden, era un om mult mai de ispravă decât acela. Gândul îl umplu de voie bună. I se părea că-l împinge mai aproape de Ea. Începu să se compare cu studenţii aceia. Îşi dădu seama de mecanismul muscular al trupului său şi rămase încredinţat că fiziceşte era stăpânul lor, al tuturor. Dar capetele acelora erau pline de gânduri care le îngăduiau să vorbească la fel ca ea – iar asta îl amărî cumplit. Dar oare ce rost are creierul? se întrebă el înfrigurat. Ce-au făcut ei, putea să facă şi el. Ei au învăţat despre viaţă din cărţi, în vreme ce el n-a avut vreme pentru aşa ceva, fiind ocupat să trăiască viaţa. Mintea lui era tot atât de plină de cunoştinţe ca şi a lor, deşi cunoştinţe cu totul de alt soi. Câţi dintre ei ar fi fost în stare să facă un nod de scotă, să ţină strâns în mână timona unei corăbii ori să stea de veghe la gabie? Toată viaţa i se desfăşură înaintea ochilor sub forma unui şir de tablouri în care se întruchipau primejdia şi îndrăzneala, greutăţile şi strădaniilE. Îşi aduse aminte de toate insuccesele şi suferinţele încercate în vremea uceniciei. Oricum, cel puţin în privinţa asta, era mai presus de ei. De-abia de-acum încolo tinerii aceia trebuia să înceapă a trăi viaţa şi să ia în piept toate greutăţile şi necazurile pe care le învinsese el. Foarte bine! În vremea cât ei vor fi prinşi în treaba asta, el o să poată învăţa din cărţi cealaltă parte a vieţii.

Pe când tramvaiul străbătea cartierul de locuinţe sărăcăcioase care desparte Oakland de Berkcley, Martiri Eden căuta din ochi o casă cunoscută, cu etaJ. De-a lungul faţadei căreia stătea scris: „Băcănia Higginbotham”. După ce o zări, coborî la primul colţ de stradă. Stătu pe loc o clipă şi privi firma. Lui îi spunea mai mult decât arătau literele. Îi dezvăluia o făptură plămădită doar din micime şi egoism, iar coţcăriile meschine păreau că-şi scot capul din dosul acelor litere.

Bernard Higginbotham era bărbatul surorii lui şi ajunsese să-l cunoască foarte bine. Deschise uşa cu cheia, pătrunse înăuntru şi începu să urce scările către etaj. AooIo locuia cumnatu-său. Băcănia era jos. În aer stăruia un miros de legume veştejite. Trecând prin coridor se împiedică de un cărucior, lăsat acolo de vreunul dintre numeroşii lui nepoţi şi nepoate, şi se izbi cu zgomot mare de o uşă. „Calicul! gândi el. Nu se-ndură să ardă gaz de doi cenţi, şi puţin îi pasă dacă or să-şi frângă chiriaşii gâtul.”

Căută clanţa bâjbâind şi pătrunse într-o cameră luminată unde se aflau soră-sa şi Bernard Higginbotham. Femeia cârpea o pereche de pantaloni ai bărbatului, iar acesta stătea întins cât era de lung pe două scaune, şi picioarele vârâte în nişte papuci de pâslă ferfeniţiţi îi atârnau pe marginea celui de-al doilea. Privi peste jurnalul pe care-l citea, arătând o pereche de ochi negri, înşelători şi tăioşi. De câte ori se uita la el, Martin încerca un simţământ de repulsie. Niciodată nu putuse pricepe ce-o fi găsit soră-sa la omul acela. El totdeauna avea senzaţia că în faţa lui se află un vierme, pe care de-abia se stăpânea să nu-l strivească sub talpă. „într-o bună zi tot am să-i sfărâm eu măselele”, îşi spunea Martin adesea, consolându-se astfel pentru sforţarea pe care o făcea ca să-l suporte. Ochii aceia, neîndurători şi cruzi ca de nevăstuică, îl priveau cu reproş.

— Ei, ce s-a întâmplat? întrebă Martin.

— De-abia săptămâna trecută am vopsit uşa aceea, de care te-ai lovit, zise domnul Higginbotham cu glas pe jumătate gemut şi pe jumătate răcnit. Ştii doar ce mari sunt preţurile fixate de sindicate. Ai putea să umbli mai cu băgare de seamă.

Martin avusese de gând să-l pună la punct, dar se stăpâni, dându-şi seama că totul ar fi fost zadarnic. Trecu peste o atât de cumplită micime sufletească şi privi la o cromolitografie de pe perete. Rămase înmărmurit. Până atunci îi plăcuse totdeauna, dar acum avea impresia că o vede pentru prima oară. Era un lucru de duzină, un lucru

ieftin, ca tot ce se afla în casa aceea. Gândul i se duse îndărăt la casa din care tocmai plecase, iar acolo zări mai întâi tablourile şi apoi o văzu pe Ea, o văzu cum se uită la el având în priviri o dulceaţă care-ţi topeşte inima şi cum îi strânge mâna, la despărţire. Uită cu totul unde se află şi uită de existenţa lui Bernard Higginbotham, până în clipa când domnul Higginbotham îl întrebă:

— Ce, ai văzut cumva vreo stafie?

Martin îşi veni în fire şi-l privi în ochii mărunţei, batjocoritori, duşmănoşi şi laşi, apoi deodată îi apărură înainte, ca pe un ecran, aceiaşi ochi aşa curn arătau când stăpânul lor vindea zarzavat în prăvălioara de desubt – ochi supuşi, împăcaţi, mieroşi şi linguşitori,

— Da, răspunse Martin. Am văzut o stafie. Noapte bună. Noapte bună, Gertrude.

Se răsuci în loc ca să iasă din cameră, dar se-mpiedică într-o ruptură a covorului flenduros.

— Să nu trânteşti uşa, îi puse în vedere domnul Higginbotham.

Simţi cum îi fierbe sângele în vine, dar se stăpâni şi trase binişor uşa în urma lui.

Domnul Higginbotham se uită triumfător la nevastă-sa.

— A băut, anunţă ei răutăcios. Ţi-am spus c-aşa o să facă.

Femeia încuviinţă din cap, resemnată.

— Îi străluceau grozav ochii, mărturisi ea. Şi nici nu mai avea guler, cu toate că plecase cu el la gât. O fi băut şi el un pahar sau două.

— Nici nu se mai ţinea pe picioare, spuse bărbatul. M-am uitat bine la el. N-a fost în stare sa meargă nici până la uşă, fără se se clatine. Ai auzit şi tu că era cât p-aci să cadă pe coridor.

— Cred că s-a împiedilcat de căruciorul lui Alice. N-avea cum să-l vadă pe întuneric.

Glasul domnului Higginbotham începu să crească o dată cu mânia. Toată ziua se supunea altora, cât stătea în

prăvălie, păstrându-şi pentru seara, când se afla în sânul familiei, privilegiul de a fi el însuşi.

— Îţi spun eu, comoara de frate-tău era beat turtă.

Glasul îi era îngheţat, tăios şi neîndurător, iar buzele pronunţau răspicat fiecare cuvânt, cu forţa neînduplecată a unei maşinării. Femeia oftă şi nu mai scoase nici o vorbă. Era înaltă şi voinică, totdeauna neîngrijit îmbrăcată şi veşnic obosită din pricina propriului trup, a muncii şi a bărbatului.

— Boala asta e în el, ascultă-mă pe mine, a moştenit-o de la taică-său, urmă mai departe domnul Higgin botham, cu glas acuzator. Tot în şanţ o să crape şi ăsta. Ştii tu cum.

Femeia încuviinţă din cap, suspină şi-şi văzu mai departe de cusut. Se înţeleseseră: Martin venise acasă beat. În sufletul lor nu exista puterea de a cunoaşte frumuseţea, căci altminteri ar fi înţeles că ochii aceia scânteietori şi chipul plin de strălucire vesteau cea dintâi întâlnire a unui tânăr cu dragostea.

— Frumos exemplu le mai dă copiilor, izbucni pe neaşteptate domnul Higginbotham, spărgând tăcerea păstrată de nevastă-sa spre marea lui nemulţumire. Câteodată ajungea chiar să dorească mai multă împotrivire din partea soţiei. Dacă mai face o dată aşa, să-şi ia catrafusele. Ai înţeles? Doar n-o sa las copiii ăştia nevinovaţi să dea ochi cu depravările lui de stricat şi de beţiv. Domnului Higginbotham îi plăcea foarte mult vorba asta – depravări – întâlnită într-un articol de ziar şi cu care de puţină vreme îşi îmbogăţise vocabularul. Asta e depravări, altfel n-ai cum să-i spui.

Femeia mai oftă o dată, dădu cu durere din cap şi continuă să coasă. Domnul Higginbotham se întoarse iar la lectura ziarului.

— Şi-a plătit întreţinerea pe săptămâna trecută? strigă el pe deasupra ziarului.

Nevasta iarăşi încuviinţă din cap şi adăugă:

— Mai are încă ceva gologani.

— Când pleacă iar pe mare?

— Cred că după ce-o cheltui toţi banii câştigaţi în ultima cursă, răspunse ea. A fost ieri la San Francisco să caute alt vapor. Numai că atâta vreme cât mai are bani, face mofturi, nici un vapor nu-i mai este pe plac, aşa că încă n-a iscălit nici un angajament.

— Nu-i stă bine unui freacă-punte ca el să mai facă şi nazuri, bufni domnul Higginbotham. Auzi! Mai are şi pretenţii!

— L-am auzit spunând ceva despre un schooner care se pregăteşte să plece undeva într-un loc depărtat să caute nu ştiu ce comori ascunse, şi pe ăsta ar vrea să se îmbarce, dacă termină gologanii.

— De-ar fi om cu scaun la cap i-aş face eu un rost, l-aş angaja să umble cu camionul, spuse bărbatul, dar nici o urmă de bunăvoinţă nu i se făcea simţită în glas. Tom o să plece.

Nevasta se uită la el întrebătoare şi speriată.

— Pleacă în noaptea asta. Se angajează la Carruthers. Ăia o să-i plătească mai mult decât aş putea eu să-i dau.

— Ţi-am spus c-o să-l pierzi, strigă ea. Merită mult mai mult decât îi plăteşti tu.

— Ascultă aicea, femeie, se răsti Higginbotham. De-o mie de ori ţi-am spus să nu-ţi bagi nasul în treburile negoţului. De-acuma n-o să-ţi mai spun nimic.

— N-ai decât, i-o întoarse ea. Tom era un băiat tare bun.

Bărbatu-său o privi lung. Asta era o sfidare nemaipomenită.

— Dacă ar fi ceva de capul prăpăditului de frate-tău, ar putea să ia el camionul în primire, zise Higginbotham furios.

— Numai că el îşi plăteşte regulat întreţinerea, ca oricare altul, îl înfruntă femeia. Pe urmă nu uita că e frate cu mine şi că atâta vreme cât nu-ţi datorează nici un ban n-ai dreptul să te legi toată vremea de el. Am şi eu un suflet de om, măcar că-s măritată cu tine de şapte ani.

— I-ai spus c-o să-i pui gazul la socoteală dacă o să tot stea să citească în pat? întrebă Higginbotham.

Femeia nu răspunse nimic. Dorinţa de răzvrătire îi pieri şi în trupul vlăguit de trudă se topi toată energia. Bărbatul era din nou triumfător. Învinsese. Ochii îi luciră răzbunători şi urechile i se desfătară la auzul molcomelor ei sughiţuri de plâns. Era în culmea fericirii de câte ori izbutea s-o facă să plângă, şi în vremea din urmă plângea destul de lesne, cu toate că lucrurile merseseră altfel în primii ani de căsnicie, înainte ca droaia de copii şi necurmata lui cicăleală să-i nimicească orice voinţă.

— Bine, atunci ai să-i spui chiar mâine dimineaţă, să n-avem vorbă, mai zise bărbatul. Şi uite, vreau numai să-ţi spun, ca să nu cumva să uit, c-ai face bine să trimiţi mâine după Mariana, să vină să aibă grijă de copii. Dacă pleacă Tom n-o să am încotro şi-o să trebuiască să plec cu camionul, aşa c-ai face foarte bine să te hotărăşti şi să cobori, să stai în prăvălie.

— Dar mâine am de spălat, protestă ea fără vigoare.

— Atuncea scoală-te mai de dimineaţă şi termină întâi cu spălatul. Eu o să plec de-abia pe la zece.

Desfăcu nervos ziarul şi se apucă iar de citit.

CAPITOLUL. IV.

Încă furios din pricina discuţiei cu cumnatu-său, Martin Eden merse bâjbâind pană în fundul coridorului şi pătrunse în odaia lui – un fel de chiliuţa în care de-abia încăpeau un pat, un lavoar şi un scaun. Domnul Higginbotham era un om mult prea cumpătat ca să mai plătească şi servitoare când nevastă-sa putea să facă toată treaba. Pe lângă asta, camera servitoarei îi dădea putinţa să ţină în pensiune două persoane şi nu numai una singură. Martin puse pe scaun cele două volume de versuri – Browning şi Swinburne —, îşi scoase haina şi se aşează pe pat. Ţipătul ascuţit al unor droturi astmatice îi întâmpină greutatea corpului însă el nu le auzi. Începu să-şi descheie pantofii, dar rămase cu ochii

aţintiţi la peretele alb din faţa lui, vrâstat cu lungi pâraie de murdărie cenuşie prin locurile pe unde se scursese apa strecurată prin acoperiş. Pe fundalul acestei jalnice privelişti începură să alunece plăsmuiri înflăcărate. Uită de pantofi şi rămase cu ochii ficşi şi privirile pierdute, până când buzele începură să i se mişte, murmurând: „Ruth!” „Ruth!” Nu bănuise niciodată că un simplu sunet ar putea fi atât de frumos. Îi încânta auzul şi-l repetă de nenumărate ori, până ce ajunse într-o stare de beţie. „Ruth!” Era un talisman, un cuvânt magic, care făcea vrăji. De câte ori îl murmura, chipul fetei strălucea în faţa ochilor lui, răspândind pe peretele murdar o lumină de aur. Iar lumina aceasta nu se oprea pe perete. Se lărgea la nesfârşit şi pe undele-i aurii sufletul său pornea să rătăcească în căutarea sufletului ei. Tot ce era mai bun în fiinţa lui se revărsa într-un torent superb. Numai gândul la ea şi era de-ajuns pentru a-l înnobila şi purifica, pentru a-l face mai bun şi a-l face să dorească să fie mai bun. Toate astea le simţea pentru prima oară. Niciodată nu cunoscuse femei în stare să-1 facă mai bun. Prezenţa lor avusese totdeauna efectul contrar, şi-l transformaseră în bestie, iar el nu ştia că, pentru a-1 face mai bun, multe dintre acele femei depuseseră toate eforturile de care erau în stare, deşi ajunseseră la un rezultat jalnic. Cum niciodată nu avusese conştiinţa propriei personalităţi, nu ştia că în făptura lui exista darul acela care stârneşte dragostea în sufletul femeilor şi care era pricina dorinţei lor de a-i cuceri farmecul tinereţii. Cu toate că adeseori îl plictisiseră cu stăruinţele lor nu izbutiseră niciodată să-1 tulbure; şi nici măcar nu visase c-ar putea exista femei care să fi devenit mai bune datorită lui. Totdeauna, pană în clipa de faţă, trăise într-o splendidă nepăsare, iar acum i se părea că de fie ce dată femeile porniseră către el şi ajunseseră până în preajma lui cu mâinile întinate. Şi asta nu din vina lui, şi nici dintr-a lor. Dar el, care pentru prima dată ajunsese să-şi dea seama de starea lui însuşi, era cel mai puţin pregătit să

înţeleagă cum stau de fapt lucrurile şi-l mistuiau flăcările ruşinii acum, când avea în faţa ochilor imaginea propriei turpitudini.

Sări deodată în picioare şi încercă să se privească în oglinda murdară de deasupra lavoarului. Şterse oglinda cu un prosop şi se uită din nou, îndelung şi cu luare-aminte. Pentru întâia oară se vedea într-adevăr pe sine. Ochii lui erau făcuţi să vadă, dar până în clipa aceea fuseseră obloniţi de veşnic schimbătoarea panoramă a lumii, şi tot privind fără încetare la aceasta nu mai putuse afla răgaz să se uite şi la sine. Văzu capul şi chipul unui flăcău de douăzeci de ani, dar, nefiind obişnuit să judece asemenea lucruri, nu avea cum să-şi preţuiască tinereţea. Deasupra unei frunţi pătrate şi boltite văzu un smoc de păr castaniu, ca frunza de nuc pălită, vălurit către frunte şi cârlionţat, răsucit în inele care stârneau admiraţia oricărei femei, trimiţându-i fiori în palmele ce-ar fi dorit să le mângâie şi furnicături în degetele dornice să se strecoare printre ele. Dar părăsi repede toate astea, socotindu-le lipsite de orice merit în faţa Ei, stăruind însă mult şi cu mare grijă asupra frunţii înalte şi pătrate – străduindu-se să pătrundă dincolo de ea şi să afle preţul celor ascunse acolo. Ce fel de creier se afla în spatele acelei frunţi? – iată întrebarea pe care şi-o repeta întruna. De ce era în stare? Unde anume putea să-l ducă? Oare îl putea duce până la Ea?

Se-ntreba dacă se arata cumva sufletul în ochii aceia de oţel adeseori pe deplin albaştri şi aţâţaţi de briza sărată a adierilor de pe ţărmuri veşnic însorite. Se întreba, de asemenea, ce impresie făcuseră ochii aceştia asupra fetei. Încercă să-şi închipuie că se află în locul ei, dar jongleria asta nu-i reuşi. Ar fi putut destul de uşor să se pună în locul altora şi să-şi închipuie că gândeşte cu mintea lor, dar era nevoie ca aceia să fi-e oameni care să trăiască şi să gândească la fel ca el. Viaţa şi felul ei de a gândi îi erau necunoscute. Era întreagă numai minune şi taină şi cum ar fi putut el ghici fie şi doar un singur gând de-al acelei fiinţe?

În orice caz erau ochi cinstiţi, hotărî el, şi în ei nu se arăta nici micime, nici meschinărie. Bronzul chipului ars de soare îi pricinui mirare. Nici prin gând nu-i trecuse că ar fi atât de smoliT. Îşi răsuci mâneca şi compară albul părţii interioare a braţului cu pielea întunecată a chipului. Da, la urma urmei rămânea totuşi un om de rasă albă. Dar şi braţele îi erau la fel de întunecatE. Îndoi braţul, îşi răsuci bicepsul cu mâna cealaltă şi se uită pe partea dinăuntru, unde era mai puţin ars de soare. Avea pielea albă de tot. Râse către chipul bronzat din oglindă, când se gândi că şi chipul acela fusese tot aşa alb ca partea dinăuntru a braţelor; nici prin minte nu-i trecu atunci că pe lume se aflau puţine femei, care, deşi parcă plămădite din spumă, s-ar fi putut făli cu o piele mai albă şi mai catifelată decât a lui – mai albă decât în locurile unde fusese ferită de pârjolul soarelui.

Despre gura lui s-ar fi putut spune că e îngerească, dacă nu s-ar fi întâmplat ca în clipele de încordare buzele groase şi senzuale să se întindă prea apăsat peste dinţi. Uneori se întindeau chiar atât de tare, încât gura devenea aspră şi ursuză, ascetică parcă. Buzele acelea erau buze de luptător şi de ibovnic. Puteau gusta cu desfătare dulceaţa vieţii, după cum puteau da la o parte dulceaţa asta ca să supună viaţa sub porunca lor. Obrazul şi bărbia, puternice şi vag conturate în pătrat, arătau agresivitate şi ajutau buzelor să ia viaţa în stăpânire şi să poruncească. Forţa compensa senzualitatea şi avea asupra ei un efect întăritor, obligându-l să iubească frumuseţea care era şi sănătate, îngăduindu-i să vibreze la senzaţiile cele mai curate. Iar între buze se arătau dinţi care nu cunoscuseră şi nici nu avuseseră nevoie de îngrijirea dentistului. Sunt albi şi puternici şi regulaţi, îşi zise el, privindu-i. Dar în clipa aceea fu cuprins de nelinişte. Undeva, retras în cutele cele mai ferite ale minţii, stătea ascuns şi începea să se arate, încă nedesluşit, gândul că existau oameni care se spălau pe dinţi în fiecare zi. Oamenii aceia erau oameni din lumea înalta – oameni din lumea ei. Desigur că şi ea se spală pe dinţi: în fiecare zi,

bineînţeles. Oare ce-ar spune de-ar afla că de când era pe lume nu se spălase nici măcar o singură dată pe dinţi? Hotărî că trebuia să facă rost de o periuţă de dinţi şi să se obişnuiască să se spele zilnic. Va începe de îndată, chiar mâine. Numai prin fapte mari n-ar fi putut niciodată ajunge până la ea. Trebuia să se schimbe el însuşi în toate privinţele, chiar şi în privinţa spălatului pe dinţi şi a gulerului tare, cu toate că gulerul scrobit i se părea un soi de renunţare la propria-i libertate.

Ridică mâna şi-şi plimbă degetul mare peste palma bătătorită, apoi se uită la murdăria care pătrunsese până-n carne, de unde nici un fel de perie n-ar mai fi putut-o îndepărta. Cât de deosebită era palma ei. Numai amintirea şi îl făcu să se-nfioare de plăcere. Ca o petală de trandafir, îşi spuse el; proaspătă şi moale ca un fulg de zăpadă. Nu crezuse niciodată că o simpla mână de femeie poate fi atât de încântător de catifelată. Se trezi că fuge cu gândul la minunea unei mângâieri aduse de o asemenea mână şi roşi vinovat. Era un gând prea grosolan pentru a putea fi îndreptat către ea. Ar fi însemnat oarecum să pui la îndoială înalta ei spiritualitate. Iar ea nu era decât un spirit palid şi gingaş, care plutea departe deasupra cărnii; şi cu toate astea delicateţea mâinii ei nu-i ieşea din minte. Era obişnuit cu bătăturile aspre ale lucrătoarelor din fabrici şi ale femeilor obligate să muncească. Cunoştea prea bine pricina asprimii acelor mâini; dar mâinile ei… Erau moi fiindcă niciodată nu muncise cu ele. La gândul înspăimântător că se află cineva care nu trebuie să muncească pentru a putea trăi, prăpastia dintre el şi ea se adânci şi mai mult. Dintr-o dată înţelese că aristocraţia era alcătuită tocmai din oameni care nu munceau. Şi imaginea acelor oameni îi apăru înaintea ochilor, pe perete, sub forma unui chip săpat în bronz, sfidător şi puternic. El muncise: primele-i amintiri erau tot de muncă legate, şi toţi ai săi munciseră. Iat-o de pildă pe Gertrude. Când mâinile nu-i erau asprite de nesfârşitele treburi ale gospodăriei, erau umflate şi roşii ca

o bucată de carne fiartă, din pricina pliatului rufelor. Şi pe urmă mai era şi soră-sa Mariana. Vara trecută muncise într-o fabrică de conserve şi mâinile-i delicate şi frumoase se-acoperiseră peste tot cu zgârieturi făcute de cuţitele cu care tăia pătlăgelele roşii. În afară de asta, vârfurile a două degete îi rămăseseră în maşina de stanţat a fabricii de cartonaje, unde lucrase iarna trecută. Îşi aduse aminte cât de aspre erau palmele mamei lui, când stătea încinsă în coşciug. Şi taică-său muncise până în clipa în care îşi dăduse ultima suflare: când a murit, bătăturile din palmele sale erau mai groase de un deget. Dar mâinile ei erau moi, moi ca şi ale maică-sii ca şi ale celor doi fraţi. Gândul acesta din urma i se ivi în minte ca ceva neaşteptat; îi arăta înfricoşător de limpede la ce mare înălţime se afla lumea ei şi cât de uriaşă era distanţa ce se întindea între ea şi el râzând amar se-aşează la loc pe pat şi-şi scoase pantofii. Era un prost. Se lăsase îmbătat de chipul şi de mâinile moi şi albe ale unei femei. Atunci, dirtr-o dată pe peretele murdar din faţa sa îi apăru o vedenie. Parca se afla în faţa unei case de raport, mari şi întunecate. Era noaptea, la Londra, în East End şi în faţa lui stătea Margey, o fată de vreo cincisprezece ani muncitoare în fabrică. O condusese acasă, de la un fel de serbare. Locuia în casa aceea întunecoasă, care nici pentru porci n-ar fi fost potrivita. Întinsese mâna către mâinile ei, să-şi ia rămas-bun. Fata oferise buzele ca fie sărutată, dar el n-avea de gând s-o sărute. Nu ştia de ce, însă îi era într-un fel frică de ea. Deodată mâna ei o prinse pe a lui şi o strânse cu înfrigurare. Simţi bătăturile apăsându-l şi zgâriindu-l şi atunci un val de milă i se revărsă în suflet. Îi văzu ochii învăpăiaţi, flămânzi şi formele neîmplinite de femeie prost hrănită şi împinsă încă din copilărie într-o maturitate înfricoşătoare şi sălbatică; atunci, plin de îngăduinţă o cuprinsese în braţe, se aplecase şi îi sărutase buzele. Îi răsuna şi acum în urechi stinsul ei ţipăt de bucurie şi o simţea cum se caţără pe el ca o pisică. Sărmana fiinţă înfometată! Privi mai departe la năluca celor

petrecute cu mult în urma. Carnea i se înfiora aşa cum se înfiorase şi în noaptea aceea, când fata se prinsese de el, iar inima i se încălzise la flacăra milei. Totul în jur era cenuşiu, cenuşiu şi neguros, iar din negură se cernea ploaia pe pietrele pavajului. Şi deodată, pe perete izbucni o lumină strălucitoare, care străbătu prin cealaltă vedenie şi o alungă, iar în mijlocul acelei lumini se arătă chipul Ei palid, aşezat sub cununa părului de aur, Ea – depărtată şi inaccesibilă ca o stea din înaltul cerului.

Luă de pe scaun cele două cărţi, versurile lui Browning şi ale lui Swinburne, şi le sărută. „Şi totuşi, se gândi el, mi-a spus să mai trec pe la ei.” Se privi încă o dată în oglindă şi spuse cu glas tare şi foarte solemn:

— Martin Eden! Primul lucru pe care-l faci mâine dimineaţă e să te duci la biblioteca publică şi să citeşti despre bunele maniere. Ai înţeles?

Stinse lumina, şi droturile ţipară sub greutatea lui.

— Şi o să trebuiască să te laşi de înjurat, Martin băiatule; neapărat să te dezbari de înjurat, spuse el cu glas tare.

Apoi aţipi şi se lăsă în voia somnului, a somnului şi a viselor care, în ce priveşte nebunia şi îndrăzneala, se puteau lua la întrecere cu ale unui fumător de opiu.

CAPITOLUL.

V.

A doua zi dimineaţa se deşteptă din lumea fermecată a visului trezindu-se într-o atmosferă plină de aburi, grea de mirosul clubucului de săpun şi al rufelor murdare, încărcată de necazurile certurilor fără sfârşit care umplu vieţile chinuite. De îndată ce ieşi din cameră, auzi clipocitul apei un strigăt enervat şi o palmă răsunătoare prin care soră-sa îşi manifesta supărarea împotriva uneia dintre numeroasele ei progenituri. Vaietul copilului îl străbătu ca tăişul unui cuţit. Îşi dădea prea bine seama că tot ce avea în jur, însuşi aerul pe care-l respira, era dezgustător şi meschin. Cât de lungă era calea – gândi el – până la ambianţa de frumuseţe şi linişte din casa unde trăia Ruth. Acolo totul părea

spiritualizat. Aici totul era material, material în sensul cel mai josnic.

— Hai, vino încoace, Alfred, îi strigă el băieţelului care plângea şi, în acelaşi timp, băgă mâna în buzunarul pantalonilor unde-şi ţinea mărunţişul cu veşnica nepăsare cu care trata viaţa în general. Îi dădu micuţului un ban de douăzeci şi cinci de centi şi-i luă în braţe o clipă, ca să-i aline plânsul. Ei, acuma dă fuga şi cumpără bomboane, da nu uita să le dai şi frăţiorilor şi surioarelor. Vezi să nu pierzi banul şi cumpără dintr-acelea care ţin cel mai mult.

Soră-sa îşi ridică de deasupra albiei de rufe faţa congestionată şi se uită la el.

— Îi ajungeau şi cinci centi, îi zise ea. Da aşa eşti tu, nu ştii să preţuieşti banul. Acuma au să mănânce la bomboane până le-o veni rău.

— Nu-i nimic, surioară, răspunse Martin voios. Las’ că ştiu eu ce fac cu banii. Dacă n-ai avea atâta treabă, te-aş săruta în semn de bună dimineaţa.

Dorea din toată inima să fie atent cu soră-sa care era bună la suflet şi care – ştia el bine – în felul ei îl iubea. Dar, într-un fel sau altul, pe măsura ce treceau anii, soră-sa semăna din ce în ce mai puţin cu ea însăşi, purtarea ei devenea din ce în ce mai greu de înţeles. În cele din urma, Martin îşi spuse că munca istovitoare, mulţimea copiilor şi cicăleala bărbatului izbutiseră s-o schimbe, O clipă îi trecu prin minte că începea să se asemene legumelor veştede, mirosului de clăbuc şi gologanilor de cinci, de zece şi de douăzeci şi cinci pe care-i primea peste tejgheaua din prăvălie.

— Du-te de mănâncă, spuse ea supărată, dar în sufletul ei destul de bucuroasă. Dintre toţi fraţii astăzi hoinari prin lume, avusese totdeauna slăbiciune pentru Martin. Uite, eu am să te sărut totuşi, îl vesti ea cu o neaşteptată tresărire a inimii.

Cu arătătorul şi degetul mare îşi şterse clăbucuî mai întâi de pe o mână, pe urmă de pe cealaltă. Martin o cuprinse pe după talia mult îngroşată şi-i sărută buzele umezite de abur.

Ochii femeii se umplură de lacrimi – nu atât din pricina strânsorii ori a emoţiei, cât din cauza slăbiciunii lăsate de îndelungata muncă peste puteri. Îşi împinse repede fratele la o parte, dar nu mai înainte ca el să-i poată zări ochii scăldaţi în lacrimi.

— Ţi-am pus mâncarea în cuptor, zise ea repede. Acuma trebuie să se scoale şi Jim. Eu m-am sculat mai de dimineaţă fiindcă aveam de spălat. Tu vezi ce faci şi pleacă de-acasă cât mai iute. Azi n-o să fie prea frumos la noi. Tom ne-a lăsat şi Bernard trebuie să umble cu camionul.

Martin intră în bucătărie cu inima greA. Căci imaginea, obrazului congestionat al surorii şi toată făptura ei neîngrijită îşi săpau drum ca un acid prin creierul său. Poate că l-ar fi iubit, de-ar fi avut răgaz pentru aşa ceva, îşi spuse el. Dar era totdeauna trudită de moarte. Bernard Higginbotham era o brută, daca o muncea în halul ăşta. Pe de altă parte, nu putea să nu-şi dea seama că în sărutul ei nu existase nimic frumos. Ce-i drept, fusese un sărut cu totul neobişnuit. Ani de-a rândul nu-l sărutase decât atunci când pleca ori se întorcea dintr-o călătorie. Dar sărutul de-adineauri avea gust de săpun şi buzele ei – băgase de seamă asta – erau fleşcăite. Nu simţise nici urmă de apăsare iute şi puternică a buzelor, aşa cum trebuie să fie în orice sărut. Sărutul ei era sărutul unei femei obosite, care de-atât de lungă vreme ajunsese la capătul puterilor, încât uitase să mai sărute. Şi-o aduse aminte cum arata ca fata, înainte de a se mărita, când, după o zi întreagă de trudă într-o spălătorie, era în stare să danseze toată noaptea cu cei mai înfocaţi dansatori, fără să-i pese că după bal trebuia să înceapă o nouă zi de muncă istovitoare. Apoi gândul îi fugi la Ruth şi la dulcea prospeţime care de bună seamă se ascundea în buzele ei ca şi în întreaga-i făptură. De bună seamă că sărutul ei trebuie să fie asemănător cu felul cum strânge mâna sau se uită la cineva: ferm şi sincer. Îndrăzni să se avânte cu gândul pană la a-şi închipui că buzele ei se-mpreună cu ale sale, iar gândul acesta căpătă pentru el

atâta viaţă, încât îl cuprinse ameţeala şi i se păru că pluteşte printre nori de petale trandafirii ce-şi revărsau mireasma în sufletul lui.

În bucătărie dădu peste Jim, celălalt client al pensiunii, care mesteca alene un terci, cu privirile obosite pierdute undeva departe. Jim era ucenic la un instalator şi bărbia-i lipsită de vigoare, dimpreună cu firea-i prea înclinată spre plăceri şi o oarecare sărăcie cu duhul nu făgăduiau să-l ducă prea departe în lupta pentru existenţă.

— De ce nu mănânci? întrebă el când îl văzu pe Martin că-şi înfige cu silă lingura în fiertura de fulgi de ovăz, rece şi nu îndeajuns de fiartă. Iar te-ai îmbătat aseară?

Martin clătină din cap. Îl apăsa cumplit teribila josnicie a tot ce-l înconjura. Ruth Morse i se părea mai depărtată decât oricând.

— Eu m-am îmbătat, urmă Jim râzând încetişor, nervos şi cu un soi de fală. Fleoarcă m-am îmbătat. Şi-am fost şi cu un bobocel de fată. Billy m-a adus acasă.

Martin dădu din cap, în semn c-a auzit – obiceiul de-a asculta pe oricine i-ar fi vorbit ţinea oarecum de firea lui —, şi-şi turnă o ceaşcă de cafea călduţă.

— Mergi diseară la balul de la Lotus Club? întrebă Jim. O să aibă bere şi dacă or veni şi-ai lui Temescal iese un hai ce nu s-a pomenit. Da’ mie nu-mi pasă. Oricum, eu tot mă duc cu duduiţa mea. Măi, al dracului, da am o amăreală-n gură!

Se strâmbă cumplit şi încercă să-şi spele amăreala cu o ceaşcă de cafea.

— O ştii pe Julia?

Martin clatină din cap.

— Ea-i duduiţa mea, il lamuri Jim şi-i o fata clasa una. Te-aş prezenta şi pe tine, nurna’ că tu mi-o sufli. Nu ştiu ce dracu găseşte femeile la tine, zău ca habar n-am, da’ îţi stă mintea când vezi cum le sufli fetele geanabeţilor.

— Ţie nu ţi-am luat nici o fată, răspunse Martin plictisit. N-avea încotro, de mâncat tot trebuia să mănânce.

— Ba mi-ai luat şi mie, riposta celălalt cu înfocare. Ce, ai uitat-o pe Maggie?

— N-am avut nimic cu ea. N-am dansat cu ea decât în seara aceea.

— Da, şi nici n-a mai trebuit altceva! strigă Jirn. A fost de-ajuns să dansezi cu ea, să i te uiţi în ochi şi gata socoteala! Bineînţeles că tu n-ai făcut-o înadins, da' eu m-am lins pe bot pentru vecie. Nici nu s-a mai uitat la mine. Ii ardeau călcâiele după tine. Puteai s-o joci cum îţi plăcea, dac-ai fi vrut.

— Numa' că n-am vrut.

— Ei, şi ce folos? Eu tot am rămas de căruţă, răspunse Jim uitându-se plin de admiraţie la celălalt. Cum naiba faci, zău, Martin?

— Nici nu mă uit la ele, fu răspunsul.

— Adică, vrei să spui tu, te prefaci că nici nu-ţi pasă de ele, insistă Jim cu aprindere.

Martin stătu o clipă pe gânduri, apoi răspunse:

— Poate că şi asta ar fi destul, da' cred că alta e pricina. Niciodată nu m-au interesat… prea mult. Da' dacă tu te poţi preface, cred că e foarte bine.

— Păcat că n-ai fost aseară la salon la Riley, spuse Jim sărind de la una la alta. S-a boxat. Era acolo un tip din West Oakland. Îi spuneau,Şobolanul". Grozav tip! Nimeni n-a avut curaj să boxeze cu el. Toţi am fi vrut să fii tu pe-acolo. Da' unde naiba ai fost?

— La Oakland.

— La v' un spectacol?

Martin împinse la o parte farfuria şi se ridică.

— Vii la dans în seara asta? strigă celălalt în urma lui.

— Nu, nu cred.

Coborî scările şi ieşi în stradă trăgând adânc aerul în piept. Se sufocase în atmosfera dinăuntru şi în vremea asta îl mai şi scosese din fire ucenicul, cu flecăreala lui. De multe ori numai cu mare greutate se stăpânise să nu se-ntindă peste masă şi să-l îndese pe Jim cu mutra în farfuria de

fiertură. Cu cât celălalt flecărea mai mult, cu atât mai depărtată i se părea Ruth. Cum va putea deveni vreodată demn de ea, dacă trăieşte amestecat într-o asemenea turmă? îl cuprindea spaima de câte ori se gândea la greutăţile pe care le va avea de învins şi se simţea prea împovărat de faptul că făcea parte din clasa muncitoare. Toate se năpusteau asupra-i pentru a-l trânti la pământ – soră-sa, casa şi familia soră-sii, Jim ucenicul, toţi oamenii pe care-i cunoştea şi toate legăturile lui cu viaţa. Universul întreg îi lăsa un gust amar în gură. Până atunci îl acceptase aşa cum se găsea, îl socotise un lucru bun şi trăise în bună înţelegere cu tot ce-l înconjura. Întrebări nu adresase niciodată lumii înconjurătoare, de la regula asta abătânu-se doar când zăbovea pe filele cărţilor; dar atunci nu avea de-a face decât cu cărţi, cu poveşti minunate despre o lume mai luminoasă şi cu neputinţă de înfăptuit. Numai că acum văzuse acea lume, văzuse că există, că poate fi înfăptuită şi că în mijlocul ei se află o floare cu chip de femeie şi cu numele de Ruth care şade în miezul ei cel mai luminos, şi din pricina asta el trebuia să guste din toate amărăciunile, să fie chinuit de doruri usturătoare şi de deznădejdi, care-i pârjoleau inima măcinându-i speranţele.

Stătuse în cumpănă dacă să aleagă biblioteca publică din Berkeley ori pe cea din Oakland şi în cele din urmă se hotărî pentru ultima, fiindcă acolo locuia Ruth. Mai ştii? – biblioteca era un loc cum nu se poate mai potrivit pentru ea şi s-ar putea întâmpla s-o întâlnească. Nu ştia cum merg treburile pe la biblioteci şi rătăci printre nenumărate rafturi cu romane, până când fata aceea gingaşă, cu înfăţişare de franţuzoaică şi care părea a fi atunci de serviciu, îi spuse că sala cataloagelor se află la etaj. Nu s-a priceput nici să-l întrebe pe custodele de la birou, aşa că aventurile lui au început în raionul de filosofie. Aflase din cărţi despre existenţa filosofiei, dar nu-şi închipuise că s-a scris atât de mult despre ea. Rafturile înalte, pline de tomuri masive, îl umileau dar în acelaşi timp îl şi aţâţau. Aici

era o treabă la care îşi putea încerca vigoarea minţii. Găsi cărţi de trigonometrie la secţia de matematici, le răsfoi şi privi îndelung la formulele şi figurile pentru el lipsite de orice înţeles. Ştia să citească englezeşte, dar acolo avea de-a face cu o limbă care-i era străină. Norman şi Arthur ştiau limba asta. Îi auzise vorbind-o. Şi amândoi erau fraţii ei. Plecă din secţia de matematici, cuprins de deznădejde. I se părea că din toate părţile fel de fel de cărţi se prăvălesc peste el şi-l strivesc. Nici nu visase că tezaurul cunoştinţelor omeneşti este atât de uriaş. Îl cuprinsese spaima. Cum va izbuti vreodată creierul lui să le stăpânească pe toate? De-abia pe urmă îşi aduse aminte că existaseră şi alţi oameni, mulţi la număr, care le stăpâniseră pe toate; iar atunci murmură un jurământ fierbinte, un jurământ cumplit, rostit în şoaptă, făcând legământ că mintea sa va fi în stare să împlinească tot ce împlinise mintea altora.

Şi aşa rătăci mai departe, pendulând între disperare şi triumf, tot cercetând rafturile încărcate cu înţelepciune. Într-o secţie de miscelanee dădu peste Norrie's Epitome. O răsfoi cu veneraţie. I se părea că vorbeşte o limbă oarecum asemănătoare cu a lui. Amândoi, şi el şi cartea, aparţineau mării. Pe urmă găsi un Bowditch cărţi de Leckey şi Marshall. Găsise soluţia: avea să înveţe marinăria. Se va lăsa de băutură, va munci cu înverşunare şi va ajunge căpitan. În clipa aceea i se părea că Ruth e foarte aproape de el. Căpitan fiind, ar putea să se însoare cu ea (dacă şi Ruth ar fi ţinut la el). Iar dacă n-ar fi ţinut, oricum, tot ar fi trăit o viaţă omenească – asta numai datorită ei – şi în orice caz s-ar fi lăsat de băutură. Apoi îşi aduse aminte de armatori şi de societăţile de asigurare, cei doi stăpâni cu interese diametral opuse, cărora orice căpitan trebuie să li se supună, pentru că de ei atârnă soarta căpitanilor. Îşi roti ochii jur-împrejurul încăperii şi-şi lăsă pleoapele peste imaginea a zece mii de cărţi. Nu, nu va mai avea nimic de-a face cu marea. În toată mulţimea asta de cărţi zăcea puterea, iar dacă era sortit să săvârşească isprăvi

minunate, atunci va trebui sa le săvârşească pe uscat. Înainte de toate, căpitanilor nu le era îngăduit să-şi ia nevestele cu ei pe mare.

Veni vremea amiezii şi apoi ceasurile dinspre seară. Uită de prânz şi porni să caute cărţi despre bunele maniere; căci, în afară de problemele legate de carieră, cugetul îi mai era preocupat şi de o chestiune cum nu se poate mai practica: Dacă ţi se întâmplă să cunoşti o domnişoară care te invită să-i faci o vizită, la câta vreme după asta se cade să faci vizita? Cam în felul acestă o formula el. Dar chiar când ajunse la raionul respectiv, zadarnic căută răspuns. Mulţimea regulilor de bună-cuviinţă reuşi să-l sperie, şi se rătăci cu totul în labirintul regulilor după care oamenii subţiri trebuia să-şi trimită reciproc cărţi de vizită. Se lăsă păgubaş. Nu găsise ceea ce căuta, deşi aflase că pentru a fi politicos un om trebuie să-şi risipească tot timpul, iar el, pentru a învăţa cum să fie manierat, ar mai avea nevoie de încă o viaţă.

— Aţi găsit ce căutaţi? îl întrebă la plecare custodele.

— Da, domnule, răspunse Martin. Aveţi o bibliotecă foarte frumoasă, Custodele încuviinţă din cap, zicând:

— Am fi bucuroşi dacă aţi veni cât mai des pe la noi. Sunteţi marinar?

— Da, domnule. Şi o să mai vin.

„De unde o fi ştiut că sunt marinar?” se întrebă Martin în vreme ce cobora scările.

Apoi, pe stradă, se sforţă la început să păşească ţeapăn şi drept, dar o făcea cu stângăcie, până când îl furară gândurile şi din nou păşi legănându-se cu graţie, ca de obicei.

CAPITOLUL.

VI.

O agitaţie cumplită, un fel de foame sufletească, puse stăpânire pe Martin Eden. Ca un înfometat dorea să zărească fata aceea ale cărei mâini firave îi înşfăcaseră viaţa cu o putere de uriaş. Nu era în stare să-şi ia inima în

dinţi şi să se ducă la ea. Îi era o teamă cumplita ca nu cumva să se ducă prea curând şi să se facă astfel vinovat de încălcarea legilor neîndurătoare care se numeau legi ale bunei-cuviinţe. Petrecu nenumărate ceasuri în bibliotecile din Oakland şi BerkeleY. Completă, formulare şi scoase permise pentru el, pentru soră-sa Gertrude şi soră-sa Mariana, ba chiar şi pentru Jim, al cărui consimţământ îl câştigase cu câteva pahare de bere. Având patru permise pe baza cărora putea împrumuta cărţi, ţinea lumina aprinsă până târziu noaptea, iar domnul Higginbotham îi adăuga la cont cate cincizeci de centi pe săptămână pentru gaz.

Mulţimea cărţilor citite nu făcea decât să-i aţâţe neliniştea. Fiece pagină a fiecărui volum citit nu era decât o mică ferestruică deschisă asupra împărăţiei cunoaşterii. Foamea lui se hrănea din lectură şi devenea din ce în ce mai nepotolită. De asemenea, nu ştia de unde ar trebui să înceapă şi în permanenţă simţea că-i lipseşte pregătirea. Orice referinţă, la o chestiune fie ea oricât de elementară, pe care vedea bine că ultimul cititor este de presupus că o înţelege, pentru el era o problemă de nedezlegat. La fel se petreceau lucrurile şi cu versurile pe care le citea şi care-i umpleau sufletul de o desfătare nebună. Citi din Swinburne mai multe bucăţi decât cele cuprinse în volumul împrumutat de Ruth: Dolores se dovedi a fi întru totul pe înţelesul său. Dar de bună seamă că Ruth n-avea cum pricepe bucata asta, hotărî el. Cum ar fi putut-o pricepe, când trăia o viaţa atât de rafinată? Pe urmă se întâmplă să-i cadă în mână poemele lui Kipling şi fu de-a dreptul uluit de armonia, gingăşia şi farmecul cu care erau înzestrate lucrurile cele mai obişnuitE. Îl încânta dragostea de viaţă a acestui om, ca şi fineţea şi înclinaţia lui către psihologie. Psihologia era un cuvânt nou în vocabularul lui Martin. Îşi cumpărase un dicţionar, faptă care avusese darul de a-i împuţina banii şi de a aduce mult mai aproape ziua când trebuia să se îmbarce din nou, pentru a face rost de alţii. Tot prin fapta asta izbutise să-l înfurie şi pe domnul

Higginbotham, căci dânsul ar fi fost mult mai bucuros ca Martin să-i dea lui banii aceia în contul pensiunii.

În timpul zilei nu îndrăznea să vină în apropierea casei unde locuia familia Morse, dar noaptea îl afla dând târcoale prin preajmă, ca un hoţ, şi aruncând ocheade furişe către ferestre, cu inima plină de dragoste până şi pentru pereţii care o adăposteau. De mai multe ori era cât p-aci să fie surprins de fraţii ei, iar o dată îl urmărise pe domnul Morse până în oraş şi-i cercetase chipul la lumina felinarelor de pe străzi, dorind cu aprindere să se ivească vreo primejdie de moarte în faţa căreia să se arunce pieptiş, ca să salveze viaţa bătrânului. Într-altă noapte străjuirea îi fu răsplătită prin apariţia de o clipă a siluetei ei la o fereastră de la etaj. Nu-i zări decât capul şi umerii şi mâinile ridicate ca să-şi aranjeze părul în faţa oglinzii. Totul n-a durat decât o clipă, dar pentru el a fost o clipă lungă, în cursul căreia sângele i s-a prefăcut în vin şi a început să-i cânte prin trup. După asta Ruth a lăsat storurile. Dar ştia acum că aceea este camera ei; şi de-atunci rătăcea adesea pe-acolo, se ascundea sub un copac umbros de pe cealaltă parte a străzii şi fuma ţigări fără număr. Într-o după-amiază o văzu pe doamna Morse ieşind de la o bancă, iar întâmplarea asta fu pentru el o nouă dovadă a enormei distanţe care-l despărţea de Ruth. Făcea deci parte dintre acei oameni care au de-a face cu băncile.

De când era el pe lume nu fusese niciodată la vreo bancă, şi era încredinţat că într-o asemenea instituţie nu intră decât cei foarte bogaţi şi foarte puternici.

Într-un anumit sens, trecuse printr-o adevărată revoluţie de ordin moral. Curăţenia şi puritatea ei îl influenţaseră şi simţea în adâncul fiinţei o imperioasă nevoie de a fi curat. Dacă într-adevăr voia să ajungă vreodată demn de a respira acelaşi aer ca şi ea, atunci trebuia să fie curat. Se spăla pe dinţi şi-şi freca mâinile cu peria aspră de bucătărie, până când văzu în vitrina unei drogherii o perie de unghii şi-i bănui rostul. Când intra s-o cumpere, negustorul îi zări

unghiile şi-i recomandă o pilă, şi astfel Martin ajunse în posesia încă unui articol de toaletă. La bibliotecă răsfoi o carte despre îngrijirea corpului şi de îndată prinse gust pentru cate o baie rece în fiecare dimineaţă, spre spaima lui Jim şi stupoarea domnului Higginbotham, care nu prea se împaca uşor cu astfel de inovaţii rafinate şi stătu mult în cumpănă dacă se cade ori nu să-i pretindă un spor pentru apa consumată. O altă cotitură o făcu Martin în privinţa dungii de la pantaloni. De îndată ce începu să se orienteze mai lesne în astfel de lucruri, băgă uşor seamă deosebirea dintre pantalonii burlan şi cu mingi la genunchi ai muncitorilor şi linia dreaptă ca lumânarea, de la genunchi până la pantof, a pantalonilor purtaţi de cei din clasele situate deasupra oamenilor care muncesc. Aflând de unde venea deosebirea, năvăli peste soră-sa în bucătărie, căutând fier şi scândură pentru călcat. La început i se întâmplă o nenorocire, îşi arse o pereche de pantaloni şi trebui să-şi cumpere alţii, lucru care aduse şi mai aproape ziua când avea să fie silit să se îmbarce.

Transformările merseră însă mult mai adânc, mult dincolo de aparenţele exterioare. Mai fuma încă, dar de băut nu mai bea deloc. Până atunci credea că băutura este lucru de fală pentru un bărbat şi era foarte mândru de neobişnuita lui rezistenţă la beţie, care îi îngăduia să-i bage mai pe toţi sub masă. De câte ori se întâlnea întâmplător cu vreun fost camarad de echipaj, destui în San Francisco, făcea cinste şi se lăsa şi el cinstit, dar bea numai bere slabă ori limonada, îndurând cu multă voie bună ironiile celorlalţi. Pe urmă îi vedea cum devin sentimentali şi smiorcăiţi, observa atent cum se trezeşte fiara din ei şi cum îi ia în stăpânire, şi mulţu mea lui Dumnezeu ca nu mai este asemenea lor. Uitau că sunt slabi şi nepricepuţi şi, după ce se îmbătau, în mintea lor înnegurată şi diriguită apărea impresia ca sunt nişte adevăraţi zei şi fiecare era deplin stăpân în paradisul dorinţelor lui demente. Martin nu mai simţi niciodată dorinţa de a bea băuturi tari. Se îmbăta într-un fel nou şi

mult mai profund – îl îmbăta Ruth, care aprinsese în sufletul lui dragostea şi pentru o clipă îl lăsase să privească un crâmpei dintr-o viaţă mai înaltă, din veşnicie; îl îmbătau cărţile care-i vârâseră în cap miliardele de dorinţe ce-i colcăiau în creier; apoi îl îmbăta simţul curăţeniei personale pe care o desăvârşea treptat şi care îi dăruia încă şi mai multă sănătate şi superbă vigoare, făcând ca întreaga lui făptură să emane forţă şi bunăstare fizică.

Într-o seară se duse la teatru, nădăjduind aşa, într-o doară, că poate o va zări acolo, şi de la balconul al doilea, unde se afla, într-adevăr a văzut-o. A văzut-o înaintând pe culoarul dintre fotolii împreună cu Arthur şi cu un străin care purta ochelari şi avea păr zbârlit şi ţepos, dar când dădu cu ochii de el simţi cum îl înjunghie grija şi gelozia. A văzut-o aşezându-se într-un fotoliu în primele rânduri, şi în afară de ea puţine alte lucruri a mai văzut în seara aceea – doi umeri albi şi delicaţi şi o revărsare de păr auriu, umbrit din pricina depărtării. Dar acolo se aflau şi alţii care aveau ochi să vadă şi, de câteva ori, privind în jurul său, observă că două fete aşezate la balcon cu câteva rânduri mai în faţă se tot întorceau şi-i zâmbeau pline de îndrăzneală. În privinţa asta fusese totdeauna băiat de treabă. Nu era omul care să poată respinge pe cineva. Mai de mult ar fi zâmbit şi el, ba chiar nu s-ar fi mulţumit numai cu atâta şi le-ar fi încurajat. Dar acum lucrurile se schimbaseră. De zâmbit zâmbi, dar pe urmă privi în altă parte şi hotărî să nu se mai uite la ele. De mai multe ori însă, când uita de existenţa celor două fete, privirile îi rătăciră într-acolo şi le observă zâmbetul. Nu putea să se transforme chiar cu totul, într-o singură zi, şi nici nu-şi putea călca în picioare inima plină de bunătate; de aceea le zâmbi şi el fetelor cu prietenia şi bunăvoinţa unui suflet cald. Nu pentru prima oară i se întâmpla un asemenea lucru. Ştia că întind către el, chemătoare, braţele lor de femeie. Dar acum era altceva. Departe, jos, la fotoliul de orchestră, se afla singura femeie de pe lumea asta, o femeie atât de deosebită, atât de

înfricoşător de deosebita de cele două fete care făceau parte din clasa lui socială, încât pentru ele nu mai putea să aibă decât milă şi compătimire. Le dorea şi lor să poată căpăta, într-o cât de slabă măsură, ceva din bunătatea şi strălucirea acelei femei – dar asta numai fiindcă aşa era firea lui. Pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să le jignească din pricină că-l chemau. Chemările lor nu-l măguleau; ba se simţea chiar puţintel ruşinat din pricina josniciei lui, care-l îndemna să îngăduie acest joc. Ştia foarte bine că, dacă el ar fi făcut parte din clasa socială a lui Ruth, fetele acelea n-ar fi îndrăznit cu nici un chip să-i facă astfel de avansuri: şi cu fiecare ocheadă pe care i-o aruncau, simţea cum mâinile propriei clase îl înşfacă şi-l ţintuiesc locului.

Îşi părăsi locul mai înainte de-a se lăsa cortina peste cel din urmă act, cu nădejdea că o va zări la ieşire. Acolo erau totdeauna bărbaţi care aşteptau, iar el ar putea să-şi tragă şapca pe ochi şi să se ţină mai în spatele cuiva, în aşa fel ca să nu fie văzut. Ieşi din teatru cu cele dintâi grupuri de spectatori; dar de-abia îşi alesese locul la marginea trotuarului, că şi apărură cele două fete. Îl căutau, o ştia; şi pentru o clipă fu gata să blesteme în cuvinte urâte acea însuşire a făpturii lui care avea darul de a atrage femeile. Fără o ţintă precisă, purtate de mulţime, cele două fete străbătură trotuarul către bordură şi de-abia când le văzu că se apropie de el îşi dădu Martin seama că acolo unde se afla ar putea fi descoperit. Când ajunseră în preajma lui mergeau încet şi înghesuite în masa de oameni. Una dintre ele se lovi de el, prefăcându-se că atunci îl vede prima oară. Era o fată subţiratică, brunetă, cu ochi negri şi sfidători. Dar ochii aceia îi zâmbiră şi el le răspunse cu un surâs.

— Hello! o salută Martin.

Fusese un gest automat; îl mai făcuse de atâtea ori şi în împrejurări asemănătoare, cu prilejul primelor întâlniri. De altminteri nici nu s-ar fi putut să n-o facă. În firea lui exista acea largă simpatie şi îngăduinţă faţă de oameni, care nu l-

ar fi lăsat să se poarte altfel. Fata cea brună zâmbi recunoscătoare şi veselă, arătând că ar fi dispusă să se oprească, în vreme ce însoţitoarea ei, care-o ţinea de braţ, râse încetişor dând semn şi ea că e gata să stea pe loc. Se gândi repede. Ar fi ceva cu totul nepotrivit ca Ea sa iasă şi să-l vadă vorbind cu aceste două fete. Cu un gest foarte firesc, ca de la sine înţeles, se întoarse în loc, venind alături de fata brună, şi păşiră, împreună mai departe pe trotuar. Nu era defel intimidat şi limba era departe de a-i fi legată. Se simţea întru totul în largul său şi-şi arătă marea-i măiestrie la vorbă, folosind în chip scânteietor argoul şi cuvintele de haz totdeauna bine venite în asemenea idile care se înfiripau cât ai clipi. La primul colţ, acolo unde mulţimea continua să se, scurgă mai departe, el încercă să apuce pe o stradă laterală. Dar fata cu ochii negri îl apucă de braţ, trăgându-şi după ea şi însoţiitoarea şi-i strigă:

— Ia stai încet, Bill! Unde alergi aşa? Doar n-oi fi vrând să ne laşi mască chiar de-acuma?

Martin se opri râzând şi se întoarse către ele. Peste umerii lor putea să vadă valul mişcător de oameni trecând pe sub felinarele de pe stradă. Acolo unde se afla nu era prea multă lumină şi prin urmare, rămânând nevăzut, s-ar putea s-o vadă pe Ea trecând. Fără nici o îndoială că va trece, fiindcă pe acolo era drumul spre casă.

— Cum o cheamă? întrebă el adresându-se fetei care râdea încetişor şi arătând cu capul către cea brună.

— Întreab-o, veni răspunsul cam răstit.

— Bine. Cum te cheamă, fetiţo? zise Martin, întorcându-se către cealaltă, plin de voioşie.

— Încă nu mi-ai spus cum te cheamă pe tine, răspunse fata.

— Fiindcă nu m-aţi întrebat, zise el surâzând. De altminteri, aţi nimerit-o. Bill. E-n regulă, gata.

— Hai, lasă-te de goange! I se uita drept în ochi, cu ochii ei pătrunzători, pătimaşi şi rugători. Ia spune drept, cum te cheamă?

Din nou se uită în ochii lui. Toate femeile din veacuri de când s-au ivit pe pământ, strigau prin ochii ei. Iar el o cerceta cu priviri indiferente, ştiind prea bine că, dacă va continua să se arate îndrăzneţ şi mândru, ea va da înapoi, blândă şi sfioasă, dar totdeauna gata să inverseze rolurile, dacă el s-ar arăta slab de înger. Om fiind, nu putea să nu simtă chemarea femeii, iar fiinţa lui n-avea cum să se ferească de trufia pe care i-o trezea purtarea ei. O, ştia prea bine jocul şi treburile acestea le cunoştea de minune, de la A pană la Z. Erau fete bune, după măsura cu care se poate socoti bunătatea în lumea lor, munceau din greu pentru un salariu mizerabil şi dispreţuiau vânzarea propriilor fiinţe ca mijloc spre a putea păşi pe cărări mai lesnicioase; doreau cu aprindere să culeagă câteva boabe de bucurie în jalnicul pustiu al vieţii, dar aveau în faţă doar un viitor mărginit de urâţenia trudei fără sfârşit şi de prăpastia neagră a unei şi mai cumplite prăbuşiri către care drumul era mai scurt, deşi mai bine plătit.

— Bill, rosti el, încuviinţând şi din cap. Sigur că da. Bill şi-atâta.

— Serios? stărui fata.

— Aiurea! Nu-l cheamă Bill deloc, sări cealaltă.

— De unde ştii? întrebă Martin. Doar nu m-ai mai văzut de când eşti.

— Nu-i nevoie să te mai fi văzut, ca să ştiu că minţi.

— Hai, zău, Bill, spune, cum te cheamă? întrebă cea dintâi.

— Lasă că-i bun şi Bill, spune-mi aşa, mărturisi el.

Fata îl apucă de braţ şi-l scutură în joacă.

— Ştiam că spui minciuni, zise ea, dar află că şi aşa îmi placi.

Martin apucă mâna care i se oferea singură şi simţi în palmă, semnele şi deformaţiile cunoscute.

— Când aţi plecat de la fabrica de conserve? întrebă el.

— Da’ de unde ştii? Ia te uită, dom’le, oi fi v’un ghicitor, strigară amândouă deodată.

Şi în vreme ce schimba cu fetele acelea toate prostiile care umblă prin capetele proaste, Martin vedea cu ochii minţii mulţimea rafturilor din bibliotecă, pline cu cărţi în care era adunată toată înţelepciunea veacurilor. La gândul acesta zâmbi amar şi căzu din nou pradă îndoielilor. Dar printre imaginile ce i se perindau în minte şi fleacurile pe care le rostea, găsi timp să cerceteze mulţimea ce se scurgea pe uşa de ieşire a teatrului. Şi deodată o zări pe Ea, la lumina felinarelor, între frate-său şi tânărul necunoscut care purta ochelari, iar în clipa aceea i se păru că inima i s-a oprit în loc. Îndelung aşteptase acea secundă unică. Avu timp să observe că ceva uşor şi pufos îi ascundea capul de crăiasă, splendidele trăsături ale chipului înfăşurat în văl, graţia mersului şi a gestului cu care îşi ridica uşor fusta; apoi imaginea asta dispăru şi rămase să privească mai departe la cele două lucrătoare de la fabrica de conserve, la jalnicele lor încercări de-a afişa o eleganţă de prost-gust, la tragicele strădanii de a părea curate şi puse la punct, la veşmintele ieftine, la panglicile proaste şi la inelele de tinichea de pe degetele lor. Simţi că cineva îl strânge de braţ şi auzi un glas care rostea:

— Hei, Bill, trezeşte-te! Ce-i cu tine?

— Ce spuneai? întrebă el.

— Oh… nimic, răspunse bruneta, clătinând din cap enervată. Mă gândeam numai că…

— La ce te gândeai?

— Ei, spuneam aşa, în şoaptă, c-ar fi bine dac-ai putea chema un prieten… pentru ea făcu semn către fata cealaltă, pe urmă am putea merge undeva să luăm o îngheţată, o cafea ori altceva.

Îl cuprinse dintr-o dată o cumplită greaţă spirituală. Trecerea de la Ruth la ele se făcuse prea brusc. Alături de ochii vioi şi provocatori ai fetei din faţa lui, văzu deodată ochii luminoşi şi divini ai lui Ruth, privindu-l din necuprinse adâncimi de puritate. Şi, într-un fel de care nu-şi putea da prea bine seama, simţi cum se naşte în fiinţa lui o mare

putere. Era mai bun decât ele. Pentru el viaţa însemna altceva decât pentru aceste două fete, ale căror gânduri nu puteau merge mai departe de îngheţată şi bărbaţi. Îşi aduse aminte că în cugetul lui | totdeauna dusese o viaţă ascunsă. Nu o dată încercase să împărtăşească şi altora gândurile lui, dar niciodată nu găsise o femeie capabilă să le înţeleagă – şi nici un bărbat în stare de aşa ceva. De multe ori încercase, dar nu izbutise decât să trezească nedumerire în cugetele ascultătorilor. Şi întrucât gândurile lui fuseseră mai presus de ei, îşi spunea acum, însemna că le este superior. Simţi cum în fiinţa lui creşte puterea aceea, şi strânse pumnii. Dacă pentru el viaţa însemna mai mult, atunci avea tot dreptul să pretindă mai mult de la viaţă; dar nu putea cere mai mult de la oameni ca aceia în mijlocul cărora se afla acum. Ochii aceia negri şi îndrăzneţi nu aveau ce oferi. Cunoştea toate gândurile ascunse în spatele lor – îngheţată şi încă ceva. Dar ochii aceia de înger care se arătaseră alături – aceia puteau oferi tot ce ştia el şi chiar lucruri la care el nici măcar nu visa. Ofereau cărţi şi tablouri, frumuseţe şi tihnă şi toată splendida eleganţă a unei vieţi alese. Cunoştea orice proces de gândire s-ar fi putut petrece în spatele acestor ochi negri. Era un fel de mecanism, ca de ceasornic. El avea putinţa să vadă în ce fel se mişcă fiecare rotiţă. Nu urmăreau decât plăcerile ieftine, strâmte ca un mormânt, care te secătuiau şi la capătul cărora nu se afla decât mormântul. În ochii divini se ascundeau însă taine, minuni neînchipuite şi veşnicie. În ei zărise în unele clipe frânturi de suflet, ba chiar şi frânturi din propriul său suflet.

— Un singur cusur are programul ăsta, spuse el cu glas tare. Am o întâlnire.

Scânteierea din ochii fetei arătă cât de mare îi era deziluzia.

— Pesemne trebuie să stai la căpătâiul vreunui prieten bolnav, nu-i aşa? încercă fata să-l ia peste picior.

— Nu, vorbesc serios, am întâlnire cu… glasul i se stinse. Cu o fată.

— Vrei să mă duci? întrebă ea enervată.

Martin o privi drept în ochi şi-i spuse:

— Asta-i adevărul curat. Dar de ce nu vrei să ne întâlnim altă dată? încă nu mi-ai spus nici măcar cum te cheamă. Şi unde stai?

— Lizzie, rosti fata înclinându-se către el, strângându-l de braţ şi rezemându-se de trupul lui. Lizzie Connolly. Şi stau pe Fifth Street, colţ cu Market Street.

A mai vorbit cu ele câteva minute, şi pe urmă şi-a luat rămas-bun. Nu se duse direct acasă; iar când ajunse sub copacul unde stătea de strajă, îşi înălţă privirile către o anumită fereastră şi şopti:

— Cu tine aveam întâlnire, Ruth. Iată, am venit.

CAPITOLUL.

VII.

O săptămână întreagă de lectură încordată trecu din seara când o văzuse prima oară pe Ruth Morse, şi tot nu îndrăznea să-i facă o vizită. De nenumărate ori se hotărâse să se ducă, dar, în faţa îndoielilor care dădeau iureş asupra-i, nu găsea tăria trebuitoare. Nu ştia cam la ce oră ar fi fost potrivit să facă această vizită, nici n-avea pe cine să întrebe, şi-i era teamă să nu comită o gafă ireparabilă. După ce îşi părăsise vechii prieteni şi vechiul fel de viaţă, nu mai avea nici un fel de legături cu nimeni şi nu-i mai rămânea decât să citească, îndeletnicire căreia îi consacra un număr atât de mare de ceasuri, că ar fi izbutit să vlăguiască zece perechi de ochi obişnuiţi. Dar avea ochi ageri şi tari, susţinuţi de-un trup neobişnuit de viguros. Pe lângă asta, mintea lui era un ogor înţelenit. Înţelenită rămăsese toată viaţa, în ceea ce priveşte ideile abstracte culese de prin cărţi, iar acum se arăta însetată să primească sămânţa. Nu fusese niciodată vlăguită de învăţătură şi acum muşca din cunoştinţele ascunse în cărţi cu dinţi ascuţiţi, care nu lăsau să le scape nimic.

Către sfârşitul săptămânii avea impresia că trăise veacuri întregi, atât de departe în urmă rămăseseră viaţa şi obiceiurile din trecut. Întâmpina multe neajunsuri din pricina lipsei de pregătire. Uneori încerca să citească şi cărţi pentru care s-ar fi cerut ani de specializare prealabilă. Într-o zi îi cădea în mână o carte de filosofie veche, pentru ca în cea următoare să dea peste una ultramodernă, şi atunci, în faţa atâtor idei care se băteau cap în cap, totul începea să i se învârtă în minte, ca un vârtej. Tot aşa păţea şi cu cărţile de economie politică. Într-un raft al bibliotecii dădu peste lucrările lui Karl Marx, Ricardo, Adam Smith şi Mill, şi formulele lor, pe care cu greu le putea pătrunde, nu îi păreau contradictorii. Rămânea nedumerit, totuşi dorea să afle cât mai multe. I se întâmpla ca într-o singură zi să ia cunoştinţă de probleme de economie, de industrie şi de politică. Trecând o dată prin City Hall Park, observă un grup de oameni iar în mijloc vreo cinci sau şase care, pătimaşi şi aprinşi la faţă, discutau cu glas tare. Se amestecă printre ascultători şi din gura acelor filosofi populari auzi o limbă cu totul nouă. Unul dintre ei era vagabond, altul agitator sindicalist, altul student în drept iar ceilalţi muncitori vorbăreţi. Atunci auzi pentru prima oară despre socialism, anarhism şi impozit unic, de-abia atunci află că existau pe lume filosofii sociale vrăjmaşe. Auzi sute de termeni tehnici, cu totul noi pentru el, aparţinând unor domenii ale gândirii niciodată atinse în puţinele lui lecturi. Din pricina asta nu avea cum urmări prea îndeaproape argumentaţiile şi nu putea decât bănui său presupune ideile învăluite în astfel de expresii ciudate. Tot acolo se mai afla un chelner cu ochii negri care era teozof, un muncitor bătrân sindicalist care se arăta a fi agnostic convins, un bătrân care îi punea pe toţi în încurcătură, susţinând o ciudată filosofie potrivit căreia tot ce există este bine alcătuit, şi un alt bătrân care sporovăia întruna despre cosmos şi despre atomul-tată şi atomul-mamă.

Peste câteva ceasuri, când plecă de acolo, lui Martin Eden îi vuia capul şi se grăbi către bibliotecă vrând să afle neapărat sensul a cel puţin vreo zece termeni necunoscuţi. Iar când a părăsit biblioteca, purta sub braţ patru volume: Doctrina secretă a doamnei Blavatsky, Progres şi sărăcie, Chintesenţa socialismului şi Lupta dintre religie şi ştiinţă. Din nefericire începu cu Doctrina secretă. Fiecare rând era înţesat de cuvinte foarte lungi, pe care nu le înţelegea. Stătea în pat, în capul oaselor, şi citea mai mult din dicţionar decât din carte. Trebuia să caute atât de multe cuvinte, încât, dacă se întâmpla să întâlnească unul pentru a doua oară, între timp îi uita sensul şi se vedea silit să-l mai caute o datĂ. Îşi puse în gând să le treacă într-un carnet, şi în felul ăsta umplu nenumărate pagini. Dar totuşi nu izbutea să înţeleagă. Citi până la trei dimineaţa, până simţi că-i crapă capul şi totuşi nu ajunse să găsească în paginile acelea nici o idee de bază. Ridică privirile în tavan şi avu impresia că odaia se ridică, se clatină şi coboară ca un vapor pe mare. După aceea zvârli cât colo Doctrina secretă însoţind-o de nenumărate blesteme, stinse lumina şi se vârî în pat. Nici cu celelalte trei cărţi nu făcu vreo scofală. Nu fiindcă ar fi fost incapabil ori prea slab de minte; mintea lui ar fi putut foarte bine lucra cu asemenea idei, dacă ar fi avut obişnuinţa de a gândi şi dacă nu i-ar fi lipsit uneltele trebuitoare. Într-o măsură chiar îşi dădea seama de lucrul acesta şi o vreme se gândi sa nu mai citească decât dicţionarul, până va ajunge să stăpânească înţelesul fiecărui cuvânt.

În schimb îşi găsea consolarea în poezie. Citea multe versuri şi cea mai mare desfătare o afla la poeţii simpli, mai lesne de înţeles. Iubea frumuseţea şi acolo o găsea din belşug. Ca şi muzica, poezia îi răscolea sufletul şi, cu toate că nu-i pătrunsese încă tainele, îşi pregătea mintea pentru încercările mai grele care aveau să urmeze. Paginile minţii lui erau imaculate şi, fără nici un efort, multe dintre versurile pe care le citea şi-i plăceau se imprimau strofă cu

strofă pe acele pagini albe în aşa fel, încât, nu după multă vreme, fu în stare să trăiască bucurii dintre cele mai alese, reproducând cu voce tare ori în şoaptă armonia şi frumuseţea cuvintelor scrise în cărţi. După aceea căzu peste Mitologia clasică a lui Gayley şi Epoca fabulelor de Bullfinch, aşezate una lângă alta într-un raft al bibliotecii. Asta a însemnat într-adevăr lumină, o strălucire mare în bezna neştiinţei lui şi după aceea a citit poezie cu o sete mai nepotolită decât oricând.

Custodele bibliotecii îl văzuse atât de des pe Martin, încât îi devenise foarte apropiat şi-l întâmpina totdeauna cu un zâmbet şi o înclinare din cap, când îl vedea intrând pe uşă. Aşa se explică îndrăzneala de care dădu dovadă Martin. După ce-şi alese câteva cărţi din raft şi în vreme ce custodele completa fişele, Martin, rosti pe neaşteptate:

— Ştiţi ce, aş vrea să vă întreb ceva.

Omul de la birou zâmbi şi se uită la el cu bunăvoinţă şi interes.

— Dacă faci cunoştinţă cu o domnişoară şi te invită să mai treci pe la ea, la câtă vreme poţi să te duci?

Martin simţi cămaşa lipindu-i-se grea de umeri, în aşa hal îl trecuseră sudorile din pricina efortului.

— De, cred că oricând vrei, răspunse omul de la birou.

— Da, numai că aici e o situaţie specială, observă Martin. Ea… eu… ştiţi, cum să vă spun… s-ar putea să n-o găsesc totuşi acasă. E uneori plecată la universitate.

— Atunci mai treci şi altă dată.

— Ştiţi, nu m-am exprimat prea lămurit, mărturisi Martin cu oarecare ezitare în timp ce luă hotărârea de a se lăsa cu totul la voia celuilalt. Sunt un om cam din topor şi nu mă pricep deloc cum trebuie să te porţi în lumea bună. Fata asta e tot ce nu sunt eu, iar eu nu-s nimic din ce este ea. Credeţi cumva că fac pe nebunul? întrebă el deodată.

— Nu, nici nu mă gândesc, te rog să mă crezi, protestă celălalt. Ceea ce-mi ceri dumneata n-are prea mare

legătură cu atribuţiile mele la bibliotecă, dar aş fi cum nu se poate mai bucuros să te pot ajuta.

Martin se uită la el copleşit de admiraţie.

— Dacă m-aş pricepe la toate daravelile astea, poate c-aş izbuti să ies din încurcătură.

— Poftim?

— Vreau sa spun că dacă m-aş pricepe şi eu să vorbesc aşa, atât de frumos… şi atâtea altele.

— Aha, răspunse celalalt cu multă înţelegere.

— Care e ora cea mai potrivită? După-amiaza? Nu prea curând după ora prânzului? Ori seara? Sau mai bine duminica?

— Îţi spun eu cum să procedezi, zise bibliotecarul cu chipul strălucind de satisfacţie. O chemi la telefon şi afli numaidecât.

— Aşa am să fac, conveni Martin.

Pe urmă îşi luă cărţile şi se-ndreptă spre ieşire. Dar se întoarse îndărăt şi întrebă din nou:

— Dacă vorbeşti cu o domnişoară… să zicem, de pildă, domnişoara Lizzie Smith… cum îi spui? Domnişoara Lizzie, ori domnişoara Smith?

— Spune-i domnişoară Smith, declară bibliotecarul plin de importanţă. Îi spui totdeauna domnişoară Smith… până ce ajungi s-o cunoşti mai bine.

În felul acesta a găsit Martin dezlegarea problemei.

— Poţi să vii la orice oră vrei; sunt acasă toată dupămasa, îi răspunse Ruth când auzi la telefon întrebarea lui cam încurcată, cu privire la felul cum ar putea să-i restituie cele două cărţi împrumutate.

Îi deschise chiar Ruth şi ochiul ei de femeie observă numaidecât şi pantalonii călcaţi şi o anumită schimbare în bine, uşoară dar neîndoielnică, petrecută în făptura lui. Iar chipul tânărului îi stârni mirare. Sănătatea lui era oarecum prea ţipătoare şi părea că se revarsă şi ajunge până la dânsa ca nişte efluvii de forţă. Din nou simţi cum i se trezeşte dorinţa de a se apropia de el spre a găsi căldură şi

din nou se minună văzând ce efecte are asupra-i prezenţa lui. La rândul său, simţind atingerea mâinii ei când îi ură bun-sosit, Martin încercă încă o dată senzaţia aceea de ameţitoare bucurie. Deosebirea dintre ei stătea în faptul că ea rămăsese liniştită şi stăpână pe sine, în vreme ce el roşi până în albul ochilor. Păşi în urma ei legănându-se, cu vechea-i stângăcie, iar umerii se clătinară şi săltară la fel de primejdios.

De îndată ce ajunseră în salon şi se aşezară, Martin începu să se simtă mult mai în largul său – cu mult mai liber decât se aşteptase. În privinţa asta îl ajută şi ea; iar bunăvoinţa pe care i-o arătă cu acest prilej îl făcu s-o iubească mai nebuneşte decât oricând. Mai întâi au discutat despre cărţile împrumutate, despre Swinburne, care îl încânta nespus, şi despre Browning, pe care nu-l înţelegea; iar ea conduse conversaţia de la un subiect la altul, în vreme ce se gândea cum ar putea să-i fie de vreun ajutor. După prima lor întâlnire se gândise adeseori la asta. Voia să-l ajute. Omul acesta izbutise să-i trezească mila şi afecţiunea într-un fel în care nimeni nu mai izbutise până atunci, nu atât datorită milei inspirate de el, cât simţămintelor materne din sufletul ei. De bună seamă că mila aceasta nu mai putea fi o milă obişnuită, de vreme ce omul care o pricinuia se arătase a fi atât de bărbat, încât îi trezise în suflet temeri feciorelnice şi-i înfiorase întreaga fiinţă cu gânduri şi simţăminte stranii. Vechea fascinaţie provocată de gâtul lui se arătase iarăşi, iar gândul că ar putea să-şi aşeze acolo amândouă mâinile ascundea în el o dulceaţă nespusă. Încă i se părea o pornire foarte nelalocul ei, dar acum era mult mai obişnuită cu ea. Nici prin minte nu-i trecea că în astfel de ascunzişuri se poate refugia dragostea nou-născută şi nici nu bănuia că simţământul pe care i-l trezea în suflet era dragoste. Socotea că bărbatul acela o interesează numai ca un tip foarte deosebit, care dispune de excelente calităţi ascunse şi avea chiar impresia că purtarea ei porneşte din mărinimie.

Nu ştia că-l doreşte; dar cu el lucrurile stăteau altfel. El ştia că o iubeşte şi o dorea aşa cum nu mai dorise nimic altceva; în toată viaţa lui. Iubise poezia din dragoste pentru, frumos; dar după ce o întâlnise pe Ruth, porţile ce dădeau către vasta împărăţie a iubirii poetice i se deschiseseră larg înaintea ochilor. Ruth îl făcuse să înţeleagă mult mai multe lucruri decât îi arătaseră vreodată Gayley şi Bullfinch. Găsise prin cărţile acelea o frază căreia cu o săptămână mai înainte nu i-ar fi dat nici o atenţie – „Cel nebun din dragoste, gata să moară pentru un sărut” – dar care acuma nu-i mai ieşea din minte. Îl uluiau minunăţia şi adevărul cuprinse în vorbele acelea, iar când o privea pe Ruth înţelegea că ar fi în stare să moară bucuros pentru un sărut. Simţea că el este acel nebun din dragoste şi nici un titlu de nobleţe de pe lumea asta nu l-ar fi putut face să se simtă atât de mândru. În sfârşit, aflase înţelesul vieţii şi rostul ivirii lui sub soare.

Privind-o şi ascultându-i vorbele, gândurile îi deveniră îndrăzneţe. Simţi din nou şi în întregime neasemuita desfătare prilejuită de strângerea de mână cu care îl întâmpinase, şi dori cu înfocare să mai trăiască o dată clipa aceea. Privirile îi rătăciră adesea pe buzele ei, şi tânji după ele cu disperare. Dar în toate astea nu exista nimic grosolan şi nimic pământesc. Încerca bucurii sublime numai urmărindu-i mişcările şi jocul buzelor, în timpul cât dădeau formă cuvintelor pe care le rostea; dar nu erau buze obişnuite, ca ale tuturor bărbaţilor şi tuturor femeilor de pe lume. Nu erau plămădite din lut omenesc. Erau buze de spirit pur, iar dorinţa care-l mâna către ele era cu totul diferită de cea care-l mânase către buzele altor femei. Ar fi putut să le sărute, să-şi odihnească buzele pe buzele ei, dar ar fi făcut-o cu înfrigurarea înălţătoare şi pioasă cu care cineva sărută poalele veşmintelor lui Dumnezeu. Nu era conştient de transmutaţia de valori petrecută în fiinţa lui şi nu-şi dădea seama că lumina ce-i strălucea în ochi atunci când o privea era întru totul aidoma luminii ce străluceşte

în ochii oricărui bărbat aflat sub stăpânirea dorinţelor stârnite de dragoste. Nici nu visa cât de arzătoare şi masculine îi erau privirile şi nici că flacăra lor fierbinte influenţa alchimia ei sufletească. Făptura ei atât de feciorelnică aţâţa şi transfigura propriile lui emoţii, înălţându-i gândurile până pe cele mai senine culmi ale castităţii, şi ar fi fost cum nu se poate mai mirat să afle că în ochi îi stăruia acea strălucire asemănătoare unor valuri fierbinţi care treceau prin întreaga ei fiinţă, trezindu-i în suflet o flacără de acelaşi fel. Flacăra aceea o tulbura în chip subtil şi nu numai o dată – fără ca ea să înţeleagă cum se petrece asta – îi rupse firul gândurilor, strecurându-i-se dulce în cuget, şi o sili să bâjbâie după restul ideilor doar în parte exprimate. Totdeauna se exprima cu multă uşurinţă şi ezitările de acum ar fi pus-o pe gânduri dacă n-ar fi fost convinsă că toate se întâmplau din pricină că el era un exemplar uman cu totul remarcabil. La drept vorbind, cum ea era o fire foarte impresionabilă, nu exista nimic ciudat în faptul că aureola lui de călător venit de pe alte tărâmuri o tulbura atât de adânc.

Întrebarea care stăruia mereu în adâncul conştiinţei ei era cum ar fi putut să-l ajute, aşa că îndreptă discuţia în această direcţie. Primul care vorbi despre asta fu însă Martin,

— Aş vrea să ştiu dacă nu mi-aţi putea cumva da un sfat, începu el şi fu întâmpinat cu o bunăvoinţă ce făcu să-i tresalte inima în piept. V-aduceţi aminte că data cealaltă când am fost aici spuneam că nu pot vorbi despre cărţi şi despre lucruri dintr-astea fiindcă nu mă pricep? Aşa… ei, de-atunci am stat şi m-am mai gândit. Am zăbovit multă vreme pe la biblioteci, da’ multora dintre cărţile care mi-a căzut în mâna n-am putut să le prind firul. Poate ar fi mai bine s-o iau de la capăt. Nimeni nu mi-a dat niciodată vreo mână de ajutor. Am muncit al dracului, încă de când eram ţânc, iar acuma, când m-am dus la bibliotecă şi m-am uitat cu ochi noi la cărţi noi, de-abia am ajuns la părerea că nu citisem ce trebuia. Vă închipuiţi doar că pe la cirezile de

vite şi pe bordul vapoarelor nu se află cărţile pe care le aveţi dumneavoastră aici în casă, ca să spunem aşa. Ei, şi, vasăzică, vedeţi, cam cu aşa cărţi am fost eu obişnuit. Da' cu toate astea – şi nu vă spun ca să mă laud – am fost totdeauna puţin mai deosebit decât cei cu care am stat laolaltă. Nu c-aş fi cumva mai de ispravă decât marinarii şi cowboy-ii cu care am stat împreună – ştiţi, am fost şi cowboy oleacă de vreme – dar totdeauna mi-a plăcut cărţile, am citit tot ce mi-a venit la îndemână, şi… cum să spun… cred că gândesc altfel decât cei mai mulţi dintre ei. Ei, şi-acum să vin acolo unde voiam să ajung. N-am mai călcat niciodată într-o casă ea asta. Când am venit acum o săptămână şi am dat cu ochii de toate astea, te-am văzut pe dumneata, pe mama dumitale, fraţii şi toate celelalte… cum să spun… mi-au plăcut. Am auzit despre lucruri dintr-astea şi am citit despre ele în unele cărţi, iar când mi-am rotit ochii prin casa dumneavoastră, ştiţi, atunci cele citite în cărţi mi s-a arătat a fi adevărate. Dar ce vreau să zic e că mi-a plăcut. Am vrut şi pentru mine aşa ceva. Vreau şi acuma. Vreau să respir un aer ca cel pe care-l respiraţi dumneavoastră în casa asta – un aer încărcat cu mireasmă, de cărţi, cu tablouri şi tot felul de lucruri frumoase, unde omul vorbeşte încet şi e curat şi are gânduri curate. Aerul pe care l-am respirat eu a fost totdeauna încărcat cu miros greu, de cameră mizeră dată cu chirie, de resturi de mâncare şi de pileală, iar oamenii de pe-acolo tot numai despre asta vorbeau. Ei, când te-am văzut pe dumneata străbătând camera ca să-ţi întâmpini mama şi s-o îmbrăţişezi, mi-am spus că ăsta-i cel mai frumos lucru din câte am văzut eu pe lume. Am văzut multe în viaţa mea, şi într-o anumită privinţă am văzut mult mai multe decât alţii care a stat alături de mine. Îmi place să văd, şi vreau să văd mereu mai multe lucruri şi să le văd într-un chip deosebit. Da' încă tot n-am ajuns să va spun ce am pe suflet. Iată co anume vreau să spun. Vreau să-mi croiesc drum către ţelul de viaţa pe care îl duceţi dumneavoastră în casa

asta. În viaţa există şi alte lucruri, nu numai pileală munca pe spetite şi hoinăreală dintr-un loc în altul. Ei, cum voi ajunge acolo? Pe unde să apuc şi de unde să încep? Vreau să muncesc pentru asta, să ştiţi, şi pot să-i las pe mulţi cu gura căscată când e vorba de munca, pe spetite. Dac-apuc să-ncep, voi munci zi şi noapte. Socotiţi poate că-i caraghios să vă întreb toate astea. Ştiu că sunteţi ultimul om de pe lume căruia ar trebui să-i pun o astfel de întrebare, dar nu cunosc pe nimeni altcineva în stare să-mi dea un răspuns… poate afară de Arthur. Poate c-ar trebui să-l întreb pe dânsul. Dacă aş fi…

Glasul i se stinse. Toate planurile atât de bine ticluite i se năruiră în faţa înfricoşătoarei perspective de a fi comis o gafă teribilă neîntrebându-l pe Arthur. Ruth nu răspunse imediat. Era prea adânc cufundată în strădaniile de a împăca vorbele acelea întortocheate, gramatica adesea violentată şi simplitatea gândurilor ce se ascundea îndărătul lor cu ceea ce vedea reflectându-se pe chipul lui. Nu privise niciodată ochi oare să fi exprimat o mai mare forţă. Avea în faţa ei un om care ar fi putut face orice – acesta era mesajul ce i-l citise pe chip – şi care nu se potrivea defel cu şubrezenia gândurilor exprimate prin grai. Din pricina asta şi mintea ei fu atât de tulburată şi se văzu silită să judece atât de repede, încât nu mai fu în stare să acorde simplicităţii respectul cuvenit. Dar chiar în aceste zvârcoliri ale minţii ei, putea recunoaşte existenţa forţei emanate din făptura acelui om. Avea impresia că vede un uriaş care se zbate şi se încordează ca să-şi rupă cătuşele ce-l ţin legat de pământ. Când vorbi, pe chip nu i se putea citi decât simpatie:

— Ştii şi dumneata singur ce-ţi lipseşte: trebuie să înveţi. Trebuie să te întorci la şcoală, s-o termini şi pe urmă să treci la liceu şi la universitate.

— Dar pentru asta e nevoie de bani, o întrerupse el.

— O! La asta nu m-am gândit. Dar la urma urmei ai rude, poţi găsi pe cineva care să te ajute.

Martin clatină din cap.

— Tata şi mama e morţi. Am două surori, una măritată şi alta care cred c-o sa se mărite în curând. În afară de ele mai am droaie de fraţi eu sunt cel mai mic dintre ei – dar ăştia n-a ajutat niciodată pe nimeni. A hoinărit prin toată lumea şi n-a avut grijă decât de pielicica lor. Cel mai mare a murit în India. Doi sunt acum în Africa de Sud şi altul e îmbarcat pe un vas care vânează balene iar încă unul umblă cu un circ – lucrează la trapez. După câte înţeleg şi eu sunt la fel ca ei. M-am întreţinut singur de la unsprezece ani – atâta aveam când a murit mama. Vasăzică mi se pare că va trebui să învăţ singur, şi aş vrea să ştiu de unde să-ncep,

— Cred că primul lucru pe care ar trebui să-l faci e să-ţi procuri o gramatică. Gramatica dumitale…fusese gata să spună „este îngrozitoare”, dar o mai îndulci şi zise: nu-i prea corectă.

El se înroşi şi-l trecură sudorile.

— Ştiu că probabil vorbesc de multe ori urât şi rostesc cuvinte pe care dumneata nu le pricepi. Dar astea sunt singurele pe care ştiu… să le folosesc. Am în mintea mea şi alte cuvinte, culese de prin cărţi, dar nu sunt în stare să le pronunţ, aşa că nu le folosesc.

Nu-i vorba, atât de ce spui, ci mai ales de cum spui. N-o să te superi dacă-ţi vorbesc deschis, nu-i aşa? N-aş vrea deloc să te jignesc.

— Nu, nici gând de aşa ceva, strigă el şi în sinea sa o binecuvântă pentru bunătatea pe care i-o arăta. Dă-i drumul. Trebuie să ştiu, şi de la dumneata voi afla mult mai repede decât de la oricare altul.

— Bine. Uite, de pildă, dumneata spui; cele citite în cărţi mi s-a arătat, când ar trebui să spui mi s-au arătat. Şi faci o mulţime de alte greşeli. Aşa, de pildă, de ce nu spui niciodată dar şi pronunţi numai da’? Ai să-ţi dai foarte bine seama de ele după ce o să te uiţi prin gramatică. De gramatică ai nevoie în primul rând şi cu ea trebuie să

începi. Uite, am să-ţi aduc o carte de gramatică şi am să te-ajut la început.

Când Ruth se ridică în picioare, lui Martin îi trecu prin minte ceva ce citise în cărţile de maniere elegante şi se sculă şi el de pe scaun, stingherit, neştiind dacă într-adevăr se purta aşa cum trebuie şi temându-se ca nu cumva statul lui în picioare să fie interpretat ca semn că vrea să plece.

— Domnule Eden, strigă Ruth când tocmai era gata să iasă din cameră, fii bun şi spune-mi: ce-i aceea pileală? Ai folosit cuvântul ăsta de mai multe ori, îţi aminteşti?

— A, pileală, râse el. E un cuvânt mai din topor şi înseamnă whisky, bere – orice băutură care te îmbată.

Ea râse şi ieşi din cameră. Se întoarse cu o carte de gramatică şi-şi trase scaunul lângă al lui – Martin se întrebă dacă ar fi trebuit ori nu să-i ţină scaunul când se aşezase —, apoi se aşeză foarte aproape de el. Începură să răsfoiască prin carte şi capetele lor stăteau aplecate unul către celălalt. Era atât de tulburat şi vrăjit de apropierea ei, încât de-abia dacă auzea îndrumările cu privire la strădaniile ce-l aşteptau de acum încolo. Dar în clipa când începu să-i explice importanţa conjugării, uită cu totul de prezenţa ei. Nu mai auzise niciodată despre conjugare, iar privirea pe care o arunca acum asupra legilor de bază ale vorbirii îl fascina. Se aplecă şi mai mult asupra paginii şi părul fetei îi mângâie obrajii. O singură dată în viaţă mai leşinase şi avu senzaţia că o să leşine şi acum. De-abia mai putea să respire, iar inima îi bătea cu furie şi-i împingea tot sângele în gâtlej, sufocându-l. Niciodată nu i se păruse că e atât de uşor să ajungă până la ea. În clipa aceea peste prăpastia necuprinsă care-i despărţea se aşternu o punte. Dar simţămintele lui pentru Ruth nu pierduseră nimic din cerească lor curăţenie. Ea rămânea mai departe pe aceleaşi culmi ameţitoare. El fusese luat de jos, înălţat în slăvi şi ridicat până la ea. Smerenia pe care-o arăta în faţa ei era plămădită din acelaşi aluat cu teama şi veneraţia religioasă. I se părea că profanase cele mai sfinţite lucruri sfinte de pe

lume şi încetişor, cu grijă, îşi îndepărtă capul, eliberându-l de atingerea care-l zguduise ca un şoc electric, dar care, pentru ea, trecuse cu totul neluată în seamă.

CAPITOLUL. VIII.

Trecură mai multe săptămâni în cursul cărora Martin Eden studie gramatica, reciti codul manierelor elegante şi devoră toate cărţile ce-i mai căzură în mână. Cu tot ce ţinea de lumea lui trecută nu mai avea nici o legătură. Fetele de la Lotus Club se întrebau ce s-o fi întâmplat cu el şi-l necăjeau pe Jim cu tot felul de întrebări, iar unii dintre cei care obişnuiau să boxeze la Riley erau foarte mulţumiţi că; Martin nu mai dădea pe acolo.

La bibliotecă descoperi o altă comoară. Aşa după cum gramatica îi arătase legile de bază ale vorbirii, cartea de acum îl iniţia în legile cele mai importante ale poeziei şi din ea începu să înveţe despre măsură, ritm şi imagini, trăind astfel bucuria de a afla, sub învelişul frumuseţii, izvoarele şi tainele acestei frumuseţi. O altă carte destul de nouă care îi căzu în mână trata despre poezie ca reprezentare realistă a vieţii, întreprinzând în această direcţie o cercetare exhaustivă cu numeroase citate din cele mai vestite opere literare. Nu citise niciodată vreun roman cu interesul şi atenţia cu care studia aceste lucrări. Şi mintea lui plină de prospeţime, vreme de douăzeci de ani nesupusă la eforturi, iar acum aţâţată de dorinţe arzătoare, asimila tot ce citea, cu o vigoare nicicând întâlnită la studenţii obişnuiţi.

Când de la înălţimea unde se ridicase privea acum îndărăt către vechea lume cunoscută cândva, lumea uscatului, a mării şi a corăbiilor, a marinarilor şi a femeilor de prin porturi i se părea teribil de strâmtă; şi totuşi lumea cea veche parcă se revărsa şi se amesteca treptat cu cea nouă, Mintea lui căuta unitatea şi fu surprins când observă prima oară puncte de contact între cele două lumi. În acelaşi timp se simţea înnobilat de minunăţia gândurilor şi de frumuseţea aflată în cărţi. Toate acestea îl făcură să creadă

cu mai multă convingere decât oricând că în societatea înaltă, în societatea din care făceau parte Ruth şi familia ei, toţi bărbaţii şi toate femeile nutreau şi trăiau numai astfel de gânduri. Aici jos, unde se afla el, stăpânea ticăloşia, iar el voia să se dezbare de ticăloşia ce-i murdărise toată viaţa de până atunci şi să se înalţe către regatul sublim în care trăiau clasele sus-puse. Întreaga copilărie şi tinereţea îi fuseseră tulburate de o vagă nelinişte; niciodată nu ştiuse ce anume vrea, dar năzuise către un lucru după care zadarnic alergase, până în clipa când o întâlnise pe Ruth. Acum neliniştea aceea devenise apăsătoare şi dureroasă dar în sfârşit ştia, limpede şi fără putinţă de îndoială, că de frumuseţe, de cultură şi de dragoste era însetat.

În aceste câteva săptămâni o văzuse pe Ruth de cinci sau şase ori şi de fiecare dată plecase de la ea îmbogăţit. Îl ajuta la studiile de gramatică, îl învăţa cum să pronunţe corect şi-l iniţiase în cele dintâi taine ale matematicilor. Dar relaţiile lor nu se limitau numai la studiile elementare. Martin văzuse prea multe în viaţă şi mintea îi era prea matură pentru a fi întru totul mulţumită cu fracţii, rădăcini cubice, analiză sintactică şi morfologică; de aceea uneori discuţia lor aluneca spre alte subiecte – ultimele poezii citite de el ori cel din urmă poet pe care ea îl studiase. Iar când Ruth îi citea cu voce tare pasajele favorite, el simţea că se ridică pe cele mai înalte piscuri ale desfătării. Niciodată, la niciuna dintre femeile pe care le cunoscuse, nu mai auzise o astfel de voce. Până şi cel mai neînsemnat sunet ieşit de pe buzele ei îi aţâţa dragostea, iar fiecare cuvânt pe care-l rostea îl înfiora şi-l făcea să se cutremure. Timbrul glasului ei, virtuţile-i alinătoare, modulaţiile armonioase – toate erau produsul gingaş, bogat şi indefinibil al culturii şi al unui suflet ales. În vreme ce o asculta vorbind, îl furau aducerile-aminte şi în urechi îi răsunau ţipetele stridente ale femeilor sălbatice şi vrăjitoarelor din insulele depărtate, dimpreună cu cele, ceva mai puţin supărătoare dar tot aspre, ale muncitoarelor

şi ale fetelor din lumea lui. Apoi forţele interioare ale închipuirii începeau să lucreze şi toate îi treceau, ca la paradă, pe dinaintea ochilor minţii, fiecare din ele mărind prin contrast strălucirea lui Ruth. După aceea bucuria îi deveni şi mai covârşitoare la gândul că mintea ei pricepe tot ce citeşte şi se înfiora de plăcere în faţa frumuseţii gândurilor scrise. Ruth îi citi mult din Prinţesa şi atât de delicat era simţul ei estetic, încât Martin o surprinse de mai multe ori cu ochii înotând în lacrimi. În astfel de clipe emoţiile ei îl ridicau până la înălţimea unui zeu şi, pe când o privea şi-i sorbea cuvintele, i se părea că priveşte în faţă însăşi viaţa, pătrunzându-i cele mai ascunse taine. Apoi, dându-şi seama la ce înălţimi de aleasă sensibilitate se ridicase, fu convins că asta înseamnă dragostea, şi dragostea este cel mai măreţ lucru de pe lume. Şi iarăşi treceau, ca la paradă, pe potecile aducerii-aminte, toate emoţiile şi pasiunile trăite până atunci – beţia dată de vin, mângâierile femeilor, brutalitatea meciurilor de box – şi toate i se păreau triviale şi josnice faţă de sublimul avânt pe care i-l dădea fericirea de acum.

Pentru Ruth, situaţia era mult mai puţin limpede. Nu iubise niciodată. Tot ce ştia în privinţa asta aflase din cărţi şi acolo faptele vieţii de toate zilele erau transpuse de imaginaţie într-o lume de visuri şi închipuire; nu-şi dădea deloc seama că acest marinar necioplit se strecura în inima ei şi strângea acolo forţe care într-o bună zi aveau să izbucnească şi să i se răspândească în toată fiinţa ca nişte unde de foc. N-o pârjoliseră niciodată flăcările dragostei. Cunoştinţele ei despre dragoste erau numai teoretice şi şi-o închipuia ca pe o flacără domoală, gingaşă ca şi căderea boabelor de rouă, potolită ca undele unei ape liniştite şi răcoroasă ca amurgul catifelat al serilor de vară. În mintea ei dragostea era mai mult o afecţiune calmă, închinată celui drag într-o atmosferă de linişte eterică, îmbălsămată de mirosul florilor şi păstrată într-o lumină discretă. Nici nu visa la zbuciumul vulcanic al dragostei, la dogoarea-i

pârjolitoare şi la pustiirile ce nu lasă în urmă decât scrum. Nu cunoştea nici posibilităţile ei şi nici pe ale lumii din jur; iar străfundurile vieţii erau pentru ea oceane de iluzii. Afecţiunea conjugală dintre tatăl şi mama ei devenise pentru Ruth idealul în dragoste şi aştepta să vină o zi în care, fără greutate şi emoţii, va trece şi ea în aceeaşi dulce seninătate a vieţii, alături de bărbatul iubit.

Asta era pricina pentru care Martin Eden i se părea ceva cu totul nou, un individ straniu, şi de aceea făcea greşeala de a identifica efectele pe care prezenţa lui le avea asupra-i cu noutatea şi impresia de straniu. Era şi firesc sa se întâmple aşa, Aceleaşi simţăminte neobişnuite le încercase atunci când privise animalele sălbatice la menajerie, când avusese prilej să vadă o vijelie ori să se sperie de panglica orbitoare a fulgerelor. În astfel de lucruri se ascundeau puteri cosmice, şi o putere tot cosmica parcă că sălăşluieşte şi în el. Venise către ea aducând chemarea văzduhurilor şi ispita spaţiilor necuprinse. Pe chipul lui se arăta strălucirea soarelui tropical iar muşchii umflaţi şi elastici nu erau decât forţa primordială a vieţii. Purta semnele misterioasei lumi a oamenilor aspri şi a faptelor şi mai aspre, o lume ale cărei fortăreţe începeau dincolo de orizonturile ei. Era necioplit, sălbatic şi pe căi tainice vanitatea ei ajungea la măgulire atunci când îl vedea supunându-se atât de ascultător. De asemenea era împinsă şi de dorinţa firească de a domestici un animal sălbatic. Tot inconştientă şi foarte depărtată de gândurile ei era şi dorinţa de a-l transforma cu totul, de al modela după chipul şi asemănarea tatălui ei, pe care îl socotea făptura cea mai reuşită de pe lume. De altminteri nici nu exista vreo cale – în universul experienţei ei pe care ar fi putut ajunge să înţeleagă că senzaţia apropierii de o forţă cosmică, pe care o încerca în prezenţa lui, era într-adevăr cel mai cosmic dintre lucruri, dragostea, care cu aceeaşi putere strânge laolaltă peste tot întinsul lumii bărbatul şi femeia, sileşte cerbii să se ucidă unii pe alţii în

perioadele de împreunare şi împinge cu forţă irezistibilă către unire până şi elementele naturii.

Rapida lui transformare era şi un izvor de mirare şi de interes. Descoperea în el calităţi nebănuite care păreau să se dezvolte zi de zi, ca o floare pe pământ prielnic, Îi citea cu voce tare versuri din Browning şi adesea rămânea surprinsă de ciudata interpretare pe care el o dădea pasajelor obscure. Nu stătea în puterea ei să-şi dea seama că, datorită îndelungii experienţe care-i îngăduia să cunoască bărbaţii, femeile şi viaţa el avea toate şansele să găsească mult mai adesea decât ea interpretările corecte. Ideile acestui om i se păreau naive, cu toate că nu de puţine ori rămânea înmărmurită la vederea îndrăzneţelor avânturi ale înţelegerii lui care se ridica pe piscuri atât de ameţitoare, încât ea nu le mai putea urmări şi nu-i rămânea decât să se-nfioare în faţa dovezilor puterii sale nesăbuite. Pe urmă îi cântă la pian – de astă data fără a-l mai sfida – şi-l puse la încercare cu o muzică ce depăşea chiar şi puterea ei de înţelegere. La auzul muzicii fiinţa lui se deschise ca o floare în bătaia soarelui şi trecerea de la muzica sincopată şi sunetele discordante ascultate de oamenii din clasa lui socială pană la bucăţile clasice, pe care ea le cunoştea aproape pe de rost, se făcu foarte repede. Totuşi arătă o foarte democratică admiraţie pentru Wagner şi, după ce ea îi explică în ce fel trebuie înţeleasă uvertura la Tannhäuser bucata aceasta îi plăcu mai mult decât tot ce-i căutase pană atunci. Muzica aceasta întruchipa viaţa lui. Întregul său trecut era cuprins în motivul „Venusberg”, în vreme ce Ruth îi părea oarecum identificată cu motivul „Corului pelerinilor”; iar din starea de exaltare la care îl ridica muzica el înainta şi se înălţa în acel regat al umbrelor şi al spiritelor rătăcitoare în care binele şi răul sunt pe veci încleştate în lupta.

Uneori îi punea întrebări ce-i stârneau în minte vremelnice îndoieli cu privire la temeinicia propriilor ei definiţii şi idei privitoare la muzică. Dar despre felul cum cânta ea, nu

punea niciodată întrebări. Prea era cuprinsă în cântecul acela întreaga-i făpturi iar armonia divină a vocii ei de soprană îl lăsa întotdeauna înmărmurit. Şi nu se putea opri să nu compare vocea aceasta cu slabele piuituri, cu trilurile stridente ale lucrătoarelor din fabrici, prost hrănite şi neexersate, cu behăielile sparte ieşite din gâtlejurile arse de alcool ale femeilor de prin porturi. Îi făcea şi ei plăcere să cânte pentru el la pian sau din gură. Adevărul e că pentru prima oară se întâmpla să aibă un suflet omenesc cu care să se joace şi era o adevărată desfătare să modolezi pasta atât de supusă a sufletului unui astfel de om; căci ea îşi închipuia că-l modelează, iar intenţiile îi erau cum nu se poate mai bune. Dar afară de toate acestea, tovărăşia lui era totdeauna foarte plăcută. N-o mai înfricoşa. Primul simţământ de oarecare repulsie nu fusese de fapt decât teama inspirată de neaşteptata descoperire a propriei personalităţi, dar teama aceea pierise. Deşi nu-şi dădea seama, încerca faţă de el un fel de simţământ de proprietate. La rândul lui, avea asupra ei o influenţă întremătoare. Muncea foarte mult la universitate, dar după aceea s-ar fi zis că găseşte vigoarea de a se smulge dintre hârţoagele prăfuite ca să îngăduie sufletului proaspăt al personalităţii lui să adie în jurul ei. Vigoare! Tocmai de vigoare avea ea trebuinţă, iar el i-o punea la îndemână cu toată generozitatea. A sta în aceeaşi încăpere cu el ori a-l întâmpina la intrare însemna a căpăta o nouă doză de curaj. Iar după ce el pleca, Ruth se întorcea la cărţile ei cu şi mai multă ardoare şi cu noi provizii de energie.

Cunoştea foarte bine opera lui Browning, dar niciodată nu înţelesese că jocul cu sufletele este o treabă delicată. Pe măsură ce-i creştea interesul faţă de Martin, dorinţa de a-i schimba viaţa deveni pentru ea o pasiune.

— Uite, să-l luăm, de pildă, pe domnul Butler, zise ea într-o după-amiază, când gramatica, aritmetica şi poezia fură date la o parte. La început se părea că n-ar avea cine ştie ce perspective. Tatăl său a fost casier la o bancă, dar ani

întregi a zăcut bolnav şi în cele din urmă a murit de tuberculoză în Arizona, iar după moartea tatălui său, domnul Butler, Charles Butler îl cheamă, s-a trezit singur pe lume. Bătrânul Butler venise din Australia şi deci tânărul nostru nu avea nici un fel de rude aici, în California. A început să muncească la o tipografie – de-atâtea ori am ascultat povestea asta – unde câştiga trei dolari pe săptămână. Astăzi are un venit de cel puţin treizeci de mii de dolari pe an. Cum a ajuns aici? A fost cinstit, supus, harnic şi econom. S-a lipsit(de plăcerile după care aleargă cei mai mulţi băieţi. A luat hotărârea să economisească o sumă fixă în fiecare săptămână, indiferent de privaţiunile la care trebuia să se supună. Bineînţeles că după oarecare vreme a început să câştige mai mult de trei dolati pe săptămână, iar pe măsură ce-i creştea salariul creştea şi suma pe care o punea deoparte. Ziua muncea şi noaptea urma la şcoala serală.

Rămânea mereu eu ochii aţintiţi către viitor. Mai târziu a făcut şi liceul, tot la cursul seral. La şaptesprezece ani câştiga foarte bine ca zeţar, dar era un tip ambiţios. Voia să facă neapărat carieră, nu numai să aibă cu ce trăi, şi era foarte fericit când putea să se priveze de ceva pentru a-şi asigura drumul către ţelul final. Hotărî să studieze dreptul şi se angajă la biroul tatei ca simplu băiat de serviciu – bagă de seamă! – cu numai patru dolari pe săptămână. Dar acum ştia cum se strâng banii şi chiar din aceşti patru dolari făcu economii.

Se opri ca să mai răsufle şi să vadă cum reacţionează Martin. Pe faţa lui se citea limpede interesul stârnit de lupta din tinereţe a domnului Butler, dar nu mai puţin limpede se vedea şi că se încruntase.

— Cred c-a dus o viaţă foarte grea pentru un tânăr, observă Martin. Patru dolari pe săptămână! Cum putea trăi cu banii ăştia? Mai mult ca sigur că n-avea nici un tel de bucurie. Uite, eu plătesc acum cinci dolari pe săptămână

pentru casă şi masă şi nu o duc deloc bine, te rog să mă crezi. Trebuie c-a dus o viaţă de câine. Mâncarea lui…

— Îşi gătea singur – pe o lampă cu gaz – îl întrerupse ea.

— Mâncarea lui era probabil mai proastă decât mâncarea ce i se dă unui marinar pe cele mai prăpădite corăbii de pe ocean şi-i nespus de greu să-ţi poţi închipui mâncare mai scârboasă.

— Da, dar ia uită-te unde a ajuns, strigă ea plină de entuziasm. Ia gândeşte câte îşi poate îngădui astăzi cu un asemenea venit. Privaţiunile din tinereţe îi sunt acum răsplătite înmiit.

Martin îi aruncă o privire pătrunzătoare.

— Aş putea să-ţi garantez un lucru, zise el, şi anume că domnul Butler nu-ncearcă nici un fel de bucurie acum, cu toată îmbelşugarea în care trăieşte. Ani şi ani de-a rândul s-a hrănit aşa cum am văzut, în vremea când avea un stomac de fier, şi pun rămăşag c-azi stomacul lui nu mai e bun de nimic.

Neputând înfrunta privirile-i pătrunzătoare, Ruth coborî ochii.

— Pun rămăşag că acum suferă de stomac! urmă Martin.

— Da, e-adevărat, mărturisi ea. Dar…

— Şi aş mai putea pune rămăşag, urmă Martin, că e grav şi încruntat ca o bufniţă bătrână şi nici prin cap nu-i trece c-ar putea să se veselească vreodată, cu toţi cei treizeci de mii de dolari ai lui. La fel de sigur sunt că nici nu e prea încântat când îi vede pe alţii petrecând. N-am dreptate?

Ruth încuviinţă din cap şi se grăbi să explice:

— Ei dar lui nu-i plac lucrurile astea. E din fire un om cumpătat şi serios. Aşa a fost toată viaţa.

— Mai mult ca sigur c-aşa a fost, afirmă Martin. Trei dolari pe săptămână, patru dolari pe săptămână, un băiat tânăr care-şi găteşte singur pe o lampă cu gaz şi pune bani deoparte, care munceşte toată ziua şi-nvaţă toată noaptea, munceşte fără încetare şi niciodată nu se joacă, niciodată

nu petrece – nu-ncape nici o îndoială că cei treizeci de mii de dolari au venit prea târziu.

Bunătatea lui sufletească îi ajuta să-şi imagineze miile de amănunte ale existenţei duse de acel băiat şi ale mărginitei lui dezvoltări spirituale pentru a ajunge un om cu un venit de treizeci de mii de dolari pe an. Într-o clipită, întreaga viaţă a lui Charles Butler fu proiectată în închipuirea lui.

— Ştii, adăugă el, îmi este tare milă de domnul Butler. Era prea tânăr ca să poată înţelege atunci, dar şi-a furat singur viaţa de dragul celor treizeci de mii de dolari care în mâna lui sunt pur şi simplu fără rost. Ştii de ce? Pentru că treizeci de mii de dolari grămadă nu i-ar mai putea oferi astăzi ce i-ar fi putut oferi în copilărie zece cenţi economisiţi, cu care şi-ar fi cumpărat acadele, poame ori un bilet la galerie.

Tocmai aceste păreri originale o surprindeau pe Ruth. Nu numai că pentru ea erau cu totul noi şi potrivnice propriilor ei păreri, dar totdeauna simţea în ele sămânţa adevărului care ameninţa să-i clatine ori chiar să-i schimbe convingerile. Dacă ar fi avut paisprezece şi nu douăzeci şi patru de ani, poate că aceste adevăruri ar fi putut-o schimba; dar avea douăzeci şi patru de ani, era conservatoare din fire şi prin educaţie şi se şi închistase în cercul strâmt unde se născuse şi crescuse. E-adevărat, raţionamentele acestea bizare o tulburau în clipa când erau formulate, dar le trecea pe seama originalităţii lui ca om şi a vieţii curioase pe care o trăise, pentru ca de îndată să le dea uitării. Cu toate acestea, deşi nu era de acord cu ele, forţa cu care îşi formula argumentele, strălucirea din ochi şi înfrigurarea zugrăvită pe faţa lui în clipele acelea o tulburau totdeauna şi o împingeau către el. Niciodată n-ar fi bănuit în aceste clipe că omul venit de dincolo de marginile orizontului ei o depăşea cu mult prin măreţia şi adâncimea ideilor. Limitele ei erau limitele propriei puteri de înţelegere; dar minţile limitate nu-şi pot da, seama decât de limitele altora. De aceea socotea că puterea ei de înţelegere era într-adevăr foarte largă şi ideile lui nu veneau în conflict

cu ale ei decât în punctele peste care el nu mai era în stare să păşească; visa deci sal ajute să vadă la fel ca ea, să-i lărgească orizontul până ce va ajunge să se identifice cu al ei.

— Dar n-am terminat încă povestea, zise Ruth. Tata spune că a muncit mai mult decât toţi băieţii de serviciu pe care i-a avut vreodată la birou. Domnul Butler eră săritor şi iute la treabă. N-a întârziat niciodată şi în fiecare zi venea cu câteva minute mai înainte de ora cuvenită. Şi totuşi nu-şi risipea timpul. Orice clipă liberă o consacra studiului. A învăţat contabilitatea şi dactilografia şi-şi plătea lecţiile de stenografie dictând în timpul nopţii unui reporter de la cronica judiciară, care avea nevoie de practică. Repede a ajuns funcţionar şi a ştiut să se facă indispensabil. Tata îl aprecia mult şi şi-a dat seama că avea să se ridice. Tocmai la propunerea tatei s-a înscris la Facultatea de drept. A ajuns avocat şi nici nu se întorsese bine la birou când tata l-a luat ca asociat. E un om mare. De mai multe ori a refuzat să-şi pună candidatura pentru senatul Statelor Unite, iar tata spune că, dacă ar vrea, ar putea ajunge judecător la Curtea Supremă de îndată ce s-ar ivi un loc liber. O astfel de viaţă e un exemplu pentru noi toţi. O asemenea viaţă ne dovedeşte că un om care are voinţă se poate ridica deasupra celor din jur.

— Da, e un om mare, spuse Martin cu sinceritate.

I se părea însă că în toată povestea asta există ceva care nu se împacă deloc cu ceea ce simţea el că trebuie să fie frumosul şi viaţa. Nu era în stare să găsească o justificare pentru viaţa de trudă şi lipsuri a domnului Butler. Dacă ar fi făcut-o din dragoste pentru o femeie ori spre a se putea înălţa până la frumuseţe, Martin l-ar fi înţeles. Cel nebun din dragoste e gata să moară pentru un sărut, dar nu pentru treizeci de mii de dolari pe an. Nu-l mulţumea deloc cariera domnului Butler. La drept vorbind, exista aici ceva cumplit de meschin. Treizeci de mii de dolari pe an nu erau

de lepădat, dar boala de stomac şi neputinţa de a fi fericit ca om răpeau acestui venit princiar orice valoare.

Se strădui să-i explice lui Ruth multe dintre gândurile acestea, dar nu izbuti decât s-o umple de mirare şi s-o convingă că mai avea încă mult de lucru până să-l modeleze chiar aşa cum trebuie. Suferea şi ea de acea foarte răspândită meteahnă a minţii care îi face pe oameni să creadă că culoarea pielii lor, credinţele şi convingerile lor sunt cele mai bune şi mai drepte, iar toţi ceilalţi oameni risipiţi pe faţa pământului sunt mai puţin fericiţi decât ei. Este aceeaşi meteahnă a minţii care l-a îndemnat pe iudeul din vechime să mulţumească lui dumnezeu că nu l-a făcut femeie şi care i-a împins pe misionarii moderni până la marginile pământului pentru a impune popoarelor dumnezeul şi religia lor; aceeaşi meteahnă o făcea acum pe Ruth să dorească a-l schimba pe acest om cu alte vederi despre viaţă, pentru a-l potrivi pe calapodul celor ce vedeau viaţa cu aceiaşi ochi ca şi ea.

CAPITOLUL. IX.

Martin Eden s-a întors de pe mare, venind către California cu nerăbdarea unui îndrăgostit. Când i se terminaseră banii, se înrolase ca matelot pe schooner-ul care pleca în căutarea unor comori; după opt luni de căutări zadarnice, expediţia se destrămase pe insulele Solomon. Echipajul îşi primise apoi plata în Australia, iar Martin se îmbarcase imediat pe un pachebot cu destinaţia San Francisco. Banii câştigaţi în aceste, opt luni îi îngăduiau să rămână pe uscat multe săptămâni, şi afară de asta avusese posibilitatea de a se ocupa intens cu studiul şi lectura în tot timpul călătoriei.

Era, e drept, setos de învăţătură, dar îi venea într-ajutor şi firea-i neîmblânzită dimpreună cu dragostea pentru Ruth. Luase cu el gramatica şi o studiase de mai multe ori de la un capăt la celălalt, până când mintea lui viguroasă şi odihnită ajunsese s-o stăpânească. Observase cu atenţie toate greşelile de gramatică făcute de camarazii lui de pe

bord şi se obişnuise să îndrepte în minte toate frazele incorecte şi să înlocuiască expresiile vulgare. Cu mare satisfacţie băgă de seamă că urechea îi devenea sensibilă şi că începea să capete simţ gramatical. O construcţie greşită îl supăra la fel ca şi o lipsă de acord, dar, adeseori, din lipsă de exerciţiu, chiar el era cel care îşi pricinuia supărări de acest fel, pentru că limba refuza să înveţe de la o zi la alta un nou sistem de vorbire.

După ce a luat de mai multe ori gramatica de la început, s-a apucat să studieze cu ajutorul dicţionarului, îmbogăţindu-şi vocabularul cu câte douăzeci de cuvinte pe zi. Îşi dădu repede seama că nu e vorba de o treabă prea uşoară şi, stând la timonă ori de strajă în gabie, repeta cu încăpăţânare lista din ce în ce mai lungă de pronunţări şi definiţii şi totdeauna se chinuia să le înveţe pe dinafară, până în clipa când îl dobora somnul. Repeta mai ales frazele pe care până atunci le folosise ori pronunţase incorect, ca să-şi obişnuiască astfel limba să vorbească aşa cum vorbea Ruth. Cuvintele pe care până atunci le stâlcise le repeta acum de mii de ori şi, spre surprinderea lui, într-o bună zi îşi dădu seama că începe să vorbească o engleză mai curată şi mai corectă chiar decât cea a ofiţerilor şi a domnilor de la cabine, care finanţaseră expediţia.

Căpitanul, un norvegian, cu ochi ca de peşte, ajunsese prin cine ştie ce întâmplare să aibă un Shakespeare complet pe care nu-l citea niciodată, iar Martin îi spăla rufele, căpătând în schimb permisiunea de a cerceta preţioasele volume. Pentru o vreme se cufundă atât de adânc în lectura pieselor şi mai ales a pasajelor favorite care i se întipăreau în minte aproape fără nici un efort, încât toată lumea păru a se transforma, îmbrăcând forma tragediei şi comediei elizabetane, iar el însuşi nu mai gândea decât în versuri albe. Asta i-a educat urechea şi i-a trezit o deosebită admiraţie pentru engleza distinsă; în acelaşi timp însă i-a vârât în minte şi multe cuvinte ori expresii arhaice şi desuete.

Cele opt luni fuseseră petrecute cu folos şi, pe lângă ceea ce învăţase cu privire la vorbirea corectă şi la gândirea înaltă, mai aflase şi o mulţime de lucruri despre sine însuşi. Alături de smerenia pricinuită de puţinătatea cunoştinţelor, se trezise în el şi conştiinţa fermă a forţei proprii. Simţea că între el şi camarazii lui de pe bord existau mari deosebiri, dar era îndeajuns de înţelept ca să-şi dea seama că aceste deosebiri ţineau mai mult de domeniul posibilităţilor decât de cel al înfăptuirii. Ceea ce putea face el puteau şi ei; dar simţea că în fiinţa lui se află un ferment difuz care începuse să lucreze şi-i arăta că în el se ascundeau posibilităţi mult mai mari decât cele ce se transformaseră până atunci în fapte. Îl chinuia minunata frumuseţe a lumii şi ar fi dorit să fie şi Ruth acolo, să se bucure împreună cu el. Hotărî atunci că îi va descrie cât mai-multe dintre splendorile mărilor Sudului. Spiritul lui creator se-nflăcără la gândul acesta, îndemnându-l să recreeze pomenitele frumuseţi pentru mai multă lume şi nu numai pentru Ruth. Şi atunci, cu slavă şi mărire, veni marea idee. Avea să scrie. Va fi unul dintre ochii cu care oamenii văd, una dintre urechile cu care aud, una din inimile cu care simt. Va scrie – va scrie de toate – poezie şi proză, romane şi cărţi de călătorie şi piese ca Shakespeare. Astfel va face carieră şi va afla calea ce-l va duce către Ruth. Scriitorii erau uriaşii lumii şi după înţelegerea lui erau cu mult mai valoroşi decât alde domnul Butler, care câştigă treizeci de mii de dolari pe an şi pot ajunge judecători la Curtea Supremă, dacă vor.

De îndată ce a încolţit, gândul acesta a pus stăpânire pe el, iar toată călătoria de înapoiere către San Francisco a fost ca un vis. Îl îmbătau puteri nebănuite şi simţea că ar fi în stare să ducă la bun sfârşit orice şi-ar pune în gând. În mijlocul mării imense şi singuratice, căpătă putinţa de a privi în perspectivă. Pentru prima oară o văzu limpede pe Ruth şi lumea ei. În mintea lui lumea întreagă luase formă concretă, o putea cuprinde în cele două mâini ale sale şi o putea răsuci în fel şi chip, ca s-o cerceteze. Existau multe

lucruri întunecate şi neguroase în lumea aceea, dar el o vedea ca pe un întreg şi nu în părticele, aşa după cum tot atunci vedea şi mijlocul de a o stăpâni. Să scrie! Gândul acesta ardea în el ca focul. Va începe de îndată ce va ajunge acasă. Primul lucru pe care-l va face va fi să descrie peripeţiile din călătoria căutătorilor de comori. Va vinde apoi reportajul unui ziar din San Francisco. Lui Ruth nu-i va spune nimic, iar ea va fi surprinsă şi încântată când îi va vedea numele tipărit. Deşi ocupat cu scrisul, va putea să-şi continue studiile. Doar fiecare zi avea nu mai puţin de douăzeci şi patru de ceasuri. Iar el era de neînvins. Ştia să muncească şi cetăţile aveau să se prăbuşească sfărâmate în faţa lui. Niciodată nu va mai trebui sa plece pe mare – ca matelot; iar pentru o clipă prin faţa ochilor lui alunecă un iaht cu motor puternic. Mai existau scriitori care aveau iaht. Bineînţeles – încercă el singur să se mai domolească – la început succesele nu vor veni prea iute şi pentru o vreme se va mulţumi să câştige cu scrisul atât cât îi va trebui ca să-şi continue studiile. Iar mai pe urmă, după oarecare timp – un timp foarte nedeterminat – după ce va învăţa şi se va pregăti, va scrie operele lui cele mari şi numele lui va fi pe buzele tuturor. Dar mai presus de asta, cu mult mai presus de orice, avea să se dovedească vrednic de Ruth. Şi faima era ceva de preţ, dar aceste grandioase visuri înfloreau doar de dragul lui Ruth. Nu era unul dintre cei care aleargă după glorie, ci doar un nebun din dragoste.

De îndată ce sosi la Oakland, având în buzunar salariul primit, se instala în vechea-i odaie de la Bernard Higginbotham şi se aşternu pe scris. Nici măcar n-o vesti pe Ruth că se întorsese. Avea să se ducă s-o vadă de-abia după ce va termina reportajul despre călătoria căutătorilor de comori. Cu atâta dogoare ardea în el focul creaţiei, încât renunţă cu destulă uşurinţă s-o vadă. De altminteri chiar paginile pe care le scria acum aveau s-o aducă mai aproape de el. Nu ştia cât de lung ar trebui să fie reportajul lui, dar numără cuvintele unui articol de două pagini din

suplimentul de duminică al lui San Francisco Examiner şi se orientă după asta. În trei zile de muncă titanică, îşi încheie povestirea; dar după ce o copie cu grijă, cu litere cât mai mari, ca să fie uşor descifrabile, dintr-un manual de compoziţie găsit la bibliotecă află despre existenţa unor lucruri noi, cum ar fi paragrafele şi ghilimelele. Niciodată până atunci nu se gândise la aşa ceva; dar de îndată se apucă de lucru şi transcrise din nou tot articolul, urmărind pas cu pas şi cele scrise în cartea de retorică şi ajungând să înveţe astfel despre compoziţie, într-o singură zi, cât învaţă un şcolar într-un an întreg. După ce transcrise reportajul a doua oară şi-l strânse sul cu cât mai mare grijă, citi într-un jurnal câteva îndrumări date începătorilor şi descoperi că manuscrisele nu trebuie niciodată făcute sul şi nu pot fi scrise decât pe o singură faţă a hârtiei. El încălcase regula în ambele privinţe. Tot de acolo mai află că ziarele cele mai mari plăteau cel puţin zece dolari de coloană. Aşa că, în vreme ce copia manuscrisul pentru a treia oară, se consola înmulţind zece coloane cu zece dolari. Produsul era totdeauna acelaşi – o sută de dolari – şi atunci hotărî că totuşi avea să ia mai mult decât ar fi câştigat pe mare. Dacă n-ar fi făcut toate greşelile acelea, ar fi terminat articolul în trei zile. O sută de dolari în trei zile! Ar fi trebuit să stea pe mare trei luni sau chiar mai mult ca să câştige o asemenea sumă. Trebuie să fie cineva nebun ca să plece pe mare când e în stare să scrie, hotărî el, deşi nu acorda banilor nici un fel de valoare în sine. Toată valoarea lor stătea în libertatea pe care puteau să i-o înlesnească, în îmbrăcămintea prezentabilă pe care puteau să i-o ofere, acestea neavând altă menire decât aceea de a-l aduce, de a-1 aduce repede, cât mai aproape de fata firavă şi palidă care-i schimbase complet viaţa şi-i arătase ce înseamnă inspiraţie.

Puse manuscrisul într-un plic mare şi-l adresă redacţiei ziarului San Francisco Examiner. Avea credinţa că orice material acceptat de ziar era publicat de îndată, şi cum trimisese manuscrisul vineri, se aştepta să-l vadă apărut în

duminica următoare. După părerea lui, apariţia articolului era un mijloc minunat de a o vesti pe Ruth că se înapoiase. Pe urmă, duminică după-masă, avea să se ducă s-o vadă. Între timp îi venise în minte o altă idee, o idee de care era foarte mândru şi pe care o socotea cum nu se poate mai înţeleaptă, mai cuminte şi mai practică. Va scrie o nuvelă de aventuri pentru tineret şi o va trimite revistei Youth's Companion. Se duse la casa populară de lectură şi răsfoi câteva numere din Youth's Companion. Văzu că în fiecare săptămână revista publica povestiri care continuau în câte cinci numere consecutive, fiecare fragment având aproximativ trei mii de cuvinte. Găsi şi un număr de povestiri care apăruseră treptat în şapte numere consecutive şi se hotărî să scrie o bucată cam tot atât de lungă.

Se înrolase cândva pentru o vânătoare de balene în Arctica – o expediţie care trebuia să dureze trei ani, dar se încheiase cu un naufragiu după numai şase luni. Deşi avea o imaginaţie foarte bogată, chiar fantastică uneori, exista totuşi în firea lui o trainică dragoste pentru realitate, care îl obliga oarecum să scrie despre lucruri pe care le cunoştea. Meşteşugul vânătorii de balene îi era cunoscut şi, pe baza faptelor reale trăite, porni la plăsmuirea aventurilor închipuite ale celor doi băieţi sortiţi de el să fie eroii povestirii. Sâmbătă seara hotărî că era treabă uşoară. Chiar în ziua aceea terminase primul fragment de trei mii de cuvinte – stârnind marea bucurie a lui Jim şi batjocura directă a domnului Higginbotham, care în tot cursul mesei pufni în râs pomenind de „cărturărească” persoană descoperită în familia lor.

Martin se consola imaginându-şi surpriza pe care o va avea cumnatul lui duminică dimineaţa când va des chide Examiner şi va da peste articolul despre căutătorii de comori. Foarte devreme în dimineaţa de duminică se afla şi el în faţa uşii de la intrare şi căuta cu înfrigurare printre nenumăratele pagini ale ziarului. Îl răsfoi a doua oară, cu

răbdare, pe urmă îl împături la loc şi-l lasă acolo de unde îl luase. Îi părea foarte bine că nu vorbise cu nimeni despre articolul acela. Îndată după asta se gândi că probabil se înşelase în privinţa vitezei cu care materialele ajung să-şi găsească locul în coloanele ziarelor. Pe de altă parte, articolul lui nici nu cuprindea informaţii de prea mare actualitate şi probabil că redacţia avea să intre în corespondenţă cu el înainte de a-i publica articolul.

După masa de dimineaţă continuă să scrie la povestirea de aventuri. Cuvintele se înşirau lin în vârful peniţei, cu toate că se oprea adeseori ca să caute un cuvânt în dicţionar sau să consulte manualul de compoziţie. Adeseori, în câte o astfel de pauză, citea ori recita vreun capitol; şi se consola spunându-şi că deşi nu scria marile opere pe care le simţea zăcând în el, în orice caz învăţa să compună şi se obişnuia să-şi formuleze şi să-şi exprime în scris gândurile. Lucră la povestirea aceea până se lăsă noaptea şi pe urmă se duse în sala de lectură unde cercetă reviste şi săptămânale şi nu plecă decât la închidere, adică la ora zece. Respectă programul ăsta vreme de o săptămână. În fiecare zi scria trei mii de cuvinte şi în fiecare seară cerceta revistele, observând cam ce fel de nuvele, articole şi poeme erau socotite de redacţii ca vrednice de a vedea lumina tiparului. Un lucru era sigur: ce puteau face atâţia şi atâţia scriitori putea face şi el şi nu peste mult timp avea să scrie şi opere de care ei n-ar fi fost în stare. Fu foarte fericit să afle, citind în Book News o notiţă privitoare la onorariile scriitorilor care publicau în reviste, nu atât că Rudyard Kipling primea un dolar de cuvânt, cât să descopere că cele mai mici drepturi plătite de revistele de mâna întâi erau de doi centi cuvântul. Youth's Companion era fără îndoială o revistă de mâna întâi şi la preţul arătat cele trei mii de cuvinte pe care le scrisese în ziua aceea îi vor aduce şaizeci de dolari – salariul pe două luni al unui matelot!

Vineri seara termină nuvela de aventuri care avea douăzeci şi una de mii de cuvinte. Socoti că, la doi centi

cuvântul, avea să primească patru sute şi douăzeci de dolari. Nu era prea rău, pentru o săptămână de lucru. Niciodată nu avusese atâţia bani deodată. Nici nu ştia pe ce să-i cheltuiască. Dăduse peste o mină de aur. Şi din mina asta putea scoate mereu mai mult. Îşi puse în gând să-şi mai facă nişte haine, să se aboneze la mai multe reviste şi să-şi cumpere câteva dicţionare pe care acum, dacă voia să le consulte, era obligat să se ducă la biblioteci. Dar chiar după toate astea, rămânea necheltuită încă o bună parte din cei patru sute de dolari. Problema asta l-a urmărit până în clipa când i-a trecut prin gând să angajeze o servitoare pentru Gertrude şi să-i cumpere o bicicletă Marianei.

Trimise manuscrisul voluminos la Youth's Companion şi sâmbătă după-masă, după ce plănuise să scrie ceva despre pescuitorii de perle, se duse s-o vadă pe Ruth. Dăduse mai întâi telefon, aşa că veni chiar ea să-i deschidă. Din făptura lui emana vechea şi binecunoscuta strălucire a sănătăţii, care acum o impresionă şi mai adânc. Părea că-i pătrunde în tot trupul şi-i aleargă prin vine ca o lumină lichidă, făcând-o să tremure din pricina forţei pe care i-o împrumuta. Martin se înroşi până-n vârful urechilor când îi luă mâna într-a lui şi o privi în adâncul ochilor albaştri, dar bronzul proaspăt al celor opt luni de soare arzător îi ascunse roşeaţa, cu toate că nu-i putea ocroti gâtul de asprimea gulerului scrobit. Ea observă linia roşie a rosăturii şi se înveseli, dar veselia făcu loc mirării când îi văzu hainele. Îi veneau într-adevăr bine – erau primele lui haine de comandă – şi în ele părea mai zvelt şi mai bine proporţionat. Pe lângă asta şapca de stofă fusese înlocuită de o pălărie moale, pe care ea îl rugă sa şi-o pună pe cap, iar pe urmă îi făcu o serie de complimente cu privire la noua lui înfăţişare. Nu-şi aducea aminte de când nu mai fusese atât de fericită. Toate schimbările astea erau opera ei; era mândră de ce izbutise să facă şi simţea o tot mai arzătoare dorinţă de a-l ajuta mai departe.

Dar schimbarea cea mai evidentă dintre toate, şi care îi făcu cea mai vie plăcere, se petrecuse în felul lui de a vorbi. Nu numai că vorbea mult mai corect, dar vorbea cu mai multă uşurinţă, iar în vocabularul lui existau o mulţime de cuvinte noi. Când se enerva ori se înflăcăra, revenea totuşi la vechiul lui fel de a pronunţa incorect şi de a înghiţi silabe întregi câteodată. De asemenea mai era perceptibilă, din vreme în vreme, câte o ezitare stângace, mai ales atunci când se pregătea să folosească vreunul dintre cuvintele de curând învăţate. Pe de altă parte însă alături de uşurinţa în exprimare, se mai făcea simţit şi un fel zglobiu şi spiritual de a gândi, care îi plăcea nespus. Tocmai înclinaţia aceasta către umor şi uşurinţa cu care ştia să discute în chipul cel mai plăcut despre tot felul de lucruri îl făcuseră cândva un răsfăţat printre cei din lumea lui de-atunci, dar până în clipa de faţă nu-şi putuse arăta aceste calităţi în prezenţa lui Ruth, fiindcă îi lipsiseră cuvintele şi obişnuinţa. De-abia începea să se orienteze şi să-şi dea seama că nu mai este un simplu nechemat între oamenii aceştia. Se simţea ispitit, cu oarecare superioritate chiar, s-o lase pe Ruth să dea măsura sprintenelii şi tonului conversaţiei, mergea mereu în pas cu ea, dar niciodată nu îndrăznea să i-o ia înainte.

Îi povesti ce făcuse până atunci, despre proiectele de a trăi din scris şi de a-şi continua studiile. Fu însă dezamăgit de faptul că ea nu prea se arăta de aceeaşi părere. Ba chiar nu era deloc încântată de planurile lui.

— Ştii – îi spuse ea deschis, scrisul trebuie să fie şi el o meserie ca oricare alta. Bineînţeles, nu pretind că aş şti foarte multe despre meseria asta. Judec doar ca un om de pe stradă. Nu poţi ajunge fierar fără să faci trei ani de ucenicie – sau poate chiar cinci. Scriitorii câştigă însă mult mai bine decât fierarii şi de aceea probabil că sunt mult mai mulţi acei care ar vrea să scrie, care… mai bine zis… încearcă să scrie.

— Şi nu s-ar putea ca eu să fiu deosebit de înzestrat pentru scris? întrebă el foarte mulţumit de limbajul, pe

care-l folosise, în vreme ce imaginaţia lui atât de vie proiecta toată scena pe un vast ecran unde se alătura altor mii şi mii de scene din viaţa-i trecută – scene năprasnice şi cumplite, grosolane şi sălbatice.

Toată viziunea aceasta complicată îi trecu prin minte cu iuţeala fulgerului, fără să pricinuiască vreo pauză în conversaţie şi fără să-i întrerupă şirul domol al gândurilor. Pe ecranul închipuirii apăru atunci el însuşi împreună cu fata aceasta gingaşă şi frumoasă; stăteau unul în faţa celuilalt şi vorbeau într-o englezească minunată, iar încăperea în care se aflau era încărcată de cărţi şi tablouri, de armonie şi rafinament, peste care se revărsa o lumină caldă şi strălucitoare. În vremea asta la marginile cele mai de departe ale ecranului se arătau, nelămurite şi înceţoşate, scene cu totul diferite, fiecare din ele fiind un tablou, iar el un simplu privitor liber să zăbovească mai mult acolo unde ar fi vrut. Toate scenele acestea le vedea ca printr-o perdea de aburi şi prin vârtejuri de negură străbătute de razele pătrunzătoare ale unei lumini roşiatice. Văzu câţiva cowboy aşezaţi la un bar şi bând whisky tare ca focul, simţi atmosfera încărcată de obscenitate şi vorbe porcoase şi se văzu pe sine acolo, bând şi înjurând cu turbare, ori stând cu ei la o masă, în lumina spălăcită a unei lămpi de gaz care scotea fum, în clinchetul banilor aruncaţi pe masă şi lipăitul cărţilor împărţite între jucători. Se văzu pe puntea vasului Susquehanna, gol până la brâu, cu mâinile goale şi pumnii strânşi, încleştat în luptă turbată cu Roşcatul din Liverpool; văzu băltoacele de sânge de pe puntea lui John Rogers în dimineaţa aceea plumburie a, încercării de răscoală, pe secund zbătându-se în spasmele morţii, în mâna căpitanului revolverul care scuipa foc şi fum, împrejurul lui mateloţii cu chipuri schimonosite de ură, prăbuşindu-se scrâşnind înjurături cumplite – apoi se întoarse la scena centrală, liniştită, curată şi scăldata în lumină dulce, unde şedea Ruth de vorbă cu el, iar în jur nu erau decât cărţi şi tablouri; pe urmă văzu pianul cel mare la

care în curând Ruth avea să cânte pentru el; şi auzi ecoul cuvintelor lui alese şi frumos pronunţate:Şi nu s-ar putea ca eu să fiu deosebit de înzestrat pentru scris?”

— Dar oricât de înzestrat ar fi un om pentru meseria de fierar râse ea – n-am auzit încă să fi ajuns cineva meşter fără să fi făcut mai întâi ucenicie.

— Şi atunci nu m-ai sfătui? întrebă el. Dar nu uita că simt în mine putinţa de a scrie… n-am cum să explic… simt numai că zace în mine puterea asta.

— Mai întâi trebuie să-ţi completezi educaţia şi studiile – i se răspunse – indiferent dacă în cele din urmă ai să ajungi sau nu scriitor. Studiile sunt indispensabile pentru orice carieră ţi-ai alege şi trebuie să-ţi întregeşti o educaţie serioasă şi temeinică. Ar trebui să te înscrii la liceu.

— Da… începu el, dar Ruth îl întrerupse dând glas unui gând care-i trecu atunci prin, minte.

— Bineînţeles că între timp poţi să te ocupi şi de scris.

— Asta neapărat, zise Martin îmbufnat.

— Cum adică? replică ea privindu-l cu destulă mirare, fiindcă nu prea îi era pe plac tăria cu care se agăţa de ideea aceea a lui.

— Dacă n-o să scriu, n-o să pot face nici un fel de liceu. Doar trebuie să trăiesc, să-mi cumpăr cărţi şi haine, nu-i aşa?

— Am uitat de asta, răspunse ea râzând. De ce Dumnezeu nu te-ai născut cu ceva venituri?

— Prefer să am sănătate şi imaginaţie, zise el. Venitul pot să-l dau dracului, pe câtă vreme fără celelalte n-aş putea niciodată ajunge… Era cât p-aci să spună „până la dumneata”, dar se opri şi spuse: la nimic.

— Nu mai vorbi aşa, se răsti ea surâzând. E tare urât.

Se roşi tot şi îngăimă:

— Ai dreptate şi te-aş ruga foarte mult să mă corectezi de fiecare dată.

— Da… cu plăcere… zise ea, ezitând puţin. Eşti înzestrat cu atât de multe calităţi, încât vreau să te văd perfect.

De îndată deveni o pastă în mâinile ei, dorind să se lase modelat, cu aceeaşi ardoare cu care ea voia să-l retopească şi să-l toarne în formele ce i se păreau a fi întruchiparea bărbatului ideal. Iar când ea îi arătă că ar trebuie să profite de prilej, pentru că examenele de admitere la liceu începeau lunea următoare, el se declară imediat gata să se prezinte.

Pe urmă îi cântă din gură şi la pian, iar el o privi cu arzătoare dorinţă, sorbindu-i prin toţi porii drăgălăşenia şi minunându-se că nu se află de faţă o sută de admiratori, care s-o asculte şi să tânjească după ea, aşa cum tânjea şi cum asculta el.

CAPITOLUL.

X.

În seara aceea rămase la cină şi, spre marea bucurie a lui Ruth, făcu o bună impresie asupra domnului Morse. Au discutat despre marină, subiect care era cum nu se poate mai la îndemâna lui Martin, iar după aceea domnul Morse a mărturisit că tânărul i se pare foarte ager la minte. Martin nu se repezea deloc la vorbă, rostea cuvintele rar şi răspicat, ferindu-se de expresiile din topor şi căutând cuvinte cât mai alese, fapt care îi îngăduia să folosească cele mai frumoase gânduri din mintea lui. Se simţea mult mai la largul său decât în acea primă seară când rămăsese la cină – trecuse aproape un an de atunci – iar sfiala şi modestia îl înălţară şi în ochii doamnei Morse, plăcut impresionată de evidentele lui progrese.

— E cel dintâi bărbat asupra căruia s-au oprit o clipă privirile lui Ruth, îi spuse dânsa domnului Morse. Părea atât de stângace şi lipsită de interes în ce priveşte bărbaţii, încât, îţi spun drept, eram tare îngrijorată.

Domnul Morse se uită intrigat către nevastă-sa.

— Şi ai cumva de gând să te foloseşti de tânărul marinar ca s-o faci să-şi vină în fire? întrebă el.

— Mă gândesc numai că doar n-o să moară fată bătrână, dacă în privinţa asta am şi eu un cuvânt de spus. Iar dacă

tânărul Eden este în stare să-i trezească interesul pentru bărbaţi în general, asta nu poate fi decât o treabă bună.

— Grozav de bună, aprecie domnul Morse. Dar ia presupune – şi uneori, draga mea, trebuie să mai facem şi presupuneri – presupune că tânărul acesta izbuteşte să-i trezească interesul mai ales în ce priveşte persoana lui.

— Aşa ceva nu este cu putinţă, răspunse doamna Morse izbucnind în râs. Ruth e cu trei ani mai mare decât el şi… de altminteri… dar e imposibil. N-o să se întâmple niciodată un asemenea lucru. Lasă asta în grija mea.

Şi astfel fu fixat rolul pe oare avea să-l joace Martin, în vreme ce el, stârnit fiind de Arthur şi Norman, se gândea la o mică nebunie. Cei doi spuseseră că aveau să se ducă duminică dimineaţa să facă o plimbare cu bicicletele, printre dealuri, ceea ce nu-i trezi lui Martin nici un fel de interes, până în clipa când află că şi Ruth ştia să meargă pe bicicletă şi urma să-i însoţească în plimbarea plănuită pentru duminică. Nu ştia să meargă pe bicicletă, şi nici bicicletă n-avea, dar dacă Ruth ştia, înseamnă – hotărî Martin – că şi el trebuie să înveţe. Aşa că, după ce îşi luă rămas-bun, se opri la un magazin şi dădu patruzeci de dolari, pe o bicicletă. Era mai mult decât leafa lui greu muncită pe o lună întreagă şi-i împuţina resursele într-un chip ameţitor; dar când adună cei o sută de dolari pe care avea să-i primească de la Examiner cu cei, patru sute douăzeci pe care în cel mai rău caz trebuia să i-i plătească Youth's Companion, băgă de seamă că impreşia produsă asupra-i de cheltuirea unei sume atât de importante se şterge în bună parte. De asemenea nu se sinchisi de faptul că, încercând încă pe drumul către casă să înveţe cum să meargă pe bicicletă, îşi strica hainele de pe el. În aceeaşi seară telefonă croitorului, chiar din prăvălia domnului Higginbotham, şi-şi comandă un alt costum. Pe urmă îşi luă în spinare bicicleta şi urcă pe scara îngustă din spatele casei, iar după ce trase patul de la perete văzu că în cămăruţă nu mai încap decât el şi bicicleta.

Avusese de gând ca duminica s-o consacre pregătirii examenului de admitere, dar povestirea despre pescuitorii de perle îl fură cu totul şi petrecu toată ziua în frigurile creaţiei, zugrăvind frumuseţea şi vraja care ardeau în sufletul lui. Faptul că Examiner apăruse din nou fără a publica articolul lui despre căutătorii de comori nu-l descurajă. Gândurile îi hoinăreau la înălţimi prea mari ca să mai poată lua în seamă nimicurile şi, rămânând surd la repetatele chemări ale surorii lui, se lipsi şi de îmbelşugatul prânz de duminică, totdeauna aflat la mare cinste în casa domnului Higginbotham. Pentru stăpânul casei acest prânz era un semn al prosperităţii şi succeselor sale, şi-l folosea totdeauna drept prilej pentru a ţine predici anoste, pline, de banalităţi, despre instituţiile americane şi despre marile posibilităţi de a se ridica pe care aceste instituţii le acordau oricărui om într-adevăr muncitor. Nu uita niciodată să sublinieze că în ceea ce-l priveşte această ridicare era evidentă, căci, pornind ca un simplu băiat de prăvălie, ajunsese la starea sa actuală de proprietar al „Băcăniei Higginbotham”.

Luni dimineaţa, Martin Eden privi oftând la povestirea Pescuitorii de perle încă ne terminată şi se urcă în tramvaiul de Oakland, ca să ajungă din timp la examen. Iar peste câteva zile, când se duse să afle rezultatul, văzu că luase note proaste la toate materiile în afară de gramatică,

— Cunoştinţele dumitale de gramatică sunt excelente, îi spuse profesorul Hilton privindu-l prin lentilele groase ale ochelarilor, dar eşti nul, cu desăvârşire nul, la celelalte materii şi în special ignoranţa dumitale în ceea ce priveşte istoria Statelor Unite este îngrozitoare altfel nu poate fi calificată: îngrozitoare. Sfatul meu ar fi să…

Profesorul, Hilton şe opri şi se uită la el fără pic de simpatie şi fără nici un fel de înţelegere, ca la una dintre eprubetele lui. Era profesor de fizică la liceu, părintele unei familii numeroase, avea un salariu ca vai de el şi poseda un fond de cunoştinţe alese, învăţate papagaliceşte.

— Da, domnule profesor, spuse Martin cu umilinţă, dorind în chip nelămurit ca în locul profesorului Hilton să se afle custodele bibliotecii.

— Şi te-aş mai sfătui să repeţi cel puţin ultimele două clase ale şcolii elementare. Bună ziua.

Pe Martin nu l-a necăjit prea mult căderea la examen, deşi l-a mirat expresia de surprindere zugrăvită pe chipul lui Ruth în; clipa când i-a repetat sfaturile profesorului Hilton. Dezamăgirea ei era atât de evidentă, încât i-a părut foarte rău că nu reuşise la examen, dar mai mult din pricină c-o vedea supărată.

— Prin urmaref vezi c-am avut dreptate, zise ea. Ştii mult mai multe lucruri decât orice elev de liceu, şi cu toate astea nu poţi reuşi la examen. Asta din pricină că educaţia dumitale, atâta câtă ai, e fragmentară şi superficială. Ai nevoie de disciplina studiului, de o disciplină pe care numai un profesor cu pregătire ţi-o poate da. Trebuie să-ţi formezi o bază serioasă. Profesorul Hilton are dreptate şi dacă aş fi în locul dumitale m-aş înscrie la şcoala serală. Într-un an şi jumătate poate c-ai reuşi să dai două clase şi să câştigi astfel şase luni. Afară de asta, ziua ţi-ar rămâne liberă pentru scris, sau, dacă nu izbuteşti să te întreţii cu scrisul, ai putea să iei o slujbă oarecare.

„Dar dacă ziua am să mă duc la slujbă iar seara la şcoală, când am să te mai văd?” fu cel dintâi gând care trecu prin mintea lui Martin, dar se stăpâni şi nu-i dădu glas. În loc de asta, spuse:

— Mi se pare ceva atât de copilăresc dusul ăsta la şcoală serală. Aş trece totuşi peste astfel de gânduri, dacă aş socoti că mi-ar putea fi de vreun folos. Cred însă că nu mi-ar folosi deloc. Pot învăţa mult mai repede decât poate preda un profesor. N-ar fi decât o pierdere de vreme – se gândi atunci la ea şi la dorinţa lui de a o cuceri – şi n-am timp pentru asemenea lucruri. Adevărul e că n-am timp de pierdut.

— E vorba numai de timpul strict necesar. Îl privi duios, iar el simţi că e o brută, dacă-i în stare să n-o asculte. De pildă, fizica şi chimia… nu poţi învăţa aşa ceva fără laborator. Pe urmă îţi vei da seama că la algebră şi geometrie nu poţi face nici măcar un pas fără profesor. Ai nevoie de profesori pricepuţi, specializaţi în arta pedagogică.

Martin tăcu o clipă, străduindu-se să găsească un mod de exprimare care să nu pară vanitos.

— Te rog să nu crezi că sunt un înfumurat, începu el. Departe de mine gândul de-a mă umfla în pene. Dar am convingerea că sunt ceea ce s-ar putea numi un om făcut ca să înveţe. Pot învăţa singur. Mă simt bine când învăţ, mă simt în elementul meu, ca raţa pe lac. Vezi doar şi dumneata ce-am reuşit să fac cu gramatica. Şi am mai învăţat multe alte lucruri – nici nu-ţi închipui dumneata câte. Iar asta e de-abia începutul. Aşteaptă numai să prind… Se gândi o clipă, ca să fie sigur că va pronunţa corect, apoi rosti: elan: De-abia acum încep să deschid cu adevărat ochii asupra lumii De-abia acum am început să prind şpilul…

— Te rog, nu vorbi aşa, îl întrerupse ea.

— Să văd cum stau, se corectă Martin în grabă.

— Într-o limbă corectă, asta nu înseamnă nimic. Martin se încurcă-şi mai tare. Ce vreau să zic e că încep să mă orientez.

Din milă pentru el, Ruth nu mai interveni şi-i îngădui să continue.

Ştiinţa mi se pare asemenea cabinei de comandă de pe un vapor, unde se află hărţile. De câte ori intru în bibliotecă, am impresia asta. Rolul profesorilor e să explice sistematic elevilor tot ce se află în cabina de comandă. Profesorii sunt numai nişte călăuze şi atâta tot. Nu e vorba de ceva scos atunci din capul lor. Ei nu construiesc cabina asta nu creează. În cabină există totul mai înainte de venirea lor şi ei ştiu cum să umble cu aparatele, iar treaba lor e să-i iniţieze pe neştiutorii care altminteri s-ar rătăci. Numai că

eu nu mă rătăcesc uşor. Am simţul orientării. Miros imediat unde…

Ce-am mai greşit?

N-ai de ce folosi aici verbul „a mirosi”.

— Ai dreptate, spuse el cu recunoştinţă. Îmi dau seama imediat unde mă aflu. Dar unde mă aflam? A, da, în cabina de comandă. Ei, există tipi…

— Oameni, îl corectă ea.

— Există oameni care au nevoie de călăuză, şi cu cei mai mulţi aşa se întâmplă; dar eu cred că mă pot descurca şi fără călăuză. Am petrecut ceva vreme în cabina de comandă şi aproape am ajuns în stare să-mi găsesc singur drumul, ştiu la ce hărţi să mă uit şi ştiu spre ce ţărmuri vreau să mă îndrept. Iar în felul cum am eu de gând să procedez, dacă mă duc singur voi ajunge să cercetez mult mai multe ţinuturi. După cum ştii, viteza unei flote este viteza vasului celui mai leneş, iar viteza profesorilor se stabileşte în acelaşi fel. Nu pot să meargă în nici un caz mai repede decât elevii cei mai slabi, iar eu pot merge cu o viteză mult mâi mare decât cea cu care pot mâna ei o clasă întreagă.

Cine vrea s-ajungă-ndată Singur drumul să-l străbată.

„Dar cu tine aş merge încă şi mai repede”, voi el să strige, căci înaintea ochilor îi apăru o lume nesfârşită de ţărmuri însorite şi bolţi înstelate, printre care aluneca alături de Ruth, cu braţul petrecut pe după mijlocu-i subţire, cu chipul dezmierdat de firele mătăsoase ale părului ei de aur. În acea clipă era deplin conştient de jalnica neputinţă a graiului. Dumnezeule! Cum de nu poate aşeza cuvintele aşa fel încât să vadă şi ea ce vede el acum! Şi simţea în inimă, ca o săgetare a unei chinuitoare dorinţe, îndemnul de a zugrăvi acele nechemate vedenii ce i se perindau în oglinda minţii. O! Asta era! Pătrunsese în adâncul tainei. Tocmai asta făceau marii scriitori şi poeţi ai lumii. De aceea erau nişte giganţi. Ştiau cum să pună în cuvinte ceea ce gândeau, simţeau şi vedeau. Câinii, care dorm la soare,

scheaună şi latră adeseori prin somn, dar nu sunt în stare să spună ce vedenie i-a făcut să latre şi să scheaune. De multe ori se întrebase ce anume era el. Şi iată tot ce era; un câine care dormea la soare. Avea vedenii frumoase şi înălţătoare, dar nu era în stare decât să scheaune şi să latre la Rrnth. Dar nu va mai dormi la soare. Se va trezi, va deschide ochii şi va lupta, va munci şi va învăţa până în clipa când, cu ochi care văd şi limbă care vorbeşte, va fi în stare să-i împărtăşească şi ei comoara acelor vedenii. Alţi oameni aflaseră meşteşugul exprimării, al preschimbării vorbelor în slugi ascultătoare şi al alcătuirii unor combinaţii de cuvinte care să spună mai mult decât suma înţelesurilor acestor cuvinte luate în parte. Fu adânc răscolit de dezgolirea, ca într-o scăpărare de fulger, a acestei taine, apoi din nou se cufundă în vedenia ţărmurilor însorite şi a boitelor înstelate… până în clipa când îşi dădu seama că tăcerea din jur e prea adâncă şi o văzu pe Ruth uitându-se la el înveselită şi cu ochii plini de zâmbet.

— O vedenie minunată mi s-a arătat, spuse el şi, când în auz îi răsunară propriile-i cuvinte, inima îi zvâcni. De unde ieşiseră vorbele astea? Înfăţişau în chip potrivit pricina tăcerii care întrerupsese discuţia lor. Era o minune. Niciodată nu mai exprimase un gând măreţ într-un chip atât de elegant. Dar niciodată nu încercase să exprime în vorbe gânduri măreţe. Asta era. Aici se ascundea explicaţia. Niciodată nu încercase. Dar Swinburne încercase, la fel ca Tennyson, la fel ca Kipling şi ca toţi ceilalţi poeţi. Gândurile îi fugiră fulgerător la Pescuitorii de perle. Niciodată nu îndrăznise să dea glas lucrurilor mari, să lase frâu liber avântului frumuseţii care-i clocotea în suflet. Când o va termina, povestirea aceea va fi ceva deosebit. Era înspăimântat de imensa frumuseţea subiectului şi din nou gândurile i se înflăcărară şi-i izbucniră nestăpânite iar el se întrebă de ce n-ar putea cânta în falnice versuri o astfel de frumuseţe, aşa precum făcuseră marii poeţi. Dar în afară de asta, pe lume se mai aflau necuprinsele desfătări şi

dumnezeiasca minune a dragostei lui pentru Ruth. De ce oare n-ar putea-o cânta, aşa cum au făcut poeţii? Poeţii au cântat dragostea. Aşa va face şi el. Dumnezeul mă…

În urechile-i înfricoşate răsună deodată această exclamaţie. Furat de gânduri, o rostise cu glas tare. Sângele îi năvăli în obraji, val după val, alungând bronzul de pe chip, până ce roşeaţa se-ntinse de la rosătura făcută de guler până la rădăcina părului.

— Vă… vă… vă rog să mă iertaţi, se bâlbâi el. Mă gândeam.

— Aş fi zis mai degrabă că te rugai, zise ea plină de curaj, dar în adâncul sufletului se simţea rănită şi îndurerată.

Pentru prima oară auzea o înjurătură pornită de pe buzele unui om cunoscut şi era foarte tulburată, nu numai fiindcă fusese martora unui lucru nepotrivit ca principiile şi educaţia ei, dar mai ales fiindcă sufletul îi fusese zguduit de această brutală izbucnire de viaţă în grădina bine împrejmuită a vieţii ei de fată.

Dar iertă, şi fu surprinsă de uşurinţa cu care putu să ierte. Fără să ştie de ce, i se părea că nu cu prea mare greutate i-ar fi putut ierta orice. N-avusese norocul să fie asemenea celorlalţi bărbaţi cunoscuţi de ea, dar se chinuia atât de mult – şi nu fără roade – ca să ajungă la fel ca ei. Nici o singură clipă nu-i trecu prin minte că ar mai putea exista vreo altă pricină a bunăvoinţei atât de mărinimoase pe care o avea faţă de acest om. Era o bunăvoinţă foarte duioasă, dar ea nu o ştia. Nici n-avea cum s-o cunoască. Seninul echilibru al celor douăzeci şi patru de ani în care nu iubise niciodată n-o putea înarma cu o prea pătrunzătoare înţelegere a propriilor simţăminte; pentru că nu se pârjolise niciodată la flacăra dragostei adevărate, n-avea de unde şti că acuma începea să-i simtă căldura.

CAPITOLUL.

XI.

Martin lucra mai departe la povestirea despre pescuitorii de perle, pe care ar fi terminat-o, mult mai curând dacă nu

s-ar fi întrerupt mereu, încercând să scrie versuri. Poeziile lui erau poezii de dragoste, inspirate de Ruth, dar pe niciuna n-o duse până la capăt. N-avea cum să înveţe într-o singură zi meşteşugul versurilor. Rima, măsura şi ritmul erau ele singure treburi destul de grele, dar dincolo şi mai presus de ele exista ceva insesizabil şi vag, un lucru pe care îl intuia în orice poezie cu adevărat mare, dar pe care nu-l putea prinde şi închide în propriile-i versuri. Ceea ce intuia şi căuta el fără a izbuti să prindă era tocmai spiritul veşnic viu şi neastâmpărat al poeziei. I se părea că goneşte după o strălucire amăgitoare, după un abur nestatornic ce nu se lăsa niciodată atins, cu toate că uneori îi răsplătea goana cu subţiri şuviţe destrămate din trupu-i învălurat, care ori se lăsau ţesute în fraze ce-i sunau în minte cu tonuri tulburătoare, ori se strecurau în vedeniile lui ca nişte umbre de ne pătrunsă frumuseţe. Îl cuprindea deznădejdea. Ardea de dorinţa de a spune ceva şi nu izbutea decât să bolborosească vorbe prozaice, aşa cum ar fi putut îndruga oricine. Citea cu voce tare unele fragmente. Măsura se desfăşura fără greş iar rima puncta un ritm unduitor şi la fel de desăvârşit, dar strălucirea şi înflăcărarea dinăuntrul său nu se arătau nicăieri în vers. Nu mai înţelegea nimic şi de nenumărate ori – desperat, învins şi demoralizat – se întorcea la Pescuitorii de perle. Fără îndoială că proza era o cale mai lesnicioasă.

După Pescuitorii de perle scrise un articol despre meşteşugul marinăresc, un altul despre vânătoarea de broaşte ţestoase şi un al treilea despre alizeele emisferei boreale. Pe urmă încercă, numai din curiozitate, să scrie o schiţă şi, dintr-o singură zvâcnire, scrise nu mai puţin de şase, pe care le trimise la diferite reviste. Scria cu spor, încordat, de dimineaţa până seara şi până noaptea târziu şi nu se întrerupea decât atunci când se ducea la sala de lectură, la bibliotecă, spre a împrumuta cărţi, sau în vizită la Ruth. Era în culmea fericirii. Trăia o viaţă intensĂ. Înfrigurarea nu-l părăsea nici o clipă. Cunoscu bucuria

creaţiei, care, se zice, ar aparţine numai zeilor. Toată lumea înconjurătoare – mirosul legumelor veştede şi al clăbucului de săpun, înfăţişarea neîngrijită a surorii lui, mutra batjocoritoare a domnului Higginbotham – nu era decât vis. Lumea adevărată se afla în cugetul său, iar lucrurile pe care le scria erau tot atâtea frânturi de realitate ieşite din mintea lui.

Zilele i se păreau prea scurte. Existau atâtea lucruri pe care voia să înveţe. Îşi reduse somnul la cinci ceasuri şi văzu că se descurcă şi aşa. Încercă să doarmă numai patru ceasuri şi jumătate, dar cu durere trebui să revină la cinci. Ar fi fost foarte bucuros să-şi poată consacra toate orele de trezie unei singure preocupări. Numai cu părere de rău lăsa scrisul ca să se apuce de învăţat, părăsea învăţătura ca să se ducă la bibliotecă, se smulgea din cabina, de comandă care era ştiinţa, ori se despărţea de revistele din sala de lectură, pline de secretele scriitorilor ce izbutiseră să-şi vândă marfa. I se rupea inima de câte ori trebuia să se ridice şi să-şi ia rămas-bun de la Ruth; apoi pedala cu disperare pe străzile întunecoase, ca să ajungă cât mai repede la cărţile lui de acasă. Dar mai greu decât toate era să închidă cartea de algebră ori de fizică, să pună deoparte caietul şi creionul şi să închidă ochii obosiţi, ca să doarmă. Îi era nesuferit gândul de a înceta să trăiască, chiar şi pentru un interval atât de scurt, iar singura-i mângâiere venea de la deşteptătorul care avea să sune peste cinci ore. În orice caz, nu urma să piardă decât cinci ore, iar după aceea zbârnâitul strident îl va smulge din somn şi va avea din nou în faţa lui o altă luminoasă zi de nouăsprezece ore.

Între timp, săptămânile treceau, banii i se împuţinau şi nu primea de nicăieri nici un cent. La o lună după ce-l trimisese, manuscrisul povestirii de aventuri destinată să apară în mai multe numere consecutive ale revistei Youth's Companion îi fu restituit. Adresa prin care-1 se aducea la cunoştinţa că manuscrisul nu poate fi reţinut era atât de dibaci concepută, încât Martin fu într-o măsură chiar

recunoscător redacţiei. Nu tot aceleaşi simţăminte le încercă însă pentru cei de la San Francisco Examiner. După ce aşteptă două săptămâni încheiate, le făcu o scrisoare. După altă săptămână le scrise din nou. Când se împlini luna, plecă la San Francisco şi se duse personal să stea de vorbă cu directorul. Dar nu reuşi să dea ochi cu înaltul personaj din pricina unui cerber care, sub înfăţişarea unui băiat de serviciu cu părul roşu, păzea la intrare. Către sfârşitul celei de a cincea săptămâni, manuscrisul îi fu înapoiat cu poşta, fără nici un fel de comentariu. Nu exista nici adresă, nici o notiţă, nimic. În acelaşi fel i se întoarseră, de la principalele publicaţii din San Francisco, şi celelalte manuscrise. După ce le strânse pe toate, începu să le trimită pe la revistele de pe coasta Atlanticului, de unde i se întoarseră mult mai repede şi totdeauna însoţite de formularul tipărit al adresei de respingere.

Schiţele îi fură refuzate în acelaşi fel. Le citi şi le reciti de nenumărate ori şi îi plăcură atât de mult, încât îi fu cu neputinţă să priceapă cauza respingerii, până când, într-o bună zi, citi într-un ziar că toate manuscrisele trebuie scrise la maşină. Aici era explicaţia. Bineînţeles că redacţiile erau atât de aglomerate încât nu aveau vreme de pierdut şi energie de risipit cu descifrarea materialelor scrise de mână. Martin închirie atunci o maşină de scris şi bătu o zi întreagă. În fiecare zi dactilografia tot ce izbutea să compună, iar manuscrisele mai vechi le dactilografia pe măsură ce se întorceau. Fu surprins când şi cele dactilografiate începură să se întoarcă înapoi. Fălcile i se încleştară, bărbia i se proiectă înainte, agresivă; trimise din nou manuscrisele, altor reviste.

Îi veni în gând că poate nu era un bun judecător al propriei lui creaţii. Făcu deci o încercare cu Gertrude. Îi citi cu glas tare câteva bucăţi. Ochii femeii licăriră şi-l privi cu nespusă mândrie, spunându-i:

— Ia uite, dom’ le! Tu ai scris istoriile astea?

— Da, eu, răspunse el nerăbdător. Dar ia spune: cum ţi-au plăcut?

— Lucru mare! Grozav! Şi-nduioşător. Mi-au plăcut, tare mult.

Se vedea bine că în mintea ei exista o nelămurire. Nedumerirea i se citea limpede pe faţă. Martin aşteptă.

— Da’ ia spune-mi, Mart, vorbi ea după o pauză lungă, cum s-a terminat cu cei doi? A luat-o pe fată tânărul acela care vorbea aşa de frumos?

Iar după ce i-a explicat sfârşitul, pe care socotea că artisticeşte îl conturase foarte lămurit, Gertrude a mai spus:

— Asta eram doritoare să ştiu. De ce n-ai scris tot aşa şi-n povestire?

După ce i-a citit mai multe bucăţi, află un lucru de seamă şi anume că îi plăceau bucăţile care se sfârşeau cu bine

— Istoria asta a fost grozavă, îi spuse ea ridicându-se de deasupra albiei cu rufe, uitându-se la el cu priviri obosite şi ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu o mână roşie şi aburindă, da’mă-ntristează, îmi vine să plâng. Şi făr’ asta sunt prea multe lucruri triste pe lume. Dacă mă gândesc la lucruri vesele, parcă mă simt mai fericită. Ei, dacă s-ar fi însurat cu ea şi… Nu te superi, Mart, nu-i aşa? întrebă ea sfioasă. Cred c-am ajuns să nu mai pot îndura lucrurile triste pentru că sunt prea obosită. Dar istorioara-i grozavă şi-aşa, într-adevăr grozavă. Cui ai să i-o vinzi?

— Asta-i altă căciulă, râse Martin.

— Dar dac-ai vinde-o, cât crezi că ţi-ar da pe ea?

— Ei, vreo sută de dolari. O sută de dolari cel puţin, după cum se plăteşte de obicei.

— Aoleu! Ar fi tare bine s-o poţi vinde.

— Bani câştigaţi uşor, nu-i aşa? Pe urmă adăugă, cu mândrie: Am scris-o în două zile. Asta înseamnă cincizeci de dolari pe zi.

Ardea de nerăbdare să i le citească lui Ruth, dar nu îndrăznea. Hotărî deci să aştepte până i se publică vreo

bucată, fiindcă atunci avea să înţeleagă şi ea la ce anume lucrase. Între timp muncea mai departe. Niciodată înnăscutul lui spirit de aventură nu-l răscolise mai adânc decât în cursul acestor uluitoare explorări în domeniul cuceririlor minţii omeneşti. Îşi cumpără manualele de fizică şi chimie, apoi îl adăugă pe cel de algebră şi începu să se ocupe de rezolvarea problemelor şi desluşirea demonstraţiilor. Luă drept bune rezultatele experienţelor aşa cum erau trecute în manuale, iar imaginaţia lui înaripată îi dădu putinţa sa vadă reacţiile chimice într-un chip mult mai plastic şi mai concludent decât le putea vedea în laborator un elev obişnuit. Parcurgea sutele de pagini, copleşit de toate câte începea să afle despre esenţa lumii. Până atunci privise lumea ca pe o realitate a cărei existenţă o constaţi şi treci mai departe, dar acum începea să-i înţeleagă sistemul de organizare, legăturile şi interacţiunea dintre energie şi materie. Necontenit îi răsăreau spontan în minte răspunsurile la vechi probleme nedezlegate. Pârghiile şi mecanismele îl fascinau şi gândurile îi fugeau numaidecât la scripeţii, la maşinăriile şi la tot aparatajul folosit pe bordul unei corăbii. Ştiinţa navigaţiei, care dădea vaselor putinţa să meargă la ţintă, fără să se rătăcească pe întinsul fără poteci al oceanelor, devenea acum limpede pentru el. Acum i se dezvăluiau tainele furtunilor, ale ploilor şi ale mareelor, iar explicaţia originii alizeelor îl făcu să se întrebe dacă nu cumva se grăbise scriind articolul despre alizee. În orice caz, ştia că acum ar scrie mult mai bine articolul acela. Într-o după-amiază se duse împreună cu Arthur la Universitatea California şi, cu respiraţia oprită şi sufletul cutremurat de veneraţie religioasă, trecu prin laboratoare, asistă la experienţe şi ascultă prelegerea unui profesor de fizică.

Cu toate acestea nu neglija scrisul. Un val de schiţe ieşiră de sub condeiul lui, şi încercă să scrie versuri mai uşoare – ca acelea pe care le văzuse tipărite prin reviste – deşi tot în vremea asta făcu greşeala de a pierde două săptămâni

întregi cu o tragedie în versuri albe, a cărei promptă respingere de către mai multe reviste la rând îl nedumeri profund. Nu după multă vreme îl descoperi pe Henley şi scrise o serie de poeme după modelul Schiţelor din spital. Erau poeme simple, poeme pline de culoare, de lumină, de vis şi de vraja. Le intitulă Poeme marine şi rămase cu convingerea că erau cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Erau treizeci la număr şi le terminase într-o singură lună, scriind câte una în fiecare zi, după ce-şi încheia ziua de muncă la lucrările în proză, iar ziua asta de muncă era egală cu munca dintr-o săptămână a unui scriitor de mare succes. Pentru el munca nu însemna mai nimic. Nu era vorba de trudĂ. Începea să-şi găsească graiul, şi toate splendorile şi minunăţiile închise vreme de ani îndelungaţi îndărătul buzelor lui imobile curgeau acum într-un torent sălbatic şi nestăvilit.

Poemele marine nu le arătă nimănui, nici măcar redacţiilor. Ajunsese să nu mai aibă nici un fel de încredere în oamenii de pe la reviste. Dar nu neîncrederea îl oprise să propună Poemele pentru publicare. I se păreau atât de frumoase, încât era ispitit să le păstreze ca să se bucure de ele cu Ruth în ziua aceea slăvită dar foarte depărtată în care va cuteza să-i citească ce scrisese. Pentru vremea de atunci le păstra, le citea cu glas tare şi de atâtea ori, până ce ajunse să le ştie pe de rost.

Trăia fiece clipă a ceasurilor de veghe şi trăia în timpul somnului, căci mintea lui se-nverşuna şi în somn împotriva gândurilor şi întâmplărilor de peste zi, învălmăşindu-le în chipuri groteşti şi imposibile. Adevărul este că nu cunoştea clipe de tihnă, şi un trup mai firav sau un creier mai puţin solid construit s-ar fi, năruit cu totul. O vizita mult mai rar pe Ruth în ceasurile târzii ale după-amiezilor, fiindcă nu mai era mult până în iunie, când ea trebuia să-şi dea licenţa şi deci să încheie studiile universitare. Licenţiată în litere! Când se gândea la titlul acesta, parcă o vedea zburând înaintea lui mult mai repede decât ar fi putut-o el urma.

Îi acorda o după-amiază pe săptămână, şi cum de obicei venea mai târziu, rămânea la cină şi pe urmă asculta muzică; Erau zilele lui de Sărbătoare. Atmosfera din casa aceea, atât de deosebita de cea în care trăia el, şi însăşi apropierea de Ruth îl aţâţau de fiecare dată şi-i întăreau şi mai straşnic crâncena hotărâre de a so ridica. În ciuda frumuseţilor care-i umpleau sufletul, în ciuda chinuitoarei dorinţe de a crea, Ruth era pricina înverşunatelor, lui strădanii. În primul rând şi mai presus de orice, era un îndrăgostit. Pentru el toate rămâneau subordonate dragostei. Mai fantastică decât aventura în lumea gândului, era aventura de pe tărâmurile dragostei. Lumea devenea atât de minunată, nu din pricina moleculelor şi atomilor supuşi unor forţe irezistibile din care era alcătuită; ceea ce o făcea cu adevărat minunată era faptul că Ruth trăia în mijlocul ei. Ea era lucrul cel mai minunat pe care îl văzuse, pe care îl visase ori îl întrezărise vreodată.

Tot îl mai chinuia însă distanţa uriaşă care îi despărţea. Era atât de departe, iar el se pricepea aşa de puţin să afle calea de apropiere! Cu fetele şi femeile din clasa lui socială avusese totdeauna succes, dar pe niciuna nu o iubise; pe Ruth însă o iubea şi, afară de asta, deosebirea nu stătea numai în faptul că ea făcea parte dintr-o altă clasă. Însăşi dragostea lui o înălţa deasupra tuturor claselor. Era o fiinţă deosebită, atât de deosebită încât nu ştia în ce chip să se apropie de ea aşa cum se apropie un îndrăgostit. Ce-i drept, se apropia totuşi din ce în ce mai mult, pe măsură ce se instruia şi învăţa să vorbească limba ei, descoperind idei şi bucurii pe care le puteau gusta împreună; dar asta nu putea satisface năzuinţele lui de îndrăgostit. Imaginaţia lui înfierbântată de dragoste o sanctificase, transformând-o într-o făptură prea serafică, prea spiritualizată pentru a putea avea cu ea vreo legătură trupească. Ceea ce o depărta de Ruth şi-i crea impresia că nu va putea ajunge niciodată până la ea era tocmai dragostea lui. Dragostea îl

lipsea chiar de bunul pe care ea însăşi, dragostea, îl dorea cel mai mult pe lume.

Şi iată că într-o bună zi, cu totul fără de veste, peste prăpastia dintre ei s-a aruncat un pod de o clipă, iar după aceea prăpastia a dăinuit mai departe, dar mult micşorată. Mâncaseră cireşe – nişte cireşe negre, lucioase, mari şi pline de suc gros, ca vinul negru şi vechi. Ceva mai târziu, pe când Ruth citea cu glas tare din Prinţesa, el observă din întâmplară pata lăsată de cireşe pe buzele eI. În clipa aceea, divinitatea fetei dispăru. Era lut, la urma urmei, numai lut, supus legilor de rând ale lutului, ca şi el şi orice alt muritor. Buzele ei erau de carne ca şi ale lui, iar cireşele lăsau pe ele urme, la fel cum lăsau şi pe ale lui. Iar dacă aşa se întâmpla cu buzele, însemna că la fel stăteau lucrurile cu întreaga-i fiinţă. Era femeie, femeie din creştet până-n tălpi, femeie la fel ca toate femeile. A înţeles ca într-o sclipire de fulger. Dezvăluirea acestui adevăr l-a buimăcit. Era ca şi cum ar fi văzut soarele căzând de pe cer, sau un lucru venerat doborât în ţărână.

Apoi, înţelese întreaga semnificaţie a întâmplării, iar inima începu să-i zvâcnească în piept îndemnându-i să se poarte cu această femeie aşa cum se poartă un îndrăgostit, căci nu era un duh de pe alte tărâmuri ci o femeie ca toate femeile, cu buze pe care cireşele pot lăsa o patĂ. Îndrăzneala unui asemenea gând îl făcea să tremure, dar tot sufletul îi era numai cântec iar judecata, într-un chiot triumfător, îi strigă că nu se înşală. Ceva din schimbarea petrecută în el a ajuns de bună seamă până la Ruth, căci s-a oprit clin citit, l-a privit şi a surâs. Privirile bărbatului s-au desprins din ochii ei albaştri şi au coborât către buze, iar vederea petelor l-a scos din minţi. Braţele lui fură gata să se întindă către ea şi s-o cuprindă, după cunoscutul şi vechiul lor obicei din zilele ce nu cunoşteau zbuciumul. I se păru că ea se înclină către el, că aşteaptă, şi numai încordarea întregii lui voinţe fu în stare să-l reţină.

— N-ai ascultat nici măcar un cuvânt, îi spuse ea încruntându-se uşor.

Pe urmă râse, bucurându-se de tulburarea lui, iar când Martin privi în ochii ei atât de sinceri şi-şi dădu seama că dânsa nu ghicise nimic din furtuna ce-l răscolea sufletul, se simţi ruşinat. Într-adevăr, îndrăznise să meargă cu gândul prea departe. Dintre toate femeile pe care le cunoscuse el nu exista nici măcar una care n-ar fi ghicit – niciuna, în afară de ea. Iar ea nu ghicise. În asta stătea deosebirea. Prin urmare ea nu era ca toate celelalte. Îl înfricoşa propria-i grosolănie, se prosterna în faţa nevinovăţiei ei şi din nou o văzu de cealaltă parte a prăpastiei. Podul se năruise.

Dar cu toate astea, întâmplarea îl adusese mai aproape de ea. Amintirea întâmplării dăinuia, iar în clipele când era mai abătut, o retrăia cu desfătare. Prăpastia nu i se mai arăta niciodată a fi atât de adâncă. Străbătuse o distanţă mult mai mare decât cea pe care o poate crea o licenţă în litere sau chiar zece licenţe. E-adevărat, Ruth rămânea o fiinţă pură, de o puritate cum nici nu visase el că poate exista; dar cireşele îi pătaseră buzele. Era supusă legilor ce cârmuiau lumea, în chip la fel de implacabil ca şi el. Trebuia să mănânce ca să poată trăi, şi făcea guturai dacă o prindea umezeala la picioare. Dar nu asta era important. Dacă simţea foamea şi setea, dacă simţea frigul şi căldura, înseamnă că putea simţi şi dragostea – dragoste pentru un bărbat. Da, iar el era bărbaT. Şi de ce oare n-ar fi putut să fie el bărbatul?Depinde numai de mine”, avea să murmure el adesea.,Eu voi fi bărbatul. Voi face în aşa fel ca eu să fiu bărbatul. Şi-am să fiu!”

CAPITOLUL.

XII.

Într-o seară, devreme, pe când se lupta cu un sonet care schimonosise cumplit frumuseţea şi gândurile ce-i pluteau prin minte ca un abur de lumină, Martin fu chemat la telefon.

— E o voce de cucoană, de cucoană mare, chicoti domnul Higginbotham când veni să-1 cheme.

Martin se duse la telefonul agăţat în colţul camerei şi când auzi vocea lui Ruth simţi cum îl străbate un val de fierbinţeală. În încleştarea cu sonetul, uitase de existenţa ei, dar auzindu-i glasul dragostea izbucni iar la suprafaţă, zguduindu-1. Ce voce minunată! Gingaşă şi plăcută, ca o melodie suavă venită de departe, sau mai degrabă ca un clopoţel de argint cu sunet duios şi limpede ca de cristal. O femeie obişnuită nu putea să aibă un astfel de glaS. În glasul ei răsuna ceva ceresc ceva venit de pe alte tărâmuri. Era atât de fermecat încât numai cu măre greutate o auzea ce spune, deşi făcea sforţări disperate să-şi ascundă tulburarea, ştiind că ochii de nevăstuică ai domnului Higginbotham stau, aţintiţi asupra-i.

Ruth n-avea prea multe de spus – atâta doar că Norman trebuia s-o însoţească în seara aceea la o conferinţă dar îl apucase o durere de cap înfiorătoare, că ea luase biletele şi ar fi fost tare amărâtă dacă nu s-ar fi putut duce; iar în cazul când el nu avea altă treabă, n-ar vrea să fie aşa de bun s-o întovărăşească?

Fireşte că voia! Se strădui din răsputeri să-şi stăpânească tremurul din glas. Era uluitor! Totdeauna o văzuse numai acasă la dânsa. Niciodată nu îndrăznise s-o roage să iasă undeva cu el. Ca din senin, pe când se afla la telefon şi discuta cu Ruth, simţi deodată că întreaga lui fiinţă nu doreşte decât să moară pentru ea, şi năluciri pline de sacrificii eroice îi năvăliră în creierul tulburat, destrămârndu-se pe dată. O iubea atât de mult, atât de înspăimântător de mult şi cu atâta deznădejde. În acel moment de nebună bucurie, când află că vrea să iasă cu el, să meargă cu el la o conferinţă – cu el, Martin Eden – Ruth se ridicase la asemenea înălţime, încât i se păru că nu-i rămâne nimic altceva de făcut decât să moară pentru ea. Nu exista alt mijloc potrivit pentru a-şi arăta năprasnicele şi ameţitoarele simţăminte pe care le nutrea pentru ea. Era sublima lepădare de sine izvorâtă din dragostea adevărată care pune stăpânire pe toţi îndrăgostiţii, iar pe el îi

cuprinsese atunci, la telefon, într-un vârtej de pasiune şi fericire; a muri pentru ea i se părea că înseamnă a trăi şi a iubi aşa cum se cuvine. Avea doar douăzeci şi unu de ani şi iubea pentru prima oară.

Când agăţă receptorul la loc, mâna îi tremura şi era vlăguit de furtuna care-i bântuise în suflet. Ochii îi străluceau ca ochii îngerilor iar chipul îi era cu totul transfigurat, curăţit de orice zgură pământească, sfânt şi neprihănit.

— Vasăzică îţi dai întâlniri în oraş, bodogăni cumnatu-său batjocoritor. Cred că ştii ce înseamnă asta. Repede şi degrabă ai s-ajungi la răcoare.

Dar Martin nu putea să coboare din înălţimile la care plutea. Nici măcar câinoşenia unei asemenea prevestiri nu era în stare să-1 readucă pe pământ. Mânia şi durerea erau mai prejos de el. Avusese o vedenie minunată şi era asemenea unui zeu, astfel că faţă de un biet vierme nu putea să încerce decât adâncă şi sfâşietoare milă. Ochii îi alunecară pe deasupra lui, dar fără să-1 privească şi fără să-l vadă. Şi ca purtat de un vis trecu pragul camerei, ducându-se să se îmbrace. De-abia când se afla în cameră la el şi-şi înnoda cravata, percepu un sunet care-i zumzăia neplăcut în urechi. Luând aminte la acest zumzăit îşi dădu seama că era vorba de ultima pufnitură oţărâtă a domnului Higginbotham; până în acea clipă nu izbutise să-i pătrundă în cuget.

După ce uşa casei lui Ruth se închise în urma lor şi coborâră amândoi scările, o nouă nelinişte puse stăpânire pe Martin. Nu ştia ce anume s-ar fi cuvenit să facă. Văzuse pe stradă că cei din clasa ei merg adeseori la braţ. Dar îi văzuse şi altfel, aşa că acum se întreba dacă numai seara bărbaţii oferă braţul femeilor, dacă nu cumva numai soţii şi rudele se cade să meargă la braţ.

Când mai avea un pas până să calce pe trotuar, îşi aduse aminte de Minnie. Fata asta făcuse totdeauna mare caz de etichetă. Chiar de-a doua oară când ieşise cu el în oraş, îl

certase pentru că mersese pe partea dinăuntru a trotuarului şi-i pusese în vedere că ori de câte ori însoţeşte o femeie, bărbatul trebuie să meargă totdeauna pe partea dinspre stradă. Ba chiar luase obiceiul de-a rămâne puţin în urmă, de fiecare dată când traversau o stradă, ca să-i amintească pe ce parte a trotuarului avea datoria să meargă. Se întreba şi acum de unde aflase ea regula aceasta, dacă o aflase într-adevăr de la clasele de sus şi dacă o înţelesese bine.

Când ajunseră la trotuar hotărî că n-avea ce să piardă dacă încerca; trecu deci pe la spatele lui Ruth şi ocupă locul dinspre stradă. Dar acum se cerea rezolvată cealaltă problemă. Oare să-i ofere braţul? Niciodată în viaţa nu mai făcuse un asemenea gest. Fetele pe care le cunoscuse el nu mergeau niciodată la braţul bărbaţilor. La primele întâlniri mergeau liberi, unul lângă celălalt, iar după aceea începeau să se plimbe cuprinşi pe după mijloc şi, când treceau pe străzi mai slab luminate, fata îşi culca încet capul pe umărul lui. Dar acum era vorba de cu totul altceva. Ruth nu era o fată dintre acelea. Trebuia să facă într-un fel. Îndoi braţul dinspre partea pe unde mergea Ruth – îl îndoi foarte uşor, pe nesimţite, nu ca un gest de invitaţie ci în chip cât mai firesc, silindu-se să dea impresia că aşa merge el de obicei. Iar pe urmă s-a petrecut lucrul acela minunat. I-a simţit mâna pe braţul lui. Fiori de desfătare i-au străbătut trupul când a simţit atingerea şi pentru câteva clipe minunate i s-a părut că a părăsit pământul şi zboară cu ea prin văzduh. Dar iute şi-a venit în fire, tulburat de o nouă complicaţie. Tocmai traversau strada. Acum trecea el pe partea dinăuntru a trotuarului. Trebuia oare să-i lase braţul şi să treacă pe partea cealaltă? Iar dacă făcea aşa, va fi silit să repete manevra şi la viitoarea traversare? Şi aşa mereu? Exista în toată treabă asta ceva care nu-i ora defel pe plac, aşa că se hotărî s-o facă pe prostul şi să nu tot ţopăie de colo-colo. Dar nici hotărârea de acum nu avu darul să-l mulţumească pe deplin şl când ajunse să meargă pe partea

dinăuntru începu să vorbească repede şi cu aprindere, lăsând să se vadă cât mai limpede că e cu totul furat de ce spune, în aşa fel încât daca cumva greşea neschimbând locurile, entuziasmul de care se arăta cuprins să poată trece drept pricina neatenţiei.

Tocmai când traversau Broadway-ul, se ivi o altă problemă a cărei rezolvare nu îngăduia întârziere. În cercul de lumină al felinarului electric o zări pe Lizzie Connolly împreună; cu prietena ei care chicotea veşnic. N-avu decât o clipă de ezitare, apoi înălţă mâna şi-şi ridică pălăria. Nu putea fi neloial faţă de cei de o seamă cu el; salutând-o pe Lizzie Connolly, îi saluta pe toţi ai săi. Fata înclină din cap şi îl privi tăios, nu cu ochi gingaşi şi mângâietori ca ai lui Ruth, ci cu ochi frumoşi şi pătrunzători, ale căror priviri trecură apoi asupra femeii ce-l însoţea, cercetându-i amănunţit chipul şi îmbrăcămintea şi situaţia socială. Îşi dădu seama că şi Ruth o cercetează pe cealaltă cu priviri iuţi, pornite din ochi sfioşi şi blânzi ca de porumbiţă, dar în stare să vadă dintr-o fulgerare fata aceea muncitoare gătită cu lucruri ieftine şi care purta pe cap o pălărie ciudată, pe atunci, la, modă printre femeile simple.

— Ce fată frumoasă! spuse Ruth peste câteva clipe.

Martin ar fi fost gata s-o binecuvânteze pentru vorbele rostite şi cu toate astea, răspunse:

— Nu ştiu, poate e o chestie de gust, dar mie nu mi se pare chiar aşa de frumoasă.

— Cum să nu. Din zece mii de femei, dacă ai să găseşti una cu trăsături atât de regulate. Are nişte trăsături minunate. Limpezi ca de camee. Şi are ochi atât de frumoşi!

— Aşa ţi se pare? întrebă Martin distrat, căci pentru el nu exista decât o singură femeie frumoasă pe lume, şi aceea se afla alături, cu mâna pe braţul lui.

— Mi se pare? Dacă fata aceea ar avea posibilitatea să se îmbrace şi dacă ar învăţa-o cineva cum să meargă şi cum să se poarte, ai rămâne vrăjit când ai vedea-o – domnule Eden dumneata şi toţi bărbaţii.

— Înainte de toate ar trebui s-o înveţe cum să vorbescă, lămuri Martin căci altminteri cea mai mare parte din bărbaţi nu s-ar putea înţelege cu în vorbă ea. Sunt sigur că n-ai pricepe nici un sfert din ce ţi-ar spune, dacă ar vorbi cum vorbeşte în mod obişnuit.

— Ei, asta-i! Eşti tot atât de încăpăţânat ca şi Arthur, când apuci să susţii ceva.

— Ai uitat pesemne cum mă exprimam eu când m-ai cunoscut. De atunci am învăţat să vorbesc cu totul alta limbă. Înainte vorbeam şi eu cum vorbeşte fata aceea acum. Astăzi sunt în stare să mă exprim destul de corect pe limba dumitale pentru a-ţi explica îndeajuns de convingător că nu cunoşti limba fetei aceleia. Şi ştii de ce merge aşa cum ai văzut? Abia acum am început sa mă gândesc la lucrurile astea, cu toate că până astăzi nu aveam obiceiul s-o fac şi sunt pe cale să înţeleg… multe.

— Şi de ce umblă aşa?

— Ani în şir a lucrat ceasuri îndelungate la maşini. Trupul tânăr e foarte maleabil, iar munca istovitoare îl modelează ca pe o pastă. Pot să-ţi spun dintr-o singură privire ce meserie au mulţi dintre muncitorii pe care-i întâlnesc pe stradă. Uită-te la mine. De ce mă legăn întruna? Din pricina anilor petrecuţi pe mare. Dacă în toţi anii aceia aş fi fost păzitor de vite, pe vremea când trupul îmi era tânăr şi maleabil, acum nu m-aş mai legăna ci aş avea picioarele ca nişte paranteze. La fel stau lucrurile şi cu fata aceea. Ai băgat de seamă că ochii îi erau, cum să spun, foarte tăioşi? Nimeni n-a ocrotit-o, niciodată. A trebuit să se apere totdeauna singură, şi nu se poate ca o fată tânără să se apere veşnic singură şi să-şi păstreze totuşi ochii gingaşi şi mângâietori ca… ca ai dumitale, de pildă.

— Cred că ai dreptate, spuse Ruth cu glas stins. Şi e mare păcat. E aşa de frumoasă!

Martin se uită la ea şi văzu cum în ochi îi străluceşte compătimirea. Apoi îşi aduse aminte că o iubeşte şi din nou

îl cuprinse uimirea, când se gândi la norocul care-i îngăduia s-o iubească şi să meargă cu ea de braţ la o conferinţă.

„Cine eşti tu, Martin Eden?” se întrebă el privindu-se în oglindă, când ajunse acasă în noaptea aceea. Se privi îndelung şi plin de curiozitate. „Cine eşti? Ce eşti? Din ce lume faci parte? De drept, locul tău în lumea fetelor ca Lizzie Connolly. Faci parte din mulţimile sortite trudei, din lumea a tot ce e umil şi lipsit de frumuseţe. Locul tău este lângă vitele de muncă şi robii care trăiesc în murdărie şi duhoare. Iată, ai în preajmă legumele veştede. Cartofii s-au împuţit, Miroase-i, fir-ai să fii! Miroase-i! Şi totuşi mai ai îndrăzneala să pui mâna pe cărţi, să asculţi muzică aleasă, te-nveţi a îndrăgi pictura frumoasă, să vorbeşti corect englezeşte, să ai gânduri pe care nimeni dintre cei de o seamă cu tine nu le-a avut, să te îndepărtezi de animalele de povară şi de alde Lizzie Connolly şi să te îndrăgosteşti de-o femeie ca un duh palid, care e cu o mie de leghe mai presus de tine şi trăieşte printre stele! Cine eşti? şi ce eşti? Fir-ai să fii! Ai să izbuteşti?”

Se ameninţă cu pumnii în oglindă şi se aşează pe marginea patului, visând o vreme cu ochii mari deschişi. Apoi scoase caietul de note şi manualul de algebra şi se cufundă în rezolvarea unor ecuaţii de gradul doi. Ceasurile se scurseră domol, stelele păliră şi zorile argintii năvăliră pe fereastră.

CAPITOLUL.

XIII.

Răspunderea pentru marea descoperire o poartă cei câţiva specialişti limbuţi şi filosofi ieşiţi din rândurile clasei muncitoare, care se adunau în City Hall Park în după-amiezile calde. O dată sau de două ori pe lună când trecea prin parc în drum spre bibliotecă, Martin descăleca de pe bicicletă şi asculta, şi de fiecare dată numai cu mare greutate izbutea să se rupă de acolo. Nivelul discuţiilor era mult mai scăzut decât al celor de la masa domnului Morse. Oamenii nu erau solemni şi încorsetaţi. Îşi pierdeau repede cumpătul, se insultau unii pe alţii, iar înjurăturile şi aluziile

obscene le reveneau adesea pe buze. O dată sau de două ori îi văzu chiar luându-se la bătaie. Şi cu toate astea, fără ca să-şi poată da seama din ce pricină, avea impresia că în ideile învălmăşite ale acestor oameni există totuşi ceva de importantă vitală. Controversele lor erau mult mai înviorătoare pentru spiritul lui decât dogmatismul rece şi înţepenit al domnului Morse. Oamenii aceştia stâlceau îngrozitor engleza, gesticulau ca nişte apucaţi, luptau cu o furie primitivă pentru ideile lor dar i se păreau totuşi mai vii decât domnul Morse şi prietenul său, domnul Butler.

În City Hall Park, Martin auzise de mai multe ori pomenindu-se numele lui Herbert Spencer, dar într-o după-amiază a apărut în parc un înflăcărat discipol al filosofului, un vagabond sfrijit, îmbrăcat într-o haină murdară închisă până la gât, ca să nu se bage de seamă lipsa cămăşii. Se încinse o discuţie aprinsă, punctată de nenumărate ţigări şi de dese expectoraţii bogate în zeamă de tutun, în care vagabondul le ţinu piept tuturor, chiar şi atunci când un muncitor socialist rosti, sarcastic: „Nu există alt dumnezeu afară de Incognoscibil şi Herbert Spencer e profetul său. Martin n-a reuşit niciodată să înţeleagă despre ce, anume se discuta acolo, dar când porni pedalând spre bibliotecă nutrea un interes viu faţă de Herbert Spencer şi întrucât vagabondul pomenise de nenumărate ori despre Primele principii, ceru acest volum.

Aşa a început marea descoperire. Mai încercase o dată să-l citească pe Spencer dar, alegând pentru început Principiile psihologiei, dăduse greş într-un mod tot atât de ruşinos ca şi cu doamna Blavatsky. Nu reuşise să înţeleagă nimic din cartea lui Spencer şi deci o restituise, necitită. În noaptea aceea însă, după lecţiile de algebră şi fizică şi după încercarea de a înjgheba un sonet, se vârî în pat şi deschise Primele principii. Zorile îl prinseră tot cu cartea în mână. Îi era cu neputinţă să mai doarmă. Şi nici nu mai putu scrie în ziua aceea. Stătu întins în pat până ce amorţi, apoi se întinse pe duşumeaua tare, culcat pe spate şi cu cartea

ridicată în aer, sau întorcându-se când pe o parte, când pe cealaltă. Dormi toată noaptea următoare şi scrise în cursul dimineţii, dar după asta cartea îl ispiti din nou, iar el cedă şi citi în cursul întregii după-amiezi, uitând de toate, chiar şi de faptul că aceea era după-amiaza pe care Ruth i-o rezerva lui. Primul contact cu lumea din jur îl luă de-abia atunci când domnul Higginbotham deschise brusc uşa şi îl întrebă dacă îşi închipuise cumva că ei ţin restaurant.

Martin Eden fusese toată viaţa lui un om stăpânit de curiozitate. Voia să ştie, şi tocmai dorinţa asta îl împinsese să cutreiere lumea în lung şi-n lat. Acum însă afla de la Spencer că niciodată nu ştiuse nimic şi niciodată n-ar fi putut şti ceva, chiar de-ar fi continuat să colinde, mările şi să hoinărească până-n, vecii-vecilor. Nu făcuse decât s-alunece la suprafaţa lucrurilor, să observe fenomene disparate, să adune frânturi de fapte şi să treacă la mărunte generalizări superficiale – totul şi fiecare lucru în parte fiind luat izolat într-o lume fantezistă şi dezordonată, stăpânită de capriciu şi întâmplare. Aşa, de pildă, mecanismul zborului păsărilor îi atrăsese atenţia; cugetase asupra lui şi îl înţelesese; dar niciodată nu-i trecuse prin minte să caute o explicaţie a procesului prin care păsările, privite ca mecanisme vii de zbor, s-au dezvoltat pentru a ajunge la stadiul lor actual. Nici măcar nu visase despre existenţa unui astfel de proces. Nu bănuise niciodată că păsările ar fi evoluat şi s-ar fi transformat. Pentru el existau de când lumea. Existau pur şi simplu.

Exemplul cu păsările putea fi extins în toate domeniile, încercările lui de a cocheta cu filosofia nu-1 putuseră duce la nici un fel de rezultat, din pricina ignoranţei şi lipsei de pregătire. Metafizica medievală a lui Kant îi pusese la îndemână o cheie care nu se potrivea la nici un soi de broască şi de fapt avusese un singur rezultat: acela de a-l face să se îndoiască de propriile lui forţe intelectuale. Într-un fel oarecum asemănător, încercările lui de a studia teoria evoluţiei speciilor se mărginiseră la un volum de date

seci şi mai mult tehnice, ai lui Romanes. Nu înţelesese nimic şi singura impresie pe care şi-o putuse forma fusese aceea că evoluţionismul nu era decât o teorie aridă şi seacă, susţinută de nişte oameni mărunţi, care dispuneau de un vocabular vast însă cu totul ininteligibil. Îşi dădu seama acum că evoluţionismul nu era doar o teorie, ci un proces de dezvoltare unanim acceptat şi că în zilele noastre savanţii nu-l mai contestă, discuţiile lor purtându-se doar asupra, modalităţilor ei.

Şi iată că acum omul acesta cu numele de Herbert Spencer venea şi sistematiza pentru el întregul tezaur al cunoştinţelor omeneşti, reducând totul la unitate, ajungând la realităţile fundamentale şi înfăţişând privirilor lui înmărmurite un univers atât de tangibil, încât îi amintea de corăbiile în miniatura pe care marinarii le fac şi le vâră în sticle. Nu rămânea loc pentru nici un fel de capriciu, pentru nici un soi de întâmplare. Totul era determinat de legi. Păsările zburau supunându-se legilor firii şi, în virtutea aceloraşi legi, clisa dospită s-a răsucit şi s-a ghemuit până a scos picioare şi aripi şi s-a făcut pasăre.

În dezvoltarea lui intelectuală, Martin urcase din creastă în creastă, dar acum i se părea că se află pe piscuri mai înalte decât oricând. Tainele cele mai ascunse i se descopereau. Era beat de cunoaştere. Noaptea, în somn, trăia alături de zei, în coşmaruri gigantice; iar ziua, treaz, rătăcea ca un somnambul, cu privirile pierdute, dar aţintite doar asupra lumii pe care de-abia o descoperise. Când se afla la masă, nu auzea discuţiile privitoare la lucruri meschine şi josnice, căci mintea lui neastâmpărată căuta fără încetare şi urmărea cauzele şi efectele tuturor lucrurilor din jur. În bucata de carne din farfurie descoperea soarele strălucitor şi urmărea şirul tuturor transformărilor prin care trecuse energia pornită din izvorul aflat la sute de milioane de kilometri depărtare, sau îi vedea viitoarele întruchipări în muşchii mobili ai braţelor, ce-i dădeau putinţa să taie bucata de carne, şi în creierul cu

care poruncea muşchilor să se mişte şi să taie carnea până când, în cele din urmă, dinaintea ochilor minţii îi apărea acelaşi soare strălucitor, sub forma propriului său creier. Lumina înţelegerii îl aruncase în extaz şi nu-l auzi pe Jim murmurând „Are o păsărică, săracul!”, nu văzu figura îngrijorată a soră-sii şi nici mişcarea de rotaţie a degetului domnului Higginbotham, care voia să sugereze învârtirea unor rotiţe în capul cumnatului.

Ceea ce, într-un anume fel, îl impresiona cel mai adânc pe Martin era strânsa legătură dintre toate elementele cunoaşterii – ale întregii cunoaşteri. Fusese totdeauna doritor de cunoaştere şi tot ce dobândea în acest domeniu depozita în câte un compartiment separat al minţii, în felul acesta adunase despre meşteşugul marinăresc o cantitate uriaşă de date. Despre femei avea de asemenea suficient de largi cunoştinţe, Dar între aceste două compartimente ale memoriei nu exista nici un fel de corelaţie. Cele două domenii rămâneau complet separate. Gândul ca în marele proces al elaborării cunoaşterii ar putea exista vreo corelaţie între o femeie cu nevricale şi un schoooner lăsat în voia valurilor pe vreme de furtună i s-ar fi părut ridicol şi imposibil. Dar Herbert Spencer îi arătase nu numai că nu e ridicol, ei că este cu neputinţă ca între ele să nu existe corelaţii. Orice lucru era legat de toate celelalte, de la cea mai depărtată stea pierdută în nemărginirea spaţiului şi până la miile de miliarde de atomi ai firului de nisip de sub talpă.

Această nouă concepţie era pentru Martin un nesecat izvor de uimire şi se surprindea în permanenţă căutând cu aprindere legăturile dintre cele mai diferite lucruri aflătoare sub soare ori deasupra soarelui. Alcătui liste ale celor mai deosebite obiecte şi fenomene şi era un om cu adevărat torturat până în clipa când izbutea să le găsească vreo înrudire – înrudiri între dragoste, poezie, cutremure de pământ, foc, şerpi cu clopoţei, curcubeu, pietre preţioase, monştri, apusul soarelui, răgetul leilor, gazul

aerian, canibalism, frumuseţe, crimă, pârghii şi puncte de sprijin şi tutun. În felul ăsta unifica universul şi-l lua în mână, îl cerceta ori rătăcea pe cărările, pe aleile şi prin junglele lui, nu ca un drumeţ înspăimântat pierdut în mulţimea tainelor şi umblând după o ţintă necunoscută, ci observând, clasificând şi devenind din ce în ce mai apropiat de tot ce avea de cunoscut. Şi cu cât ştia mai multe, cu atât mai adânc admira universul şi viaţa şi propria lui viaţă în mijlocul tuturor acestor fenomene.

— Caraghiosule! strigă Martin către imaginea răsfrântă în oglindă. Ai vrut să scrii şi ai încercat să scrii, dar n-aveai în capul tău nimic, nici un lucru despre care să scrii. Ce aveai în cap? Câteva noţiuni copilăreşti, o mână de sentimente căldicele, un pumn de frumuseţe insuficient asimilată, un munte de neagră ignoranţă, o inimă care stătea gata să crape de dragoste şi o ambiţie tot atât de mare ca şi dragostea şi la fel de trufaşă, ca şi ignoranţa. Şi voiai să scrii! Dar de-abia acum poţi începe să-ţi vâri în cap ceva despre care să scrii. Voiai să creezi frumuseţe, dar cum ai fi putut-o face când nu ştiai nimic despre esenţa frumosului? Voiai să scrii despre viaţă, când nu-i cunoşteai nici măcar cele mai fundamentale caracteristici. Voiai să scrii despre lume şi despre viaţă, când lumea era pentru tine o taină nepătrunsă şi în tot ce-ai fi putut scrie n-ai fi avut cum vorbi despre altceva decât despre ceea ce nu ştiai. Dar bucură-te, Martin băiatule. Ai sa scrii totuşi. Ştii ceva – puţin, foarte puţin – însa te afli pe drumul bun pe care poţi ajunge să cunoşti mai mult. Dacă ai noroc, într-o bună zi s-ar putea să ajungi foarte aproape de cunoaşterea a tot ce poate fi cunoscut. Iar atunci, ai să scrii.

Îi prezentă şi lui Ruth marea descoperire pe care o făcuse, împărtăşindu-i întreaga sa bucurie şi uimire. Dar ea nu păru chiar aşa de entuziasmată. Primi vestea fără s-o comenteze şi s-ar fi zis că într-o anumită măsură cunoaşte toate astea din propriile ei studii. Nu o tulbura tot atât de adânc ca pe el şi Martin ar fi fost fără îndoială surprins,

dacă nu şi-ar fi spus că pentru Ruth lucrurile nu erau atât de noi şi neobişnuite cum erau pentru el. Nu mult după asta văzu că Arthur şi Norman credeau în evoluţie şi-l citiseră pe Spencer, care însă s-ar fi spus ca nu făcuse asupra lor o impresie hotărâtoare, în vreme ce tânărul cu ochelari şi cu părul vâlvoi – pe care-l chema Will Olney – când auzi de Spencer strâmbă din nas şi repetă sarcastic zicala: „Nu există alt dumnezeu afară de Incognoscibil şi Herbert Spencer e profetul său”.

Dar Martin îi iertă strâmbătura, fiindcă descoperise că Olney nu era îndrăgostit de Ruth. Mai târziu rămase trăsnit când înţelese, din tot felul de chestiuni şi întâmplări mânuite, nu numai că Olney n-o iubeşte, dar că de-a dreptul n-o poate suferi. Pentru el lucrul acesta rămânea cu totul de neînţeles. Era un fenomen pe care nu-l putea pune în corelaţie cu niciunul dintre toate celelalte fenomene ale universului. În orice caz îl compătimea din suflet pe bietul tânăr atât de crunt vitregit de natura care îl lipsise de putinţa de a aprecia după cum se cuvine delicateţea şi frumuseţea lui Ruth. În mai multe duminici s-au dus cu toţii la plimbare pe dealuri, cu bicicletele, iar Martin a avut nenumărate prilejuri ca să observe armistiţiul intervenit în războiul dintre Ruth şi Olney. Tânărul se înţelegea foarte bine cu Norman, lăsându-l pe Arthur şi pe Martin să-i ţină tovărăşie lui Ruth. Lucru pentru care Martin îi era mai mult decât recunoscător.

Pentru Martin duminicile acelea erau zile cu adevărat mari. Grozav de mari – în primul rând – fiindcă se afla alături de Ruth şi mari – de asemenea – pentru că îl aşezau din ce în ce mai ferm pe o treaptă de egalitate cu tinerii din clasa ei socială. În ciuda îndelungilor ani de educaţie ordonată pe care cei trei o primiseră în şcoli, Martin se simţea egalul lor din punct de vedere intelectual, iar în plus orele de conversaţie cu ei erau tot atâtea ore de aplicare practica a gramaticii, cu învăţarea căreia se chinuise atât de greu. Lăsase la o parte codul manierelor elegante,

bizuindu-se, în ce priveşte deprinderea bunelor maniere, numai pe observaţie. Cu excepţia clipelor când nu-şi mai putea stăpâni entuziasmul, era totdeauna atent, le urmărea cu luare-aminte toate mişcările şi învăţa de la ei mici gesturi curtenitoare şi rafinate.

Faptul că Spencer era foarte puţin citit a fost o vreme pricină de mare surprindere pentru Martin. Herbert Spencer – spuse custodele bibliotecii – da, e o minte uriaşă". Dar nu părea să ştie nimic despre ce anume crease mintea aceea. Într-o seară, la cină când se afla şi domnul Butler de faţă, Martin aduse vorba despre Spencer. Domnul Morse condamnă cu vehemenţa agnosticismul filosofului englez, dar recunoscu deschis că nu citise Primele principii; domnul Butler declara că nu are răbdare să-l1 citească pe Spencer, ca nu citise nici măcar un rând scris de el, dar că îşi dăduse toată silinţa să aranjeze lucrurile aşa fel încât să se descurce foarte bine şi fără Spencer. În mintea lui Martin începură să se ivească îndoieli şi dacă ar fi fost un om cu o personalitate ceva mai ştearsă, ar fi acceptat pararea celorlalţi şi s-ar fi lepădat de Spencer. Dar nu era şi, deoarece găsea explicaţiile lui Spencer foarte convingătoare, el spunea că a se lipsi de Spencer ar fi un act echivalent cu al marinarului care şi-ar arunca peste bord compasul şi cronometrul. Aşa ca Martin continua să studieze foarte temeinic evoluţionismul, stăpânindu-l din ce în ce mai desăvârşit şi convingându-se de temeinicia tezelor lui şi cu ajutorul mărturiilor a numeroşi alţi scriitori. Pe măsură ce progresa în acest mediu, noi perspective i se deschideau asupra unor până atunci necunoscute domenii ale cunoaşterii, iar regretul că zilele aveau numai douăzeci şi patru de ore deveni şi mai adânc.

Din pricina scurtimii zilelor, hotărî să renunţe la algebră şi la geometrie. De trigonometrie încă nici nu se apucase. Apoi elimină şi chimia din programa de studii, păstrând doar fizica.

— Nu sunt un specialist, îi spuse el lui Ruth, încercând să se justifice. Nici n-am de gând să devin. Sunt prea multe specialităţi pentru ca cineva să poată stăpâni fie şi numai a zecea parte din ele într-o viaţă de om. Trebuie deci să mă preocup de aspectele generale. Dacă voi avea nevoie de luminile specialiştilor, n-am decât să caut în cărţile lor.

— Da, dar asta nu-i totuna cu a şti tu însuţi lucrurile de care ai nevoie, protestă Ruth.

— Dar nu e nevoie să le ştiu. E de ajuns să te slujeşti de lucrările specialiştilor. Ăsta e şi rostul existenţei lor. Venind încoace am zărit hornarii pe casă. Iată, ei sunt nişte specialişti. După ce-şi vor fi făcut treaba, o să vă folosiţi de hornurile curate fără să ştiţi nimic despre construcţia lor.

— Mi-e teamă că analogia e puţin cam forţată. Ruth se uită la el într-un chip cam straniu şi Martin simţi reproşul din privirile şi atitudinea ei. Era însă pe deplin convins că are dreptate.

— Toţi gânditorii care s-au ocupat de legile generale ale lumii, de fapt cele mai luminate minţi ce-au existat vreodată, s-au bazat pe specialişti. Herbert Spencer aşa a făcut. A descoperit legile generale pe baza rezultatelor obţinute de mii de cercetători. Dacă ar fi trebuit să facă el totul, ar fi avut nevoie de o mie de vieţi. La fel şi Darwin. S-a folosit de tot ce putuseră afla florarii şi crescătorii de animale.

— Ai dreptate, Martin, spuse Olney. Tu ştii ce vrei şi Ruth nu ştie. Nu ştie ce vrea nici măcar cu privire la ea însăşi… Da, desigur, se grăbi Olney să continue, fără să aştepte riposta lui Ruth. Ştiu că tu numeşti asta cultură generală. Dar dacă doreşti să-ţi formezi o cultură generală, n-are nici o importanţă ce anume studiezi. Poţi învăţa franţuzeşte, sau poţi învăţa germana, după cum te poţi lepăda de amândouă şi să te ocupi de esperanto. În toate cazurile vei căpăta ceea ce s-ar putea numi strălucirea dată de cultură. Poţi studia latina ori elina, cu acelaşi scop şi aceleaşi rezultate, deşi nu-ţi vor fi niciodată de nici un folos practic. Totuşi îţi vei însuşi

ceea ce se cheamă cultură. Iată, de pildă Ruth a învăţat saxona şi a făcut până acum progrese serioase – asta s-a întâmplat acum doi ani – dar tot ce-şi mai aduce astăzi aminte din saxonă este: Whan that sweet Aprilie with his shoures soote – nu aşa se spune? Totuşi ţi-a dat strălucirea culturii, râse el, luând-o iarăşi înaintea eventualului răspuns. Ştiu toate astea fiindcă am urmat aceleaşi cursuri.

— Dar vorbeşti despre cultură ca şi cum ai socoti-o un mijloc pentru atingerea unui anumit scop, strigă Ruth. Ochii ei aruncau fulgere iar obrajii se îmbujorară. Cultura este un scop în sine.

— Dar Martin nu de aşa ceva are nevoie.

— De unde ştii?

— Martin, ce anume doreşti? întreabă Olney, întorcându-se spre el.

Martin fu grozav de încurcat şi se uită rugător înspre Ruth.

— Da, ce doreşti de fapt? întrebă Ruth. Răspunsul rezolvă întreaga problemă.

— Da, bineînţeles, de cultură am nevoie, îngăimă Martin. Iubesc frumosul, iar cultura îmi va îngădui să-l Înţeleg şi să-l judec mai bine.

Ruth dădu din cap şi privi în jur, triumfătoare.

— Astea-s fleacuri şi ştiţi foarte bine că e aşa, observă Olney. Martin doreşte carieră şi nu cultură. E o simplă întâmplare că în cazul lui cultura are o legătură directă cu cariera. Dac-ar fi vrut să se facă chimist, n-avea nevoie de cultură. Martin vrea să scrie, dar n-are curaj s-o spună fiindcă atunci ar dovedi că nu ai dreptate. Şi de ce vrea Martin să scrie? urmă el. Pentru că nu e plin de bani. De ce îţi împuiezi tu capul cu saxonă şi cultură generală? Pentru că nu eşti silită să-ţi croieşti un drum în viaţă. De treaba asta se îngrijeşte taică-tău. El îţi plăteşte îmbrăcămintea şi toate celelalte. La ce naiba slujeşte învăţătura şi educaţia noastră, a ta, a mea, a lui Arthur şi a lui Norman? Suntem toba de cultură generala, iar dacă părinţii noştri s-ar ruina

peste noapte nu ne-ar mai rămâne decât să ne prezentam la un examen de profesor şi să ocupam o catedră. Cea mai acătării slujbă pe care ai putea s-o capeţi, Ruth, ar fi o catedră la o şcoala din provincie sau un post de profesoară de pian într-un pension de fete.

— Şi tu, mă rog, ce-ai face?

N-aş face nici o ispravă. Aş câştiga un dolar şi jumătate pe zi, făcând o treabă oarecare, sau poate aş izbuti să intru ca meditator la şcoala preparatorie Hanley – băgaţi de seamă că spun,poate aş izbuti", fiindcă n-ar fi exclus ca la sfârşitul primei săptămâni să fiu poftit afară pentru incapacitate.

Martin urmărea discuţia cu foarte mare atenţie şi, cu toate că era convins de dreptatea lui Olney, regreta felul cam prea necavaleresc în care se purtase faţă de Ruth. Pe când asculta, în mintea lui se închega o nouă concepţie despre dragoste. Raţiunea nu avea nimic de-a face cu dragostea. Nu avea nici o importanţă dacă femeia pe care o iubea raţionează corect ori greşit. Dragostea e mai presus de raţiune. Dacă se întâmplă cumva ca ea să nu aibă o părere prea bună despre nevoia lui de a-şi asigura o carieră, asta nu însemna că ar fi cu ceva mai puţin demnă de dragoste. Era într-adevăr încântătoare iar ceea ce gândea n-avea nici o legătură cu farmecele ei.

— Ce-aţi spus? răspunse el la o întrebare cu care Olney îi rupsese firul gândurilor.

— Spuneam că aş dori să nu fii atât de cu capul în nori, încât să te apuci de latină.

— Dar latina e mai mult decât cultură, izbucni Ruth. E un fel de înarmare a spiritului.

— Ei, şi vrei să te-apuci să-nveţi latineşte? insistă Olney.

Martin nu mai ştia ce să facă. Vedea bine că Ruth aşteaptă cu mare nerăbdare răspunsul lui.

— Mi-e teamă că n-o să am timp, spuse el în cele din urmă. Aş vrea s-o fac, dar mi-e teamă că n-o să am timp.

— Prin urmare vezi că nu cultura îl interesează pe Martin, observă Olney triumfător, încearcă numai să atingă un

anumit ţel, să realizeze un anumit lucru.

— Dar nu pricepi că e vorba de un fel de antrenament al minţii, o disciplinare a judecăţii? Numai aşa se ajunge la disciplină şi limpezime în judecată. Ruth se uită nerăbdătoare la Martin, ca şi cum ar fi aşteptat să-şi schimbe părerile. După cum ştii şi tu, jucătorii de fotbal trebuie să se antreneze înaintea unei partide decisive. Tocmai asta e şi latina pentru un gânditor. Un antrenament.

— Astea-s numai fleacuri şi aiureli! Poveşti de adormit copiii. Numai că atunci mai era încă un singur lucru pe care nu ni-l spuneau. Ne lăsau s-o aflăm singuri şi pe pielea noastră, ceva mai târziu. Olney făcu o pauză, ca să-şi pregătească mai bine efectul argumentului hotărâtor, apoi adăugă: Iar lucrul pe, care nu ni-l spuneau era că orice om bine trebuie să înveţe latineşte, dar nimeni n-are nevoie să şi ştie latineşte.

— Asta nu-i frumos, strigă Ruth. Bănuiam eu că vrei să abaţi discuţia în aşa fel ca să ajungem undeva unde voiai tu neapărat să ajungem.

— Încercarea mea e foarte iscusită, răspunse Olney, dar e în acelaşi timp şi foarte corectă. Singurii oameni care mai ştiu ceva latineşte sunt farmaciştii, avocaţii şi profesorii de latină. Iar dacă Martin vrea să ajungă aşa ceva, înseamnă că n-am dreptate. Dar ce legătură poate fi între toată povestea asta şi Herbert Spencer? Martin l-a descoperit de curând pe Spencer şi e entuziasmat. De ce? Fiindcă Spencer îl poate duce la o soluţie. Pe mine sau pe tine Spencer nu ne poate duce nicăieri. De altminteri nici nu vrem să ajungem undeva. Într-o bună zi tu ai să te măriţi, iar eu nu o să am niciodată altă treabă decât să-i supraveghez pe avocaţii şi oamenii de afaceri care au să se îngrijească de administrarea banilor ce-mi vor rămâne de la tata.

Olney se ridică să plece, dar la uşă se mai întoarse o dată spre ei şi le strigă, ca pentru despărţire:

— Să-l laşi în pace pe Martin, Ruth. Ştie foarte bine de ce anume are nevoie. Ia seama la câte a realizat încă de pe acum. Câteodată mă face să mă simt prost… da, mă face să mă simt prost şi să-mi fie ruşine de mine însumi. A ajuns să ştie despre lume, despre viaţă, despre rostul oamenilor pe pământ şi despre toate celelalte mult mai multe decât Arthur, sau Norman, sau eu, ori tu însăţi, cu toată latina, franţuzeasca, saxona şi cultura noastră.

— Dar Ruth este învăţătorul meu, răspunse Martin plin de cavalerism. Ei îi datoresc tot puţinul pe care am ajuns să-l învăţ.

— Aiurea! Olney aruncă înspre Ruth o privire răutăcioasă. Ai să-mi spui probabil că l-ai citit pe Spencer din îndemnul ei – numai ca asta nu-i adevărat. Ruth ştie despre Darwin şi evoluţionism exact atâta cât ştiu eu despre minele de aur ale regelui Solomon. Care era definiţia aceea înfiorătoare despre nu mai ştiu ce, definiţia aceea dată de Spencer, pe care ne-ai spus-o ieri – fraza aceea lungă, încurcată şi incoerentă despre omogenitate? Ia spune-i-o, să vezi dacă pricepe vreo iotă. Vezi? Asta nu-i cultură. Pa! Tra-la-la! Şi să ştii, Martin, dacă aud că te-ai apucat de latină, îmi pierd orice iluzie despre tine.

În toată vremea asta, deşi era captivat de discuţie, Martin îşi dădea seama că există totuşi în ea ceva stingheritor. Se vorbea despre studii şi despre învăţământ, erau chemate în sprijin elementele de bază ale cunoaşterii, dar tonul şcolăresc al conversaţiei contrasta puternic cu marile probleme care-1 frământau pe el – cu dorinţa de a lua în stăpânire viaţa, dorinţă atât de puternică încât chiar în clipa aceea degetele i se încordau ca nişte gheare de vultur, cu înfiorările cosmice care-i provocau dureri fizice şi cu conştiinţa incipientă a stării lui de stăpân peste toate acestea. Se asemuia pe sine cu un poet naufragiat pe ţărmurile unei lumi străine, un poet care rătăcea, cu sufletul încărcat de frumuseţe, dar bodogănind şi bâlbâindu-se în zadarnicele-i încercări de a cânta în graiul

aspru al fraţilor lui din lumea aceea străină. Aşa păţea şi el. Era preocupat, preocupat în chip dureros de toate marile probleme ale universului şi totuşi se vedea silit să-şi piardă vremea învăţând materii de şcoală elementară şi discutând îndelung dacă trebuia ori nu să înveţe latineşte.

,Ce amestec poate avea latina aici? se întrebă el în noaptea aceea, stând dinaintea oglinzii. Aş dori foarte mult ca morţii să rămână mai departe acolo unde se află. Ce rost ar avea să mă amestec printre morţi, eu şi toate frumuseţile din mine? Frumuseţea este vie şi nepieritoare. Graiurile vin şi se duc. Ele sunt cenuşa morţilor.

Următorul gând care-i trecu prin cap fu că îşi formulase ideile într-un chip foarte fericit şi se culcă întrebându-se oare din ce pricină când se afla alături de Ruth nu era în stare să vorbească la fel. De faţă cu ea nu mai era decât un şcolar, cu gânduri şi limbă de şcolar.

— Daţi-mi timp, rosti el cu glas tare. Numai timp daţi-mi!

Timp! timp! timp! Asta-i era veşnica rugă.

CAPITOLUL.

XIV.

Nu din pricina lui Olney, dar în ciuda dorinţei lui Ruth şi a dragostei sale pentru ea, Martin hotărî să nu înveţe latineşte. Pentru el timpul însemna totul. Existau atâtea alte lucruri mult mai importante decât latina, atât de multe alte discipline care-1 chemau cu glas poruncitor. Apoi mai trebuia să şi scrie. Trebuia să câştige bani. Până acum nu i se primise nici măcar un articol. Peste patruzeci de manuscrise alergau de colo până colo, de la o revistă la alta. Oare cum procedau ceilalţi? Petrecea ceasuri îndelungi în sala de lectură citind ce scriseseră alţii, cercetându-le curios şi atent scrierile, comparându-le cu ale lui şi continuând să se întrebe fără încetare ce anume chiţibuş găsiseră pentru a reuşi să-şi publice scrierile.

Îl înspăimânta uriaşa cantitate de fleacuri care nu aveau în ele nimic viabil şi totuşi erau tipărite. Prin paginile acelea nu întrezărea nici o licărire de viaţă, de lumină ori de

culoare. Nu aveau în ele nimic şi totuşi se vindeau cu doi cenţi cuvântul, douăzeci de dolari mia de cuvinte – cel puţin aşa citise în acea notiţă din ziar. Nu mai puţin mirat fu de mulţimea fără număr ă schiţelor scrise – recunoştea şi el – într-un mod plăcut şi inteligent, dar fără forţă şi fără a se apropia de realităţile adânci. Viaţa este atât de stranie şi, de minunată, înţesată cu nenumărate probleme, visuri şi isprăvi eroice, dar cu toate astea schiţele pe care le citise nu se ocupau decât de aspectele cele mai comune ale vieţii. El însă simţea din plin vigoarea şi încordarea vieţii îi trăia fiorii, chinurile şi sălbaticele-i izbucniri – şi fără îndoială că despre asta ar fi trebuit să se scrie. Ar fi dorit să înalţe osanele celor ce alergau după nădejdi pierdute, celor înnebuniţi de dragoste, uriaşilor care luptau copleşiţi de vrăjmăşie şi greutăţi, în mijlocul tragediilor şi spaimelor, prin lupta şi sacrificiile lor izbutind totuşi să aprindă scânteia vieţii. Cu toate acestea, fleacurile tipărite în reviste păreau a nu avea altă ţintă decât glorificarea celor de teapa domnului Butler, a vânătorilor de dolari, şi a măruntelor şi banalelor poveşti de dragoste ale unor bărbaţi şi femei banali şi fără chemare. Toate astea se petreceau oare din pricină că şi mai-marii revistelor erau oameni banali? se întreba Martin. Ori poate tuturor – scriitori, directori de reviste şi cititori – le era teamă de adevărurile vieţii?

Ceea ce îl neliniştea însă cel mai mult era faptul că nu cunoştea nici un director de revistă şi nici un scriitor. Nu numai că nu cunoştea nici un scriitor, dar nu cunoştea nici măcar pe cineva care mai încercase să scrie. Nu avea în preajmă pe nimeni în stare să-i spună ceva, să-i atragă atenţia asupra unui lucru ori să-i poată da cea mai neînsemnată povaţă. Uneori ajungea să se îndoiască de faptul că aceşti directori de reviste erau oameni în carne şi oase. Păreau a fi doar rotiţele unei maşinării. Fiindcă despre asta era vorba, despre o maşinărie. El îşi turna sufletul în aceste povestiri, nuvele, articole şi poeme pe care după aceea le încredinţa maşinii. Le împacheta

frumos, le punea în plicurile prelungi, împreună cu timbrele cuvenite, lipea plicul, punea şi pe el timbrele de cuviinţă şi-l arunca în cutia de poştă. Pachetul călătorea de-a lungul, şi de-a latul continentului, iar după o oarecare trecere de timp factorul îi aducea îndărăt manuscrisul, într-un alt plic pe care stăteau lipite timbrele puse de el înăuntrul celuilalt. La destinaţie, în redacţia revistei nu se afla un om, ci o simplă maşină cu rotiţele aranjate în aşa fel, încât să schimbe manuscrisul dintr-un plic în altul şi să lipească mărcile respective. Maşina asta se arăta a fi foarte asemănătoare cu automatele în care introduci o monedă, iar după o clipă de aşteptare auzi uruitul metalic al unei maşinării şi primeşti un pacheţel cu gumă de mestecat ori un baton de ciocolată. Automatul îl alegeai după cum voiai să primeşti ciocolată ori gumă de mestecat. Tot aşa se petreceau lucrurile şi în presă. Unul dintre automate dădea cecuri iar celălalt note de respingere. Până acum nu nimerise decât la automatul cu note de respingere.

Tocmai notele de respingere sugerau paralelismul monstruos dintre procesul de muncă al redacţiilor şi cel al automatelor. Toate notele de respingere erau tipărite pe formulare identice şi strânsese sute de astfel de, exemplare – uneori câte douăsprezece sau chiar mai multe pentru fiecare dintre manuscrisele mai vechi. Dacă ar fi primit un singur rând, un singur rând scris anume pentru el, în loc de toate acele sute de formulare, ar fi fost bucuros. Dar nici un director de revistă, nu-i dăduse o astfel de dovadă de existenţă. Prin urmare n-avea cum să tragă altă concluzie şi putea crede doar că la capătul celălalt nu exista nici o fiinţă de carne şi sânge, ci numai rotiţe, rotiţe bine unse care acţionau fără greş automatul.

Era un luptător de nădejde, încăpăţânat, şi hotărât şi ar fi fost mulţumit să continue a alimenta maşina aceea ani în şir; dar sângera din greu, sângera de moarte şi rezultatul încleştării avea să se hotărască nu în ani, ci în săptămâni. Cu fiecare săptămână, plata chiriei şi pensiunii îl aducea tot

mai aproape de prăpastie, iar timbrele poştale pentru cele patruzeci de manuscrise îl sleiau la fel de necruţător. Nu mai cumpăra nici un fel de cărţi şi făcea economii la lucruri mărunte, încercând să mai amâne sfârşitul care totuşi nu putea fi înlăturat; cu toate astea nu se pricepea deloc să facă economie şi-şi apropie sfârşitul cu o săptămână dând soră-sii Mariana cinci dolari pentru o rochie.

Lupta legat la ochi, fără nici un sfat, fără nici o încurajare şi mereu în pragul deznădejdii. Până şi Gertrude începu să se uite chiorâş la el. Mai întâi primise cu înţelegere de soră ceea ce socotea a fi o scrânteală de-a lui; dar acum, tot din dragoste de soră, începea să se îngrijoreze. Pentru ea, ceea ce fusese scrânteală devenea curată nebunie. Martin ştia şi suferea din pricina asta mult mai mult decât din pricina dispreţului făţiş şi permanent al lui Bernard Higginbootham. Avea încredere în sine, clar nimeni nu mai împărtăşea această încredere. Nici măcar Ruth, care ar fi vrut ca el să se consacre studiului şi, cu toate că nu se împotrivise pe faţă hotărârii lui de a se ocupa cu scrisul, nici n-o aprobase. Niciodată Martin nu-i propusese să-i citească ceva din scrierile lui. Îl oprise un exces de delicateţe. Pe lângă asta, în ultima vreme Ruth muncise foarte mult la universitate şi el n-ar fi vrut cu nici un chip să-i răpească timpul. Dar după ce-şi dădu examenul de licenţă, îl rugă chiar ea să-i arate ceva din ce scrisese. Martin fu încântat, dar şi puţin neliniştit. Ruth era un adevărat cunoscător, era licenţiată, în litere. Studiase literatura cu profesori dintre cei mai pricepuţi. Poate că şi redactorii revistelor erau judecători competenţi, dar ea va fi altfel decât ei. Ruth nu avea să-i trimită un simplu formular şapirografiat pentru respingere, nici să-i comunice că, chiar dacă preferă lucrările altora, asta nu înseamnă numaidecât că ale lui ar fi lipsite de valoare. Ruth avea să vorbească, aşa cum vorbeşte o făptură omenească, în felul ei grăbit şi vioi şi – înainte de toate – îl va avea în faţa ochilor pe Martin Eden în carne şi oase. În scrierile acelea avea să întrevadă cum

erau alcătuite sufletul şi inima lui şi va ajunge să înţeleagă ceva, foarte puţin, din lumea visurilor şi din tăria puterilor lui.

Adună copiile dactilografiate ale câtorva schiţe, stătu o clipă pe gânduri, apoi luă şi Poemele marine. Într-o după-amiază de iunie se urcară pe biciclete şi plecară spre dealuri. Pentru a doua oară ieşea singur cu ea şi pe când străbăteau aerul încropit şi înmiresmat, mângâiaţi de adierea răcoroasă a brizei oceanului, Martin fu adânc impresionat de faptul că lumea aceasta este foarte frumoasă şi bine orânduită şi că e o fericire să trăieşti şi să iubeşti. Îşi lăsară bicicletele la marginea drumului şi urcară în vârful unui deluşor rotund şi fără copaci, unde iarba pârjolită de soare mirosea odihnitor a grâne coapte şi pometuri dulci date în pârg.

— Şi-a împlinit menirea, spuse Martin pe când se aşezau, ea pe haina lui, iar el întins de-a dreptul pe pământul cald. Mirosi cu încântare dulceaţa ierbii pârjolite, iar mireasma aceea îi pătrunse în minte şi gândurile îi porniră în vârtej ameţitor de la amănunte către tot ce era mai general. Şi-a împlinit întreg rostul existenţei, continuă el mângâind cu dragoste firele uscate. A tremurat de ambiţie sub cumplitele revărsări ale iernii trecute, a luptat cu îndârjire din primele clipe ale primăverii celei mai timpurii, a înflorit încântând gâzele şi albinele, şi-a împrăştiat seminţele, şi-a încheiat socotelile cu îndatoririle pe care le avea şi cu tot restul lumii, apoi…

— De ce priveşti totdeauna lucrurile mai ales sub aspectul lor practic? îl întrerupse Ruth.

— Probabil fiindcă de curând am studiat evoluţionismul. Ca să spun tot adevărul, de-abia de puţină vreme am început să văd cu adevărat.

— Am însă impresia că devenind aşa de practic ai pierdut posibilitatea de a vedea şi frumuseţea, că distrugi frumuseţea aşa cum fac copiii care prind fluturi şi le scutură pulberea de pe frumoasele lor aripi.

Martin clătina din cap.

— Frumuseţea are şi o anumită noimă, dar până acum nu mi-am dat niciodată seama de lucrul acesta.

Socoteam frumosul vo categorie lipsită de semnificaţie, ceva care era pur şi simplu frumos, fără cap şi fără coadă. Nu ştiam încă nimic despre frumos. Dar acum ştiu, sau mai bine zis de-abia încep să aflu. Iarba aceasta mi se pare mult mai frumoasa astăzi, când ştiu care îi este rostul şi cunosc toată ascunsa înlănţuire de prefaceri ce înmănunchează laolaltă soarele, ploaia şi ţărâna pentru a face din ele iarbă. Nu vezi câtă frumuseţe ca de basm există în povestea vieţii unui fir de iarbă, nu vezi câtă frumuseţe şi cât spirit de aventură se ascunde aici? Numai gândul la toate astea îmi dă fiori. Când mă gândesc la jocul dintre energie şi materie şi la toată teribila încleştare dintre ele, mi se pare că aş fi în stare să scriu o epopee a firului de iarbă.

— Cât de bine te pricepi să vorbeşti! spuse Ruth pierdută în gânduri şi Martin bagă de seamă că-l priveşte cercetător.

În clipa aceea se fâstâci cu totul şi-şi pierdu firea, iar sângele dădu navală, înroşindu-i ca focul fruntea şi gâtul.

Nădăjduiesc că încep a învăţa cum să vorbesc, îngăimă el. Mi se pare că sunt în mine atâtea şi atâtea lucruri care se cer spuse. Şi totul este atât de uriaş! Şi nu găsesc mijlocul nimerit pentru a exprima ceea ce într-adevăr se află în mine. Câteodată mi se pare că întreg universul, tot ce este viaţă, totul şi-a făcut sălaş înăuntrul fiinţei mele şi-mi cere cu glas mare ca eu să fiu cel care le va îmbrăca în cuvânt. Simt – O! dar mi-e cu neputinţă să descriu – simt măreţia întreagă a acestor lucruri, însă, când încep să vorbesc, văd că de-abia pot gângăvi ca un copil. Este cumplit de grea sarcina asta de a transpune simţirea şi senzaţiile într-un grai, scris ori vorbit, care la rândul lui să se transmute din nou, în sufletul celui care citeşte ori ascultă, simţăminte şi senzaţii identice cu cele dintâi. Este o sarcină grandioasă. Iată, îmi cufund faţa în iarbă, iar mireasma ce-mi pătrunde prin nări mă face să mă cutremur de miile de gânduri şi

închipuiri care îmi trec prin minte. Am tras în mine respiraţia universului. Dintr-o dată ştiu cântece şi vorbe de haz, cunosc ce înseamnă izbânda şi durerea şi lupta şi moartea; şi în minte îmi apar vedenii, care nu ştiu în ce fel s-au trezit din mireasma ierbii şi pe care aş vrea cu toată tăria să ţi le arăt şi ţie, ţie şi lumii întregi. Dar cum să fac? Limba îmi e împiedicată. Am încercat prin grai, chiar adineâuri, şi am vrut să-ţi descriu efectul pe care 1-a avut asupră-mi mireasma ierbii. N-am reuşit. N-a fost decât o încercare exprimată în cuvinte stângace. Propriile-mi cuvinte mi se par o jalnică bolboroseală. Şi totuşi ard de dorinţa de a spune. Oh!

— Martin îşi aruncă braţele în sus, Într-un gest de deznădejde – este cu neputinţă! E de neînţeles! Nu poate fi împărtăşit!

— Dar vorbeşti foarte bine, insista Ruth. Gândeşte-te numai câte progrese ai făcut în răstimpul aşa de scurt de când te cunosc eu. Domnul Butler este un foarte apreciat orator. Comitetul din care face parte îl roagă totdeauna să ia cât mâi des cuvântul la întruniri, în timpul campaniilor electorale, Cu toate astea ieri-seară la masă ai vorbit tot atât de bine ca şi el. Doar că el a fost mai stăpân pe sine. Tu te-ai înflăcărat prea tare; dar cu timpul, datorită exerciţiului, ai să treci şi peste neajunsul ăsta. Ascultă-mă pe mine: ai să ajungi un foarte bun orator. Poţi ajunge departe… dacă vrei. Ai stofă de conducător. Sunt sigură că ştii să conduci oamenii şi nu există nici un motiv să nu reuşeşti. În orice treabă te-ai angaja, exact aşa cum ai reuşit pe deplin cu gramatica. Ai putea fi un foarte bun avocat. În politică ai putea avea succese strălucite. Nimic nu te poate împiedica să ai tot atâta succes cât a avut şi domnul Butler. Minus dispepsia, adăugă ea cu un zâmbet.

Au mai vorbit multă vreme. În felul ei blând dar totuşi stăruitor revenea mereu la necesitatea unei baze solide pentru educaţia oricărui om şi la avantajele pe care le prezenta limba latină, ca element constitutiv al acestei

baze, pentru orice carieră. Schiţă portretul bărbatului ideal care izbutea în viaţă – aşa cum îl vedea ea – şi portretul acesta aducea foarte mult cu tatăl ei, având şi câteva evidente trăsături şi pete de culoare proprii persoanei domnului Butler. El o ascultă cu încordare, cu urechile deschise numai către acele vorbe, stând întins pe spate şi bucurându-se de fiece mişcare făcută de buzele ei în vreme ce vorbea. Dar mintea lui n-o asculta. În vorbele ei nu exista nimic în stare să-i reţină atenţia, nimic de seamă în imaginile pe care le schiţa, iar Martin simţea durerea surdă a dezamăgirii dimpreună cu o şi mai arzătoare dragoste pentru ea. În tot ce spunea nu se arăta nici cea mai slabă aluzie la scrisul lui şi manuscriselor aduse ca să fie citite, zăceau în iarbă de nimeni luate în seamă.

În cele din urmă, într-o clipă de răgaz, Martin se uită la soare ca să vadă cât mai are până la linia orizontului şi atrase atenţia asupra manuscriselor prin simpla lor ridicare de jos.

— Am uitat, zise ea repede. Şi-s atât de nerăbdătoare să le ascult.

Îi citi mai întâi o nuvelă, una dintre.bucăţile cu care el se mândrea cel mai mult, socotind-o printre cele mai reuşite. O intitulase Vinul vieţii, iar emoţia care-i stăpânea fiinţa atunci când o scrisese îi apăru şi acum în suflet, în vreme ce citea. Pusese la baza ei o concepţie foarte personală şi întreaga bucată răspândea un fel de vrajă pe care o întărise şi mai mult prin farmecul frazelor şi adevărul emoţiei. Toată căldura şi patima cu care o scrisese îi năvăleau din nou în suflet, îl furau şi-l duceau pe alte tărâmuri, aşa încât nu putea fi decât orb şi surd la greşelile şi slăbiciunile nuvelei. Dar nu tot aşa se petreceau lucrurile cu Ruth. Urechea ei exersată prinse slăbiciunile şi exagerările, emfaza nestăpânită a începătorului şi tresări la fiece abatere de la ritmul şi turnura firească a frazei. De altminteri, de ritm nici nu prea îşi dădea seama decât atunci când era prea solemn şi, în clipele acelea, pentru ea devenea evidentă şi

supărătoare nota de diletantism de care nuvela nu izbutea să se elibereze. Asta fu şi opinia ei finală asupra întregii nuvele: operă de diletant – deşi nu i-o spuse şi lui. Lui Martin, când termină de citit, îi arătă numai pasajele mai slane şi-i spuse că nuvela i-a plăcut.

Dar el fu totuşi dezamăgit! Părerile ei erau întemeiate. O recunoştea, dar în acelaşi timp avea senzaţia că el nu-i împărtăşeşte roadele muncii sale decât cu scopul de prilejui observaţii şi îndreptări, ca în clasele primare. Amănuntele nu aveau nici o importanţă. Puteau fi foarte uşor lăsate la o parte. Le putea îndrepta sau putea învăţa să le îndrepte. Din imensitatea vieţii prinsese ceva care lui i se părea lucru de seamă şi încercase să-l ferece în nuvelă. Acel lucru de seamă, rupt din viaţă, încercase el să i-1 transmită citindu-i nuvela, şi nu o înşiruire de fraze întretăiate când şi când prin puncte şi virgule. Ar fi dorit ca Ruth să simtă împreună cu el acel lucru de seamă asupra căruia se oprise, pe care-1 văzuse cu propriii lui ochi, îl încleştase în strânsoarea minţii, şi cu mâinile lui îl aşternuse în cuvinte pe paginile citite. Da, dăduse greş – asta fu hotărârea lui tainică. Poate că redacţiile aveau dreptate. Simţise acel lucru de seamă, dar nu izbutise să-l transpună în vorbe. Îşi ascunse dezamăgirea şi atât de lesne se declară de acord cu opiniile ei critice, încât Ruth nu-şi putu da seama că în adâncul fiinţei lui clocotea un vijelios torent de împotrivire.

— Pe astălaltă am intitulat-o Cazanul, spuse el, despăturind manuscrisul. Până acum mi-a fost respinsă de patru sau cinci reviste, dar continui să cred că e un lucru bun. La drept vorbind, nici eu nu prea ştiu ce să spun despre ea, afară de faptul că aici am izbutit să prind ceva. Poate că n-o să te impresioneze aşa cum mă impresionează pe mine. E scurtă: numai două mii de cuvinte.

— E îngrozitor! strigă ea când Martin termină lectura. E oribil, de-a dreptul oribil!

Cu bucurie ascunsă, Martin îi observă chipul palid, ochii dilataţi, şi privirile încordate, pumnii încleştaţi. Izbândise. Îi

comunicase mănunchiul de închipuiri şi simţăminte care-i năpădiseră mintea atunci când scrisese nuvela. Îşi atinsese ţinta. Indiferent dacă nuvela îi plăcuse ori nu, el o prinsese în pumn şi o stăpânise, o ţinuse ţintuită pe loc şi o făcuse să asculte şi să scape din vedere amănuntele.

— Asta e viaţa, spuse el, Şi viaţa nu e totdeauna frumoasă. Totuşi, probabil fiindcă sunt eu alcătuit într-un chip mai ciudat, găsesc şi aici o fărâmă de frumuseţe. Mi se pare chiar că aici frumuseţea este de zece ori mai strălucitoare fiindcă…

Cum de n-a putut biata femeie să… izbucni ea deodată, fără să ia aminte la vorbele lui Martin. Dar lasă neexprimată furia gândurilor şi strigă: O! E degradant! N-are nici un pic de frumuseţe! E degradant!

Pentru o clipă Martin avu impresia că i-a stat inima. Degradant! Nici nu visase la un astfel de lucru. Nu-1 urmărise. Toată schiţa îi juca în faţa ochilor, scrisă cu litere de foc şi, chiar la o atât de limpede lumină, zadarnic căută ceva degradant. Apoi inima începu din nou să-i zvâcnească. El nu avea nici o vină.

— De ce nu ţi-ai ales un subiect frumos? spunea Ruth. Ştim cu toţii că există pe lume lucruri degradante, dar asta nu înseamnă că trebuie…

Continuă să vorbească mai departe cu aceeaşi indignare, dar Martin nu o mai urmărea. Zâmbea numai pentru sine şi-i privea deschis nevinovatul chip feciorelnic, atât de nevinovat încât puritatea lui părea că-i pătrunde totdeauna fiinţa întreagă, spălând-o de orice necurăţenii şi cufundând-o într-o baie de strălucire eterică, răcoroasă, alinătoare şi catifelată ca lumina stelelor. Ştim cu toţii că există pe lume lucruri degradante! Pretenţia ei de a şti aşa ceva i se părea o glumă. Cum nu se poate mai reuşită şi făcu haz de ea că de o glumă nevinovată, pornită din dragoste. În clipa următoare prin faţa ochilor i se perindă, ca într-o scăpărare, cohorta nesfârşită a amănuntelor degradante şi văzu tot oceanul de urâţenie al vieţii pe care el îl cunoscuse

şi pe care navigase în lung şi-n lat, iar atunci o iertă pentru vina de a nu-i fi înţeles schiţa. Nu era vina ei că nu putea înţelege. Îi mulţumi lui Dumnezeu că o făcuse să se nască şi să rămână mereu la adăpostul unei astfel de nevinovăţii. El însă cunoştea viaţa, îi ştia şi mizeriile şi frumuseţea, îi cunoştea măreţia în ciuda drojdiei care-o tulbura şi – pentru numele lui Dumnezeu! – trebuia să o strige în faţa întregii lumi. Sfinţii din ceruri – da! – aceia nu puteau fi decât neîntinaţi şi scăldaţi în lumină. N-aveau totuşi de ce să se mândrească. Dar sfinţii din mocirlă – asta va fi o minune veşnică! Tocmai de asta viaţa merită să fie trăită. Ca să poţi vedea curăţenia morală ridicându-se din cloaca nedreptăţilor; ca să te poţi înălţa şi să zăreşti pentru prima oară frumuseţea, depărtată şi ceţoasă, cu ochii de pe care se scurg picăturile grele de noroi; ca să vezi cum din becisnicie, din slăbiciune, din viciu şi din cele mai înfricoşătoare străfunduri de animalitate se înalţă puterea şi adevărul şi cele mai alese însuşiri ale spiritului…

Atunci prinse în auz câteva fraze stinghere din cele rostite de Ruth.

— Chiar tonul la care e scrisă toată bucata e josnic. Iar pe lume există atâtea lucruri înălţătoare. Ia gândeşte-te de pildă la In Memoriam.

Fu ispitit să pomenească de Locksley Hall şi-ar fi făcut-o, dacă vedeniile n-ar fi pus din nou stăpânire pe el şi nu l-ar fi lăsat cu ochii aţintiţi la Ruth, femela din aceeaşi speţă cu el, care pornind din fermentul primordial se târâse şi se căţărase pe nesfârşita scară a vieţii vreme de mii şi mii de veacuri, până ce ajunsese pe treapta cea mai de sus şi devenise Ruth aceasta de aici, atât de curată şi de frumoasă, atât de dumnezeiasca fiinţă în stare a-1 face pe el să cunoască dragostea şi să năzuiască spre puritate şi spre dumnezeire – pe el, Martin Eden, care de asemenea se înălţase într-un chip minunat din băltoacele, noroaiele şi din şirul nenumăratelor greşeli şi înfrângeri de pe nesfârşitul lanţ al creaţiei. Câtă vrajă, ce minuni şi ce strălucire!

Despre astea toate se cădea să scrie, dacă ar fi izbutit să-şi găsească graiul. Pe toţi sfinţii din ceruri! – dar aceia nu erau decât sfinţi şi nu erau în stare să-şi ajute nici măcar lor înşişi. Dar el era om.

— Ai forţă, o auzi el pe Ruth spunând, dar e o forţă lipsită de îndrumare.

— Parc-aş fi un taur într-un magazin de bibelouri, sugeră el şi fu răsplătit cu un surâs.

— Trebuie mai ales să-ţi dezvolţi discernământul. Nu trebuie să neglijezi bunul-gust, fineţea şi armonia.

— Sunt prea îndrăzneţ, murmură Martin.

Ea îi zâmbi aprobator şi se pregăti să asculte încă o bucată.

— Din asta nu ştiu ce ai s-alegi, îi spuse el ca un fel de scuză. E ceva foarte curios. Mi-e teamă că am încercat un lucru mai presus de puterile mele, dar, oricum, am fost mânat de cele mai bune intenţii. Nu te opri la amănunte. Caută numai să vezi dacă simţi ceva din tâlcul adânc al bucăţii. E vorba de ceva măreţ şi adevărat, dar există, multe şanse să nu fi izbutit să mă exprim în aşa fel, încât să mă fac înţeles.

Începu să citească şi în timp ce citea îi şi urmărea reacţiile. I se păru că în sfârşit izbutise s-o impresioneze. Rămăsese nemişcată, cu ochii aţintiţi asupra lui, abia respirând, cucerită şi stăpânită – îşi zicea Martin – de vraja pe care reuşise el s-o creeze. Dăduse nuvelei titlul Aventura şi era o preamărire a spiritului de aventură – nu a aventurilor din romanele de duzina, ci a adevăratului spirit de aventură, a acelui tiran sălbatic, înfricoşător la osândă şi înfricoşător la răsplată, nestatornic şi năzuros, care pretinde îndelungă răbdare şi istovitoare zile şi nopţi de trudă, oferind în schimb glorie nepieritoare şi ca soarele de luminoasă, ori moarte cumplită la capătul chinurilor foamei şi setei, sau nesfârşitul chin şi sfâşietorul delir al frigurilor, care, printr-un lung lanţ de încercări dezgustătoare şi mârşave, prin sânge, sudoare şi muşcăturile veninoase ale insectelor, te

înalţă până la urmă pe culmile împărăteşti ale izbânzilor depline.

Acestea toate şi mai multe altele le pusese în nuvelă şi era încredinţat că tocmai aceste lucruri o copleşeau în vreme ce stătea nemişcată şi asculta. Ochii îi erau dilataţi, obrajii palizi i se îmbujoraseră, iar când fu aproape să termine lectura, Martin avu impresia că Ruth respira sacadat. Într-adevăr, era emoţionată, dar nu din pricina nuvelei, ci din pricina lui. Nuvela nu-i plăcuse prea mult; ceea ce o înfricoşa era teribila forţă a lui Martin, vechea revărsare de energie care părea că porneşte din fiinţa lui şi năvăleşte asupra-i, copleşind-o. Ciudăţenia stătea în faptul că tocmai în nuvelă era concentrată întreaga lui forţă şi că în clipa aceea nuvela era canalul prin care forţa lui se scurgea către ea. Ruth însă nu-şi dădea seama decât de existenţa forţei, nu şi de calea prin care îi era comunicată, iar în clipele când părea mai deplin cucerită de ce i se citea, de fapt era stăpânită de ceva cu totul străin scrisului lui Martin de un gând, un gând groaznic şi primejdios, care i se ivise în minte nechemat de nimeni şi de nimic. Se surprinsese gândindu-se la căsătorie, iar când îşi dădu seama de îndărătnicia şi avântul acelui gând, se înspăimântă. Nu era un gând potrivit pentru o fată. Nici cu firea ei nu era potrivit. Condiţia ei de femeie nu-i crease niciodată probleme şi trăise netulburată în lumea de vis a poeziei tennysoniene, dar fără să poată pătrunde până la adânca semnificaţie a graţioaselor aluzii făcute de acest delicat scriitor cu privire la unele întâmplări mai lipsite de fineţe, care intervin în relaţiile dintre regine şi nobilii cavaleri. Fusese totdeauna adormită şi acum iată că viaţa îi bătea cu furie la toate porţile. Intrase în panică şi mintea îi spunea să pună zăvoarele şi să ferece încuietorile, în vreme ce instinctele dezlănţuite îi porunceau să deschidă larg uşile şi să poftească înăuntru pe fermecătorul oaspete străin.

Plin de mulţumire, Martin îi aştepta verdictul. N-avea nici o îndoială asupra acelui verdict şi rămase uimit când o auzi

ca spune:

— E frumos.

După o clipă de tăcere, ea repetă cu emfază:

— E foarte frumos.

De bună seamă că bucata aceea era frumoasă; dar în ea se afla ceva mai mult decât simpla frumuseţe, un lucru încărcat de orbitoare strălucire şi care supusese frumuseţea şi o silise să dea ascultare. Fără să spună un cuvânt, se întinse cu totul pe iarbă, privind cum i se înalţă în faţa ochilor matahala neguroasă a unei mari îndoieli. Dăduse greş. Era un mut. Văzuse unul dintre cele mai minunate lucruri de pe lume şi nu fusese în stare să-i dea glas.

— Dar ce crezi despre… Ezită, emoţionat de prima lui încercare de a folosi un cuvânt străin. Ce crezi despre ceea ce francezii numesc le motif? Ce crezi despre tema nuvelei? întrebă el.

— Nu e prea limpede, răspunse Ruth. În linii mari asta e singura observaţie critică pe care pot s-o fac. Am ascultat bucata cu mare atenţie, dar pare prea încărcată. Prea multă vorbărie. Îngreuiezi acţiunea, introducând prea mult material străin.

— Asta a fost tema majoră, lămuri el cu grabă – marea temă oarecum voalată, problema cosmică şi universală. Am încercat s-o fac să ţină pasul cu povestea în sine, care la urma urmei nu-i decât foarte superficială. Am mers pe calea cea bună, dar bănuiesc că am mers împleticindu-mă. N-am izbutit să arăt lucrul pe care-l aveam în cap. Dar cu timpul am să învăţ şi asta.

Ruth nu-l asculta. Era licenţiată în litere, dar Martin depăşise cu mult limitele puterii ei de înţelegere. Ea însă nu înţelegea acest adevăr şi punea tot ce nu pricepea pe seama incoerenţei lui.

— Este cam declamator, zise ea. Dar are unele pasaje frumoase.

Martin îi auzi glasul ca venit de la mari depărtări, fiindcă atunci se întreba dacă să-i citească Poemele marine. Zăcea cufundat în deznădejde mută iar ea îl privea cercetător, luptând iarăşi împotriva nedoritelor dar îndărătnicelor gânduri despre căsătorie.

— Vrei să ajungi celebru? îl întrebă ea pe neaşteptate.

— Într-o oarecare măsură da, mărturisi Martin. Face şi asta parte din aventură. Nu celebritatea interesează, ci felul cum ajungi până acolo. Iar la drept vorbind celebritatea n-ar fi, pentru mine, decât un mijloc pentru a ajunge la altceva. Doresc foarte mult să ajung celebru numai şi numai din pricina asta.

„Pentru tine”, fu el gata să adauge şi poate că ar fi rostit şi aceste cuvinte, dacă ea s-ar fi arătat încântată de ce îi citise.

Era însă prea ocupată cu aflarea unei cariere pentru Martin, care să fie cel puţin de domeniul posibilului, pentru a mai avea răgaz să întrebe ce anume era acel „altceva” ultima ţintă a dorinţelor lui. În literatură nu avea cum să reuşească. Era profund încredinţată. I-o dovedise chiar el, nu mai departe decât astăzi, cu scrierile lui de tânăr diletant. Vorbea frumos, dar nu era în stare să se exprime cu mijloace literare. Îl compară în gând cu Tennyson, cu Browning şi cu marii prozatori preferaţi de ea, iar rezultatul comparaţiei ieşi cu totul în defavoarea, lui. Dar cu toate astea nu-şi dădu pe faţă părerea întreagă. Straniul interes pe care i-1 purta o făcu să mai amâne. La urma urmei dorinţa lui de a scrie nu era decât o mică slăbiciune, o toană de care se va lecui cu timpul. Iar după aceea se va consacra cu totul celor mai serioase probleme ridicate de viaţă. Şi atunci va izbândi. O ştia prea bine. Era atât de puternic încât nu putea să dea greş… cu condiţia să se lase de scris.

— Aş vrea să-mi arăţi tot ce scrii, domnule Eden, îi spuse ea.

Martin roşi de bucurie. O interesa scrisul lui, nu mai încăpea nici o îndoială. Şi, în orice caz, nu-i înmânase o notă de respingere. Spusese că unele pasaje din scrierile lui sunt frumoase şi asta reprezenta cea dintâi încurajare primită din partea cuiva.

— O să-ţi arăt, spuse el cu patimă. Şi-ţi făgăduiesc, domnişoară Morse, că am să mă descurc. Am străbătut cale lungă, o ştiu; şi mai am încă drum lung de străbătut, dar îl voi străbate, chiar de-ar fi să merg în patru labe. Ridică de jos un sul de foi dactilografiate. Iată, aici sunt Poemele marine. Când ajungem acasă o să ţi le dau să le citeşti în linişte. Va trebui însă să te hotărăşti să-mi spui deschis ce crezi despre ele. După cum vezi, lucrul de care am cea mai mare nevoie acum este critica. Aşa că te rog, te rog foarte mult, spune-mi deschis ce crezi.

— O să-ţi spun absolut deschis, îi făgădui Ruth cu convingerea supărătoare că nu fusese sinceră faţă de el şi îndoindu-se că va izbuti să fie cu totul sinceră data viitoare.

CAPITOLUL. XV

„Prima bătălie s-a încheiat, îşi spuse Martin în oglindă, peste zece zile. Dar vă veni o a doua, şi pe urmă a treia şi tot aşa până în ziua de apoi, dacă nu cumva…”

Nu-şi sfârşi fraza, ci privi prin odaia mică şi sărăcăcioasă, zăbovind cu tristeţe asupra unui teanc de manuscrise restituite, rămase încă în plicurile lor lungi şi aruncate într-un colţ, pe jos. Nu mai avea bani de timbre ca să le poată trimite să-şi continue călătoria şi de o săptămână se-ngrămădeau acolo, în vrafuri. Altele aveau să sosească mâine, altele în ziua următoare şi în cealaltă, până când toate se vor întoarce acasă. Şi nu va mai avea cu ce le trimite mai departe, Datora chiria, pe o lună pentru maşina de scris şi n-avea cu ce s-o plătească, abia încropise plata pentru casă şi masă pe săptămâna în curs şi pentru taxa la oficiul de plasare.

Se aşează şi, cufundat în gânduri, privi spre masă. Era toată plină cu pete de cerneală şi deodată îşi dădu seama că masa asta îi era tare dragă.

„Draga mea bătrânică – murmură el – am petrecut împreună ceasuri foarte plăcute, şi, dacă stau să mă gândesc, văd că mi-ai fost un prieten tare de nădejde. Niciodată nu te-ai răzvrătit, niciodată nu mi-ai înmânat o diplomă de incapacitate sub forma unei note de respingere şi nici măcar o dată nu te-ai plâns de prea multă trudă.”

Îşi puse palmele pe masă şi-şi îngropă faţa în ele. În gât i se urcase un nod dureros şi-i venea să plângă. Îşi aduse aminte de prima împrejurare în care se bătuse cu cineva şi parcă se vedea cu lacrimile şiroind pe obraji, dar lovind încă pe cât îl ţineau puterile, în vreme ce celălalt băiat, cu doi ani mai mare decât el, îl lovea şi-l trântea fără milă, ca să stoarcă toată vlaga din el. Văzu copiii strânşi roată în jur şi strigând ca nişte sălbatici, când în cele din urmă el se prăbuşi la pământ, chinuit de o greaţă cumplită, cu nasul şiroind de sânge şi lacrimile curgând val din ochii învineţiţi.

„Sărmane puştan, murmură el. Şi acum eşti la fel de cotonogit. Eşti bătut măr, frânt. Ai căzut în bot şi s-a terminat cu tine.”

Dar imaginea încăierării dintâi încă îi mai pâlpâia sub pleoape şi cercetând-o o văzu cum piere ca să se înfăţişeze apoi sub chipul şirului de bătăi care urmaseră. Peste cam şase luni, Brânzosu (aşa îi spuneau celuilalt băiat) îl bătu din nou. Dar de data asta îi învineţi şi el Brânzosului un ochi. Era totuşi ceva! Şi văzu toate încăierările astea, una după alta, el totdeauna la pământ şi Brânzosu deasupra, fălos nevoie mare. Dar niciodată nu părăsise câmpul de luptă. Amintirea acestui lucru parcă îi dădea şi acum tărie. Totdeauna rămăsese pe loc şi-şi încasase porţia. Brânzosu se arătase a fi o mică fiară şi niciodată nu-i arătase nici cea mai mică îndurare. Dar el rămăsese pe loc! Ţinuse piept!

Îndată după aceea văzu o alee îngustă mărginită pe amândouă laturile de case ruinate. La capăt, aleea era

înfundată de o clădire cu un singur etaj şi cu ziduri de cărămidă netencuită din care răzbătea duduitul ritmic al maşinilor tipografice ce pregăteau prima ediţie din Enquirer. El avea unsprezece ani, Brânzosu, treisprezece şi amândoi vindeau ziare pe stradă. De asta se aflau acolo: aşteptau să se împartă ziarele. Bineînţeles că Brânzosu iar se legă de el şi începu altă bătaie, care însă rămase nedecisă, fiindcă la patru fără un sfert porţile se deschiseră şi toată liota de băieţi dădu năvală să ia ziarele.

— Ţi-arăt eu ţie mâine, îl auzise el pe Brânzosu ameninţându-l; apoi îşi auzi propriul glas, piţigăiat şi slab din pricina efortului de a-şi stăpâni lacrimile, făgăduind că are să se afle în acelaşi loc a doua zi.

Iar a doua zi s-a-înfăţişat. A venit în goană de la şcoală ca să ajungă acolo cel dintâi şi a sosit cu două minute înaintea lui Brânzosu. Ceilaiţi băieţi îl încurajau şi-i dădeau tot soiul de sfaturi, arătându-i ce greşeli făcea în încăierare şi asigurându-l că avea să învingă dacă asculta poveţele lor. Aceiaşi băieţi îi dădeau sfaturi şi-l încurajau şi pe Brânzosu. Ce mare bucurie le prileguiseră încăierările acelea! Îşi opri puţin gândurile în loc ca să simtă cum îi pizmuia pentru spectacolul pe care el şi Brânzosu li-l oferiseră atunci. Pe urmă a început lupta şi a durat, fără nici un fel de pauză, vreme de o jumătate de ceas, până s-au deschis porţile tipografiiei.

Parcă avea şi acum în faţa ochilor înfăţişarea lui tinerească din vremea aceea, când zi după zi se grăbea de la şcoală către aleea unde-şi avea sediul ziarul Enquirer. Nu mai putea să meargă prea repede. Era ţeapăn şi schilodit din pricina luptelor nesfârşite. Braţele îi erau negre şi vinete de la încheieturi şi până la coate din cauza nenumăratelor lovituri parate şi din loc în loc în carnea chinuită începuseră să apară răni deschise. Capul îl durea, braţele şi umerii de asemenea, îl dureau şalele – îl durea tot trupul şi-şi simţea creierii grei şi mintea năucă. La şcoală nu se mai juca şi nici nu învăţa. Chiar şi numai statul o zi întreagă în bancă, aşa

cum era silit să stea, ajunsese o caznă cumplită. I se părea că veacuri s-au scurs de când începuse să se bată în fiecare zi şi timpul se desfăşura înaintea lui ca un coşmar şi un şir neîntrerupt de lupte zilnice. Oare de ce nu putea să-l zdrobească pe Brânzosu? se gândea el adesea. Astă l-ar scoate şi pe el, Martin, dintr-o atât de îngrozitoare cumpănă. Dar nici măcar o singură dată nu i-a trecut prin cap să părăsească lupta, să se dea bătut în faţa lui Brânzosu. Şi aşa, cu sufletul şi trupul bolnave, dar învăţând ce înseamnă acea răbdare necurmată, se târa până la aleea unde se împărţeau ziarele, ca să dea piept cu veşnicul lui vrăjmaş, Brânzosu, la fel de sleit ca şi el, dar aproape gata să părăsească lupta, dacă nu s-ar fi aflat de faţă şleahta vânzătorilor de ziare care făceau ca mândria să fie costisitoare, însă neapărat trebuincioasă. Într-o după-amiază, la capătul a douăzeci de minute de deznădăjduite eforturi, pentru a se doborî unul pe celălalt, într-o încăierare ce trebuia să respecte anumite reguli care nu îngăduiau loviturile cu piciorul, loviturile sub centură sau lovirea adversarului trântit la pământ, cu răsuflarea tăiată şi clătinându-se pe picioare, Brânzosu propuse să se socotească răfuiţi. Iar Martin, cu capul îngropat în palme, se înfioră la vederea propriei imagini ce-i apărea acum în faţa ochilor: era el, în după-amiaza aceea de demult, când se clătina pe picioare, de-abia mai gâfâia şi se îneca din pricina sângelui care-i curgea în gură şi pe gât din buzele sfârtecate, când se apropie împleticindu-se de Brânzosu şi scuipă o gură sânge ca să poată vorbi şi să-i strige că niciodată nu va face una ca asta, dar că el, Brân-zosu, n-avea decât să se dea bătut, dacă aşa-i plăcea. Dar Brânzosu nu se dădu bătut şi lupta continuă.

A doua zi, ziua următoare şi alte zile fără sfârşit fură martorele luptelor de după-amiază. În fiecare zi, când întindea mâinile ca să pornească lupta, îl săgetau dureri înfiorătoare iar cele dintâi lovituri, date sau primite, îi sfâşiau sufletul; mai pe urmă parcă îl cuprindea o amorţeală

şi continua să se bată în neştire, zărind ca prin vis cum îi saltă şi dansează prin faţa ochilor chipul lătăreţ al lui Brânzosu şi ochii lui arzători, aprinşi, ca de fiarĂ. Îşi aţinti toate puterile asupra chipului aceluia; totul în jur i se părea gol. Pe lume nu mai exista nimic în afară de chipul acela şi el nu va şti niciodată ce e odihna, binecuvântata odihnă, până nu va izbi cu pumnii însângeraţi în acel chip atâta cât era nevoie pentru a-l preface în carne vie, sau până când pumnii însângeraţi, ce păreau a aparţine chipului ce-i stăruia înaintea ochilor, nu-l vor preface pe el într-o masă de carne vie. De-abia atunci, într-un fel ori într-altul, va avea odihnă. Dar a părăsi lupta – pentru el, Martin —, a părăsi lupta era cu neputinţă.

Veni şi ziua când el se târî până în aleea unde se distribuia Enquirer, dar Brânzosu nu se afla acolo. Şi nici nu veni. Băieţii l-au felicitat şi i-au spus că l-a dat gata pe Brânzosu. Dar Martin nu era mulţumit. Nu-l doborâse pe Brânzosu şi nici Brânzosu nu-l doborâse pe el. Întrebarea nu-şi aflase răspunsul. De-abia mai târziu au aflat cu toţii că tatăl lui Brânzosu murise subit în chiar ziua aceea.

Martin lunecă peste ani până în seara când se afla la galeria Auditorium-ului. Avea şaptesprezece ani şi de-abia se întorsese de pe mare. Se iscă o învălmăşeală. Cineva se legase de un spectator şi Martin interveni, dar se trezi deodată că înfruntă privirile aprinse ale lui Brânzosu.

— Te-aranjez eu după spectacol, şuieră vechiul lui vrăjmaş.

Martin încuviinţă din cap. Supraveghetorul tocmai venea să vadă ce se întâmplase.

— Ne-ntâlnim afară după ultimul act, şopti Martin cu toată atenţia concentrată asupra spectacolului care de-abia începea.

Supraveghetorul privi puţin în jur, apoi îşi văzu de treabă.

Eşti cu banda? îl întrebă el pe Brânzosu în antract.

— Te cred.

— Atunci am să-mi strâng şi eu ceva amici, îl vesti Martin.

În antracte îi alese pe cei care trebuia să-l însoţească – trei inşi pe care-i cunoscuse la fabrica de cuie, un fochist de locomotivă, vreo şase inşi din gaşca teatrului şi încă pe atâţia din temuta gaşcă de pe Eighteenth Street, colţ cu Market Street.

La ieşirea din teatru, cele două bande s-au strecurat neobservate, fiecare pe alt trotuar al străzii. Când au ajuns într-un ungher mai retras, s-au strâns laolaltă şi au ţinut un consiliu de război.

— Cel mai dibaci e pe podul de pe Eighth Street, spuse un flăcău cu părul roşu din banda lui Brânzosu. Vă bateţi în mijlocul podului, sub lumina electrică şi, pe la orice capăt ar veni curcanii, o întindem pe partea cealaltă.

— S-a făcut, anunţă Martin, după ce se sfătui puţin cu conducătorii bandei lui.

Podul de pe Eighth Street, care trecea peste un braţ al estuarului San Antonio, era lung cam cât trei blocuri de pe străzile principale ale oraşului. La mijloc şi către cele două capete se afla câte un lampadar electric. Nici un poliţist n-ar fi putut trece neobservat pe sub lampadarele de la capete. Arena de luptă se arătă, întocmai aşa cum fusese odinioară, sub pleoapele închise ale lui Martin. Vedea şi cele doua bande, bătăioase şi încruntate, ţinându-se cu grijă de o parte şi de cealaltă şi încurajându-şi reprezentantul; şi se văzu pe sine şi pe Brânzosu, goi până la brâu. Ceva mai departe fură aşezaţi oamenii de strajă, care aveau sarcina de a supraveghea capetele luminate ale podului. Unul ţinea haina, cămaşa şi şapca lui Martin, gata să fugă cu ele la loc sigur, dacă s-ar fi arătat poliţia. Martin se privi pe sine păşind către mijloc, în întâmpinarea lui Brânzosu, şi se auzi spunând, după ce mai întâi înălţase mâna că să se facă tăcere:

— De astă dată nu e locul pentru strângeri de mână. Înţeles? Luptăm până la capăt. Fără cruţare. Avem o răfuială veche şi mergem până-n pânzele albe. S-a priceput? Unul dintre noi trebuie să rămână lat.

Brânzosu ar fi vrut să dea înapoi – Martin vedea limpede asta – dar vechea şi primejdioasa lui mândrie se trezi în faţa celor două bande care-i priveau.

— Hai, dă-i drumul, răspunse el. Ce-i tot tragi cu iordanul? Ai de-a face cu mandea până la finit.

Apoi s-au aruncat unul asupra celuilalt, ca doi tauri tineri, cu toată vigoarea şi strălucirea tinereţii, cu pumnii goi, cu ură, cu sete de a lovi, de a schilodi şi de a sfărâma. Tot ce câştigase omul, prin eforturile disperate din atâtea mii de ani în care a urcat pe scara creaţiei, dispăruse. Nu rămăsese decât lumina electrică de deasupra: o piatră de hotar pe cărarea uluitoarei aventuri umane. Martin şi Brânzosu nu mai erau decât doi sălbatici din epoca de piatră, din vremea mersului de-a buşilea şi a adăposturilor în vârf de copac. Se scufundaseră din ce în ce mai adânc în genunea întunericului, se-ntorseseră în drojdiile celor dintâi începuturi ale vieţii, zvârcolindu-se orbeşte şi mânaţi numai de forţe chimice, aşa cum se zvârcoleşte pulberea stelelor din ceruri şi cum se zvârcolesc atomii ciocnindu-se, regrupându-se şi ciocnindu-se iarăşi şi iarăşi, până la sfârşitul veacurilor.

— Dumnezeule! Eram nişte animale… fiare sălbatice, rosti Martin cu glas tare, dar cu privirile aţintite mereu asupra luptei. Lui, care era înzestrat cu acea minunată putere de reprezentare ce-i îngăduia să vadă totul ca aievea, i se părea că priveşte printr-un kinetoscop. Era spectator şi participant totodată. Lunile lungi de învăţătură, de cultură şi de rafinament îl făcură să se cutremure la vederea acelui spectacol, dar prezentul fu repede gonit din conştiinţa, lui, strigoii trecutului îl luară din nou în stăpânire şi deveni iarăşi Martin Eden cel de-abia întors de pe mare şi încleştat în luptă cu Brânzosu, pe podul de pe Eighth Street. Suferea, se încorda? asuda şi sângera şi-i venea să chiuie de bucurie când pumnii lui goi izbeau în plin.

Erau două gemene vârtejuri de ură care alergau înnebunite unul în jurul celuilalt. Timpul trecu şi cele două

bande duşmane încremeniră pe loc. Niciodată nu mai văzuseră o asemenea revărsare de sălbăticie, şi asta le lua graiul. Cei doi luptători erau nişte fiare mai sângeroase decât ei. Primul avânt pornit din splendoarea tinereţii şi din vigoarea fizică trecu, iar după aceea începură să se lupte mai cu grijă şi mai cu prevedere. Niciunul nu se arătase a fi mai tare. „În bătaia asta nu învinge nimeni”, îl auzi Martin pe unul dintre cei din jur. În clipa aceea izbi cu stânga şi pe urmă cu dreapta, primi o ripostă cumplită şi simţi cum obrazul i se crapă până la os. Aşa ceva nu se putea face cu pumnul gol. Auzi exclamaţiile de mirare ale celor din jur, pricinuite de vederea urmărilor loviturii, şi se văzu scăldat în propriul lui sânge. Nu spuse nimic. Îşi încordă însă toată atenţia căci cunoştea foarte bine dibăcia mârşavă şi respingătoarele josnicii de care erau în stare cei de teapa lui. Aşteptă şi pândi până în clipa când se feri de o lovitură formidabilă, pe care o opri la jumătatea drumului, căci zărise sclipirea metalului.

— Mâinile sus! urlă el. Ai un box şi ai dat cu el!

Amândouă bandele năvăliră, mormăind şi înjurând.

Într-o secundă avea să înceapă o încăierare generală şi atunci va fi lipsit de putinţa de a se răzbuna. Îşi ieşise din fire.

— Toată lumea la o parte! urlă el cu turbare. Aţi auzit? La o parte toată lumea!

Şi toţi s-au dat deoparte. Erau nişte brute, dar el era mult mai brută decât ei, o fiinţă înspăimântătoare care se afla mai presus de ei şi de aceea îi dădură ascultare.

— Aici am eu de încheiat anume socoteli şi nimeni să nu se amestece. Fă-ncoa boxul!

Dezmeticit şi puţin speriat, Brânzosu predase arma mişelească.

— Tu i l-ai dat, tu, manglitorul ăla roşcat care te tragi la dos, spuse Martin aruncând, boxul în apă. Te-am ginit şi m-am întrebat de-atuncea ce-nvârteai pe lângă el. Dacă mai

încerci o dată să faci una ca asta, să ştii că-ţi scot beregăţile. M-ai înţeles?

Şi au continuat să se bată, până la sleire şi dincolo de sleire, până la o epuizare nemărginită şi de neînchipuit, până ce adunătura de brute, potolindu-şi setea de sânge, îngroziţi de ce vedeau, începură să-i roage pe amândoi să înceteze. Iar Brânzosu, gata-gata să se prăbuşească îşi să-şi dea ultima suflare, ori să rămână în picioare şi totuşi să-şi dea sufletul, o matahală informă din trăsăturile căreia orice asemănare cu Brânzosu fusese izgonită cu pumnul, se clătină şi stătu la gânduri; dar Martin se-aruncă din nou asupra lui, lovindu-I fără încetare.

Mai pe urmă, după un răstimp cât un veac, când Brânzosu slăbise văzând cu ochii, într-un schimb de lovituri se auzi deodată o trosnitură puternică şi braţul drept al lui Martin căzu moale pe lângă trup. Se rupsese osul. Toţi au auzit şi, toţi au, ştiut ce se întâmplase; Brânzosu băgă şi el de seamă şi se aruncă turbat, ca un tigru, în dreapta celuilalt, dând lovitură după lovitură. Gaşca lui Martin dădu fuga, vrând să intervină. Deşi buimăcit de ploaia de lovituri, Martin strigă la ei să se, retragă, îi înjură şi-i blestemă cumplit, icnind şi gemând în cul mea deznădejdii.

Continuă să lovească numai cu stânga şi în timp ce izbea cu îndărătnicie, pe jumătate inconştient, auzi ca de la mare depărtare murmurele de teamă ale celor strânşi în jur şi pe cineva care spunea, cu glas tremurător:

— Asta nu-i bătaie, fraţilor. Asta-i moarte de om şi ar trebui s-o oprim odată.

Dar nimeni n-o opri şi Martin fu fericit şi continuă să lovească obosit dar fără încetare cu singura-i mână, ţintind întruna către o masă sângerândă pe care o vedea înaintea lui şi care nu era un chip de om, ci un lucru insuportabil, ceva mort, dezgustător, amestecat şi inform, un lucru ce rămânea mereu în vedeniile lui tremurătoare şi nu voia cu nici un chip să piară. Izbi mereu şi mereu, din ce în ce mai rar, cu cele de pe urmă puteri, care repede i se scurgeau

din trup, prin veacuri, veşnicii, milenii, până ce îşi dădu seama ca prin vis că lucrul acela inform se scufundă, se scufundă încetişor pe planşeul de scânduri al podului. În clipa următoare stătea deasupra acelui lucru, clătinându-se pe picioarele-i tremurătoare, căutând cu mâna sprijin prin aer ca să nu se prăbuşească şi rostind cu o voce pe care nu şi-o mai recunoştea:

— Mai vrei… zi… mai vrei?… încă mai repeta vorbele astea, mereu şi mereu – întrebător, încurajator, ameninţător, dorind cu ardoare să afle dacă într-adevăr mai voia – când îşi, dădu seama că cei din banda lui pun mâinile pe el, îl bat pe spate şi încearcă să-l îmbrace cu haina. Apoi căzu într-o prăpastie de întuneric şi uitare.

Ceasornicul deşteptător se afla pe masă şi-şi continua tic-tacul, dar Martin Eden, cu capul îngropat în palme, nu-l auzea. Nici nu gândea. Cu atâta intensitate retrăise întâmplarea de odinioară, încât leşinase, exact aşa cum leşinase cu ani mai înainte pe podul de pe Eighth Street Un minut întreg rămase în lumea întunericului şi a uitării. Apoi, ca un sculat din morţi, sări în picioare, cu ochii în flăcări, cu sudoarea curgându-i şiroaie pe faţă, şi strigă:

— Te-am zdrobit, Brânzosule! Unsprezece, ani mi-au trebuit, dar până la urmă tot te-am învins!

Genunchii îi tremurau, îi venea să leşine şi se împletici până la pat, se aşează şi rămase pe marginea lui. Era încă sub stăpânirea trecutului. Privi prin cameră buimăcit, speriat, neştiind unde se află, până ce dădu cu ochii peste mormanul de manuscrise din colţul odăii. Pe urmă rotiţele memoriei se-nvârtiră trecând peste un răstimp de patru ani şi Martin reveni în prezent, la cărţile pe care le deschisese şi la universul cucerit din paginile lor, la visurile şi năzuinţele lui, la dragostea pentru o femeie palidă ca o fantomă, sensibilă, gingaşă şi eterată care ar muri pe dată, dacă ar vedea, măcar într-o fărâmă de secundă, ceva din ceea ce trăise, el adineauri, dacă ar întrezări, măcar o clipă, gunoaiele vieţii prin care se târâse.

Se ridică în picioare şi se privi în oglindă.

— După cum vezi, Martin Eden, din mocirlă te ridici, zise el cu gravitate. Îţi limpezeşti vederile într-o strălucire necuprinsă, îţi înalţi umerii până 1a stele şi repeţi istoria întregii omeniri pe pământ, lăsând în urmă maimuţa şi fiara, şi smulgând tăriilor bunurile cele mai de preţ.

Se privi cu şi mai multă încordare şi izbucni în râs.

— Puţină isterie şi cam tot atâta melodramă, nu-i aşa? lasă, nu-i nimic. L-ai cotonogit pe Brânzosu şi ai să-i cotonogeşti şi pe domnii directori de reviste, chiar dacă pentru asta o să-ţi trebuiască de două ori câte unsprezece ani. Nu te poţi opri aici. Trebuie să mergi mai departe. Doar ştii că trebuie să mergi până la capăt.

CAPITOLUL.

XVI.

Deşteptătorul sună, smulgându-l pe Martin din somn cu o bruscheţe care i-ar fi dat dureri de cap unui om mai puţin bine clădit. Deşi dormea adânc, se deştepta dintr-o dată, ca pisicile, şi din prima clipă era plin de vioiciune şi bucuros că trecuseră cele cinci ceasuri de neştire. Ura negura asta a uitării, care te învăluie în timpul somnului. Erau pe lume prea multe lucruri de făcut şi prea multă viaţă de trăit. I se rupea inima pentru fiece clipă de viaţă pe care i-o răpea somnul şi, mai înainte ca deşteptătorul să-şi încheie zbârnâitul, el îşi şi vârâse tot capul în lighean, înfiorat de muşcătura îngheţată a apei.

Dar de data asta nu-şi mai urmă programul obişnuit. Nici o lucrare neisprăvită nu-l chema să ia condeiul în mână şi nici o nuvelă nouă nu-şi aştepta închegarea, învăţase până târziu şi acum era aproape ora mesei de dimineaţă. Încercă să citească un capitol din Fiske, dar nu reuşi să-şi adune gândurile şi închise cartea. Ziua de astăzi era martora începutului unei noi bătălii, în cursul căreia o vreme nu va mai scrie. În suflet îi stăruia o tristeţe asemănătoare cu cea pe care o încerci atunci când te desparţi de casă şi de ai tăi. Privi spre manuscrise. Vasăzică asta era. De ele se

despărţea, de bietele lui odrasle demne de milă, care nicăieri nu erau întâmpinate cu bucurie. Se apropie de ele şi începu să le răsfoiască, citind ici şi colo câte un fragment care îi plăcea în chip mai deosebit. Cazanul, în semn da cinstire, îl citi cu voce tare şi la fel făcu şi cu Aventura. Dar cel mai mult îi plăcu Bucurie, ultimul lui născut, ivit pe lume abia cu o zi înainte şi aruncat la colţ din pricina lipsei timbrelor poştale.

— Nu pot să pricep, murmură Martin. Sau poate domnii de la reviste nu sunt în stare să priceapă. În privinţa asta nu încape îndoială. În fiecare lună publică lucruri mult mai slabe. Tot, sau, în orice caz, aproape tot ce publică e mai prost…

După masa de dimineaţă luă maşina de scris şi plecă Ia Oakland.

— Datorez chiria pe o lună, îi spuse el funcţionarului pe care-l găsi în magazin. Te rog să-i comunici patronului că mă duc să caut ceva de lucru şi cam peste o lună o să vin să achit totul.

Trecu golful cu feribotul până la San Francisco şi se duse direct la un oficiu de plasare.

— Orice fel de muncă, muncă necalificată, îi spuse el agentului.

Fu însă întrerupt de un nou-venit, îmbrăcat cam ţipător, aşa cum se îmbracă uneori oamenii de jos care au slăbiciune pentru îmbrăcămintea cu dichis. Agentul clătină din cap, cu o mutră plouată.

— Nimic nu-i aşa? spuse nou-venitul. Ei, totuşi trebuie să găsesc pe cineva astăzi.

Se întoarse şi-l privi pe Martin, iar Martin se uită la el şi observă de îndată figura buhăită şi fără culoare, deşi cu trăsături regulate şi plăcute; înţelese atunci că celălalt o făcuse latră în noaptea trecută.

— Cauţi de lucru? se interesă necunoscutul. La ce te pricepi?

— Muncă pe brânci. Sunt marinar, mă pricep să scriu la maşină – dar nu ştiu stenografie – pot să merg călare şi sunt gata să pun mâna pe orice şi să fac orice muncă, răspunse Martin.

Celălalt dădu din cap.

— Îmi placi. Pe mine mă cheamă Dawson, Joe Dawson şi caut un om pentru spălătorie. Asta nu prea-mi convine. Martin zâmbi, căci pentru o clipă se văzu călcând nimicurile pufoase şi albe pe care le poartă femeile. Dar Joe Dawson îi era tare simpatic, aşa că adăugă: Aş fi însă gata să mă ocup eu spălatul propriu-zis. Pe mare am învăţat şi meseria asta, Celălalt tăcu o vreme; se vedea bine că rămăsese pe gânduri.

— Ştii ce? Hai sa stăm de vorbă şi să vedem ce-i de făcut. Vrei?

Martin încuviinţă din cap,

— E vorba de o spălătorie mică, la ţară, la Shelly Hot Springs, spălătoria hotelului, ştii? Muncesc doi oameni acolo: şeful şi un ajutor. Şeful sunt eu. N-o să munceşti pentru mine, dar sub îndrumarea mea. Ce zici: vrei să-ncerci?

Martin rămase puţin pe gânduri. Propunerea i se părea ispititoare. Ar putea să muncească aici câteva luni în care i-ar mai rămâne şi vreme să înveţe. Ar putea să muncească zdravăn şi să înveţe cu îndârjire.

— Haleală pe cinste şi cameră separată, zise Joe.

Argumentul a fost hotărâtor: o cameră în care să stea singur şi unde să poată ţine lampa aprinsă fără să-i ceară nimeni socoteală.

— Da’ muncă pe rupte, mai adăugă celălalt.

Martin îşi mângâie în chip semnificativ muşchii umflaţi ai umerilor, şi zise:

— Uită-te aici. Ăştia din muncă au crescut.

— Atunci să trecem la treabă. Joe îşi duse pentru o clipă mâna la cap. Tii! Grozav mă mai doare bila. De-abia mai văd cu ochii. Am făcut-o de oaie az-noapte, am fărâmat toţi

gologanii, toţi pân’ la unu’. Uite cum o să facem. Plata pentru doi oameni un sutar şi întreţinerea. Pân’ acuma luam eu şaizeci şi ajutorul patruzeci. Da’ ăla vedea meserie, nu glumă. Tu eşti ageamiu. Pân’ am să te-nvăţ o să trebuiască să fac mare parte din munca ta. Ce-ai zice să începi cu treizeci şi pe urmă să creşti până la patruzeci? Să ştii că eu sunt băiat cinstit. De-ndată ce eşti în stare să-ţi faci meseria, înhaţi patruzeci de mardei.

— E-n regulă, spuse Martin întinzând mâna pe care celălalt o strânse. Un avans, ceva? Pentru tren şi celelalte?

— I-am făcut praf pe toţi, răspunse Joe amărât, ducându-şi din nou mâna la cap. Nu mi-a mai rămas decât biletul de tren.

— Rămân fără nici un sfanŢ. După ce plătesc gazda.

— Uşcheşte-te, îl sfătui Joe.

— Nu se poate. E vorba de soră-mea.

Joe fluieră prelung, a pagubă, apoi stătu şi se gândi puţin, dar fără folos.

— Mai am doar cu ce să dau una mică. Hai, că poate ne vine vreo idee.

Martin refuză.

— Da’ ce, matale bei numa’ apă de ploaie?

De astă dată Martin încuviinţă din cap, iar Joe porni să se văicărească:

— Ce bine ar fi să fiu şi eu tot unu’ d-ăştia. Numa’ că-i peste puterile mele, se jelui el cu disperare. După ce muncesc de mă stric toată săptămâna, trebuie neapărat să-i trag o pileală. Dacă nu, sunt în stare să-mi tai beregăţile sau să dau foc la casă. Da’ să ştii că-mi pare bine dacă tu nu bei. Las’ aşa, că-i bine!

Martin îşi dădea seama de uriaşa prăpastie dintre el şi omul acesta – prăpastia săpată de cărţi; dar nu-i venea deloc greu să treacă îndărăt peste, prăpastie. Toată viaţa lui trăise în lumea clasei muncitoare şi spiritul tovărăşesc creat de muncă era pentru Martin o a doua natură. Rezolvă el problema cheltuielilor de drum, prea dificilă pentru capul

celuilalt, tulburat de fumurile beţiei. Avea să trimită bagajul la Shelly Hot Springs cu trenul, pe biletul lui Joe. Cât despre el, putea să se ducă şi cu bicicleta. Până acolo erau cam 120 de kilometri pe care putea să-i facă duminica, pentru ca luni să se înhame la muncă. Deocamdată trebuia să dea fuga acasă şi să împacheteze. De luat rămas-bun, n-avea de la cine. Ruth cu toată familia plecaseră să petreacă vara pe malul lacului Tahoe în Sierra Nevada.

La Shelly Hot Springs ajunse duminică noaptea, obosit şi plin de praf. Joe îl întâmpină cu voie bună. Muncise toată ziua, cu un prosop ud legat în jurul capului care stătea să-i crape.

— O parte din ce trebuia spălat săptămâna trecută a rămas aşa şi s-a adunat aicea un vraf de rufe cât un munte, fi'ndc-am fost plecat să te caut pe tine, îl lămuri Joe. A sosit şi cufărul tău, neatins. E-n cameră la tine. Da' dracu să-i ia, că-i greu ca o piatră de moara. Ce-i fi pus în el? Ai cumva lingouri de aur?

Câtă vreme Martin despacheta, Joe stătu aşezat pe marginea patului lada slujise la negoţul domnului Higginbotham, care i-o pusese la socoteală o jumătate de dolar. Două urechi de frânghie, bătute de Martin la fiecare capăt, o transfomaseră într-un cufăr care să poată fi primit la vagonul de bagaje. Joe făcu nişte ochi mari cât cepele când văzu ieşind din cufăr câteva cămăşi şi ceva rufărie, după care urmară cărţi şi iarăşi cărţi.

— Ce, pân' la fund e burduşit numa' cu cărţi? întrebă el.

Martin încuviinţă cu o clătinare a capului şi continuă să aranjeze cărţile pe o măsuţă de bucătărie care ţinea acolo loc de lavoar.

— Tii! izbucni Joe, după care păstră tăcere, aşteptând să i se închege mai bine în minte un anumit gând.

În cele din urmă se lămuri.

Ia spune: fetele nu prea te-nteresează…chiar atât de mult. Aşa-i? întrebă el.

— Nu, răspunse Martin. Până m-am apucat de citit le mai aiuream eu. Dar după asta n-am mai avut timp.

— Aicea o să ai şi mai puţin. Tot ce poţi face e să munceşti şi să dormi.

Martin se gândi la cele cinci ceasuri de somn şi zâmbi. Camera se afla deasupra spălătoriei şi în aceeaşi clădire cu motorul care acţiona pompa de apă, dinamul pentru lumină şi curent şi maşinile din spălătorie. Mecanicul, care ocupa odaia de alături, veni să-l cunoască şi el pe noul angajat, apoi îi ajută lui Martin să pună un bec la capătul unui fir ce trecea ca o frânghie de deasupra mesei până la pat.

A doua zi dimineaţa, la şase şi un sfert, Martin fu anunţat că gustarea de dimineaţă se servea la şapte fără un sfert. În clădirea spălătoriei era o cadă de baie pentru personalul de serviciu şi Joe rămase trăsnit când îl văzu pe Martin că face o baie rece.

— Tii! Da’ grozav tip mai eşti, dom’ le! îi spuse Joe, pe când se aşezau la masă, într-un colţ al bucătăriei hotelului.

Împreună cu ei mai erau mecanicul, grădinarul, ajutorul grădinarului şi vreo doi sau trei rândaşi. Mâncau cu toţii grăbiţi şi morocănoşi, schimbând între ei doar câteva cuvinte; mâncând şi ascultându-i, Martin îşi dădu seama ce lungă cale străbătuse din vremea când era în aceeaşi stare ca şi comesenii lui de-acum. Sărăcia lor intelectuală îl deprima şi simţi nevoia să fie cât mai repede singur. Înfulecă în grabă mâncarea aceea fadă şi vâscoasă, iar când ieşi pe uşa bucătăriei scoase un adânc suspin de uşurare.

Hotelul avea o mică spălătorie mecanică şi perfect pusă la punct, în care cele mai moderne maşini făceau tot ce poate fi în stare să facă o maşină. După ce primi câteva explicaţii, Martin se apucă să sorteze grămezile de rufe murdare, în vreme ce Joe dădu drumul la cazanul cel mare de spălat, pregăti noi porţii de săpun moale din chimicale cu miros atât de înţepător, încât bietul Joe fu nevoit să se lege cu prosoape şi peste ochi şi peste gură şi peste nas, până ajunse să arate ca o adevărată mumie. După ce termină

sortarea, Martin dădu o mână de ajutor la storsul rufelor. Pentru treaba asta rufele trebuia îndesate într-uin vas care se rotea cu vreo câteva mii de turaţii pe minut şi scotea apa din rufe prin puterea forţei centrifuge. După aceea trebui să alerge de la storcător la uscător, între timp mai dând o raită şi printre ciorapi şi şosete. Pe la vremea prânzului, se apucară să dea ciorapii şi şosetele la sulul de călcat, unul punându-le la sul şi celălalt aşezându-le perechi, în vreme ce se încingeau fiarele de călcat. Pe urmă puseră mâna pe fiarele de călcat încinse şi tăbărî asupra lenjeriei de corp până pe la şase către seară, când, Joe clătină din cap cu îndoială.

— Suntem în urmă rău, zise el. O să trebuiască să lucrăm şi după cină.

Iar după cină au muncit până la zece, în lumina orbitoare a becurilor electrice, până când şi ultima rufă de corp a fost călcată şi aşezată frumos pe rafturile încăperii alăturate. Era o noapte californiană înăbuşitoare şi cu toate că lăsaseră ferestrele larg deschise, din pricina grătarului încălzit la roşu pe care se puneau la încins fiarele de călcat, încăperea era un adevărat cuptor. Martin şi Joe, numai în maiouri, cu braţele goale, transpirau şi abia mai puteau răsufla.

— Mă simt de parcă aş fi încărcat un vapor undeva la tropice, spuse Martin când se duseră sus în camerele lor.

— Ai să faci treabă, răspunse Joe. Eşti om de nădejde, când e pe muncă. Dacă răzbeşti, n-o să stai cu treizeci de dolari decât o lună. Luna cealaltă ai să iei patruzeci. Da’ să nu-mi vrăjeşti mie că n-ai mai călcat rufe până acum. Las’ că ştiu eu.

— În viaţa mea n-am mai călcat nici măcar o cârpă, îţi spun cinstit.

Când ajunse în cameră la el, nu-i venea să creadă că e aşa de obosit, nedându-şi seama că stătuse în picioare şi muncise fără răgaz paisprezece ceasuri încheiate. Puse deşteptătorul să sune la şase şi scăzând cinci ore îşi dădu

seama că mai poate citi până la unu noaptea, îşi scoase pantofii, ca să-şi mai uşureze picioarele umflate, şi se aşează la masa cu cărţi. Deschise cartea lui Fiske acolo unde o lăsase cu două zile mal înainte şi începu să citească. Însă nu izbuti să înţeleagă nimic din primul paragraf şi îl luă de la capăt. Pe urmă se trezi, căci îl dureau muşchii înţepeniţi şi dârdâia din pricina vântului de munte, care începuse să bată pe fereastra deschisă. Se uită la ceas. Era ora două. Dormise patru ceasuri. Îşi scoase repede hainele şi se prăvăli pe pat, unde adormi în chiar clipa când puse capul pe pernă.

Marţea fu o zi de muncă la fel de încordată. Iuţeala cu care lucra Joe cuceri toată admiraţia lui Martin. Când muncea, parcă avea în el zece demoni. Toată făptura îi era încordată şi urmărea o singură ţintă: în permanenţă se lupta să mai câştige câteva secunde. Se concentra la maximum asupra lucrului pe care îl făcea şi asupra posibilităţilor de a economisi timp, atrăgându-i atenţia lui Martiri de câte ori îl vedea că face în cinci mişcări o treabă care putea fi; făcută în trei, sau în trei mişcări una care putea fi terminată în două. „Suprimarea mişcărilor inutile”, îşi spuse Martin în vreme ce-l urmărea atent pe Joe şi se străduia să-l imite cât mai fidel. Şi Martin era un muncitor bun, iute şi îndemânatic, şi totdeauna făcuse o chestiune de onoare din a nu lăsa pe altul să muncească în locul lui, ori mai bine decât el. De aceea îşi concentră toată atenţia, străduindu-se cu încordare să urmeze pilda şi sfaturile tovarăşului său de muncă. Învăţă să,sleiască” frumos gulerele şi manşetele, izbutind cu mare dibăcie să stoarcă scrobeala dintre pânzele duble în aşa fel, încât să nu rămână dungi la călcat şi făcând toate astea cu o rapiditate care-i atrase laudele lui joe.

Nu exista răstimp în care să nu fie ceva de făcut, şi de făcut cât mai repede. Joe nu aştepta pe nimeni şi nu zăbovea nici o secundă, ci sărea de la o treabă la alta. Scrobiră două sute de cămăşi albe, făcând pentru fiecare,

doar o singură mişcare şi apucând cămaşa în aşa fel, încât manşetele, gulerul şi piepţii să se arcuiască pe braţul drept îndoiT. În acelaşi timp mâna stângă apuca poalele şi spatele şi le ridica în sus, ca să nu intre în scrobeală, şi tot în acelaşi timp braţul drept se cufunda în scrobeală – scrobeală aşa de fierbinte, că de fiecare dată trebuia să-şi vâre iute mâinile într-o căldare cu apă rece. În seara aceea a trebuit să lucreze până la zece şi jumătate, ca să scrobească „fanteziuri", adică fel de fel de farafastâcuri cuconeşti.

— Aş vrea să fiu la tropice, undeva unde nu se poartă nici un fel de îmbrăcăminte, zise Martin râzând.

— Eu aş vrea să trăiesc fără să mai muncesc, răspunse Joe cu toată seriozitatea. Nu mă pricep la nimic decât la spălătorie.

— Dar meseria asta o ştii, nu glumă.

— Nici nu s-ar putea altfel. Doar am început la Contra Costa, în Oakland, când aveam unsprezece ani. Pregăteam rufele pentru sulul de călcat. Astă era acum optsprezece ani şi de-atunci nici un deget n-am mai mişcat la altă treabă. Dar muncă pe ruptelea, ca aici, n-am mai pomenit nicăieri. Aici ar mai trebui încă cel puţin un om. O să lucrăm şi mâine-noapte. Miercuri noaptea totdeauna dăm drumul la sul – călcăm gulerele şi manşetele.

Martin potrivi deşteptătorul, se aşează la masă şi deschise cartea lui Fiske. Nu izbuti să sfârşească primul paragraf. Rândurile se-nceţoşară şi se-amestecară, iar capul îi căzu în piept. Se plimbă în sus şi-n jos, se izbi sălbatic cu pumnii în cap, dar nu putu să alunge toropeala. Aşează cartea dinainte şi-şi propti pleoapele cu degetele, însă adormi cu ochii larg deschişi. Atunci se dădu bătut şi, abia dându-şi seama ce face, se dezbrăcă şi se vâri în pat. Dormi şapte ceasuri de somn adânc, animalic şi nu se trezi decât în zbârnâitul deşteptătorului, simţind că tot nu dormise îndeajuns.

— Ai citit mult? îl întrebă Joe.

Martin clătină din cap.

— Lasă, că nu-i nimic. În noaptea asta o să trebuiască să dăm drumul la sul, dar mâine o-ntindem de la şase. Poate atuncea o să citeşti.

În ziua aceea Martin a spălat lucrurile de lână, cu mâna, şi cu săpun moale, foarte concentrat, într-o albie largă, ajutat de un aparat alcătuit din butucul unei roţi pe vagonet, montat pe-un piston de pompă şi prins în tavan cu un arc puternic.

Invenţia mea, spuse Joe cu mândrie. E mult mai tare ca planşeta şi pumnii – nu? – şi pe lângă asta economiseşti cel puţin cincisprezece minute pe săptămână, iar cincisprezece minute într-o gaură împuţită ca asta nu-s de colea.

Călcatul gulerelor şi manşetelor la sul era tot o născocire de-a lui Joe. În noaptea aceea, pe când trudeau amândoi la lumina becurilor electrice, Joe îl lămuri pe Martin:

— Aşa ceva nu se mai face în nici o spălătorie, afară noastră. Şi trebuie neapărat să le dau la sul, dacă vreau să fiu liber sâmbătă după-masă, la trei. Numai că eu ştiu cum trebuie date, şi aicea-i deosebirea. E nevoie să ştii să potriveşti căldura şi presiunea şi să le dai la sul de trei ori. Ia te uită aici! Joe ridică în sus o manşetă. Nici la mână nu iese mai grozav.

Joi, însă, Joe îşi ieşi din fire. Sosise un maldăr neprevăzut de „fanteziuri” dintre cele mai greu de scrobit.

— Gata. Plec. Îi las dracului, strigă el. Nu mai stau nici un ceas. Îi las baltă. Ce rost are să muncesc toată săptămâna ca un rob şi să mă lupt pentru fiecare minuţel, dacă ei vin pe urmă şi-mi toarnă-n cap maldăre de rufărie despre care habar n-aveam? Trăim într-o ţară liberă şi să vezi ce mă duc eu să i-o spun de la obraz umflatului ăluia de olandez! Şi n-am să-i vorbesc pe franţuzeşte. I-o torn eu curat, pe limba noastră americănească. Îl fac eu pe el să înoate în rufărie de-asta, cu abţibilduri de scrobit în fel şi chip… O să trebuiască să muncim la noapte, zise el după o clipă, schimbându-şi gândul şi plecându-se în faţa sorţii.

Aşa că Martin nu citi nici în seara de joi. Nu văzuse nici măcar un ziar în săptămâna aceea şi, lucru care i se părea curios, nici măcar nu simţea dorinţa să citească. Nu-l interesau ştirile. Era prea obosit şi prea sleit de puteri ca să-l mai intereseze ceva, deşi plănuia să plece sâmbătă după-amiază, dacă terminau la trei, şi să se după până la Oakland cu bicicleta. Prin urmare trebuia să facă duminică după-masă peste o sută de kilometri la dus şi tot atâţia la întors, iar asta numai odihnă pentru treaba de săptămâna viitoare nu însemna. Ar fi fost mult mai uşor să se fi dus cu trenul, însă dus şi întors l-ar fi costat doi dolari şi jumătate, iar el avea de gând să economisească banii.

CAPITOLUL. XVII.

Martin învăţă să facă o mulţime de lucruri. Prima săptămână, într-o singură după-amiază, el şi Joe terminară de spălat cele două sute de cămăşi albe. Joe lucra la tiler, o maşină alcătuită dintr-un fier încins purtat de un arc de oţel care-i dădea presiunea. La maşina asta Joe călca umerii, manşetele şi gulerul, pe acesta din urmă aranjându-l cât mai frumos, apoi glasa piepţii. De îndată ce termina, le aşeza vraf între el şi Martin care le lua şi le „finisa”, adică le lua şi călca toate porţiunile nescrobite.

Era o muncă istovitoare, care se cerea făcută fără răgaz, ceasuri şi ceasuri în şir, şi cu cea mai mare grabă. Afară, pe largile terase ale hotelului, bărbaţi şi femei îmbrăcaţi în haine albe şi răcoroase sorbeau tacticoşi băuturi la gheaţă şi se apărau de căldură. Dar în spălătorie aerul sfârâia de fierbinţeală. Cuptorul cel mare duduia şi se înroşea, iar de sub fiarele încinse care treceau peste pânza umedă se ridicau nori de aburi arzători. Fiarele acelea nu se încălzeau aşa cum se încălzesc fiarele de călcat ale gospodinelor. Joe şi Martin n-aveau ce face cu un fier care ar fi răspuns cum trebuie la proba degetului umezit în gură. Pentru ei ar fi fost prea rece, aşa că nu foloseau proba asta. De fiecare dată apropiau fierul de obraz, măsurând

fierbinţeala printr-un proces cerebral necunoscut, pe care Martin îl admira dar nu-l putea pricepe. Dacă erau cumva prea încinse, le prindeau în nişte cârlige de fier şi le cufundau în apă rece. La rândul ei, şi operaţia aceasta cerea o apreciere rapidă şi precisă. Era de ajuns să rămână în apa rece o fracţiune de secundă mai mult decât se cuvenea, pentru ca fierul să nu lase în urma lui suprafaţa lină şi mătăsoasă pe care o lăsa când fusese încins cum trebuie, iar Martin găsi răgaz să se minuneze de dibăcia ce şi-o însuşise – o dibăcie de automat, bazată pe principii ce acţionau mecanic şi nu dădeau niciodată greş.

Îi rămânea însă foarte puţin timp ca să se minuneze. Toată energia şi toate gândurile îi erau concentrate asupra lucrului. În permanentă acţiune, atât cu mintea cât şi cu braţele, alcătuind doar o maşină dotată cu inteligenţă, tot ce era uman în făptura lui se încorda pentru a putea să furnizeze inteligenţa trebuitoare. În mintea lui nu se mai afla loc pentru univers şi uriaşele lui probleme. Toate largile şi spaţioasele coridoare ale minţii se găseau acum încuiate şi pecetluite. Sala de rezonanţă a sufletului său se transformase într-o odăiţă strâmtă, o turelă de, comanda, de unde primeau porunci muşchii braţelor şi ai umerilor, cele zece degete îndemânatice, ca şi fierul sprinten care alerga pe potecile lui aburinde, în salturi iuţi, în exact atâtea salturi şi niciunul mai mult, de fiecare dată pe distanţa ştiută şi cu nici un milimetru mai departe, se năpustea de-a lungul nesfârşitelor mâneci, spete, dungi şi poale, iar la urmă păluia frumos, fără cea mai mică încreţitură, cămăşile ce erau apoi rânduite pe raftul unde trebuia să se afle. Chiar dacă sufletul lui încerca să se dezmorţească, în aceeaşi clipă braţele i se întindeau să apuce altă cămaşă. Şi asta dura ceasuri după ceasuri, fără încetare, în vreme ce dincolo de zidurile spălătoriei lumea pirotea sub razele arzătoare ale soarelui californian. Dar în cămăruţa aceea supraînfierbântătă nu-i era nimănui

îngăduit să moţăie. Voioşii vizitatori de pe terasele Hiotelului aveau nevoie de rufe curate.

Sudoarea curgea în valuri pe trupul lui Martin. Înghiţea uriaşe cantităţi de apă, dar atât de mare era căldura aerului dimprejur şi cea produsă de propriile lui eforturi, încât apa se scurgea prin interstiţiile cărnii şi i se revărsa prin toţi porii. Cu excepţia unor rare răstimpuri, de câte ori fusese pe mare Martin avusese în timpul lucrului destul răgaz pentru a sta de vorbă cu sine însuşi. Căpitanul vasului era stăpân pe timpul lui Martin; dar aici mai-marele hotelului era stăpân şi pe gândurile lui. Nu mai avea nici un alt gând în afară de cele îndreptate către munca aceea care destrăma nervii şi ruina trupul. La altceva era cu neputinţă să te gândeşti. Nu mai ştia că o iubeşte pe Ruth. Ruth nici măcar nu mai exista, fiindcă sufletul lui istovit nu mai avea vreme să-şi aducă aminte de ea. Numai noaptea, când se târa către pat şi dimineaţa când de abia mai putea ajunge la masă, i se mai arăta în imagini fugare.

— Ăsta-i iad, nu-i aşa? zise Joe o dată.

Martin dădu din cap, dar în adâncul lui începu să fiarbă. Adevărul era evident şi observaţia inutilă. Nu vorbeau niciodată în timpul lucrului. Conversaţia tulbură ritmul obişnuit şi riguros al mişcărilor, cum făcu şi de data asta cu Martin, care se văzu silit să execute încă două mişcări inutile până izbuti să reia ritmul normal.

Vineri dimineaţa dădură din nou drumul spălătorului cel mare. De două ori pe săptămână trebuia să spele rufăria şi albiturile hotelului – cearşafuri, feţe de pernă, cuverturi, feţe de masă şi şervete. După ce isprăviră cu astea se întoarseră din nou la „fanteziurile” pretenţioase. Era o muncă înceată, migăloasă şi gingaşă, pe care Martin n-o putea deprinde chiar atât de repede.

În afară de asta, nici nu se putea să-şi ia asemenea răspundere căci primejdia era prea mare. Orice greşeală devenea catastrofă.

— Uită-te aici, îi spuse Joe ridicând un corsaj de dantelă fină, pe care l-ar fi putut foarte bine cuprinde în pumn. Pârleşte-o puţintel şi s-au dus douăzeci de dolari din leafă.

Martin reuşi să nu pârlească dantela aceea şi căută să lucreze mai degajat, relaxându-şi muşchii, deşi tensiunea nervoasă crescuse mai mult decât oricând, şi, în vreme ce trudea şi se chinuia cu frumoasele nimicuri purtate de femeile care nu sunt obligate să-şi spele singure lucrurile, asculta cu înţelegere blestemele aruncate de celălalt. Nimicurile acestea ce se cereau scrobite în cele mai năstruşnice chipuri erau un adevărat coşmar pentru Martin, ca şi pentru Joe de altminteri. Munceau la ele ziua întreagă. Scrobitul acestor zorzoane le fura toate minutele atât de greu câştigate. La şapte seara întrerupseră scrobitul ca să dea la sul rufăria hotelului. La ceasurile zece, când vizitatorii hotelului dormeau, cei doi truditori de la spălătorie asudau la scrobitul „fanteziurilor” şi nu întrerupseră munca nici la miezul nopţii, nici la ceasurile unu, nici la două. Abia isprăviră la două şi jumătate.

Sâmbătă dimineaţa avură de lucrat încă o vreme la,fanteziuri”, apoi la o mulţime de mărunţişuri iar la trei după masă munca unei săptămâni fu încheiată.

— Acum nu te-i apuca să mergi o sută de kilometri călare pe bicicletă, până la Oakland, ca să pui vârf la toată cazna asta, zise Joe, în vreme ce stăteau amândoi aşezaţi pe scări şi fumau câte o ţigară în cinstea victoriei.

— N-am încotro, răspunse Martin.

— Da’ de ce te duci? vreo fată?

— Nu. Vreau să schimb nişte cărţi la bibliotecă şi să iau altele noi. Iar cu bicicleta mă duc ca să scutesc doi dolari şi jumătate.

— Da’ de ce nu le trimiţi şi nu le ceri recomandat? Nu te costă decât un sfert de dolar încolo şi un sfert încoace.

Martin se gândi puţin.

— Şi mâine te mai odihneşti, insistă celălalt. Ai mare nevoie. Şi eu am. Sunt stors până-n măduva oaselor.

Extenuarea i se citea pe chip. Omul acesta nepotolit, care nu ştia ce-i odihna, care o săptămână întreagă lupta să câştige fiece minut şi fiece secundă, care nu admitea amânări şi sfărâma obstacolele, izvor de energie irezistibila, motor uman de mare randament, acest adevărat demon al muncii – acum, după o săptămână de caznă, era cu desăvârşire prăbuşit. Se vedea limpede că Joe e zdrobit şi năuc, iar chipul lui atrăgător era tras şi fără nici o vlagă. Pufăia din ţigară fără chef, iar glasul îi suna într-un chip straniu, stins şi monotoN. Îl părăsise orice elan şi orice vioiciune. Izbânda lui era o izbândă copleşită de tristeţe.

— Iar săptămâna viitoare va trebui s-o luăm de la capăt, rosti el cu durere. Şi ce rost are, ia zi? Câteodată tare aş vrea să fiu un vagabond, un pierde-vară. Ăştia nu muncesc, da' de trăit tot trăiesc. Tii! Ce-aş mai bea acum un pahar de bere; da' nu mai am chef să mă duc până-n sat. Să stai aici şi să trimiţi cărţile recomandat, altminteri să ştii că eşti mare nătărău.

— Şi ce-o să fac aici toată duminica? întrebă Martin.

— Te odihneşti. Habar n-ai cât de ostenit eşti. Ştii, eu sunt aşa de ostenit, că duminica nici jurnalele nu le mai pot citi. Odat-am fost bolnav – febră tifoidă. Am stat la spital două luni şi jumătate. N-am mişcat un pai în toată vremea asta. Ce frumos a fost!… Frumos a mai fost! repetă el ca în vis, un minut mai târziu.

Martin făcu o baie, după care văzu că şeful spălătoriei dispăruse. Mai mult ca sigur că plecase după paharul acela de bere, îşi spuse Martin, dar kilometrul pe care ar fi trebuit să-l străbată ca să se convingă i se păru o călătorie prea lungă. Îşi scoase pantofii şi se întinse pe pat, încercând să-şi adune gândurile. Nici măcar nu întinse mâna să ia vreo carte. Era prea istovit ca să-i mai fie somn şi zăcu aşa, aproape fără gânduri, într-un fel de semisomnolenţă pricinuită de oboseală, până la vremea cinei. Joe nu se arătă nici la masă, iar când îl auzi pe grădinar spunând că fără nici o îndoială Joe are acuma treabă să lustruiască

alămurile barului. Martin se lămuri. Se culcă imediat după masă şi dimineaţa hotărî că e complet refăcut. Cum Joe încă nu se arătase, Martin făcu rost de un ziar de duminică şi se aşeză într-un colţ mai retras, la umbra unor copaci. Nici nu şi-a dat seama cum a trecut dimineaţa. Nu dormise, nimeni nu-i tulburase liniştea şi totuşi nu isprăvise de citit ziarul. Îl luă iar, după prânz, dar adormi cu ochii pe el.

Aşa trecu duminica, iar luni de dimineaţă se văzu iar înhămat la muncă, sortând rufăria, în vreme ce Joe, cu un prosop legat strâns în jurul capului, suduind şi blestemând de mama focului, dădea drumul spălătorului cel mare şi-şi pregătea săpunul.

— Uite, n-am încotro, îl lămuri el pe Martin. Cum vine sâmbătă seara, cum mă îmbăt.

Trecu încă o săptămână, bătălie îndârjită purtată în fiece noapte la lumina becurilor electrice şi încheiată sâmbătă după-masă la ceasurile trei, când Joe îşi trăi clipa lui de searbăd triumf şi pe urmă se târî până în sat ca să-şi afle uitarea. Duminica lui Martin fu aidoma celei de mai înainte. Dormi la umbra copacilor, răsfoi într-o doară ziarul şi petrecu lungi ceasuri întins pe spate, fără să facă nimic şi fără să se gândească la nimic. Era prea năucit ca să mai poată gândi, dar îşi dădea seama că nu-i deloc mulţumit cu starea lui de-acum. Se închisese în sine, ca şi cum ar fi suferit o cumplită înjosire ori s-ar fi simţit viciat până-n măduva oaselor. Tot ce fusese dumnezeiesc în făptura lui dispăruse. Imboldul ambiţiei nu se mai făcea simţit: de altminteri nici nu mai avea în el vigoare care să răspundă la îndemn. Murise. Se părea că până şi sufletul îi murise. Rămăsese o vită, o vită de povară. Nu mai vedea nici o frumuseţe în razele soarelui, care se strecurau printre frunzele verzi, şi nici bolta de azur a cerului nu-i mai şoptea ca-n zilele de altădată despre nemărginirea universului şi despre tainele ce fremătau de teama dezvăluirii. Viaţa devenise insuportabil de plicticoasă şl idioată şi-i lăsa în gură un gust neplăcut. O perdea neagră coborâse înre el şi

oglinda videniilor, iar închipuirea zăcea într-o bolniţă întunecată, unde nu pătrundea rază de lumina. Îl invidia pe Joe care acolo jos, în sat; se căţăra la bar şi-i lustruia alămurile, petrecând cu mintea răvăşită de cele mai năstruşnice gânduri, bucurându-se copilăreşte de cele mai naive lucruri, măreţ şi strălucitor în închipuirea lui înfierbântată de băutură şi uitând cu desăvârşire truda ucigătoare ce-l aştepta luni dimineaţa şi în săptămâna ce avea sa urmeze.

Trecu şi a treia săptămână şi Martin ajunse să se urască pe sine şi să urască viaţa. Îl urmărea simţământul unei prăbuşiri. Avuseseră dreptate redacţiile când îi respinseseră mâzgălelile. Acum vedea limpede şi-i venea să râdă de el şi de visurile cu care se îmbătase. Ruth îi restitui prin poştă Poemele marine. Scrisoarea ei o citi cu totală indiferenţă. Se străduia din răsputeri să-i spună cât de mult îi plăcuseră şi cât erau de frumoase. Dar nu ştia să mintă şi nu izbutea să ascundă adevărul nici faţă de ea însăşi. Ruth ştia că poeziile nu erau reuşite, iar el îi citea nemulţumirea în fiecare rând politicos, dar lipsit de căldură, al scrisorii. Iar Ruth avea dreptate. Reciti încă o dată poeziile şi fu adânc încredinţat de dreptatea ei. Entuziasmul şi simţul frumosului îl părăsiseră şi recitind poemele se trezi întrebându-se ce-o fi fost oare în mintea lui atunci când le scrisese, întorsăturile mai îndrăzneţe ale frazelor i se păreau acum cumplit de caraghioase, expresiile cele mai plastice erau monstruozităţi şi totul părea absurd, fals, imposibil. Dacă ar fi avut destulă energie ca să le dea foc, ar fi ars pe loc Poemele marine. E-adevărat că avea la îndemână camera cazanelor, dar efortul de a le duce până acolo i se părea o prea mare cheltuială de energie. Întreaga-i energie se irosea spălând rufele murdare ale altora. Pentru treburile lui nu-i mai rămânea nici un strop.

Luă hotărârea ca de îndată ce va veni duminica să facă un efort şi să răspundă scrisorii lui Ruth. Numai că sâmbătă după-masă, după ce terminară lucrul şi după ce ieşi din

baie, dorinţa de uitare fu mai puternică decât el. „Mai bine ar fi să mă duc până-n sat şi să văd ce învârteşte Joe pe-acolo” – cam astfel s-a închegat în mintea lui dorinţa aceea; şi în aceeaşi clipă a ştiut că minte. Dar nu mai avea energie să cugete asupra minciunii ca atare. Şi chiar dacă ar fi avut energie, ar fi refuzat s-o facă, deoarece dorea să uite. Porni spre sat cu pas domol şi cumpănit, iuţindu-şi fără să vrea mersul, pe măsură ce se apropia de cârciumă.

Credeam că bei numa apă de ploaie, îl întâmpină Joe.

Martin nu se osteni să găsească vreo scuză. Ceru whisky şi nu-i trecu sticla lui Joe până nu-şi umplu ochi paharul.

— Dă-i mai repede, nu ţine sticla la tine toată noaptea, îi spuse el cu glas dogit.

Celălalt îşi tot făcea de lucru cu sticla, dar Martin nu stătu să-l aştepte pe el. Dădu paharul pe gât dintr-o singură înghiţitură şi pe urmă îl umplu la loc,

— Ei, acuma te mai pot aştepta puţin, zise Martin încruntat. Dar dă-i bătaie, Joe se grăbi şi băură împreună.

— Munca te-a împins la treaba asta, nu-i aşa? întrebă Joe.

Martin nu voi să discute.

— E un adevărat iad, îmi dau seama, vorbi celălalt mai departe, dar să ştii că mă doare inima dacă te-apuci de băutură, Mart. Ei, să trăieşti!

Martin bău tăcut mai departe, cerând doar sticla, cu glas răstit şi aspru care-l sperie pe crâşmar, un flăcău de la ţară cu ochi albaştri spălăciţi şi nu prea bărbătos la înfăţişare.

— Revoltător în ce hal ne muncesc pe noi, sărmanii; vai şi amar de pielea noastră, observă Joe. De nu m-aş face criţă, mi-aş ieşi din minţi şi-aş da foc şandramalei. Numa beţia mea îi mai salvează, te rog să mă crezi pe mine.

Martin nu răspunse. Mai bău câteva înghiţituri şi începu să simtă fumurile beţiei rătăcindu-i prin creier. O! acuma îşi dădea seama că trăieşte, pentru prima oară în trei săptămâni trăgea în piept aerul vieţii. Fu iarăşi în stare să viseze, închipuirea ieşi din bolniţa întunecată şi-l ispiti din nou cu strălucirea ei orbitoare. Oglinda vedeniilor lui era

din nou lucitoare ca argintul, un sclipitor şi uluitor palimpsest de noi şi vechi vedenii răvăşite. Frumuseţea şi minunăţiile lumii erau toate la îndemâna lui, păşeau cu el alături, şi toată energia universului se afla strânsă în sufletul său. Încercă să-i spună toate astea şi lui Joe, dar Joe avea şi el vedeniile lui, planuri ingenioase menite să-i aducă fără greş eliberarea din robie şi să-l facă proprietarul unei uriaşe spălătorii complet mecanizate.

— Ascult' aicea, Mart, ascultă-mă pe mine, în spălătoria mea n-o să lucreze nici un copil – d-asta poţi să fii sigur. Şi n-o să existe picior de om care să muncească după şase seara. Tu auzi ce-ţi spun eu? O să iau maşini destule şi-o să angajez destui oameni ca să poată termina treaba cât mai devreme… şi… Mart… ascultă ici… pe tin' te fac mai-mare peste toată şandramaua… peste tot… peste toată… Acuma ascultă cum o să fac. Mă las complet de băutură… gata, m-am lăsat… şi banii îi pun deoparte, vreme de doi ani… îi pun deoparte şi pe urmă…

Dar Martin plecă de lângă el lăsându-l să-i spună cârciumarului povestea, până în clipa când bietul cârciumar fu chemat să dea de băut la doi fermieri care, sosind acolo, acceptară invitaţia lui Martin. În clipa aceea Martin era mărinimos ca un împărat din basme şi invita pe toată lumea să bea pe socoteala lui. Se-adunară atunci argaţi, un grăjdar, ajutorul de grădinar de la hotel, cârciumarul şi un vagabond care intrase tiptil şi se furişase ca o umbră la coada şirului format în faţa barului.

CAPITOLUL.

XVIII.

Luni dimineaţa, Joe gemea aruncând primul rând de rufe în spălătorul cel mare.

— Să ştii… începu el.

— Las' mă-n pace, mârâi Martin.

Ochii celuilalt se umplură de lacrimi.

— Te rog să mă ierţi, Joe, îi spuse el la prânz, când lăsară lucrul ca să se ducă la masă.

— Nu-i nimic, băiatule, îi răspunse Joe. Suntem în iad şi n-avem nici o putere. Numai, ştii, eu ţin foarte mult la tine. Doar d-asta mi-a cam părut rău. Mi-ai plăcut de când am dat ochi cu tine prima dată.

Martin îi strânse mâna.

— Hai să plecăm de-aici, propuse Joe. Hai s-o dăm dracului şi să plecăm în hoinăreală. N-am încercat niciodată, da' cred că nu-i greu, ba chiar cred că trebuie să fie uşor al naibii. Şi n-ai nimic de făcut. Ia gândeşte-te: să n-ai nimic de făcut! Am fost odată bolnav, de tifoidă, şi am zăcut într-un spital. A fost grozav. Tare-aş vrea să mă mai îmbolnăvesc o dată.

Săptămâna trecea încet. Hotelul era plin şi în fiecare zi curgea pe capul lor rufărie cu scrobeală „fantezi", peste cea prevăzută. Au făcut adevărate minuni. Au luptat la lumina becurilor electrice până târziu în noapte, la toate mesele au înfulecat în goană mâncarea şi au lucrat câte o jumătate de oră chiar şi înaintea gustării de dimineaţă. Martin nu mai făcea baie rece îndată după ce se scula. Fiecare clipă era o clipă de încordare, de asalt, de asalt continuu, de asalt neîntrerupt, iar Joe se dovedi a fi un neîntrecut păstor al secundelor, pe care le mâna cu cea mai mare atenţie, fără să piardă niciuna, le număra neîncetat, ca un avar care-şi socoteşte galbenii, muncind într-un soi de delir, ca un rătăcit, ca un fel de maşină trepidantă ajutată cu pricepere de o altă maşină, care parcă-şi aducea aminte că fusese cândva un om, pe nume Martin Eden.

Dar clipele în care Martin putea să se gândească erau foarte rare. Casa gândurilor se afla ferecată, ferestrele fuseseră acoperite cu obloane grele, iar el era negurosul ei păzitor. O umbră era. Avea dreptate Joe. Amândoi erau nişte umbre, lumea în care se aflau fiind tărâmul trudei veşnice. Ori poate totul nu era decât un vis? Uneori, în căldura şi aburii aceia înăbuşitori, pe când mânuia fierul încins înainte şi înapoi pe suprafaţa lenjeriei albe, i se părea ca doar visează. Peste puţină vreme, ori poate peste o mie

de ani sau mai mult, avea să se trezească în cămăruţa lui cu masa pătată de cerneală şi avea să continue să scrie, reluând lucrurile de acolo de unde le lăsase cu o zi mai înainte. Ori poate că şi asta era un vis şi atunci când avea să se trezească avea să vadă că e ceasul schimbului şi va trebui să sară jos din culcuşul îngust şi să urce pe puntea legănată de valuri, sub stelele tropicelor, să ia în primire timona şi să simtă suflarea răcoroasă a alizeului strecurându-i-se prin carne.

Veni sâmbătă şi înşelătoarea biruinţă de la ceasurile trei.

— Eu m-aş duce să beau un pahar de bere, spuse Joe cu glasul acela straniu şi monoton care-i trăda prăbuşirea de la sfârşitul săptămânii.

Martin păru că se trezeşte dintr-o dată. Deschise geanta cu chei, unse bicicleta, strânse şuruburile şi ajustă şaua. Joe ajunsese cam pe la jumătatea drumului către cârciumă când Martin trecu pe lângă el aplecat asupra ghidonului, pedalând ritmic şi viguros, având zugrăvită pe chip hotărârea de a înfrunta cei o sută de kilometri de cale, pantele grele şi praful. Dormi în noaptea aceea la Oakland, iar duminică străbătu şi cei o sută de kilometri la întors. Luni dimineaţa începu obosit munca în noua săptămână, dar reuşise să nu se mai îmbete.

Trecu o a cincea săptămână, apoi o a şasea, în cursul cărora trăi şi munci ca o maşină, păstrând în toată fiinţa lui doar o mică scânteie, o fărâmiţă sclipitoare de suflet, care-l silea ca la fiece sfârşit de săptămână să înfrunte cei peste două sute de kilometri. Dar asta nu însemna odihnă. Parcă ar fi vrut să se arate mai tare decât o maşină, şi în felul acesta să ajute la strivirea fărâmiţei sclipitoare de suflet, care era tot ce-i mai rămăsese din viaţa de odinioară. La sfârşitul săptămânii a şaptea, fără să vrea, neputând să se mai împotrivească, se târî din nou cu Joe până în sat, unde înecă viaţa şi găsi viaţă până luni dimineaţa.

Pe urmă iarăşi străbătu la fiece sfârşit de săptămână câte două sute şi ceva de kilometri, scuturând amorţeala unei

oboseli cumplite printr-o şi mai mare oboseală. La sfârşitul celei de a treia luni se duse a treia oară cu Joe în sat. Uită, apoi trăi din nou şi, trăind, văzu limpede ca lumina zilei ce animal nesimţitor făcea el însuşi din sine – nu din pricina băuturii, ci dintr-a muncii. Beţia era un efect,' nu o cauză. Venea cu necesitate după munca aceea, aşa cum noaptea vine după zi. Nu transformându-se într-o vită de povară va putea urca pe creste – acesta era mesajul pe care i-l transmitea băutura, iar el încuviinţă din cap. Băutura era înţeleaptă. Îşi dezvăluia propriile-i taine.

Ceru hârtie şi cerneală, porunci să se dea de băut tuturor, iar, în vreme ce ceilalţi beau în sănătatea lui, el se aplecă peste bar şi scrise ceva.

— O telegramă, Joe, zise el când isprăvi. Citeşte-o.

Joe o citi uitându-se la ea urât, cu priviri crucişe de beţiv. Dar ce văzu scris acolo păru a avea darul să-l trezească. Îi aruncă lui Martin priviri grele de reproş, iar ochii i se umplură de lacrimile ce-i şiroiră apoi pe obraji.

— Doar nu vrei să mă lepezi acolo şi să pleci, Mart? întrebă el cu deznădejde.

Martin încuviinţă din cap şi Chemă un băiat din cârciumă, pe care-l trimise să dea telegrama la poştă.

— Stai aşa, mormăi Joe. Las’ să mă gândesc.

Se sprijini de bar, legănându-se pe picioare, iar Martin îl cuprinse pe după mijloc şi-l susţinu, în vreme ce el se gândea.

— Pune ici doi pentru spălătorie, zise el deodată. Dă-ncoa să-ndrept eu.

— De ce vrei să pleci? întrebă Martin.

— De ce pleci şi tu.

— Bine, dar eu mă îmbarc. Tu nu eşti marinar.

— Nu, răspunse celălalt, dar pot să umblu haihui, pot să fiu şi eu vagabond.

Martin se uită o clipă la el, pe urmă strigă:

— Să fiu al dracului, cred că ai dreptate! Tot mai bine să fii vagabond decât vită de povară. Ştii ce, mă, ai să simţi şi tu

că trăieşti! Şi asta-i mai mult decât tot ce-ai făcut până acum.

— Ba am fost odat într-un spital, îl corectă Joe. Ce bine mai era! Am avut o tifoidă – ce, nu ţi-am spus?

În vremea cât Martin modifica telegrama cerând doi oameni pentru spălătorie, Joe vorbi mai departe:

— Cât am stat în spital nu mi-a venit niciodată chef de băutură. Curios, nu-i aşa? Da' când am început să muncesc săptămâna toată mai rău ca un rob, a trebuit neapărat să mă îmbăt. Ai băgat vreodată de seamă că bucătarii beau de zvântă? – şi brutarii tot aşa? Din pricina muncii. N-au încotro, trebuie să se-mbete. Stai, să dau jumătate din cât costă telegrama.

— Mai bine să dăm cu zarul, propuse Martin.

— Hai, să bea toată lumea, strigă Joe, agitând zarurile şi aruncându-le pe tejgheaua udă.

Luni dimineaţă Joe era în al nouălea cer. Nu mai simţea că-l doare capul, iar de muncă nu-i păsa nici atât. Cirezi întregi de clipe zburară pe lângă el şi se pierdură pentru totdeauna, în vreme ce păstorul lor privea indiferent pe fereastră la soare şi la copacii înverziţi.

— Ia te uită numai! strigă, el. Şi totul e al meu! Sunt liber! Pot să mă culc sub copacii aceia şi să dorm o mie de ani, dacă-mi vine gust. Hei, Martin, vino-ncoace şi hai s-o-ntindem. Ce rost mai are să aşteptăm, chiar şi numai o clipă? Uite, colo începe ţara unde nu trebuie să faci nimic şi am bilet pentru acolo – de bilet de întors n-am nevoie, să fiu al dracului!

Peste câteva clipe, când umplea coşul cu rufe murdare ca să le ducă la spălătorul cel mare, Joe zări o cămaşă a patronului hotelului. Îi cunoştea monograma şi cu o superbă conştiinţă a propriei libertăţi o aruncă la pământ şi începu să joace cu picioarele pe ea.

— Ce n-aş da eu să fii tu acuma în cămaşa asta, olandez cu mutră de porc! strigă el. În cămaşă şi aicea unde te-am

trântit eu. Na! na! na! Lua-te-ar dracu să te ia! Ţineţi-mă, fraţilor! Ţineţi-mă, că-l omor.

Martin râse şi-l aduse din nou la treabă. Marţi noaptea veniră cei doi oameni pentru spălătorie, iar în restul săptămânii îi învăţară pe cei doi rostul la spălătoria hotelului. Joe stătea deoparte şi le explica celorlalţi sistemele lui, dar de muncit nu mai muncea.

— Nici degetul nu-l mai mişc, vesti ej. Nici un deaet. N-au decât să mă dea afară; dacă mă dă, plec imediat. Mandea nu mai munceşte, vă foarte mulţumim.

Mandea se călătoreşte cu vagoanele de marfă şi stă la umbra cea mai deasă, de-acuma. Munciţi voi, robilor! Ia, aşa. Trudă şi sudoare şi iar trudă şi iar sudoare! Iar când o să mierliţi, o să putreziţi tot ca mine, şi ce contează cum aţi trăit? Ai? Ia spuneţi-mi mie – ce contează la urma urmei?

Sâmbătă şi-au primit plata şi a venit clipa când trebuia să se despartă.

— Nu vrei să m-asculţi, dacă te rog eu să-ţi schimbi gândurile şi să pleci cu mine-n hoinăreală? întrebă Joe fără nădejde.

Martin clătină din cap. Stătea cu bicicleta lângă el, gata de plecare. Îşi strânseră mâinile iar Joe i-o reţinu pe-a lui Martin o clipă şi-i spuse:

— Am să te mai întâlnesc o dată, Mart, înainte ca vreunul dintre noi să se ducă. De asta sunt sigur. Mi-o spune inima. Rămâi cu bine, Mart, şi să fii băiat de treabă. Ţin grozav de mult la tine, o ştii doar.

A rămas acolo, siluetă depărtată, rătăcită în mijlocul drumului, şi s-a uitat lung după Martin, până când la un cot al şoselei l-a pierdut din vedere.

— Straşnic flăcău băiatul ăsta, a mormăit el. Straşnic flăcău.

Pe urmă a plecat şi el pe şosea în jos, către rezervorul de apă, unde cinci-şase cisterne goale aşteptau pe-o linie lăturalnică sosirea trenului de marfă.

CAPITOLUL.

XIX.

Ruth şi familia se întorseseră acasă şi, după ce reveni la Oakland, Martin o văzu foarte des. Îşi luase, licenţa şi prin urmare nu mai avea de învăţat; cât despre Martin, după ce îşi consumase întreaga vigoare trupească şi sufletească nu mai ora în stare să scrie. Aveau deci fiecare mai mult timp liber decât avuseseră vreodată până atunci şi cum şi-l închinau în mare parte unul altuia, prietenia lor căpătă repede oarecare intimitate.

La început Martin nu făcuse nimic: se odihnise numai Dormise mult şi petrecuse ceasuri îndelungi visând eu ochii deschişi, gândindu-se şi nefăcând nimic. Era asemeni unui convalescent scăpat dintr-o foarte grea suferinţă. Îşi dădu seama că încep să se arate cele dintâi semne de redresare abia când văzu că jurnalele îi trezesc interes. După asta începu iar să citească – romane uşoare şi poezie – iar peste alte câteva zile se afla prins până peste cap în atât de îndelung neglijatul Fiske. Trupul şi sănătatea lui de fier, ajutate de vigoarea şi forţa de regenerare a tinereţii îi refăceau vitalitatea.

Când o anunţă ca avea să se îmbarce din nou de îndată ce se va simţi restabilit, Ruth îşi arătă pe faţă nemulţumirea.

— De ce vrei să faci asta? întrebă ea,

— Pentru bani îi răspunse Martin. Trebuie să-mi asigur rezerve pentru viitoarea ofensiva împotriva revistelor. Banii sunt sufletul războiului – în cazul meu banii şi răbdarea.

— Dar dacă singurul lucru de care aveai nevoie erau banii de ce n-ai rămas la spălătorie?

— Fiindră spălătoria mă transforma într-o fiară. Prea multă muncă de felul ăsta duce la beţie.

Ruth se uită la el cu groaza în priviri.

— Vrei sa spui că.? întreba ea înfiorându-se.

I-ar fi fost uşor sa iasă din încurcătură; dar exista în firea lui o înclinaţie înnăscută către sinceritate şi pe urmă îşi mai aduse aminte şi de vechea hotărâre de a nu ascunde nimic, orice s-ar întâmpla. Răspunse deci:

— Da. Chiar aşa. De câteva ori.

Ruth se cutremură şi se depărtă de el.

— Niciunul dintre oamenii pe care i-am cunoscut n-a făcut vreodată un asemenea lucru… niciunul.

— Atunci n-au lucrat niciodată în spălătoria de la Shelly Hat Springs, râse el amar. Munca e un lucru bun. Este indispensabilă sănătăţii omului, aşa spun toţi predicatorii, şi martor mi-e Dumnezeu că de muncă nu m-am speriat niciodată. Dar i se întâmplă uneori omului să i se urască cu binele şi, vezi, mie mi s-a urât cu spălătoria. Iată de ce mă îmbarc încă o dată. Va fi cred ultima mea călătorie pe mare, fiindcă la întoarcere au să mă publice revistele. Sunt sigur.

Ruth păstra tăcere fără să-i arate nici un fel de înţelegere, iar Martin o cercetă cu priviri triste, gândindu-se cât de deplină era neputinţa ei de a pricepe prin ce trecuse la Shelly Hot Springs.

— Într-o zi am să scriu despre asta – „Degradarea prin muncă” sau „Psihologia beţiei la clasele muncitoare” aşa am să-mi intitulez lucrarea.

Din ziua primei întâlniri, niciodată nu păruseră mai depărtaţi unul de celălalt. Mărturisirea lui, făcută cu deplină sinceritate şi cu un spirit de răzvrătire foarte vizibil, o indignase. Ceea ce o impresiona în primul rând era această indignare luată în sine şi nu cauza ei. Îi arăta cât de aproape de el ajunsese, iar această idee, o dată admisă, deschidea calea unei prietenii şi mai strânse. În acelaşi timp, în sufletul ei se ivise şi un simţământ de milă, dimpreună cu nevinovate şi idealiste planuri de a-l îndrepta. Avea să-l izbăvească p-acest tânăr necioplit care ajunsese atât de departe. Avea să-l scape de influenţa nefastă a vechiului său anturaj şi-l va mântui de sine însuşi chiar împotriva propriei lui voinţe. Toate acestea i se păreau nişte porniri cu totul dezinteresate şi cum nu se poate mai nobile; nici nu bănuia că în spatele şi la baza lor se aflau gelozia şi dorinţele zămislite de dragoste.

Se plimbau mult cu bicicletele prin minunatul peisaj de toamnă, iar dacă ajungeau pe dealuri citeau cu glas tare, când unul când celalalt, poezii minunate, versuri care avântă inimile către lucruri măreţe. Abnegaţia, sacrificiul, răbdarea, perseverenţa şi ţelurile înalte, iată principiile pe care Ruth le propovăduia indirect – toate aceste abstracţiuni fiind întrupate pentru ea în persoana tatălui, a domnului Butler şi a lui Andrew Carnegie, care dintr-un adolescent sărac abia imigrat ajunsese furnizoruf de cărţi al lumii întregi.

Martin preţuia mult şi se bucura de toate astea. Acum înlănţuirea gândurilor ei îi era mult mai limpede, iar sufletul fetei acesteia încetase de a mai fi pentru tainica minune care fusese cândva. Intelectualiceşte se afla de data asta pe acelaşi plan cu ea. Dar neînţelegerile asupra unei chestiuni sau alteia nu izbuteau să-i umbrească simţămintele. Dragostea lui era mai aprinsă ca niciodată, fiindcă o iubea tocmai pentru felul cum era alcătuită şi chiar slăbiciunea ei trupească devenea în ochii lui un farmec în plus. Citise despre bolnăvicioasa Elizabeth Barrett, care ani îndelungaţi nu putuse pune picioarele pe pământ, până în ziua aceea de nestăvilită patimă când fugise cu Browning şi se ridicase în picioare, pe pământ şi sub cerul liber; ceea ce făcuse Browning pentru Elizabeth va putea face şi el pentru Ruth. Dar mai întâi era nevoie ca ea să-l iubească. Restul va fi o treabă uşoară. Îi va da el putere şi sănătate. Câteodată întrezărea crâmpeie, din viaţa lor de peste câţiva ani, în care, pe un fundal de muncă, bunăstare şi mulţumire, se arătau amândoi citind şi discutând despre poezie, şi parcă o vedea aievea pe Ruth întinsă printre perne fără număr şi o auzea cum citeşte pentru el cu glas tare. Era prototipul vieţii ce-o vor duce. Imaginea aceasta i se arăta mereu înaintea ochilor. Uneori Ruth se rezema de el, în vreme ce-i citea cuprinzând-o cu braţul, şi-şi odihnea capul pe umărul lui. Alteori stăteau amândoi cu ochii aţintiţi pe aceeaşi pagină plină de frumuseţe. Pe urmă, cum şi ei îi plăcea

natura, imaginaţia lui generoasă schimba decorul lecturii – câteodată citeau în văi înguste mărginite de coaste abrupte, în poeniţe pierdute printre piscuri de munte, ori jos, pe dunele de nisip argintiu cu ghirlande de valuri la picioarele lor, sau la tropice pe vreo insulă vulcanică unde cascadele se prăvăleau prefăcându-se în miliarde de stropi mărunţi, din care se ţeseau văluri de abur ce lunecau încet către mare, învălătucindu-se şi destrămându-se la orice adiere de vânt. Dar totdeauna, în primul plan se aflau el Ruth, stăpâni peste toate frumuseţile, veşnic citind şi împărtăşindu-şi toate fericirile, iar în al doilea plan dincolo de natura înconjurătoare, într-o depărtare umbrită şi ceţoasă, se întrezăreau munca, succesul şi banii câştigaţi, datorită cărora nu erau dependenţi nici de lume, nici de comorile ei.

— Aş sfătui-o pe fetiţa mea să fie cu băgare de seamă, o preveni maică-sa într-o bună zi

— Ştiu ce vrei să spui. Dar e imposibil. El nu-i…

Ruth roşi, dar era roşeaţa fetei care pentru prima dată ajunge să vorbească despre tainele sfinte ale vieţii cu o mamă pe care totdeauna o considerase drept sfântă.

—. De seama ta, întregi maică-sa.

Ruth încuviinţă dând din cap:

— Nu asta am vrut să spun, dar într-adevăr nu este. E necioplit, brutal, puternic… prea puternic. N-a…

Stătu puţin în cumpănă şi nu putu să continue. Nu era obişnuită să discute asemenea chestiuni cu mama ei. Şi din nou maică-sa fu aceea care-i întregi gândul

— N-a dus o viaţă respectabila, asta voiai să spui.

Ruth dădu iarăşi din cap şi iarăşi pe obraz se întinse vălul roşeţii.

— Întocmai, spuse ea. N-a fost vina lui, dar s-a amestecat prea mult în…

— În noroi?

— Da, în noroi. Şi mă sperie. Câteodată mi-e într-adevăr frică de el, când vorbeşte degajat şi pe faţa despre lucrurile

pe care le-a făcut – ca şi cum n-ar avea nici o importanţă. Sigur că au importanţă, nu-i asa?

Stăteau amândouă, una cu braţul petrecut pe după umerii celeilalte, iar când fiica tăcu mama o bătu încetişor pe mână, îndemnând-o să continue.

— Dar mă interesează grozav de mult, urmă Ruth. Într-un fel, e protejatul meu. Pe urmă e şi primul bărbat cu care sunt prietenă – dar nu numai prietenă: pentru mine el e un fel de amestec între prieten şi protejat. Uneori, când mă sperie, am impresia că e un buldog cu care vreau să mă plimb, cum obişnuiesc studentele, iar el smuceşte rău de zgardă, îmi arată colţii şi e gata-gata să-mi scape.

Maică-sa aştepta să audă mai departe.

— Bănuiesc că mă interesează, cum m-ar interesaun buldog. Are şi multe calităţii dar şi foarte multe apucături pe care nu mi-ar plăcea sa le aibă… altcineva. Ştii, am stat şi m-am gândit. Înjură, fumează, bea, de multe ori s-a luat la bătaie cu alţii (aşa mi-a spus, şi-i place sa boxeze; aşa zice). E tot ce n-ar trebui să fie un bărbat… un bărbat pe care mi l-aş dori ca – glasul i se stinse aproape cu totul – soţ. Şi pe urmă e prea puternic. Prinţul meu trebuie să fie înalt, subţire şi oacheş… un prinţişor plin de graţie şi de farmec. Nu, nici o grijă, n-am să mă îndrăgostesc de Martin Eden, primejdia asta nu există. Ar fi cea mai mare nenorocire ce mi s-ar putea întâmpla.

— Bine, dar nu despre asta vorbeam, zise mama minţind. Te-ai gândit la el? E atât de nepotrivit pentru tine, din toate punctele de vedere, dar ia presupune că s-ar îndrăgosti el de tine?

— Păi mă iubeşte… de mult! exclamă ea.

— Era şi de aşteptat, spuse încetişor doamna Morse. Ce altceva ar putea face un om care te cunoaşte?

— Olney mă urăşte! zise ea cu patimă. Şi eu îl urăsc pe el. Îmi vine să sfâşii, ca o pisică, de câte ori e pe-aproape de mine. Simt că trebuie să mă port urât cu el şi chiar dacă se întâmplă vreodată să nu simt lucrul acesta, atunci, oricum,

se poartă el urât cu mine. Când sunt cu Martin Eden mă simt fericită. Nimeni până acum nu m-a iubit – nici un bărbat, vreau să spun, în felul ăsta. Şi-i atât de plăcut să fii iubită… aşa. Tu înţelegi ce vreau să spun, mămica mea dragă. E-atât de încântător să simţi că eşti pe de-a-ntregul şi cu adevărat femeie. Îşi cufundă faţa în poala maică-sii şi plânse cu sughiţuri. Ştiu, mamă, tu zici că sunt îngrozitoare, dar sunt sinceră şi-ţi spun exact ceea ce simt.

Doamna Morse încerca un simţământ ciudat; era şi fericita, şi supărată. Fetiţa ei, care era licenţiată în litere, dispăruse, iar în locul ei se arăta femeia. Experienţa reuşise. Straniul gol din fiinţa lui Ruth nu mai exista şi fusese îndepărtat fără primejdie şi fără durere. Marinarul acela tânăr şi necioplit fusese unealta acestei minuni şi, cu toate că Ruth nu-l iubea, o făcuse totuşi să-şi dea seama că era femeie.

— Îi tremură mâinile, mărturisi Ruth cu faţa încă înfundată în poala maică-sii, din pricină că nu-şi poate stăpâni ruşinea. E cum nu se poate mai amuzant şi mai caraghios şi mi-e milă de el, zău. Iar atunci când văd că mâinile îi tremură prea tare şi ochii îi sunt prea strălucitori, ştii, încep să-l dăscălesc în tot felul despre viaţa lui şi despre felul nepotrivit în care încearcă să şi-o îndrepte. Şi el mă adoră, o ştiu! Mâinile şi ochii lui nu pot să mintă. Iar gândul ăsta, numai gândul ăsta singur mă face să mă simt om în toată firea; îmi dau atunci seama că dispun de ceva care de drept este al meu, ceva care mă face să fiu ca celelalte fete… şi… şi femei tinere. Eu ştiu că înainte nu eram ca ele şi mai ştiu că asta îţi pricinuia multe griji. Tu ai crezut că n-o să am de unde afla grija asta a ta, care mi-e atât de scumpă, dar eu am ştiut-o şi am vrut să… „s-o scot la capăt”, cum spune Martin Eden.

Mama şi fiica trăiau clipe sfinte. Stăteau de vorbă în lumina amurgului şi aveau ochii umezi. Ruth era întreagă numai nevinovăţie şi sinceritate, iar mama o priveghea cu

dragoste, cu înţelegere, îndrumând-o şi explicându-i totul cu răbdare.

— E cu trei ani mai tânăr decât tine, zise mama. N-are nici un rost pe lume. N-are nici ocupaţie, nici leafă. E lipsit de orice simţ practic. Dacă te iubeşte, după cel mai elementar bun-simţ ar fi trebuit să facă ceva care să-i ofere posibilitatea de a se căsători, nu să-şi piardă vremea cu istoriile acelea şi tot felul de visuri copilăreşti. Mi-e teamă că Martin Eden n-o să fie niciodată om în toată firea, n-o să-i vină niciodată mintea la cap. Nu-i place să-şi asume răspunderea şi să-şi găsească o treabă de făcut pe lumea asta, cum a făcut tatăl tău şi cum au făcut toţi prietenii noştri – domnul Butler, de pildă. Mi-e teamă că Martin Eden n-o să se priceapă niciodată sa ca ştige bani. Iar lumea e astfel alcătuită, încât fericirea nu poate fi obţinută fără bani – oh! nu! nu e vorba de averi uriaşe, dar de atâţia bani câţi trebuie pentru a-ţi putea îngădui o viaţă confortabilă şi decentă. Dar el…nu ţi-a vorbit nimic.

— Nici un singur cuvânt. Nici măcar n-a încercat; dar dacă ar fi făcut-o, nu i-aş fi îngăduit fiindcă, ştii, nu-l iubesc.

— Asta mă bucură. N-aş ţine deloc s-o văd pe fiica mea, pe singura mea fiică, fiinţă atât de curată şi de pură, îndrăgostită de-un om ca el. Sunt pe lume bărbaţi distinşi, nobili, credincioşi şi de nădejde. Pe unul dintre aceştia trebuie să-l aştepţi. Într-o zi ai să-l găseşti, o să-l iubeşti şi el o să te iubească pe tine şi o să fii fericită cu el, aşa cum am fost eu şi tatăl tău fericiţi împreună. Şi mai exista un lucru pe care niciodată nu trebuie să-l pierzi din vedere…

— Da, mamă.

Vocea doamnei Morse deveni dintr-o dată şoptită şi plină de dulceaţă:

— Despre copii e vorba

— Mă… m-am gândit şi eu, mărturisi Ruth, amintiridu-şi de gândurile stranii ce-o tulburaseră cândva, înroşindu-se din nou, fâindcă-i era ruşine sa vorbească despre astfel de lucruri.

— Şi tocmai copiii fac ca să nu poată fi nici măcar vorba de domnul Eden, continuă mama pe ton tăios. Copiii aceştia trebuie să aibă o ereditate sănătoasă, curată, şi teamă mi-e că el nu prea se bucură de asemenea lucru. Taică-tău mi-a spus anumite chestiuni despre viaţa marinarilor şi… în fine, înţelegi tu.

Ruth strânse mâna mamei în semn de înţelegere, părându-i-se că într-adevăr pricepuse, deşi în mintea ei nu era decât ceva nebulos, vag şi depărtat, ceva de dincolo de limitele închipuirii,

— Ştii doar că nu fac nimic fără să-ţi spun, începu ea… Doar că, uneori, ar trebui să mă mai întrebi şi tu, cum m-ai întrebat acuma. Voiam să-ţi spun, dar nu mă pricepeam în ce chip anume. E un fel de falsă modestie, ştiu că asta-i, dar tu mă poţi ajuta foarte mult. Uneori, ca acum de pildă, trebuie să mă întrebi, să mă ajuţi.

Apoi, când se ridicară amândouă în picioare, Ruth exclamă cu nestăpânită bucurie:

— O! mamă, doar eşti şi tu femeie! apoi luând mâna maicăsii într-a ei şi stând dreaptă şi privind-o deschis, în lumina amurgului, îşi dădu seama de o straniu de dulce egalitate între ele. Niciodată nu m-aş fî gândit la tine, dacă n-am fi avut discuţia de-adineauri. A trebuit să aflu mai întâi că sunt femeie, ca să pot înţelege că şi tu eşti femeie.

— Amândouă suntem femei, zise mama, trăgându-şi fiica alături şi îmbrăţişând-o. Amândouă suntem femei, repetă ea pe când ieşeau din cameră, fiecare cu braţul petrecut pe după mijlocul celeilalte, cu inimile pline de-o nouă şi caldă simpatie.

O oră mai târziu, ea îi spuse cu mândrie domnului Morse:

— Fetiţa noastră a devenit om în toată firea.

— Asta înseamnă, spuse el după ce-şi privi lung soţia, asta înseamnă că iubeşte.

— Nu, dar e iubită, răspunse doamna Morse zâmbind. Experienţa a reuşit în sfârşit, s-a deşteptat şi fata noastră.

— Atunci trebuie să ne descotorosim de el spuse domnul Morse pe un ton detaşat, firesc, de parcă ar fi fost vorba de o banală operaţie comercială.

Numai că soţia lui clătină din cap:

— N-o să fie nevoie. Ruth spune că peste câteva zile pleacă pe mare. Când o să se întoarcă, n-o s-o mai săsească. O trimitem la mătuşa Clara. De altminteri, un an petrecut în răsărit, pe coasta Atlanticului cu schimbarea de climă, de oameni, de idei şi de celelalte este chiar lucrul care îi trebuie.

CAPITOLUL.

XX.

Dorinţa de a scrie clocotea din nou în sufletul lui Martin. Povestiri şi poeme îi răsăreau în chip spontan în minte, iar el le însemna undşva, părăsindu~le pentru o vreme viitoare, când avea să le aştearnă pe hârtie. Dar I de scris, nu scria. Acum se afla într-o scurtă vacanţă; hotărâse s-o închine întrşagă odihnei şi dragostei şi' în amândouă privinţele făcea progresE. În curând fu iarăşi plin de sănătate şi vigoare. Pe Ruth o vedea zi de zi şi de fiecare dată în clipa întâlnirii: ea era izbită de forţa şi sănătatea ce emanau din făptura lui.

— Bagă de seamă, o preveni maică-sa încă o dată. Mi-e teamă că prea îl vezi des pe Martin Eden.

Dar Ruth râse cu nepăsare. Era sigură de sine, şi peste câteva zile el avea să plece pe mare. După aceea, când Martin se va întoarce, ea va fi de mult plecată în răsărit, pe coasta Atlanticului. Şi totuşi exista o vrajă în forţa şi sănătatea lui Martin Eden. Îi spusese şi lui despre plănuita ei călătorie în răsărit, iar el simţi că ar trebui să se grăbească. Dar nu ştia încă în ce fel trebuie să fie iubită o fată ca Ruth. Pe lângă asta mai era stânjenit şi de vasta experienţă pe care o avea în legătură cu fete şi femei cu totul deosebite de Ruth. Acelea ştiau totul despre viaţă, dragoste şi cochetărie, pe câtă vreme ea nu ştia absolut nimic despre asemenea lucruri. Uriaşa ei neştiinţă îl

înspăimânta, îi îngheţa pe buze toate cuvintele înaripate şi-l convingea, fără voia lui, de propria-i nimicnicie. Mai avea de înfruntat şi obstacole de altă natură. Nici el nu mai fusese până atunci îndrăgostit. Îi plăcuseră multe femei în viforosul lui trecut, şi unele dintre ele chiar îl încântaseră, dar niciodată nu ştiuse ce înseamnă dragostea. În vremea aceea era ajuns să dea semn, fluierând ca un stăpân, plin de nepăsare, pentru ca ele să vină de îndată. Era vorba de simple glume, întâmplări mărunte, forme ale jocului pe care-l joacă bărbaţii, întâmplări fără nici un fel de importanţă mai deosebită. Şi acum iată că pentru prima oară ajunsese să ceară el, să implore duios, timid şi neliniştit. Nu cunoştea tainele dragostei, nu-i ştia graiul şi îl înfricoşa deplina neştiinţă a iubitei.

În anii în care, cutreierând lumea în lung şi în lat, făcuse cunoştinţă cu fel de fel de oameni, adoptase o regulă de viaţă potrivit căreia ori de câte ori s-ar fi văzut prins într-un joc necunoscut, trebuia să-l lase pe adversar să-şi descopere jocul. Regula asta nu numai că-l ajutase de mii de ori să iasă din încurcătură, dar îl şi învăţase să fie un bun observator. Ştia cum să cerceteze un lucru pe care nu-l cunoştea, ştia să pândească o clipă de slăbiciune, o cale de acces, să lase ca necunoscutul să-şi dezvăluie singur tainele. Totul se asemăna cu aşteptarea poziţiei prielnice într-un meci de box. Iar când se ivea o asemenea poziţie, ştia dintr-o lungă experienţă cum să intervină prompt şi să izbească dârz, cu sete. Tot aşa aştepta şi în jocul cu Ruth, aştepta şi pândea, dorind să-şi mărturisească dragostea, dar neavând curajul trebuitor. Îi era frică să n-o jignească şi nu se simţea sigur pe sine. Dar fără măcar să aibă habar, proceda cu Ruth întocmai aşa cum se cuvenea să procedeze. Dragostea a apărut pe lume înaintea graiului şi chiar din prima ei tinereţe a învăţat anumite căi şi mijloace pe care nu le-a mai uitat niciodată. În felul acesta străvechi şi primitiv îi făcea Martin curte lui Ruth. La început nu şi-a dat seama ce face, deşi mai târziu a început să bănuiască.

Atunci când îi atingea mâna cu mâna lui îi vorbea într-un fel mult mai convingător decât i-ar fi vorbit prin orice frază, impresia pe care forţa emanată din făptura sa o producea asupra imaginaţiei lui Ruth avea o putere, de vrajă mult mai mare decât toate poemele scrise şi toate vorbele înflăcărate şoptite de toţi îndrăgostiţii din o mie de generaţii. Orice cuvinte ar fi rostit, s-ar fi adresat, cel puţin în parte, raţiunii; dar atingerea mâinii, contactul de-o clipă îşi croia drum direct către instinct. Raţiunea, judecata ei erau tot atât de tinere ca şi ea, instinctele erau vechi ca rasa şi chiar mai vechi. Fuseseră şi ele cândva tinere, pe vremea când dragostea era şi ea tânără, şi erau mai înţelepte decât convenţiile sociale, decât părerea lumii şi toate celelalte lucruri de curând născute. De aceea judecata ei n-a făcut nici cea mai mică mişcare. Nimeni nu se adresase judecăţii, iar Ruth nu şi-a dat seama de forţa chemării pe care în fiece moment Martin o trimitea celor mai adânci resorturi ale fiinţei ei. Pe de alta parte, faptul că o iubea era limpede ca lumina zilei şi Ruth se delecta deplin conştientă, urmărind toate semnele dragostei lui – ochii strălucitori cu chemarea lor duioasă, mâinile care tremurau şi nelipsita năvală întunecată a sângelui sub pielea-i bronzată. Merse chiar mai departe, aţâţându-l în mod timid, dar atât de delicat, încât el niciodată n-a bănuit măcar, şi, fiind numai pe jumătate conştientă, în aşa fel încât nici ea nu şi-a putut da seama decât foarte vag. Neîndoielnicele dovezi ale puterii ei, care o înălţau la rangul de femeie, îi înfiorau sufletul şi încerca o desfătare de Evă, chinuindu-l şi jucându-se cu el.

Cu limba ferecată de lipsa lui de experienţă şi de prea marea dogoare a patimii, făcându-i curte stângaci şi mai mult fără să-şi dea seama, Martin continuă să se apropie de ea prin atingeri de mână. Atingerile mâinii lui îi plăceau., ba erau penitnu ea ceva ce depăşea cu mult simpla plăcere. Martin nu ştia asta, ştia doar că nu-i displac. Nu-şi dădeau mâna decât atunci când se întâlneau şi pe urmă la despărţire; dar mânuind bicicletele, legând cărţile de

versuri pe care le luau cu ei pe dealuri şi răsfoind împreună paginile se iveau numeroase prilejuri în care o mână se putea rătăci lângă cealaltă. Se mai iveau de asemenea prilejuri pentru ca părul ei să-i mângâie obrazul şi pentru ca umăr să se atingă de umăr, atunci când se plecau, amândoi peste frumuseţile cuprinse în cărţi. Zâmbea în sinea ei la fiece pornire fugară venită de cine ştie unde şi care-o îndemna să-şi treacă uşor degetele prin părul lui; în acelaşi timp, de câte ori oboseau citind, pe Martin îl ardea dorinţa de a-şi aşeza capul în poala ei, ca să viseze cu ochii închişi la viitorul ce-avea să fie al lor. În trecut, cu prilejul întâlnirilor de duminică din Shellmound Park ori Schuetzen Park, de nenumărate ori îşi odihnise capul în poala fetelor şi de cele mai multe dăţi dormise zdravăn, cu un egoism cumplit, în vreme ce fetele îi apărau faţa de razele soarelui, se uitau la el şi-l mângâiau cu priviri pline de patimă, minunându-se de superba nepăsare cu care le primea dragostea. Până acum, a-şi pune capul în poala unei fete fusese treaba cea mai uşoară din lume, dar iată că de data asta poala unei fete ca Ruth i se părea o culme inaccesibilă, cu neputinţă de atins. Şi tocmai aici, în această sfială stătea forţa cuceritoare a purtării lui. Din pricina acestei sfieli, nu-i trezea în suflet nici un fel de nelinişte. Fiind ea însăşi nepăsătoare şi timidă, nu observă niciodată tendinţa primejdioasă a relaţiilor lor. În chip subtil şi fără să-şi dea seama, se apropia de el din ce în ce mai mult, iar el, simţind apropierea mereu mai strânsă, ardea de dorinţa de-a îndrăzni, însă tot se temea.

O dată a îndrăznit, într-o după-amiază, când a găsit-o în salonul pe jumătate întunecat, chinuită de-o teribilă durere de cap.

— Orice aş face e degeaba, îi răspunsese ea lui Martin. Prafuri nu iau niciodată. Nu-mi îngăduie doctorul Hali.

— Eu cred că te-aş putea lecui şi încă fără nici un fel de doctorii, răspunse Martin. Nu pot fi sigur, bineînţeles, dar cu dragă inimă aş încerca. E vorba doar de un masaj.

Meşteşugul ăsta l-am învăţat mai întâi de la japonezi, care-s un neam de masori, după cum probabil ştii. Pe urmă l-am mai învăţat o dată, de la un cap la altul şi cu unele mici deosebiri, în Hawaii. Cei de-acolo îi spun lomi-lomi. E în stare de multe din isprăvile prafurilor şi chiar de unele pe care prafurile nu pot să le facă.

De-abia apucaseră degetele să-i atingă fruntea, când Ruth oftă din adâncul inimii.

— E-aşa de bine, zise ea.

Mai vorbi doar o singură dată, peste o jumătate de oră, când întrebă:

— N-ai obosit?

Întrebarea era pusă cu nepăsare, ca pentru a împlini o datorie şi ea cunoştea de mai înainte răspunsul. Apoi se cufundă în contemplarea aromitoare a balsamului alinător izvorât din puterea lui. Viaţa curgea prin vârfurile degetelor lui alungând durerea, ori cel puţin aşa i se păru ei, până când o dată cu izbăvirea de durere adormi, iar el se retrase binişor şi plecă.

În seara aceea l-a chemat la telefon ca să-i mulţumească.

— Am dormit până la vremea cinei, zise ea. M-ai vindecat deplin, domnule Eden, şi nu ştiu cum mulţumesc.

Când încercă să răspundă îl cuprinse un val de căldură, limba i se împletici în gură, îl copleşi fericirea, iar printre cuvintele schimbate la telefon îi apărea mereu înainte imaginea lui Browning şi lui Elizabeth Barrett, cea aproape răpusă de boală. Ceea ce se în făptuise cândva putea fi înfăptuit din nou, iar el, Martin Eden, o putea face şi o va face pentru Ruth Morse. Se întoarse, în camera lui, la Sociologia lui Spencer, care zăcea deschisă pe pat. Dar nu fu în stare să citească. Dragostea îl chinuia şi-i stăpânea voinţa, aşa că, împotriva oricărei hotărâri de mai înainte, se trezi la măsuţa plină cu pete de cerneală. Sonetul scris în noaptea aceea fu primul dintr-un ciclu de cincizeci de sonete de dragoste, încheiat într-un răstimp de două luni. În vreme ce scria avea în minte Sonete de dragoste din

partea portughezei şi scria în condiţiile cele mai prielnice unei mari realizări, într-o teribilă încordare şi în frigurile dulcii nebunii a dragostei.

În numeroasele ceasuri pe care nu le petrecea împreună cu Ruth, se consacra Ciclului dragostei, cititului acasă sau în sălile de lectură ale bibliotecilor publice, unde se ţinea la curent cu revistele recent apărute, urmărind conţinutul lor şi politica redacţiilor. Ceasurile petrecute cu Ruth erau toate la fel, înnebunitor de promiţătoare şi văduve de orice hotărâre. La vreo săptămână după ce îi lecuise durerea de cap, Norman – susţinut de Arthur şi Olney – propuse o plimbare la lumina lunii pe lacul Merritt. Cum Martin era singurul în stare să manevreze o ambarcaţie cu pânze, îl poftiră stăruitor să se ocupe el de treaba asta. Ruth se aşeză lângă el, la pupa, iar ceilalţi trei tineri rămaseră în mijlocul bărcii, prinşi într-o nesfârşită discuţie despre treburile asociaţiei studenţeşti din care făceau parte.

Luna nu răsărise încă, şi Ruth, privind necuprinsul înstelat al bolţii cereşti fără să schimbe o vorbă cu Martin, se simţi deodată copleşită de senzaţia singurătăţii. Se uită la el. O pală de vânt aplecă barca până ce marginea copastiei ajunse aproape de faţa apei, iar Martin, cu o mână pe eche şi cu cealaltă pe parâma velei, aduse binişor barca sub vânt, scrutând în acelaşi timp întunericul, ca să distingă linia ţărmului de miazănoapte, pe lângă care alunecau. Nu ştia că e privit, dar ea îi urmărea fiece mişcare, în vreme ce prin minte îi treceau năstruşnice închipuiri cu privire la ciudata deformanaţie sufletească ce-l împingea pe el, un tânăr înzestrat cu puteri atât de nemăsurate, să-şi risipească timpul scriind nuvele şi poeme osândite la mediocritate şi insucces.

Privirile îi rătăciră peste grumazul puternic ce abia se zărea la lumina stelelor, peste capul viguros, şi din nou o cuprinse vechea dorinţă de a-şi aşeza mâinile pe gâtul lui. Forţa aceea, pe care n-o putea suferi, o atrăgea. Senzaţia de singurătate deveni mai apăsătoare şi se, simţi deodată

obosită. Poziţia în care se afla pe barcă înclinată o enerva şi îşi aduse aminte de durerea de cap, de felul cum o lecuise şi de alinătoarea tihnă ce-o afla prin el. Era lângă ea, chiar alături de ea, iar barca parcă o împingea înspre el. Atunci îi încolţi în suflet dorinţa de-a se rezema de el, de a-i simţi puterea – o dorinţă nelămurită, abia înfiripată dar care, de cum se ivi, puse stăpânire pe ea şi o îndemnă să se încline către Martin. Ori era cumva aplecarea bărcii? Nu ştia. N-a ştiut niciodată. Ştia doar că se rezema de el şi că tihna aceea odihnitoare şi binecuvântată era nespus de dulce. Poate că fusese vina bărcii, dar nu făcu nici o sforţare ca să se ridice. Se rezema foarte uşor de umărul lui, dar totuşi se rezema şi continuă să se rezeme chiar şi când Martin îşi schimbă puţin poziţia pentru a-i îngădui să se sprijine şi mai bine.

Era o nebunie, dar ea nu voia s-o socotească nebunie. Nu mai era ea însăşi, ci doar o femeie, cu nevoia ei de a se sprijini; şi cu toate că se sprijinea doar atât de uşor, nevoia de sprijin părea satisfăcută. Nu mai simţea oboseala de adineauri. Martin nu scotea nici un cuvânt. Dacă ar fi vorbit, vraja s-ar fi destrămat. Dar sfiala lui o mai prelungi. Era ameţit şi buimac. Nu putea înţelege ce se întâmplă. Totul i se părea prea minunat ca să fie altceva decât o halucinaţie. Îşi învinse dorinţa nebună de-a da drumul pânzei şi cârmei şi de-a o cuprinde în braţe. Instinctul îi spunea că gestul acesta nu trebuie făcut şi era fericit că pânza şi cârma îi ţineau mâinile ocupate, punând astfel stavilă ispitei. Dar nu mai manevră pânzele, aşa cum ar fi trebuit şi, fără nici o ruşine, nu folosi decât în mică măsură vântul, ca să ajungă ţărm cât mai târziu cu putinţă. Sosirea la ţărm l-ar fi silit să facă manevre complicate şl apropierea dintre ei s-ar fi sfârşit. Manevră cu multă pricepere, încetinind mersul bărcii fără a atrage atenţia celor prinşi în focul discuţiei, binecuvântând în gând toate grelele încercări întâmpinate vreodată pe mare, pentru că numai ele făcuseră cu putinţă noaptea asta minunată, învăţându-l

să stăpânească undele şi barca şi vântul ca să poată aluneca pe ape alături de ea, cu dulcea ei greutate sprijinită pe umăr.

Când cele dintâi raze ale lunii atinseră pânzele şi se răsfrânseră în barcă asemeni unui puhoi sidefiu, Ruth se depărtă de el. Şi, chiar în clipa când s-a mişcat, l-a simţit şi pe el depărtându-se. Însemna că amândoi se fereau, voiau sa nu fie văzuţi. În taină, fără să-şi vorbească, hotărâseră că întâmplarea asta trebuia ştiută numai de ei doi. Stătea deoparte, se retrăsese de lângă el, cu obrajii în flăcări, şi deodată întreaga semnificaţie a întâmplării i se limpezi în minte. Era vinovată de o faptă pe care trebuia s-o ascundă fraţilor ei, s-o ascundă lui Olney. De ce ajunsese aici? Niciodată în viaţa ei nu mai făcuse asemenea lucru, şi totuşi se mai plimbase cu barca la lumina lunii şi cu alţi băieţi. Niciodată nu mai dorise să facă un lucru asemănător. Fu copleşită de ruşine, iar taina îmbobocirii ei ca femeie o ului. Aruncă spre Martin o privire furişă. Manevra pânzele pentru a întoarce barca şi a o trage la ţărm. Ar fi dorit să-l urască, fiindcă numai el o împinsese către un asemenea gest ruşinos şi necugetat. Tocmai el, între toţi bărbaţii din lume! Poate că maică-sa avea dreptate şi poate că într-adevăr prea des se întâlnea cu el. Una ca asta nu se va mai întâmpla niciodată, hotărî ea; şi pe viitor îl va întâlni mult mai rar. Îi trecu prin minte gândul năstruşnic de a-i explica totul când va fi prima oară singură cu el, de a-l minţi şi a-i spune în treacăt că puţin înainte de răsăritul lunii avusese un moment de leşin. Apoi îşi aminti cum amândoi se trăseseră deoparte după ivirea lunii trădătoare şi-şi dădu seama că această minciună nu stătea în picioare.

În zilele următoare, care trecură ca vântul, Ruth n-a mai fost ea însăşi, ci o fiinţă curioasă şi greu de înţeles, peste măsură de încăpăţânată şi niciodată dispusă să se cerceteze pe sine, să scruteze viitorul ori să-şi dea seama ce face şi încotro se îndreaptă. Trăia într-o stare de continuă fierbere, chinuită de înfiorări dureroase, când înfricoşată şi când

încântată, ca într-o necontenită visare. Păstra însă un gând neclintit, care totuşi îi mai ocrotea liniştea. Nu-i va îngădui lui Martin să-şi mărturisească dragostea. Atâta vreme cât va reuşi să-l împiedice, totul va merge bine. Peste câteva zile el avea să plece pe mare. Şi chiar dacă înainte de asta va vorbi, tot nu se va întâmpla nimic. Nici nu s-ar putea să fie altfel, de vreme ce ea nu-l iubeşte. Totuşi avea să fie un moment dureros pentru el şi neplăcut pentru ea, fiindcă va fi prima oară când o va cere cineva în căsătorie. La gândul acesta se cutremură de plăcere. Vasăzică era cu adevărat femeie, de vreme ce se găsea cineva dispus s-o ceară. Era o momeală aruncată celor mai puternice forţe din sufletul ei de femeie. Întreaga-i fiinţă, tot eşafodajul vieţii ei, se cutremura şi se clătina! Gândul acesta îi flutura în minte ca o gâză atrasă de lumina lămpii. Ajunse să-şi închipuie chiar felul cum avea să-şi rostească Martin cererea, punându-i pe buze propriile ei cuvinte; şi îşi formulă în gând refuzul, îndulcindu-l cu vorbe blânde şi îndemnându-l pe Martin să se poarte bărbăteşte, să fie sincer şi nobil. Mai ales trebuia să se lase de fumat. Va insista mult asupra acestui punct. Ba nu, cu nici un chip nu-i putea îngădui să vorbească. Va şti să-l împiedice, aşa cum de fapt şi făgăduise să facă atunci când vorbise cu maică-sa. Cu obrajii în flăcări şi sufletul cuprins de văpăi, cu inima îndoită, alungă de la sine toată scena pe care adineauri şi-o imaginase. Prima ei cerere în căsătorie trebuia amânată pentru un timp mai prielnic şi un pretendent mai potrivit.

CAPITOLUL. XXI.

Sosi o frumoasă zi de toamnă, caldă şi zâmbitoare, înfiorată de melancolia sfârşitului verii, o zi de toamnă californiană cu soare cuminte şi hoinare adieri de vânt leneş ce nu izbuteau să tulbure piroteala aerului. Străvezii ceţuri roşietice, nu aburi ci văluri ţesute doar din culoare, se pierdeau în depărtări, printre dealuri. San Francisco zăcea ca o pală de fum răsfirată pe culmi. Golful împlântat

până în inima oraşului părea o pată de metal topit cu strălucire ştearsă, pe întinsul căreia navele stăteau încremenite sau se mişcau purtate de fluxul leneş. În depărtare, Tamalpais de-abia se desluşea din pâcla argintie, siluetă uriaşă străjuind Poarta de Aur, ce părea o potecuţă cu adevărat aurită, năpădită de razele soarelui coborât către asfinţit. Mai departe, pe linia zării, Pacificul nesfârşit şi morocănos îngrămădea nori mari care lunecau lin spre uscat, vestind cele dintâi răbufniri furtunoase ale iernii.

Rămăşiţele verii se zăreau risipite pretutindeni. Vara zăbovea încă, retrăgându-se tiptil şi topindu-se printre dealuri, întărind arămiul văilor, ţesând din puterile-i istovite şi din bucuria împlinirilor zăbranic de ceţuri peste culmi, dându-şi sufletul cu mulţumirea senină de-A. Fi trăit, şi a fi trăit aşa cum se cuvine.

Pierduţi printre dealuri, pe culmea cea mai dragă lor, Martin şi RutH. Stăteau alături, cu capetele plecate peste aceeaşi pagină, şi el citea cu glas tare din sonetele de dragoste ale femeii ce l-a iubit pe Browning aşa cum nu multor oameni le-a fost dat să fie iubiţi.

Dar lectura lâncezea. Vraja frumuseţii ce se stingea pretutindeni în jurul lor era prea puternică. Vara agoniza aşa precum trăise, ca un maire iubitor de plăceri, frumos şi fără nici un gând de pocăinţă, iar amintirea desfătărilor şi bucuriilor stăruia grea în aer. Amintirea aceasta pătrunse în făpturile lor ca un vis galeş, înmuind tăria hotărârilor, acoperind chipul moralei şi al judecăţii cu văl de aburi şi ceaţă purpurie. Martin îşi dădea seama că e înduioşat şi sfârşit, iar din vreme în vreme valuri fierbinţi îi străbăteau tot trupul. Capul îi era foarte aproape de al ei şi de câte ori adieri slabe îi clinteau firele de păr atingându-le de obrazul lui, paginile tipărite porneau să-i joace prin faţa ochilor,

— Cred că nu înţelegi nici un cuvânt din ce citeşti, îi spuse ea când îl văzu că nu mai ştie unde a rămas.

Martin se uită la ea cu ochi arzători şi fu cât p-aci să se fâstâcească, dar deodată un răspuns îi veni pe buze.

— Cred că nici tu nu ştii. Despre ce era vorba în ultimul sonet?

— Nu ştiu, râse ea recunoscând deschis. Am şi uitat. Hai să nu mai citim. E prea frumoasă ziua de astăzi.

— O vreme n-o să mai putem veni pe dealuri, o vesti el încruntat. Se pregăteşte furtună, colo, unde oceanul se întâlneşte cu cerul.

Cartea îi alunecă din mână şi căzu pe pământ, iar ei rămaseră nemişcaţi şi tăcuţi, privind peste golful acela de vrajă cu ochi ce visau dar nu puteau să şi vadă. Ruth privi cu coada ochiului către gâtul lui. Nu se înclină către el. O putere din afara ei, mai tare decât gravitaţia şi neînduplecată ca destinul, o împinse însă. Nu trebuia să se încline decât puţin, puţin de tot, şi iată că fără voia ei se înclinase îi atinse umărul cu umărul ei, uşor cum atinge fluturele o floare şi tot atât de lină fu şi opunerea lui. Ea îi simţi umărul apăsându-se pe al ei, şi un fior străbătu trupul lui Martin. Apoi veni vremea când ea ar fi trebuit să se tragă îndărăt. Dar devenise un simplu automat. Gesturile scăpaseră de sub controlul voinţei şi, în fermecătoarea nebunie ce-o cuprinsese, nu s-a mai gândit nici la stăpânire, de sine şi nici la voinţă.

Braţul lui începu să se strecoare pe după ea şi s-o cuprindă. Chinuită de desfătare, îi pândi inaântarea domoală. Aştepta fără să ştie ce aşteaptă, abia respirând, cu buzele uscate şi cuprinse de flăcări, cu inima zvâcnind în salturi nebune şi tot sângele invadat de frigurile nădejdii. Braţul încordat în jurul ei urca mereu şi o trăgea către Martin, încet şi mângâietor. Nu mai putu aştepta. Cu un suspin chinuit şi cu o mişcare bruscă, pornită din adâncul fiinţei, negândită şi spasmodică, îşi aşeză capul pe pieptul lui. Atunci capul lui Martin se apleca iute şi, în clipa când buzele lui ajunseră aproape, ale ei zburară să le întâmpine.

„Asta trebuie să fie dragostea”, se gândi ea într-una din clipele când mai putu judeca. Ar fi fost ceva prea ruşinos de n-ar fi fost dragoste. Nu putea fi altceva de cât dragoste.

Iubea bărbatul ale cărui braţe o cuprindeau şi ale cărui buze i le striveau pe ale ei. Cu o unduire a trupului, se strânse şi mai aproape de el. Peste o clipă se smulse pe jumătate din îmbrăţişare, îşi înălţă mâinile, brusc şi cu bucurie turbată, apoi ie aşează pe amândouă peste gâtul ars de soare al lui Martin Eden. Atât de dureroasă fu săgetarea dragostei şi a dorinţei împlinite, încât gemu stins, mâinile i se înmuiară şi rămase în strânsoarea braţelor lui, pe jumătate leşinată.

Nu rostiră nici un cuvânt şi încă multă vreme rămaseră muţi. De două ori se aplecă şi o sărută, şi de fiecare dată buzele ei le întâmpinară sfioase pe ale sale, iar trupul făcu aceeaşi mişcare lină de dulce cuibărire. Stătea lipită de el, neputând să se desprindă, iar Martin, nemişcat, o ţinea în braţe, privind cu ochi ce nu vedeau la pata întunecată a marelui oraş de dincolo de golf. De astă dată în minte nu i se mai iveau nici un fel de vedenii. Numai culori, lumini şi scânteieri îi jucau prin cuget, calde ca ziua aceea şi calde ca dragostea lui. Şi plecă înspre buzele ei. O auzi vorbind.

— Când ai început să mă iubeşti? întreba ea şoptit.

— Din prima clipă, chiar de când te-am cunoscut, din clipa în care te-am zărit. Chiar în clipa aceea am fost nebun de dragoste şi, în toată vremea care a trecut de atunci, n-am făcut decât să înnebunesc şi mai rău. Acum sunt mai nebun ca niciodată, iubito. Bucuria mi-a învălmăşit atât de tare minţile, încât am ajuns nebun de legat.

— Îmi pare bine că sunt femeie, Martin… iubitule, zise ea după ce suspină din adânc.

O strânse cu putere în braţe, o dată şi încă o data, mereu, apoi întrebă.

— Dar tu? Când ţi-ai dat seama prima oară?

— O! Am ştiut totdeauna, aproape de la început.

— Iar eu am fost orb ca o cârtiţă! strigă el cu un tremur de supărare în glas. Niciodată nu mi-am închipuit un asemenea lucru până adineauri, când… când te-am sărutat.

— Nu asta am vrut să spun. Ruth se trase puţin deoparte şi-l privi. Voiam să spun că aproape de la început mi-am dat seama că mă iubeşti.

— Dar tu? întrebă Martin.

— Cu totul pe neaşteptate. Rostea cuvintele rar, ochii îi ardeau sticlind în fel de fel de ape, iar în obraz îi dăinuia o roşeaţă uşoară ce nu voia să se şteargă. N-am ştiut nimic până adineauri… când m-ai cuprins în braţe. Şi niciodată nu m-am gândit c-o să mă căsătoresc cu tine. Martin, niciodată până în secunda aceea. Cum de m-ai făcut să te iubesc?

— Nu ştiu, răspunse el râzând. Poate numai prin dragostea mea, fiindcă te-am iubit totdeauna şi aşa de mult, încât aş fi putut înduioşa până şi inima unei stânci, deci cu atât mai mult inima unei femei de carne şi oase cum eşti.

— E-atât de altfel de cum credeam eu că e dragostea, zise ea pe neaşteptate.

— Cum ţi-o închipuiai?

— Nu credeam că o să fie aşa. Îl privea atunci drept în ochi, dar când continuă, privirile îi coborâră în pământ: Ştii, nu cunoşteam nimic din toate astea.

Martin încercă din nou s-o tragă către el, dar de data asta de-abia schiţă gestul, temându-se să n-o supere. Simţi însă repede că trupul ei răspunde îndemnului şi atunci o strânse încă o dată, tare, în braţe, iar buzele lor se împreunară.

— Oare ce-or să spună ai mei? se întrebă ea, brusc îngrijorată, într-un moment de răgaz.

— Nu ştiu. Când om vrea să ştim, putem afla foarte uşor.

— Dar dacă mama e împotrivă? Mi-e tare teamă să-i spun.

— Lasă-mă pe mine să-i vorbesc, se oferi el cu vitejie. Cred că nu prea sunt pe placul mamei tale, dar izbutesc eu s-o înduplec. Cine te poate câştiga pe tine, poate face orice pe lumea asta. Şi dacă n-o să…

— Atunci?

— În orice caz, fiecare avem dragostea celuilalt. Dar nu cred că se poate să n-o convingem pe mama ta să consimtă

la căsătoria noastră. Te iubeşte prea mult. N-aş vrea deloc să-i zdrobesc inima, zise Ruth dusă pe gânduri.

Lui Martin îi trecu prin minte să-i spună că inimile mamelor nai puteau fi chiar aşa de uşor zdrobite, dar se trezi spunând:

— Nu uita că dragostea e cel mai mare lucru de pe lume.

— Ştii, Martin, câteodată mă sperii. Uite, acum mi-e frică, mi-e teamă când mă gândesc la tine şi la ce ai fost tu. Trebuie să fii foarte bun, grozav de bun cu mine. Nu trebuie să uiţi, la urma urmei, că sunt abia un copil. Până acum n-am iubit niciodată.

— Nici eu. Amândoi suntem nişte copii. Şi suntem cum nu se mai poate mai fericiţi, fiindcă fiecare suntem la cea dintâi dragoste.

— Dar asta e cu neputinţă! explodă ea, smucindu-se din braţele lui, cu o mişcare bruscă: În ce te priveşte, asta-i cu neputinţă. Ai fost marinar şi despre marinari se spune că… se spune că…

Glasul îi slăbi şi se stinse.

— Că au câte o nevastă în fiecare port? sugeră el. Asta voiai să spui?

— Da, răspunse Ruth încet.

— Dar aceea nu e dragoste, îi spuse el liniştit. Am trecut prin multe porturi, dar nici umbra unui fior de dragoste nu mi-a atins inima până în seara aceea, când te-am văzut pentru prima oară. Ştii, după ce am spus noapte bună şi am plecat, a fost cât pe ce să fiu arestat.

— Arestat?

— Da. Un poliţist a crezut că sunt beat; şi într-adevăr eram beat de dragoste pentru tine.

— Spuneai însă că amândoi suntem copii, eu am spus că în ce te priveşte este cu neputinţă, iar de-aici am alunecat spre altele.

— Eu am spus că n-am iubit niciodată pe nimeni afară de tine, răspunse Martin. Eşti prima, eşti singura mea dragoste.

— Totuşi ai fost marinar, stărui Ruth.

— Asta nu înseamnă însă că nu eşti într-adevăr prima mea dragoste.

— Dar ai cunoscut femei… alte femei… of!

Spre uimirea lui Martin Eden, Ruth izbucni într-un potop de lacrimi pentru stăvilirea căruia fu nevoie de multe sărutări şi mângâieri. Şi tot în acest răstimp în minte îi stăruiau versurile Iul Kipling: căci Judy O’ Grady şi nobila lady, Deşi servantă una, şi-altă stăpâna ei, De fapt sunt amândouă tot femei.

Da, hotărî Martin, Kipling avea dreptate, cu toate că pe el romanele citite îl făcuseră să creadă contrariul. Datorită romanelor, era încredinţat că în clasele de sus toate cererile în căsătorie se făceau în mod solemn. În lumea de jos, de’ unde venise el, i se părea firesc ca băieţii şi fetele să se înţeleagă direct, fără complicaţii; dar i se părea de necrezut ca poveştile de dragoste ale oamenilor acelora bogaţi, care pluteau în sferele cele mai înalte, sa se înfiripe aidoma celor din lumea de jos. Şi cu toate acestea romanele greşeau. Avea dovada înaintea ochilor. Aceleaşi îmbrăţişări şi săruturi, neîntovărăşite de nici o vorbă, care se dovedeau suverane în privinţa fetelor muncitoare, erau nu mai puţin plăcute fetelor din clasele de sus. Se vedea bine că la urma urmei toate erau plămădite din carne, surori bune sub înfăţişările lor deosebite; dacă şi-ar fi adus aminte de Spencer, ar fi putut şti şi el atâta lucru. În vreme ce-o ţinea pe Ruth în braţe şi încerca s-o aline, simţea o mare mulţumire la gândul că, de fapt, nobila lady şi Judy O'Grady sunt amândouă tot femei. Înseamnă că Ruth e mult mai aproape de el şi că poate ajunge până la ea. Carnea ei, care-i era atât de scumpă, era ca a oricărui alt muritor, ca a lui. În calea căsătoriei lor nu exista nici o barieră. Nu existau decât deosebirile de clasă, iar clasele erau lucruri exterioare, neesenţiale. Deosebirile de clasă puteau fi înlăturate. Un sclav, citise el undeva, ajunsese să îmbrace purpura imperială a Romei. Dacă aşa stăteau lucrurile,

atunci putea şi el ajunge până la Ruth. Dincolo de puritatea, dincolo de sfinţenia, de cultura şi vaporoasa splendoare a sufletului era şi ea în atributele umane fundamentale, la fel ca Lizzie Connolly, lA. Fel ca toate surorile pe care le avea Lizzie Connolly în lume. Tot ce era ou putinţă pentru ele era şi pentru Ruth. Şi Ruth putea să iubească, ori să urască, ori să-şi iasă din fire; fără nici o îndoială că şi ea putea fi geloasă, aşa cum era de fapt şi acum când stătea în braţele lui plângând cu hohote.

— Şi pe lângă toate astea sunt şi mai în vârstă decât tine, Zise ea deodată, deschizând ochii şi uitându-se în sus, către el. Sunt cu trei ani mai mare ca tine.

— Da’ de unde. Eşti doar un copil şi, după cât am trăit, sunt cu patruzeci de ani mai bătrân decât tine, răspunse Martin.

Adevărul e că în ceea ce priveşte dragostea erau amândoi nişte copii şi, în ciuda faptului că ea avea educaţie, universitară iar el îşi împuiase capul cu filosofie şi cunoştea viaţa din proprie experienţă, îşi exprimau sentimentele cu naivitate şi stângăcie copilărească.

Mai întârziară în strălucirea amurgului, vorbind aşa cum le e, sortit îndrăgostiţilor să vorbească, minunându-se de miracolele săvârşite de dragoste, de capriciile sorţii care-i aruncase în chip atât de ciudat pe unul în calea celuilalt şi crezând orbeşte că iubeau cu o înflăcărare până la ei niciodată cunoscută. Mereu şi mereu se-ntorceau cu încăpăţânare la acelaşi lucru, repetându-şi descrierea impresiilor lăsate de unul asupra celuilalt, încercând zadarnic să analizeze cât mai amănunţit ce simţeau unul pentru altul şi cât de adânci le erau simţămintele.

Norii grei dinspre asfinţit primiră între ei soarele, şi de jur-împrejur zarea se coloră într-un roz cald, ce se răsfrânse pe întreg înaltul cerului. Lumina roşiatică scălda totul în jur şi se revărsă asupra lor în vreme ce ea cânta „Rămâi cu bine, zi frumoasă”. Cânta încetişor, culcată în leagănul braţelor ce-o ţineau înlănţuită, cu mâinile

încleştate într-ale lui, iar inima fiecăruia zvâcnea în pumnul celuilalt.

CAPITOLUL. XXII.

Doamna Morse nici n-ar fi avut nevoie de intuiţie maternă pentru a citi vestea înscrisă pe chipul lui Ruth când s-a întors acasă. Roşeaţa, care nu se îndupleca să părăsească obrajii, spunea toată povestea aceea simplă şi mult mai convingător vorbeau ochii, mari şi strălucitori, prin care se arăta neîndoielnicul triumf ascuns în suflet.

— Ce s-a întâmplat? întrebă doamna Morse când veni momentul prielnic, adică după ce Ruth se băgă în pat.

— Cum, ştii? şopti fata, cu buze tremurătoare.

Drept răspuns, braţul mamei o cuprinse pe după umeri şi mâna îi mângâie părul.

— N-a vorbit, izbucni Ruth. N-aş fi vrut să se întâmple, şi cu nici un preţ nu l-aş fi lăsat să vorbească… numai că n-a spus nici un cuvânt.

— Dar dacă n-a spus nici un cuvânt înseamnă că nu s-a întâmplat nimic, nu-i aşa?

— Ba da, totuşi s-a întâmplat.

— Pentru numele lui Dumnezeu, fata mamei, ce tot bâigui tu acolo? Doamna Morse nu mai ştia ce să creadă. La urma urmei despre ce întâmplare e vorba, că nu mai pricep nimic. Ce s-a întâmplat?

Ruth se uită mirată la maică-sa.

— Credeam că ştii. Ştii, da, ne-am logodit, eu şi Martin.

Doamna Morse râse jignită, deşi încă nu-i venea să creadă.

— Nu, n-a spus nici o vorbă, insistă Ruth. Adevărul însă e ca mă iubea… şi asta-i tot. În clipele acelea am fost şi eu tot aşa de surprinsă cum eşti tu acum. N-a rostit nici un cuvânt. Atâta doar că m-a cuprins cu braţul. Şi… şi eu n-am mai ştiut ce-i cu mine. Şi m-a sărutat şi l-am sărutat, şi eu. Nu m-am putut stăpâni. N-am mai putut. Şi atunci am înţeles că-l iubesc.

Se opri, aşteptând cu sufletul la gură sărutul binecuvântării materne, dar doamna Morse se arătă aspră şi tăcută.

— E o întâmplare teribilă, ştiu, începu iar Ruth, cu voce stinsă. Şi nu-mi dau seama cum ai să mă poţi ierta vreodată. Dar nu m-am putut împotrivi. Până în clipa aceea nici în vis n-aş fi putut crede că-l iubesc. Şi trebuie să vorbeşti tu cu tata în locul meu.

— Nu crezi c-ar fi mai bine să nu-i spunem nimic lui taică-tău? Am să vorbesc eu cu Martin Eden şi-am să-i explic. O să înţeleagă şi-o să te lase în pace.

— Nu! nu! strigă Ruth sărind în sus. Nu vreau să fiu lăsată în pace. Îl iubesc, şi dragostea-i un lucru atât de dulce. Vreau să mă mărit cu el… bineînţeles, dacă-mi daţi voie.

— Noi avem alte gânduri cu tine, Ruth, draga mamei, tatăl tău şi cu mine… o, nu! nu că ţi-am pregătit noi pe altcineva sau lucruri dintr-astea. Nu ne gândim decât să-ţi alegi un om de aceeaşi condiţie ca şi tine, un om de lume, bun şi cinstit, pe care ai să-l alegi tu singură, când ai să-l iubeşti.

— Dar îl iubesc pe Martin încă de pe acuma, protestă Ruth cu glas plângător.

— Noi n-o să influenţăm alegerea ta în nici un fel; dar eşti copila noastră şi n-am putea suporta să te vedem făcând o astfel de căsătorie. Pentru tot ce-i delicateţe şi rafinament în fiinţa ta, el nu-ţi poate oferi în schimb decât asprime şi mitocănie. Nu e un om potrivit pentru tine, din nici un punct de vedere. Nu te poate întreţine. N-avem idei preconcepute despre avere, dar un trai omenesc este altceva, şi fata noastră trebuie, să ia un om care să-i poată asigura măcar atâta lucru – nu un om fără căpătâi, fără un cent în buzunar, un marinar, un cowboy, un contrabandist sau Dumnezeu mai ştie ce, şi care, după toate astea, mai e şi un fluşturatic şi un nesocotit.

Ruth tăcu. Recunoştea că fiecare vorbă e adevărată.

Îşi pierde vremea scriind, încercând să facă un lucru pe care numai geniile şi oamenii cu studii universitare reuşesc

uneori să-l facă. Un bărbat care se gândeşte la însurătoare trebuie să se pregătească pentru asta. El însă nici nu se gândeşte. După cum ţi-am mai spus, şi ştiu că eşti de acord cu mine, e un om într-adevăr fără scaun la cap. Şi cum ar putea să fie altfel? Aşa-s marinarii. N-a învăţat niciodată să fie econom şi cumpătat. Anii de dezmăţ şi risipă au lăsat urme. Nu e vina lui, e drept, dar asta nu schimbă nimic. Te-ai gândit la anii pe care i-a petrecut, desigur, în destrăbălare, până acum? Te-ai gândit la asta, fata mamei? Ştii doar ce înseamnă căsătoria.

Ruth se cutremură şi se strânse la pieptul mamei.

— M-am gândit. Apoi, după o lungă pauză, în care aşteptă, să i se limpezească gândurile, adăugă: Da, şi e înspăimântătoR. Îmi vine să leşin, când mi-aduc aminte. Ţi-am spus doar că dragostea mea pentru el e o întâmplare teribilă, dar nu mai am nici o putere. Tu te-ai fi putut stăpâni, ai fi putut face în aşa fel ca să nu-l mai iubeşti pe tata? La fel stau lucrurile şi cu mine acum. Există ceva în mine, în el – până astăzi niciodată n-am bănuit existenţa acestui „ceva” – dar îmi rămâne mereu în suflet şi mă face să-l iubesc. Niciodată nu mi-a trecut prin minte să mă îndrăgostesc de el, şi cu toate astea vezi că acum îl iubesc, încheie Ruth, purtând în glas o vagă nuanţă de triumf.

Au mai vorbit mult şi fără nici un rezultat, ajungând în cele din urmă la hotărârea de a aştepta un oarecare timp fără să facă nimic.

Ceva mai târziu, în aceeaşi seară, tot la această concluzie a ajuns doamna Morse discutând şi cu soţul ei, după ce făcuse cuvenita mărturisire asupra eşecului planurilor sale.

— Ar fi fost şi greu să se termine altfel, constată domnul Morse. Marinarul ăsta a fost singurul bărbat pe care l-a cunoscut mai îndeaproape. Mai curând sau mai târziu tot aici trebuia să ajungă, tot trebuia să se deştepte în ea femeia, şi atunci iată că lângă ea nu s-a aflat decât marinarul dumitale, el era singurul bărbat pe care-l avea în

preajmă şi desigur că s-a şi îndrăgostit de el, ori aşa îşi închipuie – ceea ce de altminteri e cam acelaşi lucru.

Doamna Morse îşi luă deci sarcina de a o influenţa pe Ruth pieziş şi cu încetul, ceea ce socotea că ar fi mult mai potrivit decât o opunere făţişă. Pentru asta va avea timp din belşug, căci Martin nu era în nici un caz în situaţia de a se putea căsători.

Las-o să-l întâlnească oricât de des vrea, îşi sfătui domnul Morse soţia. Pun rămăşag că pe măsură ce l-o cunoaşte mai bine o să-l iubească mai puţin. Şi oferă-i cât mai dese ocazii de a vedea contrastul. Caută să avem cât mai mult tineret în casă. Băieţi şi fete de vârsta ei, tot felul de băieţi, băieţi deştepţi, care au realizat ceva ori se ocupă de o treabă serioasă, băieţi din lumea noastră, băieţi subţiri. Să-l poată compara cu oameni dintr-ăştia. Ei îi vor arăta câte parale face celălalt. Şi, la urma urmei nici ăla nu-i decât un puştan de douăzeci şi unu de ani. Ruth e doar un copil. Dragostea asta nu-i decât un foc de paie, de care iute or să se lecuiască amândoi.

Şi aşa au rămas lucrurile. În familie s-a convenit că Ruth şi Martin sunt logodiţi, dar fără să.se spună nimic în afară. Credeau că nici nu va fi vreodată cazul să anunţe logodna în public. Totodată s-a convenit în mod tacit că această logodnă avea să fie foarte lungă. Nu i-au cerut lui Martin nici să se apuce de o treabă serioasă, nici să se lase de scris. N-aveau deloc intenţia să-l sprijine ca să se aranjeze în vreun fel. La rândul său, Martin nu făcea decât să-i ajute şi să-i susţină în planurile lor perfide, fiindcă ideea de a căuta o slujbă era tot ce putea fi mai străin gândurilor lui.

Sunt curios să văd dacă o să fii încântată de ce am făcut, îi spuse Martin lui Ruth peste câteva zile. Mi-am zis că la soră-mea casa şi masa mă costă prea mult şi trebuie să mă mut. Am închiriat o cămăruţă în North Oakland – e un cartier mărginaş, dar liniştit, unde o să am toată tihna – şi mi-am cumpărat o maşină cu gaz, pe care să-mi fac mâncare singur.

Ruth fu în culmea fericirii. Mai presus de toate o încânta maşina de gătit.

— Aşa a început şi domnul Butler, zise ea.

În sinea lui, Martin se încruntă când o auzi pomenind numele preadistinsului domn, dar continuă să-i spună:

— Am timbrat toate manuscrisele şi le-am trimis din nou pe la reviste. Ieri am terminat cu ele, azi mă mut, iar de mâine încep lucrul.

— Ţi-ai găsit o slujbă! strigă ea, lăsând să se vadă în toată, fiinţa bucuria pe care i-o pricinuia o astfel de veste neaşteptată, cuibărindu-se şi mai aproape, strângându-l de mână, înălţând spre el chipul numai zâmbet. Şi nu mi-ai spus nimic! Ce slujbă ai găsit?

Martin clătină din cap:

— Am vrut să spun că încep lucrul la manuscrisele mele. Chipul fetei se întunecă, iar el continuă cu grabă: Să nu mă înţelegi greşit. De data asta nu mai umblu cu idei siropoase. Mă apuc de treabă fără nici o umbră de sentimentalism, cu sânge rece, pentru a atinge rezultate prozaice, concrete. E mai bine decât să mă îmbarc din nou şi o să câştig mai mulţi bani decât ar putea câştiga un om fară pregătire specială luând orice slujbă aici la Oakland. Ştii vacanţa asta pe care mi-am îngăduit-o mi-a dat oarecare perspectivă. N-am mai muncit până să dau în brânci şi nici n-am mai scris, sau cel puţin n-am mai scris pentru publicare. Tot ce-am făcut a fost să te iubesc şi să gândesc. Am şi citit puţin, dar cititul făcea parte din şirul gândurilor, şi în cea mai mare parte am citit doar reviste. M-am gândit în tot felul şi am ajuns la un punct de vedere mai general cu privire la mine însumi şi la univers la locul pe care îl ocup în lume şi la posibilitatea de-a ajunge, să-mi fac un rost vrednic de tine în acelaşi timp am citit cartea lui Spencer, Filosofia stilului, şi am mai descoperit câte ceva eu privire la cusururile mele sau mai bine zis ale scrisului meu şi totodată ale celor mai multe dintre materialele publicate mereu prin reviste.

Dar rezultatul cel mai de seamă al tuturor acestora – al cugetării, al cititului şi al dragostei – este hotărârea mea de a mă muta în Grub Street. Las în plata domnului capodoperele şi mă duc să scriu lucruri de umplutură – anecdote, notiţe, articole de actualitate, versuri umoristice, poezii ocazionale şi alte asemenea fleacuri, care au atât de multă căutare. Pe urmă sunt firmele care se ocupă cu plasarea articolelor şi a schiţelor şi nuvelelor în presa cotidiană, în suplimentele de duminică, şi în reviste. N-o să-mi fie deloc greu să ticluiesc fleacuri de astea care le trebuie lor şi să câştig astfel echivalentul unei lefi bunişoare. Ştii şi tu că sunt destui publicişti care scriu de toate şi pentru toate ziarele şi câştigă până la patru ori cinci sute de dolari pe lună. Nu vreau neapărat să ajung în, situaţia lor; dar o să-mi pot aranja o viaţă comoda, şi o să am destul timp liber, mai mult decât mi-ar lăsa orice slujbă. Aş avea prin urmare timp suficient pentru studii şi pentru muncă serioasă. Printre picături am să încerc şi capodopere, am să învăţ şi am să mă pregătesc să scriu capodopere. Ca să-ţi spun drept, sunt uluit de înălţimea la care am putut să ajung încă de pe acum. Când am încercat pentru prima oară să scriu, aveam la îndemână doar câteva banale experienţe de viaţă, pe care nici nu le înţelegeam, nici nu le preţuiam aşa cum trebuie. Dar idei n-aveam. Nu e o exagerare: n-aveam nici un fel de idei. N-aveam nici măcar noţiuni cu care să pot închega judecăţi. Experienţele mele de viaţă erau tot atâtea tablouri lipsite de semnificaţie. Dar pe măsură ce am început să-mi îmbogăţesc cunoştinţele şi vocabularul, am văzut în acele experienţe de viaţă, ceva, mai mult decât simple tablouri. Am reţinut aceste tablouri şi le-am căutat semnificaţia. Atunci de-abia am început să scriu lucruri ca lumea, atunci am putut scrie Aventura, Bucurie, Cazanul, Vinul vieţii, Strada cotită, Ciclul dragostei şi Poeme marine. Am să mai scriu şi altele ca astea, şi chiar mai bune; am să le scriu însă în timpul liber. Acum stau şi eu cu picioarele pe pământ. Mai întâi

mărunţişurile şi pâinea, şi abia după aceea capodoperele. Numai ca să ţi le arăt, am scris astă-noapte vreo cinci sau şase poezii, pentru săptămânalele umoristice; când mă pregăteam să mă culc, mi-a trecut prin minte să încerc un triolet – unul umoristic – şi într-un ceas am scris patru. S-ar putea să facă vreun dolar bucata. Iată deci patru dolari pentru un joc pe care-l joci în vreme ce te pregăteşti de culcare. Bineînţeles, n-are nici o valoare, nu-i decât o gângureală jalnică şi nesărată; dar nu-i o treabă mai nesărată şi mai plictisitoare decât a umple registre pentru şaizeci de dolari pe lună şi a aduna nesfârşite coloane de cifre care nu-ţi spun nimic, şi aşa mai departe până intri în mormânt. Mai mult decât atât, fleacurile astea mă vor ţine la curent cu viaţa literară, lăsându-mi şi răgaz să încerc lucrurile cele mari.

— Bine, dar lucrurile astea mari, capodoperele, la ce-or să-ţi folosească? interveni Ruth. Tot nu poţi să!e publici.

— Ba da, pot, începu el.

Dar Ruth îl întrerupse:

— Dintre toate bucăţile pe care le-ai pomenit şi despre care tu ai spus că sunt bune, n-ai izbutit să publici niciuna. Nu ne putem căsători pornind de la capodopere nepublicabile.

— Atunci o să ne căsătorim pornind de la triolete care se pot publica, afirmă el cu tărie, cuprinzând pe după umeri şi trăgând către sine o iubită cam rece şi ursuză. Ascultă-l pe ăsta, continuă el, sforţându-se să pară cât mai voios. Nu e artă, dar e un dolar.

El înăuntru a intrat În clipa când eram plecat.

Vrea bani cu împrumut să-mi ceară, De-aceea-n casă a intrat.

Dar a plecat cu mâna goală, Astfel că eu fui câştigat, Iar el în pierdere-aşadară.

Ritmul voios în care recitase poezioara nu se potrivea defel cu amărăciunea ce i se întipări pe faţă când sfârşi. Nu-

i smulsese lui Ruth nici măcar un zâmbet. Se uita la el cu o expresie de mirare şi adâncă nedumerire.

— O fi făcând un dolar, zise ea, dar e dolarul unui măscărici, simbria unui clovn. Tu nu vezi, Martin, că treaba asta este înjositoare? Eu vreau ca omul pe care-l iubesc să fie ceva mai mult decât un biet ticluitor de glume şi cuplete.

— Ai vrea să fie… să zicem, ca domnul Butler?

— Ştiu că nu-ţi place domnul Butler… începu ea.

— N-am nimic cu domnul Butler, o întrerupse Martin. Doar cu boala lui de stomac nu mă pot împăca. Dar pentru nimica în lume nu sunt în stare să văd vreo deosebire între a scrie cuplete şi versuri umoristice şi a scrie la maşina, a stenografia după dictare ori a ţine la punct registrele contabile. Toate astea nu sunt decât mijloace pentru a atinge un scop. După tine ar trebui să încep cu registrele contabile, pentru ca să ajuţi un mare avocat sau un prosper om de afaceri. După mine, trebuie să încep să scriu maculatură ca să ajung un scriitor de valoare.

— E totuşi o deosebire, insistă Ruth,

— Care anume?

Cum să-ţi spun, nici chiar lucrurile izbutite, cele despre care tu crezi că sunt izbutite, nu le poţi vinde. Ai încercat – ştii doar prea bine – numai că revistele nu vor să le accepte.

Dă-mi numai timp, draga mea, se rugă Martin. Fleacurile astea nu-s decât un expedient, pe care nici nu mă gândesc să-l iau în serios. Dă-mi un răgaz de doi ani. În răstimpul ăsta am să izbândesc, şi toţi editorii vor fi fericiţi să-mi publice scrierile cele bune, cele adevărate. Ştiu ce spun; am încredere în minE. Îmi cunosc puterile, acuma ştiu ce înseamnă literatura; cunosc gunoiul obişnuit aruncat pe piaţă de o mână de pigmei; şi mai ştiu că peste doi ani voi păşi pe căile cele mai luminoase ale succesului. În afaceri, n-aş reuşi să fac niciodată nimic. N-am nici un fel de înclinaţie pentru afaceri: Mi se pare o îndeletnicire plicticoasă, stupidă, o treabă de mercenar, o înşelătorie. Dar oricum ar fi, nu mi se potriveşte. N-aş ajunge niciodată

mai mult decât un funcţionar prăpădit, şi cum am putea fi noi amândoi fericiţi cu mizerul venit al unui conţopist? Doresc pentru tine tot ce poate fi mai bun pe lumea, asta, şi singura clipă când ţi-aş dori altceva ar fi aceea în care aş putea găsi un lucru şi mai bun. Şi am să-ţi pot da ceea ce vreau, -am să fiu în stare să-ţi dau tot ce-i mai bun şi mai frumos pe lume. Pe lângă veniturile unui scriitor de succes, ale domnului Butler par sărăcăcioase. O carte de mare succes aduce oricând între cincizeci şi o sută de mii de dolari – uneori mai mult, alteori mai puţin; în orice caz, de obicei o sumă apropiată.

Ruth nu scoase nici o vorbă; se vedea limpede că e dezamăgită.

— Ce spui? întrebă Martin.

— Alte nădejdi aveam şi alte planuri făcusem. M-am gândit şi încă mai cred că cel mai bun lucru pentru tine ar fi să înveţi stenografia – dactilografia o ştii – şi să intri la biroul tatei. Ai un cap bine mobilat şi sunt sigură că ai ajunge un avocat cu renume.

CAPITOLUL.

XXIII.

Faptul că Ruth avea atât de puţină încredere în posibilităţile sale de scriitor n-o micşora şi n-o umbrea în ochii lui Martin. În acel răstimp de vacanţă, petrecuse ceasuri întregi autoanalizându-se, şi în felul acesta aflase foarte multe lucruri despre sine însuşi. Descoperise că iubea frumuseţea mai mult decât faima şi că dorinţa de faimă – atât cat o avea – provenea, în cea mai mare măsură, din dragostea pentru Ruth. Asta era pricina pentru care dorinţa lui de faimă, de celebritate era totuşi puternică. Voia să apară cât mai mare în ochii lumii; voia „s-o scoată la capăt”, cum se exprimase el odinioară, pentru ca femeia iubită să fie mândră de el şi să-l socotească vrednic de dragostea ei.

În ceea ce-l privea pe el, iubea cu patimă frumosul, iar bucuria de a-l sluji i se părea răsplată îndestulătoare. Dar

mai puternică decât dragostea pentru frumos era dragostea lui: pentru Ruth. Consideră dragostea drept cel mai minunat lucru de pe lume. Dragostea fusese pricina revoluţiei petrecute în fiinţa lui, care dintr-un marinar necioplit scosese un cărturar şi un artist; din această cauză socotea că lucrul cel mai minunat şi mai de seamă dintre toate trei, mai măreţ decât învăţătura şi harul de a crea frumosul, era dragostea. Descoperise încă de mai multă vreme că mintea lui putea merge mai departe decât a a lui Ruth, tot aşa după cum putea merge mai departe decât î' fraţilor ori a tatălui ei. În ciuda tuturor avantajelor unei educaţii universitare şi cu toată licenţa ei în litere, forţa inteligenţei lui o lăsa cu mult în urmă pe a ei, iar în răstimpul de aproximativ un an, în care se pregătise şi învăţase singur, căpătase o stăpânire a tainelor lumii, artei şi vieţii, la care ea n-ar fi putut niciodată nădăjdui să ajungă.

Toate acestea îi erau cum nu se poate mai limpezi, dar nu izbuteau să-i influenţeze dragostea pentru Ruth şi nici dragostea lui Ruth pentru el. Dragostea era ceva mult prea ales şi prea nobil, iar el un îndrăgostit mult prea leal şi sincer ca să întineze dragostea cu nemulţumiri şi pretenţii. Ce legătură putea să aibă dragostea cu faptul că Ruth nu împărtăşea părerile lui asupra artei, asupra bunei-cuviinţe, asupra revoluţiei franceze sau asupra votului universal? Toate acestea erau procese raţionale, iar dragostea rămânea în afară de raţiune, era suprarațională. El n-ar fi putut subaprecia dragostea. I se închina ca unei zeităţi. Dragostea sălăşluia sus pe creste, deasupra văilor întinse ale raţiunii. Era un fel de sublimare a existenţei, cel mai ameninţător pisc al vieţii, la care doar arareori se putea ajunge. Datorită filosofilor lui favoriţi, din şcoala pozitivistă, cunoştea semnificaţia biologică a dragostei; dar printr-un raţionament foarte subtil, datorat aceleiaşi şcoli pozitiviste, ajungea la concluzia că organismul uman îşi împlinea cele mai înalte rosturi tocmai în dragoste, şi prin urmare

dragostea nu mai trebuie pusă în discuţie, ci trebuie de îndată acceptată drept cel mai de seamă dar al vieţii. De aici trecea la concluzia că îndrăgostitul trebuia considerat drept cea mai binecuvântată dintre toate creaturile şi simţea o adevărată desfătare când se gândea la felul cum „cel nebun din dragoste” se ridică deasupra tuturor lucrurilor pământeşti, deasupra avuţiei şi a raţiunii, a părerii celorlalţi şi a admiraţiei oamenilor de rând, deasupra vieţii înseşi, „fiind gata să moară pentru un sărut”.

Multe dintre gândurile acestea Martin le rumegase mai înainte, iar celelalte aveau să se înfiripe în mintea lui mai târziu. Între timp muncea, fără nici un răgaz afară de acela pe care şi-l îngăduia când se ducea s-o vadă pe Ruth, şi trăia ca un adevărat spartan. Pentru cămăruţa închiriată plătea doi dolari şi jumătate pe lună unei portugheze, pe nume Maria Silva, o văduvă cât un zdrahon. Şi care muncea din greu şi era aprigă la mânie, dar îşi creştea, numai Dumnezeu ştie cum, droaia de copii şi-şi îneca din când în când amarul şi oboseala în câte un galon de vin subţire şi acru cumpărat cu cincisprezece cenţi de la băcănia clin colţ. Deşi la început Martin n-o putea suferi, mai ales din pricina limbii grozav de veninoase, în cele din urmă, când observă cu câtă vitejie lupta femeia asta, ajunse s-o admire. N-avea decât patru încăperi în toată casa – trei, după ce Martin se mută la ea. Una dintre ele, salonul, înveselită de-un covoraş colorat dar îndoliată de anunţul mortuar şi poza unuia dintre numeroşii ei copii răposaţi, era rezervată cu sfinţenie numai musafirilor. Obloanele stăteau totdeauna lăsate, iar liotei ei de desculţi nu-i era îngăduit să încalce hotarul juruit decât în ocazii cu adevărat sărbătoreşti. Maria Silva gătea, şi cu toţii mâncau în bucătărie, unde de asemenea spăla, scrobea şi călca rufe în toate zilele săptămânii, afară de duminică, fiindcă venitul ei era în mare parte alcătuit din ce lua pe spălatul rufelor strânse de pe la vecinii mai înstăriţi. Rămânea dormitorul, la fel de strâmt ca

şi cămăruţa lui Martin, în care ea şi cei şapte mărunţei se culcau claie peste grămadă. Pentru Martin era un mister de nepătruns cum de izbuteau să încapă acolo cu toţii şi, noapte de noapte, auzea prin peretele subţire fiecare amănunt al urcării în pat, scâncetele şi încăierările, zarva taifasului cu glas scăzut şi pe urmă zumzetul domolit de somn, ca al păsărilor ce stau să adoarmă. O altă sursă de venituri pentru Maria erau vacile, două la număr, pe care le mulgea dimineaţa şi seara şi care-şi aflau hrana mai mult pe furate, păscând pe maidane şi pe marginea năpădită de bălării a străzilor, păzite fiind totdeauna de unul sau mai mulţi dintre zdrenţăroşii ei băieţi, a căror sarcină principală era de a băga de seamă să nu-i prindă cineva de la poliţie.

În cămăruţa lui, Martin stătea, dormea, învăţa, scria şi gospodărea. Dinaintea singurei ferestre, care dădea spre micuţa verandă din faţa casei, se afla masa de bucătărie ce servea drept birou, bibliotecă şi măsuţă pentru maşina de scris. Patul, aşezat lângă peretele din fund, ocupa două treimi din spaţiul încăperii. Masa se învecina într-o parte cu un birou tare arătos dar făcut pentru pază şi nu pentru folosinţă, al cărui furnir, ca foiţa de ţigară, se scorojea din zi în zi mai rău. Biroul stătea o în colţ, iar în colţul opus, de cealaltă parte a mesei, se afla bucătăria – lampa de gătit, aşezată pe o lădiţă în care îşi ţinea farfuriile şi uneltele de bucătărie, pe perete avea o poliţă pentru alimente şi pe podea o găleată pentru apă. Apa trebuia să şi-o aducă de la robinetul din bucătărie, fiindcă în odaie la el nu era trasă apa. În zilele când bucătăreala lui prodocea mai mulţi aburi, cantitatea de furnir scorojită de pe birou era deosebit de mare. Deasupra patului, ridicată în tavan cu un scripete, atârna bicicleta. La început încercase s-o ţină în pivniţa casei; numai că tribul Silva s-a apucat ba să-i demonteze ghidonul, ba să-i înţepe cauciucurile, aşa că l-au alungat de acolo foarte repede. După aceea a încercat s-o ţină în veranda cea mică din faţa casei, până când o furtună cumplită dinspre sud-est a ţinut-o sub ploaie o noapte

întreagă. Pe urmă s-a retras cu ea în odaie şi a atârnat-o de tavan.

Un dulăpior îi adăpostea hainele şi cărţile pe care le strânsese şi nu mai încăpeau pe masă ori sub masă. O dată i cu cititul se obişnuise şi să ia note şi o făcea cu atâta sârguinţă, încât n-ar mai fi avut loc în odaie din pricina notelor, dacă n-ar fi întins pe sus câteva funii de rufe pe care atârna caietele cu însemnări. Chiar şi aşa, cămăruţa era atât de supraîncărcată, încât deplasarea dintr-un colţ într-altul devenise o problemă de navigaţie dintre cele mai dificile. Nu putea deschide uşa fără să închidă-mai întâi dulapul şi viceversa. În nici un sens nu era cu putinţă să traversezi camera în linie dreaptă. Pentru a ajunge de la uşă până la capătul patului trebuia sa facă o cursă în zigzag, pe care în întuneric nu izbutea niciodată s-o încheie fără a se ciocni de ceva. După ce rezolva neînţelegerea celor două uşi rivale, trebuia să cotească iute spre dreapta, ca să ocolească lampa de gătiT. Îndată după aceea vii:a la stânga, scăpând astfel de piciorul patului; numai că virajul, acesta, dacă era prea larg, îl făcea să se izbească de colţul mesei. În fine, cu o zvâcnire bruscă şi o voltă încheia manevrele şi se angaja la dreapta de-a lungul unui canal, ale cărui ţărmuri erau, de-o parte, patul, iar de cealaltă, masa. Atunci când singurul scaun din încăpere se afla la locul lui din faţa mesei, canalul nu mai era navigabil. Dacă nu era folosit, scaunul se odihnea în vârful patului, dar uneori Martin stătea, pe scaun şi când gătea ori citea o carte, aşteptând să fiarbă apa, ba ajunsese chiar atât de îndemânatic încât era în stare să scrie un paragraf ori două în răstimpul cât se prăjea un cotlet. De altminteri, colţul în care-şi instalase lampa de gătit era atât de strâmt că aşezat pe scaun avea la îndemână tot ce-i trebuia şi îi venea mult mai uşor să gătească; în picioare, parcă-şi stătea singur în cale.

Afară de un stomac de fier, în stare să mistuie orice, Martin mai avea şi o mulţime de cunoştinţe despre fel de fel

de mâncăruri hrănitoare şi totodată ieftine. Supa de mazăre împreună cu cartofii şi fasolea, mai ales cea cu bobul mare şi cafeniu, preparată după moda mexicană, erau feluri obişnuite în regimul lui alimentar. Orezul, gătit aşa cum nu-l gătesc şi nu pot cu nici un chip învăţa să-l gătească gospodinele americane, apărea pe masa lui Martin cei puţin o dată pe zi. Fructele uscate erau mai ieftine decât cele proaspete şi avea totdeauna pregătită o cană cu un fel de marmeladă, pe care o întindea pe pâine în loc de unt. Din când în când îşi mai împodobea masa cu un biftec ori un rasol. De două ori pe zi bea cafea, fără frişca şi fără lapte, seara înlocuind-o cu ceai; dar şi cafeaua, şi ceaiul erau cum nu se poate mai bine pregătite.

Avea mare nevoie să facă economie. Vacanţa îi consumase aproape tot ce câştigase la spălătorie şi revistele erau departe, aşa încât nu putea nădăjdui să primească vreun răspuns cu privire la mărunţişurile trimise decât după săptămânI. De zile. Afară de cele câteva ceasuri când se ducea s-o vadă pe Ruth ori mai trecea pe la soră-sa, Gertrude, ducea o viaţă de pustnic, muncind în fiecare zi cât trei. Dormea cinci ore pe zi şi numai un om cu o constituţie de fier putea sta zi de zi neclintit, încleştat, într-o muncă de nouăsprezece ceasuri în şir, aşa cum şedea Martin. Nu pierdea nici o singură clipă. La oglindă erau atârnate liste întregi de pronunţări şi definiţii; când se bărbierea, se îmbrăca ori se pieptăna, recitea de mai multe ori de la un capăt la altul toate listele astea. Liste asemănătoare se aflau prinse pe perete şi deasupra lămpii de gătit, iar pe astea le repeta când era ocupat cu gătitul sau cu spălatul vaselor. Şi liste noi luau fără încetare locul celor vechi. Orice cuvânt mai curios ori nu îndeajuns de bine cunoscut era de îndată însemnat, iar mai târziu, când se adunau mai multe, erau bătute la maşină şi agăţate cu bolduri pe perete sau la oglindă. Purta listele astea şi prin buzunare şi le repeta în momentele libere, pe stradă sau cât aştepta la măcelărie ori la băcănie, ca să fie servit.

În privinţa asta a mers chiar mai departe. Citind operele scriitorilor care izbutiseră să ajungă cunoscuţi, îşi însemna fiece realizare deosebită şi cerceta cu de-amănuntul metodele şi procedeele folosite – procedeele folosite în povestire, felul de expunere, procedeele de stil, punctele de vedere, contrastele şi vorbele de duh; din toate alcătuia liste pentru studiu. Nu încerca să-i maimuţărească. Nu căuta decât principiile. Alcătui liste de procedee şi mijloace de expresie care se dovediseră fericite şi strânse atât de rnulte, culese de la atât de mulţi scriitori, încât îi fu cu putinţă să stabilească prin inducţie principiile de bază şi astfel să poată născoci procedee noi, proprii, să le cântărească şi să le aprecieze la justa lor valoarE. În acelaşi fel alcătui liste de fraze viguroase din graiul obişnuit al oamenilor de rând, fraze care ardeau ca acidul şi pârjoleau ca focul, ori fraze melodioase şi alinătoare, ce străluceau în mijlocul tristei pustietăţi a vorbirii de toate zilele. Căuta totdeauna cu înfrigurare principiul fundamental şi diriguitor. Voia să afle după ce legi se alcătuiau lucrurile; pe urmă putea să le alcătuiască şi el singur. Nu se mulţumea doar cu chipul luminos al frumosului. Diseca frumosul în odăiţa aceea înghesuită, care era şi dormitor şi laborator, unde mirosurile de bucătărie alternau cu urletele infernale ale tribului Silva; şi, după ce diseca frumosul şi-i învăţa anatomia, făcea un pas înainte, apropiind clipa când va putea făuri el însuşi frumuseţe.

Era astfel construit, încât nu putea lucra fără să înţeleagă. Nu putea să lucreze ca orbeţii, pe întuneric, fără să ştie ce anume creează; nu putea să lase doar în seamâa întâmplării şi a stelei geniului său întreaga grijă a unei plăsmuiri menite să impresioneze prin frumuseţe şi echilibru. Nu se împăca deloc cu rezultatele obţinute la întâmplare. Voia să ştie cauzele şi să cunoască bine condiţiile. Geniul lui creator lucra cu multă chibzuinţă şi, înainte de a începe o nuvelă ori un poem, îl avea încă de mult viu în minte, întrevedea sfârşitul şi-i erau limpezi în cuget mijloacele cu care urma

să ajungă până acolo. Altminteri, orice efort era sortit insuccesului. Pe de altă parte însă aprecia foarte mult efectele întâmplătoare produse de fraze ori de cuvinte ce-i veneau uşor şi pe neaşteptate în gând, dar mai târziu rezistau la toate probele frumosului şi forţei, stârnind asociaţii uimitoare şi unice. În faţa unor asemenea fapte se prosterna minunându-se, ştiindu-le că stau deasupra forţei conştiente de creaţie a oricărui om. Dar oricât de atent diseca frumuseţea în căutarea principiilor ce-i stau la bază şi o fac posibilă, rămânea totdeauna conştient de existenţa acelei taine ascunse în adâncurile ei cele mai dinăuntru, până la care el nu pătrundea şi nici un om nu pătrunsese vreodată. Ştia foarte bine, de la Spencer, că omul nu poate niciodată atinge cunoaşterea ultimă a nici unui lucru şi că taina frumosului nu era cu nimic mai prejos de cea a vieţii – ba mai mult că fibrele frumosului se întreţeseau cu ale vieţii şi el însuşi nu era de fapt decât un firişor din această nepătrunsă alcătuire ţesută din minune, raze de soare şi pulbere de stele.

De fapt, tocmai de aceste gânduri îi era stăpânită mintea când scrise eseul intitulat Pulbere de stele, în care verva lui se îndrepta nu atât împotriva principiilor criticii, cât împotriva principalilor critici. Era un eseu scânteietor, profund, de o impecabilă ţinută filosofică şi impregnat cu o delicioasă ironie, care fu de altfel respins cu promptitudine de toate revistele cărora le-a fost oferit. Dar după ce şi l-a scos din minte, şi-a văzut liniştit mai departe de lucru. Se obişnuise să-şi pună la punct gândurile privitoare la o anumită temă, să le lase până când ajungeau la maturitate şi pe urmă să le răstoarne peste maşina de scris. Faptul că nu vedeau lumina tiparului avea în ochii lui mai puţină importanţă. Aşternerea pe hârtie constituia punctul culminant al unui lung proces mintal, strângerea laolaltă a unor crâmpeie de gânduri disparate şi generalizarea finală făcută pe baza tuturor elementelor ce-i încărcau mintea. Scrierea unui astfel de material reprezenta efortul

conştient prin care îşi elibera mintea, pregătind-o pentru noi fapte de viaţă şi pentru noi probleme. Într-un-fel era ceva foarte asemănător cu obiceiul tuturor oamenilor chinuiţi de necazuri, adevărate ori închipuite, care, din vreme în vreme şi cu multă aprindere, rup tăcerea şi-şi „răcoresc inima” spunând tot ce le stă pe suflet, până la ultimul cuvânt.

CAPITOLUL.

XXIV.

Săptămânile treceau. Martin nu mai avea nici un ban şi de cecuri de la reviste nici vorba. Toate manuscrisele mari îi fuseseră restituite şi le expediase iarăşi, iar lucrările mărunte nu aveau nici ele o soartă mal bună. Mica-i bucătărie nu mai era onorată cu mai multe feluri de mâncare. În momentul când se isprăviseră banii încă avea ceva orez într-un săculeţ şi câteva kilograme de caise uscate de aceea, cinci zile la rând, orezul şi caisele uscate alcătuiră cele trei mese zilnice. Pe urmă încercă să cumpere pe credit. Băcanul portughez, căruia până atunci îi plătise cu bani gheaţă, îi refuză creditul în clipa când datoria, lui Martin ajunse la uriaşa sumă de trei dolari şi optzeci şi cinci de cenţi.

— Vedeţi, domnia-voastră, îi spuse portughezul, în graiul lui stâlcit, dacă mata nu găseşti lucru, eu pierdut banii.

Şi Martin n-avu ce răspunde. N-avea cum şi ce să-i explice. Nu intra în nici un fel în regulile unei negustorii chibzuite să dai pe datorie unui vlăjgan din clasa muncitoare, voinic cât un munte şi care se arăta prea leneş ca să se ducă la muncă.

— Dacă găseşti lucru eu, mai da pe datoria, îl asigură portughezul pe Martin. Nu este lucru, nu dau pe datoria. Aşa trebe facem negustoria. Iar pe urmă, spre a-i arăta că totul era doar o chibzuinţă gospodărească şi nu o supărare personală: Daca vreţi, bem un păhăruţ, facem cinste, noi preten bun este, preten bun rămâne.

Şi astfel Martin bău, pentru a arăta că vrea să rămână prieten cu portughezul şi pe urmă se culcă fără să mănânce.

Dugheana de unde-şi cumpăra fructe şi legume aparţinea unui american, a cărui prevedere negustorească se dovedi atât de slabă, încât, de-abia după ce contul se ridică la cinci dolari, refuză să-i vândă mai departe pe credit. Brutarul se opri la doi, iar măcelarul la patru dolari. Martin îşi făcu socoteala datoriilor şi ajunse la concluzia că tot creditul de care se bucura el pe lume ajungea la paisprezece dolari şi optzeci şi cinci de cenţi Pentru maşina de scris nu datora încă nimic, dar presupunea că ar putea-o folosi pe credit încă două luni, ceea ce echivala cu opt dolari. O dată cu asta însemna că-şi epuizează orice posibilitate de credit.

Ultima cumpărătură de la dugheana de zarzavaturi fusese un săculeţ de cartofi, şi o săptămână întreagă a mâncat cartofi, cartofi şi nimic altceva, de trei ori pe zi. O invitaţie ocazională la masă, acasă la Ruth, îl ajută, să-şi mai păstreze oarecare vlagă în trup, deşi trecu priN. Chinuri asemănătoare cu cele ale lui Tantal atunci când trebui să refuze ofertele de a mai fi servit, cu toate că: stomacul i se zvârcolea la vederea unor astfel de cantităţi de mâncare întinse dinaintea lui. Din când în când, deşi ros de ruşinea ascunsă în suflet, trecea pe la soră-sa chiar la vremea mesei, unde mânca atât cât îndrăznea – în orice caz mult mai mult decât la masa familiei Morse.

În fiecare zi muncea pe rupte şi în fiecare zi factorul îi aducea manuscrisele refuzate. Nu mai avea bani pentru mărci, aşa că manuscrisele începură să se strângă grămadă, înghesuite sub masă. Într-o bună zi făcu socoteala că se împliniseră patruzeci de ceasuri de când nu mai pusese nimic în gură. Nu mai putea nădăjdui într-o invitaţie la masă din partea lui Ruth, pentru că ea plecase pe două săptămâni în vizită la San Rafael, iar la soră-sa nu se mai putea duce fiindcă-i plesnea obrazul de ruşine. Ca să pună vârf nenorocirilor, în tura de după-masă factorul îi aduse

dintr-o dată cinci manuscrise restituite. Atunci plecă Martin la Oakland îmbrăcat cu pardesiul şi se întoarse fără el, dar cu cinci monede de câte un dolar, care-i sunau în buzunar. Plăti fiecărui negustor câte un dolar din datorie şi pe lampa de gătit îşi fripse un biftec cu ceapă, făcu o cafea şi fierse o oală mare cu prune. După ce mâncă, se aşeză la masa de scris şi înainte de miezul nopţii termină un eseu pe care-l intitulă Elogiul cămătăriei. Dar după ce îl bătu la maşină îl aruncă sub masă, fiindcă din cei cinci dolari nu-i mai rămăsese nici o centimă pentru timbre.

Apoi îşi amanetă ceasul şi mai târziu bicicleta, păstrând pentru hrană numai suma care-i rămânea după ce franca toate manuscrisele, expediindu-le din nou la reviste. Şi lucrările de umplutură îl dezamăgeau. Nimeni nu se arăta dispus să le publice. Compară scrierile proprii cu cele publicate de ziare, de săptămânale şi de revistele ieftine şi hotărî că ale lui erau mai bune, mult mai bune decât majoritatea celor publicate; şi cu toate astea nu i se publica nimic. Pe urmă află că cele mai multe ziare publicau numeroase materiale tipărite după stereotipuri şi-şi procură adresa agenţiei care le furniza. Bucăţile trimise de el agenţiei îi fură restituite cu o notiţă şapirografiată, prin care i se făcea cunoscut că toate materialele lor erau redactate de personalul agenţiei.

Băgă de seamă că într-unul dintre marile periodice pentru tineret se publicau coloane întregi de însemnări şi anecdote. Merita să încerce. Materialele îi fură restituite şi, cu toate că încercă de mai multe ori, nu reuşi să publice niciunul. Mult mai târziu, când lucrul îşi pierduse orice însemnătate, află că membrii redacţiei îşi rotunjeau lefurile scriind materialele publicate în coloanele revistei. Săptămânalele umoristice îi restituiră snoavele şi versurile comice, iar bucăţile uşoare în versuri scrise pentru marile reviste nu-i fură nicăieri primite. Pe urmă veni rândul schiţelor pentru cotidiene. Ştia bine că e în stare să scrie lucruri mult mai bune decât cele care se publicau de obicei. Izbuti să afle adresele a două agenţii care furnizau ziarelor schiţe şi dezlănţui asupra lor o ploaie de asemenea materiale. După ce scrise douăzeci fără a izbuti să publice una măcar, se lăsă păgubaş. Şi totuşi zi de zi citea în ziare şi în revistele săptămânale tot felul de schiţe, zeci şi zeci de schiţe, dintre care nici măcar una nu se putea compara cu ale lui. Cuprins de disperare, ajunsese la concluzia că-i lipseşte orice fel de pricepere, că e pur şi simplu hipnotizat de ce scrie şi că, de fapt, nu-i decât un impostor care se hrăneşte singur cu iluzii.

Inumanul mecanism al redacţiilor funcţiona la fel de lin ca totdeauna. Martin punea mărcile poştale şi manuscrisele în plicuri, le arunca la cutie şi după trei săptămâni ori cel mult o lună venea factorul şi-i aducea îndărăt manuscrisele. Fără îndoială că la capătul celălalt nu se găseau oameni vii. Erau numai rotiţe, angrenaje şi cutii de ungere – un mecanism perfecţionat condus de automate. Îl apuca disperarea şi se îndoia dacă există într-adevăr directori de reviste, în carne şi oase. Nu primise niciodată vreun semn care să arate că ar exista cu adevărat asemenea fiinţe şi, judecând după respingerea nemotivată a tuturor lucrărilor scrise de el, putea bănui că directorii nu ar fi decât un mit, un mit fabricat şi întreţinut de băieţii de serviciu de prin birouri, de zeţari şi jurnalişti.

Ceasurile petrecute împreună cu Ruth rămâneau singurele lui ceasuri fericite, şi nu toate erau fericite. Era totdeauna chinuit de-un dureros neastâmpăr, mult mai usturător decât în zilele de odinioară, când încă nu ajunsese stăpânul dragostei ei; şi asta fiindcă acum îi stăpânea dragostea, dar ea rămânea la fel de depărtată ca totdeauna. Ceruse un răgaz de doi ani; timpul zbura şi iată că nu izbutea să realizeze nimic. Pe lângă asta, îl apăsa în permanenţă pe suflet, ca o greutate, faptul că Ruth nu era mulţumită de calea pe care apucase el. Nu i-o spunea direct. Cu toate astea în chip ocolit i-o arăta tot atât de limpede şi de hotărât ca şi când i-ar fi spus-o prin vorbe. Nu era supărată pe el, dar nu putea fi de acord cu alegerea făcută; cu toate astea, o femeie mai puţin blândă, din fire ar fi putut fi supărată pentru aceleaşi pricini pentru care ea se arăta doar a fi de altă părere. Dezamăgirea ei venea din faptul că acest om, pe rare se apucase să-l modeleze, refuza să se lase modelat. Până la un anumit punct, materialul din care era alcătuit se dovedise destul de maleabil, dar pe urmă dăduse dovadă de îndărătnicie şi nu-i mai îngăduise să-l modeleze după chipul şi asemănarea tatălui ei ori a domnului Butler.

Îi scăpa, ori şi mai rău, înţelegea greşit tot ce era mare şi de preţ în Martin. Omul acesta, alcătuit diritr-o argilă atât de maleabilă încât ar fi putut lua forma unui nesfârşit număr de tipare omeneşti, ei i se părea înţepenit cumplit de îndărătnic doar din pricină că nu-l putea sili să trăiască în tiparul ei propriu, singurul pe care-l cunoştea. Nu era în stare să-i urmărească zborul gândurilor şi, de câte ori mintea lui se avânta dincolo de hotarele până la care ea putea ajunge, credea că are de-a face cu o fiinţă de neînţeles. Până atunci nu întâlnise nici un om a cărui minte să răzbată mai departe decât a ei. Era totdeauna în stare să urmărească gândurile tatălui, ale mamei, ale fraţilor şi ale lui Olney; din pricina asta, de câte ori nu putea ţine pasul cu Martin, era sigură că el poartă vina. Se arăta aici vechea

dramă a mărginirii, care încearcă să stabilească norme de conduită nemărginitului.

— Te închini totdeauna în faţa adevărurilor dinainte stabilite, servite de-a gata, îi spuse el într-o zi, cu prilejul unei discuţii despre Praps şi. Vanderwater. Recunosc că atunci când vrei să foloseşti un citat care să se bucure de înaltă autoritate, cei doi sunt cum nu se poate mai potriviţi – cei mai de seamă critici literari din Statele Unite. Orice profesoraş din ţara asta îl socoteşte pe Vanderwater pontiful criticii americane. Cu toate astea eu i-am citit cărţile şi mi se pare cea mai desăvârşită expresie elegantă a mediocrităţii. Da, nu-i altceva decât un puternic somnifer, cum spune şi Gelett Burgess. Iar Praps nu-i cu nimic mai breaz. Hemlock Mosses al lui Praps, de pildă e frumos scris. Nu există o virgulă care să nu fie la locul ei, iar tonul – o! – tonul e atât de nobil, atât de ales. E criticul cel mai bine plătit din Statele Unite. Cu toaite astea – Dumnezeu, să mă ierte! – nu-i critic nici cât negru sub unghie. În Anglia, critica e cu totul altceva. Ceea ce contează însă e că ei dau tonul pentru toată lumea, iar tonul ăsta e atât de frumos, atât de moral şi atât de senin! Cronicile lor îmi amintesc totdeauna de o duminică englezească, aşa-s de cuminţi şi de manierate. Domnii aceştia sunt purtătorii de cuvânt ai norodului. Ei îi susţin pe belferii voştri de engleză, iar belferii îi susţin pe ei. Şi în căpăţânile lor nu există nici măcar o singură idee originală. Nu ştiu decât ce este dinainte acceptat – de fapt ei sunt „adevărul acceptat”. Sunt slabi de minte şi adevărurile acceptate se întipăresc în mintea lor aşa cum se stanţează numele fabricii pe sticlele de bere. Iar treaba lor e să-i strângă pe toţi tinerii care se duc la universitate, să le alunge din minte orice sclipire de originalitate s-ar afla întâmplător acolo şi să le aplice în schimb, ca pe-o pecete, adevărurile luate de-a gata.

— Cu toate astea, răspunse Ruth, eu cred că atunci când îmbrăţişez un adevăr acceptat mă găsesc mai aproape de

adevărul adevărat decât te afli tu când spumegi de furie iconoclastă, ca un sălbatic din mările Sudului.

— Totuşi misionarii, şi nu sălbaticii au sfărâmat icoanele, observă Martin râzând. Si, din nefericire, acum toţi misionarii sunt printre sălbatici şi n-a mai rămas acasă niciunul care să sfărâme şi asemenea venerabile icoane cum sunt domnii Vanderwater şi Praps.

— Nu numai pe ei, ci şi pe profesorii de la universitate, adăugă Ruth.

Martin clătină din cap cu tărie.

— Nu, zise el repede, profesorii de la disciplinele ştiinţifice trebuie să rămână. Ăştia sunt într-adevăr oameni deosebiţi. Dar ar fi o faptă foarte bună dacă s-ar găsi cineva să le sucească gâtul la vreo nouă din fiecare zece profesori de engleză – bieţi papagali cu creiere microscopice!

Cuvintele acestea erau cam severe, dar pentru Ruth ele constituiau o adevărată blasfemie. Nu putea să nu facă o comparaţie între profesorii solemni, erudiţi, îmbrăcaţi elegant, care vorbeau cu voci melodioase şi modulate cu artă, răspândind în jur o atmosferă de cultură şi rafinament, şi acest tânăr ciudat, pe care într-un fel îl iubea, pe trupul căruia hainele n-aveau să cadă niciodată cum trebuie, ai cărui muşchi voluminoşi aminteau de munci istovitoare, care se aprindea în discuţie, înlocuind argumentarea calmă cu insultele şi augusta stăpânire de sine cu izbucnirile pătimaşe. Aceia cel puţin aveau lefuri bune şi – da! trebuia să privească adevărul în faţă – erau oameni subţiri; iar el nu se arăta în stare să câştige un gologan şi nici nu aducea cu ei.

Nu cântărea cuvintele lui Martin şi nu-i cerceta argumentele ca atare. La concluzia că argumentele lui erau neîntemeiate ajungea – e-adevărat, în mod inconştient – printr-o comparaţie a aspectelor exterioare. Opiniile literare ale acelora, ale profesorilor, nu puteau fi decât întemeiate, fiindcă profesorii erau oameni cu vază. Opiniile lui Martin erau greşite pentru că el nu era în stare să-şi

publice scrierile. Pentru a folosi propria lui expresie, aceia „o scoteau la capăt”, pe câtă vreme el nu. Şi, de altminteri, nici nu părea cu putinţă ca el să aibă dreptate – el care cu atât de puţin timp înainte stătea în chiar salonul acesta, fâstâcit şi roşu ca un rac, dând din cap când era prezentat, uitându-se înspăimântat la obiectele gingaşe din jur, de teamă să nu le fărâme cu umerii lui în veşnică legănare, întrebând de câtă vreme murise Swinburne şi anunţând cu mare fală că citise Excelsior şi Psalmul vieţii.

Fără să vrea, Ruth însăşi dovedi temeinicia afirmaţiei lui Martin cu privire la prosternarea ei în faţa adevărurilor acceptate. Martin îi urmărea înlănţuirea gândurilor, dar refuza să meargă mai departe. N-o iubea pentru părerile ei despre Praps, Vanderwater şi profesorii de engleză, ba chiar începea să-şi dea seama şi să fie din ce în ce mai convins că are anumite facultăţi intelectuale şi că poate pătrunde în unele domenii ale cunoaşterii pe care ea n-avea să le înţeleagă niciodată, a căror existenţă nici nu o bănuia.

În ceea ce priveşte muzica, în general, socotea că Martin e cu totul absurd, iar în privinţa muzicii de operă considera că gusturile lui sunt nu numai absurde, ci de-a dreptul anormale.

— Cum ţi-a plăcut? îl întrebă ea într-o seară când se întorceau spre casă.

În seara aceea Martin o invitase la operă cu preţul unei luni întregi de drastice economii pe seama cheltuielilor pentru ale gurii. După ce aşteptase zadarnic să-l audă vorbind, încă adânc tulburată de ceea ce văzuse şi auzise, îi pusese întrebarea.

— Mi-a plăcut uvertura, răspunse Martin. A fost splendidă.

— Da, dar opera în sine?

— Şi opera a fost splendidă; adică vreau să spun că orchestra a fost, deşi mi-ar fi plăcut mult mai mult dacă toţi muţunachii aceia ar fi tăcut ori ar fi părăsit scena.

Ruth rămase trăsnită.

— Doar nu vorbeşti despre Tetralani sau Barillo? întrebă ea.

— Despre toţi… despre toată distribuţia.

— Dar sunt nişte mari artişti, protestă Ruth.

— Cu toate astea, cu bâţâielile şi maimuţărelile lor au stricat întreg farmecul muzicii.

— Cum, nu-ţi place vocea lui Barillo? întrebă Ruth. E cel mai mare după Caruso, aşa se spune.

— Bineînţeles că mi-a plăcut, iar Tetralani mi-a plăcut chiar mai mult. Vocea femeii acesteia e într-adevăr minunată… sau cel puţin aşa mi s-a părut mie.

— Bine… dar atunci… cuM. Îngăimă Ruth. Atunci nu mai înţeleg deloc ce vrei să spui. Le admiri vocile şi cu toate astea spui că au stricat farmecul muzicii.

— Absolut exact. Aş da oricât să-i aud cântând la un concert şi aş da chiar ceva mai mult ca să nu-i aud atunci când cântă orchestra. Mi-e teamă că sunt un realist incorijibil. Marii cântăreţi nu sunt şi mari actori. Să-l auzi pe Barillo cântând o arie de dragoste cu o voce îngerească şi s-o auzi pe Tetralani răspunzând ca un alt înger, iar toate aste acompaniate de o adevărată orgie de muzică strălucitoare şi plină de culoare – e ceva încântător, ceva cu adevărat încântător. Nu numai că sunt de acord, dar mai mult: o afirm cu toată tăria. Numai că tot efectul se spulberă atunci când mă uit la ei – la Tetralani care desculţă are un metru şi optzeci şi cântăreşte peste optzeci de chile şi la Barillo, care abia măsoară un metru şaizeci şi e bondoc, cu piept de potcovar pitic – şi când văd ce pereche alcătuiesc, gesticulând, bătându-se cu pumnii în piept, agitându-şi braţele prin aer ca nişte bieţi nebuni băgaţi la balamuc; ei bine, dacă mi se cere să iau toate acestea drept o veritabilă scenă de dragoste între o prinţesă suavă şi frumoasă şi un prinţ tânăr şi romantic – ce să-ţi spun, un asemenea lucru nu sunt în stare să fac, nu pot accepta, e mai presus de puterile mele. E o prostie; e absurd; n-are nici o legătura cu realitatea. În asta stă toată problema. N-

are nici un fel de legătură cu realitatea. Doar n-o să-mi spui că a existat om pe lumea asta care să facă declaraţii de dragoste în felul cum se arăta pe scenă. Ce zici, dacă ţi-aş face asemenea declaraţii de dragoste, nu-i aşa că rn-ai lua de urechi?

— Dar înţelegi lucrurile cu totul greşit, protestă Ruth.

Orice forma a artei are limitele ei. (În clipa aceea se chinuia să-şi aducă aminte o prelegere asupra convenţiilor în artă, pe care o ascultase cândva la universitate.) În pictură, de pildă, pe pânză nu pot apărea decât două dimensiuni pe care, graţie măiestriei sale, pictorul este capabil să le creeze pe pânză. În literatură, de asemenea, scriitorul trebuie să fie atotputernic. Accepţi ca procedeu legitim faptul că autorul îţi destăinuieşte gândurile ascunse ale eroinei, deşi ştii foarte bine că eroina a fost singură în tot răstimpul cât s-a gândit şi, prin urmare, nici autorul, nici nimeni altul n-ar fi avut cum să le afle. La fel stau lucrurile cu teatrul, cu sculptura, cu opera şi cu toate celelalte forme ale artei. Anumite lucruri cu totul nefireşti trebuie acceptate,

— Da, înţeleg, răspunse Martin. Toate formele de artă se bazează pe convenţii. (Ruth fu surprinsă când îl auzi că foloseşte cuvântul. Parcă şi el ar fi învăţat la universitate şi nu s-ar fi mărginit să frunzărească la întâmplare cărţile aflate în biblioteca publică.) Dar chiar şi convenţiile trebuie să sugereze realitatea. Copacii zugrăviţi pe carton plan şi puşi de o parte şi de cealaltă a scenei, îi acceptăm drept pădure. E o convenţiE. Suficient de realistă. Dar, pe de altă parte, o scenă marină n-o s-o putem lua niciodată drept pădure. Este cu neputinţă. Ne violentează simţurile. Nici tu n-ai să iei, ori mai bine zis n-ar trebui să iei bâţâiala, schimonoselile şi zvârcolirile de moarte ale celor doi bieţi smintiţi din seara astă drept, o convingătoare imagine a dragostei.

— Sper că nu te socoteşti superior tuturor criticilor muzicali? protestă Ruth.

— Nu, nu. Nici prin cap nu-mi trece. Nu fac decât să-mi exercit un drept. Ţi-am împărtăşit gândurile mele pentru a-ţi explica de ce zburdălniciile de elefant ale doamnei Tetralani mi-au spulberat plăcerea de a asculta orchestra. Toţi criticii muzicali din lume pot foarte bine să aibă dreptate. Dar eu sunt eu şi nu-s dispus să-mi subordonez gustul nici chiar părerii unanime a întregului rest al lumii. Dacă nu-mi place un lucru, nu-mi place şi cu asta am terminat; şi nu există pe, lume nici o pricină pentru care ar trebui să mă maimuţăresc, spunând că-mi place numai fiindcă semenilor mei le place sau se prefac că le place. Nu mă pot lua după modă în ce priveşte lucrurile care-mi plac ori nu.

— Dar muzica, ştii, e o chestiune de educaţie, de pregăfire, interveni Ruth, iar opera e într-o şi mai mare măsură. Oare nu din pricină…

— Din pricină că-s lipsit de pregătire în ce priveşte muzica de operă? o întrerupse el grăbit.

Ruth încuviinţa din cap.

— Chiar aşa şi este, conveni Martin. Şi consider o mare fericire pentru mine că n-am fost supus în copilărie unei asemenea pregătiri. Dacă aş fi fost, poate că în seara asta vărsăm lacrimi sentimentale, iar maimuţărelile de clovn ale valoroasei perechi n-ar fi făcut decât să-mi sublinieze frumuseţea vocilor şj măiestria orchestrei care-i acompania. Ai dreptate, e în cea mai mare măsură o chestiune de educaţie. Iar eu, acum, sunt prea bătrân. Acum nu mai pot primi decât adevărul ori nimic. O iluzie care nu convinge e o minciună evidentă şi, pentru mine, asta e opera, când pe micuţul Barillo îl apuca năbădăile, o înşfacă în braţe pe maiestuoasa Tetralani (şi ea cuprinsa de năbădăi) şi-i spune cu ce nepotolită patimă o adoră.

Încă o dată Ruth îi judecă ideile raportându-le la criterii exterioare, superficiale şi la credinţa ei în adevărurile acceptate. Cine era el, ca să poată avea dreptate iar toată lumea cultă să se înşele? Cuvintele şi gândurile lui nu

făceau asupra-i nici un fel de impresie. Era prea strâns încătuşată în ţesătura adevărurilor dinainte stabilite pentru a avea o cât de slabă simpatie faţă de orice idei revoluţionare. Dintotdeauna fusese obişnuită cu muzica, iar spectacolele de operă o desfătaseră încă de pe ea când era copil, aşa cum desfătau toată lumea căreia îi aparţinea. Atunci cu ce drept se ridica Martin Eden, care până de curând nu auzise decât muzică sincopată şi, cântece muncitoreşti, şi-şi îngăduia să judece muzica lumii bune? Purtarea lui o ofensase şi pe când păşea alături de el avea senzaţia vagă că fusese insultată. În cel mai bun caz, atunci când era dispusă să fie cât se poate de îngăduitoare, considera exprimarea deschisă a ideilor lui drept un capriciu, o năzdrăvănie excentrică şi cam nelalocul ei. Dar la despărţire, când a strâns-o în braţe, i-a urat noapte bună şi a sărutat-o cu patima, ca un adevărat îndrăgostit, pentru Ruth totul s-a înecat în şuvoiul dragostei ce-o nutrea pentru el. Iar mai târziu, cu capul aşezat pe perna de care somnul nu voia să se apropie, se întreba aşa cum se întreba foarte des de la o vreme încoace, cum oare putea să iubească un om atât de straniu şi încă atunci când toţi ai ei se arătau potrivnici.

Şi a doua zi Martin lăsă baltă toate lucrurile de duzină şi, încordat până la paroxism, scrise un eseu pe care îl intitulă Filosofia iluziei. O marcă poştală avu darul de a-l porni în călătorie, dar era sortit ca în lunile următoare să primească multe mărci şi să pornească de multe ori în călătorie.

CAPITOLUL.

XXV.

Maria Silva era femeie sărmană şi cunoştea bine toate întruchipările sărăciei. Pentru Ruth, sărăcia era un cuvânt care însemna condiţii de viaţă lipsite de frumuseţe. Aici se limitau toate cunoştinţele ei în această privinţă. Ştia că Martin e sărac şi pentru ea condiţiile lui de viaţă erau ceva asemănător cu tinereţea lui Abraham Lincoln, a domnului Butler şi a altor oameni care până la urmă izbândiseră în

viaţă. De asemenea, deşi convinsă că e departe de a fi ceva plăcut, avea totuşi foarte comoda impresie, împărtăşită de oamenii din mediul ei, că sărăcia e un fel de pinten ascuţit care zoreşte către succes pe oricine nu este un ticălos şi un netrebnic incorijibil. De aceea, chiar dacă ştia că Martin e atât de sărac încât fusese forţat să-şi amaneteze ceasul şi pardesiul, nu era deloc neliniştită. Ba chiar socotea că faptul acesta este de-a dreptul îmbucurător, convinsă fiind că mai curând ori mai târziu avea să-l trezească totuşi la realitate şi îl va sili să se lase de scris.

Ruth nu citea niciodată foamea pe chipul lui Martin, care se trăsese şi se scofâlcise. De fapt observa chiar cu satisfacţie schimbările petrecute în fizionomia lui. Păreau că-l spiritualizează şi-l curăţă în bună parte de zgura cărnii şi de acea prea agresivă vigoare care o ademenea, deşi îi făcea oroare. Câteodată, când erau singuri, Ruth observa în ochii lui o strălucire neobişnuită, pe care o admira fiindcă îl făcea să pară mai poet şi mai cărturar – ceea ce ar fi vrut şi Martin să fie şi i-ar fi făcu şi ei plăcere. Maria Silva citea însă o altă poveste în obrajii scofâlciţi şi ochii strălucitori şi urmărea zi cu zi schimbările în ochii lui, dându-şi astfel seama de suişurile şi coborâşurile peste care-l mâna soarta, pardesiul şi întorcându-se fără el, cu toate că vremea era răcoroasă şi urâtă, şi apoi cum obrajii i se mai rotunjesc puţin şi cum foamea îi piere din ochi. La fel bagase de seamă când s-au dus ceasul şi apoi bicicleta şi cum de fiecare dată prinsese iar putere.

Cam în acelaşi fel îi urmărea şi truda, măsurând şi gazul ars pana în miez de noapte. Muncă! Ştia ca munceşte mai mult decât ea, deşi truda lui era de alt fel. Fu mirată când bagă de seama că totdeauna, cu cât avea mai puţină hrană, cu atât muncea mai îndârjit. Câteodată, când i se ivea prilejul şi într-un chip cât mai firesc, atunci când credea ca ghearele foamei sfâşie mai adânc, îi trimitea câte o pâine scoasa proaspăt din cuptor, invocând cu stângăcie pretextul că vrea să-i arate cu cât mai meşteră la aluaturi este ea

decât Martin. Alteori îi trimitea cu vreuna dintre odrasle câte o oală de supă fierbinte, după ce stătea şi chibzuia în sinea ei dacă se cade s-o rupă de la gura celor ce erau carne din carnea şi sânge din sângele ei. Martin era departe de a fi un ingrat şi, cunoscând aşa cum, cunoştea viaţa oamenilor sărmani, îşi dădea seama că, dacă a existat vreodată pe lume milostenie, atunci asta într-adevăr milostenie era.

Într-o bună zi, după ce-şi îndestulase odraslele cu ce mai rămăsese prin casă, Maria îşi cheltui ultimii cincisprezece cenţi pe un galon de vin ieftin. Intrând în bucătărie ca să ia apă, Martin fu poftit să stea jos şi să cinstească un păhăruţ. Închină în sănătatea ei, iar auzind asta, bău şi Maria în sănătatea chiriaşului. Pe urmă ea ridică paharul pentru sporul treburilor lui, şi Martin bău urându-i sa vină curând James Grant şi să-i plătească datoria, James Grant era un dulgher care lucra cu ziua, cam rău de plată, şi care-i datora Mariei trei dolari pentru spălatul rufelor.

Amândoi au băut vinul acela acru pe stomacul gol şi li s-a cam urcat la cap. Oricât, de mari erau deosebirile dintre ei, fiecare se simţea singur în necazurile lui şi, cu toate că în chip tacit, se înţeleseseră să le lase la o parte, tocmai necazurile îi apropiau. Măriei nu-i veni sa creadă când auzi că Martin fusese prin Azore, unde trăise ea până la unsprezece ani. Fu de două ori mai uimită când afla că fusese şi prin insulele Hawaii, unde ea emigrase cu toţi ai să-i după ce plecaseră din Azore. Dar mirarea depăşi orice margini când auzi că fusese chiar şi în insula Maui, tocmai insula unde ajunsese ea om în toată firea şi unde se măritase. În Kahului Maria se întâlnise prima oară cu bărbatul ei şi Martin fusese acolo nu o singură dată, ci de două ori! Da, Maria îşi aducea aminte de vapoarele care transportau zahăr, iar el, Martin, lucrase pe vapoarele acelea… da, da, mică mai este lumea asta. Şi la Wailuku! Şi acolo fusese! Da’ pe vechilul de pe plantaţie îl cunoscuse? Da, ba se şi cinstiseră de câteva ori.

Aşa au urmat să-şi depene amintirile şi să-şi înşele foamea cu vinul acela acru şi subţire. Lui Martin viitorul nu i se mai părea atât de sumbru. Avea impresia că succesul îi stă cuminte la îndemână. Mai rămânea să întindă mâna şi să-l apuce. Pe urmă cercetă mai îndeaproape chipul brăzdat de cute al femeii istovite de muncă ce stătea în faţa lui, îşi aduse aminte de oalele de supă şi de bucăţile de aluat scos din cuptor şi simţi cum îi creşte în suflet cea mai fierbinte recunoştinţă şi râvnă de a face bine.

— Maria, exclamă el deodată. Ce-ţi doreşti tu cel mai mult?

Femeia se uită lung la el, neştiind ce să creadă.

— Ce lucru ai dori tu cel mai mult să ai acuma, chiar acuma, dacă ai putea să-l capeţi?

— Ar vrea să are calţaminte la tot copii – şapte pereche cu totul.

— Ai să le ai, proclamă Martin, în vreme ce femeia încuviinţă din cap cu gravitate. Dar eu mă gândesc la o dorinţă mare, la un lucru de seamă pe care ţi l-ai dori.

Ochii Măriei sclipiră, plini de voioşie. Tânărului ăstuia îi ardea să glumească acuma cu ea, Maria, cu care foarte puţină lume mai glumea de la o vreme încoace.

— Gândeşte-te bine, o sfătui Martin tocmai când se pregătea să deschidă gura.

— Gata, răspunse ea. Gândit bine. Eu place casa… asta casa… fie a meu, nu mai plăteşti chiria, şapte dolari luna.

— Are să fie a ta, îi făgădui Martin, şi încă peste foarte scurt timp. Acuma gândeşte-te la dorinţa cea mare. Închipuie-ţi că eu sunt Dumnezeu şi-ţi spun să ceri ce vrei, pentru că vei avea. Pe urmă tu îţi arăţi dorinţa şi eu te ascult.

Foarte gravă, Maria stătu câteva clipe pe gânduri.

— Tu nu are teamă? întrebă ea vrând să-l prevină.

— Nu, nu, râse Martin. Nu mi-e teamă. Dă-i drumul.

— Este mult, este mult şi mare, îl proveni din nou.

— Foarte bine. Dă-i drumul.

— Bine, atunce poftim… Răsuflă adânc, ca un copil, şi pe urmă dădu glas celei mai mari dorinţe pe care ar fi nădăjduit să şi-o împlinească în viaţă. Ar vrea să am o ferma de lapte… frumoasa ferma de laptele. Cu multe pământ, multe vaci şi multe ierba. Ar vrea să fie aproape la San Leandro; acolo locueşte sora a mea. Ar vinde lapte la Oakland. Ar face mulţi banii, mulţi tare. Joe şi Nick nu mai paşte vaca. Merge la şcoala. Încet, încet ajunge mecanici, lucreze la cale de fer. Da, asta bine ar fi, ferma de laptele.

Tăcu şi se uită la Martin cu ochi scăpărători.

— Ai s-o ai, îi răspunse el fără o clipă de zăbavă.

Maria încuviinţă încă o dată din cap şi cu multă curtenie îşi apropie buzele de paharul pe care-l închină în cinstea dătătorului unui dar despre care ştia că n-avea să-i fie înmânat niciodată. Sufletul lui era plin de curăţenie, şi în propriul ei suflet dădea intenţiilor celuilalt aceeaşi preţuire pe care le-ar fi dat-o dacă ar fi fost însoţite de darul însuşi.

— Nu, Maria, vorbi Martin mai departe. Nick şi Joe nu vor trebui să distribuie lapte şi toţi puştii tăi vor putea să se ducă la şcoală şi să umble încălţaţi în tot timpul anului. O să ai o fermă de mâna întâi, cu absolut tot ce trebuie. O să ai o casă în care să locuieşti, grajd pentru cai şi mai multe alte grajduri pentru vaci, bineînţeles. O să ai găini, porci, grădină de zarzavat, pomi roditori şi toate celelalte; o să ai atâtea vaci că o să-ţi dea mâna să angajezi un păzitor sau doi. Atunci n-o să mai ai nici o altă treabă, doar să te îngrijeşti de copii. Şi atuncea, dacă o să găseşti un om de treabă, o să te poţi mărita şi să trăieşti uşor, iar bărbatul tău o să se ocupe de fermă.

De la o asemenea dărnicie lăsată pe seama viitorului, Martin reveni în prezent, îşi luă singurul costum bun de haine şi-l duse la muntele de pietate. Îi ajunsese într-adevăr cuţitul la os, căci asta însemna să nu o mai poată vedea pe Ruth. Alte haine bune nu mai avea şi, dacă îmbrăcat în hainele ce-i rămâneau se putea duce la măcelar şi la brutar

ori chiar la soră-sa când era cazul, a intra în casa familiei Morse cu asemenea haine ponosite ar fi fost inimaginabil.

Lucra mai departe, amărât şi aproape deznădăjduit, începu să se gândească stăruitor că şi cea de-a doua bătălie era pierdută şi că va trebui să-şi caute de lucru. Dacă şi-ar găsi de lucru i-ar mulţumi pe toţi – şi pe băcan, şi pe Ruth şi pe soră-sa şi chiar pe Maria, căreia-i datora chiria pe o lună de zile. La maşina de scris rămăsese dator cu chiria pe două luni, iar agenţia pretindea plata restanţei sau restituirea maşinii. Ajuns la disperare, gata de orice în afară de a se recunoaşte învins, hotărî să încheie un armistiţiu cu soarta până în clipa când va putea porni la un nou asalt şi dăclu examen pentru ocuparea unui post la serviciul poştal al căilor ferate. Spre marea lui mirare, reuşi primul. Deci slujba îi era asigurată, cu toate că nimeni nu ştia când avea să poată intra efectiv în serviciu.

Tocmai acum, în acest moment critic, impecabilul mecanism al redacţiilor se poticni. Pesemne că se rupsese un dinte de la vreo rotiţă ori rămăsese vreun angrenaj neuns, fiindcă într-o dimineaţă poştaşul îi aduse un plic îngust şi subţire. Martin îşi aruncă ochii în colţul din stânga sus şi citi antetul şi adresa lui Transcontinental Monthly. Inima îi zvâcni cu putere şi deodată simţi că i se face rău, starea asta fiind întovărăşită de un straniu tremur al genunchilor. Se împletici până în cameră şi se aşeză pe pat, ţinând, în mână plicul încă nedeschis şi în aceeaşi clipă înţelese ce se întâmplă cu oamenii care cad laţi şi-şi dau sufletul când primesc o veste extraordinar de bună.

Că era o veste bună nu mai încăpea nici o îndoială. În plic nu se afla nici un fel de manuscris şi prin urmare nu putea fi decât o acceptare. Ştia ce anume trimisese la Transcontinental: Dangătul clopotelor, una din povestirile lui de groază de cam cinci mii de cuvinte. Şi, cum marile reviste plăteau totdeauna la acceptare, în plic se afla un cec. Doi cenţi cuvântul… douăzeci de dolari mia; cecul trebuia să fie de o sută de dolari. O sută de dolari! Pe când

deschidea plicul îi năvăli în minte toate datoriile pe care le avea: 3 dolari şi 85 de cenţi, la băcan; la măcelar, 4 dolari în cap; la brutar, 2; la dughenea de fructe, 5; total 14 dolari şi 85 de cenţi. Pe urmă venea chiria camerei, 2 dolari şi 50 de cenţi; pe o lună plata înainte, alţi 2 şi 50; chiria maşinii de scris, restanţa pe doua luni, 8 dolari; o lună plata înainte, 4 dolari; total! 31,85. În sfârşit mai rămâneau de pus la socoteală banii luaţi pe amanet, plus dobânda respectivă: pentru ceas, 5 dolari şi 50 de cenţi; pardesiul, 5,50; bicicleta, 7,75; costumul de haine, 5,50 (plus 60 la sută dobândă, dar ce mai conta asta?). Total general: 56 de dolari şi 10 cenţi. Văzu jucându-i prin faţa ochilor, în cifre luminoase, suma totalului ca şi scăderea ce urmă şi care dădu o diferenţă de 43 de dolari şi 90 de cenţi. Deci după ce avea să plătească toate datoriile şi să scoată toate lucrurile depuse amanet, avea să-i mai rămână încă în buzunar, în bani sunători, princiara sumă de 43 de dolari şi 90 de cenţi. Iar pe deasupra va avea chiria plătită pe o lună înainte atât pentru cameră, cât şi pentru maşina de scris.

Între timp scosese din plic unica foaie a unei scrisori dactilografiate şi o despăturise. Nu exista niciun, cec. Căută din nou în plic, îl privi în zare, dar nu-şi putea crede ochilor şi cu mâinile tremurătoare rupse plicul cu totul. Nu era nici un cec. Citi scrisoarea, alergă în grabă mare cu ochii de-a lungul rândurilor, trecând nepăsător peste aprecierile laudative ale redacţiei şi căutând înfrigurat doar partea importantă a scrisorii – explicaţia netrimiterii cecului. Nu găsi o astfel de explicaţie, dar găsi ceva care-l făcu să pălească dintr-o dată. Scrisoarea îi alunecă din mână. Ochii i se împăienjeniră şi se întinse pe pat, cu capul pe pernă, şi trase pătura peste el, până sub bărbie.

Cinci dolari pentru Dangătul clopotelor – cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte! În loc de doi cenţi cuvântul, zece cuvinte la cent! Şi unde mai pui că redacţia o lăuda. Iar cecul îl va primi la publicare. Vasăzică toată povestea cu minimum doi cenţi de cuvânt şi cu plata la acceptare nu era

decât un basm de adormit copiii. Era o minciună şi el se lăsase împins pe căi greşite de minciuna asta. Dacă ar fi ştiut, n-ar mai fi încercat niciodată să scrie. S-ar fi dus să muncească – să muncească pentru Ruth. Se întoarse cu gândul la prima zi în care se apucase să scrie şi se îngrozi când îşi dădu seama cât de mult timp pierduse – şi totul pentru zece cuvinte la cent. Şi celelalte înalte răsplăţi pe care le primesc scriitorii trebuie să fie tot minciuni. Toate ideile lui despre scriitori, pe care şi le făcuse luându-se după spusele altora, erau false. Avea dovada în faţa ochilor. Un număr din Transcontinental costa douăzeci şi cinci de centi iar pe coperta lui solemnă şi artistic întocmită scria că e una dintre cele mai mari reviste. Era o revistă importantă, serioasă, care apăruse prima oară cu mult înainte de naşterea lui şi care de atunci niciodată nu-şi întrerupsese apariţia. În fiece lună pe coperta exterioară apăreau cuvintele unuia dintre marii scriitori ai lumii, cuvinte ce subliniau înalta misiune împlinită de Transcontinental, şi dedesubt se afla facsimilul semnăturii unei vedete a scrisului, ale cărei prime sclipiri de măiestrie ieşiseră la lumină în coloanele revistei. Iar această măreaţă revistă, Transcontinental Monthly, ce părea inspirată de glasuri cereşti, plătea cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte! Martin îşi aminti de marele scriitor care nu de mult murise în ţară străină, în neagră mizerie – lucru ce nu i se mai părea defel surprinzător dacă ţinea seamă de princiara răsplată acordată scriitorilor.

Da, căzuse în cursă, luase drept bune minciunile din ziare cu privire la onorariile scriitorilor şi din pricina asta pierduse doi ani de zile. Dar acum va şti să se smulgă din capcană. Nu va mai scrie nici un rând. Niciodată. Va face ceea ce Ruth ar fi dorit ca el să facă, ce dorea toată lumea; îşi va găsi o slujbă. Gândul acesta îi aduse aminte de Joe – Joe cel care hoinărea acum prin împărăţia trândăviei. Un adânc oftat pornit din invidie îi zgudui pieptul. Nenumăratele zile de câte nouăsprezece ore de muncă îl

influenţau acum cu mare putere. Dar Joe nu era îndrăgostit, nu avea niciuna din răspunderile pe care le creează dragostea şi-şi putea îngădui să hoinărească prin împărăţia trândăviei. El, Martin, are pentru ce să muncească şi va munci. Chiar de mâine dimineaţă, cât mai devreme, va porni să-şi caute o slujbă. O va anunţa şi pe Ruth că apucase acum pe un drum nou şi că era gata să intre la biroul tatălui ei.

Cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte, zece cuvinte la cent, iată ce preţ avea arta pe piaţă! Dezamăgirea ascunsă sub acest adevăr, minciuna cuprinsă în el, infamia acestei realităţi îi acaparaseră toate gândurile; iar în dosul pleoapelor lăsate ardea cu litere de foc cifra de 3 dolari şi 85 de cenţi, datoria lui la băcan. Se cutremură şi un junghi îi străbătu prin oase. Cel mai râu îl dureau şalelE. Îl durea capul, creştetul capului îl durea, ceafa îl durea, creierii din ţeastă îl dureau, clocoteau parcă, în vreme ce durerea de deasupra sprâncenelor devenise de neîndurat. Iar mai jos de sprâncene, proţăpita în dosul pleoapelor, strălucea neîndurătoare cifra de 3 dolari şi 85 de cenţi. Deschise ochii ca s-o alunge, dar lumina albă din odaie părea că-i arde globurile ochilor cu un fier roşu şi-l sili să coboare pleoapele şi să se uite din nou la cifra de foc: 3 dolari şi 85 do cenţi.

Cinci dolari pentru cinci mii de cuvinte, zece cuvinte la cent – gândul acesta i se înfipse adânc în creier şi nu putu să mai scape de el, aşa cum nu putea să alunge din dosul pleoapelor pe acei 3 dolari şi 85 de cenţi. Dar cifra parcă porni să tremure şi el o urmări cu interes, o văzu cum se stinge încetişor şi în locul ei se aprinde un 2. Ah, da! se gândi el, asta-i la brutar! Cifra care-i apăru după aceea fu 2 dolari şi 50 de cenţi. De data asta nu înţelese despre ce e vorba şi începu să caute dezlegarea, cu înfrigurare, de parcă de dezlegarea asta ar fi atârnat moartea ori viaţa lui. Era dator cuiva doi dolari şi jumătate, nu încăpea nici o îndoială, dar cui anume? Un întreg univers vrăjmaş îi punea în spate povara asta, îi cerea să afle cui îi datorează, iar el

rătăcea pe nesfârşitele coridoare ale minţii, intra în tot felul de boxe pline cu vechituri, în cămări pline ochi cu crâmpeie de amintiri şi lucruri cunoscute, şi pretutindeni căuta zadarnic. După un lung răstimp, care i se păru o veşnicie, îşi aduse aminte, fără nici un efort, că Măriei îi datora suma aceea. Cu o imensă uşurare îşi aduse din nou sufletul în camera de tortură, în dosul pleoapelor lăsate. Dezlegase problema şi acum putea să se odihnească. Dar nu, n-avea parte de odihnă, 2 dolari şi 50 de cenţi se stinse şi în loc apăru un 8 de foc. Asta ce mai era? Trebui să ia de la capăt înspăimântătorul ocol al întregii lui minţi, ca să poată afla.

Cât timp i-a luat această nouă căutare n-a putut să ştie, dar după o vreme, care i s-a părut uriaşă, fu readus în fire fie o bătaie în uşă şi de glasul Măriei care-l întreba de nu cumva e bolnav. Îi răspunse cu o voce stinsă pe care nu şi-o recunoscu, spunându-i că aţipise puţin. Rămase înmărmurit când văzu că în odaie pătrunsese întunericul nopţii. Scrisoarea o primise la ceasurile două după masă şi aducându-şi aminte de asta îşi dădu seama că e bolnav. Pe urmă, în spatele pleoapelor închise, se aprinse din nou acel 8, iar pentru el reîncepu supliciul. Dar acum era mai iscusit. Nu avea nevoie să rătăcească pe coridoarele minţii. Fusese un nătărău. Apăsă pe o manetă şi mintea începu să se învârtă în faţa lui ca o monstruoasă roată a norocului, un fel de căluşei ai aducerii-aminte, un glob mare de înţelepciune care se rotea fără încetare. Din ce în ce mai iute se rotea până rotirea îl cuprinse şi pe el în iureşul ei şi-l aruncă în cercuri nesfârşite prin abisuri de întunecime.

În chip foarte firesc se trezi deodată în faţa unui sul de călcat în care vâra mereu manşete scrobite. Dar pe când făcea treaba asta băgă de seamă că pe manşete apăreau nişte cifre. Se gândi atunci că era un nou procedeu de a face monograme pe rufărie, dar când privi mai de-aproape văzu că pe una dintre manşete scria 3 dolari şi 85 de cenţi. Îşi dădu imediat seama că era nota de la băcan şi că toate manşetele nu erau decât notele lui de plată care se tot

învârteau pe sulul de călcat. Îi veni o idee grozavă. O să arunce toate notele pe jos şi în felul ăsta va scăpa de ele, nu va mai trebui să le achite. În aceeaşi clipă înşfăcă plin de scârbă toate notele, le mototoli şi le aruncă pe podeaua nemaipomenit de murdară. Grămada creştea însă mereu şi cu toate că fiecare notă apărea în mii de exemplare, nu găsi printre ele decât una singură de doi dolari şi jumătate, pe care îi datora Măriei. Asta însemna că Maria n-avea să-l grăbească cu plata, dar el hotărî plin de generozitate că numai ei o să-i plătească; aşa că se apucă să caute prin grămada de jos nota de plată a Măriei. O căută cu disperare, veacuri în şir, şi încă o mai căuta când sosi stăpânul hotelului, olandezul cel umflat. Chipul olandezului ardea de mânie şi Martin îl auzi cum strigă cu glas de stentor ce răsuna în întreg universul: „Am să-ţi opresc din leafă toate manşetele astea!” Grămada de manşete crescu până ajunse cât un munte şi Martin îşi dădu seama că era osândit să trudească o mie de ani ca să le poată plăti. Ei, vasăzică nu-i mai rămânea de făcut nimic altceva decât să-l ucidă pe stăpân şi să dea foc spălătoriei. Dar olandezul cel voinic îi spulberă planurile, căci îl prinse de ceafă, îl ridică în sus şi începu să-l zgâlţâie. Îl zgâlţâi pe deasupra meselor de călcat, pe deasupra cuptorului şi a sulului, apoi prin camera unde se spălau rufele, pe deasupra storcătorului şi a spălătorului cel mare. Îl zgâlţâi până începură să-i clănţăne dinţii şi să-l doară capul, iar lui nu-i venea să creadă că olandezul este aşa de voinic. Apoi se trezi iarăşi la sulul de călcat, primind manşetele pe care de partea cealaltă le băga la sul directorul unei reviste. Fiecare manşetă era un cec, iar Martin le cerceta pe toate cu înfrigurare şi aşteptând cu sufletul la gură, dar toate erau albe. Stătu acolo şi primi cecurile albe vreme cam de un milion de ani şi nu lăsă pe niciunul să-i scape, de teamă ca nu cumva tocmai acela să fie completat. Şi în cele din urmă dădu peste el. Cu degete tremurătoare îl privi în zare. Era un cec de cinci dolari. „Ha! ha! ha!” râse directorul de

dincolo de sulul de călcat. „Bine, atuncea am să te ucid”, zise Martin. Se duse dincolo ca să caute toporul şi-l găsi pe Joe scrobind manuscrise. Încercă mai întâi să-l convingă să lase puţin scrobitul, apoi îi smulse toporul din mână. Dar unealta rămase suspendată în aer fiindcă Martin se trezi din nou în camera unde călcau rufele, în mijlocul unei furtuni de zăpadă. Dar nu, nu ningea, nu cădeau fulgi de zăpadă, ci cecuri de sume mari, cel mai mic fiind de o mie de dolari. Începu să le adune şi să le rânduiască în pachete de câte o sută şi legă zdravăn cu sfoară fiecare pachet.

Îşi înălţă o clipă ochii până atunci aţintiţi spre pachete şi-l văzu pe Joe jonglând ca un scamator cu fiare de călcat, cu cămăşi scrobite şi cu manuscrise. Din când în când se mai întindea şi lua şi câte un pachet de cecuri pe care-l adăuga cercului de obiecte zburătoare ce ajunsese uriaş, spărsese acoperişul şi se înălţa, până-l pierdeai din ochi, în înaltul cerului. Martin vru să-i dea una cu toporul, dar celălalt i-l smulse şi-l adăugă cercului, uriaş. Pe urmă îl înşfăca şi pe Martin şi-l adăugă şi pe el. Martin zbură prin acoperiş prinzând mereu la manuscrise, aşa că, revenind jos, avea strâns un braţ bunişor. Dar de-abia ajunse jos că din nou plecă în sus, pe urmă a doua şi a treia oară şi de nenumărate ori zbură pe roata uriaşă a cercului. De departe auzea o voce copilărească de sopran care tot cânta: „Valsează cu mine încă o dată, Willie, încă o dată, încă o dată, mereu”.

Izbuti să prindă din zbor toporul în mijlocul acelei Căi a Laptelui, alcătuită din cecuri, cămăşi scrobite şi manuscrise şi se pregăti să-l ucidă pe Joe când va ajunge iar jos. Dar nu mai ajunse jos. În schimb, la două dimineaţa, auzindu-i gemetele prin peretele subţire, Maria veni în odaie la el şi-i puse cărămizi calde pe trup şi cârpe ude pe ochii care-l dureau cumplit.

CAPITOLUL.

XXVI.

A doua zi de dimineaţă, Martin Eden n-a plecat să-şi caute o slujbă. De-abia în ceasurile târzii ale după-amiezii a ieşit din delir şi a privit prin odaie cu ochii care-l dureau cumplit. Mary, unul din membrii tribului Silva, o fetiţă de opt ani care-i veghea la căpătâi, scoase un ţipăt când văzu că-şi vine în fire. Din bucătărie, Maria alergă iute într-acolo, îi puse pe frunte mâna ei bătătorită de muncă şi-i cercetă pulsul.

— Nu vrei mănânci ceva? întrebă Maria.

Martin clătină din cap. Nimic nu dorea mai puţin decât să mănânce şi nici nu-i venea să creadă că i-a fost foame vreodată.

— Mi-e rău, Maria, sunt bolnav, zise el cu glas stins. Ce-oi fi având? Nu ştii cumva?

— Gripa, zise Maria. La două ori trei zile face bine. Mai bine acuma nu mănâncă. Pe urma puţin câte puţin poate mânca. Şi mâine poate trebuie mâncat.

Martin nu era obişniuit să fie bolnav, aşa că, după ce Maria şi fetiţa ei părăsiră camera, încercă să se scoale din pat şi să se îmbrace. Capul îi vâjâia şi îl dureau ochii atât de tare încât nu era în stare să-i ţină deschişi; totuşi, cu un suprem efort de voinţă, se târî din pat dar nu izbuti să ajungă decât până la masă şi acolo toate puterile îl părăsiră. Peste o jumătate de oră, cu mare greutate, reuşi să se întoarcă în pat, unde fu mulţumit să zacă întins, cu ochii închişi şi să-şi cerceteze slăbiciunea şi durerile ce-l săgetau prin trup. Maria veni de mai multe ori şi-i schimbă cârpele ude de pe frunte. Altminteri îl lăsa în pace, fiind prea înţeleaptă pentru a-l mai tulbura cu vorbe de prisos. Asta îi umplu iar sufletul de recunoştinţă şi murmură numai pentru sine: „Maria, la tine are ferma de laptele, da da, are”.

Pe urmă îi veni în minte de mult apusul său trecut, abia ieri săvârşit. I se părea că o viaţă trecuse din clipa când primise plicul de la Transcontinental, într-adevăr o viaţă de om, de vreme ce totul se sfârşise şi începuse un capitol nou. Făcuse toate eforturile de care fusese în stare, se străduise

din răsputeri, iar acum se prăbuşiseşi zăcea lat, întins pe spate. Dacă n-ar fi îndurat atâta foame, gripa nu l-ar fi doborât. Fusese trântit la pământ şi nu mai avusese puterea de a goni din trup germenul bolii. Aici ajunsese.

— Ce-i foloseşte unui om să scrie o întreagă bibliotecă, dacă îşi pierde viaţa? întrebă el cu glas tare. Asta nu-i o treabă pentru mine. Am încheiat-o cu literatura. Optez pentru cancelarie, pentru viaţa de conţopist cu leafă lunară şi pentru un menaj modest alături de Ruth.

Peste două zile, după ce mâncase un ou, două felioare de pâine prăjită şi băuse o ceaşcă de cafea, ceru scrisorile, dar ochii îl dureau prea tare ca să poată citi.

— Citeşte-le tu, Maria, o rugă el. Scrisorile lungi şi groase dă-le deoparte, aruncă-le sub masă. Citeşte-mi-le numai pe cele mici.

— Nu poate, răspunse Maria. Tereza poate, ea merge la şcoală.

Prin urmare Tereza Silva, fetiţa de nouă ani, îi deschise scrisorile şi i le citi. Martin ascultă distrat o somaţie lungă trimisă de agenţia de unde închiriase maşina de scris, în vreme ce-şi chinuia mintea să afle un mijloc de a găsi o slujbă. Deodată îşi adună gândurile.

— Vă oferim patruzeci de dolari pentru toate drepturile asupra nuvelei dumneavoastră… silabisea încetişor Tereza – cu condiţia de a ne îngădui să operăm orice modificări vom socoti necesare.

— Ce revistă e asta? strigă Martin. Dă repede hârtia încoace.

Acuma reuşi să citească fără să mai simtă vreo durere. Revista care-i oferea patruzeci de dolari era White Mouse, iar nuvela cu pricina se dovedi a fi tot una dintre vechile lui nuvele de groază, intitulată Vârtejul. Citi de mai multe ori scrisoarea de la un capăt la celălalt. Redacţia îi comunica deschis că nu izbutise să realizeze cum trebuie ideea respectivă, dar că ei tocmai ideea voiau s-o cumpere, deoarece o găseau originală. Dacă le îngăduia să taie din ea

cam o treime, o cumpărau şi urmau să-i trimită patruzeci de dolari la primirea răspunsului său.

Spuse să i se dea imediat toc şi cerneală şi răspunse pe loc că n-aveau decât; să taie şi ţrei treimi dacă pofteau, dar să trimită de îndată cei patruzeci de dolari.

După ce scrisoarea fu pusă la cutie de Tereza, Martin se întinse în pat şi căzu pe gânduri. Vasăzică tot nu era minciună. White Mouse plătea la acceptare. Vârtejul, avea vreo trei mii de cuvinte. Tăind o treime, rămâneau două mii. La preţul de patruzeci de dolari venea doi centi cuvântul. Plata la acceptare şi doi centi cuvântul – ziarul spusese adevărul. Şi el, care socotise că White Mouse ar fi o revistă de mâna a treia. ErA. Limpede că nu cunoştea revistele. Crezuse că Transcontinental e revistă de mâna întâi şi iată că plătea un cent pentru zece cuvinte. Fusese convins că Whiţe Mouse nu merită nici o atenţie şi iată că plăteşte de douăzeci de ori mai bine decât Transcontinental şi în plus, plăteşte la acceptare.

În orice caz, un lucru era sigur: când se va face bine nu se va mai duce să caute slujbă. Mai avea în cap multe istorii tot atât de bune ca şi Vârtejul, şi cu patruzeci de dolari bucata va putea să câştige mult mai mult decât în orice slujbă ori funcţie, Tocmai când socotea că bătălia e pierdută, iată că o câştigase. Avea dovada că poate face carieră. Drumul era acum, deschis. După White Mouse, avea să adauge revistă după revistă pe lista editorilor săi. Avea să lase treburile de scrib. Toate fleacurile pe care le scrisese fuseseră într-adevăr timp pierdut, nu-i aduseseră nici un dolar. De aci înainte se va consacra lucrului, lucrului de calitate şi va stoarce din el tot ce are mai de preţ. Ar fi dorit ca Ruth să fie de faţă şi să-i împărtăşească bucuria, iar când cercetă din nou scrisorile întinse pe pat găsi şi una de la ea. Pe un ton blând şi drăgăstos îi făcea reproşuri, spunându-i că nu izbuteşte să înţeleagă ce-l putuse ţine departe atâta amar de vreme. Reciti scrisoarea cu un simţământ de adoraţie, cercetă atent scrisul, rămânând încântat de fiece trăsătură

de peniţă, iar la sfârşit sărută semnătura. În răspuns îi mărturisi deschis că nu mai trecuse s-o vadă pentru că hainele lui bune se aflau la muntele – de – pietate. Îi spuse că fusese bolnav, dar că din nou era aproape definitiv restabilit şi că până în zece zile sau două săptămâni (cât face o scrisoare până la New York şi îndărăt) îşi va scoate hainele de la amanet şi va trece s-o vadă.

Dar Ruth nu vru să aştepte zece zile ori doua săptămâni. Şi pe urmă, iubitul ei era bolnav. A doua zi după-masă veni însoţită de Arthur, cu trăsura familiei Morse, spre nemaipomenita desfătare a tribului Silva şi a tuturor mormolocilor de pe strada aceea şi spre uimirea Măriei. Biata femeie îi trase zdravăn de urechi pe toţi membrii tribului care se îngrămădeau prea tare în jurul musafirilor şi într-o englezească mai puţin înfiorătoare decât de obicei încercă să se scuze pentru felul cum era îmbrăcată. Mânecile suflecate în susul braţelor acoperite cu clăbuc de săpun şi sacul ud legat de talie arătau limpede cu ce anume treabă se îndeletnicise. Aşa de tare se fâstâci la vederea celor doi tineri atât de arătoşi care întrebau de chiriaşul ei, încât uită să-i poftească în micul ei salon. Ca să ajungă în camera lui Martin trecură prin bucătăria supraîncălzită, umedă şi plină de aburi de la cazanul cel mare de rufe tocmai atunci pus la fiert. În zăpăceala ei, Maria deschise în acelaşi timp şi uşa de la odaie şi uşa dulăpiorului şi vreme de cinci minute în camera bolnavului năvăliră aburii şi mirosul de rufe murdare.

Ruth izbuti să facă la dreapta, apoi la stânga şi încă o dată la dreapta, să străbată prin coridorul îngust dintre masă şi pat şi să ajungă la căpătâiul lui Martin; însă fratele ei se înclină prea tare către colţişorul unde-şi gătea Martin şi dărâmă cu larmă şi clinchet un vraf de oale şi cratiţe. Arthur nu zăbovi prea mult. Ruth ocupase singurul scaun din încăpere, iar el, după ce spuse vorbele de cuviinţă, ieşi afară şi rămase lângă gard în centrul unui grup de şapte ţânci uluiţi, toţi din tribul Silva, care se uitau la el ca la urs.

De jur-împrejurul trăsurii se strânseseră copii din vreo zece rânduri de case, toţi cu gurile căscate de mirare şi aşteptând să se întâmple cine ştie ce poznă. Pe strada lor trăsurile nu se arătau decât la nunţi şi la înmormântări; de data asta nu era vorba nici de nuntă, nici de înmormântare; prin urmare trebuia să fie ceva nemaivăzut şi nemaipomenit pentru care merita să aştepţi.

Când o văzu pe Ruth, Martin fu în culmea fericirii. Era o fire profund sentimentală şi nevoia lui de căldură şi dragoste depăşea cu mult măsura comună. Dorea cu aprindere simpatia celorlalţi, simpatie care pentru el se confunda cu înţelegerea pe cale raţională: rămânea să afle de acum încolo că simpatia pe care i-o arăta Ruth era de natură în primul rând sentimentală şi pornea mai mult din delicateţe sufletească decât din înţelegerea raţională a obiectului simpatizat. De aceea abia când Martin îi luă mâna într-a lui şi-i vorbi plin de bucurie, dragostea o făcu pe Ruth să-i strângă şi ea mâna şi să se uite cu ochi umezi şi strălucitori la slăbiciunea şi la urmele pe care suferinţa i le lăsase pe chip.

Dar când el îi povesti despre cele două scrisori de la reviste, despre deznădejdea pe care i-o pricinuise cea de la Transcontinental şi nemărginita bucurie pricinuita de scrisoarea de la White Mouse, Ruth nu-l mai urmări. Auzea vorbele lui şi le pătrundea înţelesul literal, dar era departe de a-i împărtăşi deznădejdea ori bucuria. Nu putea să treacă dincolo de interesele imediate. N-o interesa publicarea nuvelelor prin reviste. Numai căsătoria o interesa. Totuşi nu-şi dădea seama de asta, aşa după cum nu pricepea că dorinţa ei ca Martin să-şi găsească o slujbă era doar impulsul instinctului matern. Ar fi roşit dacă cineva i-ar fi spus deschis şi răspicat toate astea, iar pe urmă ar fi cuprins-o indignarea şi ar fi afirmat că n-o interesa decât bărbatul pe care-l iubea şi realizarea personalităţii lui. Astfel că în vreme ce Martin îşi deschidea inima, ridicat pe culmile fericirii de primul succes al muncii pe care şi-o

alesese, ea nu lua seama decât la cuvinte şi arunca din când în când câte o privire prin odaie, surprinsă de ceea ce vedea.

Pentru prima oară vedea Ruth chipul hâd al sărăciei, îndrăgostiţii chinuiţi de foame i se păruseră totdeauna romantici, dar habar n-avea cum trăiesc acei îndrăgostiţi flămânzi. Privirile îi alergau întruna de la ce vedea în cameră la chipul lui şi pe urmă din nou în cameră. Mirosul jilav de rufe murdare, care intrase în odaie o dată cu ea, îi făcea rău. Martin probabil că era impregnat cu mirosul ăsta, dacă femeia de alături spăla cumva des. Iată în ce chip degradarea devenea contagioasă. Când se uita la Martin, avea impresia că vede necurăţenia pe care cele din jur o lasă asupra-i. Nu-l văzuse niciodată nebărbierit, iar acum barba lui de trei zile îi făcea scârbă. Nu numai că îi dădea, înăuntru şi în afară, aspectul întunecat şi mohorât al întregii case Silva, dar parcă scotea şi mai mult la vedere forţa aceea a lui, aproape animalică, pe care ea nu putea s-o suporte. Şi iată-l acum şi mai adânc cufundat în nebunie, din pricina celor două scrisori cu care atâta se mândrea. Numai puţin lipsise ca el să se dea bătut şi să-şi ia o slujbă. Acum va rămâne mai departe în casa asta înfiorătoare, scriind şi suferind de foame încă vreo câteva luni.

— Ce miroase aşa? întreba ea deodată.

— Probabil rufele Măriei, răspunse Martin. M-am obişnuit de mult cu mirosul lor.

— Nu, nu; nu asta. E altceva. Un miros greu, închis, care te îmbolnăveşte.

Martin adulmecă aerul înainte de a răspunde.

— Eu nu simt nici un alt miros în afară de cel de fum de tutun stătut, zise el.

— Asta-i. E îngrozitor. De ce fumezi aşa de mult, Martin?

— Nu ştiu. Atâta ştiu că de câte ori mă simt stingher fumez mult mai mult ca de obicei. Şi pe urmă e o obişnuinţă atât de veche. Am învăţat să fumez când eram un copilandru.

— Dar nu-i un obicei frumos, doar ştii asta, îl certă ea. Duhneşte până la cer.

— E vina tutunului. Nu pot să cumpăr decât din cel mai ieftin. Mai ai răbdare până primesc cecul de patruzeci de dolari. Am să fumez un tutun care să nu le miroasă nici îngerilor. Dar n-a fost ceva prea rău, nu-i aşa, două lucrări acceptate în trei zile? Cei patruzeci şi cinci de dolari au să acopere aproape toate datoriile pe care le am.

— Asta pentru munca pe doi ani? întrebă Ruth.

— Nu, pentru mai puţin de o săptămână. Fii, te rog, bună şi dă-mi carnetul din colţul celălalt al mesei, carnetul acela cu scoarţe cenuşii. Martin deschise carnetul şi începu să-l răsfoiască grăbit. Da, am avut dreptate. Patru zile pentru Dangătul clopotelor şi două pentru Vârtejul. Asta înseamnă patruzeci şi cinci de dolari pentru o săptămână de muncă, o sută optzeci de dolari pe lună. Depăşeşte toate lefurile la care m-aş putea eu gândi. Şi pe urmă, e doar începutul. O mie de dolari pe lună nu e prea mult pentru ca să-ţi cumpăr tot ce aş vrea să ai tu. O leafă de cinci sute de dolari nu mi-ar ajunge. Aceşti patruzeci şi cinci de dolari nu-s decât un modest început. Aşteaptă până mi-oi lua vânt. Atuncea le fumez pe toate.

Ruth nu-i înţelese fraza de argou şi crezu că tot despre tutun vdrbeşte.

— Şi-aşa fumezi mai mult decât trebuie, iar felul tutunului n-are prea mare importanţă. Fumatul în sine nu e ceva frumos, indiferent ce fel de tutun fumezi. Eşti ca un coş de fabrică, un vulcan viu, un fel de locomotivă, e ceva cum nu se poate mai neplăcut, Martin, dragul meu, doar ştii bine.

Se, aplecă înspre el cu ochi grei de rugă, iar când îi privi chipul delicat şi ochii puri şi limpezi, Martin avu din nou senzaţia nimicniciei proprii, aşa cum o mai avusese de multe ori în trecut.

— Aş vrea să nu mai fumezi deloc, şopti Ruth. Te rog… de dragul meu.

— Bine, nu mai fumez, strigă el. Fac tot ce-mi ceri tu, iubito, orice; doar ştii asta.

Atunci o încercă o mare ispită. Văzuse limpede, şi nu numai o singură dată, cât de influenţabil şi uşor de convins se arăta Martin, iar acum era sigură că, dacă l-ar ruga să renunţe la scris, el i-ar împlini rugămintea. O clipă, vorbele îi fluturară pe buze. Dar nu le rosti. Nu era îndeajuns de vitează; de fapt nu îndrăznea. În schimb se plecă în întâmpinarea lui, iar când fu înlănţuită în braţele lui Martin, murmură:

— Ştii, Martin, de fapt nu pentru mine te rog, ci pentru binele tău. Sunt sigură că fumatul îţi face rău; şi în afară de asta, nu e bine să te laşi înrobit de nimic.

— Voi fi de-a pururi robul tău, zâmbi Martin.

— În cazul ăsta voi începe să-mi rostesc poruncile.

Îi aruncă o privire sprinţară, deşi în adâncul sufletului şi începuse să regrete că nu dăduse glas marii ei dorinţe.

— Nu trăiesc decât pentru a împlini poruncile măriei-tale.

— Bine. Atunci prima mea poruncă este: Strădui-tevei să te bărbiereşti în fiece zi. Ia te uită cum m-ai zgâriat pe obraz.

Şi astfel totul se încheie cu mângâieri şi glume de îndrăgostiţi. Câştigase totuşi ceva şi nu putea să se aştepte la prea multe deodată. Mândria ei de femeie fusese măgulită de hotărârea lui de a nu mai fuma. Data viitoare îl va convinge să-şi găsească o slujbă, căci oare nu se obligase el să împlinească tot ce i-ar cere?

Se ridică de lângă el ca să cerceteze camera examină sforile de deasupra capului, încărcate cu note dactilografiate, află taina cârligului ce folosea la atârnarea bicicletei în tavan şi se întristă la vederea mormanului de manuscrise de sub masă, care pentru ea reprezenta tot atâta vreme pierdută. Lampa de gătit o umplu de admiraţie, dar când cercetă rafturile pentru provizii, le găsi goale Bine, dar n-ai nimic de mâncare, dragul meu, zise Ruth cu dureroasă compătimire. Probabil că rabzi de foame?

— Păstrez mâncarea în dulapul Măriei, în cămară, minţi el. Stă mai bine acolo. Nu-i nici un pericol să sufăr de foame. Ia uită-te aici!

Venise iarăşi lângă el şi-l văzu îndoind braţul, iar bicepsul îi umflă mâneca zvâcnind într-un nod de muşchii tari şi puternici. Avea oroare de muşchii lui. Nu-i plăceau. Dar inima, sângele şi toate fibrele făpturii ei erau încântate şi doreau forţa; din nou, în acelaşi chip inexplioabil ca şi în trecut, nu se depărtă ci se înclină către el. Iar în clipa următoare, când el o prinse în braţe şi o strânse la piept, mintea ei, preocupată numai de aspectele superficiale ale vieţii, fu încă o dată revoltată; dar inima, femeia din ea, preocupată de însăşi viaţa, chiuia de bucurie. În asemenea clipe simţea cu cea mai mare intensitate cât de uriaşă era dragostea ei pentru Martin, căci aproape leşina de fericire când se simţea cuprinsă de braţele lui vânjoase, care o strângeau atât de tare încât o durea înlănţuirea lor pătimaşă. În astfel de momente afla temeiuri pentru faptul că-şi trădase principiile, că îşi călcase în picioare înaltele idealuri şi, mai presus de toate, pentru tacita răzvrătire împotriva voinţei tatălui şi a mamei. Ei nu voiau ca ea să se mărite cu omul acesta. Nu puteau înţelege cum de-l iubeşte. Nici ea nu putea înţelege, uneori, când nu se afla în preajma lui şi redevenea o fiinţă rece şi calculată. Când se afla alături de el îl iubea – ce-i drept, cu o dragoste adesea jignită şi speriată; dar oricum, era dragoste, o dragoste mai tare decât ea.

— Gripa asta nu-i mare lucru, spunea Martin. Te zguduie puţin şi mai ales îţi dă nişte dureri de cap nenorocite, dar nici nu se compară cu febra tropicală.

— Ai avut şi aşa ceva? întrebă ea distrată, cu gândurile concentrate asupra dumnezeieştii bucurii pe care trăia în braţele lui.

Şi astfel, cu întrebări pe care aproape că nici nu le auzea, îl ispitea pe Martin, până în clipa când tresări la auzul vorbelor lui.

Suferise de febră tropicală într-o colonie secretă de leproşi, pe insulele Hawaii.

— Dar de ce te-ai dus acolo? întrebă Ruth.

O asemenea lipsă de grijă pentru propria lui fiinţă i se părea criminală.

Fiindcă nu ştiam, răspunse el. Nici prin cap nu-mi trecea să mă duc la leproşi. După ce am dezertat de pe schooner şi am debarcat pe plajă, am pornit către interiorul insulei ca să caut un loc unde să mă ascund. Trei zile am trăit cu guaiave, cu mere ohia şi banane care toate cresc sălbatice în junglă. A patra zi am dat peste o cărare, o potecuţă pe care nu se putea umbla decât cu piciorul. Ducea către interiorul insulei. Era tocmai direcţia în care voiam şi eu să merg şi existau semne că fusese umblată de curând. Într-un loc cărarea mergea de-a lungul unei creste înguste cât o muchie de cuţit. Nu era mai lată de treizeci de centimetri, iar de o parte şi de alta se prăvăleau pereţii unor prăpăstii adânci de sute de metri. Un singur om, înarmat şi bine aprovizionat cu muniţii, ar fi putut ţine piept acolo la o sută de mii. Era singura cale care ducea spre ascunzătoare. La trei ceasuri după ce am dat peste cărare, eram acolo, într-o vâlcea, o înfundătură între piscuri de lavă. Vâlceaua era săpată în terase pe care creşteau arbori ţaro şi pomi fructiferi, la umbra cărora se aflau opt ori zece colibe acoperite cu iarbă. Dar de cum i-am văzut pe locuitorii colibelor, mi-am şi dat seama peste ce nimerisem. O singură privire era prea de ajuns.

— Ce-ai făcut? întrebă Ruth cu respiraţia tăiată, ascultând îngrozită şi fascinată, ca orice Desdemonă.

— Nu mai puteam face nimic. Conducătorul lor era un bătrân de treabă, ajuns în ultimul stadiu de boală, dar domnea acolo ca un adevărat rege. El descoperise vâlceaua aceea şi întemeiase adăpostul – ceea ce era un lucru cu totul împotriva legii. Dar avea arme, muniţii din belşug, iar indigenii aceia, obişnuiţi să vâneze vite sălbatice şi mistreţi, erau nişte ochitori care nu dădea-u niciodată greş. Nu, nu

exista nici o posibilitate de fugă pentru Martin Eden. A rămas acolo… trei luni.

— Dar cum ai scăpat?

— Aş mai fi şi astăzi acolo dacă în ascunzătoare nu s-ar fi aflat şi o fată jumătate chinezoaică, un sfert albă şi un sfert hawaiană. Era o frumuseţe de fată, sărmana, şi cu educaţie foarte aleasă. Mama ei era o milionară din Honolulu. Ei, fata asta m-a scos de acolo în cele din urmă. Maică-sa finanţa ascunzătoarea, înţelegi, aşa că n-avea de ce să se teamă dacă mă lăsa să fug. Dar mai întâi m-a pus să jur că niciodată nu voi destăinui existenţa ascunzătorii. Şi n-am făcut-o. În clipa asta pomenesc de ea pentru prima oară. Fata nu suferea decât de cele dintâi semne ale bolii. Degetele de la mâna dreaptă erau puţin închircite şi pe braţ avea o mică pată. Atâta tot. Trebuie să fi murit între timp.

— Dar nu ţi-a fost teamă? Şi nu te-ai bucurat când ai scăpat de-acolo fără să te molipseşti de boala aceea îngrozitoare?

— Ba, la început, am fost cam speriat, mărturisi el. Dar m-am obişnuit. Îmi părea totuşi foarte rău de biata fată şi asta nu-mi mai dădea răgaz să mă sperii. Era aşa de frumoasă, şi la trup şi la suflet, şi nu era decât foarte puţin bolnavă; cu toate astea era condamnată să rămână acolo, să trăiască viaţa primitivilor sălbatici şi să putrezească încetul cu încetul. Lepra e cu mult mai îngrozitoare decât poţi să-ţi închipui.

— Săraca, murmură Ruth încetişor. E de mirare că te-a lăsat să pleci.

— Cum adică? întrebă Martin fără să vrea.

— Fiindcă probabil te iubea, zise Ruth, tot în şoaptă. Spune drept, aşa-i că te iubea?

În răstimpul cât muncise la spălătorie şi în ultima vreme, cât trăise mai mult în casă, Martin îşi pierduse culoarea lui sănătoasă, arămie, iar foamea şi boala îi măriseră şi mai mult paloarea feţei; pe sub paloarea aceasta se întinse

încetişor valul roşeţii. Tocmai deschidea gura să răspundă, dar Ruth nu-l lăsă să vorbească.

— Lasă, nu-i nevoie să mai răspunzi. Ajunge, râse ea.

Dar lui i se păru că în râsul ei se făcea auzit un sunet metalic şi că strălucirea din ochi era rece ca gheaţa, în clipa aceea îşi aduse aminte de o furtună prin care trecuse cândva, în nordul Pacificului. Pentru o clipă furtuna de atunci îi apăru înaintea Ochilor – o furtună de noapte, cu cer limpede şi sub o lună plină, iar valurile uriaşe luceau ca gheaţa în lumina lunii. Pe urmă revăzu fata din ascunzătoarea leproşilor şi-şi aduse aminte că din dragoste îl lăsase să plece.

— Era o fiinţă nobilă, zise el simplu. Mi-a redat viaţa.

Cu asta ar fi vrut să încheie, dar o auzi pe Ruth cum de-abia îşi gâtuie un oftat şi o văzu că-şi întoarce faţa de la el şi priveşte pe fereastră. Când se uită iar la Martin era liniştită şi în ochi nu-i mai licărea furtuna.

— Sunt o caraghioasă, se jelui ea. Dar nu pot altfel. Te iubesc atât de mult, Martin, aşa de mult. Cu vremea am să fiu mai îngăduitoare, dar acum nu pot să nu fiu geloasă pe fantomele acelea ale trecutului şi tu ştii că tot trecutul tău e plin de fantome. E şi normal, se grăbi ea să adauge, nelăsându-l să protesteze. Nici nu se putea altfel. Dar uite că bietul Arthur îmi face semn să mergem. Şi-a pierdut răbdarea de când aşteaptă. La revedere, iubitule… Există o doctorie pe care o fac spiţerii şi care le ajută bărbaţilor să se lase de fumat, îi mai spuse ea când ajunse la uşă. Am să-ţi trimit şi ţie.

Uşa se închise, dar se deschise din nou.

— Te iubesc, te iubesc tare, îi şopti ea. Şi de data asta plecă într-adevăr.

Cu ochii plini de admiraţie dar grijulii totuşi să observe culoarea îmbrăcămintei lui Ruth şi croiala (o croială necunoscută ei şi care producea un efect foarte frumos), Maria o conduse până la trăsură. Ţâncii dezamăgiţi se uitară după trăsură până o pierdură din vedere, pe urmă îşi

îndreptară cu toţii privirile spre Maria, care devenise dintr-o dată cel mai important personaj de pe strada aceea. Dar tocmai una dintre odraslele ei îi spulberă toată faima anunţând că nobilii musafiri nu veniseră la ei, ci la chiriaş. După asta, Maria căzu din nou în starea de neînsemnătate în care se aflase, iar Martin începu să bage de seamă purtarea plină de respect a puştanilor din vecinătate. În ceea ce o priveşte pe Maria, Martin crescu în ochii ei cu o sută la sută, iar dacă băcanul portughez, din colţ ar fi fost martorul acestei vizite a unor oameni veniţi cu trăsura, mai mult decât sigur că i-ar fi mărit creditul cu încă trei dolari şi optzeci şi oinci de cenţi.

CAPITOLUL.

XXVII.

Steaua Iui Martin începu să se înalţe. A doua zi după vizita lui Ruth, primi de la un săptămânal bulevardier din New York un cec de trei dolari pentru trei dintre trioletele lui. Peste alte două zile, un ziar din Chicago îi acceptă Căutătorii de comori, obligându-se să-i plătească zece dolari la publicare. Nu era un preţ mare, dar Căutătorii de comori era prima lui scriere, cea dintâi încercare de a-şi exprima gândurile într-o pagină tipărită. Iar ca o încununare, înainte de sfârşitul săptămânii, povestirea de aventuri pentru tineret, cea de-a doua încercare pe care-o făcuse, fu acceptată de o revistă lunară pentru adolescenţi, numită Youth and Age. E drept că nuvela era mare, şi avea cam douăzeci şi una de mii de cuvinte iar revista îi oferea şaisprezece dolari la publicare, ceea ce revenea cam la şaptezeci şi cinci de cenţi pentru o mie de cuvinte; dar tot atât de adevărat era şi faptul că nuvela fusese a doua lui încercare literară şi el însuşi îşi dădea foarte bine seama că este destul de stângace.

Dar nici chiar primele lui încercări nu purtau pecetea mediocrităţii. Caracteristica lor se dovedea a fi un fel de stângăcie provenită din exces de forţă stângăcia începătorului, care vrea să prindă fluturi cu maiul şi să

sculpteze arabescuri cu bâta. De aceea Martin fu fericit să-şi vândă pe nimica toată rodul celor dintâi strădanii de a face literatură. Cunoştea valoarea reală a acelor încercări şi nu-i trebuise prea mult timp ca să-şi dea perfect seama ce însemnau, ele. Nădejdile lui erau legate de lucrările din ultima perioadă. Se străduise să nu fie un simplu producător de maculatură literară pentru reviste. Se forţase să lucreze cu uneltele artei. Dar pe de altă parte, nu sacrificase în nici un fel vigoarea. Cu bună ştiinţă făcuse eforturi să-şi sporească această vigoare, ferindu-se în acelaşi timp de excese. De asemenea pasiunea pentru realitate nu-i slăbise cu nimic. Tot ce scria el era profund realist, deşi îşi dădea în permanenţă silinţa să îmbogăţească realitatea cu avântul şi frumuseţile închipuirii. Ţintea să scrie opere de un realism înflăcărat, străbătute de năzuinţe generoase şi încredere în om. Idealul către care tindea era să zugrăvească viaţa aşa cum este ea, cu toate dibuirile spiritului şi veşnicele căutări ale sufletului.

În cursul lecturilor sale, descoperise două mari şcoli literare. Una îl socotea pe om zeu şi nu voia să ştie de originea lui pământească; cealaltă îl trata pe om ca pe un pumn de lut, fără să ţină seamă de visurile lui inspirate de ceruri şi de dumnezeieştile-i posibilităţi. După părerea lui Martin, atât şcoala omului-zeu cât şi aceea a omului-lut greşeau deopotrivă, prin îngustimea vederilor şi năzuinţelor. Calea de mijloc se apropia mai mult de adevăr, cu toate că nu se împăca defel cu şcoala omului-zeu şi sfida sălbăticia brutală a omului-lut. După părerea lui, idealul de adevăr în literatură îl atinsese în bucata Aventura, care se dovedise a nu fi deloc pe placul lui Ruth; părerile asupra acestui subiect privit în mare şi le exprimase într-un eseu intitulat Zeu şi lut.

Dar Aventura şi toate celelalte bucăţi pe care el le considera drept cele mai realizate încă rătăceau zadarnic de la o publicaţie la alta. Cele dintâi lucrări nu mai aveau în ochii lui nici un fel de însemnătate, în afara banilor căpătaţi

de pe urma lor, iar povestirile de groază dintre care reuşise să vândă două nu le socotea deloc cele mai valoroase ori cele mai izbutite dintre lucrările lui. I se păreau doar pline de fantezie şi de fantastic, însă înzestrate cu farmecul şi strălucirea adevărului, care era şi sursa vigorii lor. Socotea că a învesti fantasticul şi grotescul cu forţa realului este un simplu artificiu – un artificiu dibaci, în cel mai fericit caz. Literatura de înaltă calitate nu putea fi creată în domeniul acesta. Valoarea lor artistică putea fi deosebită, dar el refuza să acorde însemnătate cu adevărat artistică unor lucruri lipsite de căldura umană. Dibăcia constase tocmai în a arunca peste chipul îndemânării lui artistice o mască de căldură şi simţire adânc umană şi asta izbutise s-o facă în vreo cinci sau şase povestiri de groază scrise înainte de a se fi urcat pe piscurile unde se aflau Aventura, Bucurie, Cazanul şi Vinul vieţii.

Cei trei dolari pentru triolete îi folosi pentru a duce de bine, de rău o existenţă chinuită în aşteptarea cecului de la White Mouse. Cecul de trei dolari îl schimbă la neîncrezătorul băcan portughez, căruia îi plăti un dolar în contul datoriei, pe ceilalţi doi împărţindu-i între brutar şi negustorul de fructe. Nu era încă destul de bogat ca să-şi îngăduie să dea bani pe carne şi ajunsese iar foarte aproape de sfârşitul proviziilor, când în sfârşit sosi cecul de la White Mouse. Nu prea era hotărât unde să-l schimbe. Niciodată în viaţa lui nu intrase într-o bancă şi cu atât mai puţin fusese acolo cu treburi, iar acum avea dorinţa naivă şi copilărească de-a păşi în birourile uneia dintre marile bănci din Oakland, la ghişeul căreia să depună foarte senin cecul lui de patruzeci de dolari. Dar pe de altă parte, bunul-simţ îi poruncea să-l schimbe la băcan pentru ca în felul acesta să-l impresioneze, ceea ce mai târziu avea să se traducă poate într-o mărire a creditului. Nu cu prea multă încântare s-a înclinat până la urmă în faţa argumentelor ce-l împingeau înspre băcan, la care şi-a achitat nota în întregime şi a primit în schimb un buzunar plin de monede sunătoare. Şi-a

plătit şi toate celelalte datorii pe la negustori, şi-a scois de la amanet costumul şi bicicleta, a achitat chiria pe o lună pentru maşina de scris şi i-a plătit Măriei chiria pe luna pentru care rămăsese dator şi pe o lună înainte. După toate astea i-au mai rămas în buzunar, pentru cheltuieli mărunte, aproape trei dolari.

Privită în sine, această sumă modestă reprezenta o avere. De îndată ce-şi scoase hainele se duse s-o vadă pe Ruth, iar pe drum nu se putea stăpâni să nu-şi sune în buzunar cele câteva monede de argint. Trăise atâta vreme fără nici un ban, încât acum, aidoma omului salvat de la moartea prin foame şi care nu-şi mai poate lua ochii de la mâncarea rămasă neconsumată. Martin nu mai putea lăsa banii din mână. Nu era nici meschin nici avar, dar banii aceştia însemnau mult mai mult decât suma lor exprimată în dolari şi cenţi. Era o dovadă a succesului, şi pajurile de pe monede reprezentau pentru el tot atâtea izbânzi înaripate.

Fără să-şi dea seama cum, îi veni în minte gândul că lumea asta era tare plăcută. În orice caz i se părea mai frumoasă. Săptămâni întregi fusese sumbră şi apăsătoare; acum însă, când îşi plătise aproape toate datoriile, când în buzunar îi sunau cei trei dolari, iar în minte îi stăruia conştiinţa succesului, soarele strălucea luminos şi cald şi chiar o bură de ploaie care veni pe neaşteptate şi-i udă pe drumeţii nepregătiţi i se păru o întâmplare fericită. Când răbda de foame, gândurile îi fugeau adesea la celelalte mii de oameni, pe care îi ştia că flămânzesc pe întinsul pământului; dar acum, când era sătul şi mulţumit, existenţa miilor de flămânzi nu-i mai era prezentă în minte. Îi uită cu totul şi, fiind îndrăgostit, îşi aduse aminte de nenumăraţii îndrăgostiţi de pe lume. Fără să se gândească anume la asta, prin minte îi mişunau tot felul de crâmpeie din poeme de dragoste încă nescrise. Furat de astfel de impulsuri creatoare, coborî din tramvai, fără nici un fel de supărare, cu două staţii mai departe decât ar fi trebuit.

La familia Morse găsi lume multă. Cele două veri şoare de la San Rafael veniseră s-o viziteze pe Ruth, iar doamna Morse, sub cuvânt, că vrea să le distreze, îşi realiza de fapt planul ei de a o ţine pe Ruth cât mai mult înconjurată de tineri. Campania asta începuse în vremea absenţei forţate a lui Martin, şi acum se afla în plină desfăşurare. Avusese grijă să strângă în casă la ea doar oameni care se ocupau cu lucruri serioase. Astfel, afară de cele două verişoare – Dorothy şi Florence – Martin găsi acolo doi profesori universitari, unul de latină şi celălalt de engleză, un tânăr ofiţer abia întors din Filipine, care fusese cândva coleg cu Ruth, un tânăr cu numele Melville, secretarul particular al lui Joseph Perkins, directorul lui San Francisco Trust Company, în sfârşit pe Charles Hapgood, un foarte dezgheţat casier la o bancă om de vreo treizeci şi cinci de ani, licenţiat de la Universitatea Stanford, membru al cluburilor Nile şi Unity şi un apreciat orator al partidului republican în campaniile electorale – într-un cuvânt, în toate privinţele un om de mare viitor. Printre domnişoarele prezente una era portretistă, una muzicantă şi alta avea doctoratul în sociologie şi era cunoscută prin partea locului pentru activitatea depusă în cadrul instituţiilor de binefacere ce activau în cartierele sărace din San Francisco. În planurile doamnei Morse, femeilor nu le revenea însă un rol de seamă. Nu erau decât nişte accesorii necesare. În casă trebuia neapărat atraşi bărbaţi cu ocupaţii serioase.

— Să nu te aprinzi când vorbeşti, îl dăscăli Ruth pe Martin, înainte de a-l supune supliciului prezentărilor. La început fu puţin cam ţeapăn, muncit de-un simţământ al propriei stângăcii, mai ales în ce priveşte felul cum îşi mişca umerii, care parcă reveniseră la vechiul lor năravde a ameninţa cu distrugerea mobilele şi podoabele din jur. Pe de altă parte prezenţa atâtor necunoscuţi îl stânjenea. Până atunci nu mai fusese niciodată într-o societate atâit de distinsă şi atât de numeroasă. Hapgood, casierul, îl fascina şi Martin se

hotărî să-l cerceteze mai îndeaproape de îndată ce i se va ivi prilejul. Căci sub sfioşenia lui Martin pândea firea lui bătăioasă, care-l îndemna să se măsoare cu bărbaţii şi femeile acelea şi să vadă ce lucruri, pe care el încă nu le învăţase, putuseră învăţa ei din cărţi şi din viaţă.

Ochii lui Ruth îl cercetau adesea, căci era foarte doritoare să-l vadă cum se descurcă şi fu pe cât de, surprinsă pe atât de bucuroasă observând cât de degajat se întreţinea cu verişoarele ei. În orice caz îşi păstra bine cumpătul şi, de când se aşezase, umerii nu-i mai pricinuiau îngrijorări. Ruth ştia că verişoarele ei erau fete isteţe, sclipitoare dar superficiale, de aceea îi veni greu să înţeleagă laudele ce i le aduseră lui Martin la vremea culcăriI. În ceeace-l priveşte pe el, care fusese totdeauna încântarea celor din clasa lui, centrul veseliei şi bunei dispoziţii la balurile şi chermesele duminicale, găsi şi de data asta că nu e deloc greu să fii spiritual şi să întreţii vioiciunea discuţiilor într-o astfel de societate. În seara aceea succesul nu se dezlipi de lângă el şi nu o dată îl bătu pe umăr, spunându-i că se descurcă bine, aşa că reuşi să râdă şi să-i facă pe alţii să râdă, fără a se simţi defel stingherit.

Mai târziu însă, aprehensiunile lui Ruth se dovediră întemeiate. Martin şi profesorul Caldwell se aflau amândoi într-un loc unde toţi ochii erau asupra lor. Deşi Martin se dezvăţase de obiceiul de a vântura mâinile prin aer, Ruth rămăsese cât se poate de severă faţă de el şi acum găsea că îngăduie ochilor să sticlească prea des şi să arunce prea multe fulgere, că vorbeşte prea repede şi cu prea multă înfocare, că se arată prea pătimaş şi îngăduie sângelui său năvalnic să-i coloreze prea intens obrajii. N-avea ţinută şi nu ştia să se stăpânească, fiind astfel în izbitor contrast, cu tânărul profesor de engleză, cu care stătea de vorbă.

Numai că Martin nu dădea importanţă aparenţelor! Observase de la bun început că celălalt are o minte foarte bine organizată şi poseda un apreciabil bagaj de cunoştinţe, pe care ştie să le mânuiască. Pe lângă asta, profesorul

Caldwell nu corespundea tipului obişnuit al profesorului de engleză, aşa cum şi-l închipuia Martin. La început, profesorul nu se arătă dispus să discute lucruri legate strict de specialitatea lui, dar până la urmă Martin izbuti totuşi să-l antreneze într-o asemenea discuţie. De altfel, Martin nu pricepea cu nici un chip de ce în societate un om nu trebuie să vorbească despre chestiuni ce ţin de profesia lui.

— Opreliştea de a discuta chestiuni profesionale este absurdă, şi revoltătoare, îi spusese el lui Ruth cu câteva săptămâni mai înainte. Ce alt mbtiv pe lumea asta poate aduna laolaltă bărbaţi şi femei în afara dorinţei de a-şi comunica unii altora tot ce au mai bun în fiinţa lor? Iar lucrul cel mai de valoare este acela care îi interesează cel mai mult, prin care îşi câştigă existenţa, problemele în care sunt specializaţi, asupra cărora stau aplecaţi zi şi noapte şi pe care le şi visează. Închipuie-ţi că domnul Butler s-ar supune cerinţelor bunei-cuviinţe şi ar începe să debiteze părerile lui despre Paul Verlaine, despre teatrul german ori despre romanele lui D'Annunzio. Ne-am plictisi de moarte. În ce mă priveşte, dacă sunt silit să-i ascult.pe domnul Butler, prefer să-l aud vorbind despre problemele de drept în care e specialist. Asta-i tot ce are mai bun în el, iar viaţa e atât de scurtă, încât vreau să am numai ce-i mai bun, de la toţi bărbaţii şi de la toate femeile pe care le întâlnesc.

— Bine, obiectă Ruth, dar există şi subiecte care să poată interesa pe toată lumea.

— Aici te înşeli, răspunse Martin cam repezit. În societate toţi indivizii şi toate grupurile – sau mai bine zis aproape toţi indivizii şi toate grupurile – maimuţăresc pe cei din grupul aflat pe treapta imediat superioară. Ia gândeşte-te: cine stă în fruntea ierarhiei sociale? Trântorii, trântorii bogaţi. De regulă, aceştia nu ştiu ceea ce ştiu cei care muncesc pe lumea asta. A asculta o discuţie cu caracter profesional ar fi într-adevăr ceva plicticos pentru domnii trântori, şi de aceea domniile lor decretează ca asemenea discuţii nu trebuie purtate în societate. Totodată ei

decretează şi ce subiecte nu sunt de specialitate şi pot fi discutate, iar acestea sunt ultimele spectacole de opera, ultimele romane apărute, jocul de cărţi, biliardul, petrecerile, automobilele, cursele de cai, pescuitul de păstrăvi şi de ton, vânatul, iahtingul şi aşa mai departe – dar bagă de seamă că toate astea sunt lucruri pe care trântorii le cunosc. De fapt nu sunt altceva decât discuţiile de specialitate ale trântorilor. Partea cea mai hazlie e că foarte mulţi oameni inteligenţi şi toţi cei care trec drept inteligenţi îngăduie trântorilor să le stabilească reguli. În ce mă priveşte, vreau de la fiecare om ce-are mai bun, indiferent dacă asta se numeşte vulgaritate, specialitate, sau oricum altfel.

Dar Ruth nu înţelesese. Acest atac împotriva adevărurilor acceptate i s-a părut simplă încăpăţânare.

În felul acesta ajunse Martin să-l molipsească şi pe profesorul Caldwel cu avântul lui, îndemnându-l să spună ce avea pe suflet. Într-un moment de tăcere, Ruth care se afla aproape de ei, îl auzi pe Martin spunând:

— Fără îndoială că nu proclamaţi asemenea erezii de la catedra Universităţii California.

Profesorul Caldwell înălţă din umeri.

— Ştiţi cum spun contribuabilii şi politicienii cumsecade. Sacramento ne dă slujbele, deci ne închinăm în faţa celor din Sacramento, în faţa Consiliului Universitar şi în faţa presei partidului sau în faţa presei ambelor partide.

— Da, asta e limpede. Dar cum vă împăcaţi cu situaţia? insistă Martin. Vă simţiţi probabil ca peştele pe uscat.

— La universitate nu există, îmi face impresia, decât puţini ca mine. Câteodată mă simt aproape ca un peşte pe uscat şi sunt convins că locul meu e la Paris, printre scriitori, la Londra pe Grub Street ori în mijlocul boemei triste, unde să beau vin roşu, să mănânc prin birturile din Cartierul Latin şi să propovăduiesC. În gura mare vederi radicale despre toate lucrurile de pe lume. Îţi spun drept, foarte adesea sunt sigur că am fost anume făcut ca să fiu un radical. Dar,

atunci, mi se ivesc atâtea probleme asupra cărora nu mai sunt deloc sigur. Îmi dispare curajul de câte ori sunt pus faţă în faţă cu puţinătatea puterilor mele omeneşti, care totdeauna mă împiedică să stăpânesc toţi factorii unei anumite probleme – probleme de viaţă, probleme umane, bineînţeles.

În vreme ce profesorul continua să vorbească, Martin îşi dădu seama că pe buze îi veniseră versurile din Cântecul alizeului:

Eu suflu la-amiază mai tare, Dar port pe sub razele lunii Corăbii cu pânze, pe mare.

Aproape că şoptea stihurile acestea şi deodată înţelese că interlocutorul lui îi aducea aminte de alizeu, de alizeul de nord-est cu suflarea lui statornică şi răcoroasă şi plină de putere. Profesorul era un om aşezat, pe care te puteai bizui, totuşi stârnea o anumită nesiguranţă. Martin avea impresia că omul acesta nu spune niciodată chiar tot ce are în minte, exact aşa cum avusese cândva senzaţia că alizeul nu bate nicicând cu toată puterea şi totdeauna păstrează rezerve de forţă pururea nefolosite. Puterea lui Martin de a vedea lucrurile în imagini limpezi rămăsese neatinsă. Mintea îi era o foarte accesibilă magazie de fapte şi visuri trecute, iar toată bogăţia asta părea a fi veşnic în bună rânduială şi gata să se lase cercetată. Orice întâmplare prezentă era întâmpinată de mintea lui cu asociaţii antitetice ori cu paralele care se înfăţişau sub formă de imagini vizuale! Procesul acesta se desfăşura în chip automat, iar imaginile se alăturau totdeauna şi fără greş vieţii prezente. Aşa după cum, într-un moment de trecătoare gelozie, chipul lui Ruth îi amintise o furtună sub razele lunii, pe care de mult o uitase, iar profesorul Caldwell îl făcuse să vadă încă o dată alizeul de nord-est gonind valurile alb-înspumate peste marea violetă, acum, clipă de clipă şi fără a-i răvăşi gândurile, ci mai curând orânduindu-le şi limpezindu-le, alte şi alte vedenii îi apăreau în faţa ochilor, în dosul pleoapelor lăsate ori pe ecranul conştiinţei. Vedeniile

acestea izvorau din fapte şi senzaţii trecute, din lucruri, întâmplări şi cărţi de ieri ori de săptămâna trecută şi formau serii nesfârşite de imagini care, fie că era în stare de trezie ori de somn, veşnic i se perindau prin minte.

Astfel, pe rând stătea şi asculta şirul curgător al vorbelor profesorului Caldwell – vorbele unui om inteligent şi cultivat —Martin se vedea pe sine retrăindu-şi trecutul. Se vedea în vremea când era o haimana în toată puterea cuvântului, când umbla cu pălărie cu boruri tari şi largi cu haină la două rânduri, croită stângaci, când păşea legănându-şi umerii şi avea drept ideal să se poarte pe cât de rău îngăduia poliţia. Nu-şi ascundea acest adevăr şi nici nu încerca să-l poleiască. Într-o anumită perioadă din viaţa lui nu fusese nimic altceva decât o haimana de rând, capul unei bande care dăduse mult de furcă poliţiei şi băgase spaima în oamenii de treabă din cartierul muncitoresc. Dar idealurile lui se transformaseră. Privi în jurul său către femeile şi bărbaţii bine crescuţi şi bine îmbrăcaţi şi trase adânc în plămâni aerul acesta de cultură şi rafinament, dar în chiar acea clipă strigoiul din prima lui tinereţe, cu pălărie cu boruri tari şi haină la două rânduri, sfidător şi cu mers legănat, păşi de-a curmezişul salonului. Văzu spectrul acela al haimanalei obraznice scurgându-se în făptura lui, apoi aşezându-se şi stând de vorbă cu un profesor universitar.

Pentru că, la urma urmei, spectrul acela nu-şi aflase niciodată sălaş statornic. Se acomodase pretutindeni şi peste tot fusese un fel de răsfăţ, căci se pricepuse să-şi pună toate forţele în joc, şi să arunce totul în luptă, ştiuse ca prin voinţă şi îndemânare să-şi apere drepturile şi să impună respect. Dar niciodată şi nicăieri nu prinsese rădăcini. Se acomodase atâta cât trebuia pentru a-şi mulţumi semenii, dar nu şi pentru a se mulţumi pe sine. Veşnic fusese tulburat de un soi de nelinişte, veşnic auzise o chemare venită din depărtări şi rătăcise prin lume în necontenită căutare, până când găsise cărţile şi arta şi dragostea. Iar acum iată-l în această societate, singurul

dintre toţi foştii săi tovarăşi de aventuri, care a ajuns demn să calce pragul familiei Morse.

Gândurile şi vedeniile acestea nu-l împiedicau să ur mărească îndeaproape cuvintele profesorului Caldwell. Şi ascultându-l, înţelegându-i adânc şi cântărindu-i vorbele îşi dădu seama de întinderea imensă a câmpului cunoştinţelor celuilalt. În ce îl privea pe el, discuţia îi arăta în fiece moment lacune şi imense spaţii albe în cunoştinţele lui, domenii întregi care îi rămăseseră străine. Cu toate acestea, datorită lui Spencer, cunoştea în linii mari hotarele cunoştinţelor omeneşti. Umplerea golurilor era doar o chestiune de timp. „Atunci fii cu luare-aminte, ia seama” – gândi el. Îi venea să se aşeze la picioarele profesorului, pentru a-i sorbi înţelepciunea, dar, ascultându-l începu să dibuie o slăbiciune în lanţul judecăţilor celuilalt – o slăbiciune atât de mică şi subtilă, încât s-ar fi putut foarte bine să n-o observe, dacă n-ar fi fost permanent prezentă. Din clipa când o observă, se simţi îndată egalul profesorului.

Ruth se apropie încă o dată de ei, tocmai în momentul când Martin începea să vorbească.

— Aş vrea să vă spun unde anume greşiţi, sau mai bine zis care este gunctul slab al raţionamentelor dumneavoastră. Neglijaţi biologia. În eşafodajul concepţiilor dumneavoastră nu i-aţi rezervat nici un locşor. A! bineînţeles că mă refer la biologia interpretativă, care porneşte de jos de tot, de la laborator, eprubetă şi de la primele slabe semne de viaţă ale materiei anorganice până la cele mai largi generalizări de ordin estetic ori sociologic.

Ruth rămase uluită. Ascultase vreme de doi ani prelegerile profesorului Caldwell şi-l socotea drept o adevăratĂ. Enciclopedie ambulantă.

— N-aş putea spune că te-am înţeles prea bine, zise profesorul cam nesigur.

Martin era însă încredinţat că-l înţelesese foarte bine.

— Atunci voi încerca să mă explic, spuse el. Îmi aduc aminte că într-o istorie a Egiptului am citit ceva cu privire la imposibilitatea de a înţelege arta egipteană fără a studia mai întâi problemele proprietăţii funciare.

— Absolut exact, încuviinţă profesorul.

— Şi atunci am impresia, continuă Martin, că la rândul ei cunoaşterea problemei funciare, ca şi a altor probleme de felul acesta, presupune cunoaşterea prealabilă a substanţei şi structurii vieţii. Cum oare am putea înţelege legile şi instituţiile, religia şi obiceiurile, fără a cunoaşte mai întâi nu numai natura fiinţelor care le-au creat, dar şi natura substanţei din care aceşte fiinţe au fost plămădite? Este cumva literatura mai puţin umană decât sculptură şi arhitectura Egiptului? Există oare în univers un singur lucru care să nu fie supus legii evoluţiei? O! ştiu că evoluţia diferitelor arte este migălos cercetată şi bine pusă la punct, dar am impresia că toate acestea sunt făcute în chip cam mecanic. Omul este lăsat deoparte. Evoluţia uneltei, a harpei, a muzicii, a cântecului şi a dansului a fost amănunţit studiată; dar cum rămâne cu evoluţia materiei umane înseşi, cu dezvoltarea elementelor fundamentale şi intrinseci ce existau în om mai înainte ca el să-şi fi construit prima unealtă şi să fi îngânat cel dintâi cântec? Astea sunt lucrurile pe care dumneavoastră nu le luaţi în,seamă şi pe care eu le numesc biologie. Asta este biologia în cele mai largi aspecte ale ei. Îmi dau seama că mă exprim incoerent, dar am încercat totuşi să-mi formulez ideea. Am ajuns la ea în vreme ce vorbeaţi dumneavoastră, aşa că n-am fost pregătit să-i dau glas. Dumneavoastră înşivă pomeneaţi despre puţinătatea puterilor omeneşti, care ne împiedică să cuprindem toate elementele unei anumite probleme. În schim dumneavoastră – sau cel puţin aşa am eu impresia – lăsaţi deoparte factorul biologic, însăşi substanţa din care s-au plămădit toate artele, urzeala tuturor faptelor şi izbânzilor umane.

Spre uimirea lui Ruth, Martin nu fusese imediat strivit de personalitatea profesorului, iar felul cum îi răspundea acesta i se păru că izvorăşte numai din spirit de înţelegere şi îngăduinţă faţă de tinereţe. Profesorul Caldwell tăcu vreo câteva clipe jucându-se cu lanţul de la ceas.

— Ştii, zise el în cele din urmă, am mai fost cândva supus unei examinări critice asemănătoare de către un om mare, un savant şi un evoluţionist de seamă, Joseph Le Conte. Dar a murit, şi socoteam că nimeni nu mă va mai judeca: iată însă că acum vii dumneata şi din nou mă dai de gol. Îţi spun serios – şi ar trebui să iei asta drept o confesiune – că în afirmaţiile dumitale e ceva adevărat, ba chiar foarte mult adevăr. E drept, sunt prea conservator, nU. Îndeajuns de îndrăzneţ în ramurile interpretative ale ştiinţei şi nu pot invoca drept scuză decât lipsurile din propria-mi pregătire şi o anumită trândăvie temperamentală care m-a împiedicat să lucrez aşa cum ar fi trebuit. Nu ştiu dacă ai să mă crezi că n-am călcat niciodată într-un laborator de fizică ori de chimie. Şi cu toate astea aşa este. Le Conte avea dreptate, după cum ai şi dumneata acum, domnule EdeN. Cel puţin într-o anumită măsură – n-aş putea spune cât de mare.

Ruth găsi un pretext şi luându7l pe Martin deoparte îi şopti:

— Nu trebuia să-l acaparezi pe profesorul Caldwell chiar în halul ăsta. Poate că mai vor şi alţii să stea de vorbă cu el.

— Am greşit, recunoscu Martin jenat. Dar am izbutit să-l aţâţ şi s-a arătat a fi atât de interesant, încât nu m-am mai gândit la nimic. Şi, e omul cel mai sclipitor şi cel mai autentic intelectual cu care am discutat vreodată. Şi am să-ţi mai spun ceva. A fost o vreme când credeam că oricine a trecut pe la universitate sau ocupă o situaţie importantă în societate este la fel de scânteietor şi inteligent ca profesorul Caldwell.

— Profesorul e o excepţie, răspunse Ruth.

— Aşa mi se pare şi mie. Cu cine ai vrea să mai stau de vorbă acum?! A! Ce-ar fi să mă duci să vorbesc cu domnul

Hapgood?

Martin discută cu el cam un sfert de ceas şi Ruth, n-ar fi avut cum dori ca logodnicul ei să se poarte mai bine. Nici măcar o singură dată nu i-au scăpărat privirile, nici o clipă nu i s-au îmbujorat obrajii, iar calmul şi ţinuta pe care le-a păstrat în permanenţă i-au pricinuit lui Ruth o plăcută surpriză. În ochii lui Martin însă, întreaga tagma a casierilor de bancă pierdu câteva sute de procente, şi toată seara rămase cu impresia că nu există nici un fel de deosebire între funcţionarii de bancă şi palavragiii ce nu debitează decât platitudini, sferele acestor două noţiuni confundându-se. Ofiţerul i se păru un om vesel şi simplu, un băiat sănătos şi voinic care se mulţumea să ocupe în viaţă locul ce i-l rezervaseră naşterea şi norocul. Când află că făcuse şi doi ani la universitate, Martin se întrebă foarte mirat cum de izbutea să ascundă aşa de bine tot ce învăţase acolo. Cu toate acestea, îi plăcu mult mai mult decât anostul Charles Hapgood.

— De fapt n-am nimic împotriva platitudinilor, îi spuse el lui Ruth ceva mai târziu; ceea ce mă scoate însă din fire este siguranţa plină de superioritate, îngâmfarea şi suficienţa cu care sunt rostite, şi timpul pierdut pentru a le rosti. Aş fi putut să-l învăţ pe domnul ăsta întreaga istorie a Reformei doar în răstimpul cât i-a trebuit dumnealui ca să-mi spună oă Union-Labour Party a fuzionat cu partidul democrat. Îţi dai seama că omul ăsta trişează cu cuvintele aşa cum trişează un cartofor înrăit? Într-o bună zi am să-ţi arăt ce anume vreau să spun.

— Îmi pare rău, că nu-ţi place, răspunse scurt Ruth. Domnul Butler ţine foarte mult la el. Domnul Butler zice că e un om cinstit şi de ispravă – l-a poreclit Petre şi spune că pe această piatră se poate rezema şi se poate clădi orice instituţie bancară.

— N-am nici cea mai mică îndoială… judecând după puţinul cât l-am văzut şi puţinul cât l-am auzit vorbind; numai că în momentul de faţă nu mai port băncilor stima pe

care le-o purtam înainte. Nu te superi că vorbesc deschis, aşa-i, draga mea?

— Nu, nu; mi se pare chiar foarte interesant.

Da, continuă Martin cu sinceritate. Nu sunt de fapt decât un barbar care trăieşte primele impresii produse asupra lui de civilizaţie. Impresiile de acest fel trebuie să fie, teribil de amuzante pentru un om civilizat.

— Ce zici de verişoarele mele? întrebă Ruth.

— Mi-au plăcut mai mult decât toate celelalte invitate, Sunt fete foarte spirituale şi în acelaşi timp nu-s deloc încrezute.

— Dar celelalte ţi-au plăcut?

Martin Clătină, din cap.

— Femeia aceea, care se ocupă de binefacere, nu e decât un papagal învăţat să debiteze teorii sociologice. Îţi jur că nici dacă ai da cu tunul n-ai să găseşti vreo idee originală la ea. Cât despre pictoriţa portretistă, e o pisăloagă în lege. Ar fi o soţie minunată pentru Hapgood. Dar muzicanta! Nu mă interesează cât de agere îi sunt degetele, cu câtă iscusinţă cântă şi cât de minunată expresivitate pune în interpretare – adevărul e că nu ştie nimic despre muzică.

— Dar cântă foarte frumos, protestă Ruth.

— Da, fără îndoială că e o gimnastă pricepută atunci când e vorba de gesturile exterioare ale muzicii, dar spiritul lăuntric al acestei arte îi rămâne cu totul străin. Am întrebat-o ce înseamnă pentru ea muzica, fiindcă, după cum ştii, sunt totdeauna curios să aflu lucrul ăsta: dar nu ştia ce anume înseamnĂ. Pentru ea muzica; ştia doar că o adoră, că este cea mai sublimă dintre arte şi că pentru ea muzica e mai preţioasă decât viaţa.

— Pe toţi i-ai făcut să vorbească despre specialitatea lor, îi spuse Ruth cu reproş.

— Recunosc. Iar dacă au fost neinteresanţi vorbind despre specialitatea lor, închipuie-ţi ce-aş fi avut de pătimit dacă am fi discutat despre altceva. Ştii, până acum îmi închipuiam că în astfel de cercuri în care oamenii se bucură

de toate binefacerile culturii… Tăcu o clipă şi privi lung la propria-i umbră din vremea primei tinereţi cu haina la două rânduri şi cu pălăria cu boruri tari, care tocmai intra pe uşă şi străbătea camera împleticindu-se. Şi cum îţi spuneam, am crezut o vreme că în astfel de cercuri toţi bărbaţii şi toate femeile sunt sclipitori şi radiază inteligenţă. Acum însă, din puţinul pe care l-am putut afla despre ei, cei mai mulţi mi se par nişte găgăuţi, iar nouăzeci la sută din rest sunt cumplit de plictisitori. E drept însă că există şi profesorul Caldwell… cu el e altceva. Profesorul Caldwell e un om, în fiecare fibră şi în fiecare celulă a materiei lui cenuşii.

Ruth se lumină la chip.

— Vorbeşte-mi despre profesor, zise ea cu nerăbdare. Nu despre ce are mare şi scânteietor… calităţile i le cunosc; vorbeşte-mi despre deficienţele lui. Sunt foarte curioasă să te aud.

— S-ar zice că m-am vârât singur în belea, zise Martin bine dispus şi rămase câteva momente pe gânduri. Ce-ar fi să spui tu mai întâi? Ori ţi se pare că profesorul este perfect?

— Eu i-am ascultat doi ani în şir prelegerile şi prin urmare sunt doi ani de când îl cunosc. Tocmai de asta şi sunt curioasă ca să aflu prima ta impresie.

— Prima mea impresie proastă, vrei să spui. Bine. Are într-adevăr toate calităţile pe care, după câte bănuiesc, i le atribui tu. În orice caz e cel mai fin specimen de intelectual pe care l-am întâlnit eu până acum, dar e un om ros de o tainică remuşcare. O! nu, nu! se grăbi el să adauge. Nu mă refer la nimic meschin ori vulgar. Tot ce vreau să spun e că mi se pare un om care a pătruns până în miezul lucrurilor şi-i atât de înspăimântat de ce a văzut acolo, încât se preface că n-a văzut nimic. Poate că nu mă exprim în chipul cel mai limpede cu putinţă. Să încerc altfel. E un om care a găsit poteca ce duce spre templul ascuns, dar nu a păşit pe ea până la capăt; e omul care a zărit poate, de departe, templul cel tainic, dar după aceea s-a străduit să se

convingă singur că n-a fost decât o vedenie înşelătoare ţesută de frunzişul pădurii, încă într-un fel: Un om care ar fi putut face multe lucruri dar n-a dat atenţie faptelor şi care toată vremea, în adâncul fiinţei lui, regretă că n-a înfăptuit ceea ce s-ar fi cuvenit să înfăptuiască; un om care şi-a râs în sinea sa de răsplata faptelor şi cu toate acestea, încă şi mai în taină, a tânjit după răsplată şi după bucuria faptei săvârşite.

— Eu nu îl înţeleg aşa, zise Ruth. De aceea nici nu pricep prea bine ce vrei să spui.

— De fapt nu e vorba decât de o vagă impresie de-a mea, răspunse Martin dispus să cedeze. N-am nici un fel de argumente. Nu-i decât o impresie şi foarte probabil una greşită. Fără îndoială că ai toate şansele să-l cunoşti mai bine decât mine.

Martin părăsi în seara aceea casa familiei Morse ducând cu sine o nelinişte ciudată şi simţăminte contradictorii. Îl deziluzionase obiectivul către care tinsese, ca şi oamenii alături de care izbutiseră ajungă numai după un greu urcuş. Pe de altă parte însă, succesul avut în seara aceea îi dădea curaj. Urcuşul fusese mai lesnicios decât se aşteptase el. Nu fusese un urcuş pe măsura lui şi (nu voia să dea dovadă de falsă modestie şi nu-şi ascundea acest adevăr) era superior celor în mijlocul cărora ajunsese după urcuş – excepţie făcând, bineînţeles, profesorul Caldwell. Despre viaţa şi despre cărţi ştia mai mult decât ei şi se întreba cu mirare în ce ascunzişuri şi prin ce cotloane izbutiseră să azvârle tot ce căpătaseră prin şcoli. Nu ştia că mintea lui e înzestrată cu o neobişnuită vigoare; nici că oamenii meniţi să iscodească în adâncuri şi să pătrundă cu gândul tainele cele de pe urmă nu puteau fi găsiţi în saloanele unde stăpânesc alde Morse; nici nu bănuia că asemenea oameni sunt rari ca vulturii ce vâslesc singuratici în slăvile de azur ale cerului, mult deasupra pământului şi a vietăţilor ce viermuiesc în turme.

CAPITOLUL.

XXVIII.

Succesul pierdu adresa lui Martin, iar vestitorii lui nu-i mai călcară pragul. Douăzeci şi cinci de zile încheiate, lucrând şi duminică şi sărbătorile, scrise numai la Ruşinea soarelui, un eseu lung, de vreo treizeci de mii de cuvinte. Era vorba de un atac energic împotriva misticismului şcolii lui Maeterlinck – un atac pornit de pe poziţiile ştiinţelor pozitive şi contra celor ce visau la minuni, dar un atac care respecta totuşi în mare măsură visul şi mirajul pornite de la fapte reale. Puţin mai târziu continuă atacul prin două eseuri scurte: Visătorii şi Măsura propriului Eu. Şi astfel începu din nou să-şi dea banii pentru a acoperi spezele de călătorie ale eseurilor scurte ori lungi care voiajau de la o revistă la alta.

În cele douăzeci şi cinci de zile cât lucrase la Ruşinea soarelui primise şase dolari şi cincizeci de centi pentru maculatură literară. O mică anecdotă îi adusese cincizeci de centi, iar o alta, reţinută de un mare săptămânal umoristic, produsese un dolar. Pe urmă două poeme umoristice fuseseră preţuite la doi şi respectiv trei dolari. Ca urmare, după ce epuiză creditul deschis de negustori (cu toate că băcanul îi ridicase acest credit la cinci dolari), bicicleta şi costumul luară din nou calea muntelui-de-pietate. Proprietarii maşinii de scris strigau din nou după bani, insistând asupra faptului că potrivit înţelegerii chiria trebuia achitată totdeauna pe o lună înainte.

Încurajat de cele câteva mici succese, Martin se întoarse la lucrurile de duzină. Poate că la urma urmei tot se putea trăi cu aşa ceva. Sub masa lui se aflau îngrămădite cele douăzeci de schiţe refuzate de asociaţia furnizorilor de materiale scurte pentru ziare. Le reciti pe toate pentru a afla în ce fel nu trebuia scrise schiţele destinate ziarelor, şi în felul acesta reuşi să pună la punct formula perfectă. Află astfel că schiţele pentru ziare nu trebuie să fie niciodată tragice, să nu se sfârşească niciodată altfel decât în chip fericit, să nu conţină niciodată frumuseţi de limbă,

subtilităţi de gândire sau simţăminte cu adevărat delicate. Simţăminte trebuie totuşi să exprime şi încă din plin, simţăminte alese şi nobile de felul acelora pe care, în prima lui tinereţe, le aplaudase şi el de la galerie – în piesele de tipul Pentru Dumnezeu, Patrie şi Rege sau Nu-mi pasă că-s sărac, căci sunt om cinstit.

Înarmându-se deci cu aceste învăţăminte, Martin consultă şi revista The Duchess pentru a prinde tonul şi începu să dozeze elementele aşa cum prevedea reţeta. Iar reţeta cuprindea trei elemente: (1) doi îndrăgostiţi sunt smulşi unul de lângă celălalt; (2) printr-o faptă sau întâmplare oarecare sunt aduşi din nou laolaltă; (3) Isaiia dănţuieşte. Cel de-al treilea element era folosit în mod invariabil, dar primul şi al doilea puteau fi alternate şi combinate în fel şi chip. Cei doi îndrăgostiţi se puteau despărţi, de pildă, din pricina unor neînţelegeri, din pricina vitregiilor sorţii, a unor rivali roşi de gelozie, a unor părinţi mânioşi, a unor tutori vicleni, a unor rude intrigante şi aşa mai departe la nesfârşit; puteau fi aduşi din nou laolaltă prin fapta eroică a celui îndrăgostit, printr-o faptă asemănătoare a îndrăgostitei, prin schimbări petrecute în inima unuia ori a celuilalt dintre cei doi, prin mărturisirea forţată a tutorelui viclean, a rudei intrigante sau a rivalului gelos, prin mărturisirea de bunăvoie a aceloraşi persoane, prin descoperirea unei taine nebănuite, prin izbânda îndrăgostitului care izbuteşte să ia cu asalt inima iubitei, prin îndelungatul şi nobilul sacrificiu de sine al îndrăgostitului ş.a.m.d. De mare efect era ca, în vreme ce se pregătea reunirea îndrăgostiţilor, fata să fie prima care propune căsătoria. Şi astfel, pas cu pas, Martin mai descoperi şi alte şiretlicuri iscusite şi pasionante. Numai cu „Isaiia dănţuieşte” de la sfârşit nu-şi putea îngădui nici un fel de iniţiativă personală; chiar dacă se despica cerul şi se prăbuşeau stelele de pe boltă, nunta tot trebuia să aibă loc. În ce priveşte cantitatea, reţeta prevedea minimum o mie două sute de cuvinte şi maximum o mie circi sute.

Înainte de a ajunge prea departe în arta ticluirii de istorioare, Martin îşi alcătui vreo şase scheme pe care le consulta de câte ori scria aşa ceva. Schemele acestea erau asemenea tabelelor folosite de matematicieni, formate din zeci de linii şi zeci de coloane pe care le puteai cerceta de sus în jos ori de jos în sus, de la stânga către dreapta sau de la dreapta către stânga, ajungând în cele din urmă, fără eforturi de gândire şi judecată, la mii de concluzii diferite, toate absolut precise şi adevărate. Cu ajutorul acestor scheme, Martin era în stare ca într-o jumătate de oră să construiască, în linii mari, cinci-şase istorioare pe care apoi le completa cum găsea mai bine de cuviinţă. Trecând la fapte văzu că după o zi întreabă de muncă la lucruri serioase poate scrie o asemenea istorioară într-un singur ceas, înainte de a se vârî în pat. După cum îi mărturisi mai târziu lui Ruth, aproape că ar fi putut să scrie istorioarele acestea şi în somn. Singura muncă adevărată era la alcătuirea schemelor şi asta o îndeplinea în chip mai mult mecanic.

Nu avea nici un fel de îndoială asupra eficacităţii schemelor, şi pentru prima oară dădu dovadă că înţelesese felul de a gândi al directorilor de reviste, când îşi spusese că primele două istorioare aveau să-i aducă cecuri. Şi într-adevăr, i-au adus cecuri de câte patru dolari fiecare, nu peste mai mult de douăsprezece zile.

Între timp făcu noi şi îngrijorătoare descoperiri în privinţa revistelor. Cu toate că-i publicase Dangătul clopotelor, revista Transcontinental întârzia să-i trimită cecul. Martin avea nevoie de bani şi scrise redacţiei o scrisoare. Nu primi decât un răspuns în doi peri dimpreună cu rugămintea de a le mai trimite şi altceva. Nu mâncase nimic două zile în aşteptarea acestui răspuns şi, după primirea lui, îşi duse pentru a doua oară bicicleta la muntele-depietate. Se apucă să scrie regulat, de două ori pe săptămână, la Transcontinental cerând cei cinci dolari, dar nu primi răspuns decât rareori. Nu ştia ca de ani de zile

Transcontinental abia îşi mai ducea zilele, că nu era decât o publicaţie de mana a patra ori a zecea, cu un tiraj infim. Că supravieţuia doar prin mici şantaje sau campanii patriotarde şi datorită unor reclame ce aduceau foarte mult a pomeni. Nu ştia nici că Transcontinental reprezenta singura sursă de venit a directorului şi a administratorului revistei şi că aceştia doi nu puteau s-o scoată la capăt decât rnutându-se mereu din loc în loc ca să nu plătească chiria şi neachitând onorarii decât dacă se vedeau strânşi cu uşa. N-avea de unde să afle că cei cinci dolari ai lui fuseseră însuşiţi de către administrator şi folosiţi pentru zugrăvirea casei lui din Alameda, pe care şi-o zugrăvea singur lucrând după-amiezile, fiindcă nu putea plăti preţul 1 fixat de sindicat şi fiindcă spărgătorului de grevă angajat la început îi trăsese cineva scara de sub picioare, iar acum zăcea în spital cu clavicula ruptă.

Cei zece dolari cu care Martin vânduse ziarului din Chicago Căutătorii de comori nu veneau nici ei. Reportajul fusese publicat, de asta se putuse convinge în sala de lectură a bibliotecii publice, dar cu nici un chip nu reuşea să capete vreun răspuns din partea redacţiei. Nimeni nu-i lua în seamă scrisorile. Ca să se convingă dacă ajungeau sau nu la destinaţie, trimise câteva recomandate. Prin urmare era pur şi simplu vorba de hoţie, hotărî Martin – jaf cu premeditare. Crăpa de foame şi în vremea asta era prădat de munca lui, de bunurile lui a căror vânzare reprezenta singura-i posibilitate de a-şi câştiga pâinea cea de toate zilele.

Youth and Age era o revistă săptămânală şi apucase să publice două treimi din nuvela lui de douăzeci şi una de mii de cuvinte, când se văzu nevoit să tragă obloanele, şi toate speranţele lui de a căpăta onorariul de şaisprezece dolari fură spulberate.

Pentru a pune vârf tuturor necazurilor sale, pierduse şi Cazanul, socotit de Martin drept unul din cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Ajuns la disperare, nemaiştiind

la care revistă să-l trimită, îl trimisese la The Billow, un săptămânal din San Francisco. Principalul motiv care îl îndemnase să facă acest lucru era că pentru a ajunge la The Billow nu avea decât să treacă de la Oakland la San Francisco şi deci putea afla repede rezultatul. Peste două săptămâni fu în culmea fericirii văzând la chioşc, în ultimul număr al revistei, nuvela lui tipărită în întregime, cu ilustraţii şi plasată la loc de cinste. Se duse acasă cu inima zvâcnind de bucurie, întrebându-se cât aveau să-i plătească pentru această nuvelă care era unul dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese. Nu mai puţină plăcere îi pricinuia rapiditatea cu care bucata fusese acceptată şi publicată. De asemenea, faptul că redacţia nu-i comunicase nimic cu privire la acceptare făcuse ca surpriza să-i fie şi mai deplină. După ce aşteptă o săptămână, două şi apoi încă o jumătate, deznădejdea alungă timiditatea şi se hotărî să scrie redacţiei, atrăgând atenţia că poate datorită unei scăpări din vedere a administraţiei modesta sumă ce i se cuvenea nu-i fusese încă trimisă.

Chiar dacă n-ar fi vorba decât de cinci dolari – îşi spunea Martin în sinea lui – şi totuşi cu ei ar putea să cumpere fasole şi mazăre, care să-i dea posibilitatea să mai scrie încă vreo cinci asemenea bucăţi, poate tot atât de izbutite.

Drept răspuns primi din partea redacţiei o scrisoare plină de răceală, dar care cel puţin avu meritul de a stârni admiraţia lui Martin.

„Vă mulţumim – spunea scrisoarea – pentru valoroasa dumneavoastră colaborare. Nuvela ne-a plăcut tuturor în chip cu totul deosebit şi după cum vedeţi am publicat-o de îndată, acordându-i locul de cinste. Nădăjduim că ilustraţiile v-au plăcut.

Recitind scrisoarea dumneavoastră rămânem cu impresia că în mod eronat aţi presupus că noi am obişnui să plătim şi materialele pe care nu le solicităm. La primirea manuscrisului am considerat, cum era şi firesc de altminteri, că dumneavoastră cunoaşteţi condiţiile noastre

de lucru. În momentul de faţă nu ne rămâne decât să regretăm profund această nefericită întâmplare şi să vă asigurăm de înalta noastră preţuire. Încă o dată, mulţumindu-vă pentru binevoitoarea dumneavoastră colaborare şi nădăjduind să primim în viitorul cel mai apropiat şi alte materiale, rămânem etc.”

Scrisoarea mai avea şi un post-scriptum în care i se făcea cunoscut că, deşi The Billow nu acordă gratuităţi, aveau totuşi deosebita plăcere de a-i oferi un abonament gratuit pentru anul viitor.

După această experienţă, Martin scrise în capul primei pagini a tuturor manuscriselor: „Oferit la tariful dumneavoastră obişnuit”.

„Într-o bună zi – se mângâie el – le voi oferi la tariful meu obişnuit.”

În vremea asta descoperi în sine o adevărată patimă pentru perfecţiune, sub stăpânirea căreia rescrise şi cizelă Strada cotită, Vinul vieţii, Bucurie, Poemele marine şi alte câteva scrieri mai vechi. Ca şi în trecut, nouăsprezece ceasuri de munca pe zi nu izbuteau să-l mulţumească. Scria enorm, citea enorm, uitând în încordarea acestei nedomolite sforţări chinurile pricinuite de renunţarea la tutun. Leacul pe care i-l făgăduise Ruth, ambalat într-un pacheţel cu etichete ţipătoare, fusese ascuns în colţul cel mai depărtat al mesei de lucru. Lipsa buruienii afurisite îl chinuia mai cu seamă în perioadele de foamete şi cu toată trecerea vremii, dorinţa de a fuma rămânea mereu la fel de puternică. Martin socotea asta drept cea mai mare izbândă a lui. Ruth însă era de părere că nu-şi făcea decât datoria. Îi cumpără leacul din banii ei de buzunar, iar peste câteva zile uită cu totul de chestiunea asta.

Istorioarele făcute după şablon, deşi dispreţuite şi zeflemisite de Martin, aveau totuşi succes. Datorită lor îşi scoase toate lucrurile amanetate, plăti majoritatea datoriilor şi cumpără anvelope noi pentru bicicletă. Istorioarele aveau cel puţin meritul că-i dădeau

posibilitatea să aibă ce pune la foc în fiecare zi şi să se poată ocupa de treburile către care îl mâna ambiţia; în acelaşi timp, ceea ce-l susţinea moraliceşte erau cei patruzeci de dolari primiţi de la White Mouse. De acest fapt rămâneau legate toate nădejdile lui şi era mai departe convins că marile reviste plăteau chiar şi autorilor necunoscuţi după tarife cel puţin echivalente, dacă nu chiar mai avantajoase. Problema era cum să ajungi la revistele cele mari, de mâna întâi. Cele mai bune nuvele, eseuri şi poeme ale lui rătăceau ca nişte cerşetori de la o revistă la alta, şi totuşi în fiece lună găsea între feluritele coperte ale atâtor reviste maldăre de maculatură plictisitoare, prozaică şi lipsită de orice fior artistic. „Dacă s-ar găsi măcar unul dintre aceşti stăpâni de reviste – se gândea el câteodată – care să coboare din înălţimile mândriei lui şi să-mi trimită o vorbă de încurajare! N-are nici o importanţă dacă lucrările mele sunt puţin obişnuite, dacă nu se potrivesc, din cine ştie ce considerente de prudenţă, cu paginile acelor reviste dar fără îndoială că în ele trebuie să existe câteva licăriri, că în anumite pasaje nu se poate să nu se arate scântei, oricât de puţine, care să-i îndemne la o apreciere într-un sens ori altul.” Cu astfel de gânduri lua din când în când un manuscris, de pildă Aventura, şi îl recitea de mai multe ori, străduindu-se zadarnic să pătrundă taina tăcerii redacţiilor. O dată cu venirea dulcii primăveri californiene epoca de îndestulare luă sfârşit pentru Martin. În ultimele săptămâni fusese intrigat de curioasa tăcere a agenţiei de presă care-i cumpăra istorioarele. Până când într-o bună zi, poşta îi aduse înapoi zece dintre manuscrisele lui făcute după şablon. Erau însoţite de o notiţă scurtă prin care i se aducea la cunoştinţă că agenţia era supraîncărcată cu material literar şi că abia după câteva luni aveau sa mai aibă nevoie de lucrări noi. Contând pe aceste zece istorioare, Martin făcuse cheltuieli dezordonate. În ultima vreme agenţia îi plătise câte cinci dolari pentru fiecare bucată şi reţinuse toate istorioarele pe care le trimisese. De

aceea socotise cele zece istorioare gata plasate şi publicate şi trăise pe baza asta ca un om care ar fi avut cincizeci de dolari depozit în bancă. Astfel se trezi din senin într-o perioadă de sărăcie lucie, în cursul căreia îşi plasă lucrările mai vechi la publicaţii care nu plăteau şi le oferi pe cele mai recente altora, care nu i le publicau. Totodată reîncepu să bată scările muntelui-de-pietate din Oakland. Câteva anecdote şi scurte versuri umoristice publicate în unele săptămânale din New York îi dădură putinţa să-şi târâie zilele de azi pe mâine. În vremea asta scrise celor câteva mari reviste lunare sau trimestriale, cerându-le informaţii şi aflând că foarte rar publicau materiale nesolicitate, cea mai mare parte din cuprinsul lor fiind scrise la cerere de către specialiştii oei mai cunoscuţi care deveniseră autorităţi consacrate în diferite ramuri de activitate.

CAPITOLUL.

XXIX.

Vara a fost vitregă pentru Martin. Redactorii şi directorii de reviste erau plecaţi în concediu, iar publicaţiile care, de obicei, răspundeau în trei săptămâni, acum întârziau cu răspunsul trei luni ori chiar mai mult. Singura lui consolare era că în acest fel realiza o economie la capitolul cheltuielilor pentru timbre poştale. Se părea că numai publicaţiile care trăiau din operaţii piratereşti îşi continuau din plin activitatea, aşa că lor le trimise Martin scrierile sale de debut: Pescuitorii de perle, Meşteşugul marinăresc, Vânătoarea de broaşte ţestoase şi Alizeele de nord-est. Manuscrisele fură publicate, dar nu primi nici un ban pentru ele. Ce-i drept, însă, după şase luni de corespondenţă primi totuşi o maşină de ras pentru Vânătoarea de broaşte ţestoase, iar revista Acropolis, care pentru Alizeele de nord-est îi promisese iniţial cinci dolari şi cinci abonamente anuale, nu împlini decât cel de-al doilea punct al promisiunii.

Pentru un sonet despre Stevenson izbuti să smulgă doi dolari de la un director de revistă din Boston, discipol al lui

Matthew Arnold, care nu-şi putea îngădui să plătească decât onorarii ca vai de lume. Zâna şi perla, un spiritual poem-parodie de două sute de versuri, pe care de-abia îl pusese, la punct, stârni admiraţia directorului unei oarecare reviste din San Francisco, subvenţionată de o mare companie de căi ferate. Când acesta îi scrise oferindu-i ca drept de autor un permis de călătorie, Martin îi răspunse întrebându-l dacă permisul era transmisibil. I se aduse la cunoştinţă că nu, aşa încât, nefiind dispus să-şi nesocotească munca, ceru să i se restituie poemul. Îl primi îndărăt, însoţit de regretele directorului, şi îl trimise tot la San Francisco, de data asta la The Hornet, o revistă lunară de prestigiu, ridicată cândva până în rândul publicaţiilor de frunte de strălucitul ziarist care o înfiinţase. Numai că strălucirea acestei reviste începuse să scadă cu mult înainte de naşterea lui Martin. Directorul îi promisese cincisprezece dolari pentru poem, dar după publicare păru a fi uitat cu totul de plată. După câteva scrisori rămase fără răspuns Martin expedie încă una, plină de mânie, la care primi răspuns. Acesta era semnat de un nou director, carE. Îl informa în termeni reci că nu înţelege să fie făcut răspunzător de greşelile predecesorului său şi că în orice caz el nu aprecia în chip deosebit poemul Zâna şi perla…

Cea mai dureroasă experienţă o avu însă Martin cu The Globe, o revistă din Chicago. Nu trimisese nicăieri Poemele marine, dar în cele din urmă foamea îl obligă s-o facă. După ce fură respinse de vreo zece reviste la rând, ajunseră în redacţia revistei The Globe, care le reţinu. Ciclul era alcătuit din treizeci de poezii şi urma să primească un dolar de bucată. În prima lună fură publicate patru şi primi imediat un cec de patru dolari; dar când îşi aruncă ochii pe revistă, rămase înmărmurit. Poeziile fuseseră pur şi simplu masacrate. În unele cazuri schimbaseră titlurile: Finiş de pildă, fusese preschimbat în Sfârşitul, iar Balada stâncii singuratice în Balada stâncii de coral. În alt caz, un titlu fusese cu totul schimbat şi înlocuit prin altul, complet;

nepotriviT. În locul titlului său Luminile meduzei, redacţia pusese Drumul întoarcerii. Masacrul din cuprinsul poemelor era însă şi mai îngrozitor. Martin gemu, îl trecură sudorile şi-şi răvăşi părul cu degetele răşchirate. Fraze, rânduri şi strofe întregi fuseseră eliminate, trecute unele în locul altora sau amestecate într-un chip cu totul de neînţeles. Uneori versuri ori strofe întregi fuseseră înlocuite. Îi era cu neputinţă să creadă că un redactor în toate minţile s-ar putea face vinovat de asemenea barbarii şi nu putea găsi altă explicaţie în afară de aceea că poemele lui încăpuseră pe mâna băiatului de serviciu sau a dactilografei. Martin scrise imediat redacţiei, cerând să se oprească de îndată publicarea şi să i se restituie poemele. Scrise de mai multe ori, cu rugăminţi, cu insistenţe şi cu ameninţări, dar nimeni nu-l luă în seamă. Masacrul continuă lună după lună, până când toate cele treizeci de poeme fură publicate, şi în fiecare lună primi cecul cuvenit pentru poemele publicate în numărul respectiv al revistei.

În ciuda atâtor dezamăgiri, amintirea celor patruzeci de dolari de la White Mouse încă îi mai hrănea nădejdile, cu toate că se vedea împins din ce în ce mai mult să scrie maculatură. Descoperi un mănos câmp de activitate în stăptămânalele agricole şi jurnalele de comerţ şi constată că dacă s-ar fi lăsat pe seama săptămânalelor religioase ar fi putut crăpa de foame. Într-un moment dintre cele mai critice, când costumul lui închis se afla la mun-tele-de-pietate, dădu lovitura – sau cel puţin aşa i se păru luila un concurs dotat cu premii şi organizat de comitetul local al partidului republican. Concursul consta din trei probe, şi Martin se înscrise la toate, zâmbind cu amărăciune la gândul că era nevoit să facă şi asta pentru ca să poată trăi. Poezia prezentată de el câştigă premiul întâi, în valoare de zece dolari, versurile pentru un marş luară premiul al doilea, în valoare de cinci dolari, iar pentru disertaţia lui asupra principiilor doctrinei partidului republican i se conferi premiul întâi în valoare de douăzeci şi cinci de

dolari, ceea ce avu darul să-l umple de bucurie, dar numai până în clipa când încerca să-şi încaseze premiile. Se iscaseră neînţelegeri în sânul comitetului local, şi, cu toate că din comitet făceau parte un bancher bogat şi un senator, plata premiilor întârzia. În timp pe chestiunea aceasta îşi mai aştepta încă dezlegarea, Martin dădu dovadă că pricepea tot atât de bine şi principiile de bază ale doctrinei partidului democrat, căci câştigă premiul întâi la un concurs similar organizat de democraţi. Mai mult decât atât: încasă efectiv premiul de douăzeci şi cinci de dolari. Cât priveşte cei patruzeci de dolari câştigaţi în primul concurs, nu i-a văzut niciodată.

Nevoit să recurgă la mici şiretlicuri pentru ca s-o poată vedea pe Ruth şi, ajungând în cele din urmă la concluzia că dacă ar fi străbătut pe jos distanţa de la North Oakland până la casa ei şi înapoi ar fi pierdut prea mult timp, Martin scoase bicicleta şi lăsă costumul amanet. Bicicleta îi oferea putinţa de a face mişcare, îi economisea ceasuri întregi pe care le putea consacra muncii şi totodată îi permitea s-o vadă pe Ruth. O pereche de pantaloni bufanţi şi un pulover ceva mai vechi alcătuiau un destul de acceptabil costum de biciclist, aşa încât o putea însoţi pe Ruth în plimbările de după-amiază. De altminteri, acum nici nu prea avea prilejul s-o vadă mai des acasă la ea, fiindcă doamna Morse îşi continua cu vigoare campania mondenă. Oamenii „fini” pe care îi întâlnea acolo şi pentru care, doar cu puţină vreme înainte, avusese atâta consideraţie, acum îl plictiseau. Nu i se mai păreau deosebiţi. Din cauza lipsurilor, a dezamăgirilor şi a muncii încordate, devenise nervos şi irascibil, iar flecăreala acestor oameni îl scotea din sărite. Nu din pricină că ar fi fost prea egoist. Le măsura îngustimea minţilor comparându-i cu gânditorii ale căror cărţi le citea. În casă la Ruth nu întâlnea niciodată o minte într-adevăr luminată, cu excepţia profesorului Caldwell, dar pe profesor nu-l văzuse acolo decât o singură dată. În ce-i priveşte pe ceilalţi, erau toţi nişte nătărăi, nişte flecuşteţe:

superficiali, dogmatici şi ignoranţi. Tocmai ignoranţa acestor oameni îi pricinuia nedumerirea cea mai adâncă. Oare ce se întâmplase cu ei? Ce făcuseră cu toată învăţătura primită prin şcoli? Doar avuseseră la îndemână aceleaşi cărţi ca şi el. Cum de era cu putinţă ca oamenii aceştia să nu aleagă chiar nimic din ele?

Ştia că pe lume existau minţi uriaşe, gânditori profunzi şi înţelepţi. Dovada i-o furnizau, cărţile, cărţile acelea care-l instruiseră, ridicându-l la un nivel ce depăşea pe al oamenilor din mediul familiei Morse. Îşi dădea seama că în alte cercuri pot fi aflate minţi mai luminate decât ale oamenilor din lumea lui Ruth. Citise romane despre lumea bună engleză şi din ele putuse cunoaşte bărbaţi şi femei care discutau politică şi filosofie. Citise despre saloanele din marile oraşe, chiar de aici, din Statele Unite, în care arta şi valorile intelectuale îşi dădeau întâlnire şi se înţelegeau de minune. În chip prostesc, crezuse mai înainte că toţi oamenii bine îmbrăcaţi ce se ridicau deasupra clasei muncitoare erau oameni cu minţi luminate şi cu dragoste de frumos. Pentru el gulerele scrobite mergeau mână în mâna cu cultura şi se înşelase amarnic atunci când socotise că diploma universitară era totuna cu valoarea, cu talentul şi cultura.

Nu-i nimic! El avea să-şi continue drumul către mai bine şi către mai înalt. Şi o va lua şi pe Ruth cu sine. Pe Ruth o iubea cu aprindere şi era încredinţat că, oriunde s-ar afla, ea tot va străluci. Pentru el era limpede că lumea în mijlocul căreiA. Trăise până nu demult îi legase pietre de picioare; dar tot atât de limpede vedea acum că Ruth trăgea ponoase asemănătoare. Nu avusese putinţa să se dezvolte. Cărţile din biblioteca tatălui, ta-blourile de pe pereţi, cântatul la pian – totul era doar fanfaronadă deşartă. Faţă de literatura adevărată, faţă de muzica şi pictura adevărată, familia Morse şi cei de teapa lor rămâneau totdeauna muţi şi surzi. Dar mai presus de toate acestea stătea viaţa, şi în ceea ce priveşte viaţa erau de-o ignoranţă desăvârşită şi definitivă.

În ciuda înclinaţiilor către principiile sectei unitariene şi a măştilor cu ajutorul cărora încercau să treacă drept oameni luminaţi şi cu vederi largi, se dovedeau a fi rămas cu două generaţii în urmă faţă de nivelul ştiinţelor interpretative; felul lor de a gândi era medieval, iar concepţiile cu privire la cele mai de seamă date ale existenţei şi universului i se păreau lui Martin încleştate în cătuşele metafizice care încorsetaseră minţile troglodiţilor, concepţii vechi ca şi viaţa în caverne sau chiar mai vechii – identice cu cele ce treziseră spaima de întuneric în creierul maimuţei antropoide din pleistocen; cu cele care-i îndemnaseră pe iudeii primitivi să-şi închipuie că Eva fusese plămădită din coasta lui Adam; cu cele ce îi sugeraseră lui Descartes construirea unui sistem idealist, care nu vedea în universul întreg decât o proiectare a plăpândului său „eu”; şi cu cele care îl determinaseră pe un vestit cleric britanic să îndrepte împotriva evoluţionismului o satiră otrăvită menită să câştige aplauze prompte şi să facă din numele lui o ruşinoasă mâzgăliturăpe paginile istoriei.

Astfel gândea Martin şi, gândindu-se tot aşa mai departe, ajunse la concluzia că deosebirea dintre avocaţii, ofiţerii, oamenii de afaceri şi funcţionarii de bancă, a căror cunoştinţă o făcuse, şi lumea muncitorească în mijlocul căreia trăise, corespundea cu deosebirile dintre mâncarea pe care o consumau, veşmintele pe care le îmbrăcau şi casele în care locuiau. Fără îndoială că toţi erau lipsiţi de acel „ceva” deosebit pe care Martin îl simţea în cărţi şi în sine însuşi. Familia Morse îi arătase tot ce rangul lor social le putea pune la dispoziţie, dar toate aceste lucruri nu izbutiseră să-l impresioneze. Deşi era sărac lipit pământului rob vândut cămătarului care-i împrumuta pe amanet, se considera mai presus decât toţi cei întâlniţi în casa familiei Morse; iar atunci când unicul lui costum decent nu era la muntele-de-pietate, se învârtea în mijlocul lor ca un stăpânitor al vieţii, cutremurat în toată făptura de un

simţământ de jignire, asemenea unui principe osândit să trăiască printre ciobani.

— Îi urâţi pe socialişti şi vă temeţi de ei, îi spusese într-o seara la cină Martin domnului Morse, dar care e pricina? Nu-i cunoaşteţi nici pe ei, nici doctrina lor.

Discuţia fusese provocată de doamna Morse care, nu fără perfidie, îl ridicase în slăvi pe domnul Hapgood. Martin nu-l putea suferi pe casier şi de câte ori venea vorba despre acest declamator de banalităţi, i se urca tot sângele la cap.

— Da zise Martin. Charlie Hapgood e ceea ce se cheamă un tânăr de viitor, cel puţin aşa mi s-a spus. Şi s-ar părea că e adevărat. Mai mult ca sigur că înainte de a muri o să ajungă guvernator al statului California şi – cine ştie? – poate şi membru în senatul Statelor Unite.

— Ce te face să crezi asta? întrebase doamna Morse.

— L-am auzit vorbind în cursul unei campanii electorale. Discursul lui era atât de încântător de idiot şi lipsit de orice originalitate, dar totuşi atât de convingător, încât liderii nu pot să nu-l considere un om de nădejde şi de înaltă valoare, iar platitudinile pe care le debitează sunt atât de asemănătoare cu platitudinile cetăţeanului de rând, încât… ei, ştiţi, orice om se simte măgulit atunci când iei propriile lui gânduri, le împopoţonezi şi pe urmă i le înfăţişezi înaintea ochilor.

— Am impresia că eşti gelos pe domnul Hapgood, interveni Ruth.

— Ferească Dumnezeu!

Expresia de dezgust zugrăvită pe chipul lui Martin o scoase din fire pe doamna Morse şi o făcu sĂ. Devină agresivă.

— Desigur, nu vrei să spui că domnul Hapgood e un prost? întrebă dânsa cu voce de gheaţă.

— Nu e mai prost decât membrii de rând ai partidului republican, fu răspunsul, său, dacă vreţi, ai partidului democrat. Sunt toţi nişte prostănaci când nu-s vicleni, şi foarte puţini dintre ei se pot lauda cu această calitate.

Singurii republicani deştepţi sunt milionarii şi oamenii lor de casă conştienţi de treaba pe care o îndeplinesc. Ăştia cel puţin ştiu care le sunt interesele şi cum şi le pot satisface.

— Eu sunt republican, spuse domnul Morse într-o doară. Fii bun şi spune-mi în ce categorie mă pui.

— O! Dumneavoastră nu sunteţi un slujitor care nu-şi dă seama de rolul ce-i revine.

— Slujitor?

— Da, bineînţeles. Dumneavoastră sunteţi avocatul marilor companii. Nu aveţi procese de drept muncitoresc sau penal. Veniturile dumneavoastră nu vin de la nefericiţii care-şi maltratează nevestele sau de la hoţii de buzunare. Veniturile dumneavoastră toate vin de la stăpânii societăţii şi omul care hrăneşte pe altul este stăpânul celui hrănit. Da, şi dumneavoastră le sunteţi un slujitor. Sunteţi interesat în prosperitatea grupurilor capitaliste pe care le slujiţi.

Chipul domnului Morse se cam congestionase.

— Îţi mărturisesc, stimate domn, spuse dânsul, că vorbeşti întocmai ca şarlatanii aceia de socialişti.

Atunci Martin făcuse observaţia pomenită mai sus.

— Îi urâţi pe socialişti şi vă temeţi de ei, dar care e pricina? Nu-i cunoaşteţi nici pe ei, nici doctrina lor.

— În orice caz ideile dumitale sunt foarte apropiate de socialism, răspunse domnul Morse, în vreme ce Ruth privea îngrijorată când la unul, când la celalalt, iar doamna Morse de-abia îşi mai stăpânea bucuria pricinuită de această întâmplare din care ar fi putut izvorî mânia domnului şi stăpânului ei.

— Dacă afirm că republicanii sunt nişte prostănaci şi susţin că libertatea, fraternitatea şi egalitatea nu mai sunt decât nişte baloane de săpun care de mult au crăpat, asta nu înseamnă că aş fi socialist, zise Martin zâmbind. Dacă pun la îndoială vederile lui Jefferson şi ale franţuzului lipsit de spirit ştiinţific care l-a influenţat, prin asta nu am devenit socialist. Vă rog să mă credeţi, domnule Morse, că

dumneavoastră sunteţi mult mai aproape de socialism decât mine, care-s duşmanul lui declarat

— De data asta te ţii de glume, fu tot ce putu răspunde celălalt.

— Nici vorbă de aşa ceva. Sunt cât se poate de serios. Dumneavoastră încă mai credeţi în egalitate şi totuşi munciţi pentru prosperitatea marilor companii, iar marile companii sunt din zi în zi mai ocupate cu înmormântarea egalităţii. Mie îmi spuneţi că sunt socialist fiindcă neg existenţa egalităţii şi afirm tocmai idealul dumneavoastră de viaţă. Republicanii sunt duşmanii egalităţii, cu toate cĂ. Cei mai mulţi dintre ei luptă împotriva egalităţii fluturând mereu acest cuvânt ca pe o lozincă. În numele egalităţii lichidează egalitatea. Asta este pricina pentru care am spus că sunt nişte prostănaci. În ceea ce mă priveşte, sunt un individualist. Cred că la fugă câştigă cel mai iute de picior şi la trântă cel care e mai tare. Acesta este cei mai de seamă lucru pe care l-am învăţat din biologie, sau cel puţin îmi închipui că l-am învăţat. După cum v-am spus, eu sunt individualist, iar individualismul este vrăjmaşul ereditar şi etern al socialismului.

— Dar te duci totuşi la mitingurile socialiştilor, izbucni domnul Morse.

— Bineînţeles, exact aşa cum o iscoadă se duce în tabăra vrăjmaşului. Altfel cum ai putea afla câte ceva despre duşman? De alltminiteri, îmi face şi o deosebită plăcere. Sunt nişte vajnici luptători şi, indiferent dacă au sau nu dreptate, cel puţin sunt oameni citiţi. Oricare dintre ei ştie mai multă sociologie şi se descurcă în ştiinţe mai bine decât orice cavaler de industrie. Da, am fost vreo cinci sau şase mitinguri de-ale lor, dar asta n-a putut să mă preschimbe în socialist tot aşa cum nici un discurs al domnului Hapgood nu mă poate transforma în republican.

— Cu toate acestea, zise domnul Morse cu glas moale, cred că înclini spre socialism.

„Doamne-dumnezeule – îşi zise Martin în sinea lui – ăsta habar n-are despre ce anume e vorba. N-a priceput o iotă din tot ce i-am spus. Oare ce-o fi făcut cu toată educaţia pe care a primit-o prin şcoli?”

Şi astfel, în cursul dezvoltării personalităţii sale, Martin se trezi faţă în faţă cu morala economică sau mai bine zis cu morala de clasă care în ochii lui deveni repede un monstru înspăimântător. Personal, el rămânea un moralist intelectual, dar concepţiile morale ale celor din jurul lui, alcătuite dintr-un talmeş-balmeş de consideraţii economice, metafizice, sentimentale şi din manifestări ale spiritului de imitaţie, i se păreau mult mai respingătoare decât banalitatea emfatică.

O pildă de asemenea amestec bizar şi năclăit întâlni Martin la oameni care-i erau foarte apropiaţi. Sora lui Mariana, fusese de mai multă vreme în vorbă cu un tânăr mecanic foarte întreprinzător, neamţ de origine, care, după ce învăţase toate tainele meseriei, hotărâse să deschidă un atelier de reparat biciclete. Cum în acelaşi timp devenise şi agent al unei firme producătoare de biciclete ieftine, se descurca destul de bine. Cu puţin timp înainte, Mariana îi făcuse o vizită lui Martin, în odăiţa lui, anunţându-l că în scurtă vreme avea să se logodească şi cu prilejul vizitei acesteia îi cercetase mai mult în joacă palma şi-i citise viitorul. Data următoare venise împreună cu Hermann von Schmidt. Martin îi primi cu multă plăcere şi-i felicită pe amândoi în cuvinte atât de alese şi cu fraze atât de frumoase, încât izbuti să impresioneze în chip neplăcut sensibilitatea de ţăran a alesului soră-sii. Această impresie proastă fu şi mai mult accentuată atunci când Martin se apucă să le citească cele cinci ori şase strofe pe care le scrisese în cinstea primei vizite a Marianei. Era o poezioară spirituală şi plină de agerime şi delicateţe pe care o intitulase „Ghicitoarea”. Când termină de citit, văzu cu multă surprindere că pe chipul fetei nu se arată nici un fel de veselie. Ba mai mult decât atât băgă de seamă că se uită

cu ochi plini de îngrijorare către logodnic şi, urmărindu-i privirile, observă că pe figura colţuroasă a bravului flăcău nu se arată decât întunecată şi mânioasă dezaprobare. După asta cei doi tineri nu mai zăboviră mult şi-şi luară rămas-bun, iar Martin uită cu totul întâmplarea, deşi în clipa aceea numai cu mare mirare văzuse că este cu putinţă ca o femeie – fie ea chiar o femeie din clasa muncitoare – să nu fie încântată şi măgulită de faptul că cineva îi închinase versuri.

Peste câteva zile Mariana îl vizită din nou pe Martin, de data asta singură. De cum intră pe uşă, începu să-l certe cu multă amărăciune pentru ceea ce făcuse.

— Dar cum se poate, Mariana, se supără Martin, după felul cum vorbeşti s-ar spune că ţi-e ruşine cu neamurile tale, sau în orice caz, ţi-e ruşine că ai un frate ca mine.

— Păi aşa şi este, izbucni fata.

Martin rămase trăsnit când văzu că ochii soră-sii sunt înecaţi în lacrimi amare. Durerea fetei, din orice pricină ar fi venit, era sinceră.

— Bine, Mariana, dar ce motiv are Hermann al tău să fie gelos pentru că eu scriu nişte versuri în cinstea surorii mele?

— Nu-i gelos, rosti fata printre suspine. Spune numai că a fost un lucru necuviincios, un lucru de… de ruşine.

Martin şuieră prelung printre dinţi în semn de adâncă mirare, apoi se apucă să caute o copie a Ghicitoarei, pe care o reciti.

— Eu nu pot vedea aici nimic ruşinos, zise el în cele din urmă, întinzându-i şi ei copia. Te rog citeşte-o şi tu şi spune-mi ce ţi se pare a fi de ruşine… aşa ai zis, nu?

— Hermann aşa a spus şi el ştie totdeauna ce vorbeşte, răspunse fata dând la o parte manuscrisul la care se uită plină de scârbă. Hermann spune că trebuie s-o rupi. Zice că el n-o să ia o nevastă despre care sunt scrise astfel de lucruri ce pot fi citite de oricine. Cică n-o să îndure el asemenea ruşine.

— Bine, Mariana, dar cum se poate? Asta nu-i decât o copilărie nemaipomenită, începu Martin, dar într-o clipă îşi schimbă gândul.

Văzu dinaintea lui o fată nefericită, îşi dădu seama cât de zadarnică ar fi orice încercare de a-l convinge pe logodnicul ei sau chiar pe ea şi, cu toate că întreaga situaţie era absurdă şi caraghioasă, hotărî să se dea bătut.

— Bine, rosti el atunci rupând manuscrisul în bucăţele şi aruncându-l la coş.

Se mângâia cu gândul că în orice caz originalul dactilografiat se odihnea pe birourile unei reviste din New York. Mariana şi viitorul ei soţ n-aveau să afle niciodată nimic şi nici el, nici Hermann von Schmidt, nici Mariana şi nimeni de pe lume n-avea să piardă ceva dacă mica şi nevinovata poezioară ar fi fost vreodată publicată.

Mariana se aplecă să caute în coşul de hârtii, dar se opri.

— Pot s-o iau? îl rugă ea.

Martin încuviinţă din cap şi dus pe gânduri o privi cum adună bucăţelele împrăştiate ale manuscrisului şi le îndeasă în buzunarul hainei – dovadă palpabilă a succesului misiunii primite. Mariana îi aducea acum aminte de Lizzie Connolly, deşi în fiinţa ei era mai puţină pasiune, iar viaţa clocotea mai domol decât în făptura celeilalte fiice a clasei muncitoare, cu care el se întâlnise de două ori în viaţă. Dar erau deopotrivă amândouă în ce privea îmbrăcămintea şi purtările, iar Martin surâse veselindu-se pe ascuns de toanele imaginaţiei lui, care acum i le arăta pe amândouă pătrunzând în salonul doamnei Morse. Însă veselia îi pieri şi în locul ei se ivi conştiinţa unei cumplite singurătăţi. Sora aceasta a lui şi salonul doamnei Morse erau pietre de hotar pe drumul străbătut de el. Şi pe amândouă le lăsase în urmă. Privi în jurul lui, cu multă dragoste, la cele câteva cărţi care-i aparţineau. Erau singurii tovarăşi ce-i rămăseseră.

— Cum, cum? Ce-ai spus? întrebă el tresărind surprins.

Mariana repetă întrebarea.

— De ce nu cauţi un serviciu?

Martin izbucni într-un hohot de râs forţat.

— Hermann al tău ţi-a spus asta?

Fata clătină din cap.

— Nu minţi, îi porunci el şi îndată o uşoară înclinare a capului surorii îi arătă că avusese dreptate. Bine, să-i spui lui Hermann al tău să nu se mai amestece acolo unde nu-i fierbe oala; atunci când scriu poezii despre fata cu care s-a logodit, asta îl priveşte, dar altminteri n-are de ce să se amestece. Ai înţeles? Prin urmare nu crezi c-am să pot face vreo treabă ca scriitor, nu-i aşa? continuă Martin. Crezi că nu sunt bun de nimic?... Că am decăzut de tot şi acuma am ajuns ruşinea familiei?

— Cred c-ar fi mai bine dacă ţi-ai găsi un serviciu, spuse fata cu tărie şi Martin îşi dădu seama că e sinceră. Hermann zicea că...

— Dă-l dracului pe Hermann! izbucni Martin plin de voie bună. Ce vreau să ştiu acuma e când te măriţi. De asemenea, dacă Hermann al tău va binevoi să-ţi îngăduie să primeşti un dar de nuntă din partea mea.

După plecarea soră-sii cugetă îndelung la întâmplarea asta şi o dată sau de două ori izbucni în râs amar gândindu-se la Mariana şi la logodnicul ei, la clasa din care făcea parte şi la cei din clasa lui Ruth, care-şi duceau viaţa lor strâmtă, supunându-se unor formule meschine – fiinţe nesimţitoare strânse în turme, gata să-şi croiască viaţa unul după părerile celuilalt, incapabile de independenţă şi niciodată în stare să-şi trăiască într-adevăr viaţa din pricina şabloanelor copilăreşti de care se lăsau robiţi. Se gândi la toţi şi-i puse să se perinde ca nişte umbre pe dinaintea lui: Bernard Higginbotham braţ la braţ cu domnul Butler, Hermann von Schmidt alături de Charlie Hapgood. Îi cercetă unul câte unul şi perechi-perechi, îi cântări şi-i aruncă deoparte – îi cântări cu balanţa inteligenţei şi moralităţii învăţate din cărţi. Zadarnic se întrebă: Unde-s oare sufletele cele mari, unde-s oamenii mari? Nu izbutea să-i afle printre arătările

acelea nesimţitoare, grosolane şi lipsite de inteligenţă care răspunseseră chemării lui şi se înfăţişaseră în odaia-i strâmtă. Faţă de toţi aceştia nu încerca decât scârbă, scârba pe care trebuie c-o simţea şi Circe faţă de porcii ei. Când în sfârşit îl alungă de la sine şi pe cel din urmă şi se crezu singur, în încăpere pătrunse un întârziat care nu era aşteptat şi pe care nimeni nu-l poftise. Martin se uită la el şi văzu pălăria cu boruri tari, haina la două rânduri de croială îndoielnică şi umerii ce se legăjiau întruna, ai tinerei puşlamale care fusese el odinioară.

— Erai la fel ca toţi ceilalţi flăcăule, îi spuse Martin zâmbind batjocoritor. Te purtai şi judecai exact la fel ca ceilalţi. Nu gândeai şi nu acţionai prin tine însuţi. Părerile, ca şi hainele tale, erau „de gata”; faptele tale se modelau după nevoia de-a câştiga aplauzele gloatei. Erai starostele bandei fiindcă ceilalţi te unseseră. Te băteai şi erai în fruntea bandei, nu fiindcă ţi-ar fi făcut plăcere – ştii bine că de fapt nu simţeai decât scârbă – ci pentru că ceilalţi te băteau pe umăr în semn de preţuire. L-ai făcut zob pe Brânzosu fiindcă nu voiai să-ţi pleci grumazul, şi nu voiai să-l pleci, în parte pentru că erai o fiară sălbatică, dar mai ales pentru că erai convins, ca toţi cei din jurul tău, că demnitatea umană se măsoară după cruzimea sângeroasă de care eşti în stare să dai dovadă mutilând şi terciuind anatomia semenilor. Ia seama, năzdrăvanule, de multe ori ai luat chiar iubitele altora, şi asta nu fiindcă le-ai fi dorit, ci pentru că în măduva oaselor celor din jurul tău, a celor după măsura cărora îţi potriveai principiile morale, zăceau instinctele armăsarului sălbatic şi ale morsei neîmblânzite. Şi iată, anii au trecut. Ce mai crezi acum despre toate astea?

Drept răspuns, vedenia suferi o rapidă metamorfoză. Pălăria cu boruri tari şi haina de croială îndoielnică dispărură, fiind înlocuite de altele mai puţin bătătoare la ochi; expresia de brutalitate îi dispăru de pe chip şi asprimea i se şterse din priviri; chipul întreg, purificat şi

îmblânzit, era iluminat de-o strălucire interioară izvorâtă din comuniunea cu frumosul şi cunoaşterea. Umbra semăna foarte mult cu dânsul aşa cum arăta acuma şi, uitându-se la ea, băgă de seamă lampa mică de masă care o lumina şi cartea asupra căreia stătea aplecată. Se uită la titlul cărţii şi citi: Ştiinţa Esteticii. În clipa următoare pătrunse în conturul vedeniei, aranjă mai bine lampa şi continuă el însuşi să citească Ştiinţa Esteticii.

CAPITOLUL.

XXX.

Într-o frumoasă zi de toamnă, într-o zi de toamnă târzie asemănătoare aceleia în care cu un an mai înainte îşi mărturisiseră unul altuia simţămintele, Martin îi citi lui Ruth Ciclul dragostei. Era după-amiază şi, la fel ca odinioară, veniseră cu bicicletele până la colina lor preferată, pierdută printre dealuri. De mai multe ori Ruth îi întrerupse lectura cu exclamaţii de desfătare, iar după ce aşează şi ultima foaie a manuscrisului deasupra celorlalte, Martin aşteptă să-i audă părerea.

Fata rămase tăcută o vreme şi abia într-un târziu vorbi rar şi cu greutate, neputându-se hotărî să toarne în cuvinte asprimea gândului.

— Mi se par frumoase, tare frumoase, dar nimeni nu se arată dispus să ţi le cumpere, nu-i aşa? Înţelegi ce vreau să spun, zise ea cu aprindere. Scrisul ăsta al tău n-are nici o valoare practică. Există un anumit lucru – s-ar putea ca vina să fie a publicului – care nu-ţi îngăduie să poţi trăi de pe urma scrisului. Şi te rog, dragul meu, să nu mă înţelegi, greşit. Sunt măgulită, sunt mândră şi încântată – dacă n-ar fi aşa ar însemna că nu sunt într-adevăr femeie – de faptul că scrii şi-mi închini mie poeziile astea. Dar cu ele nu vom ajunge niciodată să ne putem căsători. Tu nu pricepi, Martin? Să nu crezi că sunt meschină şi interesată. Din pricina dragostei, din pricina gândului la viitorul nostru mă zbucium atâta. Un an întreg a trecut din clipa când am aflat că ne iubim şi ziua căsătoriei noastre nu e cu nimic mai

aproape. Să nu mă socoteşti lipsită de ruşine pentru că vorbesc aşa despre căsătoria noastră; o fac numai fiindcă inima şi toată fiinţa mea e în joc. Dacă ţii aşa de mult la scris, de ce nu încerci să găseşti de lucru la un ziar? De ce să nu intri undeva ca reporter… măcar aşa, pentru o vreme?

— Mi-ar strica stilul, răspunse el cu voce joasă, monotonă. Nici nu-ţi poţi da tu seama cât am muncit ca să-mi creez un stil.

— Dar istorioarele acelea, insistă Ruth. Tu singur spuneai că sunt fleacuri, maculatură. Ai scris o mulţime de asemenea nimicuri. Astea nu-ţi stricau stilul?

— Nu, sunt două lucruri eu totul deosebite. Istorioarele luau fiinţă, se închegau la sfârşitul unei zile întregi de strădanii depuse în căutarea stilului. Dar munca unui reporter e toată închinată fleacurilor, lucrurilor de duzină, din zori şi până-n noapte, şi fleacurile astea ajung să-ţi copleşească toată viaţa. Viaţa devine un fel de vârtej, limitată la clipa prezentă, lipsită şi de trecut şi de viitor, iar atunci, fără îndoială, nici nu mai poate fi vorba de vreun stil în afară de cel reportericesc, ceea ce numai literatură nu poate fi. Dacă m-aş face reporter acum, chiar în momentul când stilul meu începe să se formeze, să se cristalizeze, din punct de vedere literar ar însemna că mă sinucid. În orice caz, fiecare istorioară, fiece cuvânt din fiecare istorioară a fost o pângărire a propriei mele fiinţe, a respectului faţă de mine însumi, a respectului meu pentru frumos. Îţi mărturisesc că a fost cumplit. Păcătuiam adânc. Mă bucuram în ascuns de câte ori erau respinse, chiar dacă asta însemna că trebuia să-mi duc hainele la muntele-de-pietate. Dar ce fericire a fost să scriu Ciclul dragosiei! Bucuria creaţiei în forma ei cea mai pură! Şi asta răscumpăra toate necazurile.

Martin nu ştia că Ruth n-are nici un fel de înţelegere pentru bucuria creaţiei. Folosea cuvintele astea, şi de la ea le auzise Martin prima oară. Citise şi ea despre ele, învăţase

multe cu privire la ele în vremea cât urmase cursurile universitare, ca să-şi ia licenţa în litere; dar nu era înzestrată cu originalitate, cu har creator, şi la ea toate manifestările culturii nu erau decât ecouri ale ecourilor altora.

— Oare n-or fi avut dreptate cei care ţi-au modificat Poemele marine? întrebă ea. Nu trebuie să uiţi că pentru a putea ajunge în redacţia unei reviste trebuie să dovedeşti oarecare pricepere.

— Asta se împacă de minune cU. Veneraţia pentru adevărurile luate de-a gata, răspunse Martin copleşit deodată de ostilitatea lui faţă de întreaga tagmă a redactorilor. Totul este spre bine în această lume care e cea mai bună din câte sunt posibile. Existenţa este justificarea deplină a dreptului de a exista – de a exista, bagă bine de seamă, căci aşa crede, chiar fără să-şi dea seama, orice om obişnuit – nu numai în condiţiile prezente, ci în orice alte condiţii. Bineînţeles că numai ignoranţa îi poate face să creadă asemenea baliverne —ignoranţa lor care nu e nici mai mult, nici mai puţin decât procesul mintal al ucigaşului descris de Weininger. Îşi închipuie că gândesc, şi asemenea fiinţe necugetătoare sunt judecătorii celor puţini care într-adevăr gândesc.

Se opri, căci îşi dădu seama că spusese lucruri care depăşeau puterea de înţelegere a lui Ruth.

— Nu ştiu cine e acest Weininger şi sunt sigură că nici n-am auzit de el, răspunse Ruth. Şi mergi cu generalizările aşa de departe, încât nici nu te pot urmări. Eu nu vorbeam decât despre faptul că redactorii revistelor au o calificare…

Îţi spun eu, o întrerupse Martin. Calificarea cea mai importantă a nouăzeci şi nouă la sută dintre oamenii de prin redacţiile revistelor este insuccesul. N-au izbutit să facă nimic ca scriitori. Nu-ţi închipui că preferă corvoada biroului şi robia faţă de cititori şi faţă de patron, în locul bucuriei de a scrie. Au încercat să scrie şi nu au izbutit. Şi tocmai în asta stă blestematul paradox al situaţiei. Fiecare

portiţă pe care se poate ajunge la succesul în literatură este străjuită de aceşti câini de pază, de faliţii literaturii. Majoritatea directorilor, redactorilor şi adjuncţilor lor, şi aproape toţi cei care referă asupra manuscriselor prezentate revistelor ilustrate şi editurilor sunt oameni care au vrut să scrie şi n-au reuşit. Şi totuşi tocmai ei, dintre toate fiinţele de sub soare cei mai puţin indicaţi să facă o astfel de treabă, sunt cei care hotărăsc ce anume va putea şi ce nu va putea răzbi până la lumina tiparului – ei, care au arătat că nu-s înzestraţi cu nici un pic de originalitate, care au dovedit că sunt lipsiţi de scânteia divină, tocmai ei sunt chemaţi să judece originalitatea şi geniul. Pe urmă vin cronicarii de la reviste, care-s tot atâţia faliţi. Să nu-mi spui că nu s-au legănat niciodată cu visul de a scrie şi că n-au încercat să scrie poezii ori romane; au încercat şi au dat greş. Nu vezi că tot ce se publică de obicei prin reviste e mai greu de înghiţit decât untura de peşte? Ştii ce cred despre cronicari şi despre aşa-zişii critici. Există şi critici mari, dar aceştia sunt mai rari decât cometele. Dacă nu voi reuşi ca scriitor, înseamnă că m-am dovedit apt pentru cariera de redactor. Acolo am şi pâine, şi unt, şi miere.

Mintea lui Ruth lucră repede, iar dezacordul ei faţă de părerile bărbatului iubit fu şi mai mult întărit de contradicţia descoperită în filipica lui.

— Bine, Martin, dar dacă aşa stau lucrurile, dacă toate porţile sunt închise, după cum atât de convingător ai arătat tu, cum a fost cu putinţă ca vreunul dintre marii scriitori să ajungă acolo unde a ajuns?

— Au ajuns acolo realizând imposibilul, răspunse el. Au creat lucruri atât de înflăcărate, atât de strălucitoare, încât au izbutit să transforme în scrum tot ce le stătea împotrivă. Izbânda lor are în ea şi ceva ce ţine de miracol, căci au câştigat când nu aveau decât una la mie şanse de câştig. Au ajuns acolo pentru că s-au dovedit a fi uriaşii căliţi în lupte, despre care vorbeşte Carlyle, şi care nu se lasă niciodată

răpuşi. Asta trebuie să fac şi eu; trebuie să înfăptuiesc imposibilul.

— Şi dacă n-ai să reuşeşti? Eşti dator să te gândeşti şi la mine, Martin.

— Dacă nu reuşesc? Martin se uită la ea o clipă, ca şi cum gândul căruia îi dăduse glas ar fi fost cu neputinţă de gândit. Pe urmă în ochii lui răsări lumina înţelegerii. Dacă nu reuşesc, am să mă fac redactor şi atunci ai să fii soţia unui editor.

Văzându-l pornit pe glumă, Ruth se încruntă, iar lui încruntarea asta i se păru minunată, încântătoare, aşa că întinse braţul pe după umerii ei şi cu sărutări îi şterse încrun tarea.

— Gata, ajunge, zise apoi Ruth, cu un efort de voinţă izbutind să se smulgă de sub vraja puterii lui. Am discutat cu tata şi cu mama. Până acum niciodată nu m-am purtat aşa faţă de ei. Am cerut să fiu ascultată. M-am arătat tare nesupusă. Ei sunt împotriva ta, asta o ştii. Dar de nenumărate ori i-am asigurat că dragostea mea pentru tine rămâne mereu neclintită, iar până la urmă tata s-a arătat dispus să te primească la biroul lui chiar de mâine, dacă vrei. Pe urmă din propria lui iniţiativă a spus că de la început o să te plătească destul de bine ca să ne putem căsători şi să luăm o căsuţă undeva. Mie mi s-a părut că asta foarte drăguţ din partea lui… nu-i aşa?

Cu inima strânsă în ghearele disperării, Martin băgă cu un gest mecanic mâna în buzunar, căutând tutun şi foiţă (pe care de multă vreme nu le mai folosea) ca să răsucească o ţigară, mormăi doar câteva cuvinte neînţelese, iar Ruth urmă:

— Cu toate astea, îţi spun sincer – şi te-aş ruga să nu te superi, fiindcă ţi-o spun tocmai ca să ştii ce părere are despre tine —, tatei nu-i plac ideile tale radicale şi crede că eşti un leneş. Bineînţeles, eu ştiu că nu eşti. Ştiu că munceşti din greu.

„Cât de greu, nici,nu-şi închipuie ea”, se gândi Martin.

— Aşa, zise Martin, şi ce spuneai despre ideile mele? Crezi că sunt chiar atât de radicale?

O privi drept în ochi şi aşteptă răspunsul.

— Mi se par… cum să-ţi spun… foarte neliniştitoare, spuse Ruth.

Căpătase răspunsul, dar viaţa i se părea atât de cenuşie încât uită cu totul ispititoarea propunere cu privire la intrarea în slujbă pe care i-o făcuse Ruth. Cât despre ea, după ce îndrăznise să-i vorbească atât de deschis, se hotărî să aştepte până se va ivi prilejul să repete propunerea şi întrebarea.

N-a trebuit să aştepte prea mult. Martin avea şi el o întrebare de pus. Voia să verifice în ce măsură Ruth îşi păstra încrederea în el şi, o săptămână mai târziu, amândoi au căutat răspuns la întrebările care-i frământau. Martin grăbi explicaţia citindu-i lui Ruth Ruşinea soarelui.

— De ce nu vrei să te faci reporter? întrebă ea când Martin termină de citit. Îţi place aşa de mult să scrii şi sunt sigură că ai avea succes ca reporter. Ai putea să faci carieră în ziaristică şi să ajungi un reporter renumit. Există nu puţini corespondenţi speciali foarte vestiţi. Au lefuri mari şi câmpul lor de activitate e lumea cea largă. Sunt trimişi pretutindeni, în inima Africii, ca Stanley, să ia interviuri papei la Vatican sau să exploreze regiunile neumblate din Tibet.

— Vasăzică nu-ţi place eseul meu? spuse Martin. Crezi că aş avea oarecare şanse în ziaristică, dar că n-am niciuna în literatură?

— Nu, nu; îmi place. E o bucată de mare efect. Mi-e teamă însă că depăşeşte puterea de înţelegere a cititorilor. În orice caz, pe mine mă depăşeşte. Îmi place cum sună, dar de înţeles n-o înţeleg. Argoul tău ştiinţific rămâne mai presus de înţelegerea mea. Ştii doar că-ţi place să împingi lucrurile la extrem şi ceea ce pentru tine, dragul meu, poate fi perfect inteligibil, pentru noi ceilalţi poate rămâne taină de nepătruns.

— Cred că ceea ce te supără e argoul filosofic, atât putu răspunde Martin.

Stârnit de lectura celor mai adânci cugetări pe care le exprimase vreodată, Martin ardea ca o flacără şi verdictul lui Ruth îl uluise.

— Lăsând la o parte faptul că poate e prost scrisă, insistă el, nu vezi nimic deosebit în bucata asta? În ideile cuprinse în ea, vreau să spun?

Ruth clătină din cap.

— Nu. E-atât de diferită de tot ce am citit eu până acum. L-am citit pe Maeterlinck şi l-am înţeles…

— Cu tot misticismul lui, îl poţi înţelege? izbucni Martin.

— Da, însă eseul ăsta al tău, care ar vrea să fie un atac împotriva lui, nu-l înţeleg. Bineînţeles, dacă e să căutăm numai originalitatea…

Martin îi curmă şirul vorbelor cu un gest de nerăbdare, dar nu zise nimic. Apoi dintr-o dată îşi dădu seama că Ruth îi spune ceva şi că vorbea de mai multă vreme.

— La urma urmei scrisul a fost pentru tine un fel de joc, spunea ea. Te-ai jucat destulă vreme, în privinţa asta nici nu mai încape vorbă. A venit vremea să priveşti viaţa în faţă şi cu seriozitate – viaţa noastră, Martin. Până acum ţi-ai trăit numai viaţa ta.

— Vrei deci să-mi găsesc o slujbă? întrebă el.

— Da. Tata ţi-a oferit…

— Lasă, ştiu eu asta, interveni brusc Martin. Ceea ce vreau e să-mi spui acum e dacă ţi-ai pierdut sau nu încrederea în mine.

Ea îi strânse mana fără să scoată o vorbă şi privirile îi erau tulburi.

— Numai în scrisul tău, iubitule, şopti ea în cele din urmă cu glas abia auzit.

— Ai citit multe din lucrurile pe care le-am scris, vorbi Martin cu brutalitate. Ce părere ai? Sunt într-adevăr lipsite de orice valoare? Cum ţi se par, în comparaţie cu ceea ce scriu alţii?

— Dar ceilalţi îşi pot publica lucrările, iar tu… nu.

— Asta nu e un răspuns la întrebarea mea. Crezi cumva că n-am nici un fel de chemare pentru literatură?

— Atunci am să-ţi răspund. Îşi adună toate puterile, ca să poată vorbi. Nu cred că ai fost făcut să fii scriitor. Iartă-mă, iubitul meu. Tu m-ai silit să ţi-o spun; şi ştii bine că mă pricep mai mult decât tine la literatură.

— Da, tu eşti licenţiată în litere, spuse Martin dus pe gânduri; tu ar trebui să ştii. Dar mai sunt încă multe de spus, continuă el după o pauză pentru amândoi greu de îndurat. Eu ştiu ce se ascunde în mine. Nimeni nu poate să ştie asta mai bine decât o ştiu eu. Ştiu că am să izbutesc. Nu mă voi lăsa răpus. Ard ca un rug în flăcările frumuseţilor pe care le am de spus în poezie, în roman şi în eseuri. Totuşi nu în asta îţi cer să ai încredere. Nu-ţi cer să ai încredere în mine sau în scrisul meu. Ceea ce-ţi cer e să mă iubeşti şi să ai încredere în dragoste. Acum un an te-am implorat să-mi acorzi un răgaz de doi ani. Dintre aceşti doi, unul încă n-a trecut. Şi sunt adânc încredinţat, îţi spun pe cinstea şi pe conştiinţa mea, că înainte ca anul acesta să se încheie, am să izbutesc. Îţi mai aduci desigur aminte cum mi-ai spus cândva, e mult de atunci, că va trebui să-mi fac ucenicia în ale scrisului. Iată, mi-am încheiat ucenicia. M-ăm zbătut cu furie şi am îndesat cunoştinţele în cap cu disperare. Şi n-am gemut niciodată, pentru că tu mă aşteptai la capătul drumului. Ştii cumva că am şi uitat ce înseamnă un somn liniştit? Acum câteva milioane de ani ştiam ce va să zică să dormi până te saturi şi să te trezeşti fără nici o sforţare, după ce ţi-ai împlinit somnul. Acum mă trezeşte întotdeauna deşteptătorul. Indiferent dacă adorm devreme sau târziu, pun ceasul să sune după acelaşi număr de ore; treaba asta şi stinsul lămpii sunt ultimele mele acţiuni conştiente. Când începe să mă toropească somnul, schimb cartea prea grea pe care o citeam cu una mai simplă. Iar când încep să moţăi şi deasupra ei, mă izbesc cu pumnii în cap ca să-mi alung, somnul. Am citit undeva despre un om căruia-i era frică să

doarmă. O istorisire scrisă de Kipling. Omul acela a aşezat un pinten în aşa fel, încât, dacă adormea trupul lui gol se lăsa peste colţul de fier al pintenului. Şi eu am făcut la fel. Mă uit la ceas şi hotărăsc că până la douăsprezece noaptea sau până la unu, până la două ori până la trei dimineaţa pintenul nu va fi mişcat de la locul lui. Şi astfel colţii pintenului mă ţin treaz până la ceasul hotărât. Luni de zile pintenul mi-a fost tovarăş de pat. Am ajuns până acolo încât cinci ceasuri şi jumătate de somn sunt pentru mine o extravaganţă. Dorm patru ceasuri pe zi. Sunt cumplit de înfometat de somn. Există clipe în care mă cuprind ameţeli din pricina lipsei de somn, clipe în care moartea, cu odihna şi somnul ei, devine pentru mine o ispită irezistibilă, clipe în care nu-mi mai ies din minte versurile lui Longfellow:

Adâncă-i marea, liniştea-i adâncă, În sânul ei de ape toate dorm;

Un singur pas şi te afunzi în somn, Un salt, un plescăit, şi pieri sub stâncă.

Bineînţeles, astea sunt prostii fără nici un sens. Vin doar de la nervii prea încordaţi şi de la mintea surmenată. Important este numai atât: pentru ce am făcut toate acestea? Pentru tine. Ca să scurtez ucenicia. Ca să silesc Succesul să se grăbească. Şi iată că acum mi-am încheiat ucenicia. Îmi cunosc posibilităţile. Îţi jur că în fiecare lună învăţ mai mult decât învaţă un student obişnuit într-un an întreg. Ştiu asta şi te rog să mă crezi. Dacă n-aş simţi atât de cumplit nevoia ca tu să mă înţelegi, nu ţi-aş spune-o. Nu e o înfumurare. Măsor rezultatele cu ajutorul cărţilor. În clipa de faţă fraţii tăi sunt nişte barbari ignoranţi în comparaţie cu mine şi cu cunoştinţele pe care le-am smuls din cărţi în ceasurile când ei dormeau. Cu multă vreme în urmă doream să ajung celebru. Astăzi celebritatea mă interesează foarte puţin. Tot ceea ce vreau, eşti tu; sunt mai mult flămând de tine decât de hrană şi îmi lipseşti mult mai mult decât îmbrăcămintea ori consideraţia semenilor. Visez să-mi aşez odată capul pe sânul tău şi să dorm un veac sau

mai mult, iar visul acesta va deveni realitate mai înainte ca zilele unui alt an să-şi încheie şirul.

Forţa lui Martin se revărsa asupra ei val după val şi, tocmai în momentele când voinţa lui se împotrivea cu mai multă înverşunare voinţei ei, Ruth se simţea cu cea mai mare putere atrasă către el. Forţa aceea care totdeauna se revărsase din făptura lui şi o copleşise izvora acum în întreaga-i splendoare din glasul lui plin de patimă, din ochii strălucitori, din vigoarea vieţii şi forţei intelectuale ce-i clocotea în piept. În clipa aceea şi numai în clipa aceea îşi dădu seama de o mică breşă deschisă în convingerile ei – şi prin acea breşă îl zări pe adevăratul Martin Eden, superb şi invincibil; iar atunci – aşa după cum îmblânzitorii de fiare au momentele lor, de îndoială – fu şi Ruth gata; pentru o clipă, să se îndoiască de putinţa ei de a stăpâni cugetul neîmblânzit al acestui bărbat.

— Şi mai e încă ceva, vorbi el mai departe. Mă iubeşti. Dar de ce mă iubeşti? Acel ceva care se ascunde în mine şi care mă sileşte să scriu e chiar lucrul care ţi-a câştigat dragostea. Mă iubeşti pentru că sunt oarecum, diferit de bărbaţii pe care i-ai cunoscut şi de care ai fi putut să te îndrăgosteşti. Eu nu sunt făcut pentru birou şi pentru ghişeul casieriei, nici pentru josnicele şiretlicuri negustoreşti şi mărunţele chiţibuşării ale oamenilor de legi. Sileşte-mă şi pe mine să fac treburile pe care le fac ei, fă-mă să fiu deopotrivă cu toţi aceştia, să mă ocup cu ce se ocupă ei, să respir aerul pe care-l espiră ei, să susţin aceleaşi păreri ca şi ei şi dintr-o dată ai şters toată deosebirea, m-ai nimicit pe mine, ai distrus tocmai ce iubeai. Dorinţa de a scrie este tot ce am mai viu în mine. Dacă aş fi fost doar un nătărău oarecare, n-aş fi dorit să scriu şi nici tu n-ai fi dorit să fiu soţul tău.

— Numai că uiţi un lucru, îl întrerupse ea, căci gândurile sprintene de la suprafaţa minţii ei observaseră o anumită paralelă. Au existat inventatori excentrici care şi-au lăsat familiile să moară de foame în vreme ce ei alergau după

himere, cum ar fi un perpetuum mobile. Desigur că nevestele îi iubeau şi sufereau împreună cu ei şi alături de ei, nu din pricina, ci în ciuda nebuniei care-i mâna în căutarea unui perpetuum mobile.

— Ai dreptate, fu răspunsul lui Martin. Dar au fost şi inventatori care n-au fost excentrici şi care totuşi au îndurat foamea în timp ce căutau să pună la punct lucruri practice şi, uneori, după câte se spune, au reuşit. Nu încape nici o îndoială că eu nu umblu după ceva imposibil…

— Chiar tu ai numit asta „a înfăptui imposibilul”, interveni din nou Ruth.

— M-am folosit de o imagine. Eu încerc să fac ceeace oamenii au mai făcut şi înaintea mea – să scriu şi să trăiesc din scrisul meu.

Tăcerea ei îl aţâţă şi mai tare.

— Prin urmare pentru tine ţinta mea e tot atât de himerică şi nesocotită ca şi un perpetuum mobile? întrebă el.

Îi citi răspunsul în căldura cu care mâna ei o strânge pe a lui – mâna duioasă a mamei care alină durerea copilului. Deci în clipa aceea el era pentru Ruth un copil în suferinţă, bărbatul încăpăţânat care arde de dorinţa de-a îndeplini ceva cu neputinţă de îndeplinit.

Către sfârşitul discuţiei, Ruth îi pomeni din nou despre împotrivirea tatălui şi mamei ei.

— Dar tu mă iubeşti? întrebă Martin.

— Da! Te iubesc! Te iubesc! strigă ea.

— Şi eu te iubesc. Pe tine te iubesc, nu pe ei; şi orice ar face părinţii tăi, pe mine nu mă pot supăra. În glasul lui se desluşea o notă de triumf. Căci eu am încredere în dragostea ta şi nu mi-e teamă de vrăjmăşia lor. Totul poate apuca pe căi greşite în lumea asta, numai dragostea nu. Dragostea nu poate greşi decât dacă e o biată făptură becisnică şi firavă care se poticneşte şi cade pe cale.

CAPITOLUL.

XXXI.

Martin se întâlni întâmplător pe Broadway cu soră-sa, Gertrude, iar întâmplarea asta se dovedi a-i fi deosebit de prielnică, însă în acelaşi timp îl mâhni. Gertrude aştepta tramvaiul la un colţ de strada şi ea îl zări mai întâi pe Martin, observând din prima clipă neliniştea şi chinul foamei ce i se citeau pe chip, ca şi strălucirea plină de tristeţe şi disperare ce-i stăruia ochi. Martin era într-adevăr chinuit şi disperat. Tocmai avusese o discuţie fără rezultat cu cămătarul de la care se împrumuta pe amanet şi căruia încercase să-i smulgă o sumă suplimentară în contul bicicletei. Cum o dată cu venirea toamnei vremea se stricase, Martin îşi amanetase de câtva timp bicicleta retrăgându-şi costumul negru.

— Mai ai hainele acelea negre, îi răspunsese cămătarul care îi cunoştea în amănunt avutul. Să nu cumva să-mi spui că te-ai dus şi le-ai amănetat la ovreiul ăla, la Lipka. Dacă aud c-ai făcut treaba asta…

Ameninţarea se putea citi şi în ochii cămătarului, iar Martin se grăbise să tăgăduiască:

— Nu, nu! Le am. Dar trebuie să mă îmbrac cu ele pentru anumite treburi.

— Bine, zisese atunci cămătarul pe un ton mai blând. Numai să ştii că până nu le aduci nu pot să-ţi mai dau nici un ban. Nu-ţi închipui că sunt dispus să-mi arunc aşa banii pe fereastră.

— Bine, dar bicicleta mea face patruzeci de dolari şi e în stare perfectă, obiectase Martin. Nu mi-aţi dat pe ea decât şapte dolari. Ba nu, nici măcar şapte. Şase şi douăzeci şi cinci de cenţi; aţi oprit dobânda înainte.

— Dacă mai vrei bani, adu costumul, fusese verdictul care-l scosese pe Martin din dugheana cu aer irespirabil şi-l aruncase într-o stare de disperare atât de adâncă încât i se citea de departe pe chip şi trezise mila soră-sii.

De-abia se întâlniseră când apăru şi tramvaiul de pe Telegraph Avenue şi se opri în colţ ca să îngăduie mulţimii să se urce. După felul cum îi strânse braţul, pentru a o ajuta

să se urce, doamna Higginbotham pricepu că Martin n-avea de gând s-o urmeze. Oprindu-se pe scara vagonului, întoarse capul şi se uită la el. Figura lui răvăşită făcu să i se topească inima de milă.

— Nu vii? îl întrebă Gertrude. Şi într-o clipă coborî pe trotuar, alături de el.

— Nu, merg pe jos… mai fac puţină mişcare, explică Martin.

— Atunci merg şi eu cu tine o bucată, îi spuse femeia. Poate îmi face şi mie bine. De-o vreme încerce nu prea mă pot lăuda cu agerimea.

Martin o privi şi se convinse de adevărul acelor cuvinte de cum văzu cât de neîngrijit arată, de cum observă grăsimea nesănătoasă, umerii căzuţi, chipul obosit acoperit de cute şi călcătura greoaie, lipsită de elasticitate – adevărată caricatură a mersului caracteristic unei făpturi libere şi fericite,

— Mai bine ai aştepta aici, îi zise Martin cu toate că ajungând la primul colţ ea se şi oprise. Să stăm aici şi să iei primul tramvai.

— Ei, doamne! N-am cum fi mai obosită decât sunt, oftă Gertrude. Dar pot să merg tot aşa de bine ca şi tine, cu ghetele alea pe care le ai în picioare. Aşa-s de paradite, c-or să-ţi cadă din picioare cu mult înainte de-a ajunge tu pe jos până la North Oakland.

— Am acasă altele mai bune, răspunse Martin.

— Vii mâine la noi la masă? întrebă ea fără nici o legătură cu ce vorbiseră până atunci. Domnul Higginbotham n-o să fie acasă. Se duce la San Leandro cu nişte treburi.

Martin clătină din oap, dar nu izbuti să-şi ascundă lucirea înfometată, ca de lup, care-i sticli în ochi când auzi pomenindu-se de masă.

— N-ai para chioară, Mart, şi de asta mergi pe jos. Ha, faci mişcare! Încercă să pufnească dispreţuitoare, dar nu reuşi decât să scoată un smiorcăit slab. A, ia stai puţin.

Apoi, după ce căută iute în geantă, îi vârî în mână o monedă de cinci dolari.

— Mi se pare c-am uitat când a fost ultima dată ziua ta de naştere, Mart, îngăimă ea cu jumătate de glas.

Martin strânse instinctiv în palmă moneda de aur. În aceeaşi clipă îşi dădu seama că ar trebui să nu primească şi se trezi zbătându-se în laţul nehotărârii. Bucăţica aceea de aur însemna hrană, viaţă şi lumină în trupul şi în mintea lui, putere ca să poată scrie mai departe şi – cine ştie – poate chiar să scrie ceva care să-i aducă multe monede de aur. În faţa ochilor lui străluceau cu lumină arzătoare manuscrisele a două eseuri de curând terminate. Le revedea sub masă, deasupra maldărului de manuscrise restituite pentru care nu mai avea mărci poştale, şi le recitea titlurile exact aşa cum le scrisese la maşină: Marii pontifi ai tainelor şi Leagănul frumuseţii. Nu le trimisese încă la nici o revistă. Erau dintre cele mai bune lucruri pe care le scrisese în genul acesta. O, dacă ar avea cu ce cumpăra mărci poştale? Apoi inima i se umplu de certitudinea izbânzii finale, aliat de nădejde al foamei, şi cu o mişcare iute strecură moneda în buzunar.

— Am să ţi-i dau înapoi, Gertrude, am să ţi-i dau înapoi însutit, îi spuse Martin cu glas spart, sugrumat de emoţie şi cu ochii acoperiţi de-un văl umed. Ţine minte vorbele mele! strigă el deodată, cu tărie şi siguranţă neaşteptată. Nu va trece un an şi-ţi voi pune în mână o sută de bucălaţi de ăştia galbeni la chip. Nu-ţi cer să mă crezi. Nu trebuie decât să stai şi să aştepţi.

De altminteri, ea nici nu credea. Neîncrederea asta o făcu să se simtă prost şi, neştiind cum să iasă din încurcătură, îi spuse:

— Ştiu bine că ţi-e foame, Mart. Se vede cât de colo, e de ajuns să se uite cineva la tine. Vino când vrei la noi la masă. Am să trimit pe unul dintre copii să te anunţe ori de câte ori domnul Higginbotham n-o să fie acasă. Dar… ştii… Mart…

Martin aşteptă, cu toate că în adâncul inimii lui ştia ce vrea să spună soră-sa, căci gândurile ei erau pentru el prea limpezi.

— Nu crezi că a venit vremea să-ţi cauţi o slujbă?

— Tu nu crezi c-am să izbândesc până la urmă? Întrebă el.

Gertrude clătină din cap.

— Nimeni n-are încredere în mine, Gertrude, numai eu am. În glasul lui clocotea răzvrătirea. Chiar şi până acum am scris lucruri minunate şi, mai curând ori mai târziu, am să le pot totuşi publica.

— De unde ştii că-s minunate?

— Ştiu, fiindcă… Glasul i se stinse în clipa când meleagurile necuprinse ale literaturii şi istoriei literare i se desfăşurară în minte şi-i arătară zădărnicia încercării de a înfăţişa Gertrudei temeiurile credinţei lui. În fine, ştiu pentru că sunt mai bune decât nouăzeci şi nouă la sută din, ce se publică de obicei prin reviste.

— Tare aş vrea să fii om de înţeles, răspunse Gertrude cu glas şovăitor, dar păstrându-şi neclintită convingerea că ghicise exact pricina, necazurilor lui. Tare aş vrea să fii om de înţeles, repetă ea, şi să vii mâine la noi la masă.

După ce o ajută să se urce în tramvai, Martin alergă până la oficiul poştal şi investi în mărci trei dintre cei cinci dolari; şi când, cu câteva ceasuri mai târziu, în drum către casa familiei Morse, se opri încă o dată la oficiul poştal ca să predea un mare număr de plicuri lungi şi umflate, aplică pe ele toate mărcile, cu excepţia a două bucăţi de câte doi cenţi.

Noaptea aceea se dovedi decisivă pentru Martin, fiindcă după cină îl întâlni pe Russ Brissenden. Cum de nimerise în casa familiei Morse, cu cine era prieten sau care dintre musafiri îl adusese acolo, Martin habar n-avea. Nici măcar nu avu curiozitatea s-o întrebe pe Ruth cine era tânărul. Într-un cuvânt, Brissenden îi păru lui Martin un om slab şi cam superficial, aşa încât nu îi acordă prea multă atenţie. Peste vreun ceas ajunse la concluzia că acest Brissenden

era şi cam necioplit, căci prea se tot preumbla dintr-o cameră într-alta zgâindu-se la tablouri ori vârându-şi nasul prin cărţile şi revistele pe care le lua de pe mese sau le scotea din rafturi. Deşi nu făcea parte dintre ai casei, se izolă de restul societăţii, ghemuindu-se într-un fotoliu mare şi confortabil şi rămânând cufundat în lectura unei cărţulii subţiri pe care o scosese din buzunar. În timp ce citea, îşi trecea cu un gest degajat degetele prin păr, de parcă s-ar fi mângâiat singur. În seara aceea Martin nu mai dădu cu ochii de el decât o singură dată, când îl văzu glumind, după câte se părea cu mare succes, în mijlocul unui grup de fete.

La plecare se întâmplă ca Martin să-l ajungă, din urmă pe Brissenden, cam la jumătatea aleii ce ducea spre stradă.

— A, dumneata erai? zise Martin.

Celălalt răspunse cu un mormăit lipsit de orice graţie, dar îşi potrivi pasul după al lui Martin. Pe urmă Martin nu mai încercă să lege conversaţie, şi câtăva vreme între ei domni tăcere deplină:

— Dobitoc înfumurat!

Bruscheţea şi vehemenţa exclamaţiei îl făcură pe Martin să tresară. Îi veni să râdă, dar în acelaşi timp îşi dădu seama că aversiunea pe care o simţea pentru omul acela e din ce în ce mai mare.

— Ce cauţi într-o casă ca asta? izbucni iarăşi Brissenden, după un răstimp de tăcere.

— Dar dumneata ce cauţi? spuse Martin.

— Să mă ia naiba dacă ştiu. Cel puţin eu mă aflu la prima imprudenţă de acest fel. Sunt câte douăzeci şi patru de ceasuri în fiecare zi şi trebuie să le omor într-un fel. Hai să bem ceva.

— S-a făcut! răspunse Martin.

În clipa următoare fu cum nu se poate mai mirat de promptitudinea cu care acceptase. Acasă îl aşteptau mai multe lucrări dintre cele de maculatură cărora trebuia să le închine câteva ceasuri înainte de a se vârî în pat, iar după aceea ar fi trebuit să urmeze un volum de Weismann, ca să

nu mai vorbim de Autobiografia lui Herbert Spencer, care i se părea mai captivantă decât orice roman de aventuri. De ce să piardă fie şi numai un minut cu omul ăsta care nu-i era deloc simpatic? se gândi el. Dar ceea ce-l atrăgea nu era nici omul şi nici băutura, ci mai cu seamă toate cele care veneau pe lângă băutură – luminile strălucitoare, oglinzile şi şirurile de pahare cu scânteieri nenumărate, chipurile pasionate şi pline de bucurie şi freamătul nepotolit al glasurilor omeneşti. Da, asta era, glasurile oamenilor, ale oamenilor bine dispuşi, ale oamenilor care cunoşteau succesul şi-şi cheltuiau banii pe băutură, cum fac oamenii. El era singur, şi de la însingurare porneau toate; de aceea se năpustise asupra invitaţiei aşa cum se năpusteşte bonita la cârpa prinsă de cârligul undiţei. Din ziua când se îmbătase cu Joe la Shelly Hot Springs, afară de vinul oferit; de băcanul portughez, Martin nu mai băuse nimic într-un local. Epuizarea nervoasă nu trezeşte dorinţa de a bea, aşa cum o trezeşte sleirea fizică, şl nu simţise nevoia băuturii. Dar în clipa aceea simţea dorinţa să bea, sau, mal degrabă, să se afle în atmosfera locului unde se consumă şi se serveşte băutură. Un asemenea loc era Grotto şi acolo s-au dus Martin şi Brissenden, s-au aşezat în fotolii largi de piele şi au băut whisky cu sifon.

Au stat de vorbă. Au discutat despre multe, comandând pe rând, când unul, când altul, whisky şi sifon. Deşi rezista foarte bine la băutură, Martin trebui să se minuneze cât de tare se ţinea celălalt; dar şi mai mult îl minuna felul cum discuta Brissenden. Nu trecu mult şi Martin ajunse la convingerea că omul acela ştia totul şi că fără îndoială era al doilea intelectual adevărat pe care-l cunoscuse. Îşi dădu însă seama că Brissenden avea şi ceea ce lipsea profesorului Caldwell – adică focul sacru, o iuţeală de fulger în cercetare şi înţelegere, degajarea uluitoare a geniului; cuvintele lui parcă prindeau viaţă, ca rotiţele unei maşinării, buzele lui subţiri modelau fraze care scrijeleau şi înţepau; alteori, unduindu-se ca într-un alint în jurul

sunetelor de-abia articulate, aceleaşi buze subţiri dădeau glas unor lucruri duioase şi încântătoare, unor fraze melodioase pline de farmec şi de strălucire, de frumuseţi ameţitoare în care se oglindeau toate tainele şi adâncurile greu de pătruns ale vieţii; în alte dăţi însă buzele cele subţiri deveneau o trâmbiţă din care răsună vacarmul şi învolburarea încleştărilor cosmice, fraze ce sunau limpezi ca argintul, fraze luminoase ca tăriile înstelate, fraze ce sintetizau ultimele cuceriri ale ştiinţei şi totuşi aduceau ceva în plus: cu vântul poetului, adevărul mai presus de viaţa zilnică, acel adevăr care scapă printre degete şi pentru exprimarea căruia nu se află cuvinte, dar care totuşi îşi găseşte expresie în puterea de sugestie ascunsă în jocul măiestru al cuvintelor obişnuite. Datorită unei miraculoase puteri a imaginaţiei, omul acela era în stare să vadă până dincolo de avanposturile cele mai înaintate ale datelor experienţei, pe tărâmuri unde cuvintele devin neputincioase, şi, cu toate acestea, folosind o uluitoare însuşire a graiului omenesc, izbutea să înzestreze vorbele cunoscute cu semnificaţii nemaiîntâlnite şi să comunice conştiinţei lui Martin mesaje care nu puteau fi transmise sufletelor comune.

Martin uită cu totul aversiunea din primul moment. Avea în faţa lui, în carne şi oase, tot ceea ce cărţile pot da mai bun, se afla în preajma unei inteligenţe adevărate şi a unui om viu pe care putea să-l admire. „Mă târâi în ţărână, la picioarele tale”, îşi spuse Martin de nenumărate ori.

— Ai studiat cumva biologia? întrebă el cu glas tare, făcând o aluzie străvezie.

Spre mirarea lui, Brissenden clătină din cap.

— Bine, dar afirmi o serie de adevăruri care nu pot fi fundamentale decât în biologie, insistă Martin, şi privirea uluită a celuilalt îl răsplăti de îndată. Concluziile pe care le susţii sunt de bună seamă în spiritul cărţilor pe care le-ai citit.

— Vorbele astea mă bucură, răspunse celălalt. Ideea că bruma de cunoştinţe pe care le am mi-ar putea ajuta să ajung la adevăr pe o cale mai scurtă e foarte încurajatoare. În ceea ce mă priveşte, nu-mi dau niciodată osteneala să aflu dacă am ori nu am dreptate. Oricum ar fi, n-are nici o importanţă. Omul nu poate niciodată ajunge la adevărul ultim.

— Eşti deci un discipol al lui Spencer! strigă Martin triumfător.

— Nu l-am mai citit pe Spencer de când eram în prima tinereţe şi chiar atunci n-am citit decât Educaţia.

— Tare aş vrea să-mi pot şi eu însuşi cunoştinţele cu aceeaşi uşurinţă, observă Martin, după vreo jumătate de oră. Cercetase cu multă luare-aminte bagajul intelectual al lui Brissenden. Eşti un dogmatic de cea mai pură speţă şi tocmai asta este partea cea mai interesantă. Dumneata stabileşti în chip dogmatic adevărurile cele mai noi, pe care ştiinţa n-a fost capabilă să le stabilească decât prin raţionamente a posteriori. Dintr-un salt, ajungi la concluziile corecte. Este limpede că scurtezi drumul şi faci asta cu o înverşunare furioasă. Îţi alegi calea cu iuţeala luminii şi ajungi la adevăr datorită unui proces suprarațional.

— Da, de obicei tocmai asta îi necăjea pe pater Joseph şi pe cucernicul Dutton, răspunse Brissenden. O, nu! adăugă el, eu nu fac parte din nici o tagmă. Datorită unui binevoitor capriciu al destinului am învăţat la o universitate catolică… Dar dumneata unde ai învăţat?

În vreme ce-i răspundea, Martin îl cerceta pe Brissenden purtându-şi privirile de la faţa lui prelungă, subţiratică şi distinsă la umerii căzuţi şi la pardesiul cu buzunarele deformate şi lărgite de povara cărţilor, aşezat pe scaunul de-alături. Chipul şi mâinile lungi şi fine ale lui Brissenden erau arse de soare, chiar excesiv de bronzate, îşi spuse Martin. Lucrul acesta îl puse pe gânduri. Se vedea limpede că Brissenden nu era un om trăit în aer liber. Atunci cum

ajunsese atât de bronzat? Bănui că trebuie să fie vorba de ceva bolnăvicios, apoi continuă să-i cerceteze faţa îngustă, cu pomeţii masivi şi obraji scofâlciţi, dar înzestrată cu cel mai fin şi mai delicat nas acvilin pe care-l văzuse vreodată Martin, Mărimea, forma şi culoarea ochilor nu aveau nimic deosebit. Nu erau nici mari, nici mici, de un castaniu greu de descris; dar în ei mocnea focul, sau, mai curând, stătea mereu la pândă o expresie oarecum dublă şi în chip straniu contradictorie. Sfidători, răzvrătiţi, prea duri chiar, ochii aceia trezeau totuşi milă. Martin îşi dădu seama că îl compătimeşte pe Brissenden fără să ştie din ce pricină, deşi avea s-o afle foarte curând.

— Sufăr, de plămâni, spuse Brissenden puţin mai târziu şi cu cea mai desăvârşită nepăsare, după ce mărturisise că vine din Arizona. Am stat acolo vreo doi ani, la aer.

— Şi nu te temi că poate clima de aici o să-ţi facă rău?

— Să mă tem?

Repetase cuvintele lui Martin fără nici un pic de emfază. Dar Martin putu să vadă pe chipul ascetic al celuilalt că nu există nimic care să-l poată înfricoşa. Ochii i se îngustaseră până ce ajunseseră mici, ca de vultur, şi Martin aproape îşi pierdu răsuflarea când observă ciocul de vultur sfidător, neînduplecat, agresiv, cu nările dilatate. E într-adevăr măreţ, îşi spuse Martin în gând, impresionat până în adâncul sufletului. Cu glas tare, recită:

Sub crunta lovitură-a Sorţii-am stat, Cu capu-nsângerat, dar neplecat.

— Îţi place Henley, zise Brissenden şi expresia chipului i se schimbă repede într-una plină de bunătate şi duioşie. Bineînţeles că nici nu trebuia să mă aştept la altceva din partea ta. Henley! Ce suflet mare! Stă plin de măreţie în mijlocul poetaşilor contemporani – a poetaşilor oare publică prin reviste – ca un gladiator în mijlocul unei şleahte de eunuci.

— Nu-ţi plac revistele, îi spuse Martin cu o umbră de mustrare în glas.

— Dumitale îţi plac? se răsti celălalt cu atâta înverşunare, încât îl făcu pe Martin să tresară.

— Eu… cum să spun? eu scriu… sau mai bine zis încerc să scriu pentru reviste, zise Martin cu glas stins.

— Atunci e ceva mai bine, răspunse Brissenden potoliT. Încerci să scrii, dar nu reuşeşti. Îţi respect şi-ţi admir insuccesul. Ştiu ce anume scrii. Pot să-mi dau seama de asta chiar şi cu ochii, închişi, iar în scrisul dumitale există un anumit ingredient care nu-i îngăduie să se apropie de reviste. E vorba de vigoare, iar revistele n-au ce face cu asemenea marfă. Lor le trebuie apă de ploaie şi vorbe de clacă, iar Dumnezeu mi-e martor că au mai mult decât le trebuie, însă nu de la dumneata.

— Eu nu dispreţuiesc lucrurile astea de duzină, mărturisi Martin.

— Ba dimpotrivă… Brissenden se opri şi cu o privire obraznică cercetă sărăcia evidentă a lui Martin, trecând de la cravata roasă şi gulerul cam zdrenţuit la mânecile lucioase şi la manşetele cu ţesătura rărită, apoi înălţându-se şi zăbovind asupra obrajilor scofâlciţi. Dimpotrivă, lucrurile de duzină te dispreţuiesc pe dumneata, şi te dispreţuiesc atât de adânc, încât nu poţi nădăjdui să ajungi vreodată până la ele. Ia spune, amice, aşa-i că te-aş jigni dacă te-aş ruga să mănânci ceva?

Martin simţi cum îi ard obrajii din pricina năvalei nestăpânite a sângelui, iar Brissenden râse triumfător:

— Un om sătul nu e niciodată jignit de-o astfel de invitaţie, încheie el.

— Eşti diabolic, strigă Martin furios.

— In orice caz, nu te-am invitat.

— N-ai îndrăznit.

— O! Nu ştiu dacă-i chiar aşa. Te invit acum. Vorbind, Brissenden se ridicase pe jumătate de pe scaun, lăsând să se vadă că vrea să meargă imediat la restaurant.

Pumnii lui Martin se încleştară dureros de tare, iar sângele îi zvâcnea cumplit în tâmple.

— Boşco, mâncătorul de şerpi! Ii mănâncă de vii îi înghite cu totul!”, exclama Brissenden imitând pe omul care striga în pâlnie dinaintea dughenei unui vestit mâncător de şerpi de prin partea locului.

Fii sigur că pe dumneata aş putea sa te mănânc de viu, zise Martin cercetând la rândul lui cu priviri obraznice făptura bolnăvicioasă a celuilalt.

— Numai că nu merit atâta osteneală.

— Ba dimpotrivă, incidentul în sine nu merită osteneală, replică Martin izbucnind într-un hohot de râs sănătos şi pornit din toată inima. Recunosc c-ai izbutit să râzi de mine, Brissenden. Nu-i nimic extraordinar în faptul că mie mi-e foame şi că tu ai înţeles asta, aşa că aici nu încape nici o supărare. Ştii, îmi bat joc de măruntele convenienţe ale turmei; dar iată că ai venit dumneat şi ai rostit un cuvânt ceva mai tare, un adevăr, şi într-o clipă am devenit sclavul aceloraşi meschine convenienţe.

— Te-ai simţit jignit, insultat chiar, afirmă Brissenden.

— Fără îndoială că am fost, cu câteva clipe mai înainte. Prejudecăţi din prima tinereţe, îţi dai seama. Am învăţat atunci lucrurile astea, şi acum iată-le cum vin să întunece tot ce-am mai învăţat de-atunci încoace. Astea sunt micile mele taine, din pricina cărora aş putea roşi.

— Şi-acum ai reuşit să le ascunzi la loc sigur?

— Fără îndoială că da.

— Precis?

— Precis.

— Atunci hai să mergem şi să mâncăm ceva.

— Ia-o înainte, răspunse Martin încercând să plătească el ce băuseră, cu mărunţişul ce-i rămăsese din cei doi dolari, dar îl văzu pe Brissenden că-l sileşte pe chelner să pună banii la loc pe masă.

Martin îi băgă în buzunar încruntându-se, şi pentru o clipă simţi pe umăr greutatea mângâietoare a mâinii lui Brissenden.

CAPITOLUL.

XXXII.

Foarte curând, chiar a doua zi după masă, Maria se trezi cu cel de-al doilea musafir al lui Martin. De data asta însă nu-şi mai pierdu firea şi îl invită pe Brissenden în preaimpozantul ei salon.

— Nădăjduiesc că nu te deranjez, începu Brissenden.

— Nu, nu, nici vorbă, răspunse Martin strângându-i mâna şi poftindu-l să ia loc pe singurul scaun din odaie el aşezându-se pe marginea patului. Dar cum de-ai aflat unde stau?

— M-am interesat la familia Morse. Domnişoară Morse a răspuns la telefon şi acuma iată-mă aici. Băgă mâna în buzunarul de la piept, scoase un volum subţirel şi-l aruncă pe masă. E cartea unui poet. Citeşte-o şi păstreaz-o. Apoi, răspunzând protestelor lui Martin, adăugă: Ce să mai fac eu cu cărţile? Azi-dimineaţă am avut o nouă hemoptizie. Ai ceva de băut? Nu, bineînţeles că n-ai. Stai puţin.

Peste o clipă ieşi din cameră. Martin îi urmări cu privirea silueta prelungă, în vreme ce cobora treptele de la intrare, apoi, când Brissenden se întoarse ca să închidă poarta, observă cu strângere de inimă umerii odinioară largi care acum se curbaseră peste ruinele pieptului. Martin scoase două păhăruţe, apoi se apucă să citească volumul de versuri, ultimul publicat de Henry Vaughan Marlow.

— N-are whisky scoţian, zise Brissenden de cum intră pe uşă. Prăpăditul ăsta nu ţine în prăvălie decât whisky american. Oricum, tot am luat un sfert.

— Trimit pe unul dintre copiii gazdei să cumpere nişte lămâi şi facem un grog, propuse Martin. Oare cât o fi primit Marlow pentru cartea asta? întrebă el ridicând în sus volumul.

— Poate vreo cincizeci de dolari, răspunse celălalt.

Cu toate astea cred că trebuie să se socotească fericit daca îşi scoate cheltuielile, sau dacă e în stare să-l convingă pe vreun editor să-şi asume riscurile tipăririi.

— Prin urmare nu-i cu putinţă ca cineva să trăiască de pe urma poeziilor lui?

Atât chipul cât şi glasul lui Martin trădau dezamăgirea.

— Bineînţeles că nu. Cine-i prostul acela care să-şi închipuie una ca asta? Din potrivеală de cuvinte sunătoare, da. Ai pilda lui Bruce, a Virginiei Spring şi a lui Sedgwick. Ăştia o duc foarte bine. Dar poezie adevărată… Ştii din ce trăieşte Vaughan Marlow? Predă la o şcoală pentru elevi arieraţi, în fundul Pennsylvaniei, şi să ştii că dintre toate şcolile astea păcătoase, care-s adevărate unghere de iad, cea unde lucrează Marlow e tot ce poate, fi mai înfiorător. N-aş schimba cu el nici dacă ar mai avea cincizeci de ani de trăit de-acum încolo. Dar cu toate astea versurile lui se deosebesc de balivernele versificatorilor contemporani ca un rubin veritabil de o legătură de morcovi. Şi ce spune critica despre el! Dă-i dracului pe toţi, imbecili siniştri!

— Prea multe scriu oamenii care nu-s în stare să scrie despre cei care scriu cu adevărat, încuviinţă şi Martin. Ce să-ţi spun, m-a înspăimântat noianul de prostii care s-au scris despre Stevenson şi opera lui.

— Nişte strigoi şi nişte harpii! strigă Brissenden scrâşnind din dinţi. Da, cunosc murdăriile astea… fără nici o strângere de inimă îl tot loveau cu ciocurile din pricina Scrisorii către părintele Damien îl cercetau, îl cântăreau…

— Îl măsurau cu măsura calpă a propriilor lor suflete, întări şi Martin.

— Da, aşa este, ai spus o frază cum nu se poate mai potrivită… Morfolesc între gingii şi îmbăloşează Adevărul, Frumosul şi Binele, iar la urmă îl bat protector pe umăr şi-i spun: „Bravo, cu ţie! Bine!” Vai! îmi vine greaţă! În seara când şi-a dat sufletul, Richard Realf a spus despre ei: „Gaiţele limbute ale speciei umane”.

— Ciugulesc din pulberea de stele, adăugă şi Martin cu înfrigurare; croncănesc împotriva avântului meteoric al oamenilor superiori. Am scris cândva un pamflet împotriva

lor, împotriva criticilor, sau mai bine zis împotriva cronicarilor.

— Dă-mi-l să-l citesc şi eu, îl ruga Brissenden cu nerăbdare.

Aşa se făcu atunci că Martin dezgropa o copie a Pulberii de stele şi, în vreme ce o citi, Brissenden râse încetişor, îşi frecă mâinile şi uită să mai soarbă din paharul cu grog.

— Văd limpede că tu însuţi eşti un pumn din pulberea stelelor, aruncat în mijlocul unei lumi de pitici îmbrobodiţi, incapabili să vadă, zise Brissenden când termină de citit. Bineînţeles că prima revistă la care l-ai prezentat ţi l-a smuls din mână.

Martin căută în caietul unde înscria manuscrisele.

— A fost respins de douăzeci şi şapte de reviste…

Brissenden izbucni într-un hohot prelung şi voios, curmat însă de-un acces de tuse.

— Ştii, nici să nu încerci să-mi spui că nu te-ai apropiat de poezie, zise el când îşi veni în fire. Dă-mi şi mie să citesc vreo câteva.

— Nu le citi acuma, îl rugă Martin. Aş vrea să mai stăm de vorbă. Ţi le.fac pachet şi ţi le dau acasă.

Brissenden plecă de acolo cu Ciclul dragostei şi Zâna şi perla, iar a doua zi se întoarse şi-l salută pe Martin cU. Vorbele:

— Mai dă-mi!

Nu numai că-l asigură pe Martin de valoarea versurilor lui, dar tot atunci îi dădu să înţeleagă că şi el a scris poezie. Calitatea acestor poezii ale lui Brissenden îl uimi la culme pe Martin şi nu mai mică îi fu mirarea când află că, nu încercase niciodată să le publice.

— Ah, ciuma cadă pe ale lor case! răspunse BrissendeN. Când Martin se oferi să încerce el să-i publice versurile undeva. Iubeşte frumuseţea numai de dragul frumosului – îl sfătui el – şi lasă-le încolo de reviste, întoarce-te la meşteşugul marinăresc, ăsta-i cel mai bun sfat pe, care ţi-l pot da, Martin Eden. Ce cauţi aici, în oraşele roase de boală

şi pline de putregai ale oamenilor? Te ucizi câte puţin în fiecare zi pe care-o pierzi încercând să prostituezi frumuseţea, supunând-o canoanelor impuse de reviste. Cum sună oare citatul acela folosit de tine ieri? A, da. „Omul, cea de pe urmă dintre ephemere. Ei, ce nevoie ai tu, gâză sortită, a trăi o singură zi, cea de pe urmă dintre ephemere, de renume? Chiar dacă izbuteşti să-l cucereşti, nu va fi pentru tine decât o otravă. După câte cred eu, eşti prea simplu, prea nealterat şi prea raţional ca să poţi progresa în condiţiile astea. Nădăjduiesc că n-ai să publici niciodată vreun rând prin reviste. Frumuseţea este singurul stăpân pe care merită să-l slujeşti. Slujeşte-o şi dă naibii tot restul! Succesul?! Ce sens mai poate avea succesul, dacă sonetul tău despre Stevenson, care depăşeşte Stafia lui Henley, nu e un succes, dacă Ciclul dragostei şi Poemele marine nu constituie succese? Satisfacţia nu constă în succesul repurtat de creaţia realizată, ci în însuşi actul creaţiei. Să nu-mi spui cĂ. Nu-i aşa. O ştiu cu certitudine. O ştii şi tu. Frumuseţea te torturează. Pentru tine este o durere veşnic vie, o rană fără vindecare, un pumnal de foc înfipt între coaste. De ce să te tot târguieşti cu revistele? Frumosul trebuie să-ţi fie unicul ţel. De ce să prefaci frumosul în aur? De altminteri, nici n-ai putea, tocmai de asta n-are nici un rost să pledez cu atâta aprindere. Poţi să citeşti revistele o mie de ani în şir şi tot n-ai să găseşti în ele valoarea unui singur vers din Keats. Lasă în plata domnului bani şi renume, întoarce-te chiar mâine la meseria ta, îmbarcă-te şi porneşte-o pe mare.

— Nu pentru renume, ci pentru dragoste, răspunse Martin râzând. În cosmosul tău dragostea pare să nu-şi afle nici un locşor; într-al meu, Frumuseţea este slujitoarea Dragostei.

Brissenden se uită la el cu milă şi admiraţie.

— Eşti aşa de tânăr, Martin băiatule, atât de tânăr! Ai să zbori sus de tot, dar aripile tale sunt făcute din voalul cel mai fin şi înflorite de culorile cele mai gingaşe. Vezi să nu ţi le arzi. Dar bineînţeles că ţi le-ai şi i ars. Numai înflăcărarea

pentru o fustă oarecare poate explica acel Ciclu al dragostei, şi doar de asta ar avea să se ruşineze ciclul tău.

— Slăvesc dragostea tot atât cât şi fusta despre care vorbeai, zise Martin râzând.

— Asta-i filosofia nebuniei, răspunse Brissenden. Tot aşa îmi spuneam şi eu când haşişul mă purta în lumi de vis. Dar bagă de seamă! Marile oraşe burgheze au să te ducă la pierzare. Uită-te de pildă, la vizuina aceea de afacerişti în care te-am cunoscut. A spune că acolo totul e putred înseamnă a înfrumuseţa realitatea. Într-o astfel de atmosferă nimeni nu poate rămâne necorupt. E ceva degradant. Nu există niciunul dintre oamenii de acolo, fie bărbat, fie femeie, care să nu degradeze pe cei din jur; toţi sunt doaţ nişte burdihane însufleţite, care se călăuzesc după înaltele criterii intelectuale şi artistice ale moluştelor…

Se opri deodată şi se uită la Martin. Apoi, ca într-o fulgerare, în minte i se făcu lumină şi înţelese. Pe chip i se întipări o expresie de dezgust şi de adâncă mirare.

— Tu ai scris acest minunat Ciclu al dragostei pentru ea… pentru femeia aceea palidă, ştearsă!

În clipa următoare, mâna dreaptă a lui Martin îi cuprinse ca un cerc de fier beregata şi-l scutură până ce începură să-i clănţăne dinţii. Dar, privind în ochii lui, Martin nu văzu nici urmă de teamă, nu putu zări acolo decât o licărire drăcească, batjocoritoare şi stranie. Îşi veni în fire şi-l îmbrânci pe Brissenden pe pat, descleştându-şi mâna din grumazul lui.

Brissenden gemu şi gâfâi dureros câteva clipe, apoi începu să radă încetişor.

— Ţi-aş fi rămas îndatorat până la sfârşitul veacurilor, dacă ai fi reuşit să stingi flacăra care mai pâlpâie în mine, zise el.

— De-o vreme încoace nu mai sunt stăpân pe nervii mei, se scuză Martin. Sper că nu ţi-am făcut nici un rău. Ei, hai să mai turnăm un păhărel.

— O! june atlet! continuă Brissenden. Mă întreb dacă eşti într-adevăr mândru de vânjosul tău corp. Eşti grozav de puternic. Vânjos ca o panteră tânără, ca un pui de leu. Da, da, numai că pentru forţa asta va trebui să plăteşti.

— Ce vrei să spui? întrebă Martin curios, întinzându-i paharul. Hai, ia-l de-aici şi dă-l binişor de duşcă.

— Din pricina… Brissenden îşi sorbi paharul şi zâmbi cu încântare. Din pricina femeilor. N-au să te lase în pace până în ziua când o să-ţi dai sufletul, aşa după cum nu te-au lăsat nici până acum, iar dacă n-am dreptate înseamnă că-s eu un papă-lapte. N-are nici un rost să mă strângi de gât: tot o să spun ce am de spus. Fără îndoială că e vorba de o dragoste copilărească şi trecătoare; dar, în numele Frumosului, te conjur ca data viitoare să arăţi că ai mai mult bun-gust. Ce Dumnezeu vrei să faci cu o fiică a burgheziei? Lasă-i în pace. Alege-ţi o femeie zdravănă, veselă şi focoasă, care-şi râde, de viaţă, dă cu tifla morţii şi iubeşte de câte ori are prilejul. Există pe lume femei de astea care te vor iubi cu tot atâta încântare ca şi oricare dintre odraslele becisnice ale închistate; vieţi burgheze.

— Becisnice?! protestă Martin.

— Exact, becisnice, care fac paradă de meschine precepte morale învăţate din bâlbâielile altora şi cărora le este frică să trăiască viaţa. Şi astea au să te iubească, Martin, dar totdeauna vor iubi mai mult meschinele reguli morale. Ceea ce cauţi tu este măreţul sacrificiu de sine, marile suflete descătuşate, fluturii cu strălucire de soare şi nu moliile cenuşii. O! dacă eşti îndeajuns de ghinionist ca să trăieşti, are să-ţi fie şi ţie silă de ele, de toate femeiuştile de felul ăsta. Dar n-ai să trăieşti. N-ai să te întorci pe mare, la vapoarele tale; de aceea ai să rătăceşti prin văgăunile astea ciumate care sunt oraşele, până când or să putrezească oasele în tine şi atuncea ai să mori.

— Poţi să mă, dăscăleşti cât vrei, dar tot n-ai sa mă faci să mă cert cu tine, îi spuse Martin. La urma urmei nu dispui decât de înţelepciunea care se potriveşte cu temperamentul

tău, ceea ce nu înseamnă că înţelepciunea mea nu ar fi la fel de desăvârşită ca şi a ta.

Aveau păreri deosebite despre dragoste, despre reviste şi despre multe alte lucruri, dar fiecare îi plăcea celuilalt, iar, în ce îl privea pe Martin, era vorba de o simpatie cu adevărat profundă. Zi de zi stăteau de vorbă, dacă nu mai mult, cel puţin în ceasul pe care Brissenden îl petrecea în odăiţa cu aer închis unde trăia Martin. Nu venea niciodată fără sfertul lui de whisky, iar când mâncau împreună în oraş, Brissenden bea whisky cu sifon în tot timpul mesei. Totdeauna plătea pentru amândoi şi prin el făcu Martin cunoştinţă cu mâncărurile rafinate, datorită lui bău prima dată şampanie şi află ce înseamnă vinurile din viţă de Rin.

Brissenden rămânea însă o enigmă. Cu figura lui de ascet şi în ciuda sănătăţii atât de grav şubrezite, era un veritabil epicurian. Nu ştia ce înseamnă teama de moarte şi trata toate aspectele vieţii cu amărăciune şi cinism; şi cu toate astea, muribund fiind, iubea viaţa până, în ultima ei fărâmiţă. Era stăpânit de un fel de nebunie de a trăi, de a se zbuciuma „pentru a-şi săpa, aşa cum spuse el însuşi o dată, micuţul lui culcuş în pulberea cosmică din care a purces”. Încercase să folosească şi stupefiante şi făcuse multe alte lucruri stranii în căutare de noi emoţii şi noi senzaţii. După câte îi spusese lui Martin, într-un rând stătuse trei zile fără să bsea apă şi făcuse asta de bunăvoia lui, numai ca să cunoască sublima desfătare de a potoli o sete fără seamăn. Cine şi ce era, n-a aflat Martin niciodată. Era un om fără trecut, ai cărui viitor se arăta a fi doar mormântul foarte apropiat şi al cărui prezent se mărginea la o înfrigurată dorinţă de a trăi.

CAPITOLUL.

XXXIII.

Era din ce în ce mai limpede că Martin avea să piardă bătălia. Oricâtă economie ar fi făcut, cu ceea ce câştiga de pe urma maculaturii nu-şi putea acoperi cheltuielile. Ziua Recunoştinţei îl prinse cu costumul negru la muntele-de-

pietate şi deci fără putinţa de a primi invitaţia la masă în casa familiei Morse. Motivarea refuzului său nu izbuti deloc s-o mulţumească pe Ruth, iar lucrul acesta avu darul de a-l arunca într-o stare de neagră deznădejde. În cele din urmă îi făgădui că va veni totuşi; se va duce la San Francisco, la redacţia revistei Transcontinental, va ridica cei cinci dolari ce i se cuveneau şi cu ei îşi va scoate hainele de la amanet.

Dimineaţa împrumută zece cenţi de la Maria. Dacă ar fi fost după el, ar fi preferat să împrumute banii ăştia de la Brissenden, dar incorigibilul hoinar dispăruse. Nu-l mai văzuse de două săptămâni şi degeaba îşi muncise creierii ca să afle ce l-ar fi putut supăra. Ca cei zece cenţi Martin plăti feribotul până la San Francisco şi, în vreme ce urca la deal pe Market Street, se gândea la încurcătura în care avea să se afle dacă nu reuşea să încaseze banii. În cazul acesta n-ar fi avut cum să se mai întoarcă la Oakland, întrucât în San Francisco nu cunoştea pe nimeni de la care să fi putut împrumuta alţi zece cenţi.

Uşa de la intrarea în birourile revistei Transcontinental era întredeschisă şi, când să pătrundă înăuntru, Martin fu ţintuit locului de-un glas puternic care se auzea din birou şi care striga:

— Nu despre asta e vorba, domnule Ford. (Martia.ştia din corespondenţa cu Transcontinental că Ford era directorul revistei.) Problema este: plătiţi sau nu plătiţi? Bani, bani gheaţă. Puţin îmi pasă de proiectele dumneavoastră de viitor şi de ce perspective are Transcontinental-ul în anul care vine. Ce mă interesează pe mine e să fiu plătit pentru ceea ce fac. Şi iată, vă spun de pe acum că numărul de Crăciun al revistei nu intră la tipar până nu am banii în mâna. Bună ziua! Când faceţi rost de bani, poftiţi pe la mine.

Uşa fu trântită cu violenţă şi cel care strigase trecu furios pe lângă Martin şi o luă drept înainte pe coridor, cu pumnii strânşi şi mormăind tot felul de înjurături. Martin hotărî să nu intre imediat şi mai zăbovi pe coridor vreun sfert de

ceas. După asta deschise uşa şi pătrunse înăuntru. Pentru el era un lucru cu totul nou, căci până atunci nu mai călcase în nici o redacţie. Pesemne că aici nu era nevoie de cărţi de vizită, fiindcă băiatul de serviciu se duse să-l anunţe pe domnul Ford că cineva doreşte să stea de vorbă cu dânsul. Când se întoarse, băiatul îi făcu semn încă de departe şi îl conduse în biroul directorului, sanctuarul redacţiei. Ceea ce-l izbi mai întâi fu dezordinea şi totala neorânduială ce domneau în cameră. Îndată după asta observă un tânăr cu favoriţi aşezat la un birou american şi care se uita la el plin de curiozitate. Martin fu uimit de liniştea şi calmul ce i se citeau pe figură. Se vedea limpede că cearta cu tipograful nu reuşise nici pe departe să-i tulbure liniştea sufletească.

— Sunt… Martin Eden, începu Martin. (Şi am venit să-mi iau cei cinci dolari —ar fi dorit el să adauge.)

Dar se afla în faţa directorului primei reviste care-l publicase şi n-ar fi vrut să fie prea brutal cu el. Spre marea lui mirare, domnul Ford sări de-un metru de pe scaun, exclamând:

— Ce spui, domnule?!

Se repezi la el şi în clipa următoare apucă dreapta lui Martin cu amândouă mâinile, scuturându-i-o de zor.

— Nici nu vă puteţi închipui cât de bucuros sunt ca vă văd, domnule Eden. De multe ori m-am întrebat cum veţi fi arătând.

Zicând acestea, se dădu un pas înapoi şi cercetă cu ochi strălucitori cel de-al doilea şi în acelaşi timp cel mai purtat costum al lui Martih, mototolit şi cu neputinţă fie reparat, deşi pantalonii mai păstrau încă dunga pe care o împrospătase cu fierul de călcat al Mariei.

— Mărturisesc însă că m-am aşteptat să fiţi mult mai în vârstă decât sunteţi. Ştiţi, nuvela dumneavoastră trăda atâta lărgime de vederi, atâta vigoare, maturitate şi putere de pătrundere. O adevărată capodoperă… mi-am dat seama după primele zece rânduri. Daţi-mi voie să vă spun cum am citit-o prima dată. Ba nu; mai întâi să vă prezint în redacţie.

Vorbind mereu, domnul Ford îl conduse în biroul redacţiei unde îl prezentă adjunctului sau, domnul White, un omuleţ subţiratic şi plăpând, cu favoriţi rari şi mătăsoşi, a cărui mână părea straniu de rece şi-ţi dădea senzaţia că omul tremură de frig.

— Domnul Ends… domnul Eden. Ştiţi, domnul Ends este administratorul nostru.

Martin se pomeni dând mâna cu un om chel şi cu ochi ageri, al cărui chip părea destul de tânăr, după cât se putea vedea, fiindcă era în cea mai mare parte acoperit de-o barbă albă colilie, pieptănată cu cea mai mare îngrijire – de nevasta sa care în fiece duminică îi mai şi rădea părul de pe ceafă.

Cei trei îl înconjurară pe Martin vorbind toţi deodată, plini de admiraţie şi atât de repede, încât lui Martin i se păru că au pornit la un fel de întrecere.

— De multe ori ne-am întrebat din ce pricină nu treceţi pe la noi, spunea domnul White.

Locuiesc de partea cealaltă a golfului şi n-am avut bani de tramvai, răspunse Martin deschis, hotărât să le arate celorlalţi cât de mare nevoie avea de bani.

„Fără îndoială, îşi spuse el în gând, că ţoalele mele de gală arată ele singure în chipul cel mai elocvent în ce lipsuri mă zbat.” în repetate rânduri, de câte ori se avi prilejul, pomeni despre scopul vizitei lui. Numai că admiratorii din jur se arătau cu desăvârşire surzi. Îi cântau osanale, îi spuneau ce anume au crezut despre nuvela lui încă din prima clipă, ce-au crezut mai pe urmă, ce impresie a făcut nuvela asupra nevestelor lor şi asupra celorlalţi membri ai familiei; despre intenţia de a-i plăti ceva pentru ea nu suflau însă nici un cuvinţel.

— V-am spus cum am citit prima dată nuvela dumneavoastră? întrebă domnul Ford. Bineînţeles că nu v-am spus. Mă întorceam de la New York şi când s-a oprit trenul la Ogden a venit băiatul de serviciu şi mi-a adus ultimul număr din Trdnscontinental.

„Doamne sfinte, îşi zise Martin, prin urmare dumneata îţi poţi îngădui să te plimbi în trenuri de lux, în vreme ce eu stau şi crăp de foame aşteptând nenorociţii de cinci dolari pe care mi-i datorezi.” Un val de mânie se abătu asupra lui. Răul pe care i-l făcuse Transcontinental i se părea acum uriaş, căci în minte îi năvălise amintirea atâtor îngrozitoare luni de speranţe zadarnice, de foame şi lipsuri, iar foamea ce-l chinuia în clipa aceea deveni şi mai cumplită şi-i muşcă şi mai adânc măruntaiele, amintindu-i că din ajun nu mai mâncase nimic şi chiar atunci abia gustase ceva. Văzu roşu înaintea ochilor. Creaturile acestea nu erau nici măcar bandiţi: erau pur şi simplu nişte găinari. Cu minciuni şi făgăduieli deşarte îl păcăliseră şi-i luaseră nuvela. Dar nu-i nimic, o să le arate el! Voinţa lui capătă o tărie de nezdruncinat şi în clipa aceea hotărî că nu va părăsi biroul până ce nu-şi va căpăta banii. Îşi aduse aminte că dacă nu-i capătă, nu mai are cum se întoarce acasă, la Oakland. Deşi cu mare greutate, izbuti totuşi să „se stăpânească, dar nu mai înainte ca expresia de fiară dezlănţuită, care i se oglindi pe chip, să-i neliniştească şi să-i sperie pe cei trei.

Deveniră atunci mai volubili decât oricând. Domnul Ford începu din nou să-i povestească în ce împrejurări citise prima oară Dangătul clopotelor, iar domnul Ends ardea de nerăbdare să-i comunice ce părere avea despre. Dangătul clopotelor nepoata lui, care nepoată era profesoară la o şcoală din Alameda.

— Am să vă spun pentru ce am venit la dumneavoastră, zise Martin în cele din urmă. Ca să-mi plătiţi nuvela care v-a plăcut tuturor aşa de mult. Dacă nu mă înşel, cinci dolari mi-aţi promis, la publicare.

Trăsăturile mobile ale figurii domnului Ford arătară de îndată mare fericire şi promptă încuviinţare şi domnia-sa schiţă gestul ducerii mâinii către buzunar, dar deodată se întoarse către domnul Ends şi spuse că a uitat, banii acasă. Se vedea cât de colo că domnului Ends nu-i venea deloc la îndemână; Martin observă crisparea mâinii lui, care parcă

se pregătea să apere buzunarele pantalonilor, şi atunci ştiu că acolo se aflau banii.

— Îmi pare foarte rău, zise domnul Ends, dar nu-i nici un ceas de când am plătit tipografului şi am rămas fără nici un ban. N-a fost deloc cuminte că am luat la mine numai atâţia bani, dar nota asta nu ajunsesă încă la scadenţă şi cererea tipografului de a-i face un hatâr şi a-i plăti mai înainte m-a găsit cu totul nepregătit.

Amândoi s-au uitat întrebător la domnul White, dar dumnealui s-a mulţumit să râdă şi să înalţe din umeri. În orice caz, el era cu conştiinţa curată. Venise la Transcontinental ca să-şi facă ucenicia literară şi în loc de asta învăţase mai mult chestiuni de tehnică financiară. Transcontinental îi datora leafa pe patru luni, dar ştia foarte bine că tipograful trebuia plătit neapărat înaintea redactorului adjunct.

— E-ntr-adevăr ridicol, domnule Eden, că ne-ai găsit într-o asemenea situaţie, rosti domnul Ford cu un aer foarte degajat. Te rog însă să fii sigur că e vorba de o simplă neglijenţă. Îţi spun eu ce ne rămâne de făcut. Mâine dimineaţă, la prima oră, o să-ţi expediem prin poştă cecul respectiv. Ai adresă domnului Eden, nu-i aşa, domnule Ends?

Da, domnul Ends cunoştea adresa şi chiar la prima oră avea să trimită cecul. Cunoştinţele lui Martin în legătură, cu băncile şi cecurile erau destul de vagi, dar nu putea să vadă nici o pricină pentru care domnii aceia nu i-ar putea înmâna cecul astăzi, tot atât de bine ca şi mâine.

— Atunci ne-am înţeles, domnule Eden, îţi trimitem mâine cecul prin poştă? întrebă domnul Ford.

— Eu am nevoie de bani chiar azi, răspunse Martin cu hotărâre.

— Împrejurarea asta nefericită… dacă s-ar fi întâmplat să treci în orice altă zi… începu să explice domnul Ford cu drăgălăşenie, dar fu întrerupt de domnul Ends, în ai cărui

ochi neastâmpăraţi se putea vedea limpede că îşi pierduse răbdarea.

— Domnul Ford v-a mai arătat o dată care-i situaţia, spuseel cu asprime în glas. Acelaşi lucru l-am făcut şi eu. Trimitem cecul…

— Şi eu v-am explicat, interveni Martin luându-i vorba din gură, şi v-am spus lămurit că vreau banii chiar astăzi. Auzind glasul aproape răstit al administratorului, Martin simţise că inima începe să-i bată mai tare şi după asta nu-şi mai luase privirile de la el, deoarece bănuia că toţi banii revistei Transcontinentăl se află în buzunarele acelui domn.

— E foarte regretabil… începu domnul Ford.

Dar în clipa aceea domnul Ends se întoarse în loc, cu o mişcare nervoasă, ca şi când ar fi avut de gând să iasă din încăpere. În acelaşi moment Martin sări la el şi-i înfipse mâna în gâtlej, în aşa fel încât barba albă colilie a domnului Ends, păstrându-şi neclintită toată buna orânduială, se îndreptă cu vârful spre tavan într-un unghi de patruzeci şi cinci de grade. Spre marea lor spaimă, domnii White şi Ford îşi văzură administratorul scuturat aşa cum se scutură un covor de angora.

— Scoate banii, preastimate gropar de tinere talente? strigă Martin. Scoate banii, sau te scutur până ce-or pica toţi din tine, chiar dacă ar fi să curgă para cu para. Apoi se adresă celor doi spectatori îngroziţi: Vedeţi-vă de treabă. Dacă vă amestecaţi, aveţi toate şansele să ieşiţi de-aicea cocoşaţi.

Domnul Ends îşi pierduse răsuflarea şi nu fu în stare să facă semn de încuviinţare decât după ce Martin îi dădu drumul din strânsoare. Şi astfel, după mai multe scormoneli, buzunarele pantalonilor săi dădură la iveală patru dolari şi cincisprezece cenţi.

— Întoarce buzunarele pe dos, porunci Martin.

Mai căzu încă o monedă de zece cenţi. Ca să fie mai sigur, Martin numără încă o dată foloasele trase de pe urma incursiunii.

— Acuma treci tu la rând îi strigă el domnului Ford. Îmi mai trebuie încă şaptezeci şi cinci de cenţi.

Domnul Ford nu stătu deloc pe gânduri şi-şi scotoci buzunarele, izbutind să strângă şaizeci de cenţi.

— Eşti sigur că nu mai ai? întrebă Martin ameninţător, după ce luase şi banii aceia. Ce ai în buzunarele de la vestă?

Ca semn al bunei sale credinţe, domnul Ford întoarse pe dos două dintre buzunare. Dintr-unul din ele căzu pe podea o bucăţică de carton. Domnul Ford o ridică de jos şi tocmai se pregătea s-o pună la loc în buzunar, când Martin strigă:

— Cei acela? Un bilet de feribot? Ia, dă-1 încoa'. Face zece cenţi. Vi-l trec la socoteală. Prin urmare am primit până acum patru dolari şi nouăzeci şi cinci de cenţi, cu bilet cu tot. Mi se mai cuvin încă cinci cenţi.

Se uită încruntat către domnul White şi văzu că fiinţa aceea plăpândă tocmai îi întindea o monedă de cinci cenţi.

— Mă mulţumesc, spuse Martin adresându-se tuturor deodată. Rămâneţi cu bine.

— Tâlharule! mormăi domnul Ends în urma lui.

— Găinarule! îi răspunse Martin trântind uşa.

Martin era nespus de bucuros, atât de bucuros încât, aducându-şi aminte că şi revista The Hornet îi datora cincisprezece dolari pentru Zâna şi perla, hotărî pe loc să se ducă să-şi ia banii. Numai că la The Hornet erau câţiva vlăjgani tineri, fercheşi şi voinici, nişte piraţi în toată puterea cuvântului gata să jefuiască orice şi pe oricine, ba chiar să se prade unul pe altul. După ce sfărâmară ceva mobilă prin birouri, directorul revistei (fost membru într-o formaţie atletică studenţească), cu sprijinul plin de pricepere al administratorului, al unui agent de publicitate şi al portarului, izbutiră să-l scoată pe Martin din birou şi să-i accelereze, prin impuls iniţial, ritmul în care coborî scările până la primul-palier.

— Mai poftiţi pe la noi, domnule Eden; vă primim oricând cu braţele deschise, îi strigară ei din capul scării, prăpădindu-se de râs.

Martin rânji în tâmp ce-şi aranja ţinuta.

— Ptiu! mârâi el cu glas scăzut. Gaşca de la Transcontinental e-alcătuită din mieluşei, dar voi ăştia de-aici văd că sunteţi adevăraţi luptători de circ.

Ceilalţi râseră şi mai cu poftă.

— Trebuie să-ţi spun, domnule Eden, îi strigă directorul lui The Hornet, că pentru un poet ce eşti, parcă ai totuşi ceva vlagă. Unde-ai învăţat directa aceea cu dreapta, dacă mi-e îngăduit să te întreb?

— Acolo unde-ai învăţat şi dumneata nelson-ul, răspunse Martin. În orice caz, la un ochi tot ai să porţi ochelar negru.

— Şi eu trag nădejde că n-o să ţi se înţepenească gâtul, îi spuse redactorul, plin de solicitudine. Ce zici, mergem cu toţii să bem ceva pe chestia asta – nu pentru gâtul dumitale, asta te cred, da pentru această mică trânteală?

— Dăm cu banul şi dacă oi cădea pe plătit fac eu cinste, conveni Martin.

Aşa încât hoţii şi păgubaşul băură împreună, căzând prieteneşte la înţelegere şi hotărând că dreptatea era totdeauna de partea celui mai tare şi că deci cei cincisprezece dolari pentru Zâna şi perla se cuveneau de drept redacţiei revistei The Hornet.

CAPITOLUL.

XXXIV.

Arthur rămase la poartă, iar Ruth urcă treptele din faţa casei Măriei. Auzi ţăcănitul rapid al maşinii de scris şi, după ce Martin îi deschise uşa şi ea pătrunse înăuntru, îl văzu că se afla la ultima pagină a unui manuscris. Venise ca să afle sigur dacă Martin avea sau nu să vină la ei la masă de Ziua Recunoştinţei, dar mai înainte ca să poată pomeni despre treaba asta, Martin începu să-i vorbească despre alt subiect de care îi era plină inima.

— Stai puţin să-ţi citesc ce-am scris aici, strigă el dând la o parte copiile şi aranjând filele manuscrisului. E ultimul lucru pe care l-am scris şi mi se pare cu totul deosebit de celelalte. E atât de profund deosebit de tot ce am scris până

acum încât aproape că mă tem de el, dar cu toate astea mi se pare că e un lucru bun. Hai, judecă tu. E o nuvelă hawaiană. Am intitulat-o Wiki-Wiki.

Chipul îi era luminat de flacăra creaţiei, deşi Ruth se-nfiora în aerul rece al odăii, iar când îi strânsese mâna băgase de seamă cu mirare cât de rece era mâna lui Martin. Ascultă cu luare-aminte tot timpul cât el îi citi. La sfârşit, cu toate că ridicând din când în când ochii nu văzuse decât dezaprobare pe faţa ei, Martin o întrebă:

— Spune sincer, cum ţi se pare?

— Nu ştiu… nu ştiu ce să-ţi spun, răspunse Ruth. Ce crezi… crezi c-o s-o poţi publica?

— Mi-e teamă că nu, mărturisi el. E prea tare pentru reviste. Dar e plină de adevăr, îţi dau cuvântul meu că e plină de adevăr.

— Bine, dar de ce continui întruna să scrii lucruri dintr-astea pe care ştii că n-o să le poţi publica? urmă ea fără nici un fel de îndurare. Motivul pentru care scrii e ca să ai cu ce trăi, nu-i aşa?

— Da, aşa este, dar afurisita asta de nuvelă a fost mai tare decât mime. Nu m-am pultm opri să o scriu. Se cerea neapărat scrisă.

— Dar pe personajul acela, acel Wiki-Wiki, de ce l-ai făcut să vorbească aşa de grosolan? Poţi fi sigur că o să-i impresioneze neplăcut pe cititori şi de asta directorii de reviste au dreptate când refuză să-ţi publice lucrările.

— Dar adevăratul Wiki-Wiki ar fi vorbit chiar aşa.

— Poate, dar e cu totul lipsit de gust.

— Asta e viaţa, răspunse el tăios. E ceva real. E ceva adevărat. Iar eu trebuie să zugrăvesc viaţa aşa cum o văd.

Ruth nu răspunse nimic şi timp de câteva clipe domni o tăcere penibilă. Tocmai pentru că o iubea, Martin nu izbutea s-o înţeleagă pe deplin, iar ea nu era în stare să-l înţeleagă fiindcă era uriaş şi depăşea orizontul ei.

— Ştii, am încasat banii de la Transcontinental spuse Martin încercând să abată conversaţia pe un făgaş mai

prielnic. Imaginea celor trei domni cu favoriţi, aşa cum îi văzuse în scena din urmă,. Văduviţi de patru dolari şi nouăzeci de cenţi şi de un biilet de feribot, îl făcu să râdă încetişor.

— Atunci înseamnă c-ai să vii! exclamă ea plină de veselie. Chiar de asta venisem, ca să ştiu ce faci.

— Să vin? murmură Martin dus pe gânduri. Unde să vin?

— Cum unde să vii? Mâine, la masă. Doar ştii bine, mi-ai promis că, dacă iei banii, îţi scoţi costumul de la amanet.

— Am uitat cu totul, spuse el ruşinat. Numai, vezi… azi-dimineaţă gardianul a prins cele două vaci ale Măriei, împreună cu viţelul şi… ştii, s-a întâmplat că Maria nu avea nici un ban, aşa că a trebuit să plătesc eu amenda. Iată unde s-au dus banii de la Transcontinental. Dangătul clopotelor a intrat în buzunarul curcanului.

— Şi-atuncea n-ai să vii?

Martin se uită în jos, cercetându-şi hainele de pe el.

— Nu pot.

În ochii albaştri ai lui Ruth licăriră lacrimi de dezamăgire şi mustrare, dar nu spuse nici o vorbă.

— Anul viitor de Ziua Mulţumirii ai să iei masa cu mine la Delmonico, spuse el plin de voie bună, sau o să fim la Londra, la Paris ori altundeva, unde ai să vrei tu. De asta sunt sigur.

— Am citit acum câteva zile în jurnale, spuse ea deodată, că s-au făcut o serie de numiri la poştă. Tu ai reuşit primul la examen, nu-i aşa?

Fu nevoit să recunoască deschis că primise invitaţia să se prezinte la post, dar refuzase.

— Eram atât de sigur… sunt atât desigur… de mine, încheie el. Peste un an de zile am să câştig măi mult decât zece funcţionari de la poştă. Aşteaptă şi-ai să vezi.

— O! fu tot ce spuse Ruth după ce el tăcu. Se ridică apoi în picioare şi-şi trase mănuşile. Trebuie să plec, Martin. Mă aşteaptă Arthur.

El o luă în braţe şi o sărută, dar Ruth nu răspunse în nici un fel semnelor lui de dragoste. În trupul ei nu se simţi nici cea mai mică încordare, braţele-i nu îl cuprinseră şi buzele-i le întâlniră pe ale lui fără obişnuita apăsare.

Întorcându-se de la poartă, Martin ajunse la concluzia că era supărată pe el. Dar de ce? Faptul că poliţistul prinsese vacile Mariei nu putea fi socotit decât ca o întâmplare nefericită. O simplă întâmplare. Nimeni nu putea fi făcut răspunzător de asta. Nici nu-i putea trece prin minte că ar fi putut proceda altfel decât aşa cum procedase. Ba da, de fapt i s-ar fi putut reproşa ceva, un lucru de nimic, îşi spuse el îndată după aceea, anume faptul că refuzase slujba de la poştă. Şi afară de asta, ei nu-i plăcuse Wiki-Wiki.

Din capul scării se întoarse ca să-l întâmpine pe factorul care aducea scrisorile. Când primi maldărul de plicuri mari, din nou îl cuprinse febra atât de cunoscută a aşteptării şi nădejdii. Unul dintre ele nu era mare. Era scurt şi subţire, iar în colţ stătea scrisă adresa lui New York Out-view. Începu să rupă plicul şi de mai multe ori se opri. Nu putea fi o acceptare. Nu trimisese nici un manuscris la publicaţia asta. Poate că – şi la gândul acesta inima i se opri pe loc – poate că îi cereau un articol; în clipa următoare însă alungă această presupunere, socotind-o cu desăvârşire neverosimilă.

Era o scurtă notă semnată de secretarul de redacţie prin care se făcea cunoscut că alăturat se înaintează o scrisoare anonimă primită de redacţie, dându-i-se în acelaşi timp asigurări că redacţia de la Outview nu punea niciodată şi în nici un fel de împrejurări temei pe corespondenţa anonimă.

Scrisoarea anonimă era scrisă de mână, scrisul autorului fiind cum nu se poate mai necioplit. Era un talmeş-balmeş de injurii josnice la adresă lui Martin printre care şi afirmaţia că „individul Martin Eden”, care publica poveşti în reviste, nici nu era scriitor şi că, de fapt, nu făcea altceva decât să copieze la maşină articole de prin revistele vechi şi să le trimită la alte reviste, dându-le drept ale sale. Scrisoarea aceea purta pe ea ştampila poştei din San Leandro. Martin n-avu nevoie să se frământe mult ca să descopere autorul. Gramatica lui Higginbotham, vorbele lui Higginbotham, ironia şi felul de a gândi ale lui Higginbotham erau lesne de recunoscut la tot pasul. Fiece trăsătură de condei trăda mâna grosolană de băcan a cumnatului său.

„Dar pentru ce?” se întrebă Martin zadarnic. Ce rău îi făcuse el lui Higginbotham? Povestea asta era atât de lipsită de raţiune, arăta atâta ticăloşie, încât n-avea cum fi explicată. În cursul săptămânii. Martin primi vreo duzină de asemenea scrisori de la diferite reviste de pe coasta Atlanticului. Redacţiile se dovedeau a fi foarte binevoitoare şi corecte, îşi spuse în cele din urmă Martin. El le era cu desăvârşire necunoscut şi cu toate astea unele îi arătară chiar simpatie. Se vedea cât de colo că detestau scrisorile anonime. Martin vedea că încercarea plină de răutate de a-l lovi nu reuşise. De fapt, dacă toată ticăloşia avea să aibă vreo urmare, nu putea fi decât un lucru bun, fiindcă numele lui ajunsese cel puţin la urechea unui număr de conducători de reviste. Poate că vreodată, citind un manuscris de-al său, aveau să-şi aducă aminte de el ca fiind tânărul cu privire la care primiseră o scrisoare anonimă. Şi cine ar fi în stare să afirme că o astfel de amintire n-ar putea înclina cât de cât balanţa în favoarea sa?

Cam în vremea asta Martin pierdu mare parte din stima Mariei. Într-o dimineaţă o găsi în bucătărie gemând de durere şi cu lacrimi de deznădejde scurgându-i-se pe obraji, stând dinaintea unui maldăr de rufe necălcate pe care

zadarnic se străduia să le termine. Martin îşi dădu imediat seama că are gripă, îi dădu să bea whisky fiert (ce mai rămăsese pe fundul sticlelor aduse de Brissenden) şi îi porunci să se bage în pat. Dar Maria nici nu se gândea la una ca asta. Trebuia cu orice chip să termine de călcat şi să ducă rufele chiar în seara aceea, căci altminteri n-ar fi avut ce da a doua zi de mâncare celor şapte mici şi flămânzi membri ai tribului Silva.

Spre marea-i mirare (şi asta avea să fie o întâmplare pe oare nu va conteni s-o povestească până la sfârşitul zilelor ei), îl văzu pe Martin Eden luând un fier de călcat de pe plită şi aruncând pe masă o bluză „fantezi”. Era cea mai bună bluză de sărbătoare a Caterinei Flanagan, cea mai bine şi mai pretenţios îmbrăcată dintre toate clientele Măriei. De asemenea, domnişoara Flanagan îi ceruse în mod special ca bluza aceea să-i fie trimisă chiar atunci seara. După cum ştia toată lumea, Caterina se ducea la plimbare cu John Collins, fierarul, şi, aşa cum numai Maria ştia, domnişoara Flanagan şi domnul Collins aveau să se ducă a doua zi împreună la Golden Gate Park. Degeaba încercă Maria să ia îndărăt bluza. Martin o conduse pe Maria până la un scaun de unde ea îi urmări cu ochii căscaţi toate mişcările. Într-un sfert din timpul de care ar fi avut nevoie ea şi cu rezultate cel puţin tot atât de bune, Maria văzu bluza gata călcată.

— Aş putea lucra chiar şi mai repede, îi explică Martin, dacă fiarele de călcat ar fi mai fierbinţi.

Şi pentru Maria, fiarele cu care lucra Martin erau mult mai fierbinţi decât cele cu care îndrăznise ea vreodată să s-apuce de călcat.

— Şi pe urmă să ştii că nu le dai deloc perdaf aşa cum trebuie, îi spuse Martin îndată după aceea. Ia uită-te puţin aici, dă-mi voie să-ţi arăt eu cum trebuie să dai perdaf. E nevoie să ţii rufele presate bine. Dă perdaf cum trebuie dacă vrei să calci repede.

Luă o lădiţă de lângă stiva de lemne din magazie, îi potrivi un fund şi alese nişte greutăţi din grămada de fierărie pe care tribul Silva o strânsese pentru negustorul de fiare vechi. Dădu perdaf rufelor, şi le aşează în lădiţă, după care puse peste ele capacul de scândură şi greutăţile, completând astfel întreaga maşinărie şi punând-o în funcţiune.

— Acuma uită-te aici Ia mine, Maria, zise Martin dezbrăcându-se până la maiou şi înşfăcând un fier de călcat care după câte spunea el era „într-adevăr fierbinte”.

— Şi când fost gata cu călcat, apoi, spălat lânurile, povestea Maria mai târziu. Zicea: „Maria, tu eşti mare proastă. Eu arată la tine cum trebuie spălat lânuri” şi chiar mi-a arătat. Zece minut făcut maşina – una butoiaş, una butuc de roata şi doi pari şi asta-i tot.

Martin văzuse acest dispozitiv la Joe, la Hot Springs. Butucul de roată, fixat în capătul parului de sus, alcătuia axul principal. Legând după asta axul cu celălalt par legat strâns de grinzile bucătăriei în aşa fel, încât butucul să se învârtească deasupra materialelor de lână băgate în butoi, putea cu o singură mână să le amestece de zor.

— De-atuncea Maria nu mai spala lânuri, se încheia totdeauna povestea. Pus copii să rotească par şi sucit iute butuc înăuntru butoiului. Om tare cumsecade, dom’ Eden.

Şi cu toate acestea, în ciuda marelui său meşteşug şi a instalaţiei puse le punct în bucătăria-spălătorie, Martin pierdu foarte mult din admiraţia Măriei. Strălucirea aceea ca de basm, cu care îl înconjurase imaginaţia ei, dispăru cu totul la lumina faptului că fusese muncitor într-o spălătorie. Toate cărţile lui, toţi prietenii din lumea mare, care veneau cu trăsura să-l viziteze sau îi aduceau nenumărate sticle de whisky, nu mai făceau nici un ban. La urma urmei nu era decât un muncitor, un membru al propriei sale clase şi categorii sociale. Era acum mai uman şi mai la îndemâna ei, dar încetase de a mai fi o taină.

Relaţiile lui Martin cu familia sa continuau să fie foarte reci. După atacul neprovocat al domnului Higginbotham, se amestecă în treburile astea şi Hermann von Schmidt. Împrejurarea fericită a publicării câtorva schiţe, a câtorva versuri umoristice şi a câtorva scheciuri îi oferi lui Martin aparenţa vremelnică a prosperităţii. Nu numai că-şi plăti o parte din datorii, dar avu chiar posibilitatea să-şi scoată de la amanet bicicleta şi costumul negru. Din pricina unei pedale îndoite, bicicleta avu nevoie de reparaţii şi, ca o dovadă de prietenie faţă de viitorul cumnat, Martin o trimise la atelierul lui Hermann von Schmidt.

În după-amiaza aceleiaşi zile văzu cu plăcere că un băietan îi aduce bicicleta acasă. „Vasăzică şi von Schmidt e dispus să păstrăm relaţii amicale”, îşi spuse Martin în faţa acestui favor neobişnuit. De obicei bicicletele reparate trebuia ridicate de proprietar. Dar când cercetă bicicleta, văzu că nu i se făcuse nici un fel de reparaţie. Peste câteva ceasuri îi telefona logodnicului surorii şi află că respectivul domn nu voia să aibă de, a face cu el „în nici un fel şi sub nici o formă”.

— Hei-hei, Hermann von Schmidt, îi răspunse Martin foarte bine dispus, cum aş mai veni eu acuma să-ţi turtesc puţintel nasul tău de nemţoi.

— Cum calci în atelierul meu, cum chem poliţia, răspunse celălalt. Şi să ştii că am cum te-ncondeia. Lasă că te cunosc eu, dar să nu crezi că poţi să te iei la gâlceava cu mine. Nu vreu să am nici în clin, nici-în mânecă, deloc, cu de-alde tine. Văd eu cu cine am de-a face, eşti un pierde-vară, asta eşti, şi să nu crezi c-am să mă las dus de nas de unul ca tine numai fiindcă vreau să mă însor cu soră-ta. De ce nu vrei să munceşti şi să-ţi câştigi pâinea ca un om cinstit, ia spune? Spune-mi să ştiu şi eu!

Filosofia proprie lui Martin interveni atunci şi-i alungă furia. Agăţă receptorul în furcă fluierând prelung şi cu o veselie plină de mirare. Dar după veselie veni reacţia şi se simţi tare apăsat de singurătate. Nimeni nu-l înţelegea,

nimeni nu avea nevoie de el în afară de Brissenden, iar Brissenden dispăruse Dumnezeu ştie unde.

Pe înserat, Martin tocmai pleca de la ghereta cu fructe purtând în mână cumpărăturile, când la colţ se opri un tramvai. Inima îi tresăltă de bucurie la vederea unei siluete subţiratice bine cunoscute, care coborâse în staţie. Era Brissenden, iar în bătaia luminilor tramvaiului care pornise, Martin văzu că buzunarele pardesiului erau umflate, unul cu cărţi iar celălalt cu obişnuita litră de whisky.

CAPITOLUL.

XXXV.

Brissenden nu dădu nici un fel de lămuriri asupra lungii sale absenţe şi nici Martin nu aduse vorba despre asta. Era mulţumit că, prin aburii ce se ridicau din pahatul de grog fierbinte, putea să vadă iar chipul livid al prietenului său.

— Nici eu n-am stat degeaba, anunţă Brissenden după ce ascultă lămuririle lui Martin cu privire la ce scrisese în ultima vreme.

Scoase un manuscris din buzunarul de la piept al hainei şi i-l întinse lui Martin, care privi titlul şi apoi înălţă curios ochii către prietenul său.

— Da, despre asta e vorba, confirmă Brissenden râzând. Straşnic titlu, nu-i aşa? Ephemera – iată exact cuvântul care trebuie. Şi pentru asta tu eşti răspunzător, tu şi acel om al tău totdeauna dârz, materie anorganică vitalizată, ultima dintre efemere, creatură a temperaturii, gâză a cărei scurtă viaţă se desfăşoară între puncte nu prea depărtate pe scara termometrului. Imaginea asta mi-a pătruns în minte şi ca să pot scăpa de ea a trebuit s-o aştern pe hârtie. Te rog să-mi spui cum ţi se pare.

Obrajii lui Martin se împurpurară mai întâi, iar apoi, pe măsură ce citea, se îngălbeniră. Era artă fără cusur. Forma triumfa asupra conţinutului, dacă triumf se poate numi starea în care ultima părticică de conţinut îşi afla expresia într-o formă atât de desăvârşită, încât Martin se simţea cuprins de o desfătare ce-i dădea ameţeli, lacrimi arzătoare

îi năpădiseră în ochi şi fiori îi furnicau prin trup. Era un poem lung de şase ori şapte sute de versuri, un lucru fantastic, tulburător şi supraomenesc. Era înspăimântător, de neconceput şi totuşi iată că exista acolo, scris cu cerneală neagră de-a curmezişul foilor de hârtie. Vorbea despre om şi despre cele mai cumplite zbateri ale sufletului său, când se-arunca în necuprinsele abisuri ale spaţiului pentru a putea afla mărturia celor mai îndepărtaţi dintre sori şi a spectrelor acestora. Era o orgie nebună a imaginaţiei, ce se destrăbăla în tigva unui muribund care scâncea abia auzit, dar se-avânta în slăvi o dată cu cele de pe urmă zvâcniri aprige ale inimii sfârşite. În ritm maiestuos poemul se înălţa până la vacarmul îngheţat al catastrofelor cosmice, pornea la asaltul puzderiilor de stele, devenea martor ciocnirii dintre galaxiile moarte şi spectator la exploziile nebuloaselor în întunecimile fără margini; iar în mijlocul tuturor acestora, lin dar fără contenire, ca un clinchet argintiu, se-auzea firavul şi unduiosul glas al omului, ca un ciripit îndărătnic printre urletele planetelor şi trosnetul sistemelor solare.

— Nu mai există nimic asemănător în literatură, spuse Martin când în cele din urmă fu în stare să vorbească. E încântător! încântător! M-a ameţit! Parcă sunt beat! Nu mai sunt în stare să-mi scot din gând această mare şi infinitezimală problemă. Încă îmi răsună în urechi iscoditorul, veşnicul, mereu repetatul, şi plăpândul biet glas al omului. Parcă ar fi marşul funebru al vreunei mărunte gâze, cântat printre mugetele elefanţilor şi răgetele leilor. Este veşnic nesăţios şi chinuit de dorinţe ce-abia la microscop pot fi desluşite. Ştiu că devin ridicol, dar lucrul acesta m-a obsedat. Eşti… nu ştiu ce eşti… eşti încântător, asta-i. Dar cum de-ai scris un astfel de lucru? Cum ai făcut?

Martin îşi întrerupse aici rapsodia, doar ca să reînceapă cu şi mai multă înflăcărare.

— Nu mai pun niciodată mâna pe condei. Nu-s decât un biet cârpaci. Tu mi-ai arătat ce înseamnă lucrul făcut de un

meşter adevărat. Geniu! Ce mi-ai dat să citesc adineauri e mai mult decât genial. Depăşeşte geniul. E adevărul care şi-a ieşit din minţi. Omule, fiecare vers de aici este adevărat. Mă-ntreb chiar dacă, aşa dogmatic cum eşti, îţi poţi da seama de lucrul ăsta. Ştiinţa nu poate dezminţi nimic din ce spui tu aici. Este adevărul clamat de un prooroc, adevăr durat din metalul negru al Cosmosului şi întreţesut cu măreţe cadenţe de sunet, într-o superbă alcătuire de splendori şi frumuseţe. Ş acum gata, nu mai spun nici un cuvânt. Sunt copleşit, strivit. Ba nu, totuşi am să spun. Îngăduie-mi să mă ocup eu de publicarea lui.

Brissenden râse acru:

— Nu există în toată creştinătatea nici o singură revistă care ar îndrăzni să publice poemul acesta o ştii… foarte bine.

— Ba nu ştiu nimic. Sunt sigur că nu există nici o revistă pe lume, care să nu se repeadă să-l publice. Asemenea lucruri nu li se oferă în fiecare zi. Poemul acesta nu este numai poemul zilei. Este poemul secolului.

— Mi-ar face plăcere să ştiu că şi tu crezi ce spui.

— Nu fi cinic, îi spuse Martin. Nu toţi directorii de reviste sunt idioţi. Eu ştiu asta. Sunt gata să pun rămăşag cu tine. Uite, pariez pe orice vrei că poemul Ephemera va fi publicat de prima, sau cel mult de a doua revistă căreia îl vei oferi.

— Un singur lucru mă împiedică să ţin rămăşagul. Brissenden tăcu un moment. Poemul acesta e izbutit… e cel mai reuşit lucru pe care l-am scris eu vreodată. Asta o ştiu. E cântecul meu de lebădă. Şi sunt teribil de mândru de el. Îl invidiez. Mi-e mai drag decât whisky-ul. E opera la care am visat… opera aceea mare şi fără cusur… la care am visat pe vremea când eram doar un simplu flăcăiandru cu iluzii dulci şi idealuri curate. Şi iată că acum, în clipa ultimei suflări, am reuşit s-o creez şi nu vreau ca o turmă de porci să pună labele pe ea şi s-o terfelească. Nu, n-o să ţin rămăşagul. E opera mea. Eu am făurit-o şi ţi-am împărtăşit-o şi ţie.

— Dar gândeşte-te şi la ceilalţi oameni, protestă Martin. Rostul frumuseţii e să zămislească bucurie.

— Frumuseţea asta îmi aparţine.

Nu fi egoist.

— Nu sunt egoist, tăgădui Brissenden zâmbind răutăcios şi stăpânit, cum zâmbea de câte ori se pregătea să spună un lucru care-i făcea plăcere. Sunt altruist cum e porcul flămând.

Zadarnic se luptă Martin ca să-l înduplece. Îi spuse că prea era turbată şi fanatică ura lui împotriva revistelor şi că o asemenea purtare era de o mie de ori mai condamnabilă decât cea a tânărului care dăduse foc templului din Efes al Dianei. Sub atâtea reproşuri amare, Brissenden sorbea liniştit din paharul cu grog şi din când în când recunoştea că tot ce spunea celălalt era adevărat, cu excepţia celor cu privire la directorii de reviste. Ura lui împotriva acestora rămânea fără margini şi de câte ori pomenea despre ei, folosea cuvinte mai tari decât ale lui Martin.

— Te-aş ruga să mi-o baţi la maşină, zise Brissenden. Poţi face lucrul acesta de o mie de ori mai bine decât orice dactilografă. Iar acum aş vrea să-ţi dau câteva sfaturi. Tăcu o clipă şi scoase un manuscris voluminos din buzunarul hainei. Uite, am aici eseul tău Ruşinea soarelui. L-am citit nu o singură dată, ci de două, ba chiar de trei ori… acesta fiind cel mai înalt omagiu pe care ţi-l pot aduce. După cele ce mi-ai spus tu despre Ephemera, nu-mi rămâne decât să tac. Dar eu toate astea o să-ţi spun numai atât: în clipa când Ruşinea soarelui va vedea lumina tiparului; ai dat lovitura. Va stârni discuţii aprinse care-ţi vor face o nepreţuită publicitate.

Martin râse:

— Presupun că sfatul următor va fi s-o ofer revistelor.

— Asta în nici un caz… cel puţin dacă vrei într-adevăr să-ţi vezi eseul tipărit. Oferă-l numai editurilor de mâna întâi. Poate că vreunul dintre recenzenţi va fi îndeajuns de smintit, ori suficient de beat, ca să-ţi facă un referat

favorabil. Ai citit mult. Esenţa celor citite trecută prin alambicul minţii lui Martin Eden ai concentrat-o în Ruşinea soarelui, iar într-o bună zi Martin Eden va deveni celebru şi nu mică parte din această celebritate se va datora lucrării despre care vorbim acum. Prin urmare trebuie să găseşti o editură care să ţi-o publice şi asta cât mai repede cu putinţă.

În noaptea aceea Brissenden plecă târziu spre casă. Chiar în clipa când punea piciorul pe scara tramvaiului, se întoarse repede către Martin şi-i vârî în palmă un mic ghemotoc de hârtie.

— Uite, ţine asta, zise el. Am fost astăzi la curse şi mi-a vândut cineva un pont.

Tocmai atunci sună clopotul şi tramvaiul se urni din loc lăsându-l pe Martin să se întrebe ce-o fi însemnând ghemotocul acela boţit şi unsuros pe care-l strângea în palmă. De cum ajunse acasă îl despături şi văzu că era o bancnotă de o sută de dolari.

Se putea folosi de banii aceia fără să-şi facă nici un fel de scrupul. Ştiu că prietenul său avea întotdeauna bani destui după cum tot atât de bine ştia, fără să se îndoiască nici o clipă, că apropiatul lui succes îi va da putinţa să restituie banii. Dimineaţa îşi plăti toate datoriile, achită Mariei chiria pe trei luni înainte şi scoase tot ce depusese la muntele-de-pietate. Apoi cumpără un frumos dar de nuntă pentru Mariana şi daruri de Crăciun pentru Ruth şi Gertrude. În cele din urmă, cu banii rămaşi, mână întregul trib Silva la Oakland. Iarna trecută nu îşi ţinuse făgăduiala, dar acum şi-o împlini pe de-a-ntregul cumpărând ghete tuturor copiilor şi Măriei însăşi. Afară de asta, le cumpără şi trompete, păpuşi, fel de fel de alte jucării precum şi pacheţele şi punguţe cu acadele şi fructe, încărcând până la refuz braţele tuturor membrilor tribului Silva.

În momentul când, împreună cu Maria şi urmat de toată liota ei, dădeau să intre într-o cofetărie ca să cumpere cea mai mare căpăţână de zahăr-candel din câte s-au pomenit

vreodată, se întâlniră cu Ruth şi cu mama ei. Doamna Morse fu foarte prost impresionată. Şi Ruth se burzului căci avea oarecare respect pentru convenienţe, iar iubitul ei mergând alături de Maria şi în fruntea unei armate de coate-goale portughezi nu i se păru o privelişte prea plăcută. Dar nu asta o supără cel mai mult, ci faptul că, după părerea ei, umblând astfel, Martin dădea dovadă de o totală lipsă de mândrie şi respect faţă de sine însuşi. Mai mult decât asta şi mai tare decât orice o durea concluzia la care ajunse în urma acestei întâmplări, şi anume că Martin era incapabil să se ridice deasupra mediului din care se trăgea. Desigur, originea lui umilă era îndeajuns de ruşinoasă prin ea însăşi, dar să o mai şi afişeze fără nici un fel de jenă în ochii lumii – în ochii lumii din care făcea ea parte – asta era prea mult. Cu toate că logodna ei cu Martin fusese păstrată în secret, îndelungatele lor relaţii nu putuseră să nu dea naştere Ia vorbe; iar acum, acolo în magazin, observase mai mulţi cunoscuţi care trăgeau cu ochiul pe furiş la logodnicul ei şi la droaia de copii care-l însoţea. Lipsită de generozitatea şi lărgimea de vederi ale lui Martin, Ruth nu era în stare să se ridice deasupra oamenilor din jur. De aceea fu adânc jignită şi întreaga ei făptură atât de simţitoare tremura de ruşine. Din pricina asta, când mai târziu în aceeaşi zi se duse s-o vadă, Martin nu scoase din buzunarul de la piept darul pe care i-l pregătise, ci îl păstră pentru o ocazie mai potrivită. Ruth cu ochii plini de lacrimi – lacrimi izvorâte din patimă şi din mânie – fu pentru el o revelaţie. Spectacolul suferinţei ei îl convinse că se purtase ca o brută, cu toate că în adâncul sufletului nu putea să înţeleagă nici cum şi nici din ce pricină. Niciodată nu-i trecuse prin minte că ar putea să se ruşineze din cauza oamenilor pe care îi cunoştea, iar a lua toată familia Mariei în oraş pentru cumpărături de Crăciun – i se părea lui – n-avea cum dovedi în vreun fel lipsă de consideraţie faţă de Ruth. Pe de altă parte, după ce Ruth îi dădu toate lămuririle, Martin înţelese şi punctul ei de

vedere; îl socoti însă doar o slăbiciune femeiască, una dintre acele slăbiciuni de care nu e scutită nici o femeie, nici chiar cele mai deosebite.

CAPITOLUL.

XXXVI

— Hai cu mine… Am să-ţi arăt oameni adevăraţi, îi spuse Brissenden într-o seară de ianuarie.

Mâncaseră împreună la San Francisco şi se aflau în staţia feribotului, gata să se reîntoarcă la Oakland, când lui Brissenden îi veni în gând să-i prezinte prietenului său pe,adevăraţii oameni". Se întoarse în loc şi o porni repede de-a lungul cheiurilor, umbră subţiratică împrejurul căreia se zbăteau pulpanele pardesilului, iar Martin se strădui să se ţină după el. La un magazin de băuturi cumpără două damigene de vin negru şi vechi şi, ducând câte una în fiecare mână, se urcă în tramvaiul care mergea pe Mission Street, urmat îndeaproape de Martin, şi el încărcat cu câteva sticle de câte un sfert de litru de whisky.

„Ce-ar fi dacă m-ar vedea Ruth acum" – se gândi el şi apoi se întrebă cine erau,adevăraţii oameni".

— S-ar putea sa nu găsim pe nimeni, spuse Brissenden după ce coborâră din tramvai şi apucară pe o stradă la dreapta, către inima cartierului muncitoresc, la sud de Market Street. În cazul ăsta ar însemna să nu găseşti ce cauţi tu de atâta amar de vreme.

— Dar ce naiba o mai fi şi asta? întrebă Martin.

— Oameni, oameni inteligenţi şi nu o adunătură de nulităţi bâlbâite ca aceea în mijlocul căreia te-am găsit eu, acolo, în vizuina afaceriştilor acelora. Ai citit mii de cărţi şi la urmă te-ai trezit tot singur. Ei, iată că în,seara asta, ca să nu te mai simţi niciodată singur, am să-ţi arăt şi alţi oameni care au citit. Să nu crezi cumva că îmi bat prea mult capul cu nesfârşitele lor discuţii, continuă Brissenden cîncl ajunse la capătul unui rând de case. Nu mă interesează filosofia livrescă. Ai să vezi că oamenii ăştia sunt cu adevărat luminaţi-şi nu nişte porci burghezi. Dar bagă bine de

seamă: nu există subiect pe lume despre care să nu fie în stare să discute până în ziua de apoi. Să sperăm că Norton e acasă, gâfâi el peste câtăva vreme, împotrivindu-se încercărilor lui Martin de a-l uşura de povara celor două damigene. Norton e un idealist… licenţiat de la Harvard. Are o memorie prodigioasă. Idealismul l-a dus la filosofia anarhismului şi familia l-a pus pe goană. Taică-său e preşedintele unei companii de căi ferate şi e multimilionar, dar feciorul crapă de foame la Frisco scoate o foaie anarhistă şi câştigă douăzeci şi cinci de dolari pe lună.

Martin nu cunoştea prea bine oraşul San Francisco şi nu călcase mai deloc prin cartierul situat la sud de Market Street, aşa că habar n-avea unde îl duce celălalt.

— Dă-i drumul, îl îndemnă el pe Brissenden; mai spune-mi câte ceva despre ei înainte de a ajunge acolo. Din ce trăiesc? Cum de s-au adunat laolaltă?

— Să sperăm că-l găsim şi pe Hamilton. Brissenden se opri puţin, ca să-şi mai dezmorţească mâinile. Strawn-Hamilton îl cheamă – ştii, scris cu o liniuţă de unire —, se trage dintr-o veche familie din Sud. E un om fără căpătâi, un fel de pierde-vară, cel mai leneş om pe care mi-a fost dat să-l văd vreodată, cu toate că lucrează, sau mai bine zis încearcă să lucreze, în biroul unei cooperative socialiste de consum, pentru şase dolari pe săptămână. Dar e un hoinar incorijibil. A nimerit la oraş din întâmplare. L-am văzut cu ochii mei stând toată ziua pe o bancă, fără să pună nimic în gură, iar seara, când l-am invitat la masă – restaurantul era colea, la doi paşi – mi-a spus: „E greu, nenicule, să mergem pân-acolo. Mai bine cumpără-mi un pachet de ţigări. Până când a venit Kreis şi l-a convertit la monismul materialist, era, ca şi tine, un înfocat discipol al lui Spencer. Dacă o să pot, am să-l stârnesc să vorbească despre monism. Norton e şi el monist… numai că el nu recunoaşte altă existenţă decât cea a spiritului. Ştie însa tot atâtea lucruri ca şi Hamilton ori Kreis, dacă nu chiar mai multe.,

— Cine-i Kreis? întrebă Martin.

La el mergem. A fost cândva profesor… l-au dat afară de la universitate… vechea poveste. Minte ascuţită ca tăişul unui brici. Îşi câştigă şi el viaţa cum poate. Ştiu că în vremuri de mare cumpănă a fost şi fachir ambulant. N-are nici un fel de scrupule. E în stare să fure şi giulgiul unui mort. Deosebirea dintre Kreis al nostru şi burghezie e că el fură fără să-şi facă nici un fel de iluzie. Poate să discute despre Nietzsche, despre Schopenhauer, despre Kant sau despre orice alt subiect, inclusiv despre Mary, dar singurul lucru din lume oare, într-adevăr, îl interesează e monismul. Haeckel e idolul lui. Singurul mijloc de a-l face să se simtă insultat e să-i spui o vorbă rea despre Haeckel. Iată, aici e sediul. Mai înainte de a porni să urce, Brissenden aşează damigeana pe ultima treapta de la intrare. Se aflau dinaintea unei clădiri cu etaj, care, ca mai toate clădirile situate la colţ de stradă, avea la parter o cârciumă şi o băcănie. Aici locuieşte toată şleahta… ocupă tot etajul de sus, dar numai Kreis are două camere. Hai să mergem.

Pe coridorul de la etaj nu exista nici un fel de lumină, dar Brissenden păşea prin beznă ca o fantomă obişnuită cu locurile. La un moment dat se opri şi-i spuse lui Martin:

— Aici sade unul… Stevens îi zise. E teozof. Îţi face capul tobă când se dezlănţuie. Pentru moment munceşte într-un restaurant, spală vesela. Se dă-n vânt după o ţigară de foi bună. L-am văzut mâncând într-o locantă unde plăteşte zece centi meniul fix, şi dând cincizeci pe centi pe ţigara de foi pe care o fumează după masă. Mi-am pregătit în buzunar două bucăţi, pentru cazul când binevoieşte să se arate. Mai e unul, pe nume Parry, un australian; statistician de meserie şi o adevărată enciclopedie ambulantă, mai ales în materie de sport. Întreabă-l care a fost producţia de cereale a Paraguay-ului în 1903, sau ce cantitate de pânză exportat Anglia în China în 1890, ce greutate avea Jimmy Britt când ă boxat cu Battling Nelsom ori cine a fost campionul Statelor Unite la categoria semimijlocie în ’68 şi îţi răspunde cu promptitudinea unui automat. Apoi e Andy,

un meşter pietrar, care are ideile lui cu, privire la orice chestiune şi e un foarte dibaci jucător de şah; şi Harry, un brutar, socialist înfocat şl vajnic sindicalist. Apropo, îţi aduci aminte de greva sindicatului bucătarilor şi chelnerilor. Hamilton cel care a organizat accst sindicat şi a grăbit izbucnirea grevei… a pregătit-o până în cel mai mic amănunt, aici, în locuinţa lui Kreis. A făcut toate astea numai aşa, de amorul artei, dar a fost prea leneş ca să rămână mai departe în sindicat. Şi cu toate astea ar fi putut să ajungă departe, dacă ar fi vrut. Omul ăsta are posibilităţi nelimitate… păcat că e chiar atât de leneş.

Brissenden înaintă prin întuneric până în locul unde o dungă de lumină le arătă că au ajuns la un prag. După un ciocănit şi un răspuns, uşa se deschise iar Martin se trezi dând mâna cu Kreis, un bărbat arătos şi smolit, cu dinţi albi sclipitori, mustaţă neagră pe oală şi ochi negri scânteietori. Mary, o blondă tânără dar cam voluminoasă, spăla vasele în odaia de alături care servea de bucătărie şi sufragerie. Camera din faţă era în acelaşi timp dormitor şi salon. De-a curmezişul odăii erau atârnate rufele spălate în săptămâna aceea şi ajungeau atât de aproape de podea, încât la început Martin nici nu-i putu vedea pe ceilalţi doi bărbaţi oare discutau în partea cealaltă. Îl întâmpinară însă cu aclamaţii pe Brissenden şi cete două damigene ale lui, iar cu prilejul prezentărilor, Martin află că cei doi erau Andy şi Parry. Se apropie de ei şi ascultă cu multă atenţie descrierea unui meci de box la care Parry asistase cu o seară mai înainte; între timp Brissenden, care se simţea în al nouălea cer, se apucase să pregătească un grog şi în aşteptare, îi servea pe toţi cu vin şi whisky cu sifon. La porunca lui:Adu încoace toT. Poporul!”, Andy plecă să dea o raită prin casă şi să-i adune pe locatari.

— Avem mare noroc că cei mai mulţi sunt acasă îi şopti Brissenden lui Martin. Uite-i pe Norton şi Hamilton hai încoace să ţi-i prezint. După câte aud, Stevens nu acasă. Dacă pot, am să-i aţâţ să discute despre monism. Stai numai

puţin, până apucă să bea o duşcă, două, că pe urmă se-ncălzesc ei.

La început discuţia a cam lâncezit. Cu toate astea Martin îşi dădu îndată seama de ascuţimea minţii acestor oameni. Toţi aveau convingeri ferme care veneau deseori în conflict şi, cu toate că erau ageri şi plini de spirit, se vedea limpede că nu-s deloc superficiali. Martin observă numaidecât că ori despre ce ar fi discutat, ştiau să folosească legile gândirii logice şi aveau totodată idei bine stabilite şi o concepţie serioasă şi unitară despre societate şi univers. Nu foloseau idei gata făcute, idei de împrumut; într-un fel sau altul, erau toţi nişte răzvrătiţi şi cu nici un chip buzele lor nu rosteau platitudini în casa familiei Morse, Martin nu avusese niciodată ocazia să asculte discuţii privitoare la un atât de mare număr de subiecte şi s-ar fi zis că numai timpul putea pune stavilă chestiunilor pe care doreau să le dezbată. Discuţia trecu de la noua carte a doamnei Humphry Ward la ultima piesă a lui Bernard Shaw, se opri puţin asupra viitoruluî dramei pentru ca apoi să treacă la amintiri despre Mansfield. Lăudau sau luau peste picior articolele de fond din zi rele de dimineaţă, săreau de la condiţiile de viaţă ale muncitorilor din Noua Zeelandă la Henry James şi Brander Matthews, treceau apoi la ţelurile politicii germane, în Extremul Orient şi la aspectele economice ale Pericolului galben, intrau într-o controversă despre alegerile din Germania şi despre ultimul discurs al lui Bebel pentru ca să se oprească apoi la problemele politice locale, la ultimele proiecte şi scandaluri izbucnite în sânul conducerii partidului muncitoresc sindical şi la ultimele acţiuni menite să dezlănţuie o grevă a marinarilor de pe coasta Pacificului. Profunzimea cunoştinţelor de care dispuneau oamenii aceia îl ului pe Martin. Ştiau lucruri despre care nu se scria niciodată în ziare – cunoşteau tertipurile şi sforăriile, ca şi mâinile care din umbră mânuiau marionetele. Spre marea lui mirare, Martin văzu că şi Mary, fata cea blondă, se amestecă în discuţie dând dovadă de o inteligenţă pe care

el niciodată n-o mai întâlnise la puţinele femei cunoscute până atunci. Martin discută cu ea despre Swinburne şi Rossetti, dar după aceea, apucând pe cărările literaturii franceze, fata îi vorbi despre lucruri de care habar nu avea. Dar Martin îşi luă revanşa când Mary încercă să-l apere pe Maeterlinck, ceea ce îi dădu putinţa să valorifice opiniile îndelung gândite din Ruşinea soarelui.

Mai veniseră încă vreo câţiva bărbaţi, iar aerul era îngroşat de fumul de ţigară, când deodată Brissenden dădu semnalul:

— Ţi-am adus aici o nouă victimă, Kreis, strigă el. Un tânăr curat ca o floare şi care are pentru Herbert Spencer o pasiune de adevărat îndrăgostit. Fă din el un adept al lui Haeckel…dacă eşti în stare.

Kreis păru că de-abia atunci îşi vine în fire, iar în ochi îi apăru o sticlire metalică şi totodată magnetică. În aceeaşi clipă Norton îndreptă spre Martin o privire plină de simpatie şi zâmbi dulce, ca o fată, vrând parcă să-l asigure că va primi un ajutor de nădejde.

Kreis i se adresă direct lui Martin, dar pas cu pas Norton interveni în discuţie, până când între el şi Kreis se încinse o adevărată bătălie. Martin asculta şi mereu îi venea să se frece la ochi. Era cu neputinţă ca o astfel de discuţie să aibă loc aievea şi încă în mahalaua muncitorească situată la sud de Market Street! Prin oamenii aceia cărţile prindeau viaţă. Discutau cu aprindere şi cu entuziasm, iar pasiunea intelectuală îi aţâţa aşa cum văzuse Martin cândva că băutura şi supărarea îi aţâţau pe alţi oameni. Ceea ce auzea el acum nu mai era filbzofia seacă a cuvântului tipărit, scris de semizeii pe jumătate legendări care era Kant ori Spencer. Era o filosofie vie, cu sânge roşu şi cald, încarnată în aşa măsură în cei doi preopinenţi încât se părea că înseşi elementele ei de bază se-nsufleţesc şi participă la încleştare. Din când în când se mai amestecau şi alţii, lăsând ţigările să li se stingă între degete şi urmărind discuţiile cu încordarea zugrăvită pe chip.

Idealismul nu-l atrăsese niciodată pe Martin, dar forma pe care o căpăta acum în expunerea lui Norton era pentru el o adevărată revelaţie. Soliditatea logică a argumentării sale, atât de ispititoare pentru structura intelectuală a lui Martin, părea a nu fi în aceeaşi măsură la îndemâna lui Kreis şi a lui Hamilton, care îl luau de sus pe Norton, categorisindu-l drept metafizician, deşi la asta Norton le răspundea pe acelaşi ton, susţinând că ei sunt metafizicieni. O controversă aprinsă se încinse în jurul noţiunilor de fenomen şi noumen. Kreis şi Hamilton îl sfidau pe Norton cerându-i să-ncerce a explica în vreun fel conştiinţa prin ea însăşi. Norton răspundea acuzându-i că nu fac decât să jongleze cu vorbele, că raţionează pornind de la cuvinte la teorie şi nu de la fapte către teorie. O astfel de acuzaţie le lua graiul. Căci principiul de bază al sistemului lor de gândire era tocmai sprijinirea pe fapte şi pe identificarea riguroasă a fenomenelor.

Când Norton se aventură pe potecile spinoase ale filosofiei kantiene, Kreis îi reaminti numaidecât că toate mărunţelele şcoli filosofice germane; de îndată ce îşi dau duhul, la Universitatea din Oxford se refugiază. Peste puţin, Norton le aminti de legea economiei forţelor, a lui Hamilton, iar în clipa aceea toţi se grăbiră să proclame că o aplică până şi în cele mai mărunte raţionamente.

Martin îşi cuprinsese genunchii cu braţele şi se bucura adânc de tot ce auzea. Dar Norton nu era un adept al lui Spencer şi dorea şi el să cucerească sufletul filosofic al lui Martin, aşa că i se adresa în aceeaşi măsură ca şi celor doi potrivnici.

— Ştii doar că nimeni n-a fost în stare să-i răspundă lui Berkeley, zise el uitându-se ţintă la Martin. Herbert Spencer s-a apropiat cel mai mult de răspunsul cuvenit, dar fără să ajungă nici el prea aproape. Nici chiar cel mai viguros dintre discipolii lui Spencer nu va fi în stare să meargă mai departe. Acum câteva zile am citit un eseu al lui Saleeby şi am văzut cum tot ce poate spune mai mult în

privinţa asta este că Herbert Spencer aproape, a reuşit să-i dea lui Berkeley răspunsul cuvenit.

— Dar tu ştii ce-a spus Hume? întrebă Hamilton. Norton încuviinţă din cap, însă Hamilton spuse totuşi cu glas tare, ca să audă ceilalţi: Hume a spus că nimeni nu poate răspunde argumentelor lui Berkeley, iar argumentele lui Berkeley nu pot convinge pe nimeni.

— Nu-l pot convinge pe el, pe Hume, răspunse Norton. Iar voi, voi sunteţi aidoma lui Hume, cu o singură diferenţă însă: Hume era îndeajuns de înţelept ca să recunoască deschis că argumentele lui Berkeley nu admit replică.

Norton era o fire sensibilă şi iute la mânie, deşi niciodată nu-şi pierdea cumpătul, pe câtă vreme Kreis şi Hamilton păreau doi sălbatici sângeroşi care căutau numai împrejurarea prielnică, gata oricând să lovească fără milă. Către un ceas târziu al nopţii şi nemaiputând îndura repetatele acuzaţii că ar fi metafizician, Norton îşi încleşta mâinile de scaun ca nu cumva să sară în picioare, ochii lui cenuşii aruncară fulgere, iar chipul ca de fată deveni grav şi parcă cioplit în piatră. Atunci dezlănţui atacul hotărâtor împotriva adversarilor.

— Bine, fie şi aşa, haeckelienilor, să admitem, ca judec ca marele vrăjitor al unui trib de sălbatici, dar, mă rog dumneavoastră, domniile voastre în ce fel raţionaţi? Cu toată ştiinţa voastră pozitivă, pe care neîncetat o târâiţi prin locuri unde nu are ce căuta, voi, bieţi dogmatici neştiinţifici, n-aveţi, nici o bază. Cu mult înaintea apariţiei monismului materialist v-a fost furat pământul de sub picioare, aşa că vă este cu neputinţă să vă duraţi temelii proprii serioase. Omul care v-a tras pământul de sub picioare este Locke, John Locke. Sunt două sute de ani – ba chiar mai mult – de când în al său Eseu asupra intelectului uman Locke a dovedit că nu există idei înnăscute. Partea amuzantă este că tocmai asta susţineţi şi voi. În astă seară aţi afirmat de nenumărate ori inexistenţa ideilor înnăscute. Dar oare ce înseamnă asta? înseamnă că realitatea ultimă nu poate fi

cunoscută niciodată. Când venim pe lume, creierul nostru e gol. Mintea noastră, prin cele cinci simţuri, nu poate percepe decât aparenţele, cu alte cuvinte fenomenele. Noumenele, care nu există în creier la naştere, n-au cum pătrunde în el nici…

— Nu este adevărat… încercă să-l întrerupă Kreis.

— Aşteaptă până termin, tuna Norton. Din toate acţiunile şi interacţiunile ce au loc între forţă şi materie nu putem cunoaşte decât ceea ce cade, într-un fel ori într-altul, direct sub simţuri. După cum vedeţi, în cadrul şi de dragul discuţiei noastre, sunt dispus să admit ipoteza existenţei materiei; acum am de gând să vă zdrobesc cu ajutorul propriilor voastre argumente. Altfel nu este cu putinţă deoarece amândoi sunteţi funciarmente incapabili să înţelegeţi orice abstracţiuni de ordin filosofic.

Prin urmare: ce anume date despre materie vă furnizează propria voastră ştiinţă pozitivă? O cunoaşteţi nu mai prin ceea ce numim fenomene, prin aparenţe. Nu vă daţi seama decât de schimbările pe care ea le suferă, sau mai bine zis de acele schimbări care determină schimbări în conştiinţa voastră. Ştiinţa pozitivă se ocupă numai de fenomene, cu toate astea voi sunteţi atât de nătărăi încât vă străduiţi din răsputeri să vă ocupaţi de ontologie şi vorbiţi despre noumene. Totuşi, prin însăşi definiţia ştiinţelor pozitive, ştiinţa se ocupă numai cu aparenţele. Aşa după cum s-a spus, cunoaşterea fenomenologică nu poate depăşi limitele experienţei şi fenomenelor. Chiar dacă l-aţi fi desfiinţat pe Kant, nu sunteţi în stare să răsturnaţi argumentele lui Berkeley, şi totuşi, atunci când faceţi afirmaţia că ştiinţa ar dovedi inexistenţa lui Dumnezeu, sau, ce-ea ce revine la acelaşi lucru, existenţa materiei, consideraţi că Berkeley ar fi greşit… Ştiţi bine că nu am admis ipoteza existenţei materiei decât pentru a mă putea exprima pe înţelesul vostru. N-aveţi decât să fiţi oameni de ştiinţă pozitivă, dacă aşa vă place; dar ontologia nu-şi poate afla locul printre

ştiinţele pozitive, aşa că lăsaţi-o în pace. Agnosticismul lui Spencer este justificat, dar dacă Spencer…

Se-apropia însă ora de plecare a ultimului feribot, către Oakland, aşa că Brissenden şi Martin plecară, lăsându-l pe Norton să vorbească mai departe, pândit de Kreis şi Hamilton, care stăteau ca doi copoi, gata să se repeadă asupra lui în clipa când avea să termine.

— Mi-ai arătat un colţişor din Ţara basmelor, spuse Martin pe feribot. Când întâlneşti oameni ca ăştia, viaţa merită să fie trăită. Sunt entuziasmat. Până azi nu pricepusem ce este de fapt idealismul. Şi nici acum nu-l pot accepta. Ştiu bine că voi rămâne întotdeauna un realist. Bănuiesc că aşa sunt construit. Dar tare mi-ar fi plăcut să răspund lui Kreis şi lui Hamilton, ba cred c-aş fi vrut să-i spun câteva cuvinte şi lui Norton. N-am impresia că Spencer a ieşit micşorat din această discuţie. Sunt emoţionat ca un copil care s-a dus pentru prima dată la circ. Îmi dau seama că mai trebuie să citesc. Am să fac cât mai repede rost de cărţile lui Saleeby. Încă sunt convips că Spencer este inatacabil, şi data viitoare voi avea şi eu ceva de spus.

Dar Brissenden adormise şi respira anevoios, cu bărbia cufundată în fular şi sprijinită pe pieptu-i scobit, cu trupul înfăşurat în pardesiul lung, scuturat de vibraţiile elicei.

CAPITOLUL.

XXXVII.

Primul lucru pe care îl făcu Martin a doua zi dimineaţa fu să procedeze pe de-a-ntregul împotriva sfatului şi poruncii lui Brissenden. Împachetă Ruşinea soarelui şi o trimise prin poştă revistei Acropolis. Era încredinţat că va reuşi să-şi publice eseul în vreo revistă şi socotea că afirmarea pe calea aceasta va sfârşi prin a-l impune şi editurilor. În acelaşi timp împachetă şi Ephemera şi-o expedie pe adresa unei alte reviste. În ciuda prejudecăţilor lui Brissenden împotriva revistelor, lucru care, după: câte se vedea, ajunsese pentru el un fel de manie, Martin era convins că poemul trebuie să fie publicaT. În orice caz, nici nu se

gândea să-l publice fără încuviinţarea autorului. Planul lui era să primească mai întâi acceptarea din partea unei mari reviste şi pe urmă, astfel înarmat, să se întoarcă la Brissenden şi să-i smulgă consimţământul.

În aceeaşi dimineaţă, Martin începu o nuvelă, pe care o avea în minte de câteva săptămâni şi care încă de pe atunci îl chinuia cerând stăruitor să fie scrisă. La prima vedere părea să fie o pasionantă nuvelă cu temă marină, o nuvelă de aventuri şi dragoste din secolul al douăzecilea, cu personaje reale care trăiesc într-o lume reală şi în împrejurări reale. Dar dincolo de aceste întâmplări obişnuite trebuia să se afle altceva – un lucru pe care cititorul superficial niciodată nu l-ar fi desluşit, dar care, pe de altă parte, chiar rămânând ascuns, n-ar fi micşorat cu nimic interesul şi bucuria unui astfel de lecturi. Lucrul acesta şi nu nuvela în sine îl îndemna cu cea mai mare putere la scris. Din această pricină, tema importantă, de valoare universală, era totdeauna cea care îi sugera fabulaţiile. După ce găsea o astfel de temă, începea să caute personajele individualizate, încadrarea în timp şi în spaţiu, cu ajutorul şi prin intermediul cărora să poată exprima acel adevăr de valoare universală. Hotărâse să intituleze nuvela Prea târziu şi socotea că nu va număra mai mult de şaizeci de mii de cuvinte, ceea ce pentru el, cu extraordinara lui putere de creaţie, era un simplu joc. Încă din prima zi se aşternu la scris cu râvnă şi cu nemărginita bucurie prilejuită de conştiinţa desăvârşitei stăpâniri a uneltelor de lucru. Nu-i mai era deloc teamă că o mişcare, greşită, făcută cu o unealtă, prea ascuţită, ar putea să strice tot ce încerca să făurească. Lungile luni de studiu şi de exerciţii îşi arătau acum roadele. Se putea consacra în întregime şi putea lucra cu mână sigură la pasajele cele mai delicate ale nuvelei pe care o scria; şi ceas după ceas, pe măsură ce lucrul înainta, devenea mai mult decât oricând conştient de puterea şi siguranţa cu care stăpânea viaţa şi toate lucrurile ce au legătură cu ea. Prea târziu avea să fie o

nuvelă cu personaje şi întâmplări reale; dar Martin era convins că pe lângă asta nuvela va spune cititorului adevăruri mari şi fundamentale, valabile pentru orice epocă, pentru toate latitudinile şi pentru orice formă de viaţă, „Toate acestea le datoresc lui Herbert Spencer”, îşi spuse el lăsând o clipă lucrul şi rezemându-se de spătarul scaunului. „Da, toate le datoresc lui Herbert Spencer şi cheii universale cu care se pot descuia toate tainele vieţii: evoluţia, iar cheia aceasta tot Spencer mi-a pus-o la dispoziţie.”

Îşi dădea seama că scrie un lucru de o valoare cu totul deosebită. Un singur refren îi suna neîntrerupt în auz: „Am s-o public! Am s-o public!” Fără îndoială că avea s-o publice. În sfârşit, reuşise să scrie un lucru pe care revistele, i-l vor smulge din mână. Întreaga acţiune i se arăta dinaintea ochilor, în străfulgerări de lumină. Întrerupse lucrul numai atât cât avu nevoie ca să scrie un paragraf în caietul lui de note. Acest paragraf urma să fie sfârşitul nuvelei, dar atât de limpede i se arăta în minte întreaga povestire, încât ar fi putut să scrie sfârşitul cu săptămâni de zile înainte de a ajunge la capăt. Compară nuvela lui, aşa cum o avea în minte, cu povestirile altor autori de scrieri cu tematică marină şi-şi dădu seama că le este infinit superioară. „Numai un singur om ar mai fi putut scrie un astfel de lucru – spuse el cu glas tare – iar acel om este Conrad. Da, nuvela asta l-ar putea face şi pe el să se ridice în picioare, să-mi strângă mâna şl să-mi spună: <Foarte frumos, Martin băiatule.>„

Scrise toată ziua şi abia în ultimul moment îşi aduse aminte că trebuia să se ducă la masă la familia Morse… Mulţumită lui Brissenden, hainele lui negre fuseseră răscumpărate de la munte1e-de-pietate şi prin urmare din nou se putea înfăţişa într-o casă cu, pretenţii. Se opri în oraş numai atât cât avu nevoie ca să se ducă la bibliotecă şi să caute cărţile lui Saleeby. Luă de la bibliotecă Ciclul vieţii şi în tramvai căută eseul cu privire la Spencer, despre care

pomenise Norton. Pe măsură ce citea, îl cuprindea mânia. Se înroşi la faţă, îşi încleştă fălcile şi fără să-şi dea seama strângea pumnii, îi desfăcea, apoi îi strângea din nou ca şi cum de fiecare dată ar fi gâtuit o fiinţă pe care o ura de moarte şi din care voia să stoarcă pană şi ultimul strop de viaţă. Când coborî din tramvai, o luă pe jos pe trotuar cu pasul unui om aflat în culmea furiei şi sună la casa Morse cu atâta insistenţă, încât zgomotul soneriei îl trezi la realitate şi-l făcu să-şi dea seama de starea în care se afla, aşa că păşi pragul bine dispus, râzând de sine însuşi. Totuşi, de cum se văzu înăuntru, se simţi dintr-o dată cumplit de abătut. Se prăbuşise brusc de la înălţimile la care plutise toată ziua, purtat pe aripile inspiraţiei. Cuvintele lui Brissenden: „burghezi”,vizuină de afacerişti” îi reveneau mereu în minte. „Şi ce importanţă are?”, se întrebă el cu ciudă. Doar cu Ruth avea să se căsătorească, nu cu familia ei.

Avu impresia că n-o văzuse niciodată pe Ruth atât de frumoasă, de spiritualizată şi vaporoasă şi în acelaşi timp parcă niciodată nu arătase mai plină de sănătate. Era îmbujorată la faţă şi Martin nu putea rezista atracţiei ochilor ei – ochii în care pentru prima oară văzuse nemurirea. Trecuse multă vreme de când uitase despre nemurire şi orientarea ştiinţifica a lecturilor lui îl ţinuse departe de astfel de gânduri; dar aici, în ochii lui Ruth, Martin văzu un argument mut: care zdrobea – cea mai elocventă argumentare formulată în cuvinte. În ochii ei citea un argument care îndepărta orice posibilitate de discuţie —- căci în ei citea dragostea. În ochii lui tot dragoste era; iar dragostei nu se poate să-i stai împotrivă. Acesta era crezul lui de îndrăgostit.

Jumătatea de oră petrecută împreună cu Ruth înainte de a trece la masă îl făcu pe Martin să se simtă În culmea fericirii şi să fie cum nu se poate mai mulţumit de viaţă. Dar cu toate astea, la masă, urmările de neînlăturat ale unei întregi zile de muncă încordată se făcură simţite. Vedea el

singur că-l ustură ochii şi că e foarte irascibil. Îşi aduse aminte că chiar la masa asta, la care acum zâmbea silit şi unde de atâtea ori se plictisise, la aceeaşi masă mâncase prima oară alături de nişte fiinţe civilizate şi într-un cadru ce se păruse atunci de înalt rafinament şi aleasă cultură. Pentru o clipă îi apăru înaintea ochilor înduioşătoarea figură pe care o făcuse atunci, cu atât de multă vreme în urmă, când îşi dădea singur seama că e un sălbatic şi când de teamă ce-i era asuda prin toţi porii, când se vedea că e cu totul zăpăcit de complicatele rosturi ascunse ale tacâmurilor, când îl tortura căpcăunul acela de fecior şi când dorea din toată fiinţa ca dintr-un salt să se ridice la astfel de ameţitoare înălţimi sociale, iar în cele din urmă hotărî să se poarte aşa cum îi venea la îndemână şi să nu se prefacă a şti mai multe decât ştia sau a fi mai şlefuit decât era.

Ca să se liniştească, aruncă o privire spre Ruth, aşa cum un călător, cuprins deodată de spaima naufragiului, priveşte către colacii de salvare. Da, nu se alesese decât cu dragostea şi cu Ruth. Toate celelalte nu rezistaseră confruntării cu cărţile. Însă Ruth şi dragostea rezistaseră; pentru ele Martin găsea o explicaţie de ordin biologic. Dragostea era cea mai înflăcărată expresie a vieţii… Natura avusese grijă să-l clădească – aşa cum făcuse cu toţi oamenii normali – înainte de toate pentru dragoste. Realizarea asta ceruse zece mii de secole – nu, o sută de mii şi un milion de secole – iar el era cea mai perfectă creaţie a naturii. Natura făcuse ca dragostea să fie elementul cel mai puternic din întreaga lui fiinţă şi, înzestrându-l şi cu darul imaginaţiei, mărise această putere cu un miliard la sută şi pe urmă îl aruncase în mijlocul celor trecătoare ca să vibreze, să se topească şi să se împreuneze cu ele. Mâna lui o căută pe a lui Ruth, care se afla alături de el, şi, sub masă, dădu şi prirni o strângere caldă, ascunsă vederii celorlalţi Ruth îi aruncă o privire scurtă şi ochii îi erau strălucitori şi umezi. La fel erau şi ochii lui, aprinşi de patima ce-l

stăpânea; dar el n-avu cum să-şi dea seama în ce mare măsură strălucirea şi umezeala ochilor lui Ruth izvorau din tot ce ea văzuse în ochii lui.

În colţul celălalt al mesei, în diagonală, la dreapta domnului Morse, şedea judecătorul Blount, consilier la Curtea de Apel. Martin îl mai întâlnise de câteva ori, şi omul acesta nu-i fusese niciodată simpatic. Judecătorul discuta cu tatăl lui Ruth despre politica sindicatelor, despre treburile locale şi despre socialism, iar domnul Morse se străduia să-l atragă şi pe Martin în discuţia asupra acestui din urmă subiect. În cele din urmă judecătorul Blount privi de-a curmezişul mesei cu o expresie de binevoitoare şi părintească milă. Martin zâmbi în sinea lui.

— O să-ţi treacă şi dumitale, tinere, spuse judecătorul cu voce moale. Timpul rămâne cel mai bun leac împotriva bolilor, ăstora de tinereţe. Apoi se întoarse către domnul Morse: Cred că în cazuri dintr-astea discuţia n-are nici un sens. Îl face pe bolnav şi mai îndărătnic.

— Este foarte adevărat, declară celălalt cu gravitate.

E totuşi bine ca atunci când se iveşte ocazia să-i atragi bolnavului atenţia asupra stării lui.

Martin râse vesel, dar oarecum silit. Ziua fusese prea lungă, eforturile din timpul zilei prea încordate şi Martin se afla acum cu totul sub stăpânirea urmărilor fireşti ale oboselii.

— Fără îndoială că sunteţi amândoi medici excelenţi, zise el. Dacă însă vă interesează cât de cât părerea pacientului, atunci îngăduiţi-i să vă spună că sunteţi totuşi foarte slabi diagnosticieni. În fond amândoi suferiţi de boala de care vi se pare că sunt atins eu. În ce mă priveşte, sunt imun. Filosofia socialistă, care numai pe jumătate asimilată se zbate acum în vinele dumneavoastră, pe mine m-a ocolit.

Iscusit, foarte iscusit, murmură judecătorul. Inversarea poziţiilor este o manevră excelentă în cadrul unei controverse.

— Dumneavoastră o spuneţi. Ochii lui Martin aruncau fulgere, totuşi reuşi să se stăpânească. Vedeţi, domnule judecător, am ascultat discursurile rostite în campania electorală. Printr-un oarecare proces de ordin henidic – „henidic” e o expresie favorită de-a mea pe care nimeni nu o înţelege —, printr-un proces henidic zic, pe de o parte, vă convingeţi singur că dumneavoastră credeţi în libertatea concurenţei şi în supravieţuirea celor mai tari, dar, pe de altă parte, aplicaţi cu ultima energie tot felul de măsuri menită să răpească forţa celor puternici.

— Ascultă, tinere…

— Vă rog să nu uitaţi că v-am auzit discursurile din timpul campaniei electorale. Este foarte bine cunoscută poziţia dumneavoastră în problema comerţului dintre statele membre ale Uniunii, în privinţa reglementării activităţii trustului de cale ferată, în problema companiei Standard Oil, în privinţa apărării fondului silvic şi în legătură cu o mie de alte probleme în care măsurile respective preconizate nu sunt nimic altceva decât urmări ale filosofiei socialiste.

— Vrei cumva să spui că nu eşti de acord eu stăvilirea acestor inadmisibile şi revoltătoare abuzuri de putere?

— Nu despre asta e vorba. Vreau numai să vă spun că sunteţi un slab diagnostician. Vreau să vă spun că nu sunt contaminat de virusul socialismului. Vreau să vă spun că tocmai dumneavoastră sunteţi cel care suferiţi ravagiile emasculante produse de acest virus. În ceea ce mă priveşte, sunt un înverşunat adversar al socialismului, tot aşa după cum sunt un înverşunat vrăjmaş al hibridei dumneavoastră democraţii care nu-i nimic altceva decât pseudosocialism mascat sub o mantie de vorbe ce nu poate rezista confruntării cu dicţionarul. Sunt reacţionar, un reacţionar atât de vajnic încât poziţia mea rămâne de neînţeles pentru dumneavoastră, cei ce trăiţi sub vălul de minciuni al unei anumite organizări sociale şi n-aveţi ochi destul de pătrunzători ca să puteţi străpunge acest văl. Vă prefaceţi că aţi crede în supravieţuirea celor puternici şi în domnia

celor puternici. Eu însă cred cu adevărat. Aici e deosebirea. Când eram puţin mai tânăr – doar cu câteva luni mai tânăr – credeam tot aşa ca şi dumneavoastră. Mă influenţaseră ideile dumneavoastră şi ale celor ca dumneavoastră. Dar negustorii şi oamenii de afaceri nu-s, în cel mai bun caz, decât nişte stăpâni laşi; grohăie toată ziua şi răscolesc în troaca de unde se scot bani, dar eu – dacă îmi îngăduiţi să v-o spun – am făcut la stânga-mprejur şi m-am întors către aristocraţie. Eu sunt unicul individualist din această încăpere. Nu aştept nimic de la stat. Aştept doar omul cel tare, cavalerul fără teamă şi fără prihană care va veni să elibereze statul de propria lui blestemată inutilitate. Avea dreptate Nietzsche. Nu voi zăbovi ca să vă spun cine a fost Nietzsche. Dar a avut dreptate. Lumea aparţine color puternici… celor puternici care sunt în acelaşi timp şi nobili şi care nu se bălăcesc în cloaca negustoriei şi a jocului de bursă. Lumea aparţine oamenilor cu adevărat nobili, lumea „bestiilor blonde”, celor ce nu fac compromisuri şi ştiu să spună „da”. Iar aceştia vă vor înghiţi, vă vor înghiţi de vii pe toţi socialiştii care vă temeţi de socialism şi care vă socotiţi individualişti. Morala voastră de sclavi, care vă face să vă prosternaţi în faţa a tot ce e mic şi josnic, nu vă va putea salva… O! ştiu, ştiu că nu pricepeţi o iotă din tot ce vă spun şi n-am să vă mai plictisesc. Dar să ţineţi minte un singur lucru. În Oakland nu există individualişti câte degete la o mână, dar Martin Eden este unul dintre ei.

Lăsă să se înţeleagă că socoteşte discuţia închisă şi se întoarse spre Ruth.

— Astăzi sunt sleit de oboseală, îi spuse el în şoaptă. Tot ce doresc eu este să te iubesc, nu să discut.

Nu-l luă în seamă pe domnul Morse, care spunea:

— Nu m-a convins defel. Toţi socialiştii sunt nişte iezuiţi. După asta îi recunoşti.

— Totuşi o să scoatem un bun republican din dumneata, spune judele Blount.

— Cavalerul cel fără teamă şi fără prihană are să v-o ia înainte, răspunse Martin bine dispus şi se întoarse iar către Ruth.

Însă domnul Morse nu era mulţumit. Nu-i plăceau cu nici un chip lenevia şi lipsa de înclinaţii pentru o muncă serioasă şi cinstită, de care dădea dovadă acest viitor ginere al său, pentru ideile căruia nu avea nici un fel de respect şi pentru firea căruia nu avea nici un fel de înţelegere. De aceea abătu discuţia către Herbert Spencer. Judele Blount îl susţinu cu îndemânare, iar Martin, care prinse în urechi numele filosofului chiar în clipa când fu pronunţat pentru prima oară, ascultă diatriba, emfatică şi găunoasă îndreptată de judecător împotriva, lui Spencer. Din vreme în vreme domnul Morse se uita la Martin, ca şi când ar fi vrut să-i spună: „Iacă, băiatule, ascultă aicea!”

— Toacă mereu ca o gaiţă, mormăi Martin numai pentru sine şi continuă să discute cu Ruth şi cu Arthur.

Dar lunga zi de trudă, şi „oamenii adevăraţi” pe care-i cunoscuse în ajun îl tulburaseră. Şi, pe lângă toate astea, în minte îi mai stăruiau cele citite în tramvai, din pricină, cărora se înfuriase.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Ruth deodată, speriată de sforţarea făcută de Martin pentru a se stăpâni.

— Nu există alt dumnezeu decât Incognoscibilul şi Herbert Spencer este profetul său, tocmai, rosteâ judecătorul Blount în clipa aceea.

Martin se întoarse înspre jude.

— Asta-i o judecată ieftină, rosti el calm. Am auzit-o prima oară în City Hall Park, din gura unui muncitor care ar fi avut datoria să fie mai bine informat. De atuncea am mai auzit-o de nenumărate ori şi de fiecare data solemnitatea şi găunoşenia ei îmi fac greaţă. Ar trebui să vă fie ruşine de dumneavoastră înşivă. Când auzi numele acestui mare şi nobil om pe buzele dumneavoastră parcă vezi o picătură de rouă într-o hazna. Mi-e scârbă!

A fost că o lovitură de trăsnet. Judecătorul Blount s-a uitat la Martin cu o figură ce arăta că e pe punctul de a avea un atac de apoplexie şi în încăpere s-a aşternut tăcerea. Domnul Morse se bucura în ascuns. Vedea limpede că fiică-sa e uluită. Era tocmai ceea ce voia el să realizeze – să scoată la iveală grosolănia înnăscută a acestui om pe care nu-l putea suferi.

Mâna lui Ruth o căută cu înfrigurare pe a lui Martin sub masă, dar el îşi ieşise din fire. Îl înfuriaseră la culme pretenţiile intelectuale şi ipocrizia acestor oameni sus-puşi. Judecător la Curtea de Apel! Doar cu câţiva ani mai înainte el stătea în noroi şi privea în sus la aceste personaje ilustre socotindu-le nişte adevărate zeităţi.

Judecătorul Blount îşi veni în fire şi încercă să continue discuţia, adresându-se lui Martin cu o politeţe afectată, pe care acesta din urmă înţelese deîndată că o foloseşte doar pentru urechile delicate ale femeilor aflate de faţă. Asta îl înfurie şi mai rău. Oare nu exista cinste pe lumea, asta?

— Nu puteţi discuta cu mine despre Spencer, strigă el. Nu ştiţi despre Spencer mai mult decât ştiu compatrioţii lui. Recunosc însă că nu e nici vina lor, nici vina dumneavoastră. Este numai un aspect al cumplitei ignoranţe din vremea noastră. Am mai întâlnit o mostră chiar în seara asta, venind încoace. Am citit un eseu al lui Saleeby despre Spencer. Ar trebui să-l citiţi şi, dumneavoastră. E la îndemâna oricui. Îl puteţi cumpăra de la orice librărie sau îl puteţi împrumuta de la o bibliotecă publică. Vă asigur că vă veţi ruşina de puţinătatea ignoranţei şi injuriilor de care aţi dat dovadă şi pe care le-aţi folosit în legătură cu acest mare om, când o veţi compara cu ce a putut aduna Saleeby în legătură cu această temă. Este un record de neruşinare care va ruşina propria dumneavoastră ruşine. „Filosoful semidocţilor” – aşa i-a spus lui Spencer un filosof de catedră care nu era vrednic nici măcar să vicieze aerul pe care îl respira marele om. Nu cred că aţi citit vreodată zece pagini din Spencer, dar au existat critici, probabil mai inteligenţi

decât dumneavoastră, care n-au citit din Spencer nici măcar atât, însĂ. I-au provocat pe discipolii marelui filosof să le arate măcar o idee în toate scrierile lui – în scrierile lui Herbert Spencer, omul care a pus amprenta geniului său asupra întregului domeniu al cercetărilor ştiinţifice şi asupra întregii gândiri moderne; părintele psihologiei; omul care a revoluţionat pedagogia în aşa măsură încât astăzi, când copilul ţăranului francez învaţă să citească, o face pe baza principiilor stabilite de el. Toţi mucoşii aceştia, toţi oamenii aceştia de duzină încearcă să-i terfelească memoria, cu toate că-şi scot pâinea de toate zilele de pe urma punerii în practică a ideilor lui. Orice grăunte mai de doamne-ajută exista în scăfârlia lor e datorat lui Spencer. Este în afară de orice îndoială că, dacă acest uriaş n-ar fi trăit, aproape tot ce e adevărat din puţina lor ştiinţă papagalicească n-ar mai avea de unde veni. Şi cu toate acestea s-a găsit un om ca decanul Fairbanks de la Oxford – un om cu o situaţie mai înaltă decât a dumneavoastră, domnule judecător Blount – care să spună, că Spencer va fi respins de generaţiile viitoare şi considerat mai mult poet şi visător decât cugetător. Penibilă fanfaronadă şi jalnică impostură! Primele principii, a spus unul dintre domnii ăştia, nu sunt totuşi complet lipsite de „oarecare valoare literară”. Alţii au afirmat că e mai curând un compilator priceput decât un gânditor original. Fanfaroni şi impostori! Da, fanfaroni şi impostori!Martin tăcu brusc, lăsând loc unei tăceri mormântale. Toţi membrii familiei lui Ruth îl socoteau pe judele Blount om de mare valoare şi cu multă autoritate, aşa că izbucnirea lui Martin îi consternase. Din acea clipă masa se desfăşură ca o înmormântare. Domnul Morse şi judele Blount discutară numai între ei, iar ceilalţi abia dacă mai schimbară câteva vorbe. Pe urmă, când Ruth şi Martin rămaseră singuri, între ei avu loc o mică scenă.

— Eşti cu totul insuportabil, îi spuse Ruth plângând.

Lui încă nu-i trecuse furia, aşa încât continuă să murmure printre dinţi:

— Ce bestii! Ce bestii!

Când Ruth îi atrase atenţia că îl insultase pe judecător, Martin replică:

— Fiindcă i-am spus adevărul despre el însuşi?

— Nu mă interesează dacă era sau nu adevărat, insistă Ruth. Există anumite limite ale bunei-cuviinţe şi n-ai dreptul să insulţi pe nimeni.

— În cazul acesta de unde a căpătat judele Blount dreptul să terfelească adevărul? întrebă Martin. Fără îndoială că călca adevărul în picioare constituie o fărădelege cu mult mai gravă decât insulta adusă unei personalităţi de pigmeu, cum este judecătorul. El a comis o nelegiuire şi mai cumplită. A ponegrit memoria unui om mare şi nobil, care nici măcar nu mai este în viaţă. O! Ce bestii! Ce bestii!

Cumplita lui mânie se-nvolbură din nou şi lui Ruth îi fu frică de el. Nu-i văzuse niciodată atât de furios şi pentru ea toată mânia lui părea simulată, lipsită de orice temei. Totuşi, prin însăşi teama aceasta se amestecau fibrele fascinaţiei care o atrăsese şi încă o mai ţinea lângă Martin, acea fascinaţie care o silise să se plece către el şi, în acel suprem moment de nebunie, să-şi aşeze palmele pe gâtul lui. Fusese rănită şi ofensată de tot ce se petrecuse acolo, dar rămânea încă în braţele lui şi tremura în vreme ce el continua să murmure:Ce bestii! Ce bestii!” Şi tot în braţele lui rămase când îl auzi spunând:

— N-am să mai tulbur niciodată tihna meselor voastre, draga mea. Ai tăi nu mă pot suferi şi eu nu procedez bine când îi silesc să suporte prezenţa persoanei mele pline de cusururi. De altminteri, nici eu n-aş putea spune că-i suport mai uşor. Uf! Greţoşi mai sunt! Şi când te gândeşti că nu demult îmi închipuiam, în neştiinţa mea, ca oamenii suspuşi, care trăiesc în case frumoase, au învăţat în şcoli înalte şi au cont la bancă, sunt cine ştie ce!

CAPITOLUL.

XXXVIII

— Haide! Hai să mergem la sindicat.

Aşa vorbi Brissenden, sleit de puteri din pricina hemoptiziei avute cu o jumătate de ora mai înainte – a doua în ultimele trei zile. Ţinea în mână nelipsitul pahar de whisky şi-l ducea la gură cu degetele tremurătoare.

— Ce am eu cu socialismul? întrebă Martin.

— Străinilor li se îngăduie să vorbească cinci minute, insistă bolnavul. Scoal' de-aici şi hai să le vorbeşti. Spune-le de ce n-ai nevoie de socialism. Spune-le ce părere ai despre ei şi despre etica lor de ghetou. Dă-le la cap cu Nietzsche şi pentru osteneala asta fii gata să încasezi cât îţi poate duce pielea. Fă tămbălău mare. O să le prindă foarte bine. Discuţia este un lucru de care au nevoie, şi de care şi tu simţi lipsă. Ştii, aş vrea să te văd socialist înainte de-a apuca să dau ortul popii. În felul acesta existenţa ta ar căpăta un sens. Este singurul lucru care te-ar putea scăpa la vreme de dezamăgirile crunte ce te aşteaptă.

— Pentru mine are să rămână totdeauna un mister cum de tocmai tu poţi să fii socialist, zise Martin cu mirare. Urăşti atât de mult gloata. Nu încape îndoială că gloata ticăloasă nu poate avea nici o trăsătură care s-o recomande sufletului tău prin excelenţă îndrăgostit de frumos. Cu un gest acuzator îndreptă arătătorul către paharul de whisky pe care celălalt tocmai îl umplea, şi adăugă: Nu s-ar spune că socialismul te salvează.

— Sunt tare bolnav, răspunse celălalt. Cu tine este altceva. Tu eşti sănătos şi ai o mie de motive pentru care să trăieşti, aşa că într-un fel oarecare trebuie să fii legat de viaţă. În ceea ce mă priveşte, zici că nu poţi înţelege de ce sunt socialist. Am să-ţi spun. Sunt socialist pentru că socialismul este inevitabil; pentru că putreda şi iraţionala orânduire prezentă nu mai poate dăinui; pentru că vremea cavalerului tău fără teamă şi fără prihană a trecut de mult. Sclavii nu vor îngădui un asemenea lucru. Sunt prea mulţi şi vrând-nevrând ţi-l vor lua pe sus pe presupusul cavaler, mai înainte ca el să se poată ridica în şa. Nu te poţi feri din calea lor şi vei fi silit să accepţi o întreagă mentalitate

specifică sclavilor moderni. Nu este ceva foarte plăcut, recunosc. Dar asta este realitatea şi va trebui s-o accepţi. În orice caz, să ştii că eşti într-adevăr antediluvian cu ideile tale nietzscheene. Trecutul a apus, iar cine spune că istoria se repetă, este un mincinos. Ai dreptate, nu iubesc gloatele, dar ce poate face un biet om singur? Cavalerul fără teamă şi fără prihană este o imposibilitate şi orice soluţie este mai bună decât domnia acestor râmători sperioşi care ne cârmuiesc acum. Dar hai să mergem odată. M-am îndopat cu whisky şi dacă mai rămân aici mă-mbăt cumplit. Iar după cum ştii, doctorul spune. Dă-l dracului de doctor! Am să-l păcălesc şi de rândul ăsta.

Era duminică seara şi găsiră mica sală ticsită de socialiştii din Oakland, cei mai mulţi dintre ei fiind muncitori. Vorbitorul, un evreu deştept, trezi admiraţia lui Martin dar în acelaşi timp şi dorinţa de a-l contrazice. Umerii înguşti şi aduşi ai vorbitorului, pieptul lui scofâlcit arătau fără greş că este odrasla ghetoului suprapopulat şi în el Martin vedea limpede lupta milenară a robilor slabi şi nenorociţi împotriva unui pumn de stăpâni care îi împilaseră şi voiau să-i asuprească până în veacul veacurilor. Pentru Martin, fiinţa aceasta firavă şi ofilită era un simbol. În faţa lui stătea un exemplar reprezentativ al întregii mase mizerabile de slăbănogi şi neputincioşi care pier la hotarele spinoase ale vieţii, supunându-se legilor biologice. Erau nişte inadaptabili. În ciuda filosofiei lor subtile şi a tendinţei lor de a coopera care îi aducea la nivelul furnicilor. Natura însăşi îi dădea la o parte ca să deschidă calea omului excepţional. Din mulţimea germenilor de viaţă pe care îi aruncau braţele ei mănoase. Natura alegea numai lamura. În exact acelaşi fel, maimuţărind Natura, omul creştea cai de rasă şi cultivă castraveţi. Fără îndoială ca un alt creator al Cosmosului ar fi putuţ născoci o metoda mai fericita; dar creaturile Cosmosului nostru trebuie să se împace cu metoda existentă. Desigur că, înainte de a pieri, creaturile acestea pot se zbată şi, să urle, aşa cum se zbăteau

socialiştii aşa cum se zbuciuma oratorul de la tribună şi cum se zbuciuma mulţimea înăduşită în clipa aceasta, când se sfătuiau ca să găsească o nouă stratagemă spre a micşora neplăcerile vieţii şi a eluda astfel legile Cosmosului.

Aşa gândea Martin şi aşa le vorbi atunci când Brissenden îl îndemnă să le tragă o săpuneală. Se supuse dorinţei celuilalt înaintând până la tribună, cum era obiceiul, şi adresându-se preşedintelui. Începu să vorbească cu glas domol şi oprindu-se din când în când ca să-şi pună în ordine ideile ce-i veniseră în minte în vreme ce vorbise celălalt. La astfel de întruniri fiecărui vorbitor i se acordau cinci minute; dar când se împliniră cele cinci minute ale lui Martin, el se afla în plin avânt şi atacul împotriva concepţiilor celorlalţi era abia pe jumătate schiţat. Le trezise tuturor interesul, aşa că auditoriul ceru prin aclamaţii preşedintelui să-l lase să continue. Îî socoteau un adversar demn de forţele lor intelectuale şi-l ascultau cu pasiune, sorbindu-i fiecare cuvânt. Martin vorbea cu aprindere şi nestrămutată convingere, neîncercând în nici un fel să folosească vorbe blajine în atacul pornit împotriva moralei şi tacticii de luptă a sclavilor, lăsând să se înţeleagă limpede că ascultătorii săi erau sclavii la care se referea. Îi citä pe Spencer şi pe Malthus şi enunţă legea evoluţiei biologice.

— Şi iată de ce, conchise el într-un scurt rezumat, nici un stat alcătuit din sclavi nu poate dăinui. Străvechea lege a dezvoltării încă mai e în vigoare. În lupta pentru existenţă, aşa cum am arătat, cei puternici şi progeniturile lor tind să supravieţuiască, în vreme ce slăbănogii şi progenitura lor sunt striviţi şi tind să dispară. Rezultatul este că cei puternici şi progenitura lor supravieţuiesc şi, pe măsura ce lupta se înteţeşte, forţa fiecărei noi generaţii creşte. Aceasta este legea evoluţiei. Dar voi, sclavilor – şi este foarte trist să fii sclav, recunosc —, dar voi, sclavilor, visaţi o societate în care legea evoluţiei să fie anihilată, în care slăbănogii şi neputincioşii să nu piară, în care fiecare

neputincios va avea să mănânce atâta cât pofteşte şi de câte ori pe zi doreşte şi în care toţi se vor căsători şi vor avea copii – cei puternici ca şi cei slăbănogi. Unde se va ajunge atunci? Puterea şi forţa vitală a fiecărei generaţii nu vor mai creşte. Dimpotrivă, vor scădea. Iată deci ce înfăţişare ia Nemesis în cadrul filosofiei voastre de sclavi. Societatea voastră de sclavi – a sclavilor, prin sclavi şi pentru sclavi – va slăbi şi se va descompune în mod inevitabil, pe măsură ce forţa vitală care îi stă la bază va slăbi şi se va descompune. Nu uitaţi că eu vorbesc de legi biologice şi nu fac aici etică sentimentală. Nici un stat de sclavi nu poate dura…

— Ce părere ai despre Statele Unite? strigă un glas din sală.

— Ce cred despre Statele Unite? repetă Martin întrebarea. Cele treisprezece colonii i-au dat jos pe stăpâni şi au alcătuit o aşa-zisă republică. Sclavii au ajuns propriii lor stăpâni. Nu mai existau stăpâni care să se sprijine pe puterea săbiei. Dar voi, sclavii, nu vă puteaţi descurca fără stăpâni de un soi sau altul, aşa că s-a ridicat atunci o nouă tagmă de stăpâni – nu falnicii oameni, puternici, virili, şi nobili, ci şireţii şi meşterii în sforării, oamenii de afaceri şi cămătarii. Iar aceştia v-au redus din nou la sclavie – dar nu pe faţă, cum ar fi făcut oamenii sinceri şi nobili, care v-ar fi silit să vă plecaţi sub apăsarea braţului lor drept, ci în ascuns, cu ajutorul unor complicate reţele de combinaţii, prin amăgeli, vorbe mieroase şi minciuni sfruntate. I-au cumpărat pe judecătorii voştri sclavi, au denaturat legiuirile voastre de sclavi şi i-au silit pe flăcăii şi fetele voastre, sclavi şi ei, să se supună unei împilări mult mai rele decât sclavia trupească. Două milioane de copii de-ai voştri trudesc astăzi sub călcâiul acestei oligarhii a negustorilor care s-a înstăpânit în Statele Unite. Zece milioane de sclavi dintre voi n-au un adăpost omenesc şi nu se pot hrăni ca oamenii. Dar să revin la subiect. Am arătat că nici o societate de sclavi nu poate dăinui, fiindcă prin însăşi structura ei o astfel de societate tinde să anuleze efectele legilor evoluţiei.

O societate de sclavi începe să se descompună din chiar clipa în care începe să se organizeze. Vă vine foarte Uşor sa vorbiţi despre anularea legii evoluţiei, dar unde este noua lege a evoluţiei care va veni să susţină puterea voastră? Formulaţi-o. A şi fost formulată? Atunci proclamaţi-o.

Martin se întoarse la locul lui şi se aşează, în vreme ce sala era stăpânită de vacarm. Vreo douăzeci de oameni se ridicaseră în picioare şi cereau cuvântul. Apoi, unul câte unul, încurajaţi de strigătele aprobatoare ale asistenţeI. Vorbind cu patos şi entuziasm, şi făcând gesturi energice, răspundeau atacului. Seara aceea se dovedea a fi o seară furtunoasă – dar furtuna era intelectuală, o luptă de idei. Câţiva se mai abătură de la problema în discuţie, dar cei mai mulţi îi răspunseră direct lui Martin. Spre marea lui mirare, veniră cu idei absolut noi pentru el; îi deschiseră orizonturi noi, nu în privinţa unor noi legi biologice, ci cu privire la noi aplicaţii ale celor vechi. Erau prea porniţi ca să poată fi totdeauna politicoşi şi în mai multe rânduri, preşedintele se văzu nevoit să folosească ciocănelul şi să-i cheme la ordine.

Din întâmplare se afla de faţă şi un tânăr reporter, trimis acolo pentru că era o zi săracă în evenimente şi pentru că presa este totdeauna setoasă de senzaţii. Era un începător nu prea dotat. N-avea decât o oarecare uşurinţă la scris şi ceva imaginaţie. Era prea tont ca să poată urmări discuţia. Adevărul este, că îl stăpânea un simţământ foarte plăcut, care-l încredinţa că e cu mult superior acestor flecari maniaci din clasa muncitoare. De asemenea purta un deosebit respect celor aşezaţi în locuri sus-puse şi care dictau politica ţărilor şi ziarelor. Afară de asta, avea şi el un ideal, şi anume să se poată ridica la măiestria reporterului perfect, care şi din nimic este în stare să scoată ceva – şi câteodată chiar foarte mult.

Nu ştia despre ce anume se discută. Nici n-avea nevoie să ştie. Cuvinte cum ar fi de pildă revoluţie îl lămureau pe deplin. Ca un paleontolog în stare să reconstituie un întreg

schelet pornind de la un oscior fosilizat, reporterul nostru era capabil să reconstituie un întreg discurs pornind de la unicul cuvânt revoluţie. Aşa procedă în seara aceea şi cu foarte mult succes; iar cum Martin fusese vorbitorul care stârnise cea mai mare fierbere în sală, reporterul puse tot ce avea de spus doar în gura lui, transformându-l astfel în cel mai înverşunat şi incendiar anarhist dintre toţi participanţii la şedinţă şi transformând individualismul lui reacţionar într-un extremism revoluţionar înfricoşător şi fanatic. Reporterul nostru, având un temperament de artist, reuşi să imprime din belşug articolului culoare locală – oameni cu ochi dilataţi şi plete lungi, tipuri de degeneraţi şi neurastenici, glasuri sugrumate de ură, pumni încleştaţi ridicaţi deasupra capului, toate acestea proiectate pe un fond de înjurături, blesteme, urlete şi sunete guturale emise de gâtlejurile unor oameni furioşi.

CAPITOLUL.

XXXIX.

A doua zi dimineaţa Martin citi ziarele în vreme ce-şi lua cafeaua, în cămăruţa lui. Era într-adevăr o experienţă nouă faptul de a-şi vedea numele scris cu verzale într-un titlu, şi încă pe prima pagină a unui ziar; de asemenea nu mica îi fu mirarea când se trezi, dintr-o dată cel mai de seama conducător al socialiştilor din Oakland. Citi repede discursul incendiar pe care reporteraşul îl alcătuise pentru el şi, cu toate că la început falsificarea asta îl înfurie, până la urmă aruncă ziarul deoparte, râzând.

— Omul ăsta ori a fost beat, ori a făcut-o din răutate criminală, îi spuse el în după-amiaza aceleiaşi zile, stând cocoţat în pat, lui Brissenden care venise şi se prăbuşise istovit pe singurul scaun din încăpere.

— Dar ce-ţi pasă? întrebă Brissenden. Fără îndoială că nu râvneşti la aplauzele râmătorilor burghezi care citesc ziarele.

Martin rămase puţin pe gânduri, apoi zise:

— Nu, ai dreptate, nu râvnesc aplauzele lor, nu mă interesează absolut deloc. Pe de altă parte este foarte probabil că articolul ăsta va pricinui o oarecare încordare în relaţiile dintre mine şi familia lui Ruth. Tatăl ei a susţinut totdeauna că sunt socialist, iar porcăria asta de articol îi va întări convingerile. Nu că m-ar interesa convingerile lui… dar ce importanţă are? Vreau să-ţi citesc ce am scris astăzi. E vorba, bineînţeles, despre Prea târziu şi acuma am ajuns cam pe la jumătate.

Martin citea cu voce tare când Maria deschise uşa şi lăsă să intre în cameră un tânăr elegant care aruncă o privire ageră în jur, luând seama la lampa de gaz şi la maşina de gătit din colţul camerei, mai înainte de a-şi opri ochii asupra lui Martin.

— Staţi jos, îl pofti Brissenden.

— Martin se trase la o parte ca să-i facă loc pe pat nouluivenit şi aşteptă să audă ce anume îl adusese acolo.

— V-am auzit vorbind aseară, domnule Eden, şi am venit să vă iau un interviu, începu tânărul.

Brissenden izbucni într-un hohot de râs.

— Dânsul e un tovarăş socialist? întrebă reporterul după ce dintr-o ochire îşi dăduse seama că într-un articol de gazetă omul acela cu aspect de cadavru putea să constituie un element senzaţional.

— Vasăzică ăsta a scris reportajul, spuse atunci Martin cu jumătate de glas. Bine, dar e de-abia un adolescent.

— De ce nu-l plesneşti? întrebă Brissenden. Aş da o mie de dolari să mai am o dată plămâni, doar pentru cinci minute.

Tânărul reporter nu prea mai ştia ce să creadă despre discuţia asta purtată în prezenţa lui şi despre el. Fusese însă felicitat pentru strălucita descriere a adunării socialiştilor şi trimis să-i ia un interviu lui Martin Eden, conducătorul acestei ameninţări organizate îndreptate împotriva societăţii.

— Aţi avea ceva împotrivă dacă am dori să vă fotografiem, domnule Eden? întrebă el. Am venit cu un fotograf de la

redacţie şi, ştiţi, a rămas afară dar mi-a spus c-ar fi bine să vă pozăm chiar acum, până nu scapătă soarele. Am putea să ne ocupăm de interviu după aceea.

— Un fotograf, rosti Brissenden dus pe gânduri. Altoieşte-l, Martin, dă-i una peste bot!

— Mi pare c-am început să îmbătrânesc, răspunse Martin. Ştiu c-aşa ar trebui să fac, dar n-am curaj, zău că nu îndrăznesc. Nu mi se pare că merită osteneala.

— Fă-o aşa, de dragul mă-sii, îl îndemnă Brissenden.

— La asta ar merita să ne gândim, răspunse Martin. Totuşi parcă tot n-ar fi chiar aşa de important încât s-ajungă să trezească în mine energia necesară. Îţi dai seama, ca să-l altoieşti, cum trebuie pe un amic dintr-ăştia e nevoie de oarecare energie. Şi pe urmă, ce rost ar avea?

— Adevărat, foarte exact, aşa trebuie privită chestiunea, interveni volubil şi tânărul reporter, cu toate că încă din clipa aceea începuse să tragă cu ochiul înspre uşă.

— Dar nu era adevărat, nici un cuvânt din ce a scris nu este adevărat, continuă Martin adresându-se lui Brissenden.

— A fost numai aşa… o descriere în linii generale, înţelegeţi dumneavoastră, îndrăzni să îngaime reporteraşul. Dar afară de asta, este excelentă. Asta-i tot ce contează, A-ţi avut mare noroc.

— E o reclamă excelentă, Martin băiatule, repetă Brissenden solemn.

— Şi am avut mare noroc… ia gândeşte-te puţin completă Martin.

— Ia să începem… unde v-aţi născut, domnule. Eden? întrebă reporterul, luându-şi un aer preocupat şi prefăcându-se că aşteaptă răspunsul cu mare nerăbdare.

— Nici nu ia note, spuse Brissenden. Ţine minte tot şi nu uită nimic.

— Pentru mine e destul atât. Reporteraşul se trudea să-şi stăpânească îngrijorarea. Nici un reporter care îşi cunoaşte meseria n-are nevoie să-şi ia note.

— Desigur, n-ai luat note nici… seara trecută.

Dar Brissenden, care nu era un partizan al pasivităţii, îşi schimbă deodată atitudinea şi izbucni:

— Martin, dacă nu-l pocneşti să ştii că-l pocnesc eu, chiar dac-ar fi ca în clipa următoare să cad lat la pământ şi să-mi dau sufletul.

— Ce-ar fi să-i dăm vreo câteva la pardon? întrebă Martin.

Brissenden cugetă câteva clipe şi pe urmă încuviinţă din cap.

În secunda următoare Martin se afla la marginea patului, iar reporterul stătea întins cu faţa în jos, pe genunchii lui.

— Ai grijă să nu cumva să muşti, îl preveni Martin, fiindcă atuncea aş fi nevoit să te plesnesc peste gură. Ar fi păcat de mutrişoara ta, că tare drăgălaşă mai e.

Mâna lui ridicată se lăsă repede în jos, iar după aceea, se ridică şi coborî în ritm iute şi susţinut. Reporterul se smuci, înjură şi se zbătu, dar nu încercă să muşte. Brissenden urmărea toată scena cu multă gravitate, deşi la un moment dat se enervă şi înhăţă sticla de whisky, rugându-se:

— Hai, lasă-mă şi pe mine… măcar una să-i dau.

— Îmi pare rău că nu mă mai ajută mâna, zise Martin când în cele din urmă se opri. Uită-te aici, mi-a amorţit complet.

Îl ridică în sus pe reporter şi-l aşează pe pat.

— Pentru asta o să pun să vă aresteze, scânci reporteraşul în vreme ce lacrimi copilăreşti, de indignare, i se scurgeau pe obrajii aprinşi. O să plătiţi voi cu vârf şi îndesat pentru asta… Lasă… că vă arăt eu.

— Dragul de el! observă Martin. Nici nu-şi dă seama, c-a apucat pe un drum greşit. Este necinstit, este nedrept, este un lucru josnic să spui minciuni cu privire la un semen de-al tău, mai ales în felul cum a făcut-o el, şi bietul băiat nu înţelege nimic.

— Tocmai de asta a şi venit la noi, ca să i-o spunem, zise Brissenden într-o clipă de răgaz.

— Da, la mine a venit, la cel pe care l-a nedreptăţit şi defăimat. Fără îndoială că de astăzi înainte băcanul n-o să-

mi mai dea nimic pe credit. Ce e mai rău e că bietul băiat o să meargă mai departe pe calea asta până când s-a strica într-atât încât s-ajungă un ziarist de mâna întâi şi un pungaş de prima clasă.

— Până atunci mai e însă timp, interveni Brissenden. Cine ştie dacă nu te vei dovedi chiar tu a fi unealta modestă menită să-l izbăvească. De ce nu m-ai lăsat să-i dau şi eu una? Aş fi vrut să contribui şi eu cu ceva.

— O să am eu grijă să vă aresteze pe amândoi b-b-bestiilor ce sunteţi, scânci iarăşi, printre sughiţuri, tânărul reporter.

— Nu, guriţa asta a lui e prea micuţă şi prea delicată, spuse Martin clătinând din cap cu un aer sumbru. Tare mi-e teamă că degeaba mi-a amorţit mâna. Tinerelul n-are cum să se schimbe. Se poate prea bine să ajungă un ziarist foarte marE. Şi foarte vestit. N-are nici un pic de conştiinţă. Numai calitatea asta şi ar putea face din el un om mare.

Pe când Martin rostea aceste cuvinte, reporteraşul o zbughi pe uşă, încă tremurând de spaimă ca nu cumva Brissenden să-l pocnească pe la spate cu sticla pe care tot o mai ţinea în mână.

Din ziarul de a doua zi dimineaţa, Martin află despre sine alte lucruri pe care până atunci nici nu le bănuise. „Noi suntem duşmanii juraţi ai societăţii”, văzu că ar fi declarat el într-un interviu care ocupa o coloană întreagă. „Nu, noi nu suntem anarhişti, ci socialişti.” Totuşi, atunci când reporterul îi spusese că deosebirea între cele două linii ar fi neînsemnată, Martin se mulţumise să înalţe din umeri într-o tăcere aprobativă. Figura lui era descrisă ca dublu asimetrică şi se mai adăugau şi alte amănunte, semne specifice de degenerescenţă. Cu totul remarcabile păreau să fie mâinile lui de ucigaş înrăit şi lucirile sinistre din ochii injectaţi.

Află de asemenea că în fiecare seară le vorbea muncitorilor în City Hall Park şi că dintre toţi anarhiştii şi agitatorii care zăpăceau minţile poporului, el avea întotdeauna cel mai numeros auditoriu şi ţinea cuvântările

cele mai incendiare. Reporterul alcătuise un tablou impresionant al odăiţei lui mizerabile, scoţând în relief lampa de gătit, unicul scaun din încăpere şi vagabondul cu cap de mort care-i ţinea tovărăşie şi care părea chiar atunci ieşit dintr-o hrubă ascunsă a vreunei fortăreţe sinistre, după douăzeci de ani de detenţie solitară.

Reporterul fusese foarte întreprinzător. Scotocise peste tot, dăduse de urma familiei lui Martin şi-i aflase toată istoria, ba mai făcuse rost şi de o fotografie a „Băcăniei Higginbotham” cu însuşi domnul Bernard Higginbotham în faţa intrării. Acest gentleman cu numele de Higginbotham era înfăţişat ca un om de afaceri, foarte inteligent şi plin de demnitate, care nu se putea împăca nici în ruptul capului cu vederile socialiste ale cumnatului său, ca de altminteri nici cu acest, cumnat în persoană, socotindu-l – în articol erau citate propriile lui cuvinte – un leneş şi un pierde-vară care nu voia să se apuce de nici o treabă atunci când i se oferea posibilitatea şi care fără îndoială va sfârşi prin a înfunda puşcăria. I se luase un interviu şi lui Hermann von Schmidt, bărbatul Marianei, şi acesta spusese că Martin este ruşinea familiei şi că el refuzase să aibă vreun fel de relaţii cu un asemenea individ. „A încercat să trăiască pe spinarea mea, dar i-am tăiat-o scurt şi definitiv”, îi spusese Hermann von Schmidt reporterului. „Acuma se fereşte ca de foc să mai calce pe-aici. Un om care nu vrea să muncească nu face nici cât o ceapă degerată, asta s-o ştiţi de la mine.”

De data astă Martin se înfurie de-a binelea Brissenden socotea toată povestea un fel de glumă reuşită, dar nu izbutea deloc să-l domolească pe Martin, care îşi dădea seama că nu va fi lucru uşor s-o liniştească pe Ruth. Cât despre tatăl ei, Martin ştia că toate cele petrecute îl aduseseră fără îndoială în culmea fericirii şi, că avea să facă tot ce-i va sta în putinţă ca să rupă logodna. În ce măsură avea să reuşească urma să se vadă foarte curând. Cu poşta de după-amiază primi o scrisoare de la Ruth. Martin rupse plicul stăpânit de un fel de presimţire a dezastrului; după

ce o primise din mâna poştaşului, rămăsese în pragul uşii deschise, ca s-o citească. În timp ce citea, mâna i se îndreptă mecanic spre buzunar, în căutarea tutunului şi a foiţei cafenii din care-şi răsucea odinioară ţigările. Nu-şi dădea seama dacă buzunarul e gol sau dacă a găsit acolo cele trebuitoare pentru răsucitul unei ţigări.

Nu era o scrisoare mânioasă. Nu exista în ea nici o urmă de reproş. Dar de la prima şi până la ultima propoziţie se făcea în permanenţă simţită o nota de amărăciune şi dezamăgire. Se aşteptase la altceva din partea lui. Crezuse că a reuşit să se lepede de apucăturile lui din tinereţe, că în tot acest lung răstimp dragostea ei ar fi meritat ca el să-şi dea osteneala să trăiască o viaţă serioasă şi decentă. În momentul de faţă însă tatăl şi mama ei luaseră o atitudine foarte hotărâtă şi-i ceruseră să rupă logodna. Ea nu putea decât să recunoască deschis că hotărârea părinţilor era îndreptăţită. Căsnicia lor n-ar fi putut fi niciodată o căsnicie fericită. Legăturile lor stătuseră încă de la început sub zodia nefericirii. O singură părere de rău îşi arăta în toată scrisoarea şi această părere de rău îl mâhnea pe Martin foarte tare.,Dacă cel puţin te-ai fi hotărât să iei un serviciu şi să încerci să faci ceva – îi scria Ruth. Dar a fost cu neputinţă. Viaţa ta din trecut a fost prea aspră şi prea răvăşitĂ. Înţeleg foarte bine că nu tu eşti de vină. Tu nu puteai să te comporţi decât aşa cum îţi îngăduiau firea şi felul în care ai fost crescut. De aceea nu-ţi fac nici un reproş, Martin. Te rog să nu uiţi acest lucru. A fost pur şi simplu o greşeală. Aşa cum au susţinut totdeauna tatăl şi mama mea, nu eram făcuţi unul pentru celălalt şi amândoi ar trebui să fim fericiţi că nu ne-am dat seama de asta când ar fi fost prea târziu”… „N-are nici un rost să încerci să mă mai vezi, scria Ruth către sfârşit. Ar fi un lucru foarte dureros atât pentru fiecare dintre noi, cât şi pentru mama. Acum îmi dau seama că i-âm pricinuit multe necazuri şi multă durere. Va fi nevoie de lungă vreme, ca să pot răscumpăra toate astea.”

Martin mai citi o dată, cu mare atenţie, scrisoarea până la sfârşit, după care se aşează la masă şi-i răspunse, îi expuse amănunţit tot ce spusese la şedinţa socialiştilor, arătându-i limpede că ceea ce susţinuse el era tocmai opusul afirmaţiilor pe care ziarul i le punea în seamă. Către sfârşitul scrisorii deveni însuşi,cel nebun din dragoste" care se zbate cu înfrigurare pentru dragostea lui.,Te rog să-mi răspunzi – îi scrise el – şi în răspunsul tău nu e nevoie să-mi spui decât un singur lucru. Mă iubeşti? Asta e totul… răspunsul la această întrebare."

Dar nu primi nici un răspuns, nici a doua şi nici a treia zi. Manuscrisul nuvelei Prea târziu zăcea neatins, şi maldărul de manuscrise restituite de sub masă creştea în fiece zi. Pentru prima oară somnul faimos al lui Martin fu tulburat de insomnie, şi insomnia îl chinui nopţi lungi în care nu cunoscu tihna. De trei ori se duse la casa familiei Morse, dar de fiecare dată feciorul refuză să-i deschidă. Brissenden zăcea bolnav la hotel nemaiavând destule puteri ca să iasă din casă, şi, cu toate că se ducea deseori să-l vadă, Martin nu voia să-l mai tulbure cu necazurile lui.

Iar necazurile lui Martin erau multe la număr. Urmările isprăvii reporterului aceluia se dovediră mult mai grave decât se aşteptase vreodată. Băcanul portughez refuză să-i mai dea pe datorie, iar zarzavagiul, care era american get-beget şi foarte mândru de asta, îi strigă că e un trădător de patrie şi refuză să-i mai vândă ceva, ba chiar merse cu patriotismul atât de departe încât trase o linie de-a curmezişul contului lui Martin şi-i interzise să-ncerce vreodată să-l achite. Discuţiile dintre vecini oglindeau o stare de spirit asemănătoare şi indignarea împotriva lui Martin creştea mereu. Nimeni nu mai voia să aibă în vreun fel de-a face cu un trădător socialist. Biata Maria era speriată şi nu ştia ce să mai creadă, dar îi rămase devotată. Copiii de prin împrejurimi uitaseră impresia adâncă pe care le-o făcuse trăsura ce-l vizitase cândva pe Martin şi, de la o distanţă care îi punea la adăpost de orice represalii, îi

strigau „găinarul” şi „vagabondul”. Cu toate acestea tribul Silva îi lua apărarea, purtând în cinstea lui multe bătălii crâncene, aşa că ochii învineţiţi şi nasurile sângerate ajunseseră lucruri obişnuite, sporind frământările şi amărăciunea Măriei.

Într-o zi Martin se întâlni la Oakland, pe stradă, cu Gertrude şi află de la ea un lucru pe care-l bănuise – anume că Bernard Higginbotham era furios pe el fiindcă-l făcuse de râsul lumii şi interzisese să le mai calce vreodată pragul.

— De ce nu pleci undeva, Martin? îl implorase Gertrude. Du-te undeva mai departe, găseşte-ţi o slujbă şi apucă-te serios de treabă. Mai târziu, când o trece toată zarva de-acum, ai să poţi veni înapoi.

Martin clătină din cap dar nu-i dădu nici un fel de explicaţie. Ce i-ar fi putut explica? Îl înspăimânta adânca prăpastie intelectuală ce se căscase între el şi ai lui. Niciodată nu va putea trece peste această prăpastie ca să le explice atitudinea lui – atitudinea nietzscheeană – faţă de socialism. Nu existau destule cuvinte în limba engleză şi în nici o altă limbă, cu ajutorul cărora să-i poată face pe oamenii aceştia să înţeleagă atitudinea şi purtarea lui. Cea mai înaltă idee la care se puteau ridica ei cu privire la o purtare recomandabilă, în cazul lui, era aceea de a-şi găsi o slujbă. Acesta era primul şi ultimul lor cuvânt. La asta se reducea tot bagajul lor intelectual. Ia-ţi o slujbă! Apucă-te de muncă! Sclavi, sărmani şi mărginiţi, se gândea el în vreme ce soră-sa vorbea. Nu-i nici o mirare că lumea aparţine celor puternici. Sclavii sunt obsedaţi de propria lor, servitute. Slujba era pentru ei un idol de aur în faţa căruia se prosternau şi se închinau.

Clătină din nou din cap când Gertrude îi oferi nişte bani, deşi ştia bine că în aceeaşi zi trebuia să facă un, drum pană la muntele-de-pietate.

— Fereşte-te să dai ochi cu Bernard acuma, îl sfătui Gertrude. După vreo câteva luni, când i-o mai trece furia, dacă o să vrei, poate-o să-ţi găseşti un rost umblând cu

camionul nostru. Oricând ai nevoie de mine; trimite-mi vorbă că vin îndată. Să nu uiţi!

Gertrude plecă plângând zgomotos, iar Martin simţi cum durerea i se revarsă în toată fiinţa, la vederea trupului mătăhălos şi a mersului dizgraţios al surorii lui. Pe când o privea cum se îndepărtează, i se păru că edificiul nietzscheean se clatină şi trosneşte din încheieturi. Luată în abstract, noţiunea de clasă a sclavilor nu-l impresiona deloc, dar când era vorba de propria lui familie lucrurile nu mai stăteau chiar aşa. Şi cu toate astea, dacă a existat vreodată sclav strivit de cei puternici, acela era sora lui, Gertrude. În faţa acestui paradox zâmbi cu amărăciune. Teribil nietzscheean mai era şi el, dacă îngăduia ca concepţiile intelectuale fundamentale să-i fie zdruncinate de cel dintâi sentiment ori de prima emoţie ce i se trezea în suflet,- ba mai mult decât atât, să fie zdruncinate de înseşi concepţiile morale ale sclavilor, căci mila lui faţă de starea surorii nu era nimic.altceva decât un sentimentalism de sclav. Adevăraţii oameni aleşi sunt mai presus de milă şi compătimire. Mila şi compătimirea s-au zămislit în bordeiele subpământene ale sclavilor şi nu erau nimic altceva decât rezultatul spaimei şi sudorii nenorociţilor, slăbănogilor şi neputincioşilor.

CAPITOLUL.

XL.

Manuscrisul nuvelei Prea târziu rămânea mai departe pe masa, neatins. Toate celelalte manuscrise care fuseseră cândva expediate pe la reviste se aflau îngrămădite sub masă. Numai pe unul singur îl tot trimitea mereu şi acela era Ephemera lui Brissenden. Bicicleta şi hainele negre se aflau din nou la muntele-de-pietate, iar proprietarii maşinii de scris îşi cereau din nou în mod insistent chiria cuvenită. Lucrurile astea însă nu-l mai impresionau. Căuta o cale nouă şi până avea s-o găsească toate puteau să rămână în starea în care se aflau.

Peste mai multe săptămâni se întâmplă şi evenimentul pe care-l aştepta de mult. Se întâlni cu Ruth pe stradă. Ce-i drept, era însoţită de fratele ei Norman şi amândoi încercară să se facă a nu-l băga în seamă, iar Norman îi făcu chiar semn să se dea la o parte.

— Dacă n-o laşi în pace pe soră-mea să ştii că chem poliţia, îl ameninţă Norman. Nu vrea să stea de vorbă, cu tine şi orice insistenţă din partea ta este de-a dreptul insultătoare.

— Dacă nu-ţi vezi de treabă va trebui să chemi poliţia iar mâine au să urle toate ziarele, răspunse Martin încruntat. Acuma dă-te la o parte şi du-te de cheamă poliţia dacă pofteşti. Eu am să stau de vorbă cu Ruth.

Apoi, îi spuse lui Ruth:

— Vreau să aud răspunsul chiar din gura ta.

Era palidă şi tremura toată, dar se uită drept în ochii lui, cu o întrebare mută.

— Răspunsul la întrebarea pusă în scrisoare, preciză el.

Norman schiţă o mişcare de nerăbdare, dar Martin îl ţintui pe loc cu o privire fulgerătoare.

Ruth clătină din cap.

— Toate astea le-ai făcut din propria şi libera ta voinţă? întrebă Martin.

— Da. Vorbea cu hotărâre şi cu voce joasă, fermă. Totul este din propria mea dorinţă. M-ai făcut de ruşine în aşa hal, încât îmi este ruşine să mai dau ochi cu prietenii. Toţi discută pe seama mea, şi eu o ştiu. Asta-i tot ce pot să-ţi spun. M-ai făcut cum nu se poate mai nefericită şi nu vreau să te mai văd niciodată.

— Prietenii! Clevetirile! Informaţiile mincinoase din ziare! Sunt sigur că lucrurile astea nu pot fi mai tari decât dragostea! Nu pot să cred decât că nu m-ai iubit niciodată.

Un val de roşeaţă alungă paloarea din obrajii fetei.

— Asta după tot ce-a fost între noi? zise ea cu glas abia şoptit. Martin, tu nu ştii ce vorbeşti. Eu nu sunt o fiinţă de duzină.

— Vezi bine că nu mai vrea să stea de vorbă cu dumneata, izbucni atunci Norman, pornind cu Ruth în josul străzii.

Martin se dădu la o parte şi le făcu loc să treacă. Fără să-şi dea seama scotoci în buzunarul hainei ca să dea de tutunul şi foiţa cafenie care nu se aflau acolo.

Era cale lungă până la North Oakland, dar numai după ce urcă treptele din faţa casei şi intră în odaie îşi dădu seama că străbătuse pe jos toată distanţa asta. Se trezi stând pe marginea patului şi privind în jurul lui ca un somnambul trezit din transă. Văzu pe masă foile manuscrisului Prea târziu, trase scaunul şi întinse mâna după toc. Exista în firea lui ceva care-l împingea, către lucrurile împlinite, duse la bun sfârşit. Şi acesta era un lucru neisprăvit. Fusese lăsat deoparte pentru ca între timp altceva să fie dus până la capăt. Acum acel ceva fusese încheiat şi trebuia să se ocupe de lucrul lăsat la jumătate, trebuia să-l împlinească. Ce anume avea să facă după aceea, nu ştia. Tot ce ştia era că ajunsese la o răscruce. O perioadă de viaţă se încheiase, iar acum el stătea ca un meşteşugar şi-i punea la punct, ultimele amănunte. Nu era curios să afle ce-i rezervă viitorul. Nu va trece prea mult şi va afla totul. Orice ar fi fost, nu mai avea nici o importanţă. Nimic nu mai părea să aibă importanţă.

Cinci zile în şir munci la nuvela pe care-o intitulase Prea târziu, fără să iasă din casă, fără să vadă pe cineva şi mâncând doar pe apucate. În dimineaţa celei de-a şasea zile factorul îi aduse un plic subţirel din partea redacţiei revistei Parthenon. Dintr-o privire înţelese că Ephemera fusese acceptată. „Am încredinţat poemul spre lectură domnului Cartwright Bruce – comunica redactorul şef – iar domnia sa ne-a referit într-un chip atât de favorabil încât nu ne mai rămâne nimic altceva decât să-l reţinem. Ca o dovadă a dorinţei noastre de cât mai neîntârziată publicare, îngăduiţi-ne să vă facem cunoscut că am inclus poemul în numărul nostru pe august, deoarece numărul pe iulie este gata cules. Vă rugăm să fiţi bun şi să transmiteţi domnului

Brissenden omagiile şi mulţumirile noastre. De asemenea, v-am fi recunoscători dacă ne-aţi trimite chiar cu prima poştă o fotografie şi datele biografice ale domnului Brissenden. În cazul în care onorariul oferit de noi vi se pare nesatisfăcător, vă rugăm să binevoiţi a ne telegrafia de îndată, comunicându-ne onorariul pe care l-aţi socoti corespunzător.”

Cum onorariul oferit de revistă era de trei sute şi cincizeci de dolari, Martin socoti că nu mai are rost să telegrafieze. Mai rămânea totuşi de obţinut asentimentul lui Brissenden. Da, dar în orice caz însemna că avusese dreptate. Iată deci că exista şi un redactor de revistă care recunoştea poezia adevărată din chiar clipa când dădea cu ochii de ea. Iar preţul plătit de revistă i se părea superb, cu toate că era vorba de marele poem al secolului. Cât despre Cartwright Bruce, Martin ştia că era singurul critic pentru ale cărui opinii Brissenden avea oarecare consideraţie.

Martin plecă repede în oraş cu tramvaiul şi în vreme ce privea casele şi străzile laterale care alunecau în urma, îşi dădu seama că încearcă un anumit simţământ de regret pentru faptul că nu se bucură îndeajuns de succesul prietenului şi de marea lui victorie. Singurul critic adevărat din Statele Unite se pronunţase favorabil asupra poemului, iar afirmaţia lui, că literatura de calitate poate totuşi găsi recunoaştere din partea revistelor, se dovedise întemeiată. În sufletul lui însă entuziasmul nu se mai trecea cu vechea vigoare şi Martin îşi dădu seama că e mult mai nerăbdător să-l vadă pe Brissenden, decât să-i comunice vestea cea bună. Acceptarea venită din partea revistei Parthenon îi aduse aminte că în cele cinci zile consacrate nuvelei Prea târziu nu auzise nimic despre Brissenden şi nici măcar nu se mai gândise la dânsul. Pentru prima oară îşi dădu seama de starea de zăpăceală în care trăise cele cinci zile şi îi fu ruşine că-şi uitase într-atât prietenul. Dar nici ruşinea nu-l ardea prea rău. Ajunsese refractar la orice emoţii, cu excepţia celor artistice legate de nuvela pe care o scrisese.

Trăise ca într-o transă şi uitase cu desăvârşire tot ce nu avea legătură cu nuvela. S-ar fi zis însă că şi acum se afla în transă. Toată viaţa aceea clocotitoare prin mijlocul căreia alerga tramvaiul i se părea depărtată şi ireală şi, chiar dacă uriaşa turlă de piatră a bisericii pe lângă care trecea s-ar fi năruit deodată în capul lui, tot n-ar fi încercat o emoţie prea puternică.

De îndată ce ajunse la hotel urcă în goană până la camera lui Brissenden şi coborî tot atât de repede. Camera era goală. Nu exista nici cea mai mică urmă de bagaje.

— A lăsat domnul Brissenden vreo adresă? îl întrebă el pe portarul care câteva clipe îl privi cu mirare.

— Cum, n-aţi auzit? exclamă portarul uimit.

Martin clătină din cap.

— Bine, dar ziarele aproape că numai despre asta au scris. A fost găsit mort. Sinucidere. Şi-a zburat creierii.

— A şi fost înmormântat? Martin îşi auzea propria voce ca pe vocea altuia, venind de la mare distanţă.

— Nu. După cercetări sicriul a fost expediat pe coasta Atlanticului. Avocaţii angajaţi de familie s-au îngrijit de toate formalităţile.

— Trebuie să recunosc că au lucrat repede, comenta Martin.

— De, nu ştiu ce să spun. A murit acum cinci zile.

— Acum cinci zile?

— Da, acum cinci zile.

— Aha, zise Martin şi se întoarse în loc îndreptându-se către ieşire.

La colţ intră într-un birou al companiei Western Union şi telegrafie directorului revistei Parthenon informându-l că poate publica poemul. Nu mai avea la el decât cinci cenţi pentru tramvai, aşa că trimise telegrama cu taxă inversă.

Pe cum ajunse acasă, se aşează la scris. Zilele şi nopţile treceau una după alta, dar el rămânea tot la masa de lucru şi scria întruna. Nu se ducea nicăieri în afară de muntele-de-pietate, nu ieşea niciodată la plimbare şi mânca tacticos

când îi era foame şi avea ce să gătească, după cum tot atât de tacticos se lipsea de masă când nu avea ce să mănânce. Cu toate că nuvela fusese compusă capitol cu capitol mai înainte de a se fi apucat s-o aştearnă pe hârtie, Martin imagină totuşi şi compuse în amănunt o introducere care să-i mărească forţa emotivă, deşi această introducere avea să adauge nuvelei încă douăzeci de mii de cuvinte. Nu era neapărat necesar ca lucrul pe care-l scria să fie desăvârşit, dar crezul lui artistic îl obliga să nu lase din mână un lucru nepus la punct. Lucra ca prin vis, cu totul rupt de lumea din jur, simţindu-se un fel de strigoi obişnuit să sălăşluiască în mijlocul decorului literar al vieţii lui trecute. Îşi aduse aminte de vorba cuiva care spusese că un strigoi este spiritul unui om mort dar care n-are destulă minte ca să-şi dea seama că a murit; în momentul acela se opri pentru o clipă din lucru ca să se întrebe dacă într-adevăr a murit şi încă nu-şi dă seama.

Veni şi ziua când nuvela fu în sfârşit gata. Funcţionarul magazinului de maşini de scris venise să-i ia maşina şi stătu pe pat până când Martin, aşezat pe unicul său scaun, scrise cele din urmă pagini ale ultimului capitol. La sfârşit adăugă cu litere mari „Finis” şi pentru el asta însemna într-adevăr sfârşitul. Încercând un adânc simţământ de uşurare, urmări funcţionarul care părăsea camera cu maşina de scris, apoi se întoarse şi se întinse pe pat. Era istovit de foame. De treizeci şi şase de ceasuri nu mai pusese nimic în gură, dar nu la asta se gândea acuma. Stătea întins pe spate, cu ochii închişi, şi nu se gândea la nimic în vreme ce îl învăluia treptat o buimăceală care lăsă fără cunoştinţă. Pe jumătate delirând, începu să murmure versurile unui poem anonim pe care lui Brissenden îi plăcea mult să le recite. Maria, care de dincolo de uşă asculta plină de nelinişte, fu alarmată de sporovăiala aceea monotonă. Cuvintele în sine nu-i spuneau nimic, dar nu se putea îndoi că Martin este cel care vorbeşte. Refrenul poemului era:S-a sfârşit”…

S-a sfârşit…

Lira mi-am lăsat deoparte.

Cântările pier prea degrabă-n moarte Ca umbrele uşoare ce se scurg Lin, prin trifoiu-nsăngerat de-amurg.

S-a sfârşit…

Lira mi-am lăsat deoparte.

Ca ciocârlia-n zorii zilei am cântat Cum cântă ea în crângu-nrourat.

Acum am amuţit.

Mă simt ca piţigoiul, obosit, Căci gol de cântec pieptul mi-a rămas;

Vremea cântării mele e departe.

S-a sfârşit Şi lira a rămas deoparte.

Maria nu mai putu îndura şi fugi repede la plită, unde umplu pe sfert un castron de supă punând în el şi cea mai mare parte din bucăţelele de carne dimpreună cu mult zarzavat, aşa cum îi căzură la lingură din fundul oalei. Martin se ridică în capul oaselor şi începu să mănânce, asigurând-o pe Maria, printre înghiţituri, că nu vorbise în somn şi că nu avea temperatură.

După ce Maria plecă, Martin rămase trist pe marginea patului, cu umerii căzuţi, privind în jurul său cu ochii stinşi care nu vedeau nimic, până în clipa când banderola ruptă a unei reviste sosite în dimineaţa aceea şi rămasă nedeschisă aruncă o rază de lumină în creierul lui întunecat.,E revista Parthenon – gândi el – numărul pe august şi trebuie să cuprindă şi Ephemera. De ce nu-i BrissendeN. Aici, să vadă?”.

Răsfoia paginile revistei, când deodată se opri. Ephemera era publicată la loc de frunte, cu un titlu de-o şchioapă şi cu ilustraţii marginale. Deasupra titlului, într-o parte, se afla fotografia lui Brissenden iar în partea cealaltă fotografia lui Sir John Value, ambasadorul Marii Britanii. O notă redacţională de introducere cita cuvintele lui Sir John care afirmase că în America nu există poeţi, publicarea poemului lui Brissenden fiind ca un răspuns al revistei, un fel de „Ce spuneţi de asta, Sir John? Cartwright Bruce era prezentat

drept cel mai de seamă critic din America şi nota reproducea cuvintele lui prin care arăta că Ephemera este cel mai mare poem scris vreodată în Lumea Nouă. Nota redacţională se încheia astfel: „Până în momentul de faţă redacţia nu şi-a putut forma o părere definitivă asupra meritelor poemului; poate că niciodată nu vom putea ajunge la o astfel de opinie. În orice caz, am citit şi am recitit poemul, minunându-ne în faţa cuvintelor şi a felului cum sunt aranjate, întrebându-ne unde le-o fi găsit domnul Brissenden şi cum o fi izbutit să le adune laolaltă”. După asta urma poemul.

— Ce bine e c-ai murit, Briss, prietene, murmură Martin lăsând revista să cadă jos, alunecându-i printre genunchi.

Vulgaritatea şi banalitatea procedeului era de-a dreptul dezgustătoare, dar Martin băgă de seamă fără prea mult interes că greaţa pe care i-o provoca nu era chiar atât de violentă. Ar fi vrut să se înfurie, dar n-avea destulă energie ca să încerce. Amorţise aproape cu totul. Sângele îi era prea îngheţat ca să poată fi mânat iute de valul fierbinte al indignării. La urma urmei, ce importanţă avea? Era un fapt la fel ca toate celelalte stări de lucruri din societatea burgheză, pe care Brissenden le condamnase de atâtea ori.

— Bietul Briss, vorbi Martin iarăşi. Niciodată nu mi-ar fi iertat-o.

Cu un efort se ridică şi luă în mână o cutie în care se aflase cândva hârtie pentru maşina de scris. Scotoci în ea şi scoase de acolo unsprezece poeme scrise de prietenul său. Le rupse în lung, apoi în curmeziş şi le aruncă la coş. Făcu toate astea cu gesturi obosite şi, când isprăvi, se aşeză pe marginea patului şi rămase nemişcat, privind fix înainte.

Câtă vreme o fi rămas aşa, n-a ştiut niciodată. Dar pe neaşteptate în faţa ochilor lui, care până în clipa aceea nu văzuseră nimic, apăru o linie orizontală albă şi prelungă. Era ceva straniu. Mai apoi, pe măsură ce linia aceea se arăta maI. Limpede, văzu că este vorba de un recif de corali ce se înălţa ca un fum printre valurile albe ale Pacificului. Pe

urmă, printre valurile înspumate ce se spărgeau de stâncile ţărmului, observă o pirogă uşoară, în partea din urmă a pirogii văzu un tânăr zeu bronzat, cu un şorţ purpuriu legat în jurul coapselor şi mânuind o vâslă pe luciul căreia săgetau razele soarelui. Martin îl recunoscu. Era Moţi, feciorul mezin al lui Tati, căpetenia, iar el se afla acum în Tahiti, şi dincolo de stâncile fumegătoare se întindea ţărmul de încântare ce se cheamă Papara, iar la locul unde pârâiaşul se varsă în mare stătea coliba de verdeaţă a căpeteniei. Era înspre amurg şi Moţi se întorcea de la pescuit. Aştepta năvala unui val uriaş pentru ca pe coama lui înspumată să poată sări peste recif. Apoi Martin se văzu pe sine stând în partea dinainte a pirogii, aşa cum de-atâtea ori stătuse în trecut, şi ţinând în mână o vâsla cu care la semnalul lui Moţi era gata să lovească apa ca un nebun, când s-ar fi văzut de partea cealaltă a brâului purpuriu de coral, îndată după asta încetă să mai fie un simplu privitor şi se afla el însuşi în pirogă, Moţi ţipa cât putea, amândoi vâsleau din răsputeri pe creasta valului de peruzea. La prova pirogii apa clocotea ca frământată de aburi fierbinţi, aerul era plin de picături fine de spumă, apoi forfota, freamătul şi zbuciumul valurilor rămaseră în urmă ca un ecou prelung, iar piroga plutea liniştit pe apele line ale lagunei. Moţi râse şi-şi şterse apa sărată de pe ochi, apoi amândoi vâsliră către plaja de nisip de coral pe care se zăreau, aurii în bătaia celor de pe urmă raze ale soarelui, printre palmieri, pereţii de iarbă ai casei lui Tati.

Tabloul acesta se topi şi înaintea ochilor lui. Martin apăru neorânduiala ce domnea în sărăcăcioasa lui locuinţă. Degeaba se străduí să vadă iar locurile din Tahiti. Ştia bine că printre palmieri răsunau acum cântece şi că fetele dansau sub razele lunii, dar nu putu să le vadă. Vedea numai dezordinea de pe masă, locul gol unde stătuse maşina de scris şi geamurile nespălate închise ochii, gemu din adâncul rărunchilor şi adormi.

CAPITOLUL.

XLI.

Dormi somn greu toată noaptea şi nu se deşteptă decât a doua zi dimineaţa, când îl trezi poştaşul. Se simţea obosit şi n-avea chef de nimic, aşa că frunzări scrisorile fără nici un interes. Un plic subţirel, cu antetul unei reviste de scandal, conţinea un cec de douăzeci şi doi de dolari. Vreme de un an şi jumătate Martin ceruse zadarnic revistei să-i plătească drepturile care i se cuveneau. Suma nu-l impresionă cu nimic. Vechea emoţie cu care primea un cec din partea vreunei reviste aparţinea trecutului. Spre deosebire de cele primite până atunci, cecul acesta nu îi aprinse în suflet mari speranţe. Nu era decât un cec de douăzeci şi doi de dolari – atât şi avea să-i dea putinţa să-şi cumpere ceva de mâncare. Cu aceeaşi poştă venise şi un alt cec, trimis de un săptămânal din New York, drept plată pentru câteva versuri umoristice acceptate cu luni în urmă. Un cec de zece dolari. Îi veni atunci un gând pe care îl cumpăni îndelung şi la fel de apatic. Nu ştia ce anume avea să facă şi nu era deloc grăbit să facă ceva. Dar de trăit, trebuia să trăiască. De asemenea, avea multe datorii. Oare n-ar face o investiţie remuneratorie dacă ar timbra din nou maldărul de manuscrise ce zăceau sub masă şi le-ar trimite încă o dată pe la reviste? Poate că unul sau două dintre ele vor fi acceptate. Asta i-ar da posibilitatea să trăiască. Se hotărî să facă această investiţie şi, după ce încasă cecurile la banca din Oakland, cumpără de zece dolari numai mărci poştale. Gândul că s-ar putea întoarce acasă ca să-şi gătească ceva pentru masa de dimineaţă, acolo, în cămăruţa lui înăbuşitoare, îi era nesuferit. Pentru prima oară refuză să se gândească la datorii. Ştia că acasă şi-ar fi putut găti o masă substanţială cheltuind numai cincisprezece ori douăzeci de cenţi. În loc de ăsta însă, intră la Forum Cafe şi comandă o masă care-l costă doi dolari. Dădu chelnerului bacşiş douăzeci şi cinci de cenţi şi cheltui cincizeci de cenţi pe un pachet de ţigări egiptene. De când îl rugase Ruth să se lase de fumat, nu mai pusese ţigară în gură. Acum însă

nu mai vedea nici un motiv pentru care să nu fumeze, şi, afară de asta, îi era dor de o ţigară. Parcă ce importanţă aveau banii? Cu cinci cenţi ar fi putut cumpăra un pachet de mahorcă şi o cărticică de foiţă cafenie din care i-ar fi ieşit patruzeci de ţigări – dar ce importanţă avea? Banii nu mai reprezentau pentru el nimic altceva decât putinţa de a-şi cumpăra imediat ceva. Rămăsese fără cârmă şi fără busolă şi n-avea către ce port să se îndrepte, iar a se lăsa în voia valurilor însemna a trăi cât mai puţin, adică a suferi cât mai puţin.

Zilele treceau una după alta şi dormea în fiecare noapte câte opt ceasuri. Deşi deocamdată, în aşteptarea unor noi cecuri, mânca la un restaurant japonez, cu zece cenţi, trupul lui istovit începu să se întremeze şi obrajii scofâlciţi să se împlinească. Nu-şi mai sleia forţele dormind puţin, muncind peste puteri şi învăţând fără măsură. Nu mai scria nimic şi nu mai deschidea nici o carte. Mergea mult pe jos, mai ales afară din oraş, printre coline şi zăbovea ceasuri întregi prin parcurile cele mai liniştite. N-avea nici prieteni şi nici cunoştinţe, nu voia să mai cunoască pe nimeni. Nu dorea nimic. Aştepta să vină de udeva un imbold, nici el nu ştia de unde, care să mişte viaţa-i oprită în loc şi s-o pună din nou în mers. Până atunci viaţa lui urma să se scurgă mai departe fără ţintă, goală şi trândavă.

O singură dată se duse la San Francisco ca să-i mai vadă pe „adevăraţii oameni”. Dar în ultima clipă, la capătul scărilor, tocmai când păşea peste pragul de la intrare, se răzgândi, se-ntoarse pe călcâie şi se grăbi să iasă cât mai repede din cartierul acela care-i amintea de un ghetou suprapopulat. Îl înspăimânta gândul că ar putea să mai asiste la discuţii filosofice şi se strecură pe străzi încercând să treacă neobservat, ca nu cumva să se-întâlnească în drum cu vreunul dintre cei care l-ar fi putut recunoaşte.

Uneori se uita în fugă prin reviste şi ziare ca sa mai vadă în ce fel era maltratată Ephamera. Stârnise într-adevăr zarvă. Dar ce fel de zarvă! Toată lumea citise poemul şi

discuta dacă era sau nu era poezie. Ziarele locale se ocupau pe larg de poem şi în fiece zi apăreau coloane întregi scrise de critici foarte învăţaţi, articole editoriale ironice şi scrisori foarte serioase venite din partea cititorilor. Miss Helen Della Delmar (proclamată cu surle şi trompete ca cea mai mare poetă din Statele Unite) îi contestă lui Brissenden dreptul de a călări alături de ea pe Pegas şi scrise lungi scrisori adresate publicului spre a dovedi tuturor că Brissenden nu era poet.

În următorul număr, redacţia revistei Parthenon se autocomplimentă felicitându-se pentru zarva stârnită, luându-l peste picior pe Sir John Value şi speculând moartea lui Brissenden în cel mai neobrăzat spirit comercial. Un ziar care avea un tiraj verificat de o jumătate de milion de exemplare publică un poem original semnat de Helen Della Delmar în care poeta îl lua în zeflemea şi făcea haz pe socoteala lui Brissenden. Tot ea se făcu vinovată de un al doilea poem în care parodia Ephemera.

Martin avu numeroase prilejuri să se bucure că Brissenden e mort. Urâse atât de cumplit gloata şi iată că acum tot ce era mai bun şi mai sfânt în el fusese aruncat pradă gloatei. Vivisecţia Frumosului continua zi după zi. Nătărăii din ţara întreagă se năpusteau să scrie şi, cocoţaţi pe culmile măreţiei lui Brissenden, fluturau în faţa ochilor publicului otrepele sufletelor lor mărunte. Un ziar scria următoarele: „Am primit la redacţie scrisoarea unui domn care cu câteva vreme în urmă a scris un poem identic cu Ephemera, numai că ceva mai izbutit”. Un alt ziar, pe un ton cum nu se poate mai serios, îi reproşa lui Helen Della Delmar parodia publicată, scriind: „Este însă neîndoielnic că miss Delmar a scris poemul într-un moment de bună dispoziţie şi nu cu întregul respect pe care un mare poet este dator să-l aibă faţă de altul, poate de cel mai mare dintre ei. În orice caz, chiar dacă miss Delmar este sau nu este geloasă pe autorul Ephemerei, apare limpede că şi

dânsa, ca şi mii alţii, a fost fascinată de poem şi poate că va veni ziua când va încerca să scrie versuri ca acestea”.

Popimea începu să ţină predici împotriva Ephemerei, iar un preot care îşi arătă prea pe faţă admiraţia faţă de poem fu răspopit pentru erezie. Marele poem îşi dădea obolul la înveselirea oamenilor. Plăsmuitorii de versuri comice şi caricaturiştii nu pierdură ocazia şi se repeziră ca şacalii: rubrica de ecouri a săptămânalelor mondene era plină de anecdote pe tema Ephemerei, care mergeau până la specimene de felul următor: Charley Frensham îi spune în mare taină lui Archie Jennings că cinci versuri din Ephemera sunt în stare să îmbolnăvească un om de boala copiilor iar zece îl fac cu siguranţă să s-arunce de la etaj.

Martin nu făcea haz; nici nu scrâşnea din dinţi de mânie. Singura lui reacţie era o nemărginită tristeţe. În clipa când întreg universul lui se năruia şi în primul rând dragostea i se prăbuşea la pământ, spulberarea iluziilor privitoare la reviste şi la judecata publicului era într-adevăr un lucru de nimic. Părerea lui Brissenden despre reviste fusese pe deplin întemeiată, iar el, Martin Eden, pierduse zadarnic ani întregi de zbucium ca să poată ajunge la acest adevăr. Revistele se dovedeau a fi întocmai aşa cum spusese Brissenden, ba chiar mai rău. În fine, acum s-a sfârşit, se consola Martin. Ţintise să ajungă până la stele şi iată că se trezea în mijlocul unor mlaştini puturoase. Vedeniile din Tahiti – din dulcele şi fermecătorul Tahiti – i se arătau din ce în ce mai des. La fel i se părea uneori că se află în Paumotu sau în Marquesas; în vremea din urmă se vedea pe sine la bordul unor schoonere de comerţ sau pe cutere micuţe, lunecând în zori printre stâncile de coral care închid laguna de la Papeete şi pornind la drum lung şi anevoios prin mijlocul atolilor către Nukahiva, către golful Taiohae unde ştia bine că Tamari avea să taie un porc în cinstea sosirii lui şi unde fiicele înveşmântate în flori ale lui Tamari îi vor lua mâinile într-ale lor şi în cântec şi veselie îi vor prinde de gât

ghirlande de flori, îl chemau mările Sudului şi el ştia că mai curând sau mai târziu avea să răspundă acestei chemări.

Până atunci se lăsa în voia soartei, odihnindu-se şi refăcându-şi forţele după lunga lui călătorie prin împărăţia cunoaşterii. Când primi de la Parthenon cecul de trei sute şi cincizeci de dolari, Martin se duse la avocatul angajat de familia lui Brissenden şi-i încredinţa cecul. Ceru o confirmare scrisă şi în acelaşi timp lăsă şi el avocatului o chitanţă pentru cei o sută de dolari primiţi cândva din mâna răposatului său prieten. Nu trecu mult şi Martin părăsi restaurantele japoneze. În momentul când el abandona lupta, norocul începu să-i surâdă. Dar începu să-i surâdă prea târziu. Fără cea mai mică emoţie deschise un plic subţire cu antetul revistei Millennium şi cercetă un cec de trei sute de dolari, observând că reprezenta plata făcută la acceptare pentru Aventura. Toate datoriile pe care le avea pe lume, socotindu-le şi pe cele de la muntele-de-pietate cu respectivele dobânzi cămătăreşti, se ridicau la mai puţin de o sută de dolari. Aşa încât, după ce-şi achită toate datoriile şi luă îndărăt şi chitanţa de la avocatul familiei Brissenden, rămase totuşi cu peste o sută de dolari în buzunar. Îşi comandă un costum de haine la croitor şi începu să ia masa la cele mai mari restaurante din oraş. Dormea tot în mica lui cămăruţă din casa Măriei, dar, văzându-l cu haine noi, ştrengarii cartierului nu-l mai strigară „găinarul” şi „vagabondul”, nici chiar dacă se aflau la adăpost sigur pe acoperişurile caselor sau ascunşi în dosul gardurilor.

Wiki-Wiki, nuvela lui cu subiect hawaian, fu reţinută de Warren's Monthly şi plătită cu două sute cincizeci de dolari. Northen Review îi publică eseul Leagănul frumuseţii, iar Mackintosh's Magazine îi acceptă Ghicitoarea, poezia pe care o închinase cândva Marianei. Redactorii şi recenzenţii se întorseseră din vacanţa de vară şi manuscrisele erau cercetate repede. Martin nu izbutea să priceapă prin ce straniu capriciu ajunseseră toţi să accepte aceste bucăţi pe care doi ani încheiaţi le refuzaseră cu atâta stăruinţă. Nu i

se publicase doar nimic de seamă. Nu era deloc cunoscut în afară de Oakland, iar puţinii oameni din Oakland care credeau că-l cunosc socoteau că este un socialist sângeros şi anarhist roşu. Prin urmare nu exista nici o explicaţie a acestor subite acceptări ale lucrărilor lui. Era pur şi simplu o scamatorie a destinului.

Văzând că Ruşinea soarelui a fost respinsă de câteva reviste, Martin urmă sfatul odinioară neluat în seamă al lui Brissenden şi trimise manuscrisul la editori. După ce mai mult edituri îl respinseră, Singletree, Darnley & CO. Acceptă lucrarea promiţând s-o publice în întregime. Când Martin ceru un avans asupra drepturilor de autor, editura îi răspunse că un astfel de procedeu nu intra în practica lor, că pentru lucrări de asemenea natură rareori se puteau recupera banii, iar ei se îndoiau că din lucrarea lui Martin s-ar putea vinde o mie de exemplare.

Făcând socoteala cam la cât s-ar ridica drepturile lui în acest caz, Martin văzu că la preţul de un dolar exemplarul şi la drepturi de autor de cincisprezece la sută i s-ar cuveni o sută cincizeci de dolari. Atunci hotărî că dacă ar fi să se mai întoarcă vreodată la scris, nu s-ar mai ocupa decât de beletristică. Pentru nuvela Aventura, care era cam de patru ori mai mică Millennium îi plătise de două ori mai mult. Vasăzică până la sfârşit tot se dovedea că notiţa pe care o citise el în ziar cu atâta amar de vreme în urmă spunea totuşi adevărul. Revistele de mâna întâi plăteau la acceptare şi plăteau bine. Millennium nu-i plătise cu doi ci patru cenţi cuvântul. Şi, afară de asta, s-ar fi părut că erau amatoare de literatură bună, căci oare nu-i acceptaseră lucrările? La acest din urmă gând, Martin zâmbi cu amărăciune.

Scrise din nou editurii Singletree, Darnley & CO. Oferindu-i toate drepturile asupra Ruşinii soarelui pentru suma de o sută de dolari plătibilă cu anticipaţie, dar editura nu se arătă dispusă să-şi asume un astfel de risc. Deocamdată nu avea nevoie de bani fiindcă vreo câteva din nuvelele scrise

în vremea din urmă îi fuseseră acceptate şi plătite. Îşi deschise chiar şi un cont la bancă şi, fără să mai fie dator cuiva vreun ban, ajunse să aibă un sold de câteva sute de dolari. După ce fusese refuzată de mai multe reviste, nuvela Prea târziu fu reţinută de Meredith-Lowell Company. Martin îşi aminti de cei cinci dolari pe care i-i dăduse odinioară Gertrude şi de promisiunea că i-i va da înapoi însutit; de aceea scrise la editură şi ceru uri avans de cinci sute de dolari asupra drepturilor ce i se cuveneau pentru Prea târziu. Spre mirarea lui, cu prima poştă primi un cec pentru suma cerută, dimpreună cu un contracT. Încasă cecul în monede de aur de câte cinci dolari şi-i telefonă Gertrudei, spunându-i că ar dori s-o vadă.

Gertrude sosi la locuinţa lui Martin tremurând toată şi cu răsuflarea tăiată din pricina grabei cu care venise. Bănuind că trebuie să fie vorba de ceva neplăcut, strânsese din fugă cei câţiva dolari pe care îi găsise la îndemână şi-i adusese cu ea în poşetă; atât de sigură era că lui frate-său i se întâmplase o mare nenorocire, încât de cum îl văzu se prăbuşi plângând în braţele lui întinzându-i totodată, fără nici o vorbă, poşeta în care ţinea banii.

— Aş fi venit eu la tine, îi spuse Martin. N-am vrut să risc vreo ceartă cu domnul Higginbotham şi e mai mult ca sigur că ne-am fi certat dacă aş fi venit la voi.

— Lasă c-o să-i treacă lui cu vremea, îl linişti Gertrude, întrebându-se în acelaşi timp ce i s-o fi întâmplat lui frate-său. Mai înainte de asta ar fi însă bine să-ţi iei o slujbă şi să te pui serios pe treabă. Lui Bernard îi place să vadă oamenii înhămaţi la muncă cinstită. Articolele acelea din jurnale l-au scos din fire. Nu l-am văzut niciodată aşa de furios.

— N-o să-mi iau nici o slujbă, spuse Martin zâmbind. Poţi să-i comunici asta din partea mea. N-am nevoie de nici o slujbă şi uite că ţi-o pot şi dovedi.

Martin îi turnă în poală şuvoiul strălucitor şi plin de clinchet voios al celor o sută de monede de aur.

— Îţi aduci aminte de moneda de cinci dolari pe care mi-ai dat-o într-o vreme când n-aveam bani de tramvai? Iată, ţi-o dau înapoi însoţită de nouăzeci şi nouă de surori de vârste diferite, dar toate de aceeaşi mărime.

Dacă la sosire fusese speriată, acum Gertrude era de-a dreptul înspăimântată. Iar spaima ei era atât de cumplită fiindcă provenea din certitudine. Nu bănuia. Era convinsă. Se uită la Martin cu groază şi picioarele ei butucănoase tremurau sub apăsarea şuvoiului de aur ca şi cum monedele acelea i-ar fi ars carnea.

— Sunt ai tăi, râse Martin.

Gertrude izbucni în plâns şi începu să geamă:

— Bietul meu frăţior! Sărmanul meu copil!

La început Martin nu înţelese nimic. Pe urmă bănui care ar putea să fie pricina zbuciumului ei şi-i dădu să citească scrisoarea editurii Meredith-Lowell, venită o dată cu cecul. Femeia o silabisi încetişor, oprindu-se din când în când ca să-şi şteargă lacrimile, şi, când termină de citit, zise:

— Şi asta înseamnă că ai câştigat atâta bănet în chip cinstit?

— Mult mai cinstit decât dacă i-aş fi câştigat la loterie. Am muncit pentru ei.

Încet, încet Gertrude îşi recăpătă încrederea şi citi din nou scrisoarea, cu mare luare-aminte. Îi trebui multă vreme lui Martin ca să-i explice de pe urma cărui fel de negustorie ajunseseră banii aceia în stăpânirea sa şi încă mai multă ca, s-o convingă că banii erau într-adevăr ai ei şi că lui nu-i făceau trebuinţă.

— Am să-i depun la bancă pe numele tău, zise ea în cele din urmă.

— Ba n-ai să-i depui deloc. Sunt ai tăi şi poţi să faci ce vrei cu ei, iar dacă nu-i iei tu, să ştii că i-i dau Mariei. Ea o să ştie cum să-i folosească. Te-aş sfătui totuşi să-ţi angajezi o servitoare şi în sfârşit să te poţi şi tu odihni o vreme.

— Am să-i povestesc şi lui Bernard, anunţă Gertrude la plecare.

Martin se încruntă, pe urmă zâmbi ironic.

— Bine, povesteşte-i, zise el. Poate că după asta o să mă invite la voi la masă.

— Da, o să te invite… sunt sigură c-o să te invite! exclamă Gertrude entuziasmată, trăgându-l pe Martin către ea, sărutându-l şi strângându-l în braţe.

CAPITOLUL.

XLII.

Într-o buna zi Martin îşi dădu seama că-l apasă singurătatea. Era sănătos şi voinic şi n-avea nici o treabă de făcut. Părăsirea scrisului şi a studiului, moartea lui Brissenden şi despărţirea de Ruth lăsaseră în viaţa lui un mare gol; iar viaţa lui refuza să se lase îngrădită şi să se mărginească la trai bun în restaurante de lux şi la ţigări egiptene. Este drept că auzea adesea chemarea mărilor Sudului, dar parcă ceva îi spunea că nu şi-a încheiat încă toate treburile aici, în Statele Unite. Două cărţi de-ale lui urmau să apară în curând şi mai erau încă şi altele pe care le-ar fi putut publica. De la aceste cărţi avea să încaseze mulţi bani şi de aceea voia să mai aştepte şi să plece spre mările Sudului încărcat cu un sac de aur. Cunoştea undeva în Marquesas o vâlcea şi un mic golf pe care le-ar fi putut cumpăra cu o mie de dolari chilieni. Vâlceaua aceea se întindea de la golful în formă de potcoavă şi înconjurat cu un brâu de câmpie până departe către crestele estompate şi străjuite de nori ale munţilor din spate, având cu totul cam zece mii de acri. Peste tot se găseau arbori încărcaţi cu fructe tropicale, găini şi porci mistreţi, câteodată se abătea pe-acolo şi câte o turmă de bivoli sălbatici, iar mai sus, printre culmi şi piscuri hălăduiau turme de capre sălbatice, hărţuite de câini sălbatici. Toate împrejurimile erau sălbatice. Nici o făptură omenească nu trăia pe-acolo. Iar el ar fi putut cumpăra vâlceaua şi golful cu o mie de dolari chilieni.

Dacă-şi mai aducea bine aminte, golful era cu adevărat încântător, cu ape îndeajuns de adânci ca să poată primi şi

cel mai mare vapor şi atât de liniştite încât Călăuza Pacificului de Sud îl recomanda drept cel mai potrivit popas pentru revizuire şi reparaţii, pe o rază de sute de mile. Avea de gând să-şi cumpere un schooner – unul dintre acele vase mici, asemănătoare cu iahturile şi tot atât de pline de alămuri, care alunecă pe valuri ca o nălucă – să pescuiască perle şi să facă negoţ cu copra prin insulele vecine. În vâlceaua şi golful acela urma să-şi aşeze cartierul său general. Avea să-şi clădească acolo o casă rustică şi cu pereţi de verdeaţă, asemenea casei lui Tati, şi va umple casa, ca şi vâlceaua şi schoonerul, de slujitori cu pielea smolită. Acolo avea să le ofere ospitalitate directorului comptuarului din Taiohae, căpitanilor vaselor comerciale care cutreierau mările acelea precum şi celor mai de seamă aventurieri ai Pacificului de Sud. Va ţine casă deschisă şi-şi va primi musafirii ca un prinţ. În felul acesta va uita de cărţile pe care le răsfoise cândva şi de lumea care se dovedise a fi o amăgire.

Ca să poată aduce la îndeplinire toate acestea, trebuia să mai zăbovească în California spre a-şi umple sacul de aur. Încă de pe acum aurul începuse să curgă. Dacă vreuna dintre cărţi avea să aibă succes, se prea poate că faptul acesta i-ar da posibilitatea să-şi plaseze tot maldărul de manuscrise. De asemenea mai putea să-şi strângă nuvelele şi versurile în mai multe volume şi să-şi asigure stăpânirea vâlcelei, a golfului şi a schooner-ului. De scris, nu va mai scrie niciodatĂ. În privinţa asta era ferm hotărât. Totuşi până atunci, până când i se vor publica şi cărţile, va trebui să facă ceva, ceva mai mult decât să trăiască aşa, apatic şi prostit, în starea aceea de indolentă în care căzuse.

Într-o duminică dimineaţă află că sindicatul constructorilor organiza o petrecere la iarbă verde la Shell Mound Park chiar în ziua aceea şi la Shell Mound Park se duse şi el. Fusese, mai înainte de prea multe ori la chermese ca să nu ştie exact cum, anume erau şi de îndată ce pătrunse în parc îşi dădu seama că trăieşte iarăşi, şi încă mai puternic,

senzaţiile de odinioară. La urma urmei erau fraţii lui toţi muncitorii aceştia. Printre ei se născuse, printre el trăise şi, cu toate că se înstrăinase pentru o vreme, îl bucura întoarcerea printre ai săi.

— Ia te uită, fratel Să fiu al naibii dacă ăsta nu e Mart! auzi el pe cineva strigând şi în clipa următoare o mână grea i se lăsă pe umăr. Un mi-ai umblat, fârtate atâta amar de vreme? Pe mare-ai fost? Ia, hai încoace să bem ceva.

În felul acesta se trezi în mijlocul vechii lui cete, căci vechea ceată era, cu câte o lipsă ici şi colo şi cu câteva chipuri noi în alte locuri. Prietenii lui nu erau zidari, dar ca şi odinioară se duceau la toate chermesele duminicale, numai ca să danseze, să se încaiere şi să se distreze. Martin bău cu ei şi începu să se simtă din nou om. Îşi spuse atunci că fusese un prost când plecase de lângă ei; nu se îndoia nici o clipă că, dacă ar fi rămas alături de ei şi, ar fi lăsat în plata Domnului cărţile şi oamenii sus-puşi, ar fi avut parte de mult mai multă fericire. Dar cu toate astea berea nu i se mai părea tot atât de bună ca pe vremuri. Nu mai avea gustul pe care-l avusese altădată. Brissenden îi răpise plăcerea de-a mai savura berea ieftină – îşi spuse el – iar cărţile erau de vină că nu se mai simţea bine în tovărăşia prietenilor din tinereţe. Hotărî că la urma urmei n-avea să se simtă mult mai puţin bine ca în trecut şi se duse în pavilionul de dans. Acolo se întâlni cu Jimmy, instalatorul, întovărăşit de-o fată înaltă şi blondă care numaidecât îl lăsă baltă ca să danseze cu Martin.

— Ia te uită, nu s-a schimbat deloc, le spuse Jimmy celor din jur, care făceau mare haz pe socoteala lui, în vreme ce Martin se învârtea cu blonda în ritmul unui vals. Da pe cinstea mea dacă-mi pasă, aşa de tare mă bucur că s-a întors. Ia te uită ce vals vede, hai, ce zici? Clasa una. Ce poţi să-i mai spui fetei?

Dar Martin veni îndărăt cu blonda şi i-o încredinţă lui Jimmy, iar pe urmă toţi, dimpreună cu vreo încă cinci-şase prieteni, priviră perechile care dansau, râseră şi glumiră

împreună. Toţi se bucurau de întoarcerea lui MartiN. Încă nu-i apăruse nici o carte; prin urmare în ochii lor nu era îmbogăţit cu nici un fel de merit artificial. Îl iubeau numai pentru ce era el însuşi. Martin avea impresia că e un prinţ înapoiat din exil, iar sufletul lui chinuit de singurătate îmbobocea acum, cufundat în această baie de afecţiune sinceră. Petrecu de minune şi se simţi într-adevăr în largul lui. Pe de altă parte, avea şi buzunarele pline de bani, aşa că urmând obiceiurile de-odinioară, când se întorcea de pe mare şi-avea la el leafa pe câteva luni, aruncă banii în stânga şi-n dreapta.

O zări o dată pe Lizzie Connolly trecând prin dreptul lui în braţele unui tânăr muncitor; ceva mai târziu, când făcu ocolul pavilionului de dans, dădu peste ea stând la o masă unde se serveau gustări. După prima surpriză şi cuvintele de salut, Martin o conduse afară în parc, unde puteau discuta fără a fi siliţi să vorbească mai tare decât muzica. Din clipa când i-a vorbit, a fost sclava lui. Iar el a înţeles. Se vedea limpede din smerenia plină de mândrie care-i lucea în ochi, din fiece mişcare unduioasă a trupului cu ţinută maiestuoasă şi din felul cum îi sorbea cuvintele. Nu mai era fetiţa nevârstnică pe care o cunoscuse el. Acum era femeie în toată puterea cuvântului şi Martin băgă de seamă că sălbatica şi sfidătoarea ei frumuseţe câştigase mult în vremea din urmă, fără să piardă nirriic din sălbăticie, cu toate că focul şi sfidarea de altădată păreau mai stăpânite. „E o frumuseţe, o frumuseţe adevărată”, murmură Martin în şoaptă, plin de admiraţie. Ştia bine că este a lui, că n-avea nimic de făcut decât să-i spună „Haide!” şi ar fi venit după el până la capătul lumii.

În clipa când aceste gânduri îi treceau prin minte, primi în tâmplă o lovitură neaşteptată, cumplită şi fu cât pe-aci să se prăbuşească. Pumnul îi fusese dat de un om atât de furios şi atât de grăbit, încât nu reuşise să-l nimerească în falcă, acolo unde ţintise. Clătinându-se, Martin se răsuci în loc şi văzu pumnul venind spre el cu forţă ameţitoare. Din

obişnuinţă, printr-o mişcare reflexă se apleca şi pumnul zbură pe lângă el fără să-l atingă, dar răsucindu-l în loc pe cel care încercase să lovească. Martin izbi cu stânga, aruncând asupra celui ce se răsucise în loc toată greutatea trupului său, adăugată la puterea pumnului. Omul se întinse la pământ, căzând pe o coasta, dar sări imediat în picioare şi se-aruncă asupra lui Martin cu o înverşunare turbată. Martin observă chipul schimonosit de ură al celuilalt, fără a putea înţelege pricina acestei furii. Îi aplică totuşi o directă de stânga, adăugând din nou la forţa pumnului întreaga greutate a trupului. Flăcăul se răsturnă pe spate şi căzu grămadă la pământ. Jimmy şi ceilalţi prieteni veneau în goană către el.

Martin se dezlănţuise. Retrăia din plin vremurile de altădată cu dansurile, încăierările şi distracţiile de atunci. Trăgând totuşi cu coada ochiului către adversar, se uită la Lizzie. De obicei, fetele ţipau când bărbaţii se luau la bătaie, dar ea nu ţipase. Privea scena cu răsuflarea tăiată, stătea uşor aplecată înainte, lăsând astfel să se vadă aprinderea cu care urmărise totul, ţinea o mână apăsată pe piept, avea obrajii în flăcări şi o neţărmurită admiraţie i se oglindea în priviri.

Flăcăul se ridicase în picioare şi acum se zbătea să scape de opreliştea braţelor care-l înlănţuiau.

— M-a aştepta pe mine să mă întorc! striga el în gura mare. Pe mine m-aştepta fata şi a venit deşteptul asta să mi o sufle. N-auziţi să-mi daţi drumu’? Daţi-mi drumu’ că’ i arăt eu lui!

— Ce-ţi veni, măi frate-miu, chiar aşa pe chelie? îl întreba Jimmy în vreme ce dădea şi el o mână ele ajutor ca să-l stăpânească pe flăcău. Asta-i Mart Eden. Vede un box de te lasă ţuţ, ascultă tu la mandea, că te mănâncă fript ca pe-un pui de vrabie dacă te iei de el.

— Că doar n-am să-l las să mi-o sufle când vrea el! strigă celălalt.

— L-a făcut pilaf pe Olandezul Zburător, şi doar ştii şi tu cine-i ăla, îi dădu Jimmy înainte cu poveţele. În cinci runde l-a isprăvit. Tu nu rămâi pe cotoaie nici un minut. Bagă de seamă!

Informaţiile astea părură a avea un efect liniştitor şi flăcăul cel furios îl învrednici pe Martin cu o privire sfidătoare care-l măsură de sus până jos.

— Nu prea l-arată mutra, rânji el. Dar rânjetul era lipsit de patimă.

— Aşa a crezut şi Olandezul Zburător, îl asigură Jimmy. Ei, hai acuma s-o-ntindem, gata! Las’ ca sunt fete cât lumea. Haida!

Flăcăul se lăsă dus către pavilion şi toată ceata se luă după el.

— Cine-i ăsta? o întrebă Martin pe Lizzie. Şi de unde i s-a năzărit aşa deodată?

Încă de pe acum pasiunea luptei, altădată atât de puternică şi stăruitoare, se topise şi Martin îşi dădu seama că-i plăcea să se autoanalizeze, că plăcerea asta era prea puternică şi nu-i îngăduia să ducă, singur şi însingurat cum era, o viaţă atât de primitivă.

Lizzie clătină din căp.

Asta? E un terchea-berchea, răspunse ea. M-a condus până aici şi a dansat cu mine. N-am avut încotro, ştii, explică Lizzie după o scurtă pauză. Mă simţeam grozav de singură. Dar nu te-am uitat nici o clipă. Glasul aproape i se stinsese şi privea drept înaintea ei. Îl las şi rămân cu tine oricând vrei.

Privind-o din profil şi ştiind că n-ar avea decât să întindă mâna şi s-o culeagă, Martin se întreba dacă vorbirea corectă, gramaticală şi aleasă, avea de fapt vreo însemnătate şi, furat de gânduri, uită să-i răspundă.

— Da’ l-ai întors pe dos, zise Lizzie cu un râs uşor, încercând să înviореze discuţia.

— Să ştii însă că e un vlăjgan zdravăn, nu glumă, răspunse Martin cu generozitate. Dacă nu l-ar fi tras amicii deoparte,

tare mi-e teamă că mi-ar fi dat de furcă.

— Cine era fata aceea cu care te-am văzut atunci seara? întrebă Lizzie pe neaşteptate.

— Ei, o fată, răspunse Martin.

— E-atât de mult de-atunci, murmură Lizzie dusă pe gânduri. Parc-au trecut o mie de ani.

Dar Martin nu vru să vorbească despre asemenea lucruri, aşa că abătu discuţia pe alte căi. Mâncară împreună la restaurant, unde el comandă vin şi mâncăruri scumpe, iar după aceea dansă cu ea şi numai cu ea, până o părăsiră puterile. Martin dansa foarte bine şi fata îi rămase mereu în braţe, cufundată într-un ocean de fericire, cu capul sprijinit de umărul lui şi dorind din inimă ca fericirea asta să nu se mai sfârşească niciodată. Către seară se rătăciră amândoi printre copaci şi acolo, după bunul şi vechiul obicei de altădată, Lizzie se aşează jos iar el se întinse pe spate şi-şi puse capul în poala ei. Rămase aşa şi picoti o vreme iar ea îi mângâie părul, îi privi îndelung ochii închişi şi-l iubi cu dragoste neţărmurită. Deschizând deodată ochii, Martin citi pe faţa ei mărturisirea curată a acestui simţământ. Ochii fetei coborâră mai întâi clipind iute, apoi se deschiseră mari şi plini de curaj căutând adânc şi duios în ochii lui.

— Am fost cuminte în toţi anii ăştia, spuse ea cu voce atât de stinsă încât de-abia se auzi, ca o şoaptă depărtată.

În adâncul sufletului său, Martin ştia că aude un adevăr ce ţine de miracol. Şi în adâncul sufletului său se făcea acum simţită o ispită puternică. Stătea în puterea lui s-o facă fericită. Dacă el nu mai avea parte de fericire, de ce ar lipsi-o şi pe ea de darul acesta? Ar putea să se însoare cu ea şi s-o ia cu sine, să sălăşluiască amândoi în castelul cu pereţi de verdeaţă din Marquesas. Dorinţa de a face acest lucru era puternică, dar şi mai puternică fu însăşi firea lui, care-i porunci să nu facă aşa. Chiar fără voia lui, încă rămăsese credincios Dragostei. Trecutele vremi de crailâc şi nepăsare apuseseră pentru totdeauna. Nu le mai putea aduce îndărăt şi nici el nu se mai putea întoarce la ele. Se schimbase

mult… până în clipa asta nici nu-şi dăduse seama cât de mult se schimbase.

— Eu nu sunt făcut pentru însurătoare, Lizzie, spuse el cu nepăsare.

Mâna care-i mângâia părul stătu pe loc o clipa, apoi continuă să-l dezmierde cu aceeaşi duioşie. Martin observă cum i se încruntă chipul, dar era încruntarea hotărârii, căci îmbujorarea nu-i pieri din obraji, iar toată fiinţa ei strălucea şi se topea de dragoste.

— Nu la asta m-am gândit… începu ea, dar glasul i se stinse. Sau, în orice caz, puţin îmi pasă! Puţin îmi pasă! repetă Lizzie. Sunt mândră dacă pot fi prietena ta. Pentru tine sunt în stare de orice. Ce să fac, probabil că aşa mi-e firea.

Martin se ridică în capul oaselor. Îi luă mana într-a lui. I-o luă cu bună ştiinţă, cu căldură dar fără patimă; şi căldura aceea o îngheţă.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse ea.

— Eşti o femeie de ispravă, şi ai un suflet ales, şopti Martin. Eu ar trebui să fiu mândru că te cunosc. Şi chiar sunt, să ştii că sunt. Pentru mine eşti o rază de lumină într-o lume de adânc întuneric şi trebuie să fiu cinstit cu tine, tot atât de cinstit cât ai fost şi tu.

— Nu mă interesează dacă eşti cinstit sau nu cu mine. Poţi să faci din mine ce vrei. Poţi să mă arunci în mocirlă şi pe urmă să calci peste trupul meu. Dar eşti singurul bărbat de pe lumea asta care ar putea să facă aşa, adăugă ea cu o sclipire mândră în priviri. Nu degeaba mi-am purtat singură de grijă încă de pe vremea când eram copil.

— Şi tocmai de asta eu n-am să-ţi fac niciodată un astfel de rău, spuse Martin cu blândeţe. Eşti atât de sinceră şi de generoasă, încât mă obligi şi pe mine să fiu tot atât de generos. Eu nu-s făcut pentru însurătoare şi nici nu pot… da, şi nici nu pot iubi fără să mă însor, cu toate că am făcut-o cu prisosinţă în trecut. Îmi pare rău c-am venit astăzi aici şi că te-am întâlnit. Dar acum nu mai avem cum o drege şi

niciodată nu m-am aşteptat să ajungem în situaţia asta. Dar te rog fii bună şi ascultă-mă, Lizzie. Nu găsesc cuvinte să-ţi spun cât de mult îmi placi. Nu numai că îmi placi.

Dar te respect şi te admir. Eşti minunată şi eşti neasemuit de bună. Dar ce rost au cuvintele? Şi cu toate astea aş vrea foarte mult să fac ceva. Ai dus o viaţă foarte grea, Lizzie; îngăduie-mi să ţi-o fac mai uşoară. (în ochii ei izbucni deodată o mare bucurie, care se risipi repede.) Sunt sigur că în curând am să pun mâna pe nişte bani… mulţi bani.

În clipele acelea îşi luase gândul de la vâlcea şi de la golf, de la castelul cu pereţii de iarbă şi de la schooner-ul elegant şi lucitor. La urma urmei, ce importanţă avea? Putea să se angajeze pe vreun vapor, aşa cum făcuse de atâtea ori mai înainte, şi să se ducă în orice parte a lumii.

— Aş vrea să ţi-i dau ţie. Trebuie să ai şi tu, de bună seamă, vreo dorinţă… să mai înveţi carte, sau să te înscrii la şcoala comercială. Poate vrei să te faci stenografă. Te-aş putea ajuta. Ori poate că-ţi mai trăiesc părinţii. Aş putea să le deschid o băcănie, sau altceva. Orice ai dori, spune-mi şi de rest mă îngrijesc eu.

Lizzie nu răspunse ci rămase nemişcată, privind drept înainte, cu ochi goi, înecată de un nod dureros care i se urcase în gât, senzaţie pe care Martin o intui cu atâta limpezime încât simţi şi el o durere ascuţită, în exact acelaşi loc. Îi părea râu că vorbise. Ceea ce-i oferise el – bani – i se părea acum atât de mic şi de vulgar faţă de ce-i oferise ea. El îi oferise un lucru străin de fiinţa lui şi de care se putea lipsi fără nici un fel de durere, pe câtă vreme ea se oferise pe sine, riscând batjocura şi ruşinea şi păcatul şi toate nădejdile în răsplata de pe tărâmul celălalt.

— Să nu mai vorbim despre asta, spuse ea, având în glas un tremur pe care-l preschimbă în tuse. Apoi se ridică. Hai să mergem acasă. Sunt moartă de oboseală.

Ziua se sfârşise şi aproape toată lumea plecase acasă. Dar Lizzie şi Martin, când ieşiră dintre copaci, văzură că ceata întreagă îi aştepta. Martin înţelese imediat desspre ce era

vorba. Se pregătea vreun scandal şi ceata rămăsese acolo ca să-l apere. Ieşiră cu toţii din parc, urmaţi îndeaproape de o altă ceată alcătuită din prietenii pe care flăcăul lui Lizzie îi strânsese ca să se răzbune pentru pierderea suferită. Câţiva sergenţi de stradă şi câţiva comisari, care ghiciseră cum stau lucrurile, interveniră conducând separat cele două cete către trenul de San Francisco. Martin îi spuse lui Jimmy că avea să coboare la staţia de la Sixteenth Street ca să ia tramvaiul către Oakland. Lizzie rămânea nemişcată şi nu dădea nici o atenţie celor ce se petreceau în jurul ei. Trenul intră în staţia Sixteenth Street şi chiar din tren putură vedea tramvaiul care aştepta în staţie şi auziră când vatmanul suna nerăbdător din clopot, gata de plecare.

— Uite tramvaiul, îi îndemnă Jimmy, Daţi fuga să-l prindeţi că îi ţinem noi oleacă în loc. Gata, fuga! Daţi-i bătaie!

Ceata vrăjmaşă fu puţin dezorientata de manevra celorlalţi; dar nu trecu mult şi săriră toţi din tren ca sa se ia după cei doi. Cetăţenii liniştiţi şi cuminţi din Oakland care se suiseră mai înainte în vagon aproape nici nu-i luară în seamă pe tinerii veniţi în goană ca să nu scape tramvaiul şi grăbiţi să-şi ocupe locurile pe platforma din faţă. Nu făcură nici o legătură între cei doi şi Jimmy, care sărise pe scară şi striga la vatman:

— Dă-i bătaie, nenicule, bagă cărbuni şi ia-o din loc!

În clipa următoare Jimmy se răsuci în loc şi călătorii din tramvai îl văzură proptindu-şi pumnii în mutra unui tânăr care venea în goană şi încerca să se urce în tramvai. Însă în tot lungul tramvaiului pumnii începuseră să se proptească în nasuri şi fălci. În felul acesta Jimmy şi ceata lui, aşezaţi pe scara tramvaiului, opriră năvala urmăritorilor. Tramvaiul se urni din loc, în sunetele furioase ale clopotului bătut de vatman, iar Jimmy şi ceata rămaseră în staţie să ducă la bun sfârşit treaba începută. Tramvaiul se depărta repede, lăsând mult în urmă cetele încăierate, iar călătorii uluiţi nu bănuiră niciodată că tânărul cel liniştit şi frumoasa

muncitoare aşezaţi pe platforma din faţă fuseseră pricina încăierării.

Pe Martin îl amuzase încăierarea şi simţise cum se trezesc în el vechiile emoţii ale luptei. Dar emoţiile acestea se şterseră repede, înlocuite fiind de o mare tristeţe. Se simţea îmbătrânit cu veacuri întregi mai bătrân decât tinerii, nepăsătorii şi voioşii lui tovarăşi de altădată. El se dusese prea departe, prea departe ca să se mai poată întoarce îndărăt. Felul lor de viaţă, care fusese cândva şi al său, nu-i mai plăcea deloc. Totul, totul şi toate îl dezamăgeau. Se schimbase şi ajunsese străin. Aşa cum berea ieftina i se păruse rea la gust, şi tovărăşia lor îi era acum neplăcută. Prea mult se depărtase. Prea multe mii de cărţi deschise se-ntindeau acum între el şl foştii lui prieteni. Se exilase singur. Se-ndepărtase atât de mult în nemărginita împărăţie a ştiinţei, încât îi era cu neputinţă să se mai întoarcă acasă. Pe de altă parte însă era om şi atavica lui nevoie de prietenie rămânea nesatisfăcută. Nu-şi aflase un nou sălaş. Aşa după cum vechea lui ceată nu-l mai putea înţelege, după cum propria lui familie nu era în stare să-l înţeleagă, după cum burghezii nu puteau ajunge să-l înţeleagă, tot astfel fata asta care stătea alături de el şi pentru care avea foarte multă preţuire nu va putea niciodată să-l înţeleagă, nici pe el şi nici înalta consideraţie ce-o avea pentru ea. Şi în vreme ce astfel de gânduri îi alergau prin minte, tristeţea nu-i rămânea străină de amărăciune.

— Împacă-te cu el, o sfătui pe Lizzie, la despărţire, în faţa mizerului bloc unde locuia fata, la colţul dintre Market Street şi Sixth Street. Vorbea despre flăcăul al cărui loc îl uzurpase el în ziua aceea.

— Nu pot… acuma, zise Lizzie.

— A, nici să nu te gândeşti, îi spuse el plin de veselie. N-ai decât să fluieri şi vine în goana mare.

Nu asta am vrut să spun, zise ea simplu.

Şi Martin ştia ce voise să spună.

Când era pe punctul să-şi ia rămas-bun de la ea, Lizzie se aplecă înspre el şi se sprijini de pieptul lui. Dar nu se aplecă nici poruncitor, nici cu gândul de al cuceri, ci plină de nostalgie şi de smerenie. Simţi că i se topeşte inima. Marea lui putere de înţelegere i se ivi iarăşi în suflet. O luă în braţe, o sărută şi ştiu chiar atunci că nici un om nu primise vreodată un sărut mai sincer decât cel ale cărui urme îi rămăseseră lui pe buze.

— Doamne-dumnezeule! hohoti ea. Mi-aş da viaţa pentru tine! Viaţa mi-aş da-o!

Se smulse brusc din braţele lui şi alergă în sus pe scări. Martin simţi dintr-o dată că i s-au umezit ochii.

— Martin Eden, şopti el. Nu eşti o brută şi eşti departe de a fi un vrednic discipol al lui Nietzsehe. Te-ai însura cu ea dacă ai putea şi i-ai umple de fericire inima înfiorata, Dar nu poţi! Nu poţi! Iar asta e o ticăloşie!

‚Dă vagabondul lămuriri despre-a' lui biete răni murdare", murmură Martin amintindu-şi un vers de Henley‚Mi se pare un nonsens, şi-o ticăloşie, viaţa."

CAPITOLUL.

XLIII.

Ruşinea soarelui apăru în octombrie. În clipa când desfăcu pachetul recomandat trimis de editură şi pe masă se împrăştiară cele şase exemplare gratuite ce i se cuveneau, Martin fu cuprins de o neagră tristeţe. Se gândi la cutremurătoarea bucurie pe care ar fi încercat-o dacă lucrul acesta s-ar fi petrecut numai cu câteva luni mai devreme, şi compară bucuria ce-ar fi putut fi cu răceala şi nepăsarea de acuma. Era cartea lui, prima lui carte, şi cu toate acestea nu simţise în inimă nici cea mai slabă tresărire, nu simţea nimic altceva decât tristeţe. Evenimentul de astăzi nu mai însemna pentru el nimic. Lucrul de cea mai mare însemnătate era că apariţia cărţii trebuia să-i aducă nişte bani, şi acum prea puţin îl mai interesau banii.

Luă un exemplar şi se duse în bucătărie să i-l arate Mariei.

— Eu am scris-o, îi explică Martin, ca să-i risipească uimirea zugrăvită pe chip. Am scris-o în cămăruţa asta de alături şi cred că un sfert din supa ta de atunci s-a consumat pentru scrierea ei. Ia-o. E a ta. Ştii, doar aşa, ca să-ţi mai aduci aminte de mine. Nu era fanfaronadă ori năzuinţă de a face pe grozavul. Nu dorea decât s-o facă fericită, s-o facă să fie mândră de el, să-i ofere un temei pentru încrederea pe care atâta amar de vreme o avusese în puterile lui. Maria puse cartea în odaia cea bună, deasupra Bibliei. Cartea aceasta scrisă de chiriaşul ei era un lucru sfânt, un fetiş al prieteniei. Ştergea întrucâtva urmele decepţiei pe care o încercase când îşi dăduse seama că el muncise într-o spălătorie şi, cu toate că nu înţelegea nici o iotă din acea carte, ştia cu certitudine că fiece rând ascunde ceva măreţ. Era o femeie muncitoare, simplă şi modestă, dar înzestrată cu o mare putere de sacrificiu.

Cu aceeaşi nepăsare cu care primise apariţia Ruşinii soarelui citi şi recenziile decupate din ziare şi reviste, pe care i le trimitea săptămânal o agenţie de presă. Cartea stârnise vâlvă, asta era limpede. Ceea ce însemna un spor în sacul cu aur. Putea deci să-i facă o situaţie lui Lizzie, să-şi împlinească toate făgăduielile şi să mai aibă şi cu ce-şi clădi castelul cu pereţii de verdeaţă.

Din prudenţă, Singletree, Darnley & CO. Trăsese doar o mie cinci sute de exemplare în prima ediţe, dar îndată după cele dintâi recenzii editura dădu la tipar o nouĂ. Ediţie, cu un tiraj de două ori mai mare. Curând după asta începu tipărirea unei a treia ediţii, în cinci mii de exemplare. O editură londoneză îşi asigură telegrafic dreptul de a scoate o ediţie în Anglia şi, imediat după aceea, sosi vestea că se pregăteau în grabă versiuni franceze, germane şi scandinave. Atacul împotriva şcolii lui Maeterlinck venea în cel mai potrivit moment cu putinţă. Se porni îndată o discuţie aprinsă. Saleeby şi Haeckel susţinură şi apărară Ruşinea soarelui, aflându-se astfel pentru prima oară de acord. Crookes şi Wallace se situară pe poziţiile potrivnice,

în vreme ce Sir Oliver Lodge încercă să realizeze un compromis cu propria sa filosofie cosmică. Adepţii lui Maeterlinck se raliară în jurul vechiului stindard al misticismului. Chesterton stârni un hohot de râs universal cu câteva eseuri, aşazis imparţiale, despre problema respectivă, şi toată tevatura asta, cu ceartă şi preopinenţi cu tot, fu înecată în ridicol de un fulminant pamflet al lui George Bernard Shaw. Nu mai e nevoie să se arate că arena era plină până la refuz şi cu alţi competitori mai puţin însemnaţi şi că prăfăraia, sudoarea şi tămbălăul ajunseseră la culme.

„Este un caz dintre cele mai suprinzâtoare – îi scria lui Martin Singletree, Darnley & Co. – ca un eseu critico-filozofic să se vândă la fel ca romanele. V-aţi ales subiectul într-un mod cum nu se poate mai fericit şi toate elementele de conjunctură s-au dovedit a fi deosebit şi neaşteptat de prielnice. Credem că nu mai este nevoie să vă asigurăm că noi batem într-adevăr fierul cât e cald. Pana în prezent s-au şi vândut peste patruzeci de mii, de exemplare în Statele Unite şi în Canada, iar actualmente avem în pregătire o nouă ediţie într-un tiraj de douăzeci de mii de exemplare. Cu mare greutate izbutim să facem faţă cererilor. Este însă neîndoielnic că am contribuit şi noi la crearea acestei cereri. Până în prezent am şi cheltuit cinci mii de dolari pe publicitate. Cartea dumneavoastră are toate şansele să bată recordurile în ceea ce priveşte vânzarea.

Alăturat vă înaintăm în dublu exemplar un contract pentru viitoarea dumneavoastră lucrare, pe care ne-am îngăduit a nădăjdui că o veţi publica tot în editura noastră. Vă rugăm să binevoiţi a observa că am urcat drepturile dumneavoastră la 20%, ceea ce reprezintă cel mai ridicat procent pe care o casă de editură serioasă poate cuteza să-l acorde. În cazul în care sunteţi dispus să primiţi oferta noastră, vă rugăm să binevoiţi a completa spaţiul respectiv cu titlul viitoarei lucrări. Înţelegem a vă lăsa întreaga libertate asupra conţinutului şi naturii acesteia, fiind dispuşi

a vă publica orice carte, cu orice subiect. În cazul în care aveţi o lucrare gata scrisă, o vom întâmpina cu toată căldura. Acum ar fi timpul să lansăm încă o lucrare. Împrejurările nu ne vor putea fi niciodată mai prielnice.

La primirea contractului semnat, vom avea plăcerea de a vă pune la dispoziţie un avans asupra drepturilor dumneavoastră în sumă de cinci mii dolari. După cum veţi binevoi a observa, avem cea mai mare încredere în opera dumneavoastră şi înţelegem a privi lucrurile în mare. De asemenea, vă facem cunoscut că am fi dispuşi să încheiem cu dumneavoastră un contract pe termen mai lung, de pildă zece ani, în cursul cărora am avea dreptul exclusiv de a publica sub formă de volum tot ce veţi scrie. Asupra acestei probleme ne rezervăm dreptul de a relua discuţia cu un alt prilej.”

Martin lăsă jos scrisoarea şi făcu în gând un calcul aritmetic, ajungând sa constate că produsul dintre cincisprezece centi şi şaizeci de mii este nouă mii de dolari. Semnă noul contract, punând în spaţiul gol Fumul bucuriei şi-l trimise cu poşta la editură, dimpreună cu douăzeci de schiţe scrise înainte de a fi descoperit formula schiţelor potrivite pentru ziare. Cu cea mai mare viteză cu care poşta din Statele Unite poate duce un mesaj şi aduce răspuns, sosi şi cecul de cinci mii de dolari din partea editurii Singletree, Darnley & Co.

— Te-aş ruga să mergi cu mine în oraş, Maria, azi după-amiază, pe la două, îi spuse Martin gazdei, în dimineaţa când primi cecul. Sau mai bine să ne întâlnim la două în colţul dintre Broadway şi Fourteenth Street. Te-aştept acolo.

La ora stabilită, Maria se afla la locul întâlnirii. Singura explicaţie pe care mintea ei se arătă capabilă s-o găsească în legătură cu tainica purtare a lui Martin erau ghetele, aşa că încercă o foarte amară dezamăgire când îl văzu pe Martin trecând repede prin faţa unui magazin de încălţăminte şi intrând în birourile unei agenţii de vânzări

imobiliare. Toate cele ce se petrecură după aceea rămaseră veşnic în mintea ei ca un fel de nălucire. Nişte domni mari îi zâmbeau plini de bunăvoinţă, în vreme ce vorbeau cu Martin sau discutau între ei; o maşină de scris ţăcănea; se puseră tot felul de iscălituri pe un înscris important; până şi proprietarul ei se afla de faţă şi-şi puse iscălitura; iar când totul s-a sfârşit şi ieşise afară, pe trotuar, proprietarul i-a vorbit astfel:

— Şi-aşa, Maria, luna asta nu va mai trebui să-mi dai şapte dolari şi jumătate.

Maria era prea zăpăcită ca să poată răspunde ceva.

— Şi nici luna cealaltă, nici următoarea, nici următoarea, adăugă proprietarul.

Maria îi mulţumi cu vorbe abia bolborosite, ca pentru un mare hatâr. De-abia când a ajuns îndărăt acasă în North Oakland, şi după ce a stat de vorbă cu vecinii, iar băcanul portughez a cercetat îndeaproape cum stau lucrurile, a înţeles Maria că era proprietara căsuţei în care locuia şi pentru care plătise chirie atât amar de ani.

— De ce nu mai cumpăraţi nimic de la mine? îl întrebă băcanul portughez pe Martin în seara aceea, ieşindu-i în întâmpinare când îl văzu coborând din tramvai.

Atunci Martin îi spuse că nu-şi mai găteşte singur şi pe urmă primi invitaţia portughezului, intră în băcănie şi ciocni cu el un pahar. Martin băgă de seamă că portughezul deschisese o sticlă din cel mai bun vin pe care-l avea în prăvălie.

— Maria, îi spuse el în seara aceea, am să mă mut de la tine. Şi tu ai să te muţi de-aici foarte curând. După asta poţi să închiriezi casa şi sa fii proprietăreasa. Mi-ai spus că ai un frate la San Leandro sau la Haywards şi că frate-tău are o lăptărie. Vreau să trimiţi toate rufele astea îndărăt nespălate – înţelegi? nespălate şi chiar mâine să te duci la San Leandru ori la Haywards sau unde o fi şi să dai de frate-tău. Spune-i să vină repede să stea de vorbă cu mine.

Eu mă mut la hotel Metropole, la Oakland. El trebuie să ştie cum arată o bună fermă de produse lactate.

Şi astfel ajunse Maria proprietăreasă şi stăpâna unei ferme cu vite de lapte, la care avea angajaţi doi oameni; îşi deschise chiar şi un cont la bancă, iar contul acesta creştea mereu, în ciuda faptului că acum toţi copiii erau încălţaţi şi se duceau la şcoală. Foarte puţini oameni au dat vreodată ochi cu zânele cele darnice văzute în vis, dar Maria, care muncise din greu, care nu era prea luminată la minte şi care niciodată nu visase zâne darnice, cunoscu pe buna ei zână întruchipată într-un fost muncitor de spălătorie.

Între timp lumea începea să se întrebe: „Cine-i acest Martin Eden?” Refuzase să dea date biografice revistelor şi editurilor, dar nu putu să împiedice activitatea ziarelor. Se ştia că oraşul lui de baştină e Oakland şi reporterii descoperiră zeci de oameni bucuroşi să dea informaţii. Tot ceea ce Martin era şi nu era, tot ce făcuse şi mai cu seamă ce nu făcuse apăru în presă, pentru delectarea publicului, dimpreună cu fel de fel de fotografii, acestea din urmă fiind furnizate mai ales de fotograful din localitate, care îi făcuse cândva o poză lui Martin, iar acum se grăbise să-şi asigure dreptul de proprietate şi s-o arunce pe piaţă în mii de exemplare. La început, mânat de marele dezgust pe care î-l pricinuiau revistele şi tot ce ţinea de societatea burgheză, Martin luptă împotriva publicităţii; dar în cele din urmă, deoarece era mai uşor să capituleze decât să lupte, capitulă. Îşi dădu seama că i-ar fi fost aproape cu neputinţă să refuze să stea de vorbă cu corespondenţii speciali care străbăteau distanţe uriaşe ca să ajungă până la el. Pe lângă asta, fiecare zi avea atât de multe ceasuri şi, de vreme ce nu mai era ocupat nici cu scrisul şi nici cu învăţatul, ceasurile acestea trebuia totuşi folosite în vreun fel; de aceea se supuse unor astfel de solicitări care pentru el erau acum un simplu capriciu, acordă interviuri, îşi exprimă părerile în problemele de literatură şi filosofie şi chiar acceptă invitaţii la masă în casele burghezilor. Ajunsese

într-o stare sufletească stranie, dar foarte comodă. Nu-i mai păsa de nimic. Iertase pe toată lumea, chiar şi pe tânărul reporter care-l înfăţişase ca pe un socialist fanatic şi căruia îi acordă un interviu de o pagină întreagă, cu fotografii speciale.

Pe Lizzie o mai întâlni din când în când, întâmplător, dar era limpede că fata regreta faima lui de acum. Însemna că distanţa dintre ei creşte şi mai mult. Poate că tocmai în speranţa de a micşora distanţa asta se înduplecase în faţa insistenţelor lui, se înscrisese mai întâi la un curs seral şi apoi la şcoala comercială şi primise să se îmbrace la unul dintre cei mai buni croitori, care lua preţuri înspăimântătoare. Progresele ei zilnice erau atât de evidente, încât Martin ajunse să se întrebe dacă într-adevăr proceda bine, căci îşi dădea seama că toate strădaniile şi toate gesturile fetei erau făcute doar de dragul lui. Încerca să pară înzestrată cu cât mai multe calităţi – şi calităţi dintre acelea pentru care el părea să aibă deosebită consideraţie. Martin însă nu-i dădea nici un fel de speranţe, se purta faţă de ea ca un frate şi căuta s-o vadă cât mai rar.

Nuvela Prea târziu fu lansată de editura Meredith-Lowell într-un moment când faima lui era bine stabilită şi, fiind o povestire, avu un mult mai mare succes comercial decât Ruşinea soarelui. Săptămâni de-a rândul reuşi să câştige o performanţă nemaiîntâlnită până atunci, aceea de a avea două cărţi pe primele locuri în lista lucrărilor cu cel mai mare succes de librărie. Nuvela nu câştigă numai sufragiile cititorilor de beletristică, dar chiar cei ce citiseră Ruşinea soarelui cu mare interes se văzură atraşi şi cuceriţi de nuvela cu temă marină, tocmai prin forţa deosebit de puternică şi multilaterală dovedită de autor. Prin urmare mai întâi pornise la atac împotriva misticismului şi condusese acest atac cu o rară măiestrie; apoi, îndată după aceea, scrisese ceva foarte valoros, tocmai pe linia literară pe care o apărase, dovedindu-se altfel un geniu de o factură cu totui rară: critic şi creator în acelaşi timp, Banii curgeau

şi faima lui creştea mereu; strălucea ca o cometă în lumea literară, dar era mai mult amuzat decât interesat de zarva din jur. Un singur lucru îl nedumerea, un lucru de nimic, dar care ar fi năucit pe toată lumea, dacă ar fi fost cunoscut. Numai că lumea ar fi fost uluită mai mult de nedumerirea lui decât de lucrul acela neînsemnat, dar care lui i se părea gigantic. Judecătorul Blount îl invită la masă. Acesta era lucrul acela de nimic, sau mai bine zis începutul acelui lucru de nimic sortit să devină în curând lucrul hotărâtor. Prin urmare el îl insultase pe judele Blount, se purtase faţă de el într-un mod incalificabil, iar judele Blount întâlnindu-l pe stradă, îl invitase la masă! Martin trecu în revistă toate prilejurile, foarte numeroase, în care judele îl întâlnise în casa Morse dar nu-l invitase la masă. De ce nu-l invitase atunci? se întrebă el. De-atunci şi până acum nu se schimbase. Era acelaşi Martin Eden. De unde venea deosebirea? Din faptul că ceea ce scrisese el apăruse acum strâns între copertele unor cărţi? Bine, dar pe vremea când judele nu-l invita, lucrurile acestea fuseseră scrise. Nu era vorba de vreo realizare dusă la bun sfârşit de atunci încoace. Toate erau scrise şi definitiv puse la punct în chiar vremea când judele Blount împărtăşea părerea generală şi-l lua în râs pe Spencer şi pe Martin şi toate ideile susţinute de el. Prin urmare, nu pentru valoarea lui intrinsecă, autentică, ci doar pentru valoarea lui aparentă, convenţională, îl invita la masă judele Blount.

— Martin zâmbi amar şi acceptă invitaţia, în acelaşi timp minunându-se de propria lui politeţe. Iar cu ocazia dineului, la care împreună, cu soţiile lor se aflau cel puţin o jumătate de duzină, de domni sus-puşi, în mijlocul cărora Martin era invitatul de onoare, judele Blount, susţinut cu aprindere de judele Hanwell, îl luă deoparte şi insistă ca Martin să facă o cerere de înscriere la Styx – clubul ultraselect, din care făceau parte nu numai oamenii bogaţi, ci şi oamenii cu faimă. Dar Martin refuză şi fu mai nedumerit decât oricând.

Distribuirea manuscriselor îi lua foarte mult timp. Era mereu asaltat de cererile editorilor. Se descoperise că e un valoros stilist, şi încă unul sub al cărui stil se ascundea o substanţă de mare adâncime. După ce publică Leagănul frumuseţii, Northern Review îi scrise solicitându-i încă cinci ori şase eseuri similare, pe care Martin le-ar fi putut furniza imediat, dacă anterior Burton's Magazine, o revistă pusă pe speculaţii îndrăzneţe, nu s-ar fi oferit să-i cumpere cinci eseuri la preţul de cinci sute de dolari bucata. Martin răspunsese că poate satisface comanda, dar numai la o mie de dolari bucata. Îşi adusese aminte că toate acele manuscrise fuseseră refuzate de chiar revistele care acum le cereau cu atâta insistenţă. Şi refuzul lor de atunci fusese rece, mecanic, stereotip. Atunci îl împinseseră până în pragul disperării, dar acum voia şi el să le scoată sufletul. Burton's Magazine plăti preţul cerut pentru cele cinci eseuri, iar restul de patru îi fură luate, la acelaşi preţ, de Mackintosh's Monthly, deoarece Northern Review fiind prea săracă abandonă cursa. În acest fel văzură lumina tiparului Marii pontifi ai tainelor, Visătorii de minuni, Măsura propriului Eu, Filosofia iluziei, Zeu şi lut, Artă şi biologie, Critici şi eprubete, Pulbere de stele şi Elogiul cămătăriei – şi toate stârniră furtuni, discuţii şi controverse îndelungate.

Editorii îi scriau acum cerându-i să fixeze propriile lui condiţii, ceea ce el şi făcu, dar numai pentru ceea ce avea gata scris. Refuză cu hotărâre să se angajeze în vreo lucrare nouă. Numai gândul că ar mai putea pune vreodată condeiul pe hârtie îl scotea din minţi. Îl văzuse pe Brissenden sfâşiat în bucăţi de gloata dezlănţuită şi, în ciuda faptului că pe el gloata îl aclama, încă nu uitase acea lovitură şi nu putea să aibă nici un respect pentru gloată. Propria lui popularitate i se părea o trădare şi o jignire adusă lui Brissenden, îi făcea greaţă, dar se hotărî să continue, ca să strângă bani.

Primi de la directorii de edituri sau reviste şi scrisori de felul acesteia: „Cam cu un an în urmă, spre marea noastră

părere de rău, ne-am văzut nevoiţi să refuzăm publicarea volumului dumneavoastră de poeme de dragoste. La vremea respectivă am fost adânc impresionaţi de valoarea acestor poeme, dar anumite considerente imperative ne-au împiedicat să le reţinem. În cazul în care ele se mai află încă la dispoziţia dumneavoastră, şi dacă veţi binevoi să ni le înaintaţi, am fi foarte fericiţi să le publicăm în întregime şi în condiţiile pe care veţi înţelege să le stabiliţi. Suntem, de asemenea, dispuşi să vă oferim cele mai avantajoase condiţii pentru tipărirea lor în volum”.

Martin reluă vechea lui tragedie în versuri albe şi le-o trimise în locul poemelor de dragoste. Înainte de a o pune la poştă o reciti şi fu foarte adânc impresionat de stângăciile care trădau pe începător şi de evident slabă ei realizare. Totuşi o trimise; şi fu publicată spre eternul regret al redacţiei respective. Publicul fu indignat şi nu-i veni să creadă. Era prea uriaşă distanţa de la înalta măiestrie a lui Martin Eden şi până la amestecătura aceea de cuvinte seci. Se spuse chiar că nu el o scrisese, că revista o contrafăcuse cu destul de multă stângăcie, sau că Martin Eden pornise pe urmele lui Dumas-tatăl şi după ce ajunsese în culmea gloriei punea pe alţii să scrie în locul lui. Când însă explică limpede că tragedia nu era decât o prima încercare din copilăria sa de scriitor şi că revista nu se declarase mulţumită până nu o căpătase, lumea făcu haz pe socoteala revistei, în a cărei redacţie se făcură o serie de schimbări. Tragedia nu apăru niciodată în volum, cu toate că Martin încasase un avans asupra drepturilor de autor.

Coleman's Weekly îi trimise lui Martin o telegramă lungă de tot, care costa cam trei sute de dolari, oferindu-i o mie de dolari de articol pentru o serie de douăzeci de articole. Pentru asta, Martin ar fi trebuit să călătorească prin Statele Unite, toate cheltuielile urmând să fie suportate de revistă, şi să scrie despre ce ar fi găsit el de cuviinţă. În telegramă erau menţionate o serie de teme, numai cu titlu de exemplu, pentru a-i arăta cât de larg i-ar fi fost câmpul de

alegere. Singura obligaţie era aceea de a se limita la teritoriul Statelor Unite. Martin răspunse telegrafic că regretă dar nu poate aceepta oferta; telegrama o expedie însă cu taxă inversă.

Wiki-Wiki, publicată în Warren's Monthly, avu un succes fulgerător. După aceea apăru şi într-un volumaş separat, tipărit în condiţii excepţionale şi frumos ilustrat, făcând o vâlvă nemaipomenită şi vânzându-se ca pâinea caldă. Criticii erau unanimi în a afirma că nuvela aceasta avea să-şi ocupe locul cuvenit alături de cele două vestite bucăţi scrise de doi marinari clasici a literaturii: Spiriduşul din sticlă şi Pielea de sagri.

Cu toate acestea publicul întâmpină volumul Fumul bucuriei cu răceală şi eu îndoieli. Morala şi prejudecăţile burgheze erau jignite de îndrăzneala şi originalitatea schiţelor din volum; dar după ce la Paris traducerea făcută imediat stârni un entuziasm de nedescris, cititorii britanici şi americani urmară exemplul parizian şi cumpărară atât de multe exemplare, încât Martin izbuti să determine o editură aşa de conservatoare ca Singletree Darnley & CO. Să-i acorde douăzeci şi cinci la sută neto pentru o a treia şi treizeci la sută neto pentru o a patra carte. În aceste două volume fură incluse toate schiţele şi nuvelele mai scurte pe care le scrisese, atât cele apărute, cât şi cele care erau în curs de apariţie în ziare sau reviste. Dangătul clopotelor şi povestirile lui de groază alcătuiau un volum; celălalt cuprindea Aventura, Cazanul, Vinul vieţii, Vârtejul, Strada cotită şi alte patru nuvele. Editura Meredith-Lowell reuşi să pună mâna pe colecţia de eseuri, iar editura Maximillian obţinu Poemele marine şi Ciclul dragostei, dar poeziile din, acest de pe urmă grup fură publicate mai întâi în Ladies' Home Companion, care-i plăti drepturi exorbitante.

Când ajunse să vândă şi ultimul manuscris, Martin scoase un oftat de uşurare. Castelul cu pereţi de verdeaţă şi schoonerul alb şi plin de alămuri erau la îndemâna lui. În orice caz dovedise netemeinicia părerii lui Brissenden, care

socotea că nici un lucru de valoare nu poate ajunge să vadă lumina tiparului în reviste. Succesul său arăta limpede că Brissenden se înşelase. Şi totuşi, fără să înţeleagă nici el prea bine de ce, Martin avea impresia că până la urmă tot Brissenden avusese dreptate. Pricina de căpetenie a succesului era Ruşinea soarelui şi nu meritul scrierilor lui. Succesul acestor scrieri era ceva cu totul întâmplător. Toate fuseseră respinse de nenumărate ori de reviste. Publicarea Ruşinii soarelui dăduse loc la o controversă şi prin asta silise oarecum soarta să treacă de partea lui. Dacă n-ar fi existat Ruşinea soarelui n-ar fi existat nici cotitura în atitudinea sorţii faţă de el şi dacă nu s-ar fi produs acel miracol cu vâlva stârnită în jurul Ruşinii soarelui, din nou acea cotitură nu ar fi avut loc. Singletree, Darnley & CO. Recunoscuseră că era vorba de un miracol. Nu tipăriseră întâi decât o ediţie de o mie cinci sute de exemplare, pentru că nu puteau fi siguri că vor reuşi s-o vândă. Erau oameni cu experienţă în branşa asta şi nimeni nu fusese mai surprins decât ei de succesul neaşteptat al cărţii. A fost un adevărat miracol. Niciodată n-au izbutit să înţeleagă cum se produsese miracolul şi în fiecare scrisoare pe care i-o scriau, Martin regăsea urmele respectului deferent stârnit de acea primă întâmplare misterioasă. Era inexplicabil. Pur şi simplu se întâmplase. În ciuda experienţei care părea să indice că aşa ceva cea imposibil, lucrul se întâmplase totuşi.

Judecând astfel, Martin ajunsese să se îndoiască de realitatea popularităţii lui. Burghezia şi nu altcineva îi cumpăra curţile şi-i umplea buzunarele cu aur, iar din puţinul pe care-l ştia el despre burghezie nu izbutea să-şi dea seama cam ce ar fi putut aprecia sau înţelege burghezii din scrierile lui. Adevărata frumuseţe şi forţa a celor scrise de el nu însemnau nimic pentru sutele de mii de oameni care-l aclamau şi-i cumpărau cărţile. El nu era decât un capriciu trecător, aventurierul care năvălise în Parnas într-un moment când pe zei îi furase somnul. Sutele de mii îl citeau şi-l aclamau cu aceeaşi animalică lipsă de înţelegere

cu care tăbărâseră asupra Ephemerei lui Brissenden şi hăcuiseră poemul – nu erau decât o haită de lupi care-i lingeau mâna în loc să-l sfâşie. Lingerea mâinii sau sfâşierea rămâneau doar o chestiune de întâmplare. Un singur lucru ştia cu deplină certitudine: Ephemera era infinit mai valoroasă decât tot ce scrisese el. Infinit mai mare decât tot ce avea el în făptura lui. Era un poem sortit să răzbată peste veacuri. Prin urmare tributul pe care i-l plătea gloata se dovedea cu adevărat un tribut jalnic şi de nimic, fiindcă aceeaşi gloată terfelise Ephemera, tăvălind întreg poemul în mocirlă. Oftă din adâncul rărunchilor, dar cu satisfacţie. Era fericit că vânduse până şi ultimul manuscris şi că în sfârşit toată povestea asta avea să se încheie.

CAPITOLUL.

XLIV.

Domnul Morse îl întâlni pe Martin în birourile hotelului Metropole. Dacă se afla acolo numai din întâmplare, venit pentru alte treburi, sau dacă venise cumva în scopul anumit de a-l invita la masă, Martin nu reuşi să afle cu precizie niciodată, deşi înclina către cea de-a doua ipoteză. Oricum, se trezi invitat la masă de domnul Morse, de însuşi domnul Morse, tatăl lui Ruth, care îi interzisese să-i mai calce în casă şi care rupsese logodna.

Martin nu era supărat. Nu se simţea nici măcar ofensat. De aceea îl suportă pe domnul Morse, întrebându-se tot timpul cum s-o fi simţind cineva care se umileşte în halul acesta. Nu refuză invitaţia. O amână pentru mai târziu, în chip vag şi fără să-şi ia nici un angajament precis, interesându-se însă de starea familiei, mai cu seamă de doamna Morse şi de Ruth. Rosti numele lui Ruth fără nici o ezitare, cu tonul cel mai firesc, deşi în sinea lui fu surprins că nu e străbătut de nici un fior şi nu mai simte vechea şi atât de obişnuita zvâcnire a inimii şi năvală a sângelui fierbinte.

Era foarte des invitat la masă – şi câteodată accepta invitaţiile. Existau oameni care căutau prilejul să-i fie

prezentaţi numai pentru a-l putea invita. Între timp Martin continua să se minuneze din pricina acelui lucru de nimic, care începuse să devină foarte important. Bernard Higginbotham îl invită la masă. De data asta mirarea lui fu fără margini. Îşi aduse aminte de zilele în care crăpa de foame şi când nimeni nu-l invita la masă. În acele zile ar fi avut nevoie să i se dea mese, atunci era sleit de puteri şi aproape leşinat de foame şi atunci slăbea din pricină că n-avea ce să mănânce. În asta consta întreg paradoxul. Pe vremea când avea nevoie de mese, nimeni nu i le oferea; acum însă, când ar fi putut să-şi plătească singur şi o sută de mii de ospeţe şi când începea să-i piară pofta de mâncare, plouau invitaţiile la masă. Dar de ce? Nu exista aici nici un fel de dreptate şi el n-avea nici cel mai mic merit. El nu se schimbase cu nimic. Tot ce realizase el era împlinit încă de pe vremea aceea. Domnul şi doamna Morse îl osândiseră, spunând că e un leneş şi un pierde-vară, iar prin intermediul lui Ruth îl îndemnaseră să intre funcţionăraş într-un birou. Ba mai mult decât atât, cei doi cunoscuseră ce scrisese el încă de pe vremea de-atunci. Ruth le dăduse toate manuscrisele lui, unul după altul. Le citiseră. Exact aceleaşi manuscrise îl făcuseră să umple coloanele ziarelor cu numele lui şi tocmai numele lui răspândit pe toate paginile ziarelor îi îndemna acum să-l invite la masă.

Un lucru era sigur: familia Morse nu catadicsise să-l accepte pentru ceea ce reprezenta el sau scrisul lui. Prin urmare nici acum nu puteau sări dorească pentru el însăşi ori pentru ce scrisese el, ci pentru faima de care era înconjurat, fiindcă acum ajunsese să fie „cineva” şi – de ce nu? – pentru că avea o sută de mii de dolari sau cam atât. În felul acesta evalua societatea burgheză oamenii, dar cine era el ca să poată pretinde să fie măsurat după alt etalon? Dar el era un om mândru. Dispreţuia acest sistem de măsurătoare. Dorea să fie preţuit pentru ceea, ce reprezintă el însuşi, sau pentru munca lui care, la urma

urmei, era o expresie a personalităţii sale. În felul acesta îl preţuia Lizzie. Ba pentru ea scrisul lui nu avea nici o însemnătate. Lizzie îl preţuia numai pe el. În acelaşi fel îl aprecia şi Jimmy, instalatorul, dimpreună cu vechea lui ceată. Îi dovediseră lucrul acesta de nenumărate ori, pe vremea când trăia în mijlocul lor; i-o dovediseră în duminica aceea de la Shell Mound Park. De scrisul lui puţin le păsa. Omul pe care-l iubeau ei şi pentru care se arătau oricând gata să se bată era doar el, Mart Eden, unul de-ai lor şi un flăcău de ispravă! Mai era pe urmă Ruth. Îl iubise pentru el însuşi, despre asta nu încăpea îndoială. Şi totuşi, oricât de mult l-ar fi iubit, iubise mult mai temeinic scara burgheza de valori. Se împotrivise proiectelor scriitoriceşti ale lui Martin şi, după părerea sa, în primul rând pentru că prin ele nu câştiga bani. La asta se mărginiseră aprecierile ei asupra Ciclului dragostei. Şi ea îl îndemnase stăruitor să-şi găsească o slujbă. Ce-i drept, ştiuse să îndulcească pilula pomenind despre o „situaţie”, dar în fond era vorba despre acelaşi lucru şi formularea de atunci îi rămăsese în minte. Îi citise tot ce scria – poeme, nuvele, eseuri – Wiki-Wiki, Ruşinea soarelui, absolut tot. Iar ea îl îndemnase totdeauna şi cu mare insistenţă să-şi găsească slujbă, să se apuce de muncă… Doarane-dumnezeule, ca şi cum n-ar fi muncit, renunţând la somn, sleindu-şi însăşi puterea de viaţă numai şi numai ca să fie demn de ea.

Şi aşa lucrul cel de nimic începu să crească. Martin era voinic şi se simţea bine, mânca regulat, dormea mult, dar cu toate astea lucrul acela de nimic devenea o obsesie. Scrierile lui erau atunci lucru împlinit. Expresia asta îi răsuna mereu în creier. Într-o zi se afla la etajul de deasupra „Băcăniei Higginbotham” şi şedea la masă, vizavi de Bernard Higginbotham, cu ocazia unuia dintre prânzurile îmbelşugate de duminică, străduindu-se din răsputeri să se stăpânească şi să nu urle: „La vremea aceea opera era realizată! Şi acum mă hrăneşti, dar pe atunci mă lăsai să crăp de foame, îmi interziceai să-ţi calc pragul şi mă

înjurai pentru ca nu voiam să-mi găsesc o slujbă. Iar munca mea era cu totul împlinită, scrisesem aproape tot ce am scris. Şi acum, dacă spun ceva, vorbele pe care voiai să le rosteşti îţi mor pe buze; îmi sorbi cuvintele şi asculţi cu atenţie plină de respect orice aş spune. Îţi spun că partidul din care faci parte este plin de putreziciune şi de şperţari iar în loc să te înfurii faci doar <hm> şi <de!> şi admiţi că este mult adevăr în ce spun eu. Şi de ce? Pentru că am ajuns un om cu faimă; pentru că am bani, bani mulţi. Nu pentru că sunt Martin Eden, un flăcău de isprava şi nu tocmai prost. Aş putea să-ţi spun că luna e făcută din brânză verde şi te-ai declara îndată de acord, sau cel puţin n-ai face nici o obiecţie, pentru că acum am dolari, maldăre de dolari. Şi tot ce-am creat eu era terminat; totul era împlinit, crede-mă, încă pe vremea când mă scuipai, da parc-aş fi fost un gunoi".

Dar Martin nu urlă. Gândurile acestea i se învolburau în minte într-un vârtej necurmat, dar el zâmbea şi izbutea să rămână îngăduitor. Când Martin tăcu, scufundat în gânduri, Bernard Higginbotham prinse a vorbi. Şi el izbândise, şi el era un om de succes şi se mândrea cu asta. Şi răsbătuse singur. Nimeni nu-i dăduse nici o mână de ajutor. Nu era dator nimănui nimic. Îşi împlinea conştiincios datoriile cetăţeneşti şi întreţinea o familie numeroasă. Iar pe lângă toate astea exista pe lume şi „Băcănia Higginbotham", acest monument al propriei sale priceperi şi hărnicii. El unul iubea „Băcănia Higginbotham" aşa cum alţii îşi iubesc nevestele. Îşi deschise inima în faţa lui Martin, arătându-i cu câte strădanii şi cu câtă grijă înjghebase el băcănia. Iar de-acum înainte avea şi alte planuri cu ea, planuri mari. Cartierul se dezvolta repede şi prăvălia lui devenea mult prea mică. Dacă ar avea ceva mai mult spaţiu, ar putea să aducă prăvăliei o mulţime de îmbunătăţiri, care să-i uşureze munca şi să-i sporească deverul. Dar n-o să se lase el până n-o ajunge şi aici. De pe acum făcea toate sforţările ca să apropie ziua când va fi în stare să cumpere terenul de

alături ca să ridice o altă clădire cu etaj. Camerele de la etaj le-ar da cu chirie, iar în ambele clădiri la parter s-ar întinde „Băcănia Higginbotham”. Ochii îi sticliră când pomeni de firma cea nouă care avea să se întindă peste faţadele ambelor clădiri.

Martin uită să-l mai asculte. Refrenul „lucru împlinit” îi răsuna mereu în minte şi acoperea vorbele celuilalt. Dar refrenul acesta îl aducea în pragul nebuniei şi de aceea se străduia să scape de el.

— Cât spuneai că ar costa? întrebă el deodată.

Cumnată-său se opri la mijlocul unei fraze prin care explica avantajele comerciale oferite de cartier. Nu spusese cât l-ar fi costat Dar de ştiut, ştia. Socotise de zeci de ori.

— La preţul de astăzi al materialelor, răspunse el, cred că patru mii de dolari ar fi de ajuns.

— Cu firmă cu tot?

— Firma n-am mai pus-o la socoteală. Asta vine de la sine, din moment ce înălţăm clădirea.

— Dar terenul?

— Încă trei mii.

Domnul Higginbotham se aplecă înainte, lingându-şi buzele şi frământându-şi degetele, cu ochii ţintă la Martin, care se apucase să completeze un cec. Când cecul îi fu înmânat, domnul Higginbotham se uită repede la sumă – şapte mii de dolari.

— Da’… ştii… n-aş putea să plătesc mai mult de şase la sută… spuse el cu voce spartă.

Lui Martin îi veni să râdă, dar nu râse ci întrebă:

— Şi cât face asta?

— Păi să vedem. Şase la sută… vasăzică şase ori şapte… patru sute şi douăzeci de dolari.

— Asta înseamnă treizeci şi cinci de dolari pe lună, nu?

Higginbotham încuviinţă din cap.

— Ei, atunci, dacă n-ai nimic împotrivă, o să aranjăm în felul următor. Martin aruncă o privire către Gertrude. Poţi să-ţi păstrezi capitalul, cu condiţia să foloseşti cei treizeci şi

cinci de dolari pe lună pentru plata gătitului, spălatului şi călcatului. Cei şapte mii de dolari sunt ai dumitale dacă garantezi că Gertrude n-o să se mai ocupe niciodată cu treburile astea. S-a făcut?

Domnul Higginbotham înghiţi în sec. Perspectiva ca nevasta să nu se mai ocupe cu treburile gospodăreşti era un ultraj, adus zgârceniei lui. Darul acela princiar îndulcea pilula, dar pilula era cumplit de amară. Să nu mai muncească nevastă-sa! Îi pierise graiul.

— Bine, zise Martin. Atunci am să dau eu câte treizeci şi cinci de dolari pe lună şi…

Se întinse peste masă ca să ia îndărăt cecul. Dar Bernard Higginbotham puse repede mâna pe el, strigând:

— S-a făcut! S-a făcut!

Când se urcă în tramvai, Martin se simţea rău şi era foarte obosit. Mai ridică o dată ochii şi citi firma băcăniei cumnatului său.

— Neruşinatul! gemu el. Porcul! Porcul neruşinat!După ce Ghicitoarea apăru în Mackintosh's Magazine, cu vignete de Berthier şi cu două ilustraţii de Wenn, Hermann von Schmidt uită că odinioară versurile acelea i se păruseră obscene. Le spuse tuturor că fuseseră inspirate de nevastă-sa, având grijă ca noutatea asta să ajungă la urechile ziariştilor, după care dădu un interviu unui foarte cunoscut reporter, însoţit de un fotograf tot atât de cunoscut şi de un desenator nu mai puţin vestit. Rezultatul fu o pagină întreagă într-un supliment de duminică, plină de fotografii şi portrete idealizate ale Marianei şi înţesată cu detalii intime despre Martin Eden şi familia lui, dimpreună cu textul integral al poeziei, cules cu litere de o şchioapă, publicat cu autorizaţia specială a lui Mackintosh's Magazine. Pagina asta provocă mare zarvă în cartier şi soţii şi mame de familie dintre cele mai cumsecade se arătau mândre că o cunosc pe sora marelui scriitor, în vreme ce acelea care n-o cunoşteau făceau tot ce le stătea în putinţă ca să-şi asigure şi ele acest privilegiu. Hermann von

Schmidt râdea bucuros stând în micul lui atelier şi hotărî să comande încă-un strung.

— Asta-i ceva mai grozav decât orice reclamă, îi spuse el Marianei, şi unde mai pui că nu costă nimic.

— Ar fi bine să-l invităm o dată la masă, propuse ea.

Şi Martin veni la masă şi se strădui să fie pe placul grăsanului de măcelar şi încă mai voluminoasei lui neveste, căci aceştia erau oameni de vază şi fără doar şi poate aveau să aibă prilejuri de a da o mână de ajutor unui tânăr de viitor ca Hermann von Schmidt. De altminteri, numai folosind o astfel de momeală, cum era celebrul lui cumnat, îi putuse tânărul neamţ hotărî să-i facă cinstea de a pofti în casa lui. Un alt domn care muşcase din aceeaşi momeală era inspectorul reţelei de reprezentanţe al firmei aşa Bicycle Company de pe coasta Pacificului. Hermann von Schmidt dorea să fie în cât mai bune raporturi cu acest domn, deoarece numai prin el ar fi putut căpăta reprezentanţa, bicicletelor „Asa" pentru Oakland. De aceea socotea că a-l avea pe Martin cumnat este totuşi un atu de seamă, deşi în adâncul inimii lui nu putea înţelege cum de ajunsese ruda asta a lui acolo unde se afla. În veghea tăcută a nopţilor, când nevastă-sa dormea, răsfoise şi el cărţile şi poemele lui Martin şi ajunsese la concluzia că oamenii îşi pierduseră minţile dacă erau în stare să dea banii pe asemenea lucruri. La fel, în adâncul inimii sale, Martin înţelegea prea bine cum stau lucrurile. Rămânea rezemat de speteaza, scaunului şi cerceta cu ochii capul lui von Schmidt, închipuindu-şi că-l pisează cu pumnii atâta cât îi place lui şi trimite directă după directă exact acolo, unde trebuia mai cu putere aplicate – în mutra aceea zâmbăreaţă de nemţoi! Cu toate acestea neamţul avusese un gest care lui Martin îi plăcuse. Oricât era de sărac, şi de hotărât să răzbată, angajase totuşi o servitoare ce s-o scutească pe Mariana de treburile cele mai grele. Martin discută cu inspectorul reprezentanţelor firmei „Asa", iar după masă se retrase împreună cu el şi cu Hermann, căruia îi dădu tot

sprijinul financiar ca să poată lua cea mai bună reprezentanţă de biciclete şl accesorii din Oakland. Merse chiar mai departe şi într-o discuţie intimă îi spuse lui Hermann să caute cât mai repede un garaj şi o reprezentanţă de automobile, fiindcă el nu vedea nici o pricină pentru care n-ar putea foarte bine conduce amândouă întreprinderile. La despărţire, cu lacrimi în ochi şi cu braţele încolăcite după gâtul lui, Mariana îi spuse cât de mult ţine la el şi cât de mult îl iubise totdeauna. Ce-i drept, pe la mijlocul acestei declaraţii interveni o pauză foarte lesne perceptibilă, pe care Mariana încercă s-o umple cu încă mai multe lacrimi, sărutări şi vorbe încurcate, şi pe care Martin o interpretă ca pe o cerere de iertare pentru vremea când îşi pierduse încrederea în el şi insistase îndemnându-l să-şi caute o slujbă.

— Nu ştie ce să facă şi cum să-şi ţină banii, asta-i fără discuţie, îi mărturisi după aceea Hermann von Schmidt nevestei. S-a înfuriat cumplit când i-am pomenit de dobândă, mi-a spus că nici capitalul nu-l interesează şi că dacă-i mai pomenesc vreodată de asta îmi face zob mutra asta a mea de nemţoi. Chiar aşa mi-a spus… mutra mea de nemţoi! Da să ştii că-i băiat bun, chiar dacă nu se pricepe la afaceri. M-a ajutat foarte mult şi-i băiat tare de treabă.

Invitaţiile la masă curgeau gârlă; şi cu cât veneau mai multe, cu atât creştea nedumerirea lui Martin. Fu oaspete de onoare la banchetul de la Bohemian Club şi stătu alături de oameni de seamă despre care auzise şi citise toată viaţa lui; iar oamenii aceştia îi explicau pe larg cum în chiar clipa când au citit Dangătul clopotelor în Transcontinental şi Zâna şi perla în Hornet îşi şi dădu-seră seama că au de-a face cu un mare scriitor. „Doamne-dumnezeule! iar eu mueram de foame şi umblam în zdrenţe! gândea Martin. De ce pe vremea aceea nu-mi ofereaţi nici o masă? Atunci ar fi fost vremea potrivită. Tot ce-am realizat eu era lucru împlinit. Dacă mă îndopaţi acum pentru treaba făcută atunci, de ce nu-mi dădeaţi să mănânc pe vremea când

aveam nevoie? Nici măcar o literă din Dangătul clopotelor sau din Zâna şi perla n-a fost schimbată. Dar nu; voi nu mă îndopaţi acum pentru munca mea. Mă îndopaţi pentru că toată lumea vrea să-mi dea să mănânc şi pentru că a-mi da mie să mănânc este o cinste. Îmi daţi astăzi să mănânc deoarece sunteţi nişte animale care trăiesc în turmă; pentru că, faceţi şi voi parte din gloată; pentru că singurul gând, automat şi orb, din mintea mulţimii este acum să mă ospăteze. Dar ce rol au aici Martin Eden şi munca depusă de Martin Eden?" se întrebă el deznădăjduit, apoi se ridică să răspundă fin şi spiritual unui fin şi spiritual toast.

Şi lucrurile continuau să se desfăşoare mai departe în acelaşi fel. Oriunde s-ar fi aflat – la Clubul presei, la Sequoia Club, la o foarte selectă reuniune, ori la vreun simpozion literar – peste tot se pomenea despre prima apariţie a celor două bucăţi: Dangătul clopotelor şi Zâna şi perla. Şi de fiecare dată în mintea lui Martin se pornea vârtejul înnebunitor al aceleiaşi întrebări fără răspuns: „De ce nu maţi îndopat atuncf? Doar totul era lucru împlinit. Din Dangătul clopotelor şi din Zâna şi perla nu s-a schimbat nici o iotă. Erau la fel de artistice şi la fel de valoroase şi pe vremea aceea. Dar nu pentru valoarea lor mă hrăniţi voi pe mine şi nici din consideraţie pentru vreun rând din tot ceam scris eu. Mă ospătaţi pentru că acum e moda ospătatului, pentru că toată gloata a înnebunit, obsedată de ideea de a-l îndopa pe Martin Eden".

Adesea, în astfel de împrejurări, îi apărea deodată înaintea ochilor o tânără haimana îmbrăcată într-o haină la două rânduri prost croită şi având pe cap o pălărie cu boruri tari. Iar haimanaua asta păşea greoi prin mijlocul distinsei asistenţe. Aşa i se întâmplă într-o după-amiază la Gallina Society din Oakland. În clipa când se ridică de la locul lui şi păşi pe scenă înspre pupitrul de la care trebuia să vorbească, văzu apărând pe uşa cea mare din fundul sălii tânăra haimana în haină prost croită şi cu pălărie cu boruri tari. Atât de încordată şi plină de interes era privirea lui

Martin, încât cinci sute de doamne îmbrăcate după ultima modă întoarseră capul ca să vadă la ce anume se uită. Nu văzură însă decât culoarul pustiu dintre cele două rânduri de fotolii. Dar Martin îl văzu pe tânărul cel necioplit înaintând cu mers apăsat pe culoarul acela şi se întrebă dacă îşi va scoate cumva pălăria cu boruri tari, care în vedeniile lui niciodată nu-i lipsise de pe cap. Iar tânărul înainta drept pe culoar şi apoi sus pe scenă. Dacă s-ar fi gândit la tot ce avea de înfruntat de-atunci înainte acea tânără fantomă a lui, poate că Martin ar fi plâns cu hohote de mila ei. Dar fantoma păşi legănat de-a curmezişul scenei, direct către Martin, şi se scurse în conştiinţa lui. Cele cinci sute de femei aplaudară delicat, cu palmele înmănuşate, dorind să dea curaj sfiosului om celebru, care era musafirul lor. Atunci Martin alungă din minte vedenia aceea, zâmbi şi începu să vorbească.

Inspectorul şcolilor din oraş, un om bătrân şi de treabă îl opri o dată pe Martin pe stradă şi-i aduse aminte de cele petrecute cândva în chiar cabinetul lui, când Martin fusese eliminat din şcoală pentru că se bătuse cu băieţii.

— Încă de multă vreme am citit într-o revistă nuvela ta intitulată Dangătul clopotelor, îi spuse apoi directorul. Parcă ar fi scrisă de Poe. E splendidă. De cum am citit-o, am spus că e un lucru splendid.

„Da, şi în lunile de după ce-a apărut în revistă, de două ori ne-am întâlnit pe stradă şi nu mi-ai răspuns la salut, spuse Martin aproape cu voce tare. De amândouă dăţile eram lihnit de foame şi mă duceam la muntele-de-pietate. Şi totuşi nuvelele acelea erau lucru împlinit. Dar nu-mi răspundeai la salut, nu mă cunoşteai. Astăzi cum de mă cunoşti.

— Chiar zilele astea îi spuneam nevesti-mii, vorbea înainte celălalt, că ar fi bine să te rugăm să vii la masă la noi într-o zi. Nevastă-mea a fost încântată. Da, da, de-a dreptul încântată.

— La masă? întrebă Martin pe un ton atât de tăios încât sună mai degrabă ca o ameninţare.

— Cum… sigur… da, la masă… ştii… mănânci şi tu ce s-o găsi… să stai cu fostul tău director, neastâmpăratule ce eşti, vorbi directorul nervos, bătându-l cu teamă pe umăr, într-o încercare de-a face un gest prietenesc.

Martin plecă pe stradă, păşind ca într-un vis. Se opri la colţ şi privi aiurit în jurul lui.

— Da, să mă ia naiba! şopti el după o vreme. Bătrânelului i-a fost frică de mine.

CAPITOLUL.

XLV.

Într-una din zile veni să-l viziteze Kreis – Kreis cel de la „adevăraţii oameni”; Martin îl primi simţind o adevărată uşurare şi ascultă cu interes ispititoarele amănunte ale unor proiecte îndeajuns de îndrăzneţe ca să-l pasioneze pe un autor de scrieri fantastice, mai puţin însă pe un capitalist în căutare de plasament. Kreis făcu o pauză destul de lungă în expunere, pentru a-i spune că în cea mai mare parte din Ruşinea soarelui se dovedise a fi un naiv.

— Dar n-am venit aici ca să discutăm filosofie, continuă el. Ceea ce vreau să aflu este dacă te arăţi sau nu dispus sa plasezi o mie de dolari în întreprinderea asta.

— Nu, chiar atât de naiv nu sunt, răspunse Martin. Dar uite ce-am să fac. Dumneata mi-ai dat prilejul să trăiesc cea mai măreaţă noapte din viaţa mea. Mi-ai dat un lucru pe care banii nu-l pot oferi. În momentul de faţă am bani şi pentru mine banii nu au nici o valoare. Aş vrea deci să-ţi dau dumitale o mie de dolari, care pentru mine nu preţuiesc nimic, în schimbul bunului fără preţ pe care mi l-ai dat în noaptea aceea. Dumneata ai nevoie de bani. Eu am mai mulţi decât îmi trebuie. Vrei bani. După bani ai venit. N-are rost să-mi înfăţişezi nici un fel de proiecte. Ia-i!

Kreis nu se arătă, deloc surprins. Luă cecul şi îl vârî în buzunar.

— La preţul ăsta m-aş putea angaja să-ţi ofer foarte multe nopţi ca aceea, zise el.

— Prea târziu. Martin clătină din cap. Pentru mine noaptea de atunci va fi unică. M-am simţit în paradis. Ştiu că pentru dumneata este ceva obişnuit. Dar pentru mine n-a fost. Niciodată în viaţă nu voi mai trăi asemenea momente sublime. Am terminat cu filosofia. Nu vreau să mai aud niciodată vreo vorbă despre ea.

— Este primul dolar pe care l-am câştigat cu filosofia de când mă ştiu pe lume, comentă Kreis, oprindu-se în prag. Şi cum am pus eu mâna pe-un ban, s-a şi stricat piaţa.

Trecând într-o zi cu trăsura pe lângă Martin, doamna Morse îl salută şi-i zâmbi. Martin zâmbi şi el şi-şi ridică pălăria. Întâmplarea nu-l impresiona deloc. Cu o lună înainte poate l-ar fi scârbit, sau poate i-ar fi trezit curiozitatea şi l-ar fi îndemnat să facă fel de fel de presupuneri cu privire la starea ei sufletească din momentul când îi zâmbise. Acum însă nu-i provocă nici un gând. În chiar clipa următoare uită cu totul întâmplarea. Uită de ea, aşa cum uita de primărie sau de palatul lui Central Bank după ce trecea de ele. Dar mintea lui fusese totdeauna neobişnuit de activă. Gândurile i se învârteau mereu în cerc, iar centrul acelui cerc era alcătuit din cuvintele,lucru împlinit’; şi expresia asta îi rodea creierul ca un vierme neadormit. Dimineaţa cu ea în minte se trezea. Noaptea îi tulbura visele. Orice senzaţie venită de la viaţa din jur, din clipa în care îi pătrundea în conştiinţă, se transforma în „lucru împlinit”. Mergând pe drumul celor mai strânse construcţii logice ajungea la concluzia că era un nimic, că nu avea nici un fel de valoare. Mart Eden-haimanaua şi Mart Eden-marinarul existaseră cu adevărat şi existaseră în fiinţa lui; însă. Martin Eden-marele-scriitor nu exista. Martin Eden-marele-scriitor era ca un fel, de abur ridicat din mintea gloatei şi tot gloata întruchipase acest abur în făptura lui Mart Eden-haimanaua şi marinarul. Dar pe el nu-l putea păcăli. Nu el era mitul

strălucitor căruia gloata i se închina şi-i aducea ca prinos mese îmbelşugate. El ştia mult mai multe decât gloata.

Citea articolele privitoare la el publicate prin reviste şi-şi privea lung portretele, până când ajungea să nu mai poată face nici o legătură între el şi pozele acelea. El era omul care trăise, se zbuciumase şi iubise; care fusese băiat de treabă, plin de îngăduinţă faţă de toate nimicniciile vieţii; care slujise în teugă, hoinărise pe meleaguri îndepărtate şi-şi condusese ceata la luptă în zilele de odinioară. Era omul care mai întâi rămăsese fără glas în faţa miilor de volume din biblioteca publică şi după aceea ştiuse să se descurce printre ele şi ajunsese să le stăpânească; era omul care zăbovise până la miezul nopţii lângă lampa cu gaz şi pusese în pat un pinten şi scrisese el însuşi cărţi. Un singur lucru nu putea fi cu nici un chip: acea uriaşă poftă de mâncare pe care gloata se zbătea ca de ceasul morţii s-o îndestuleze.

Citea totuşi şi lucruri care-l amuzau. Toate revistele îşi disputau gloria de a-l fi descoperit. Cel de la Warren's Monthly făceau cunoscut cititorilor că în permanenţă se străduiseră să descopere talente noi şi că ei îl prezentaseră mai întâi publicului, printre alţii, pe Martin, Eden. The White Mouse revendica aceeaşi onoare; la fel şi Northern Review şi Mackintosh's Magazine, până ce fură reduse la tăcere atunci când Globe scoase triumfător la iveală paginile în care zăceau înmormântate masacratele Poeme ale mării. Youth and Age, care izbutise să apară din nou după ce aranjase în aşa fel lucrurile, încât să nu-şi mai plătească creditorii, revendică de asemenea prioritatea, publicând o notă care nu fu citită decât de copiii nevârstnici ai fermierilor. Transcontinental făcu o declaraţie sobră şi convingătoare despre modul cum l-a descoperit pe Martin Eden, dar această declaraţie fu dezminţită cu vehemenţă de Hornet care scoase gălăgios la iveală numărul cu nuvela Zâna şi perla. Modestele merite ale editurii Singletree, Darnley & CO. Se pierdură cu totul în zarva generală. De

altminteri, editura nici nu avea o revistă în care să-şi poată revendica mai zgomotos drepturile.

Ziarele calculau sumele încasate de Martin ca drepturi de autor. Pe o cale sau alta, ofertele formidabile pe care i le făceau revistele ajunseseră cunoscute şi popii din Oakland îi făceau vizite de curtoazie, în timp ce milogii de profesie îi trimiteau zilnic teancuri de scrisori. Dar pacostea cea mai mare erau femeile. Fotografiile lui fuseseră publicate în nenumărate exemplare şi scribii specializaţi îi exploatară pe scară largă figura dârză şi bronzată, cicatricele, umerii largi, ochii săi luminoşi şi adânci şi obrajii uşor scofâlciţi, ca de ascet. Citind mai ales indicaţiile din urmă, Martin îşi aminti de sălbatica lui tinereţe – şi zâmbi. Foarte adesea, printre femeile pe care le întâlnea, observa când pe una, când pe alta cum îl cercetează, îi apreciază puterile şi-l găseşte pe plac. Atunci râdea în sinea luI. Îşi amintea de avertismentul lui Brissenden şi iarăşi râdea. Femeile nu mai aveau cum să-l târască în prăpastie, de asta era încredinţat. Trecuse de faza primejdioasă.

Într-o seară, pe când o conducea pe Lizzie la şcoala serală, fata observă privirea aruncată către Martin de o femeie frumoasă şi bine îmbrăcata din clasa burgheză. Privirea aceea fusese puţin cam prea insistentă şi cam prea aprinsă. Lizzie ştia ce vrea să spună o astfel de privire şi toată fiinţa i se crispă de mânie. Martin observă şi, dându-şi seama care fusese pricina, îi spuse că începuse să se obişnuiască de mult cu ocheadele astea şi că îl lăsau total indiferent.

— Ba ar trebui să te intereseze, îi spuse ea privindu-l cu ochi scânteietori. Eşti bolnav, să ştii că asta-i pricina.

— În viaţa mea n-am fost mai sănătos decât acuma. Cântăresc cu trei kilograme mai mult decât am avut vreodată.

— Nu la trup eşti bolnav. La cap. A sărit o rotiţă de la maşinărie. Chiar şi eu, care nu mă pricep, văd treaba asta.

Martin păşi mai departe alături de ea, cufundat în gânduri.

— Aş da orice să văd că te smulgi din starea asta, izbucni deodată Lizzie. Ar trebui să te intereseze când femeile se uită la tine în felul acela şi când eşti un om aşa cum eşti. Nu e firesc să faci altfel. Purtarea ta este purtarea unui fătălău. Dar tu numai fătălău nu eşti. Nu ştiu dacă mă crezi, dar aş vrea din tot sufletul şi aş fi bucuroasă dacă s-ar ivi o femeie care să te intereseze.

După ce o lăsă pe Lizzie la şcoala serală, se întoarse la Metropole.

De cum intră în apartament, se trânti într-un fotoliu şi rămase nemişcat, privind drept înaintea lui. Nu picotea. Nici nu se gândea. Mintea îi era pustie, afară de momentele în care amintiri nechemate prindeau formă, culoare şi strălucire chiar sub pleoapele lui. Vedea acele imagini, dar numai foarte vag îşi dădea seama de existenţa lor – cel mult ca prin vis. Şi totuşi nu dormea. O singură dată se ridică în capul oaselor şi se uită la ceas. De-abia opt. N-avea nimic de făcut şi era prea devreme ca să se vâre în pat. Apoi mintea i se goli din nou şi imaginile începură iar să-i apară şi să-i dispară de sub pleoape. În imaginile acelea nu era nimic limpede. Fără greş i se arătau ţesături de frunze şi tufişuri printre care se strecurau razele fierbinţi ale soarelui. Îl trezi o bătaie în uşă. Nu adormise, aşa încât mintea lui legă de îndată ciocănitul în uşă de sosirea vreunei telegrame, a vreunei scrisori sau a vreuneia dintre fetele de serviciu care aducea rufăria curată de la spălătorie Când răspunse „Intra”, se gândea la Joe şi se-ntreba pe unde o-fi rătăcind acum.

Se gândi mai departe la Joe şi nu se întoarse spre uşă. O auzi cum se închide încetişor. Apoi urmă o tăcere lungă. Uită că bătuse cineva, începu să privească din nou cu ochi goi drept înaintea sa şi atunci auzi suspinele unei femei. Erau suspine involuntare, spasmodice, stăpânite şi înăbuşite – de toate acestea îşi dădu seama în timp ce se întorcea spre uşă. În clipa care urmă sări drept în picioare.

— Ruth! strigă el ameţit şi încremenit de mirare.

Ruth era albă şi trasă la faţă. Rămăsese lipită de uşă cu o mână sprijinindu-se de ea şi cu cealaltă apăsată de-a lungul trupului. Întinse amândouă braţele către el, într-un gest de rugă, şi păşi înainte, să-l întâmpine. Când Martin îi apucă palmele, ca s-o conducă înspre fotoliu, văzu că erau reci ca gheaţa. Trase un alt fotoliu lângă cel în care şedea Ruth şi se aşeză pe braţul lui lat. Era prea tulburat ca să poată vorbi. În cugetul său, povestea cu Ruth era încheiată şi pecetluită. Se simţea exact aşa cum s-ar fi simţit dacă spălătoria de la Shelley Hot Springs ar fi năvălit dintr-o dată în hotelul Metropole, cu toată rufăria care trebuia spălată într-o săptămâna, aşteptându-l pe el să treacă de îndată la lucru. De mai multe ori fu cât pe aci să deschidă gura şi să vorbească, dar de fiece dată şovăi.

— Nimeni nu ştie că sunt aici, zise Ruth cu glas stins şi zâmbind rugător.

— Ce-ai spus? întrebă Martin.

Fu surprins de sunetul propriului său glas.

Ruth repetă aceleaşi cuvinte.

— A! spuse el, apoi se întrebă cam ce ar mai putea să adauge.

— Te-am văzut intrând, apoi am aşteptat câteva minute.

— A! făcu Martin din nou.

Niciodată în viaţă n-avusese limba aşa de împiedicată, în capul lui nu mai exista nici măcar o singură idee. Se simţea prostănac şi fricos, dar cu nici un preţ nu putea chema în minte un gând pe care să-l exprime în vorbe. Ar fi fost mai simplu dacă peste el ar fi năvălit spălătoria de la Shelley Hot Springs. Şi-ar fi suflecat mânecile şi s-ar fi apucat de treabă.

— Şi pe urmă ai intrat înăuntru, zise el în cele din urmă.

Ruth încuviinţă din cap, făcând o figură puţintel poznaşă, şi-şi slăbi legătura baticului de la gât.

— Te-am văzut mai întâi de pe partea cealaltă a străzii, când erai cu fata aceea.

— A, da, zise Martin cu simplitate. Am condus-o la şcoala serală.

— Ei, ce spui? Nu-ţi pare bine că mă vezi? întrebă ea la sfârşitul unei alte perioade de tăcere.

— Ba da, cum nu, zise el grăbit. Dar nu e cam imprudent să vii aici?

— M-am strecurat fără să mă vadă nimeni. Nimeni nu ştie unde sunt. Voiam neapărat să te văd. Am venit să-ţi spun că am fost o proastă. Am venit pentru că nu mai puteam să îndur, pentru că inima îmi poruncea să vin, pentru că… pentru că voiam să vin.

Se aplecă puţin înainte, se ridică din fotoliu şi veni către el. Îşi lăsă o clipă mâna pe umărul lui, respirând repede şi greoi, apoi i se strecură în braţe. Iar atunci se trezi firea lui bună şi mărinimoasă, care nu-i îngăduia să facă rău; ştiind că a o respinge în clipele când se oferă singură înseamnă a da cea mai grea şi dureroasă lovitură unei femei, îşi petrecu braţele pe după frumosul ei trup şi o strânse către sine. Dar îmbrăţişarea era lipsită de căldură şi braţul care strângea nu aducea mângâiere, nu dezmierda. Venise în braţele lui şi el o cuprinsese, atâta tot. I se cuibări la piept şi pe urmă, schimbându-şi poziţia, mâinile îi alunecară în sus şi se opriră pe gâtul lui. Dar carnea nu i se mai aprinse la atingerea mâinilor acelora şi rămase sfios şi încurcat.

— De ce tremuri aşa? întrebă el. Ţi-e frig? Vrei să aprind gazul?

Făcu o mişcare, încercând să se desprindă, dar Ruth se strânse şi mai tare lângă trupul lui, dârdâind.

— Din pricinti nervilor, zise ea clănţănind din dinţi. Într-o clipă îmi trece. Uite, mi-e mult mai bine.

Tremurul o părăsi treptat. Martin o mai ţinea încă în braţe, dar îi pierise orice nedumerire. Acum ştia pentru ce venise la el.

— Mama voia sa mă mărit cu Charley Hapgood, i se destăinui Ruth.

— Charley Hapgood, tipul acela care nu spune decât platitudini? mormăi Martin. Apoi adaugă: Iar acuma am impresia că ar vrea să te măriţi cu mine.

Nu spusese asta cu ton de întrebare. O rostise ca pe o certitudine şi înaintea ochilor începură să-i joace coloanele de cifre ale drepturilor lui de autor.

— N-ar avea nimic împotrivă, astă ştiu sigur, zise Ruth.

— Crede că aş fi o partidă bună?

Ruth încuviinţă din cap.

— Şi cu toate astea, nu sunt acum cu nimic mai bun decât eram pe vremea când a rupt logodna, vorbi Martin dus pe gânduri. Nu m-am schimbat deloc. Sunt acelaşi Martin Eden, deşi într-o anume privinţĂ. Sunt ceva mai rău… acuma fumez. Nu miros a tutun?

În loc de răspuns, Ruth îi puse pe buze degetele răşchirate făcând gestul acesta cu graţie şăgalnică, aşteptând pe urmă sărutul care altădată urma fără greş. Dar buzele lui nu făcură nici o mişcare de alint. Aşteptă până ce Ruth îşi retrase degetele, apoi urmă:

— Nu m-am schimbat. Nu mi-am găsit nici o slujbă. Nici măcar nu umblu să caut una. Ba mai mult, nici n-am de gând să umblu de-acum încolo. Şi încă mai cred şi astăzi că Herbert Spencer este un om mare şi nobil, iar judecătorul Blount un măgar ca toţi măgarii. Am luat masa cu el seara trecută, aşa că am de unde şti.

— Dar când te-a invitat tata, n-ai vrut să primeşti, îl certă Ruth.

— Vasăzică ştii de povestea asta! Cine l-a trimis? Mama ta?

Nici un răspuns.

— Prin urmare ea l-a trimis. M-am gândit eu. Iar acuma am impresia că te-a trimis şi pe tine.

— Nimeni nu ştie că sunt aici, protestă ea. Îţi închipui cumva că mama mi-ar îngădui să fac una ca asta?

— Dar să te măriţi cu mine ţi-ar îngădui, nu mă îndoiesc nici o clipă.

Ruth scoase un ţipăt ascuţit:

— Oh, Martin, nu fi aşa de crud. Nu m-ai sărutat nici măcar o singură dată. Eşti ţeapăn ca o stană de piatră. Gândeşte-te numai la ce am cutezat eu să fac. Privi în jurul ei cu o tresărire, dar privirea aceea era plină mai mult de curiozitate. Gândeşte-te măcar unde mă aflu.

‚Mi-aş da viaţa pentru tine! Viaţa mi-aş da-o!” Vorbele lui Lizzie îi răsunau în auz.

— Dar de ce n-ai îndrăznit înainte? întrebă el aspru. Când n-aveam slujbă? Când crăpăm de foame? Când eram exact cel care sunt acum şi ca om, şi ca artist, acelaşi Martin Eden? Întrebarea asta mi-am pus-o şi mi-am răspus-o de mii de ori… nu numai cu privire la tine, dar cu privire la toată lumea. Vezi bine că nu m-am schimbat cu nimic, deşi neaşteptata măsură în care astăzi, deodată, sunt apreciat, mă sileşte să verific neîncetat lucrul acesta. Am aceeaşi carne pe oase, aceleaşi zece degete şi la mâini şi la picioare. Sunt acelaşi. N-am dat dovadă de nici o nouă forţă şi de nici o nouă virtute. Creierul meu e acelaşi creier al meu de demult. N-am emis nici o nouă teorie în literatură ori filosofie. Persoana mea reprezintă exact aceeaşi valoare ca şi pe vremea când nimeni nu mă băga în seamă. Iar întrebarea care mă chinuieşte este: de ce mă iau acum toţi în seamă? Desigur că nu pentru mine însumi, fiindcă eu sunt exact acela căruia nu-i acordau nici o atenţie. Prin urmare înseamnă că mă apreciază pentru altceva, pentru ceva în afară de mine, pentru ceva care nu sunt eu. Vrei să-ţi spun ce este acel ceva? Este faima pe care am câştigat-o. Şi faima asta nu sunt eu. Ea stă în mintea celorlalţi. Pe urma vin la rând banii pe care i-am câştigat şi-i câştig. Dar banii aceştia nu sunt eu. Bani se găsesc şi la bancă şi în buzunarele celor mai feluriţi oameni. Şi pentru asta, pentru faima şi pentru banii mei ai revenit acum la mine?

— Îmi zdrobeşti inima, hohoti Ruth. Ştii doar că te iubesc, că mă aflu aici pentru că te iubesc.

— Mi-e teamă că nu m-ai înţeles prea bine, zise el blând. Iată despre ce este vorba: dacă mă iubeşti, cum se face că

astăzi mă iubeşti de atâtea ori mai temeinic decât mă iubeai pe vremea când dragostea ta era îndeajuns de firavă pentru a-ţi îngădui să te lepezi de mine?

— Iartă şi uită, strigă ea cu patimă. Te-am iubit totdeauna, să nu treci peste asta nici o clipă. Şi iată că acum sunt aici, în braţele tale.

— Tare mi-e teamă că sunt un negustor cam cusurgiu, care se uită de zece ori la cântar şi-ţi măsoară dragostea ca să-şi dea seama cu ce soi de marfă are de-a face.

Ruth se smulse din braţele lui, se ridică în picioare şi se uită la el lung şi cercetător. Deschise gura să vorbească, dar nu scoase nici un cuvânt.

— Ştii, iată cum văd eu lucrurile, continuă Martin. Pe vremea când eram exact ceea ce sunt şi astăzi, nimeni dintre cei situaţi în afara clasei mele sociale nu părea să-mi dea vreo atenţie. În vremea când toate cărţile mele erau scrise, niciunul dintre cei care le-au citit în manuscris nu mi-a părut că le acordă vreo importanţă. Ba, mai mult decât atât, s-ar fi zis că din pricina lucrurilor pe care le scriam consideraţia lor pentru mine scădea şi mai mult. Scriind acele, lucruri se părea că făptuisem nişte acte cel puţin reprobabile. „Caută-ţi o slujbă!” – asta îmi spuneau toţi.

Ruth schiţă un gest care voia să spună că nu e aşa.

— Da, da, întări Martin; excepţie ai făcut numai tu… Tu mi-ai cerut să-mi găsesc o „situaţie”. Un cuvânt atât de nevinovat cum este cuvântul slujbă, ca de altminteri multe dintre cuvintele scrise de mine, te supără. E brutal. Te asigur însă că pentru mine a fost la fel de brutal acest cuvânt pe vremea când toţi cunoscuţii îmi recomandau să-mi caut slujbă, aşa cum unei făpturi certate cu morala i se recomandă buna purtare. Dar să revenim. Publicarea lucrurilor pe care le-am scris şi consacrarea publică pe care am primit-o au reuşit să producă o transformare în esenţa dragostei tale. Cu Martin Eden, cel ale cărui scrieri erau toate lucru împlinit, nu erai dispusă să te căsătoreşti. Dragostea ta pentru el nu era îndeajuns de puternică

pentru ca să-ţi dea putinţa de a-l accepta ca soţ. Astăzi însă, dragostea ta e destul de puternică şi mi-e cu neputinţă să ocolesc concluzia că puterea ei se trage din publicarea manuscriselor şi din succesul pe care l-au avut. În cazul tău nu pomenesc despre drepturile de autor, deşi sunt sigur că nu au rămas străine de schimbarea petrecută în sufletul tatălui şi mamei tale. E de la sine înţeles că toate astea nu pot avea darul de a mă încânta. Dar lucrul cel mai dureros dintre toate este că am ajuns să mă îndoiesc de Dragoste, de Dragostea care-i darul dumnezeirii. Este oare dragostea un lucru atât de netrebnic încât trebuie hrănit cu laurii consacrării publice? Aşa s-ar părea. Am stat şi m-am gândit la asta până au început să-mi fiarbă creierii în cap.

— Vai, săracul de el. Ruth întinse mâna şi-şi trecu încetişor degetele prin părul lui. Nu te mai gândi la lucruri dintr-astea. Hai s-o luăm de la început, acum chiar. Te-am iubit totdeauna. Ştiu c-am fost slabă atunci când m-am supus voinţei mamei. N-ar fi trebuit să mă supun. Totuşi, de-atâtea ori te-am auzit vorbind cu înţelegere despre greşelile şi slăbiciunile omeneşti. Prelungeşte această îngăduinţă şi asupra mea. Am mers pe un drum greşit. Iartă-mă.

— O… Bineînţeles că te iert, zise Martin nerăbdător. E foarte uşor să ierţi atunci când nu ai chiar nimic de iertat. Nimic din ce ai făcut tu nu are nevoie de iertare. Fiecare se poartă cum îl duce capul şi nimeni nu poate face mai mult decât atât. Tot aşa te-aş putea eu ruga să mă ierţi pentru că nu mi-am căutat o slujbă.

— Dar eu nu ţi-am vrut decât binele, protestă Ruth. Ştii asta. Nu se putea să te iubesc şi să nu-ţi vreau binele.

— E-adevărat; dar m-ai fi putut distruge voindu-mi binele. Da, da, zise el repede, pentru a-i preveni obiecţiile. Mi-ai fi distrus vocaţia scriitoricească şi mi-ai fi distrus cariera. Realismul este marea poruncă a spiritului meu, iar spiritul burghez urăşte realismul. Burghezia e laşă. Se teme de viaţă. Şi toate strădaniile tale ţinteau să facă din mine un om care se teme de viaţă. M-ai fi împins către

convenţionalism. M-ai fi silit să duc o viaţă banală, meschină, ale cărei valori sunt înşelătoare, false şi vulgare. Îşi dădu seama că Ruth se zbuciumă şi vrea să protesteze. Vulgaritatea – o vulgaritate sufletească, sunt de acord – stă la baza rafinamentului şi culturii burgheze. După cum ţi-am spus, ai încercat să faci din mine un om convenţional, să mă transformi într-un specimen din propria ta clasă, să-mi impui idealurile clasei tale, valorile clasei tale şi prejudecăţile clasei din care faci parte. Clătină trist din cap. Şi nici măcar în clipa de faţă nu înţelegi ce-ţi spun. Pentru tine cuvintele mele nu au înţelesul pe care mă străduiesc etu să li-l dau. Pentru tine tot ce spun este un produs al fanteziei. Dar pentru mine este o realitate vitală. Tu eşti în cel mai bun caz capabilă să te miri puţin şi să te înveseleşti totodată din pricină că acest copil prost-crescut, care de-abia s-a târât în patru labe din mocirla abisului, îndrăzneşte să cheme la judecată clasa căreia-i aparţii şi s-o acuze de vulgaritate.

Ruth îşi sprijini, obosită, capul pe umărul lui şi tot trupul îi era scuturat de un tremur nervos. Martin aşteptă câteva clipe ca să vadă dacă vrea să spună ceva, apoi continuă:

— Şi-acum ai vrea să reînnoim dragostea. Ai vrea să ne căsătorim… Vrei să te măriţi cu mine. Şi totuşi, să ştii… dacă scrierile mele nu ar fi avut succes, aş fi fost, fără nici un fel de îndoială, tot cel care sunt acum. Tu însă ai fi rămas departe de mine. Dacă toate cărţile astea, fir-ar ele ale…

— Nu înjura, îl întrerupse Ruth.

Dojana îl făcu să tresară. Izbucni într-un râs batjocoritor.

— Iată, urmă el apoi, într-un moment ca acesta, când este în joc ceea ce pare a fi fericirea vieţii tale, te temi de viaţă la fel ca în zilele de odinioară… ţi-e frică de viaţă şi de o înjurătură zdravănă.

Cuvintele acestea o treziră la realitate şi o făcură să înţeleagă cât de copilăreşte se purtase, dar socotea totuşi că Martin umflase importanţa faptului într-un chip prea lipsit de bunăvoinţă şi de aceea se supără. Rămaseră multă

vreme tăcuţi, ea gândind cu înfrigurare, iar el cercetându-şi cu mintea dragostea care-i pierise din suflet. Acum ştia că nu o iubise cu adevărat. Ceea ce iubise el fusese o Ruth idealizată, o fiinţă vaporoasă creată de el însuşi, înflăcăratul şi luminosul spirit care plutea în poemele lui de dragoste. Pe adevărata Ruth, burgheza, împovărată de toate păcatele burgheziei şi cu mintea, încleştată în toate idioatele tipare ale burgheziei, n-o iubise niciodată.

Pe neaşteptate, Ruth începu să vorbească.

— Ştiu că o bună parte din ce ai spus este adevărat. Mi-a fost frică de viaţă. Nu te-am iubit destul de mult. Acum am învăţat mai bine ce înseamnă aceea dragoste. Te iubesc pentru ceea ce eşti, pentru ce ai fost şi chiar pentru felul cum ai ştiut să ajungi la starea de astăzi. Te iubesc pentru tot ce te deosebeşte de ceea ce numeşti tu clasa din care fac eu parte, pentru ideile tale pe care nu le înţeleg dar pe care ştiu că voi ajunge să le înţeleg. Nu voi cunoaşte tihnă până ce nu voi izbuti să le înţeleg. Până şi fumatul şi înjurăturile… fac parte din tine şi te voi iubi şi pentru ele. Pot încă să maI. Învăţ. În ultimele zece minute am învăţat nespus demult. Însuşi faptul că am venit aici este un semn al lucrurilor pe care le-am învăţat. Oh’ Martin…

Hohotea de plâns şi i se ghemuia la piept înfrigurată. Pentru prima oară braţele lui o strânseră încet şi cu duioşie, iar ea simţi şi-i întâmpină gestul cu o tresărire de bucurie şi cu fericirea revărsată pe chip.

— E prea târziu, spuse el. Îi veniră în minte vorbele pe care i le spusese Lizzie. Sunt un om bolnav… o, nu, nu la trup. Sufletul, mintea. Mi se pare că am pierdut orice sens al valorilor. Nu mă mai interesează nimic. Dacă mi te-ai fi înfăţişat aşa acum câteva luni, poate că ar fi fost altceva. Acum, e prea târziu.

— Nu e prea târziu, strigă Ruth. Am să-ţi arăt. Am să-ţi dovedesc că dragostea mea a crescut, că acum pentru mine e mai presus decât clasa din care fac parte şi decât toate lucrurile care îmi sunt scumpe. Îmi voi bate joc de tot ce are

burghezia mai drag. Nu-mi mai este frică de viaţă. Mă voi despărţi de tata şi de mama şi voi lăsa ca numele meu să fie luat în râs de cei ce mi-au fost prieteni. Voi veni la tine aici şi acum, fără să ne căsătorim dacă vrei, şi am să fiu fericită şi mândră că sunt cu tine. Dacă odinioară am trădat dragostea, acum, în numele dragostei şi pentru dragoste, voi trăda tot ce m-a împins cândva către trădarea dintâi.

Apoi rămase neclintitĂ. În faţa lui, cu ochii în flăcări.

— Aştept, Martin, şopti ea, pe tine te aştept ca să mă primeşti. Uită-te la mine!

Martin se uită la ea şi-şi spuse că e un lucru minunat să o priveşti. Îşi răscumpărase toate greşelile trecutului şi în sfârşit stătea dreaptă, femeie adevărată, înălţată deasupra opreliştilor rigide ale convenienţelor burgheze. Era o privelişte splendidă, măreaţă, deznădăjduită. Şi totuşi… ce se petrecea cu el? Nu era înfiorat, nu-l impresiona deloc transformarea ei. Era ceva splendid şi măreţ numai din punct de vedere intelectual. Într-o clipă în care ar fi trebuit să fie mistuit de patimă, el o cerceta cu indiferenţă. Inima îi rămânea nesimţitoare. Nici o dorinţă nu-l împingea către ea. Din nou îşi aminti de cuvintele lui Lizzie.

— Sunt bolnav, foarte bolnav, spuse el făcând un gest de disperare. Până în momentul de faţă n-am ştiut cât de bolnav sunt. Ceva a zburat din fiinţa mea. Niciodată nu mi-a fost frică de viaţă, dar nici n-am visat că va veni cândva clipa când voi fi sătul de ea. Viaţa s-a îngrămădit atât de tare în mine, încât nu mi-a mai lăsat loc pentru nici un fel de dorinţă, pentru niciuna. Dacă ar mai încăpea vreo dorinţă în fiinţa mea, pe tine te-aş dori… acuma. Vezi dar cât sunt de bolnav.

Se răsturnă în fotoliu, îşi sprijini capul pe spetează şi închise ochii, apoi, asemenea unui copil care plânge şi-şi uită durerea când priveşte razele soarelui filtrate prin perdeaua de lacrimi ce-i acoperă ochii, îşi uită şi Martin boala, uită de prezenţa lui Ruth, uită totul şi se cufundă în contemplarea maselor de verdeaţă străbătute de razele fierbinţi ale soarelui, aşa cum se proiectau ele pe fondul pleoapelor lui lăsate. Frunzişul acela verde nu era odihnitor. Razele soarelui erau prea dese şi prea strălucitoare. Suferea când se uita la ele dar continua totuşi să se uite, fără să ştie de ce.

Îşi reveni în fire abia când auzi scârţâitul clanţei de la uşă. La uşă era Ruth.

— Cum am să ies de-aici? întrebă ea printre lacrimi. Mi-e frică.

— O, iartă-mă, strigă Martin şi sări în picioare. Nu mai ştiu ce e cu mine, cred că îţi dai seama. Am uitat că eşti aici. Îşi duse mâna la cap. Ştii, nu mă simt prea bine. O să te conduc acasă. Putem ieşi pe scara de serviciu. N-o să ne vadă nimeni. Trage-ţi vălul şi poţi fi fără nici o grijă.

Ruth se atârnă de braţul lui când trecură pe coridoarele slab luminate şi pe urmă când coborâră pe scara îngustă.

— Acum nu mai am nici o teamă, îi spuse ea când ieşiră pe trotuar, încercând totodată să-şi retragă mâna de sub braţul lui.

— Nu, nu, te conduc până acasă, răspunse Martin.

— Nu, te rog să nu mă conduci, se împotrivi ea. Nu e nevoie.

Din nou încercă să-şi retragă mâna. Pentru o clipă, în cugetul lui Martin se trezi curiozitatea. Tocmai acum, când ajunsese în afară de pericol, lui Ruth îi era teamă. O cuprinsese o adevărată panică şi nu ştia cum să scape mai repede de el. Nu putea înţelege de unde venea panica asta şi o puse pe seama nervozităţii. De aceea nu-i dădu totuşi drumul la mână şi porni mai departe cu ea la braţ. Cam pe la jumătatea corpului alăturat de clădiri văzu cum un bărbat îmbrăcat într-un pardesiu lung se trage repede în umbra unui mic gang. Când trecu pe acolo, Martin aruncă doar o singură privire şi, în ciuda gulerului ridicat, fu sigur că-l recunoscuse pe fratele lui Ruth, pe Norman.

Pe drum vorbiră foarte puţin; Ruth era buimăcită, Martin, apatic. Îi spuse în treacăt că avea de gând să plece îndărăt în mările Sudului, iar ea îl rugă s-o ierte pentru că venise să-l vadă. Atâta tot. Ajungând în faţa casei unde locuia familia Morse, se despărţiră în chipul cel mai convenţional. Îşi strânseră mâinile, îşi spuseră noapte-bună şi el îşi ridică pălăria. Uşa se închise, iar Martin aprinse o ţigară şi porni îndărăt către hotel. Când ajunse la gangul unde-l zărise pe Norman, se opri în loc şi privi departe, pierdut în gânduri.

— A minţit, rosti el cu glas tare. M-a lăsat să cred că a dat dovadă de mare curaj şi toată vremea ştia că fratele care a adus-o o aştepta s-o ducă şi îndărăt. Izbucni în râs. Of! Burghezii ăştia! Când n-aveam un ban în buzunar, nu se cădea să fiu văzut cu ea pe stradă. De când am cont la bancă, mi-o aduce el singur.

Chiar în clipa când se întorcea pe călcâie ca să plece, un vagabond care mergea în aceeaşi direcţie îi spuse, ajungându-l din urmă:

— Domnule, vă rog, nu vreţi să fiţi bun şi să-mi daţi douăzeci şi cinci de cenţi, ca să am cu ce-mi plăti un pat?

Dar nu cuvintele ci vocea îl făcu pe Martin să se întoarcă. În clipa următoare îl ţinea de mână pe Joe.

— Îţi mai aduci aminte de vremea când lucram amândoi la Hot Springs? întrebă vagabondul. Ţi-am spus eu de-atuncea c-o să mai dăm noi ochi unul cu celălalt. Ştiam eu. Iaca, vezi că ne-am întâlnit?

— Arăţi foarte bine, spuse Martin plin de admiraţie, şi să ştii că te-ai îngrăşat.

— Sigur că m-am îngrăşat, răspunse Joe cu faţa strălucind de mulţumire. Habar n-am avut ce-i aia viaţă până nu m-am luat de hoinăreală. M-am îngrăşat cu cincisprezece chile şi m-am simţit toată vremea ca un nou-născut. Ce vorbeşti, eram muncit grozav, ieşise untul din mine! Hoinăreala îmi prieşte de minune.

— Numai că n-ai un pat în care să te culci noaptea asta, îl mustră Martin, şi afară-i cam răcoare.

— Eu? N-am eu unde să mă culc? Joe îşi afundă mâna în buzunarul pantalonilor şi o trase de acolo plină cu mărunţiş. Cerşitul e meserie bănoasă, adăugă el ve sel. Mi s-a părut ca arăţi foarte bine, de aceea ţi-am cerut şi ţie.

Martin râse şi se dădu bătut.

— Cu banii aceia poţi să-i tragi câteva duşti zdravene, insinua el.

Joe vârî banii la loC. În buzunar.

— Nu fac eu treburi d-astea. Acum nu mă mai pilesc, cu toate c-aş putea s-o fac oricând, numai că nu vreau eu. O singură dată m-am mai aghezmuit de când nu ne-am văzut, şi atuncea aşa, fără veste, fiindcă am băut pe burta goală. Când muncesc ca un drac, beau ca un drac. Dacă trăiesc ca un om, beau şi eu tot ca un om… mai trag aşa câte-un gât din când în când, şi gata.

Martin se înţelese cu el să se vadă a doua zi şi se întoarse la hotel. Se opri la birou ca să cerceteze plecările vapoarelor. Mariposa pleca peste cinci zile în Tahiti.

— Vă rog să telefonaţi mâine şi să-mi rezervaţi o cabină de clasa întâi, îi spuse el funcţionarului. Dar să nu fie pe punte, ci jos, şi pe partea dinspre care bate vântul… la babord, vă rog să nu uitaţi, la babord! Aţi face mai bine să notaţi.

De îndată ce ajunse în cameră se vârî în pat şi adormi uşor ca un copilaş. Întâmplările din seara aceea nu-i făcuseră nici o impresie. Mintea lui rămânea insensibilă la orice impresie de natură afectivă. Izbucnirea de bucurie cu care îl întâmpinase pe Joe fusese foarte trecătoare, în minutul următor fostul; muncitor din spălătorie îl plictisea şi discuţia cu el i se părea o povară. Faptul că peste cinci zile avea să plutească înspre atât de dragile lui mări ale Sudului nu mai însemna pentru el nimic. De aceea închise ochii şi dormi liniştit şi adânc opt ceasuri încheiate. Nu era agitat. Nici măcar nu se întoarse pe partea cealaltă şi nu visă nimic. Somnul devenise uitare şi în fiecare zi, când se trezea, se trezea cu părere de rău. Viaţa îl tulbura şi-l plictisea, iar timpul devenise o povară.

CAPITOLUL XLVI

— Ce zici, Joe, îl întâmpină Martin a doua zi dimineaţă pe tovarăşul său de muncă din vremurile de odinioară, am aflat că e un franţuz pe Tweoty-eighth Street. Se spune că şi-a făcut suma şi acum vrea să se întoarcă în Franţa. Are o spălătorie cu aburi bine pusă la punct, micuţă dar cu clietelă. Pentru început ţi s-ar potrivi de minune, dacă te hotărăşti să te-aşezi locului undeva. Uite, ia de aici; cumpără-ţi ceva îmbrăcăminte şi pe la zece să fii la agenţie. Au fost şi au vizitat spălătoria şi azi au să te ducă şi pe tine să ţi-o arate. Dacă îţi place şi crezi că face cât cere franţuzul pe ea – douăsprezece mii – spune-mi şi-i a ta. Acuma ia-o din loc. Am treabă. Ne vedem la zece.

— Ia ascultă-ncoace, Mart, vorbi celălalt domol, deşi se vedea bine că începe să se înfurie. Am venit încoace az’ dimineaţă ca să te văd. Pricepi? N-am venit pentru nici o spălătorie. Am venit să mai stăm de vorbă, ca nişte prieteni vechi, şi tu numaidecât îmi dai cu spălătoria peste ochi. Am să-ţi spun eu ce să faci. Să-ţi iei spălătoria şi să te duci dracului cu ea cu tot!

Era gata să şi iasă din încăpere, când Martin îl înşfăcă de umăr şi-l răsuci în loc, cu faţa spre el.

— Ascultă, Joe. Dacă te porţi aşa, să ştii că te şi plesnesc. Şi în cinstea vechii noastre prietenii am să-ţi dau vreo două, de-o să vezi stele verzi! Pricepi? Ţi-a intrat în cap? Ai priceput, sau nu?

Joe se-ntorsese spre Martin şi încercase să-l zvârle la o parte, iar acum se zbătea încă să scape din mâna celuilalt, care tot îl mai ţinea strâns. În felul acesta se învârtiră prin cameră, încleştaţi unul în braţele celuilalt, până când cu o trosnitură stridentă se prăvăliră la podea, peste sfărâmăturile unui fotoliu de răchită. Joe era la pământ, cu braţele întinse în lături şi ţinute zdravăn de Martin, care-i pusese şi genunchiul pe piept. Era istovit şi de-abia îşi mai trăgea sunetul când Martin îi dădu drumul.

— Ei, acuma o să stăm puţintel de vorbă. Să nu faci pe nebunul, că nu-ţi merge cu mine. Mai întâi să terminăm treaba asta cu spălătoria. Pe urmă n-ai decât să vii îndărăt şi să stăm de vorbă până când ni s-o duce gura la ceafă. Ţi-am spus doar că am treabă. Ia te uită aici.

Omul de serviciu tocmai intrase aducând poşta de dimineaţă, un teanc uriaş de reviste şi scrisori.

— Cum vrei să citesc toate astea şi să stau şi de vorbă cu tine? Te duci acuma şi vezi ce faci cu spălătoria aceea, iar pe urmă ne vedem.

— E-n regulă, conveni Joe cam cu jumătate de gură. Mi s-a părut că mă cam dai afară, dar pesemne că m-am înşelat. Da’ una să ştii, Mart, la box nu mă dai tu niciodată gata pe mine. Am braţul mai lung decât tine,

— Lasă că punem noi o dată mănuşile şi vedem care pe care, zise Martin zâmbind.

— S-a făcut; cum pun spălătoria pe roate, facem încercarea. Joe întinse braţul. Vezi aicea lungime? Lasă cĂ. Te joc eu pe tine.

Când uşa se închise în urma lui Joe, Martin scoase un suspin de uşurare. Începea să nu mai poată îndura tovărăşia oamenilor. De la o zi la alta îi venea tot mai greu să se poarte cuviincios cu lumea. Prezenţa oricui îl enerva,

iar efortul de a sta de vorbă cu cineva îl scotea din sărite. Oamenii îl tulburau, şi de cum dădea ochii cu cineva începea să caute pretexte ca să scape de el.

Nu se apucă să cerceteze scrisorile şi o jumătate de oră încheiată moţăi în fotoliu, fără să facă nimic şi fără ca în mintea lui să se perinde altceva decât gânduri disparate, nelămurite şi trunchiate, care nu intrau de fapt în cercul conştiinţei, ci erau mai degrabă rare sclipiri ale înţelegerii sale.

Se ridică din fotoliu şi începu să frunzărească scrisorile. Erau cam o duzină de cereri de autografe – le recunoştea de la prima vedere; dădu peste câteva scrisori ale milogilor profesionişti; găsi de asemenea scrisori venite de la tot felul de trăsniţi, mergând de la unul care realizase în mic un sistem de perpetuum-mobile şi un altul care dovedea că suprafaţa pământului era interiorul unei sfere goale, până la cel ce căută fonduri pentru a cumpăra California de Jos, ca să înjghebeze acolo o societate comunistă, aşa cum o vedea el. Erau de asemenea scrisori de la femei care voiau să-l cunoască, iar una dintre ele îl făcu chiar să zâmbească fiindcă în plic se afla şi chitanţa de plată a chiriei pentru strana de la biserică, folosită drept dovadă că era respectabilă şi de bună-credinţă.

Directorii de reviste şi edituri îşi aduceau, obolul la maldărul zilnic de scrisori, primii cerşind în genunchi să le dea noi manuscrise, ceilalţi implorându-l tot în genunchi să le pună la dispoziţie alte cărţi – sărmanele lui manuscrise atât de dispreţuite, care îl obligaseră să-şi amaneteze luni de-a rândul tot ce avea pe lumea asta, ca să aibă cu ce le franca şi încredinţa poştei. Veneau şi cecuri neaşteptate pentru lucrările publicate în Anglia sau avansuri asupra drepturilor cuvenite pentru traduceri aflate în pregătire. Agentul său din Anglia îl vestea că vânduse drepturile asupra traducerilor germane a trei cărţi ale sale şi îl informa că ediţiile suedeze se aflau pe piaţă, dar că pentru ele nu urma să primească nici un drept, deoarece Suedia

nu aderase la Convenţia de la Bema. Mai era şi o cerere de a autoriza publicarea unei versiuni în limba rusă; cerere mai mult simbolică, deoarece Rusia era şi ea în afara Convenţiei de la Berna.

Luă apoi vraful de tăieturi din ziare şi reviste, trimis de agenţia de presă şi citi despre sine şi despre voga lui, care ajunsese o adevărată furie. Tot ce scrisese era aruncat publicului într-un iureş continuu. Se părea că asta era explicaţia. Luat prin surprindere, publicul rămăsese uluit, aşa cum rămăsese la apariţia subită a scrierilor lui Kipling, pe vremea când acesta zăcea aproape în pragul morţii şi gloata se-apucase să-l citească. Martin îşi aduse de asemenea aminte cum câteva luni mai târziu gloatei după ce-l citise şi-l aclamase pe Kipling fără să-l înţeleagă câtuşi de puţin, doar peste câteva luni, se năpustise asupra lui şi-l făcuse fărâme. La gândul acesta, Martin zâmbi dispreţuitor. Cine era el ca să nu fie tratat la fel peste câteva luni? Da, dar el îşi va bate joc de gloata. Până atunci avea să fie departe, în mările Sudului, ocupat să-şi dureze castelul de verdeaţă şi să facă negoţ eu perle şi copra, să treacă peste recifele de coral cu bărcile cele uşoare, să prindă rechini şi bonitas, să vâneze capre sălbatice pe piscurilte ce străjuiau vâlceaua de lângă valea Taiohae.

Şi gândul acesta îi deschise ochii asupra stării deznădăjduite în care ajunsese. Văzu limpede de tot că păşise în „Valea Întunericului Celui de pe Urmă”. Toată viaţa ce mai sălăşluia în el se risipea, se topea împirigându-l spre moarte. Îşi dădea seama cât de mult dormea şi cât de mult dorea să doarmă. În vremea dinainte urâse somnul, îi fura preţioase clipe de viaţă. Pe atunci, a dormi patru ceasuri din douăzeci şi patru însemna că iroseşte patru ceasuri de viaţă. Cu câtă înverşunare urâse somnul! Acum ura viaţa. Viaţa nu era un lucru bun; gustul pe care i-l lăsa în gură era lipsit de savoare, era amar. Aici pândea primejdia. Dacă viaţa nu tânjeşte după viaţă, înseamnă că se apropie iute de nefiinţă. O rămăşiţă a spiritului de

conservare licări în fiinţa lui şi atunci ştiu că trebuie să plece cât mai degrabă. Privi în jurul său prin cameră, dar gândul că ar trebui să se apuce de împachetat îi era insuportabil. Poate că o mai bine să lase treaba asta pentru ultimul ceas. Până atunci, mai degrabă s-ar echipa cu cele de trebuinţă:

Îşi luă pălăria şi ieşi în oraş, oprindu-se mai întâi la o armurărie, unde-şi petrecu tot restul dimineţii cumpărând puşti automate, muniţie şi unelte de pescuit. Mărfurile care aveau căutare se schimbau după modă şi Martin ştia că numai după ce va ajunge în Tahiti va fi în stare să comande articolele cu care avea să facă negoţ. În orice caz, le va putea foarte bine aduce din Australia. Soluţia asta îi făcu chiar plăcere. Se ferise mereu să întreprindă ceva, şi însuşi gândul că ar putea să se ocupe serios de un anumit lucru îi era nesuferit. Cu mare bucurie porni îndărăt către hotel, fericit la gândul că fotoliul cel confortabil ii aşteaptă sosirea; şi gemu în adâncul fiinţei sale, când pătrunse în cameră şi-l găsi pe Joe instalat în fotoliu.

Joc era încântat de spălătorie. Totul era aranjat şi urma s-o ia în stăpânire chiar de-a doua zi. Martin se întinse pe pat şi rămase aşa, cu ochii închişi, tot timpul cât vorbi celalalt. Gândurile îi fugeau departe – atât de departe încât numai rareori îşi dădea seama că se gândeşte. Doar cu mari eforturi izbutea să răspundă din când în când. Şi totuşi, acolo de faţă se afla Joe, omul care totdeauna îi fusese simpatic. Dar Joe era prea plin de viaţă. Exuberanţa lui lovea dureros în cugetul istovit al lui Martin şi parcă îi sfâşia nervii obosiţi. Când Joe îi aduse aminte că într-o bună zi trebuia să-şi pună mânuşile şi să-şi încerce puterile, de-abia se stăpâni să nu urle.

Să nu uiţi, Joe, că va trebui să conduci spălătoria după regulile pe care tu singur le stabileai încă de pe vremea când era la Shelley Hot Springs, spuse Martin. Fără muncă peste puteri. Fără muncă de noapte. Fără copii puşi să

supravegheze calandrul de călcat. Să nu existe nici un copil, nicăieri. Şi lefuri omeneşti.

— Joe încuviinţă şi scoase din buzunar un carnet de note. Ascultă aici. Cum m-am sculat azi-dimineaţă m-am şi apucat şi-am stabilit regulile astea. Ia să vedem ce-ai de zis.

Le citi cu glas tare şi Martin se declară pas cu pas de acord, întrebându-se mereu când oare se va milostivi Joe să plece.

Se trezi de-abia către seară. Încet-încet îşi dădu seama că trăieşte. Privi în jur, prin cameră. De bună seamă că Joe plecase după ce pe el îl furase somnul. Foarte frumos din partea lui, se gândi Martin. Apoi închise iar ochii şi adormi din nou.

În zilele următoare Joe fu prea ocupat cu organizarea şi luarea în primire a spălătoriei, ca să-l poată plictisi peste măsură; pe de altă parte, ziarele anunţară că Martin Eden se îmbarcă pe Mariposa de-abia cu o zi înainte de plecare. Într-una din zile, când instinctul de conservare licări din nou, se duse la un doctor şi se supuse unui examen general. Doctorul nu fu în stare să-i găsească absolut nici un beteşug. Îi spuse că inima şi plămânii lui sunT. Cu adevărat teribili. Toate organele, în măsura în care putea s-o ştie doctorul, erau în stare bună şi funcţionau normal.

— Sunteţi perfeet sănătos, domnule Eden, îi spuse doctorul în mod absolut sigur nu suferiţi de nimic. Sunteţi sănătos tun Vă spun drept că vă invidiez pentru sănătalea dumneavoastră. E straşnică. Priviţi singur ce torace! În torace şi în stomac stă tot secretul remarcabilei dumneavoastră constituţii. Din punct do vedere fizic sunteţi un exemplar rar… unul dintr-o mie… ba poate chiar unul la zece mii. Excluzând accidentele, veţi trai o sută de ani.

Dar Martin ştia că diagnosticul pus de Lizzie era cel corect. Trupeşte, nu suferea de nimic. O,rotiţa de la maşinărie” se deranjase, şi pentru asta nu exista alt leac decât să plece către mările Sudului. Din nenorocire însă, tocmai acum, în ajunul plecării, nu mai dorea să plece.

Marile Sudului nu-i surâdeau mai atrăgător decât civilizaţia burgheză. Gândul plecării nu avea nimic ispititor, iar actul plecării îl înspăimânta, fiind o oboseală a trupului. S-ar fi simţit mult mai bine dacă s-ar fi aflat de pe acum pe bord, gata plecat.

Ultima zi fu un adevărat calvar. Citind în ziarele de dimineaţă despre plecarea lui, Bernard Higginbotham, Gertrude şi toată familia veniră să-şi ia rămas-bun, aşa cum făcură de altminteri şi Hermann von Schmidt împreună cu Mariana. În afară de asta mai erau chestiuni băneşti de aranjat, note de achitat şi nenumăraţi reporteri, pe care se vedea silit să-i suporte. Îşi luă rămas-bun de la Lizzie Connolly pe neaşteptate, în faţa şcolii serale, şi plecă în grabă. La hotel dădu peste Joe, care fusese prea ocupat la spălătorie ca să poată veni mai devreme. Era suprema încercare, dar Martin îşi înfipse degetele în braţele fotoliului şi rămase aşa, vorbind şi ascultând vorbele celuilalt, vreme de o jumătate de ceas.

— Sper că ştii, Joe, că nu eşti definitiv legat de spălătoria asta. Nu-ţi stă în cale nici un fel de piedică. Poţi s-o vinzi când vrei şi să faci cu banii ce ţi-o trăsni prin cap. Când începe să-ţi fie lehamite de ea şi te-apucă iar dorul de hoinăreală, fă-i vânt. Poartă-te cum îţi vine ţie mai bine.

Joe clătină din cap.

— Mulţămim frumos, dar pentru mine unul s-a sfârşit cu hoinăreala. Hoinăreala e straşnică în toate privinţele, da' numa' într-una nu: fetele. Cu fetele e prost, şi eu mă dau în vânt după fete. Nu pot deloc fără ele, iar când umbli hoinar n-ai încotro şi trebuie să te laşi păgubaş. De multe ori am trecut pe lângă case în care petreceau oamenii şi dansau şi am auzit femei râzând şi le-am văzut prin geamuri cu veşmintele lor albe şi cu feţele lor strălucitoare… Doamne, doamne! Mărturisesc că momentele acelea au fost canon, nu glumă. Îmi place să dansez, îmi plac chermesele, îmi place să mă plimb la lumina lunii… şi toate celelalte. Mie de-acuma îmi treb'e spălătoria, obraz curat şi ceva pitaci care

să-mi sune în teşcherea. Am şi cunoscut o fată, chiar ieri, şi… uite-ţi spun drept… parcă mi-ar veni să mă-nsor cu ea chiar în ceasul asta. Toată ziulica mai mult la ea mi-au fugit gândurile. E o fată grozavă, cu cei mai frumoşi ochi şi cel mai dulce glas pe care l-ai auzit de când eşti pe lume. M-aş potrivi de minune cu ea, ascultă tu la mine. Da' ia spune-mi, măi, de ce naiba nu te-nsori când ai atâta gologănet de păpat? Ai putea să-ţi alegi cea mai grozavă fată din ţara asta.

Martin zâmbi şi clătină din cap, dar în adâncul cugetului său se întreba cum de se poate gândi vreun bărbat la însurătoare. I se părea ceva uluitor şi de neînţeles.

De pe puntea vaporului Mariposa, la ora plecării, Martin o zări pe Lizzie Connolly ascunzându-se în mulţimea de oameni strânşi pe chei. „Ia-o cu tine", îi trecu deodată prin gând. „E atât de uşor să fii bun. Ai face-o cum nu se poate mai fericită." O clipă gândul l-a ispitit; dar în secunda următoare l-a înspăimântat. Îl cuprinse o adevărată panică. Sufletul lui istovit se împotrivi, strigând din toate puterile. Gemu şi plecă de lângă parapet murmurând: „Omule, eşti bolnav, eşti bolnav rău".

Se refugie în cabina lui şi rămase ascuns acolo până când vaporul se desprinse de chei. La masă, în sufrageria luxoasă; văzu că i s-a rezervat locul de cinste, chiar la dreapta căpitanului; nu trecu mult şi descoperi că era omul cel mai de vază de pe vapor. Dar n-a existat niciodată pe vreun vapor om de vază care să fie mai rece cu tovarăşii săi de călătorie. Îşi petrecea toată după-amiaza pe punte, trântit într-un fotoliu, cu ochii închişi, moţăind aproape fără încetare, iar seara se ducea devreme la culcare.

După două zile, când le trecu răul de mare, toţi pasagerii se arătară pe punte, dar cu cât îi vedea mai mult, cu atât îi plăceau mai puţin. Totuşi ştia că e nedrept cu ei. Deseori se sforţa să recunoască singur că erau oameni drăguţi şi cumsecade, dar în aceeaşi clipă adăuga: în măsura în care burghezii pot fi drăguţi şi cumsecade, rămânând meschini

la suflet şi sterpi intelectualiceşte. Îl plictiseau când vorbea cu ei, atât de sărace erau bietele lor minţi superficiale; în acelaşi timp însă, veselia zgomotoasă şi energia turbulentă a tineretului îi făceau rău. Niciodată nu stăteau liniştiţi, toată ziua jucau jocuri de bord, se plimbau ori alergau grămadă la parapet, ca sa vadă cum sar delfinii peste valuri sau cum trec în goană primele cârduri de peşti zburători.

Dormea foarte mult. După masa de dimineaţă se trântea în fotoliu, ţinând în mână o revistă pe care n-o termina niciodată. Paginile tipărite îl oboseau. Era foarte mirat când vedea despre câte sunt în stare oamenii să scrie şi tot mirându-se moţăia în fotoliu. Când îl trezea gongul, care chema pasagerii la masa de prânz, era furios că trebuia să se scoale. Nu simţea nici o bucurie.

Într-o zi încercă să se smulgă din letargia în care căzuse şi se duse la teugă cu marinarii. S-ar fi zis însă că tagma marinarilor se schimbase, nu mai era cea din zilele când şi el fusese marinar. Nu reuşi să găsească nici afinitate între el şi creaturile acelea brutale, cu figuri stupide şi minte de patruped. Ajunsese la disperare. În lumea înaltă nimeni nu-l voise pe Martin Eden pentru ceea ce era el, pentru el însuşi, iar înapoi la cei din clasa cărora făcea parte şi care în trecut îl iubiseră pentru el însuşi nu se mai putea întoarce. Nu-i voia el pe ei. Nu putea să-i suporte, la fel cum nu-i putea suferi nici pe neghiobii din cabinele de clasa întâi ori pe tinerii gălăgioşi.

Pentru el viaţa era ca lumina prea puternică şi prea albă care străpunge dureros ochii unui om bolnav şi obosit. În fiece moment de veghe viaţa strălucea în jurul lui şi se năpustea asupra-i ca o cascadă de lumină strălucitoare. Şi îl făcea să sufere. Îi pricinuia o suferinţă insuportabilă. Pentru prima oară în viaţa lui călătorea cu clasa întâi. Mergând cu vaporul pe mare nu stătuse decât în teugă, în dormitorul comun, la timonerie sau în adâncurile întunecate ale sălii maşinilor, alimentând focarele. Pe atunci, când urca scările de fier ieşind din pântecele vasului, unde domnea o căldură

înăbuşitoare, aruncase adeseori câte o privire către pasagerii care, îmbrăcaţi în răcoroase costume albe, n-aveau altă grijă decât să se înveselească, stând sub perdelele largi, la adăpost de soare şi vânt, serviţi de stewarzi supuşi, totdeauna grijulii să le împlinească orice dorinţă şi orice capriciu, şi în zilele de-atunci se păruse că împărăţia în care oamenii aceia se mişcă şi-şi duc viaţa nu poate fi altceva decât însuşi paradisul. Da, şi iată că acum el era pasagerul cel mai de seamă, centrul atenţiei tuturor, aşezat la dreapta căpitanului, dar se zbătea să se întoarcă înapoi, în teugă şi în sala maşinilor, căutând zadarnic paradisul pe care îl pierduse. Peste altul nou nu dăduse şi pe cel de-odinioară nu-l mai afla.

Se strădui să-şi vină în fire şi să găsească ceva în stare să-i trezească interesul. Se duse la careul subofiţerilor şi fu fericit să plece cât mai repede. Discută cu ofiţerul timonier, un băiat inteligent, care de îndată începu să-i expună idei socialiste şi-i dădu un vraf de broşuri şi foi volante. Luă aminte la omul acela care-i vorbea de ceea ce el considera a fi concepţia despre lume a sclavilor şi pe când asculta îşi aduse aminte cu scârbă de propria-i filosofie nietzscheeană. Dar ce importanţă avea, la urma urmei? Îşi aminti una dintre cele mai uluitoare afirmaţii ale lui Nietzsche, în care bietul nebun punea la îndoială existenţa adevărului. Dar cine ştie? Poate că Nietzsche avea dreptate. Poate că nu există nimic adevărat, poate că adevărul nu este adevărat, poate că adevărul nici nu există. Dar mintea îi obosi repede şi Martin fu fericit să se întoarcă la fotoliul său şi să moţăie din nou.

Ca şi cum toate chinurile acestea n-ar fi fost de ajuns, alte griji veniră să-i facă şi mai grea existenţa pe vapor. Ce avea să facă după ce va ajunge în Tahiti? Va trebui să coboare pe uscat. Va trebui să-şi comande mărfurile cu care intenţiona să facă negoţ, să găsească un schooner şi cu el să plece înspre Marquesas, să facă o mie şi una de treburi şi chiar numai gândul acesta i se părea înspăimântător. De câte ori

reuşea saşi încordeze voinţa şi să se gândească, îşi dădea seama de cumplita primejdie în care se găsea. Cu adevărat,în Valea Întunericului Celui de pe Urmă” se afla, şi primejdia venea din faptul că nu simţea nici urmă de teamă. Dacă i-ar fi fost cel puţin teamă, şi-ar fi schimbat drumul şi ar fi cotit înspre viaţă. Dar cum teamă nu-i era, se afunda şi mai adânc în întuneric. Nu găsea nici o bucurie în vechile şi obişnuitele delicii ale vieţii. Mariposa se afla acum în calea alizeului de nord-est şi adierea îmbătătoare a vântului acestuia, când îi susura în jur, nu izbutea decât să-l enerveze. Puse să i se mute fotoliul, ca să scape de îmbrăţişările acestui viguros prieten din zilele şi nopţile de demult.

În ziua când Mariposa pătrunse în zona ecuatorului. Martin era mai nefericit decât oricând. Nu mai putea să doarmă. Era suprasaturat de somn şi de aceea acum se vedea silit să rămână treaz şi să îndure alba strălucire a vieţii. Se plimba mereu şi nu-şi găsea nicăieri locul. Aerul era vâscos şi umed iar rafalele ploii nu-i aduceau răcoare. Viaţa îl durea ca o rană. Se plimba întruna pe punte, până când durerea asta devenea insuportabilă, apoi se cufunda în fotoliu şi rămânea acolo, până ce se vedea din nou silit să se plimbe. În cele din urma se sili să termine de citit revista şi îşi alese câteva volume de poezii din biblioteca vasului. Dar nici poeziile nu fură în stare să-i reţină atenţia şi iarăşi porni să se plimbe pe punte.

După cină rămase încă multă vreme afară pe punte, însă nici asta nu-i sluji la nimic, fiindcă atunci când coborî în cabină, tot nu putu să doarmă. Nici cu această suspendare a vieţii nu se mai putea ajuta. Era prea mult. Aprinse lumina şi încercă să citească. Unul dintre volumele luate de la bibliotecă era un volum de Swinburne. Rămase întins pe pat, aruncându-şi privirile peste pagini până în clipa când, deodată, îşi dădu seama că citeşte cu interes. Termină de citit strofa aceea, încercă să meargă mai departe, dar se întoarse îndărăt. Aşeza pe piept cartea deschisă şi căzu pe

gânduri. Asta era. Chiar asta! Nu putea înţelege cum de nu-i venise în minte mai devreme! Aici se concentra tot sensul întâmplărilor; către asta se îndreptase toată vremea şi acum venea Swinburne să-i arate că se află pe drumul cel bun, pe drumul izbăvirii. Dorea odihnă, iar odihna era aici şi-l aştepta. Se uită la fereastra rotundă, rămasă deschisă. Da, era îndeajuns de largă. Pentru prima oară, de săptămâni încoace, se simţi fericit. În fine, descoperise leacul suferinţelor. Ridică din nou cartea şi citi strofa rar, cu glas tare:

De-a vieţii preastatornică iubire, De teamă şi nădejdi eliberaţi, Cu scurte rugăciuni de mulţumire Cinstim pe zeii risipiţi în fire Ca nici o viaţă nu e veşnicie, Ca morţii niciodată nu învie, Iar râul cel mai ostenit sub soare Tot află, undeva, odihnă-n mare.

Se uită din nou la fereastra deschisă. Swinburne îi dăduse soluţia. Viaţa era un rău, sau, mai bine zis, devenise un rău – ceva insuportabil.

Că morţii niciodată nu învie!

Versul acesta îi trezea în suflet un simţământ de adâncă recunoştinţă. Era singurul lucru binefăcător din tot universul. Când viaţa devenea chinuitoare oboseală, moartea se arăta mereu gata să aducă alinarea somnului fără deşteptare. Dar ce mai aştepta? Era timpul să plece.

Se ridică şi scoase capul pe fereastră, apoi privi în jos spre valurile lăptoase. Mariposa era încărcată din greu şi carena se afundase adânc în apă, aşa încât, dacă ar fi stat prins cu mâinile de marginea de jos a ferestrei, cu picioarele ar fi atins suprafaţa mării. Îşi putea da drumul în apă fără să facă nici un zgomot. Nimeni n-avea să audă. O pală de spumă sări din valuri şi-i udă faţa. Îi aduse pe baze gustul ei sărat, şi gustul acesta i se păru bun. Se gândi dacă nu cumva s-ar cuveni să scrie un cântec de lebădă, dar râse şi alungă iute acest gând. Nu mai avea vreme. Era prea grăbit să plece.

Stinse lumina din cabină, ca să nu-l trădeze, şi ieşi pe fereastră cu picioarele înainte. Umerii i se înţepeniră în tocul ferestrei, aşa că trebui să se tragă îndărăt ca să încerce din nou, cu o mână întinsă de-a lungul trupului. O legănare a vasului îi veni în ajutor şi se trezi afară, agăţat cu mâinile de marginea ferestrei. Când picioarele îi intrară în valuri, îşi dădu drumul. Se afla într-o apă lăptoasă şi acoperită de spumă. Carena Mariposei alunecă pe lângă el ca un zid întunecat, străpuns ici şi colo de petele rotunde ale ferestrelor luminate. De bună seamă că mergea cu motoarele în plin. Aproape fără să-şi dea seama, se trezi în urma vasului, înotând încetişor pe suprafaţa înspumată.

Un bonita, atras de trupul lui alb, se repezi şi-l muşcă, dar Martin râse cu glas tare. Rupsese o bucată din el şi durerea venea să-i amintească pricina pentru care se afla acolo. Ocupat cu împlinirea faptei, uitase care-i e rostul. Luminile de pe Mariposa se topeau în depărtare iar el se afla aici, înotând plin de încredere, ca şi când ar fi avut de gând să se îndrepte către portul cel mai apropiat, aflat la vreo două mii de kilometri.

Instinctul de conservare lucra automat. Nu mai înotă, dar în clipa când simţi că apa i s-a urcat mai sus de gură mâinile i se agitară viguros, ridicându-l deasupra. Se gândi atunci la dorinţa de viaţă, şi gândul îi fu însoţit de un rânjet. Da, avea voinţă… desigur, o voinţă destul de tare pentru ca într-o ultima încordare să se poată distruge pe sine şi să înceteze de a mai fi.

Îşi schimba poziţia, şi trecu la cea verticală. Privi stelele nemişcate, în acelaşi timp golindu-şi tot aerul din plămâni. Cu mişcări iuţi şi viguroase ale mâinilor şi picioacelor îşi înălţa deasupra apei umerii şi jumătate din piept. Asta pentru ca să se poată afundă mai cu putere. Apoi îşi dădu drumul şi se scufundă fară să mai facă nici o mişcare, statuie albă în apele marii. Trase adânc apă în plămâni, cu hotărâre, aşa cum ia cineva un anestezic. Dar când se sufoca, fara nici o legătură cu voinţa lui, mâinile şi

picioarele se-agăţară de apă şi-l ridicară la suprafaţă şi în lumina limpede a stelelor.

Dorinţa de viaţa, se gândi el dispreţuitor, încercând zadarnic să nu inspire aer în plămânii gata să plesnească. Nu-i nimic, va trebui să încerce în alt fel. Îşi umplu plămânii cu aer, îi umplu cât putu mai bine. Cu o asemenea provizie va putea ajunge adânc de tot sub valuri. Se întoarse în apă şi coborî cu capul înainte înotând din toate puterile şi eu toată voinţa. Cobora mereu şi mereu mai în adânc. Ţinea ochii deschişi şi urmarea dârele fantomatice şi fosforescente ale peştilor bonita care săgetau prin apă. Pe când înota avea şi putere să spere că niciunul dintre peştii aceia nu se va repezi la el, ca nu cumva să-i destindă încordarea voinţei. Dar niciunul nu se repezi asupra-i şi el găsi timp să încerce un simţământ de recunoştinţă pentru acest ultim hatâr pe care i-l făcea viaţa. Înotă în jos, mereu spre adânc, până ce mâinile şi picioarele îi obosiră şi abia mai putea mişca. Ştia că a ajuns la mare adâncime. Presiunea simţită în urechi devenise durere şi tot capul îi huia. Rezistenţa i se topea, dar îşi sili braţele şi picioarele să-l duca şi mai adânc, până ce voinţa i se frânse şi aerul îi izbucni din plămâni în iureş de explozie. Băşicile clocoteau şi-i apăsau obrajii şi ochii ca nişte baloane micuţe, înainte de a-şi lua zborul spre suprafaţă. După aceea veniră durerea şi sufocarea. Dar durerea asta nu era moartea, aşa spunea gândul care se mai împleticea prin conştiinţa lui plină de umbre. Moartea nu doare. Asta era viaţa, senzaţia aceea oribilă, de sufocare, era cea din urmă împunsătură a vieţii; era ultima lovitură pe care viaţa mai putea sa i-o dea.

Cu cea de pe urma licărire de voinţă, mâinile şi picioarele începură să se agite şi să se zbată, spasmodic şi fără vlagă. Dar le păcălise, pe ele şi dorinţa de viaţa care făcea să se zbată şi să se agite. Se afla mult prea în adânc. Niciodată nu vor mai putea să-l readucă la suprafaţă. Părea că pluteşte lin într-o mare de privelişti ca de vis. Felurite culori şi străluciri îl înconjurau, îl scăldau şi-l pătrundeau în toată

fiinţa. Dar oare acum ce i se arăta? S-ar fi zis că e un far; era însă înăuntrul creierului său – o fulgerare de lumină albă şi strălucitoare. Lumina aceea creştea mereu şi era din ce în ce mai strălucitoare. Se auzea un ropot prelung şi zgomotos, iar lui i se părea că se prăvăleşte pe o scară largă şi fără sfârşit. Iar undeva, la capăt, se prăbuşi în întuneric. Atâta a ştiut. Că se prăvălise în beznă. Şi în clipa când a ştiut, a încetat să mai ştie.

SFÂRŞIT